T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

KAMU DİPLOMASİSİ AÇISINDAN TÜRK YAPIMI TARİHİ DİZİLERİN YURTDIŞI İZLEYİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ

Doktora Tezi

Füsun KAYAN ARDAMAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hayriye Asena Demirer

İstanbul – 2025

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Füsun KAYAN ARDAMAN

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Kamu Diplomasisi Açısından Türk Yapımı Tarihi Dizilerin Yurtdışı İzleyiciler Üzerindeki Etkilerinin Analizi

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Doktora

Tezin Tarihi : 16.06.2025

Sayfa Sayısı : 385

Tez Danışmanları : Dr. Öğr. Üyesi Hayriye Asena DEMİRER

Dizin Terimleri : Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç, Kültürel Diplomasi, Tarihi Dizi, Yeni-Osmanlıcılık

Türkçe Özet : Bu çalışma "Muhteşem Yüzyıl" "Diriliş Ertuğrul" ve "Payitaht Abdülhamid" isimli tarihi Türk dizilerinin Latin Amerika, Balkanlar ve Ortadoğu/Müslüman Coğrafyalarında medya ve sosyal medyaya yansıyan yorumlar üzerinden kamuoyları üzerindeki etkisini incelemiştir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Füsun KAYAN ARDAMAN

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

KAMU DİPLOMASİSİ AÇISINDAN TÜRK YAPIMI TARİHİ DİZİLERİN YURTDIŞI İZLEYİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ

Doktora Tezi

Füsun KAYAN ARDAMAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hayriye Asena Demirer

İstanbul – 2025

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Füsun KAYAN ARDAMAN

…/…/2025

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Füsun KAYAN ARDAMAN' ın Kamu Diplomasisi Açısından Türk Yapımı Tarihi Dizilerin Yurtdışı İzleyiciler Üzerindeki Etkilerinin Analizi adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bilim dalında DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan *Prof. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ*

Üye *Doç. Dr. Hakkı Göker ÖNEN*

Üye *Doç. Dr. Sarp BAĞCAN*

Üye *Doç. Dr. Ayhan Nuri YILMAZ*

Üye *Dr. Öğr. Üyesi Hayriye Asena DEMİRER*

(Danışman)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20..

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Devletlerin hedeflerine ulaşmaları için ihtiyaç duydukları gücün doğası tarihsel süreçte birçok faktöre bağlı olarak değişmiş, aynı zamanda politika yapımı da devletlerin tekelinden çıkmıştır. Tüm bu değişen dinamikler, günümüzde kamuoylarının uluslararası politikada önemini arttırmıştır. Bu doktora tezi de dünyanın birçok ülkesine ihraç edilen ve yabancı kamuoyları tarafından beğeniyle takip edilen tarih konulu Türk televizyon dizilerinin aynı zamanda Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayıp sağlamadığını araştırmayı hedeflemiştir.

Bu bağlamda araştırma için seçilen üç tarihi Türk dizisi, ihraç edildiği ülkelerde hem elit kesimler hem de kamuoylarında yapmış olduğu yankılar açısından değerlendirilmiştir. Çalışma alanı olarak seçilen üç farklı bölgede (Latin Amerika, Balkanlar, Orta Doğu) medyaya yansıyan yorumlar, izleyicilerin dijital platformlarda yaptığı yorumlar ve akademisyenlerin konu ile ilgili yaptığı çalışmalar üzerinden yapılan geniş bir söylem analizi yapılmıştır. Çalışmaların bulguları ile hedef kamuoylarını söz konusu diziler vasıtası ile etkileme ve Türkiye'ye yönelik tarihsel travmalardan kaynaklı önyargıların yumuşatılma kapasitesi olup olmadığı, en nihayetinde Türkiye'nin Kamu Diplomasisi açısından değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hedeflenmiştir.

Hem olumlu hem de eleştirel yorumlar analiz edilerek gelecekte yapılabilecek benzer kamu diplomasisi uygulamalarının daha başarılı sonuçlar getirebilmesi adına önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç, Kültürel Diplomasi, Tarihi Diziler, Yeni-Osmanlıcılık

SUMMARY

The nature of the power that states need to achieve their goals has changed over time due to many factors, and policy making is no longer the sole monopoly of states. All these changing dynamics have increased the importance of public opinion in international politics today. This study aims to investigate whether Turkish historical television series, which are exported to many countries around the world and are appreciated by foreign public opinion, also contribute to Türkiye's soft power.

In this context, three historical Turkish series selected for the study were evaluated in terms of their impact on both the elite segments and the public in the countries they were exported to. An extensive discourse analysis was conducted on the comments reflected in the media, the comments made by the audience on digital platforms, and the studies conducted by academics on the subject in three different regions selected as the study area (Latin America, the Balkans, the Middle East). The findings of the studies aimed to determine whether the target publics had the capacity to be influenced by the series in question and to soften prejudices against Turkey, and ultimately whether Turkey could be evaluated in terms of Public Diplomacy.

Both positive and critical comments were analyzed and suggestions were made for similar Public Diplomacy practices to bring more successful results in the future.

Keywords: Public Diplomacy, Soft Power, Cultural Diplomacy, Historical Series, Neo-Ottomanism

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
SUMMARY ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
KISALTMALAR ..... **vi**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **ix**
ÖNSÖZ ..... **x**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

YUMUŞAK GÜÇ VE KAMU DİPLOMASİSİ

1.1. Gücün Dönüşümü ve Yumuşak Güç Kavramının Ortaya Çıkışı 10
1.1.1. Yumuşak Gücün Önemi, Hedefleri ve Sınırlılığı 14
1.1.1.1. Yumuşak Gücün Önemi: Avantaj ve Dezavantajları 15
1.1.1.2. Yumuşak Gücün Hedefleri 18
1.1.1.3. Yumuşak Gücün Sınırlılığı 19
1.1.2. Yumuşak Gücün Kaynakları 21
1.1.2.1. Kültür 22
1.1.2.2. Siyasi Değerler 25
1.1.2.3. Dış Politika 27
1.1.3. Yumuşak Gücün Araçları 29
1.1.3.1. Hükümet Dışı Organizasyonlar 30
1.1.3.2. Enformasyon Teknolojileri, Medya ve İletişim 30
1.2. Diplomaside Farklı Bir Yöntem Olarak Kamu Diplomasisi 32
1.2.1. Kamu Diplomasisi ile İlişkili Kavramlar 40
1.2.1.1. Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler 40
1.2.1.2. Kamu Diplomasisi ve Propaganda 45
1.2.1.3. Kamu Diplomasisi ve Ulus Markalama 47
1.2.1.4. Kamu Diplomasisi ve İlişki İnşa Etme 50
1.2.1.5. Kamu Diplomasisi ve Medya 51
1.2.2. Kamu Diplomasisi Modelleri 54
1.2.3. Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanları 62
1.2.3.1. Kültür Diplomasisi 63
1.2.3.2. Spor Diplomasisi 64
1.2.3.3. Eğitim ve Değişim Programları 64
1.2.3.4. İnanç Diplomasisi 66
1.2.3.5. Yurttaş Diplomasisi 67
1.2.3.6. Lobicilik 68
1.2.3.7. Enformasyon Diplomasisi 69
1.2.4. Kamu Diplomasisinde Geri Bildirim ve Algı Araştırmalarının Önemi 70
1.2.5. Kamu Diplomasisinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü ve Önemi 76

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU DİPLOMASİSİ VE TÜRKİYE

2.1. Türk Kamu Diplomasisi Faaliyetleri, Araçları ve Etki Alanları 81
2.1.1. Türkiye'de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması 90
2.1.2. Türk Kamu Diplomasisinin Aktörleri 94
2.1.2.1. İletişim Başkanlığı 94
2.1.2.2. Dışişleri Bakanlığı 95
2.1.2.3. Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) 96
2.1.2.4. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) 96
2.1.2.5. Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü (YEE) 97
2.1.2.6. Özel Sektör Kuruluşları ve İş Dünyası Örgütlenmeleri 97
2.1.2.7. STK'lar ve Düşünce Kuruluşları 98
2.1.3. Türk Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanları 98
2.1.3.1. Eğitim Faaliyetleri 98
2.1.3.2. Uluslararası Bilgilendirme Faaliyetleri 99
2.1.3.3. Kültür Sanat Faaliyetleri 99
2.1.3.4. İnsani ve Kalkınma Yardımı Faaliyetleri 100
2.1.4. Türk Kamu Diplomasisinde Kitle İletişim Araçlarının Kullanımı 100
2.2. Bir Kamu Diplomasi Alanı Olarak Kültür ve Kültürel Diplomasi 102
2.3. Türkiye'de Kültürel Diplomasi 112
2.3.1. Türkiye'nin Kültür Diplomasisi Uygulamaları 113
2.3.1.1. Türkiye'nin Kültürel Diplomasi Aktörleri ve Faaliyetleri 117
2.3.1.2. Türkçe ve Kültürel Diplomasi 121
2.3.1.3. Kalkınma Planlarında Kültürel Diplomasi Vurgusu 123
2.3.1.4. Milli Kültür Şuraları ve Kültür Diplomasisi 125
2.3.2. Kültürel Diplomasi Çerçevesinde Türk TV Dizileri 127
2.3.2.1. Türk Dizilerinin İhracının Tarihçesi 127
2.3.2.2. Kültürel Diplomasi ve Türk TV Dizileri 130
2.3.2.3. Stratejik Bir Sektör olarak Dizi Sektörü 132
2.3.2.4. Türk Dizileri ve Türk Dış Politikası 134
2.3.2.5. Türk Yapımı Dizilere Yönelik Devlet Destek ve Teşvikleri 136
2.3.2.6. Türk Yapımı Dizilerin İhracının Getirdiği Kazanımlar 138
2.3.2.7. Türk Dizilerinin Farklı Coğrafyalardaki Etkilerini Araştıran Çalışmalar 143
2.3.2.8. Türk Dizilerinin Coğrafyalar Bazında İlgi Görmesinin Sebepleri 147
2.3.2.9. Türk Dizilerine Eleştirel Yaklaşımlar 151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TELEVİZYON DİZİLERİNİN KAMU DİPLOMASİSİNDE YUMUŞAK GÜÇ OLARAK KULLANIMI (TÜRK TARİH DİZİLERİ ÖRNEĞİ)

3.1. Dizi Özetleri ve Künyeler 155
3.1.1. Muhteşem Yüzyıl 155
3.1.2. Diriliş Ertuğrul 163
3.1.3. Payitaht Abdülhamid 169
3.2. Dizilerin Yurtdışında Yansımaları 172
3.2.1. Muhteşem Yüzyıl 172
3.2.1.1. Latin Amerika'da "Muhteşem Yüzyıl" Yorumları 176
3.2.1.2. Balkanlar'da "Muhteşem Yüzyıl" Yorumları 181
3.2.1.3. Orta Doğu'da "Muhteşem Yüzyıl" Yorumları 208
3.2.2. Diriliş Ertuğrul 221
3.2.2.1. Latin Amerika'da "Diriliş Ertuğrul" Yorumları 226
3.2.2.2. Balkanlar'da "Diriliş Ertuğrul" Yorumları 235
3.2.2.3. Orta Doğu'da "Diriliş Ertuğrul" Yorumları 239
3.2.3. Payitaht Abdülhamid 269
3.2.3.1. Latin Amerika'da "Payitaht Abdülhamid" Yorumları 282
3.2.3.2. Balkanlar'da "Payitaht Abdülhamid" Yorumları 284
3.2.3.3. Orta Doğu'da "Payitaht Abdülhamid" Yorumları 289

SONUÇLAR VE ÖNERİLER 311
KAYNAKÇA 329

KISALTMALAR

AA **:** Anadolu Ajansı

AB **:** Avrupa Birliği

ABD **:** Amerika Birleşik Devletleri

AFP **:** Agence France-Press (Fransız Haber Ajansı)

AK Parti : Adalet ve Kalkınma Partisi

Akt **:** Aktaran

ASALA : Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia

BAE : Birleşik Arap Emirlikleri

BBC : British Broadcasting Company. (İngiliz Yayımcılık Şirketi)

BİLGESAM : Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

BM : Birleşmiş Milletler

BYEGM : Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü

CCTV : China Central Television (Çin devlet televizyonu)

CEO : Chief Executive Officer. (İcra Kurulu Başkanı)

CIA : Central Intelligence Agency. (Merkez Haber Alma Teşkilatı)

CNN : Cable News Network. (Kablolu Haber Ağı)

Çev : Çevirmen

DVD : Digital Versatile Disk

Ed. : Editör

FETÖ : Fethullahçı Terör Örgütü

IFTV : Uluslararası İstanbul Film ve Televizyon Fuarı

İKSV : İstanbul Kültür Sanat Vakfı

İTO : İstanbul Ticaret Odası

KDK : Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

KKTC **:** Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KP : Kalkınma Planları

KTB : Kültür ve Turizm Bakanlığı

PTV : Pakistan Devlet Televizyonu

RSAA **:** Royal Society for Asian Affairs

RTÜK **:** Radyo Televizyon Üst Kurulu

S **:** Sayfa

SETA **:** Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

SMS : Short Message Service

SSCB **:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK **:** Sivil Toplum Kuruluşu

T.C. **:** Türkiye Cumhuriyeti

T.Y. **:** Tarih Yok

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TEDA **:** Türk Edebiyatının Dışa Açılımı

TESEV **:** Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı.

TİKA : Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı

TOBB **:** Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TOEFL **:** Test of English as a Foreign Language

TRT **:** Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TURKKON **:** Turan Devletleri Birleşik Konfederasyonu

TÜİK **:** Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRKPA **:** Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi

TÜRKSOY **:** Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

TÜSİAD **:** Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği

TV **:** Televizyon

TYS : Türkçe Yeterlik Sınavı

UNESCO : United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü)

USIA : Amerika Birleşik Devletleri Enformasyon Ajansı

VOD : Video on Demand

YEE : Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü

YTB : Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. "Muhteşem Yüzyıl" Yurtdışı Gösterim Alanı.....157
Şekil 2. "Diriliş Ertuğrul" Yurtdışı Gösterim Alanı.....166

ÖNSÖZ

İzleyici olarak takip etmeye başladığım Türk yapımı tarih dizileri bende zamanla akademik bir ilgi alanına dönüştü. Böylece bu dizilerin Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeline katkısını ve varsa bu katkının nasıl artırılabileceğini ortaya koymayı hedeflediğim elinizdeki bu tez ortaya çıktı.

Doktora serüvenim boyunca, çalışmama fikirleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Emine AKÇADAĞ-ALAGÖZ ve Doç. Dr. Hakkı Göker ÖNEN hocalarıma ve bu uzunca yolculuğumda her ihtiyacım olduğunda desteğini esirgemeyen, akademik çizgiden her taştığımda beni sabırla objektif alana çekmeye çalışan değerli danışmanım Dr. Asena DEMİRER hocama teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam boyunca bana benden çok inanan arkadaşlarıma, aileme, eşime ve kızım Asena'ya sonsuz teşekkürler…

Füsun KAYAN ARDAMAN

GİRİŞ

Sert güç ile özdeşleştirilen askeri gücün, günümüz kaotik ortamında yerini yumuşak güce bıraktığını söylemek fazla iyimser bir yaklaşım olmakla beraber, devletlerin yumuşak gücün etkisini kavrayıp daha yoğun bir şekilde ve aynı askeri güç gibi stratejik ve sistemli olarak kullandıklarını görebilmekteyiz. Yumuşak gücü, sert güçten ayıran en önemli özellik, tehdit yerine ikna ve cezbetme yöntemini kullanmasıdır (Nye, 2005, s.15). Kamu diplomasisi de yumuşak gücün bir aracı olup, amacı, fikir ve düşüncelerin hedef halklara istenen şekilde aktarılarak onların fikir ve düşüncelerini olumlu biçimde etkileyip sempatilerini kazanmaktır. Kamu diplomasisi, uluslararası arenada bir ulusun tanınırlığının ve görünürlüğünün artmasını sağlayan özgün değerlerinden oluşan ulus markasını[1] ve imajını yönetme işlevini de görmektedir. Aynı zamanda önyargıları yumuşatmaya ya da olumlu yönde değiştirmeye, belli bir doğrultuda kimliği yeniden inşa etmeye, ya da mevcut kimliği güçlendirmeye yönelik çeşitli girişim ve çabaları da ifade eder.

Batı-merkezci tarih yazımı içerisinde, Türklerin tarihteki rollerini ya önemsiz ve dolayısıyla da ihmal edilebilir ya da sadece yıkıcı göstererek, olumsuz sıfatlarla yaftalama eğilimi hiç de az değildir. Bu tarz bir tarih yaklaşımı da, objektif bir değerlendirme çabasından çok uzakta, Türklerin tarihte oynadıkları rolü olumsuz bir imaja indirgeyerek ve olumlu yönlerinden bahsetmeyerek gerçeklerin çarpıtılmasıyla sonuçlanmış olur. Tezimizde diziler yolu ile yapılacak kamu diplomasisi uygulamalarının bu anlamda Türk tarihi lehine bir imaj çalışması yaptığı, mevcut kimliği güçlendirme ve Batı-merkezci tarih yazımının yarattığı ön yargıları tamir edici bir fonksiyonu olduğu varsayımı ile hareket edilmiştir.

Diğer kuramlara da yer vermekle beraber uluslararası ilişkiler kuramlarından inşacı yaklaşımın hem kültür ve değerler gibi kavramlara vurgu yapması, hem de diziler vasıtasıyla ülkelerin imaj ve markalarının yeniden inşa edilmekte olduğunu düşünmemiz sebebiyle kuramsal arka plan olarak çalışmamıza daha uygun olduğu düşünülmüştür.

[1] Ulus markası, bir ulusun uluslararası paydaşlarının zihnindeki kültür, dil, tarih, yemek, moda, sanatçılar, küresel markaları gibi unsurları içeren tüm algılarının toplamı olarak ifade edilmektedir (Fan, Y. 2010, s:101).

Tezin Problemi

Bu doktora tezi Türk yapımı tarih dizilerinin, olayları farklı Türk tarih bakış açılarından (belli bir dönemdeki resmi tarih söylemi ve popüler bakış açılarını da içerecek biçimde) resmederek Türkiye'ye yönelik önyargıların yumuşatılması ya da azaltılarak giderilmesinde bir yumuşak güç enstrümanı olarak işlevselliğini problem edinmektedir.

Tezin Amacı

Toplumlar arası uzun vadeli ilişki geliştirme ve Türkiye için imaj çalışması kapsamında değerlendirdiğimiz yurtdışına ihraç edilen dizilerin oldukça ses getirmesi, izlendiği ülkelerde gündem oluşturması, verilen mesajların kamu diplomasisi etkisi yaratma kabiliyeti dikkatimizi çekmiş olup, bu alanda bir çalışma yapmanın uluslararası ilişkiler disiplinine katkı yapacağı düşüncesi ile dizilerin kamu diplomasisi etkisinin incelenmesine karar verilmiştir. Konunun daha derinlikli incelenebilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin öncülü olan Osmanlı ve Selçuklu İmparatorluklarının hedef kamulardaki olası değişen etki ve algılarının da ölçülüp değerlendirilmesi açısından, çalışmamızda ihraç dizilerin kapsamı sadece tarihi içerikli olanlarla sınırlandırılmıştır.

Son on beş yılda Türk yapımı dizilerin ihraç edilmesinin hız kazanması ve ihraç edilen bu diziler arasında da Osmanlı ve Selçuklu dönemlerini konu edinen tarihi dizilerin önemli bir yer tutuyor olması, bu dizilerin farklı yabancı kamuoyları açısından nasıl bir tarihsel Türk algısı yarattığının anlaşılması için önemli imkânlar sunmaktadır. Söz konusu dizilerin ihraç edilerek yayınlandıkları ülkelerde izlenme rekorları kırdıkları, izleyici tarafından beğeni ile takip edildikleri yurt dışı ve yurt içi medyaya yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır[2]. Bu tez, beğeninin ötesinde, bu dizilerin Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayıp sağlamadığını ve bir kamu diplomasisi aracı olarak zihinsel değişime sebep olup olmadığını, oluyorsa etkisinin

[2] Kimmelman dizilerle ilgili olarak şu yorumu yapmıştır; "Türkiye, küçük bir ekrandan, Fas'tan Irak'a kadar Araplar nezdinde yemek masalarından, oturma ve yatak odalarına kadar ABD'nin sadece rüyasında görebileceği ölçüde büyük bir etki yaratmaya başlamıştır. Türkiye'nin kültürel ihracatı, tesadüfi olmamakla, Gazze'ye yardım filosu göndermek, ABD'nin İran'a karşı yaptırımlarına meydan okumak, eski müttefiki İsrail'e sert konuşmak ve Kemal Atatürk'ün anayasal seküler devletine İslami bir renk vermek gibi siyasi hamleleriyle geliştirmektedir" M. Kimmelman, 2010. "Turks Put Twist in Racy Soaps"-; New York Times, http://www.nytimes.com
Yine basına yansıyan başka bir makalede dizilerde yarattığı kültürel etki ile Türkiye'nin, Arap dünyası ve Balkanlar'daki komşuları üzerindeki yumuşak gücünde artma sağladığı ifade edilmektedir.El Masry,2013.Turkey's soap operas touch Egypt's heart. http://www.dailynewsegypt.com/2013/01/10/turkeys-soap-operas-touch-egypts-heart/

ne boyutta olduğunu araştırmayı hedeflemektedir. Başka bir ifadeyle tezin amacı, alternatif bir Türk tarih anlatımı da ortaya koyan yerli yapım tarihi dizilerin önyargıların değiştirilmesinde bir kamu diplomasisi aracı olarak yurtdışı kamuoyu üzerindeki etkilerini medyadaki yansımaları üzerinden ortaya koymaktır.

Tezin Önemi

Yumuşak güç ve onun bir aracı olarak kamu diplomasisi üzerine ülkemizde de pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Hem ekonomik hem de ülke tanıtım fonksiyonu giderek güçlenen yerli yapım dizilerin ihraçları ile kamu diplomasisi konusu bu alanda da önem kazanmış, araştırmalar yapılmasına sebep olmuştur. Tarih konulu Türk yapımı televizyon dizilerinin ihraç edildikleri ülkelerde Türkiye ve Türklere karşı olumlu bir algı oluşturup oluşturmadığını tespit etmek, bu yöntem ile uygulanan kamu diplomasisi çalışmalarında strateji değişikliği yapıp yapmama konusundaki kararları etkileyebilecektir. Literatürde Türk dizileri ile ilgili muhtelif çalışmalar olmakla birlikte bölge ve kurgu özelinde yaptığımız tarih dizileri incelemesi ile söz konusu dizilerin farklı coğrafyalardaki etkilerini de karşılaştırmamız açısından önemli bulunmuştur. Farklı kurguların farklı coğrafyalardaki etkilerinin karşılaştırılması ve tespit edilen sonuçların değerlendirilmesi ile Türkiye'nin yumuşak gücü adına yapılacak gelecekteki benzer uygulamalar için öneriler sunulabilecektir. Bunlar da tezin katkısını önemli hale getirmektedir.

Tezin Yöntemi

Yumuşak güç teorisi ile kamu diplomasisi ve kültür diplomasisi kavramları çerçevesinde yapılacak olan çalışmanın amacına hizmet edecek şekilde karma bir araştırma yöntemi takip edilmiştir. Bu bağlamda takip edilen aşamalar "literatür taraması", "söylem analizi", "içerik analizi" ve "veri değerlendirme" aşamaları olmak üzere dört ana başlıkta toplanabilir. Öncelikle konuyla ilgili geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Tezin kavramsal çerçevesinin çizilmesinin bu aşamada tamamlanması planlanmıştır. Çalışmanın özelliği gereği dizilerin ihraç edildiği ülkelerde yapmış olduğu yankıların analizi tezin omurgasını oluşturmaktadır. Bu aşamada 2011-2014 yılları arasında yayımlanan ve birçok ülkeye ihraç edilen Muhteşem Yüzyıl dizisi, 2016-2019 arasında yayımlanan Diriliş Ertuğrul dizisi ve 2017-2020 yılları arasında yayımlanan Payitaht Abdülhamid dizisi incelenmiştir. Diziler tüm sezon ve tüm bölümleri ile tek tek izlenmiş olup tezimizi destekleyecek satır arası mesajların

bölümleri ve bölüm içinde dakika bazlı yerleri not alınmıştır. Bu veriler dizilerin izlendiği ülkelerde yaptığı yansımaların incelendiği bölümde gerekli yerlerde paylaşılmıştır.

Dizilerin yayımlandıkları ülkelerde çıkan makale, izleyici yorumları, anket, yetkili beyanatları ve akademik çalışmalar internet üzerinden taranarak yankıları analiz edilmiştir. Analizler İngilizce, İspanyolca, Arapça, Urduca ve muhtelif Balkan dillerinden geniş bir anahtar kelime listesi kullanılarak internet taramasında bulunan ve çevirisi yapılabilen kaynaklar kullanılarak yapılmıştır. Ayrıca Facebook ve İnstagram gibi sosyal medya platformlarında çalışmamıza konu olan "Muhteşem Yüzyıl", "Diriliş: Ertuğrul" ve " Payitaht: Abdülhamid" dizileri için açılmış hayran sayfaları ve dizi fragmanları yayınlayan tanıtım sayfalarındaki izleyici yorumları taranmıştır. Dizilerin yayınlandığı dijital platformlarda (YouTube gibi) bölümlerin altına yapılan izleyici yorumları araştırmamız için önemli katkılar sağlamış olup İngilizce, İspanyolca, Arapça, Farsça, Urduca yorumlar sayıca mümkün olduğunca yüksek tutulacak şekilde taranmıştır. İlk bölüm, son bölüm ve rastgele seçilen bazı ara bölümler altına yazılan yorumlar incelenmiş ve yapılan yorumlar içeriklerine göre ayrılmıştır. Bu yöntemler kullanılarak izleyicilerin dizilerden önceki Türk ve Türkiye algısı ile söz konusu tarihi dizilerin izlenmesinden sonraki algısı arasında fark olup olmadığına bakılması amaçlanmıştır. Bu veriler ışığında söz konusu tarih dizilerinin yabancı kamuoyunda olumlu bir algıya sebep olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Tezin kavramsal çerçevesinin çizildiği birinci bölümünde yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramları çeşitli boyutları ile incelenmiştir. Yumuşak gücün avantaj ve dezavantajlarını iyi analiz edebilmek ve sınırlılığı hakkında bilgi sahibi olmak, uygulayıcı açısından nokta atışı doğru stratejilerin tespit edilebilmesi açısından oldukça önemli olup, işleri daha kötüye götürebilecek yanlış uygulamalardan koruyacaktır. Bu nedenle ilk bölümde yumuşak güç ile ilgili bu başlıklara öncelik verilmiştir. Yumuşak güç kaynakları ve özellikle kültür ve değerler başlıkları, inceleme konumuzun çerçevesi içinde önemli yeri olması sebebi ile analiz edilmiştir.

20. yüzyılın başında çok taraflı ve açık diplomasiye geçiş, diplomasinin taraflarını dar bir çerçeveden geniş çerçeveye yerleştirmişti. 1960'lı yıllarda ise kitle iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ve bu sayede bilginin tüm dünyada hızlı bir şekilde dolaşıma girmesiyle beraber diplomaside de birtakım değişimler yaşanmıştır. Politika yapımı ve karar mekanizmaları, devletlerin tekelinden çıkarak devlet dışı

aktörlerin artan etkisi ile şekillenmiş, diplomasinin muhatabı sadece devletler olmaktan çıkmış, devletler arası ekseninden, devletten halklara ve hatta halklardan halklara eksenine kaymıştır. Bu gelişmenin bir sonucu olarak kamuoyunun uluslararası politikada ve dış politikada önemi artmış, kamuoyu davranışlarının dış politika oluşumunda ve yürütmesindeki etkisi, kamu diplomasisi adıyla yeni bir tarz diplomasi olarak gelişmeye başlamıştır. Bu yeni diplomasi biçimi, ikna etme üzerine kuruludur ve hedef kamulara fikir ve düşüncelerin istenen şekilde aktarılmasını sağlamak ve onların sempatilerini kazanarak ve onlar üzerinde olumlu algılar oluşturarak, politika yapıcılara da baskı oluşturabilme amacıyla fikir ve düşüncelerine etki etmek hedefini taşımaktadır. Devletler kendi imajlarını kendi istedikleri biçimde diğer kamulara aktarabilmekte, kendi ulusal çıkarlarını ve güncel politikalarını hedef halklara direk olarak anlatabilmektedir. Kamu diplomasisinin tezimizi ilgilendiren bu önemli fonksiyonları bir başlık olarak detaylı incelenmeyi hak ettiği düşüncesi ile çalışmamızın ikinci ara başlığı olmuştur.

Kamu diplomasisinin istenen sonucu vermesi, uzun süreli, tutarlı ve planlı bir strateji izlenmesi ile mümkün olacaktır. Çalışmamızda inceleyeceğimiz tarih konulu Türk dizilerinin bu anlamda değerlendirilmesi, söz konusu dizilerin etkin birer kamu diplomasisi aracı olup olmadığı yönünde fikir verebilmesi açısından katkı sağlama amacı gütmektedir.

Kamu diplomasisinin kültürel boyutu uzun süreli ilişkiler geliştirmeyi hedeflemektedir. Pratikte her ülke kamu diplomasisinin kültürel boyutunu işleme hakkına sahipse de bu konuyu uzun vadeli plan dahilinde ele alıp gerekli maddi ve manevi yatırımı yapabilen devletlerin bu konuda daha avantajlı olmaları beklenebilir. Kamu diplomasisi konusunun kültürel diplomasi alt başlığı, konumuzla yakından alakalı olduğu için ayrı bir başlık altında detaylı olarak ele alınacaktır.

Kamu diplomasisinin faaliyet alanının genişliği ve uygulamada kullanılan araçlar sebebi ile birçok disiplinle etkileşim halindedir. Kamu diplomasisinin kuramsal, kavramsal, yöntemsel, aktörsel ve araçsal olarak gelişmeye devam ettiği dikkate alındığında, birlikte kullanılan, bağlantılı olan kavramlar ile karşılaştırılmalı incelenmesi kamu diplomasisi kavramının kullanım alanlarında yaratabileceği kavram kargaşasına engel olabileceği düşüncesi ile çalışmamızda bu yöntem kullanılmıştır.

Kamu diplomasisinden bahsederken çalışmamızın alanı ile yakın bağlantısı olan medya ve kitle iletişim araçları başlığı özel bir önemi hak etmektedir. Toplumlararası bir etkileşim aracı olarak tanımlanabilen medya, güçlü bir imaj üretme ve mesaj iletme kapasitesi ile kamuların birbirleri hakkında fikir sahibi olmaları konusunda tek başına bile oldukça kullanışlı bir araçtır. Hangi medya aracının kullanılacağı ve bu medya araçları ile iletilecek mesajların nasıl oluşturulacağı resmi kurumların denetiminde olması gereken etkili bir kamu diplomasisi uygulaması için stratejik önemdedir.

Kamu diplomasisi modellerinin bir diğer alt başlık olarak çalışılmasında hedeflenen, şimdiye kadar formüle edilmiş olan modellemelerden yapılan bir analizle, mevcut modellerin çalışmamızda rehber olabilecek güçlü veya zayıf yönlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu sayede yöntemsel, araçsal ve zamanlama olarak kullanılabilecek ip uçları ile kamu diplomasisi uygulamalarında istenilen sonuçlara ulaşabilme şansını arttırabiliriz. Tüm bu modellemelerden hareketle, inceleme konumuz olan Türk yapımı tarih konulu dizilerin satır aralarında verilecek mesajların iyi kurgulanması, hedef kamulardaki etkisinin iyi tahmin edilmesi ve geri bildirimler ile gerekli revizyonların yapılması ve hatta belki farklı hedeflere farklı mesajlarla gidilmesi düşünülmelidir.

Çalışmamızda kamu diplomasisi uygulama alanları mevcut çalışmalardan biraz daha geniş kapsamlı ele alınmıştır. Bunun sebebi kamu diplomasisinin çalışma alanının henüz gelişim evresini tamamlamadığı ve gelişen teknoloji sayesinde giderek daha genişleyeceği varsayılmış olmasıdır. Bu düşünceyle uygulama alanlarının sınıflandırılması, Kültür Diplomasisi, Yurttaş Diplomasisi, İnanç Diplomasisi, Eğitim ve Değişim Programları, Lobicilik, Enformasyon Diplomasisi, Sanat/Spor Diplomasisi olarak yapılmıştır. Sınıflandırılması yapılmış olan uygulama alanları içerisinde yer alan kültür diplomasisi başlığı, çalışmamızda kritik bir önemde olduğundan daha sonraki bir alt başlıkta daha detaylı incelenmiştir. Uygulama alanlarının birbiri ile bağlantılı olması ve sınırlarının her biri arasında geçirgen olması, söz konusu uygulama alanlarının ayrı ayrı incelenme ihtiyacını doğurmuş olup, kültür diplomasisinde diğer alanlardan nasıl faydalanılır sorusuna ipuçları aranmıştır. Örneğin Naim Süleymanoğlu'nun 1986'da Melbourne'de düzenlenen Dünya Halter Şampiyonası'nda Türkiye'ye iltica etmesi sırasında ve sonrasında Bulgaristan Türklerine uygulanan baskıları dünya kamuoyuna anlatması, spor alanında yapılan ancak bireysel bir hareket olmasından dolayı yurttaş diplomasisi olarak de değerlendirilebilecek bir olay iken, 2019 yılında filminin çekilmesi ve yurtdışında da

gösterime sunulması kamu diplomasisinin kültür diplomasisi alanında da uygulanabilir olabileceğini göstermektedir.

Kamu diplomasisinde hedef kitlenin dinlenmesi son derece önemlidir. Propagandanın ötesine geçebilmek için, hedef kitleye iletilen mesajların yarattığı etkileri dinlemek, istenmeyen geri bildirimler alındığı takdirde mesajlarda düzenleme yapabilmek gerekmektedir. Dedeoğlu (2012), hedef kitlenin düşüncelerini anlamada birebir iletişimin doğru bir yöntem olduğunu, kamuoyu ile yapılan yüz yüze mülakatların en sağlıklı sonucu verebileceğini söylemektedir. Kamu diplomasisini deneme yanılma yöntemi ile değil, bilimsel çalışmalarla planlı olarak tatbik eden ülkeler, hedef kitle üzerinde bıraktıkları etkileri ölçmek için ciddi bütçeler ayırarak hedef ülkelerde anketler, kamuoyu araştırmaları ve bilimsel tabanlı araştırmalar yaptırmaktadırlar. Geri bildirimlerin, kamu diplomasisi uygulamalarının kamuoyu algısında yaptığı değişiklikleri yansıtmada önemli bir rolü olduğundan hareketle, çalışmamızın Türk dizilerinin inceleneceği bölümünde ilgili ülkelerdeki basına yansıyan görüşlerin yanı sıra (varsa) yapılmış anketlere de yer verilmesi planlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşında propaganda amacıyla kullanılan geleneksel kitle iletişim araçları, yeni araçların ortaya çıkmasına rağmen hala etki gücünü korumakta ve hükümetler için mesaj iletim, tanıtım ve algı oluşturma fonksiyonları için yaygın olarak kullanılmaktadırlar. Bir kamu diplomasisi uygulaması olarak değerlendirilebilecek olan ihraç edilen Türk Dizilerinin yabancı kamuoylarına aktarım aracı olarak sinema ve televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçlarının kullanılması, kavramsal çerçeve bölümünde bu başlık altında da bir literatür taraması ihtiyacını hissettirmiştir.

Türkiye kamu diplomasisi alanında tarihsel ve kültürel birikimlerinin yarattığı hareket alanını son 20 yılda yaptığı atılımlarla ciddi anlamda genişletmiş ve arttırmıştır. Türk Kamu Diplomasisi Faaliyetleri, Araçları ve Etki Alanlarının anlatıldığı bölümde, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi kamu diplomasisi faaliyetlerinden başlanarak son dönemde yapılan uygulamalar örneklerle anlatılmış ayrıca ve kurumsallaşma adına yapılan ciddi hamlelere detaylıca değinilmiştir. Türk kamu diplomasisinin aktörleri, faaliyet alanları ile birlikte değerlendirilmiş ve başlıklar halinde açıklanmıştır. Türkiye'nin kamu diplomasisi olarak değerlendirilebilecek faaliyetlerini tarihsel süreçte uygulayan aktörlerin çeşitliliğine

dikkat çekilmiş ve kamu diplomasisi adına karar verici merkezi bir otorite oluşturma çabaları bu kronolojik değerlendirmede incelenmiştir.

Kültür, kamu diplomasisinin etkili bir uygulama alanı olduğundan, tezde, kültür diplomasi de ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Diğer taraftan tezde kültür diplomasisinin zaman zaman kamu diplomasisi ile yoğun bir biçimde örtüşmesi sebebiyle uygulamada kamu diplomasisinin kültür diplomasisi olarak icra edildiğine de kanaat getirilmiştir. Kültürün pek çok farklı yönünün kamu diplomasi amaçlı kullanılmış olması sebebi ile, dil, kültür varlıkları, tarihsel miras, edebiyat, sanat, turizm gibi unsurlar kültür diplomasisinin araçları olarak başlıklar halinde kısaca incelenmiştir.

Tezin Türkiye'de Kültür Diplomasi başlığı altında Türkiye'nin kültür diplomasisi uygulamaları, Türkiye'nin kültür diplomasisi aktörleri ve faaliyetleri, Türkçenin kültür diplomasisi alanına sağladığı faydalar detaylıca incelenmiştir.

Kültürel Diplomasi Çerçevesinde Türk Televizyon Dizileri başlığı altında, öncelikle Türk dizilerinin ihracının tarihçesinin anlatılmış ve Türk dizilerinin yurt dışı pazarına açılma süreci kronolojik olarak incelenmiştir. Yaklaşık kırk beş yıllık geçmişinde Türk televizyon dizisi yapımcılığının 2000'li yılların başından itibaren kazandığı ivme ve dizi üretiminin, tüketiminin ve ihracatının artması ile dizi yapımcılığının bir sektör haline gelmesinin serüveni detaylı biçimde irdelenmiştir. Türk dizilerinin etki alanının giderek genişlemesi göz önüne alınarak, Türk dizileri doğrudan politik araçlar olmamakla beraber devlet desteği de alıyor olmaları sebebiyle Türkiye'nin kültürel diplomasi stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

Türk dizilerinin yurtdışında popüler olmasının, Türk dış politikasının Orta Doğu da bölgesel güç iddiasının işlerlik kazandığı 2007 yılı sonrasına denk gelmesinin tesadüf olmadığı kanaatindeyiz. Tezimizin ana sorunsalı olan tarihi Türk dizilerinin ihraç edildikleri ülkelerdeki izleyiciler üzerindeki kamu diplomasisi etkisi sorusuna katkı sağlayacağı için, tarih konulu Türk dizilerinin kurgularını, tarihi karakterlerini ve dizilerde satır aralarında repliklerle ya da sembollerle verilen mesajların Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine dair içerdiği güncel meselelere göndermeleri analiz etmeye çalıştık. Dizilerin taşıdığı mesajlar ile hedef kamularda yaratılmak istenen etkilerin örtüşüp örtüşmediğinin karşılaştırılıp tespitler yapılması, bu etkilerin düzenli ölçümlenmesi, dizilerin kamu diplomasisi adına başarılı olunup olunmadığının

anlaşılması açısından önemlidir. Dış politika hedeflerine dolaylı yönden yaptığı desteğin yanı sıra pek çok ülkeye ihraç edilen Türk dizilerinin, Türkiye açısından getirdiği kazanımlar üzerinde de durulmuştur.

Üçüncü bölümü oluşturan "Televizyon Dizilerinin (Türk tarih dizileri örneği) Kamu Diplomasisinde Yumuşak Güç Olarak Kullanımı" başlığı altında her biri tarihi dönem dizisi olan ancak işleniş tarzları ve temaları birbirlerinden farklı olan dizilerin künyeleri incelenmiş, dizilerin hazırlık aşamasına dair çeşitli detaylar aktarılmaya çalışılmış ve dizilerin konuları özetlenmiştir. Bu bölümde dizilere ilişkin hükümet yetkililerinden gelen çarpıcı birkaç yoruma, yurtdışı gösterim alanlarına, kurgu ve tarih hataları konularında yapılan eleştirilere de kısaca yer verilmiştir.

Yabancı kamulardaki izleyici yorumlarının bize gösterdiği sonuç, söz konusu dizilerin yabancı kamular üzerinde çeşitli alanlarda etkileri olduğudur. Bu etkiler büyük çoğunlukta olumlu olup, özellikle sıkça tekrarlanan olumsuz yorumlar da incelenmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan bulguların ileride yapılacak benzer kamu diplomasisi çalışmaları için faydalı olacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUMUŞAK GÜÇ VE KAMU DİPLOMASİSİ

1.1. Gücün Dönüşümü ve Yumuşak Güç Kavramının Ortaya Çıkışı

Uluslararası ilişkiler tarih boyunca değişen formüllerle uygulamaya konulmuş, günün ihtiyaç ve imkânlarına göre ilişkileri ve dengeleri farklı katsayılar ve değişen unsurlarla yeniden şekillendirmiş dinamik bir yapıdır. Uluslararası ilişkilerin aktörleri, kavramları ve stratejileri, tarihin ve coğrafyanın ihtiyaçlarına, başat güçlerin ve aktörlerin uluslararası ilişkiler ortamındaki amaç ve ağırlıklarına göre sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Güç kavramı da bu değişen formüller içinde dönem farklı katsayılarla ve farklı türevlerle ağırlığını arttırmıştır.

Yumuşak güç, 1970'lerin başında Francois Duchene tarafından Avrupa Birliği'nin, dünyadaki eşsiz konumunu karakterize etmek için tanıttığı "sivil güç" (Duchene, 1973) kavramı ya da 1990'ların başında Nye'ın "yumuşak güç" (Nye, 1990) kavramı ile askeri ve ekonomik gücün geleneksel sert güç dışındaki boyutlarını kavramsallaştırıp uluslararası ilişkiler terminolojisine kazandırmasından çok önce, uygulamada devletlerin ortaya çıktığı dönemlerden itibaren örneklerine rastlanan bir boyuttur. Daha eski dönemlerde adı henüz konulmamış olsa da, antik çağlardan bugüne birçok devletin politikasında görülmekte olan yumuşak gücün evriminin başlaması çok daha gerilere gitmektedir. Milletlerarası münasebetler ve devletler arasındaki mücadelelerde yumuşak gücün kullanımı diplomasinin tarihçesinden daha eskilere dayanır. Yumuşak güç diğer ülke ve toplumların beğeni, sempati veya hayranlığını kazanmaya matuf bir güç olarak tarif edilirse, bu örnekler devlet kavramının ortaya çıktığı dönemlere kadar götürülebilir (Demir, 2010, s: 99). Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu bir yeri işgal etmeden önce buralara tüccarlarını gönderir, bu kişiler Osmanlı'nın gelişinin halkın yararına olacağı propagandasını yaparlardı. İşgal edilen yerlerde ise halkın din ve özgürlüklerine fazla karışılmaz, yaşamlarını huzurlu bir biçimde sürdürmeleri gereken tedbirler alınırdı (Yılmaz,2011). Bu kapsamda, yumuşak güç daha çok işgal edilecek ülke vatandaşlarının direnme azmini kırmak üzere propaganda kapsamındaki faaliyetler ya da işgal edilen yerlerde sadakati ve istikrarı sağlamak üzere siyasi, ekonomik ve kültürel düzenlemeler ile halkın huzur ve rahatını temin edecek uygulamalar olarak düşünülmüştür. Sun Tzu'nun "Savaş Sanatı" kitabında öne sürdüğü, "en iyi askeri strateji düşman mevzilerine değil, düşmanın

zihnine ve planlarına yapılacak saldırıdır" şeklindeki yaklaşımı da, günümüzdeki yumuşak güç konsepti doğrultusunda değerlendirilmektedir (Ding, 2008, s.196-197).

Yumuşak güç Soğuk Savaş dönemi sonrası kavramsallaşmış, Joseph Nye'in, 1990'da yayınlanan *Bound to Lead* kitabı ile literatüre girmiştir. Nye 2004 yılında yazdığı "*Soft Power*" adlı kitabında ise yumuşak gücü, "*bir ülkenin dünya siyasetinde istediği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşmasıdır*" diye tanımlamıştır (Nye, 2005, s:14). Yumuşak güç, diğerlerinin senin istediğin sonuçları istemelerini sağlamak, insanları zorlamak yerine kendi yanına çekmektir (Nye, 2005, s:15). Başlangıçta ABD'nin dünya üzerindeki egemenliğinin devam ettirilmesine ilişkin bir çözüm önerisi etrafında geliştirilen yumuşak güç kavramı kısa zaman içerisinde dünyanın diğer bölgelerinde de büyük rağbet görmüştür (Sancak, 2016, s:67).

Yumuşak güç, Carr, Morgenthau ve Waltz gibi realist ekolün düşünsel öncüllerinin yarattığı ancak Nye'ın da içinde yer aldığı neoliberal kurumsalcılık çerçevesinde ortaya atılan bir kavramsal yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Örneğin, İki dünya savaşı arasındaki dönemde Carr tarafından kaleme alınıp 1939 yılında ilk baskısını yapan "20 Yılın Krizi 1919-1939: Uluslararası İlişkiler Çalışmalarına Giriş" (*The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*) başlıklı kitapta fikirler üzerindeki güçten bahsedilmiş, siyasal amaçlar için değerlendirildiğinde bunun askeri ve ekonomik güçten daha önemsiz olmadığı vurgulanmıştır (Carr, 2016, s. 5-25). Morgenthau, gücü, coğrafya, doğal kaynaklar, sınai kapasite, askeri hazırlık, nüfusun yanı sıra ulusal karakter, ulusal moral maneviyat, diplomasi kalitesi gibi materyal olmayan unsurları da dahil ederek incelemiştir (Morgenthau,1963, s:16-17). Yine realist düşünürlerden olan Waltz, büyük askeri bir donanımın ve askeri başarıların, ülkenin imajını yükseltme garantisi olduğunun altını çizmiştir (Gallarotti, 2011, s: 25-47). Bu süreklilik, realist ekol ile neoliberal kurumsalcılık arasında uluslararası ilişkilerin anarşist doğasına yönelik varsayım ortaklığının doğal bir sonucudur (Jervis,1999, s:44-47). Nye da, yumuşak gücün bir teori olmadığını, analitik bir kavram olduğunu belirtmiştir (Nye, 2010, s.219). Bunun yanında meseleye Uluslararası İlişkiler bağlamında bakıldığında yumuşak gücün, içerdiği kültür ve değerler gibi olgular nedeniyle bu kavramlara vurgu yapan inşacı yaklaşımla benzerlik taşıdığı görülmüştür (Lee, 2009, s:206). Realistlerin doğrudan güç kullanımından farklı olarak, dolaylı bir güç kullanımını esas almıştır. Bu

nedenle de yumuşak güç neoliberalizmle inşacılığı içinde barındıran bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir (Gallarotti, 2011, s:26). Bu aşamada bir parantez açarak Eleştirel Kuram'da kullanılan ve Antonio Gramsci'nin ortaya koyduğu ve zorlama sonucu olmasa da devletlerin bir "gücün" etkisini kabul ederek kendi rızaları ile oluşturdukları bir ilişki sistemi olan "hegemonya" (Çiftçi, 2009, s:206) kavramına da değinmek gerekecektir. Yumuşak Güç kavramının teorileştirilmesi II. Dünya Savaşı sonrasında liberal düşünce ve demokratik değerlerin temsilcisi olarak kendisini sunan ve rızaya dayalı hegemonyasını dünya genelinde kurmayı genel olarak başaran ABD kaynaklı olup ABD'nin üstün maddi kaynakları yanında ideolojik çalışmalar ve kurumsal etkinlik ile de desteklenmiştir. Eleştirel Kuram'daki tarifiyle Amerikan üniversitelerinde eğitim görmüş kişiler, ülkelerinde önemli görevlere gelerek o ülkelerde Batı değerlerinin, ortak değerler ve ortak çıkarlar şeklinde meşrulaşmasına ve hegemonyanın kabul görmesine katkıda bulunmuşlardır. Dolayısıyla, yumuşak güç gerek Nye gibi ABD menşeli kuramcılarla, gerekse kendi ülkelerinde hegemonyaya rıza üreten etki ajanlarıyla çok boyutlu bir çaba ve "pazarlama" sonrası uluslararası ilişkiler disiplinde hala geçerli bir kavram olarak gündemimizdedir.

Yumuşak gücün teorileştirilmesi konusunda çalışma yapmış olan Geun Lee'ye göre ise yumuşak güç veya sert güç zorlayıcı veya işbirlikçi olabilmektedir (Lee, 2009). Yumuşak güç teorisi üzerinde çalışma yapan bir diğer düşünür olan Alexander L. Vuving, Nye'ın 'başkalarının isteğimiz yönünde istemelerini sağlama' tanımına, başkalarının isteğinin güçlü bir istek ya da pasif bir kabullenme mi olması gerektiği konusuna dikkat çekmiştir. Bu durumda yumuşak güç tanımının 'başkalarının, istediğimiz yönde istemelerini sağlama veya kabul etmelerini sağlama' şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir (Vuving, 2009).

Leonard, Stead ve Smewing'in çalışmasında belirtildiği üzere Soğuk Savaş sonrasında demokrasinin yayılması, medyanın patlaması, küresel sivil toplumun yükselişi ve mevcut sosyal düzenleri protesto eden halk hareketleri, gücün doğasını değiştirmiştir (akt. Sancar, 2012, s:23). Gücün değişen doğası, hükümetlerin ellerindeki gücü sürdürebilmesi için kamuoyu oluşturmayı amaçlamıştır. Kamu diplomasisinin temelinde yatan yumuşak güç, küreselleşme sürecinin getirdiği değişen dünya sisteminde gücün nasıl değiştiğini açıklamaktadır (Sancar, 2012, s:23). Bütün emperyalist güçler için meydan okuma, sert güçten yumuşak güce, korkudan itaate ve terörden meşruiyete doğru dönüşmektedir (Sancar, 2012, s:25). Değişen dünya

düzeninde, büyük devletlerin, kendi etki alanlarını arttırma ve çıkar maksimizasyonlarını sağlama amaçlı güç kullanımları yeni düzene uygun olarak kısmen evrime uğramış, yeni formatlarla ama aynı amaçların gerçekleştirilmesi için kullanıma sokulmuştur.

Devletler güce, istenilen amaçlara ulaşmak için ihtiyaç duymaktadırlar. Askeri güç, yakın zamana kadar istenen amaçlara ulaşmada tek önemli güç unsuru olarak ağırlığını korumaktaydı. Ekonominin de bir güç olarak kayda değer bir unsur olarak algılanması 20. yüzyılın kabullerindendir. Daha yakın zamanda ise teknolojinin de etkisi ile iletişimin ve ulaşımın devletler ve toplumlar arası sınırları silikleştirmesi sayesinde ikna ve cezbetme yöntemini kullanan yumuşak güç bir güç unsuru olarak gündemimize girmiştir.

Dış politikanın amacı, araçtan bağımsız olarak her zaman rakibin bir şekilde fikrini değiştirerek kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini sağlamaktır. Değişen ve küreselleşen dünya sisteminde bu amaçla kullanılan araçların çeşitlenmesi, sert gücün yerine yumuşak gücün eklenmesi veya her ikisinin birlikte kullanıldığı hibrit modeller gelişmesi beklenen bir evrilmedir. Yumuşak gücün aslında sert güç uygulamalarını desteklemek, daha başarılı kılmak ve daha kalıcı sonuçlara ulaşmasını sağlama amaçlı bir araç olduğunu söylenebilir. Zira dünya devletlerine bakıldığında en yoğun yumuşak güç kullanan ülkelerin aynı zamanda en aktif sert güç kullanıcıları olduğunu da göz ardı edilmemelidir. Bu doğrultuda vahşi sert gücün, sinsi yumuşak güçle harmanlanıp hedef ülkelerde savunma duvarlarını daha kolay yıkma üzerine bir proje olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Sert gücün meşruiyetinin ve kabul edilmesinin bir yüzyıl önceye nazaran bile oldukça erozyona uğradığı çağımızda etki alanını genişletme hevesi konusunda hala ve en az yüzyıl öncesinin açgözlülüğü ile devam eden emperyalist devletlerin amaçları ve çıkarları için alternatif güç türevleri üretmeleri bundan sonraki süreçte devam edecektir. Fetihler devrinin sona ermesi ve sorunların diyalog yoluyla çözülmesi kararı Batı tarafından alınmıştı. Ancak bu karar emperyalist devletlerin dünya üzerindeki kıt kaynakları paylaşma konusunda sadece birbirlerine karşı aldıkları bir karardı diyebiliriz. Dünyanın geri kalanı için günümüzde dahi sert güç uygulamalarının devre dışı kaldığını söyleyememekteyiz. Emperyalist devletler için sert güçle itibar ve güven kaybetme, mevcut uluslararası değerler dikkate alındığında, yumuşak güç ile dengelenmesi ve meşruiyet kazandırılması gereken bir sorun olmuştur. Yumuşak güç, emperyal hedefleri olan devletlerin, askeri gücü

kullanırken yarattığı itibar tahribatının telafisi olarak ya da karşı tarafın mukavemetini düşürmek amaçlı kullanıldığı gibi, diğer taraftan sert güç kullanma niyeti olmadan bölgesel ya da küresel aktör olmayı hedefleyen devletlerce etki alanını genişletme ve cazibe merkezi olma amacıyla da uygulanabilir.

Diğer taraftan sert güç ve yumuşak güç, bazen birbirini tamamlamasına karşılık, bazen de birbirini baltalayan iki unsura dönüşebilir. Yumuşak gücün desteklemediği sert güç, çıktıları itibarıyla uzun soluklu olmayabilir, itibar ve güven kaybı yaratabilirken, sert gücün desteklediği yumuşak güç ise inandırıcılığını ve cazibesini kaybedebilir. Özellikle ABD ve Avrupa Birliği'nin başat ülkelerinin "fair play" değerleri dünyanın geri kalanına ihraç edilirken, pratikte bu değerlerle bağdaşmayan uygulamalar yine bu iki güç merkezinden çıkmaktadır (Snow, 2004, s:18-19). Bu da tek başına istenen çıktıları elde edemeyeceği düşünülen sert gücü destekleyecek şekilde yumuşak güç uygulama alanı açma amaçlı dayatma bir değerler ihracını akla getirmektedir.

1.1.1. Yumuşak Gücün Önemi, Hedefleri ve Sınırlılığı

Soğuk Savaş sonuna kadar devam eden tarihsel süreçte gücün temel ölçütü devletlerin sahip oldukları askeri yeteneklerdi. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, birçok devlet her zaman beklenen sonucu verememesi ve askeri yöntemlerle birlikte ekonomik güç uygulamalarının maliyetlerinin de yüksek olması ve yine bu yönüyle gücü kullanan tarafın refahını olumsuz şekilde etkilemesi sebebi ile bu ikisinin yanında bir başka seçeneğe de ilgi gösterdiler. Maliyet itibarıyla diğerlerinden çok daha avantajlı bir görünüm sergileyen yumuşak güç böyle bir anlayışın sonucunda ortaya çıkmaktadır (Sancak, 2016, s:70).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle imajların daha önemli hale gelmesi, güç politikalarının belli düzeyde meşruiyete dayandırılma mecburiyetini ortaya çıkarmıştır. Bu hem uluslararası politikanın doğası gereği hem de artık yaygınlaşan ve güçlenen uluslararası örgütler, küresel medya ve uluslararası hukukun gereğidir. Yürütülecek her politika, uluslararası kamuoyuna meşru bir açıklama ile birlikte sunulmalıdır; aksi halde arzulanan hedeflere ulaşmak imkânsız hale gelebilmektedir. Yumuşak güç kullanımı için gerekli olan çekicilik unsuru; meşruiyet, inandırıcılık ve saygınlıktır (Medin ve Koyuncu, 2017, s: 836-842).

Uluslararası ilişkiler açısından oldukça önemli bir unsur olan gücün, özellikle teknolojinin ve iletişimin son sürat geliştiği son yüzyılda sert güç olarak tek boyutlu incelenmesi sağlıklı sonuçlar çıkartılmasında sorun yaşanacak olan indirgemeci bir yaklaşımdır. Özellikle liderliğe oynayan devletlerin yumuşak gücün etkisini kavrayıp aynı askeri güç gibi stratejik ve sistemli olarak kullandıklarını görebilmekteyiz. Eğer bir ülke kendi gücünü kullanırken bunun haklı sebeplere dayandığı hususunda diğer ülkeleri ikna edebilirse bu durumda istediği şeylere ulaşırken çok daha az dirençle karşılaşacaktır. Ülkelerin bir diğer ülkenin gücünü meşru olarak görmesinin nedeni ise yumuşak güce sahip ülkenin kültürü, değerleri veya ideolojisi ile çekim merkezi olmasından kaynaklanabileceği gibi, o ülkenin kendi yaşam tarzına uygun kuralları uluslararası norm olarak kabul ettirmesi veya desteklediği uluslararası örgütler sayesinde uluslararası platformda kural belirleyici olmasından kaynaklanabilmektedir (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2017, s: 88).

1.1.1.1. Yumuşak Gücün Önemi: Avantaj ve Dezavantajları

Yılmaz'ın açıkladığı gibi bir ülke yumuşak gücü ile kendi amaçlarının ve değerlerinin başka ülkeler tarafından benimsenmesini sağlayabilirse, askeri güç ve ekonomik gücünün çok üzerinde etki imkânı yaratabilmektedir. Çünkü yumuşak güç, siyasi gündemi diğer insanların önceliklerini şekillendirecek biçimde belirleme kabiliyetine dayanır (2011, s:34). Josef Stalin'in "Şayet Amerikan Sinemasını kontrol edebilseydim, tüm dünyayı komünizme götürmek için başka bir şeye ihtiyacım kalmazdı" ve Fransız filozof Regis Debray'ın "Blue-Jeanlerin ve rock'n roll'un gücü, tüm bir Kızıl Ordu'nun gücünden fazla" (Gardelds, 2005, s.37) ifadeleri özellikle son yüzyılda yumuşak güç olarak kavramsallaştırılan cazibe merkezi olma yoluyla halkları etki altına alma yönteminin ne denli önemli görüldüğünün örnekleridir. Nye da, yumuşak gücün önemini kavrayan idarecilere örnek verirken, ABD eski meclis sözcüsü Newt Gingrich'in "gerçek çözüm kaç düşman öldürdüğümde değildir, kaç müttefik edindiğindedir" ifadesini kullanmaktadır (Nye, 2005, s. 5). Gelinen aşamada generallerin bile sözleri, kılıçtan daha fazla kullandığını belirtmektedir (Nye, 2008, s.11). Büyük devletler her ne kadar askeri ve ekonomik güçlerine güvenseler de yumuşak gücün etki alanını göz önünde bulundurma konusunda daha dikkatli davranmaktadırlar. Örneğin Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında büyük güçlerin yükselişi ve düşüşünün nedenleri üzerine yapılan tartışmalar, bir zamanlar ABD karşısında küresel hegemonya mücadelesi veren Sovyetler Birliği'nin, mücadeleyi

yumuşak güç kavramını dikkate almaması nedeniyle kaybettiğine işaret etmektedir. Bu nedenle Çinli yöneticiler ve entelektüeller küresel siyasette yükselen bir güç olarak Çin'in benzeri bir akıbete uğramaması ve küresel aktör konumunu sürdürebilmesi için sert gücün yanı sıra yumuşak güce önem vermesi gerektiği konusunu dile getirmektedirler (Glaser ve Murphy, 2009, s.12-13).

Yumuşak gücün avantajları, hem daha düşük maliyetli ve daha kalıcı sonuçlar doğurabilmesi hem de aynı zamanda meşruiyet ve rıza unsuru içermesinin (Mor, 2006, s:157-176) yanı sıra sert güç anlamında diğerlerinden daha fazla güçlenen devletlerin, diğer devletler tarafından tehdit algısını yumuşatma ve sert gücün etkisini artırma ve kalıcı kılma misyonunu da üstlenmesi olarak özetlenebilir. Böylece güçlenen devletler, diğer devletlerin hem yöneticileri hem de toplumları nezdinde farklı unsurları ile (ekonomi, kültür, askeri büyüklük vs.) cazibe merkezi olarak görülürse, maliyete sebep olabilecek düşman cepheler yerine, çıkarlarını arttırabilecekleri müttefikler edinebilirler.

Diğer taraftan yumuşak güç kullanımının bazı dezavantajları da vardır. Yumuşak güç oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu için hangi araçlarla, hangi alanda hangi sonuçlara ulaşacağı açık değildir. Yumuşak güç kaynaklarının kullanımı ve kontrolü, sert güç kaynaklarının kullanımı ve kontrolünden daha zordur. Çünkü yumuşak güç kaynakları üzerinde, sert güç kaynaklarında olduğu gibi tam bir hükümet denetimi söz konusu değildir (Nye, 2003, s. 13) ve etkilerini de tam olarak kestirebilmek mümkün olmamaktadır. Örneğin, sert güç unsuru olarak değerlendireceğimiz bir bombanın teknolojik, kimyasal ve fiziksel verileri açık olduğundan, yapacağı tahribat hem her atıldığı yerde aynı olur hem de sonuçları itibariyle tahmin yapılabilir somut sonuçlar doğurur. Ancak yumuşak güç unsuru olarak kabul ettiğimiz kültürel bir faaliyet her yerde etki olarak farklı olabilmekte ve uzun vadeli sonuçları kestirilememektedir. Nye'ın yumuşak gücü Amerika penceresinden yani yumuşak güç arzı yapan ülkeden bakarak tarif etmesi, bu güç unsurunun hedef kitlesi olan halklarda ve devletlerde yaptığı tahribatı görünmez kılar. Bu sebeple nereden, nasıl, ne zaman ve ne şiddette geleceği öngörülemeyen yumuşak güç, sert güçten daha tehlikeli bir yapıya sahip olabileceği ihtimali görmezden gelinmiştir denilebilir. Bununla birlikte yumuşak gücün önemi ve büyüsü, bu etkisi kestirilemeyen dinamiğinden kaynaklanmaktadır diye de düşünülebilir. Sonuç olarak, bir taraftan son derece tehlikeli ve sinsi bir araç olarak değerlendirebileceğimiz yumuşak güç, diğer taraftan devletlerarası ve

milletlerarası alanlarda iş birlikleri yaratabilmekte, hibrit sonuçlarla farklı ortak müşterekte yakınlaşmalar sağlanmasına da hizmet edebilmektedir.

Yumuşak gücün önemine şüphe ile bakanlar ya da etkisini görmezden gelenler, uluslararası politikanın sadece devletlerden meydana gelen bir alan olduğunu varsayıp kamuoyunun düşüncelerinin önemli olmadığını, karar vericilerin düşüncelerinin önemli olduğunu söylemektedirler. Oysa yumuşak güçteki zayıflama sert gücü doğrudan etkileyebilmekte ve bu durum sert gücün kullanım maliyetini arttırmaktadır (Sancak, 2016, s. 76-77). Devletlerin dış politikalarının şekillenmesinde toplumun düşüncesi etkili olduğundan, toplumların birbirlerine karşı besledikleri sevgi-nefret ilişkileri de önem kazanmaktadır. Yumuşak güçle birlikte toplumlar arasındaki sevgi-nefret duygularını tam aksi yöne çevirmek mümkün olmasa da, bu duyguları belli oranda etkilemek ve değiştirmek mümkün olabilir ve bu da önemli bir kazanımdır. Zira bu ikisi arasındaki oran, ülkeler arasındaki sorunların çözümüne ilişkin alınan kararların katı ya da daha yumuşak olmasında etkili olmaktadır (Nye, 2005, s. 45).

Nye, insanların düşüncelerini yönlendirmenin, ordularını yönlendirmekten daha masum olmadığını, yumuşak gücün de iyi ya da kötü amaçlar için kullanılabileceğini söylemektedir. Bir güç ilişkisinde gücün algısının nasıl değerlendirilebileceğini belirleyen, karşı tarafta yarattığı etkidir. Gücün yarattığı etki ise, hedef ülkelerde periyodik olarak yapılacak kamuoyu anketleriyle ve belirli guruplarla yapılacak görüşmelerle ölçülebilir (Nye, 2006).

Yumuşak güç ve sert güç her zaman birbiriyle ilişkilidir, böylece yumuşak güç kaynakları bazı durumlarda sert gücü artırabilir veya azaltabilirken, sert güç kaynakları da yumuşak gücü etkileyebilir ve bu nedenle sert güç ve yumuşak güç karşılıklı olarak birbirlerini olumlu veya olumsuz etkiler (Gallarotti, 2011, s:6). Örneğin güçlü bir pozitif imaj, müttefik sayısını arttırarak ülkenin savunma gücünü yükseltirken, herhangi bir işgale karşı güçlü bir savunma ve askeri güç de ülkenin imajını olumlu etkiler. Gallarotti, modern çağda dünya siyasetinin, yumuşak gücün sert güce göre önemi artıran değişikliklerden geçtiğini, dünyanın "daha yumuşak bir dünya" haline geldiğini belirtmektedir. Bu dönüştürülmüş uluslararası sistemde devletleri ve devlet dışı aktörleri sert gücün temel kaldıraçları aracılığıyla zorlamak giderek daha zor hale geldiğinden yumuşak güç uluslararası sonuçlar üzerindeki etkiyi artırmada çok önemli bir unsur haline gelmektedir (Gallarotti, 2011, s:7).

1.1.1.2. Yumuşak Gücün Hedefleri

Bilginin ön plana çıktığı, askeri ve ekonomik unsurların önceki dönemlere nazaran göreceli olarak değer kaybettiği bu dönemde geleneksel güç anlayışı bir dönüşüm yaşayarak daha az elle tutulur ve daha az zorlayıcı bir nitelik kazanmaktadır. Bu bağlamda da geleneksel sert güç uygulamaları yerini yumuşak güç uygulamalarına bırakmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 56).

Yumuşak güç uygulamalarında hedef ülkede nüfuz sağlamak ve bu sebeple karşı tarafa olumlu mesajlar iletmek öncelikli amaçtır. Devletlerin davranışları hedef kitlenin düşüncelerinde olumlu ya da olumsuz izlenimler bırakmakta ve yapılan araştırmalara göre cezbedici mesajların, hedef kitlenin düşüncesini olumlu yönde değiştirmesini sağladığı görülmektedir. Yumuşak gücün başarılı olmasındaki etkenler gönderilen mesajın kaynağı, mesajın içeriği ve hedef kitle olarak özetlenebilir. Bu sebeple Kroening de, yumuşak gücü kullanılırken devletin, sahip olduğu yumuşak güç kaynağını, bazı hedef ülkeler için kullanabilirken, bazıları için ise kullanamadığını, zira hedef ülkenin ilgi alanının bu noktada önem teşkil etmekte olduğunu belirtmiştir (akt. Çavuş, 2012). Yumuşak güç kaynakları hedef halklar için ilgi çekici olabilir ancak aynı kaynak ve gönderilen mesaj söz konusu hedef ülkenin resmi makamlarınca hoş karşılanmayabilir. Ya da kaynak, bir hedef ülke için gayet başarılı bir sonuç verirken, bir diğer hedef ülke halkı için öncelikli bir konu değilse istenen etkiyi göstermeyebilir. Bu yüzden hangi kaynağın hangi hedef kamuoyu için istenen etkiyi yapabileceğinin ön araştırması, planlanan yumuşak güç uygulamasının başarısını da belirleyecektir.

Yumuşak güç, hedef ülkede kamuoyunun düşünce ve duygularını etkilemek için başvurulan yöntemleri ifade eder. Yumuşak güç uygulayıcısı ülkenin uluslararası ortamdaki hedefleri ve çıkarları ile doğru orantılı olarak başvurulan yöntemler, kabul edilebilir ikna ve cazibe yaratma çalışmaları ile hedef aldığı kamuoyunun özgür iradesini yönlendirmeyi amaçlama gibi geniş bir yelpazede değerlendirilebilir. Kısacası bazı ülkeler için iş birliği, ilişki inşası gibi iyi niyetli hedefleri varken bazı ülkeler içinse- Özdağ'ın ifadesiyle- sert güçten çok daha "şeytani" hedefleri vardır (Özdağ, 2012). Yumuşak güç, sert güçten farklı olarak tehdit yerine ikna yöntemi kullanmakta, bunu da iş birliği olarak pazarlamaktadır. Karşı tarafın kamuoyuna güçlerini kabul ettirmek ve kendi çıkarları doğrultusunda ikna etmek isteyen devletler,

halkla ilişkiler yöntemlerini ve propaganda araçlarını kullanarak ele geçirilmiş medyanın da yardımı ile çok boyutlu bir kuşatma uygulamaktadırlar.

Sadece sert güç ile müdahale edilmesi gereken durumlar olduğu gibi, sert güce destek olabilecek ve etkisini arttırmaya ve daimi kılmaya yardımcı olmak üzere yumuşak güç desteği alınabilecek durumlar olabilmektedir. Bunun yanı sıra sert gücün hiç kullanılmadan sadece yumuşak güç aracılığı ile hedef ülkelerdeki karar mekanizmalarını dolaylı yoldan etkilemeye çalışılacak durumlar da mevcuttur. Yumuşak güç uygulanması ve bu vesile ile kamu diplomasisi alanında yapılan çalışmalar, ilgili hedef ülkede daha sonra yapılacak iş birlikleri ya da farklı planlar için hedef kamuoyunun hazırlanması yönünde bir rol üstlenebilmektedir.

1.1.1.3. Yumuşak Gücün Sınırlılığı

Nye'e göre; bilgi çağında yumuşak güce sahip olacak ülkeler, global normlara (liberalizm, çoğulculuk, otonomi) hakim olmaya yakın kültür ve fikirlere, etki ve gündem oluşturacak global iletişim kanallarına, ülke içi ve uluslararası saygınlık uyandıracak performans şartlarına sahip olmalıdırlar (Nye, 2002, s:6).

İster yumuşak güç olsun ister sert güç olsun, değişen şartlara göre gücün etkinliği her zaman aynı değildir. Hedef devletlerin karakteristiğine bağlı olarak, aynı orandaki gücün etkisi farklı ülkelerde farklı sonuçlar gösterebilir. Yüze yakın ülkede aynı anda televizyonlarda milyonlarca seyirci ile buluşan ve değer ihracı ve kültür ekme aracı olarak nitelendirebileceğimiz format programlar ve format diziler buna güzel bir örnektir. Birbirinden çok farklı toplumsal yapıları, değerleri, kültürleri olan birçok ülkenin yerel unsurlarını, -sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinlerin de desteğini alarak- format program ve dizilere eklemlemekte bu sayede yabancı davranış kalıplarına ve değerlere karşı toplumun direnişini kırmayı başarmaktadırlar. Bireyselliği ve özgürlüğü önceleyen ve yumuşak gücün kültürel kaynağı sınıflandırmasına giren Batının popüler kültür ürünlerinin, dinleri radikal yorumlayan toplumlarda kolay kabul görmemesi beklenebilir. Ya da içme suyu sıkıntısı yaşayan fakir bir Afrika ülkesinde su kuyuları açan bir ülkenin yumuşak güç potansiyeli, bu ülkeyi daha kolay sömürebilmek için işbirlikçi bulma amaçlı yabancı dil kursları açan bir ülkenin yumuşak güç potansiyelinden kat kat fazla olabilecektir. Hangi güç çeşidinin kullanılması gerektiği ve ne oranda kullanılması gerektiği her bir ülke için ayrı analiz edilip, her biri için ayrı strateji belirlenmesi istenen sonucu alabilmenin ön

şartı olmaktadır. Sosyal, tarihsel, kültürel farklılıkları toplumların maruz kaldıkları yumuşak güce verecekleri cevabı da belirler. Yumuşak güç vasıtası ile yapılmaya çalışılan değerler ihracı, kültür ekimleri de her toplumda aynı başarıya ulaşmaz. Mesela cinselliği ve bireyciliği ön plana çıkaran Amerikan filmlerinin, Latin Amerikan toplumları üzerindeki etkisi ile Pakistan ve Suudi Arabistan toplumları üzerindeki etkisi birbirinden farklı olmaktadır (Nye, 2005, s:21). Hedef ülkedeki toplumun sosyo-kültürel yapısındaki homojenlik oranının düşük olması da yumuşak güç kaynağının yapacağı etkilerde tam ters istikametlere varan farklı tepkilere yol açabilmekte, yumuşak gücün etkinliğini düşürebilmektedir.

Yumuşak gücün etki edeceği tarafta yeni bilgi teknolojilerinin girişine ve bunların halk tarafından kullanılmasına müsait bir ortamın olması da gerekmektedir. Başarılı bir kamu diplomasisinin uygulanabilmesi için küresel medyaya açık toplumlara ihtiyaç duyulmaktadır (Nye, 2002, s:8). Ancak dünyadaki bazı ülkelerin halkın küresel medyaya erişimindeki teknolojik altyapı sorunları ve ekonomik yetersizlik yanı sıra, demokratik açıdan geri kalmışlığın getirdiği sansür tarzı uygulamalar yumuşak gücün söz konusu hedef ülkelere etkisini sınırlamaktadır.

Nye'ın iddia ettiği gibi birçok yumuşak güç kaynağı Amerikan Hükümetinden bağımsız olsa ve sadece kısmi olarak hükümet amaçlarına hizmet etse (Nye, 2005, s:23) bile yine de hükümetlerin yumuşak güç uygulamalarını denetimsiz bıraktığını söylemek Amerika gibi liberal bir ülke için bile fazla iyimser bir bakış açısı olacaktır. Zira hükümetlerin, devlet dışı aktörler tarafından yürütülen yumuşak güç bağlamındaki kamu diplomasisi faaliyetlerinde, uluslararası platformdaki çıkar ve stratejilerine ters düşecek uygulamalara izin vereceğini düşünmek doğru olmayacaktır. Bu bakış açısına göre devletlerin çıkarlarına hizmet edecek yumuşak güç uygulamalarının ancak hükümetler ve devlet dışı aktörlerin ahenkli çalışması ve ortak stratejiye bağlı kalmaları durumunda istenen sonucu vereceği söylenebilir.

Yumuşak gücün etkisini azaltan bir başka durum hükümetlerin kontrolünde olan ve gücün diğer yüzünü oluşturan sert güç uygulamalarından kaynaklanabilmektedir. Meşru görülmeyen bir sert güç kullanımı yumuşak gücün bütün kazanımlarını ortadan kaldırabilmektedir (Yılmaz, 2011, s:56).

Yumuşak güç, sert güç kavramında olduğu gibi hemen sahip olunabilecek bir tabiata sahip değildir. Yumuşak gücün etkisi uzun dönemde hissedilmektedir

dolayısıyla yumuşak güçten kısa vadede çok şey beklenmemelidir. Ülkelerin geçmişteki kültürel birikiminin bugündeki tezahürü ve dış politikada sahip olunan değerler, yumuşak gücün temel unsurlarıdır. Kültürel birikimin ve değerlerin uzun bir sürede oluştuğu düşünülürse tarihsel bir sürekliliğin öneminden bahsedilebilir. Bu bağlamda oluşturulacak politikalarda bu tarihsel sürekliliğin nasıl bir rol oynadığı yumuşak gücün şekillendirilmesinde etkili olacaktır (Demirtepe ve Özertem, 2013, 2013 s:95-118). Zorlayıcı hiçbir tedbir olmadan (askeri güç kullanma, silahlı ya da silahsız ambargo uygulama vb.) tarihi, kültürel değerler, toplumsal özellikler, eğitim, gelenekler gibi argümanları kullanarak uygulanan yumuşak güç uygulayan ülke tarafından çok büyük bir hata yapılmadığı sürece, etki altına alınan hedef ülkede etkilerinin uzun süre devam etmesi beklenmektedir. Ancak yumuşak güçle netice alınması daha geç olduğu gibi bu gücün kaybı söz konusu olduğunda tekrar kazanılması da uzun bir süre ve yüksek bir masraf gerektirmektedir (Nye, 2011, s.83). Bu nedenle de bir bütün olarak ele alındığında yumuşak gücün sert güce oranla hem işleyiş noktasında hem de üretim noktasında daha uzun bir süreye ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır.

1.1.2. Yumuşak Gücün Kaynakları

Bir devletin yumuşak güç avantajı; kültür ve fikirlerinin egemen küresel normlarla eşleşmesi, bir ulusun küresel haber medyasında konuların nasıl çerçeveleneceğini etkileyebileceği çeşitli iletişim kanallarına sahip olması ve bir devletin inanılırlığının iç ve uluslararası davranış tarzlarıyla pekiştirilmesi gibi boyutlarla ölçülmektedir (Snow, 2009, s. 4). Nye'a göre bir ülkenin yumuşak gücü üç kaynaktan beslenmektedir. Bunlar kültür (başkalarına çekici geldiği yerlerde), siyasi değerler (yurt içi ve yurt dışında onlara göre yaşadığında) ve dış politikadır (meşru ve ahlaki olarak otoriter görüldüğünde) (Nye, 2005, s. 20). Yumuşak gücün uygulanabilmesi için devletin bu kaynakları etkin bir şekilde kullanması gerekir. Geun Lee ise yumuşak gücün kaynaklarının ülke imajı, düşünceler, teoriler, söylemler, gelenekler, kültür, eğitim ve ülkenin ulusal ya da küresel sembolleri olduğunu ve yumuşak gücün bu kaynaklar doğrultusunda kullanıldığını belirtmiştir (Lee, 2009, s:208). Bu çalışmada Nye'ın kültür, siyasi değerler ve dış politikadan oluşan üçlü sınıflandırılması üzerinden çalışılacaktır.

1.1.2.1. Kültür

Nye, kültürü "bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünü" (Nye, 2005, s. 20) şeklinde tanımlarken, Mümtaz Turhan'a göre kültür, bir toplumun sahip olduğu her türlü birikim, ahlaki değer, görüş, yaklaşım ve zihniyettir. Bunların tümü bir toplumu diğer toplumdan farklı kılan özellikler olarak öne çıkar (Turhan, 1951, s. 45). Küreselleşme ile silikleşen sınırlar, toplumlar arası geçirgenlikler milli kültürleri de mobilize etmiş, diğer toplulukları da etkilemeye başlamıştır. Ancak bir toplumu farklı kılan bu özelliklerin yumuşak güç yaratması için diğer ülkelere çekici gelmesi gerekmektedir. Nye'ın anlatımıyla, bir ülkenin kültürü evrensel değerler içerdiğinde ve politikaları başkalarının da paylaştığı değerlere hizmet ettiğinde, yarattığı sorumluluk ve çekicilik hisleri, istediği sonuçları elde etme olasılığını arttırmaktadır. Nye bu şekilde evrensel değer ve paylaşılan değerler koşulu koyarak dar görüşlü değerlerin ve sınırlı kültürlerin yumuşak güç yaratmasının zor olduğunu belirtmektedir (Nye, 2005, s. 20).

Yumuşak güç açısından kültür bir ülkenin düşüncelerini, siyasal amaçlı çözümlere yaklaşımlarını farklı boyutlarda milletlerarası alanda ileten önemli bir kaynaktır (Aydemir, 2016, s.139). Bir ülkenin kültürünü oluşturan başlıca değerler dil, edebiyat, sinema ve eğitimdir. Ancak herhangi bir güç kaynağında olduğu gibi yumuşak gücün de etkileyiciliği şartlara göre değişir. Yumuşak güç kaynağı olarak kabul edilen Amerikan filmleri, Suudi Arabistan'da ve Pakistan'da ters etki yaratıp aslında yumuşak güç etkisini azaltmış olabilirken; Çin'de ve Latin Amerika'da ABD hayranlığı yaratmaktadır. Çinli bir eylemci genç, Hollywood filmlerinin etkisiyle hayatında birkaç kez dava açmanın normal olduğunu düşünebiliyorsa, bu filmler Çin'deki hukuk sistemini güçlendirmeyi hedefleyen Amerika için, kanunun üstünlüğünden bahseden bir büyükelçiden daha etkili olabilir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki aynı ülkede Hollywood filmleri farklı gruplar arasında kimine çekici gelirken kiminde nefret uyandırabilir (Nye, 2005, s. 21) .

Nye kültürü, yumuşak gücün en önemli kaynaklarından birisi olarak görmesine karşın, yumuşak gücü kültüre eş değer gören indirgemeci yaklaşıma itiraz etmektedir. Aynı şekilde Amerikan kültürünün sembolü olan ve popüler kültür konusunda kavramsallaşma seviyesine gelmiş McDonalds ve Coca Cola gibi markaların oldukça başarılı küreselleşmesine rağmen tek başlarına Amerika'nın çıkarları adına pozitif etkisi olacağı düşüncesini de yanlış bulmaktadır. Ancak diğer unsurlar ve uygun

şartlarla birlikte değerlendirildiğinde dış politika adına istenen sonuçların elde edilmesinde işleri kolaylaştırmaktadır (Nye, 2005, s. 20).

Soğuk Savaş döneminde hükümet, ABD destekli gerillalarla mücadele ederken Nikaragua televizyonu Amerikan film ve dizilerini göstermekteydi. Sovyet gençleri Blue Jean giymekte ve Amerikan müziği dinlemekteydi. Çinli Protestocu talebeler 1989 isyanı boyunca hürriyet heykelini andıran bir sembol kullanmışlardı. Çin vatandaşları Amerikan demokrasisi, Amerikan romanları ve break dansla bile alakadar oluyorlardı. Hayatında hiç Amerika'da bulunmamış genç Japonlar, Amerikan kolejlerinin isimlerini taşıyan ceketler giymektelerdi (Nye, 1990, s. 193). Nye bu şekilde meseleyi Amerika'nın küresel liderliği iddiasıyla değerlendirmekte ve yumuşak güç üretecek kültürel değerlerini oldukça geniş bir yelpazede örneklendirmektedir. Başka ülkeler için sınırlı kültür ya da dar görüşlü değerler olarak tanımladığı birçok öğeyi, Amerika'nın yumuşak gücüne katkı sağlayabilecek evrensel değerler olarak sunmaktan çekinmemektedir. Örneklerde verdiği gibi Roma İmparatorluğu zamanında görülen bir yoğunlukla Amerika'nın dünya üzerindeki yaygın kültürünün hem yumuşak gücü ile birebir ilişkisine dikkat çekmekte, hem de onun küresel liderliğinin devam edeceğinin işareti olarak sunmaktadır (Nye, 2005, s. 20). Ancak kontrolsüz servis edilen popüler kültür bir süre sonra nefreti körükleyerek istenilen sonuçlara ulaşılmasını zorlaştırabilmekte, uzun vadeli hedefleri baltalayabilmektedir. Nye ayrıca, yanlış politikaların Amerikan kültürüne karşı daha olumsuz tepkilere yol açıp açmayacağının belli olmadığını da belirtmiştir (2005, s. 58).

Kültür bir ülkenin küresel konumunu koruma ve etkilediği alan sayesinde bu konumu genişletmeye yardımcı olurken, dış politika hedeflerine ulaşması konusunda da kolaylaştırıcı fonksiyonu olmaktadır. Eğitim ve medyanın etkin kullanımı ile ülkeyi cazibeli hale getiren kültürel ürünler günlük yaşamları etkileyerek toplumlara nüfuz etmektedir (Aydemir, 2016, s:141). Başka ülkeler tarafından kabul edilen kültürel ürün ve değerleri o ülkenin yaratmaya çalıştığı uluslararası imaj açısından da oldukça kıymetlidir. Daha da önemlisi medya gibi kültür taşıyıcı araçların yardımı ile ihraç ettiği kültürel ürün ve değerlerinin diğer ülkelerin kamuoylarında nasıl etkiler yarattığı ölçülebilir değişimler olarak ortaya konabilir. Bu amaçla dönem dönem yapılan değerler endeksleri bu anlamda oldukça kıymetli geri bildirimlerdir.

Popüler kültürel çekiciliğin bir ülkenin dış politika hedefine ulaşmasına katkıda bulunmasına örnek olarak, Soğuk Savaş sonrası Sovyetlere karşı Amerika verilebilir.

Sovyet kültür programları, Amerikan popüler kültürü ile rekabet edememiş, televizyon ve sinema ile Batı'nın popüler kültürüne ait imgeler, 1989 yılında yıkılan Berlin Duvarı'nı çok daha önce delip geçmiştir. Sovyet medyası tarafından Batı hakkında yayılan olumsuz görüşler, Batı üretimi filmleri izleyen Sovyet izleyicisindeki algıyı büyük ölçüde değiştirmişti. Zira onlar, Batı'da insanların yiyecek almak için uzun kuyrukta beklemiyor olduklarını, apartman dairelerinde ortaklaşa yaşamadıklarını ve kendilerine ait arabaları olduğunu apolitik filmleri izlerken şaşkınlıkla fark etmişlerdi. Batı demokrasisi hakkında gençlerin kalbini ve zihnini Amerika'nın ekonomik ve kültürel çekiciliği kazanmıştır. Böylece yumuşak ve sert gücün ortaklaşa çalışması, yumuşak gücün Sovyet sistemini içerden yıpratması Soğuk Savaşta galip tarafı belirlemişti (Nye, 2005, s. 54-55). Yumuşak gücün kültürel kaynağının taarruzuna maruz kalan ülkelerde, yetkili makamlar özellikle televizyonu Batı'nın yozlaşmasının bir sembolü olarak görmüş ve kendi iç dengelerini değiştireceği endişesi ile engellemeye kalkmışlardı. Amerika'nın sabit hasımlarından olan İran, Çin, Sovyetler gibi ülkelerde Amerikan haberleri ve filmleri sansürlenme ve engellemelere rağmen çeşitli yollarla bu ülkelere sızmayı başarmıştı. Nye, popüler kültürün doğrudan hükümetin kontrolünde olmaması sebebi ile her zaman hükümetin hedeflediği politik çıktıları veremeyebileceğini söylemektedir (Nye, 2005, s. 56). Ancak bu kadar etkili olduğu kabul edilen bir yumuşak güç kaynağının uluslararası arenada başı boş bırakıldığını düşünmek, başta ABD devleti olmak üzere yumuşak güç uygulayıcı devletlerin perde arkasında nihai hedeflerine yönelik senaryolar ürettirmediklerini düşünmek temkinsizlik olacaktır. Farklı ülkelerde farklı sonuçlar veren, hatta aynı ülkede farklı gruplar içinde farklı tepkilerle karşılaşan popüler kültürün bu değişik tepkileri göz önüne alan farklı disiplinlerden uzmanlarca kurgulanarak servis edildiğini düşünmek de abartılı bir yaklaşım olmayacaktır.

Bu tanımlar ve yorumlar doğrultusunda zengin kültürel değerlerinin varlığı ve bulunduğu medeniyetler arası köprü şeklindeki coğrafi konumu sebebi ile Türkiye de yumuşak güç kaynaklarından olan kültür açısından oldukça şanslıdır denebilir. Üç kıtaya yayılmış geçmiş İmparatorlukların devamı olarak bu coğrafyalarda bıraktığı izler ve hatıraların tarihi Türk dizileri ile olumlu hatırlatmalara sebep olduğunu izleyici yorumlarından görebilmekteyiz. Türkçe dil kurslarına artan ilgi, Latin Amerika'da Türk takılarına beğeni yorumları, Balkanlar'da Türk mutfağından yemeklerin tekrar gündeme gelmesi bu konuya örnek olarak gösterebileceğimiz konulardır. Dizileri

incelediğimiz bölümde verdiğimiz bu somut örneklerle de görebileceğimiz gibi, Türk kültürünün çeşitli unsurları ile Türk dizileri yoluyla yabancı kamularda yarattığı etki sayesinde etkili bir yumuşak güç kaynağı olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.2.2. Siyasi Değerler

Bir diğer yumuşak güç kaynağı, ülkenin yurt içi ve yurt dışındaki hükümet politikalarıdır. Yumuşak güç kaynağı olan hükümet faaliyetleri iç ve dış politika olarak ayrılırken, siyasi değerler genel olarak iç siyasetle ve yerel değerlerle ilgilidir (Sancak, 2016, s:99).

Demokrasi, insan hakları gibi siyasi değerler çekicilik kaynağı olabilir ve ülkeler değerlerini söyledikleri kadar yaptıklarıyla da ifade eder. Ancak ülkelerin bu konuda çifte standarda sahip olması, söylemleri ve eylemlerinin uyuşmaması, ikiyüzlülükle suçlanmalarına ve politik hedeflerine ulaşmada bu değerlerin ülkeye yardım eden bir yumuşak güç olmaktan çıkmasına sebep olmaktadır (Nye, 2005, s. 60). Ayrıca yine kültürel kaynaklarda olduğu gibi ülkenin sahip olduğu bireycilik ve özgürlükler gibi siyasal değerler, bazı ülkeler ya da guruplar nezdinde hayranlık oluşturarak yumuşak güce dönüşürken, özellikle kökten dinciler için aynı değerler ABD'ye nefret duyulmasına sebep olmaktadır (Nye, 2005, s. 20).

ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde yürüttüğü politikalar neticesinde artan Amerikan karşıtlığına karşılık, Avrupa Birliği'nin (AB) uluslararası hukuka, insan haklarına ve çevre sorunlarına önem verdiğini göstermesi, genel olarak askeri gücü tercih etmeyip barış gücü operasyonlarını desteklemesi ve bölgesel kalkınmayı teşvik edici fonlar sağlaması AB'ye güvenilirlik sağlamakta ve dış dünyada ABD'ye kıyasla daha olumlu bir imaja sahip olmasını sağlamaktadır (Akçadağ, 2010).

Bu bağlamda değerlendirdiğimizde AB, siyasi değerleri yumuşak güç aracı olarak kullanmakta, ABD'ye nazaran daha başarılı olmuştur diyebiliriz. Fransız Devrimi'nin yarattığı uyanış ve peşi sıra savunduğu özgürlük, eşitlik, insan hakları gibi politik değerler, dünyanın her yerinde karşılık bulmuş ve Avrupa ülkelerini cazip hale getirmiştir. AB'nin dünyada nüfuz sahibi olması ve çevresini güvenli hale getirmesi, kendi iç değerlerini ve normlarını başarıyla ihraç etmesi sayesinde olmuştur. AB'nin insan haklarına saygı, demokrasi, hukukun üstünlüğü, hoşgörü, ifade özgürlüğü gibi değer ve normların çekiciliğinden kaynaklanan yumuşak gücünü kullanarak dünyaya model olmaya çalışması zor olmamaktadır. Büyük yıkıma sebep

olan İki Dünya Savaşı sonrası, hem askeri hem de siyasi gücünü yitirmiş olan Avrupalı devletler, iki süper güç arasına sıkıştıkları için bireysel devam ettiremeyecekleri hegemonyalarını birlik olarak devam ettirmek gibi çok yerinde bir manevra yapmışlar, bu birliğin getirdiği sinerjiyi de dünyaya başarıyla pazarlamışlardır. Birlik başarıyla pazarladığı değerleri sayesinde, başta coğrafi sınırları içinde olan ülkeler olmak üzere birçok ülkenin üye olmak için can attığı bir kuruma dönüşmüştür. Avrupa coğrafi sınırları içinde olup üye olmayan ülkeler ya aday ülke konumundadır ya da potansiyel üyelik statüleri devam etmektedir.

Siyasi değerler, uluslararası sistem içerisinde devletlerin prestijine etkisi olan, amaçların saptanması ve eylemlerin gerçekleşmesi için temel alınan davranış şekilleri olarak ön plana çıkmaktadır. Gönlübol, siyasi değerler arasında demokrasilerin, totaliter ve otoriter sistemlere nazaran daha barışçı olduğu için kamuoylarını daha kolay etkileyebildiklerini belirtmiştir (akt. Aydemir, 2016).

Bir ülkenin hukuk devleti olması, demokrasiyle yönetilmesi, kişi hak ve hürriyetlerine önem vermesi, insani yardımlar konusunda faaliyette bulunması, çevre gibi tüm dünyayı ilgilendiren konularda hassasiyeti olması o ülkenin itibarını ve yumuşak gücünü arttıran faktörlerdir. Bunun tam aksine bir ülke, ekonomik ve askeri yönden güçlü olsa dahi insan hakları konusunda, hukuk devleti olma konusunda kabul edilen seviyelerde değilse gerek itibarı gerekse yumuşak gücü zayıf olacaktır (Demir, 2010, s:63).

Türkiye açısından bu başlığı değerlendirdiğimizde ise en dikkate değer konu olarak Cumhuriyetin kuruluşundan beri Doğu ile Batı arasında bir denge kurmuş olan siyasi ortamı göze çarpmaktadır. Müslüman bir ülke olması ile birlikte demokrasi ile yönetilmesi bu anlamda özellikle Arap Baharı sonrası yeni siyasi düzen arayışında olan Orta Doğu ülkeleri için bir model olarak görülmüştür. Yine dizileri incelediğimiz bölümde örneklerle göreceğimiz gibi bu model önerisinin yabancı kaynaklarca yapılması Türkiye'nin yerel siyasi değerlerinin bazı coğrafyalarda çekici bir unsur olduğunu göstermektedir. Yönetim tarzının yanı sıra Türk dizileri ihracı ile farklı coğrafyalarda yabancı kamulara tanıtılan Türk kadınının kamusal alandaki konumu, hakları ve yaşayış tarzı gibi unsurlar da yine hem Orta Doğulu kadınlara yeni bir ufuk açarak örnek teşkil etmektedir. Her ne kadar yabancı ülkelerde bu konulardan rahatsız olan dini ve siyasi erkler olsa da izleyici yorumlarından gördüğümüz kadarı ile Türkiye

yumuşak güç kaynağı olan yerel siyasi değerleri anlamında başka ülkelere örnek teşkil edecek kadar çekicilik taşımaktadır diyebiliriz.

1.1.2.3. Dış Politika

Eğer bir ülke, uluslararası sistem içerisinde yer alan tüm aktörlerce paylaşılan değerlere ve çıkarlara uygun bir dış politika yürütürse, diğer ülkeler o ülkenin siyasi amaçlarının meşru ya da ahlaki olduğunu düşünürler ve bu durum onların daha hevesli bir biçimde o ülkenin peşinden gitmelerine sebep olur (Pınar,2017, s:253-274).

İnternet başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının dünyanın her yerinde kullanılıyor olması, insanların diğer ülkelerin politik faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmasına yol açmaktadır. Ülkelerin dış politika uygulamaları o ülkeye karşı olumlu ya da olumsuz algı oluşması konusunda katkı sağlamaktadır (Demir,2010, s:63). 2003 yılındaki Irak Savaşından sonra ABD'nin cazibesinin hızla azaldığı yapılan anketlerde görülmektedir. Çoğu ülkede halkın büyük kısmı Amerika'nın ülkeleri üzerinde artan nüfuzunu sevmediklerini (Nye, 2005, s:22), ABD'nin kibirli imajının yumuşak gücünde aşınmaya sebep olduğunu (Nye, 2005, s:71) belirtmişler. Türkiye'nin dış politika uygulamaları ile ne derecede yumuşak güç yarattığı ölçülmeye muhtaç bir konudur. Yapılan dış politika hamlelerinin yabancı kamularda ne derece etkili olduğu, etkisi varsa ne süreli ve ne şartlarda devam ettiği hedef bölgelerde yapılacak düzenli anket ve kamuoyu yoklamaları gibi uygulamalarla tespit edilebilir. Aynı şekilde dış politika uygulamalarına paralel olarak Türk dizilerinde işlenen temaların da hedef kamularda yaptığı etkilerin ölçülmesi sağlıklı yorumlar yapabilmek adına önemlidir. Ancak dizilerin çalışma alanımızdaki üç bölgede yayınlandıkları dönem ile bu dönemde Türkiye'nin her üç bölgede yankı uyandıracak dış politika hamlelerinin etkileri arasındaki etkileşimi ortaya koyabilmek çok önemli ve ilginç olabilmekle birlikte ciddi bir organizasyon ve maddi kaynak gerektirmektedir. Üçüncü bölümde izler kitle yorumlarından yaptığımız analizlerde bu tarz etkileşimlere rastlanmıştır. Özellikle Osmanlı hinterlandı dışında kalan Orta Doğu coğrafyalarında tarihi Türk dizileri ile verilen Müslümanların birlik olması mesajları izler kitlelerde karşılık bulmuştur.

Yumuşak güç kaynaklarının tamamı, değişen şartlarla beraber değişime uğramaktadırlar. Yani yumuşak güç dinamik bir yapı içermektedir. Nye söz konusu yumuşak güç kaynakları içerisinde en hızlı değişim gösterenin, devlet kontrolünde

olan dış politika olduğunu söylemektedir (Nye, 2005, s:72). Dış politika uygulamaları ülkelerin değişen çıkarları ve hedefleri doğrultusunda değişen bir yapıya sahip olduğundan, farklı zamanlarda farklı ülke ve gruplar nezdinde yumuşak güç etkisi kültür ve siyasi değerler kaynaklarına göre daha değişken yapıdadır. Bugün bir bölgede yumuşak gücü çok yüksek olan, o bölgenin kamuoyu açısından dış politika uygulamaları sayesinde popüler hale gelen bir ülke değişen dinamikler yüzünden kısa sürede çekiciliğini kaybedebilir hatta nefret edilen bir ülke haline gelebilir. Arap Baharı olarak nitelendirilen 2011 çıkışlı Orta Doğu'daki halk ayaklanmaları sırasında rejim değişikliği isteyen Müslüman ülkeler için Türkiye hem Müslüman olup hem de Batıyla entegre modern bir ülke imajıyla model olarak düşünülmekteydi. Ancak ilerleyen süreçte başta Suriye, Mısır ve Libya'daki gelişmeler gibi konjonktürel olayların yanı sıra "Yeni Osmanlıcılık" söyleminin Arap dünyasında yarattığı antipati gibi etkenler Türkiye'nin bölgedeki yumuşak güç potansiyelinin nasıl değiştiğinin örneği olarak verilebilir.

Dış politika, hem devlet kontrolünde olan bir kaynak olması, hem de uygulamalardaki değişikliğin hedef ülkelerde çok kısa sürede algı değişimine sebep olması bakımından hükümetler açısından en kullanışlı yumuşak güç kaynağıdır. Dünyanın herkesin hakkı olan ortak kaynaklarını tarih boyunca dünyanın başat güçleri kendi çıkarları doğrultusunda muhafaza etmek amaçlı dış politika uygulamaları gerçekleştirmiştir. Bu dış politikalar ancak Woodrow Wilson geleneğindeki gibi demokrasi, insan hakları, iş birliği tarzı ortak kabul görmüş değerler gözetilerek uygulandığında yumuşak güç oluşturabilmektedir (Nye, 2005, s:66).

Ülkeler uluslararası ortamdaki uygulamalarda ister bireysel, ister diğer ülkelerle ortak çalışsınlar kendi ulusal çıkarlarını gözetirler. Bunu yaparken diğer ülkeler tarafından tehdit olarak algılanırsa, ülkeler o zamana kadar edindikleri olumlu algıyı zedelemiş olurlar. Türkiye'nin inceleme alanımızdaki üç bölge için de AK Parti hükümetinin dış politika hamleleri ve açılımları söz konusudur. Bu açılımlardan Latin Amerika açılımı (Türkiye´nin Latin Amerika ve .., t.y.) -o bölgeye açılımla eş zamanlı giren- Türk dizilerinin izler kitlesinde ne de basına yansıyan yorumlarda herhangi bir tehdit algısına yol açmamıştır. Burada mesafe olarak uzaklığın ve geçmişten gelen herhangi bir travmanın olmaması ve ticaret ağırlıklı ilişkiler geliştirilmesinin etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Orta Doğu konusunda izler kitle ve elit kesim arasında farklılıklar vardır. İzler kitle tarihi diziler yolu ile verilen bir takım

siyasi mesajları kabul etmekte ve takdir etmektedir. Örneğin ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve 2017'de ABD büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması kararını vermesini takiben Başbakan Erdoğan tepki vermiş ve eşzamanlı olarak "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin bir bölümünde Sultan Abdülhamid'in ağzından aktarılan "*Siyonizm orda devlet kurmak ister. Ben yaşadığım sürece Yahudiler Kudüs'e giremez"* ifadeleri izleyicide takdirle karşılanmış, bazı izleyiciler Sultan Abdülhamid'in Kudüs'ü koruduğunu belirtmişledir. Yine benzer bir örnek olarak Fransa'da Charlie Hebdo dergisinde yayınlanan ve Hz. Muhammed'e hakaret içeren karikatürlerin İslam dünyasında infial yaratması ile eş zamanlı olarak "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin bir bölümünde Sultan Abdülhamid'in müdahalesiyle, Avrupa'daki Osmanlı ve İslam karşıtı tiyatro ve opera oyunlarını engellettiği konusu işlenmiştir. Halifelik gibi bir makamın buna gücü yeteceğinin alt mesajı yine izler kitlede karşılık bulmuştur diyebiliriz. Ancak Orta Doğu'da etkili aktör, bölgesel güç iddiasındaki bir Türkiye'nin diziler yolu ile dış politika adına mesajlar içeren bu tarz göndermelerin Orta Doğu'daki dini ve siyasi yetkililer başta olmak üzere elit kesim tarafından tehdit olarak algılandığını da yine basına yansıyan ve üçüncü bölümde incelediğimiz yorumlardan görebilmekteyiz. Bu bölgede tehdit olarak algılanmasını da yine tarihsel ortak geçmiş, travmalar ve coğrafi yakınlığa bağlayabiliriz. Dolayısı ile dış politikanın bir ülkenin yumuşak güç kaynağı olarak olumlu yönde etkili olabilmesi, tarih, coğrafya gibi farklı kriterlere bağlıdır diye düşünmek yanlış olmayacaktır.

1.1.3. Yumuşak Gücün Araçları

Son yüzyılda teknolojinin, ülkeler arası etkileşim, uluslararası arenada iş birliği, uluslararası kurumlar gibi farklı anlayışların gelişmesi ile etki alanını genişletmek isteyen devletler gücün farklı çeşitlerini farklı araçlardan yararlanarak kullanmaktadırlar. Bilgi devriminin devletleri daha geçirgen hale getirdiğini söyleyen Nye da, artık hükümetlerin bu bilgiyi kullanan aktörlerle iş birliği içine olmak zorunda olduğunu ve bu şekilde yumuşak güçlerini arttırarak dolaylı ya da doğrudan halkı yönlendirmek suretiyle hükümetlere baskı yapabileceklerini ifade etmektedir (Nye, 2005, s:93).

1.1.3.1. Hükümet Dışı Organizasyonlar

Mevcut ilişkiler, yapılar ve süreçler küreselleşmenin etkileri ile köklü değişikliğe uğramış yeni bir siyasal gerçekliğin inşa edilmesine sebep olmuştur. Bölge ve dünya ölçeğinde hızlanan bütünleşme, silikleşen ekonomik ve kültürel sınırlar küreselleşmenin sonuçları olarak yeni bir zihniyet ortaya çıkartmaktadır. Bu zihniyet de devlet dışı aktörleri etkin hale getirmiştir (Dursun, 2004, s: 136). Bu bağlamda hükümetler, hükümet dışı aktörlerle yumuşak güçlerini arttırmak amaçlı iş birliği yapmak zorundadırlar. Hükümet dışı aktörler, hedef ülkelerin kamuoylarında hükümetler adına olumlu algı oluşturabilir ve iş birliği içindeki ülkelerin yumuşak gücüne katkı yapabilirler (Aydemir, 2016, s.148). Uluslararası şirketler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları bu anlamda yumuşak güç üreten ve hükümetlerin iş birliği yaptığı sektörlerdir. Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütler iş birliği, barış, dünya güvenliği gibi konularda taraf olan devletleri belli yükümlülüklere bağlamak sureti ile bir uluslararası düzen tesis etme amacında iken, bilgi devrimi ile birlikte etki alanı ve yumuşak gücü artan sivil toplum kuruluşları da genel kamu yararını temsil ettiklerini ve küresel vicdan gibi hareket ettikleri iddia etmektedirler. Devletlere ve önde gelen iş adamlarına politikalarını değiştirmeleri için baskı yaparak doğrudan, ya da devletlerin ve şirketlerin ne yapması gerektiği konusunda kamuoyunun görüşlerini değiştirerek dolaylı yoldan etki yapmaktadırlar (Nye, 2005, s.93). Diğer yandan ülkeler seslerini dışarıda duyurmak, dışarda kendi ülkesi ile ilgili algıları kontrol edebilmek için daha inandırıcı olmak zorundadırlar. Diğer ülke kamuoylarına verilmek istenen mesajlar, doğrudan ülke eliyle değil de iş birliği yaptığı sivil toplum kuruluşları eliyle yapılırsa daha çok kabul görmektedir. Yabancı siyasi partilere daha yakın olmak, ulusal markaların gücünden yararlanmak, göçlerle etkisi artan diasporaların gücünü anlamak da bu dolaylı etkinin kullanılması konusunda yardımcı olmaktadır (Leonard ve diğerleri, 2002, s:2-3).

1.1.3.2. Enformasyon Teknolojileri, Medya ve İletişim

Bilgi güç demektir, bilgi akışında güç, bilgiyi yönetebilenlerin ve ona değer biçme ehliyetine sahip olanların eline geçmektedir. Teknolojik gelişmeler bilgiyi işleme ve iletme maliyetlerini de azaltmıştır. Buna bağlı olarak çok yönlü bir bilgi patlaması söz konusudur. Bu bilgi bombardımanında neye yoğunlaşmamız gerektiğini, hangi mesajları almamız gerektiğini söyleyebilen yani yönlendirme yapabilen aktörler önemli hale gelmektedir (Nye, 2005, s.106). Günümüzde uydular, internet, sosyal

medyalar, haber ajansları, mobil telefonlar, radyolar ve dijital TV yayıncılığı her türlü bilgi, haber, eğlenceyi herkese açık bir platform haline getirmiştir. Herkes her bilgiye ulaşabilmekte, paylaşabilmekte, yayabilmekte ve bu şekilde dünya, küreselleşmenin etkisi ile yeni hibrit kültürler, yeni değerler, yeni, fikirler, yeni kimlikler, yeni aidiyetler ve bağlılıklar yaratma konusunda önüne geçilmez bir hızla, aralıksız değişmektedir. Medya ve iletişim kanalları bu değişime sebep olan etkileşimi yaratarak yumuşak gücün en kullanışlı aracı olmaktadır (Tuncer, 2005 s:144). Ülkeler kültür, ticaret, yatırım, finans gibi boyutları kitle iletişim araçlarını kullanmak sureti ile hedef ülkeleri kendi gelecek planlarına göre şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu şekilde halkın geniş kitlelerini hedef alan yumuşak güç o ülkelerde kamuoyunda aracı olduğu ülke hakkında farkındalık yaratmakta ve marka değeri oluşturmaktadır. Medya dış politikada önemli bir işlev üstlenmektedir ve itici bir güç oluşturarak değerlerin, fikirlerin, tüm dünyaya yayılmasında ve tanıtılmasında bir köprü görevi üstlenmektedir (Aydemir, 2016, s.160-163). Uluslararası sistemi kendi lehine çevirmeye çalışan ülkeler kültürü, ideolojisi, ekonomik başarısına göre medyayı şekillendirmeye çalışmakta ve bu yumuşak argümanlar medyanın meşrulaştırıcı yapısıyla toplumda yayılıp kabul görmektedir. Örneğin, Hollywood yapımları dünyanın her yerine ihraç edilip Amerika'nın yumuşak gücünü arttırarak Amerika'nın kültürünü, ürünlerini, değerlerini, başarılarının sırlarını satan bir araç özelliği taşımaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'na girmesiyle Amerikan hükümetinin kültür saldırısı tüm dünyaya yayılmış, savaş zamanında yumuşak güç kaynakları, kısmen devlet tarafından kısmen de bağımsız olarak oluşturulmuştur. Soğuk Savaş döneminde ise Amerika'nın yabancılara yönelik kültür programları, saldırgan bir antikomünist dış politika girdabının içine çekilmiştir. Medya, dış politikada koordinasyon görevi üstlenerek yumuşak gücün uygulanmasını kolaylaştırmakta ve hedef ülkelerde taraftar edinerek bir nüfuz alanı oluşturmaktadır (Nye, 2005, s.102-103).

Küreselleşmenin yeni mekanizmalarıyla çalışılması zorunluluğu devletlerin diplomasi aracılığıyla kurduğu sınırlı ilişkiler çerçevesine dar gelmektedir. Değişen dünyada artık devletler, yumuşak güçlerini sürdürmek ve yumuşak güç avantajını kullanarak istediği çıktıları elde etmek için kamuoyunu oluşturmak zorundadır. Yumuşak gücün uygulama alanı olarak kamu diplomasisi, önce uluslararası kamuoyunu oluşturmayı amaçlar. Uluslararası kamuoyunun oluşturulmasında değişen

dünya sistemindeki aktörlerin hepsi ayrı birer hedef kitledir (Sancar, 2012, s:35-36). Kültür, siyasi değerler ve dış politika gibi yumuşak güç kaynaklarına sahip olan ve bunları medya, sivil toplum kuruluşları ve hükümet harici organizasyonları kullanarak hedef ülkelerde sistemli faaliyetlerde bulunan ülkeler kamu diplomasisinde başarılı olacaklardır.

1.2. Diplomaside Farklı Bir Yöntem Olarak Kamu Diplomasisi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "Yeni Diplomasi" devlet görevlilerin tuttuğu resmi notların ötesine geçerek, gazetelerin, radyoların ve televizyonların hâkim olduğu yeni bir karar alma süreci oluşturmuştur. Başka bir deyişle iletişim devrimi, diplomasinin paradigmasını değiştirmiştir (Tiedeman, 2005, s.7). Ancak kamuoyunun, karar alma mekanizmaları açısından politika yapımında dikkate alınması gereken önemli bir unsur haline gelmesinde yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan kitle iletişim araçlarının rolünün büyük olduğu savunulsa da bu gelişme sadece kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile açıklanamaz. Modern eğitim sistemi, yönetim rejimleri ve küreselleşmenin etkisindeki bilgi üretim ve yayım hızı, günümüz dünyasında yönetenler ve yönetilenler ayrımını kesin çizgilerle yapan eski düzenden oldukça farklı bir ortama yol açmıştır. Diplomaside, resmi alandan sivil alana doğru mecburi bir açılım yaşamıştır. Bu dönüşümün sonunda devletler, alınan kararlar ile ilgili kamuoyunun bilgilendirilmesinin, kamuoyu tarafından onay görmesinin ve desteklenmesinin gereğini göz önünde bulundurmakta, gelen tepkileri dikkate almak zorunda kalmaktadırlar. 20. yüzyılın başında ikili diplomasiden çok taraflı diplomasiye, kapalı diplomasiden açık diplomasiye geçişler, diplomasinin taraflarını hızlı bir şekilde dar bir çerçeveden geniş çerçeveye yerleştirmiştir.

1960'lı yıllarda kitle iletişim teknolojilerinin gelişmesinin etkisine paralel olarak diplomaside bir seri köklü değişim daha yaşanmıştır. Özellikle kamuoyunun uluslararası politikada ve dış politikada öneminin artmasıyla diplomaside bir dönüm noktası olarak 1965 yılında kamu diplomasisi adıyla yeni bir tarz diplomasi gelişmeye başlamıştır. Devletler arası diplomasi dar alanından çıkmış, devletten halklara ve hatta halklardan halklara şeklinde çok boyutlu bir hal almıştır. Politika yapımı ve karar mekanizmaları, devletlerin tekelinden çıkarak devlet dışı aktörlerin giderek artan etkisi ile şekillenmiş, diplomasinin muhatabı sadece devletler olmaktan çıkmış bireye kadar uzanan geniş bir alana yayılmıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde bir ülkenin yabancı halklara yönelik stratejik iletişim yönetimi olarak tanımlanan kamu diplomasisi, uluslararası ilişkiler gündemine kavram olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde gelse de uygulama anlamında tarihin çok daha eski dönemlerinde örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş dönemlerinden itibaren uygulanan bir politika olan *istimalet -gönül alma- politikası*[3] (ki Selçuklulardan alınmıştır) buna örnek verilebilir. Kılıçla fethedilen yerlerdeki halkları hoş tutarak gönüllerinin de kazanılmaya çalışıldığı ve bu şekilde fetihlerin kazanımları kalıcı kılınmaya çalışılarak ve yeni fetihleri kolaylaştırmayı umdukları söylenebilir.

Kamu diplomasisi kavramına ait ilk tanımı, 1965 yılında Tuft Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okuluna bağlı olan Edward Murrow Merkezi'nin başkanı olan Edmund Gullion yapmıştır. Gullion'a göre kamu diplomasisi, kamuoyu davranışlarının dış politika oluşumunda ve yürütmesi üzerindeki etkisi ile ilgilenir ve diğer ülkelerdeki kamuoyunun etkilenmesi, ülkelerdeki çıkar gruplarının etkileşimi, bilginin ve fikirlerin akışı, diplomatlar ve yabancı muhabirler gibi işi iletişim olan kişiler arasındaki iletişim ve kültürlerarası iletişim süreci gibi uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasinin ötesindeki boyutlarını kapsar (Cull, 2006).

Tuch kamu diplomasisini, "bir hükümetin ulusal amaçlarının ve güncel politikalarının olduğu kadar ulusunun fikir ve ideallerinin, kuruluşlarının ve kültürünün yabancı halklarca anlaşılması amacıyla gerçekleştirilen iletişim süreci" olarak tanımlamıştır. Ayrıca dış politika yapıcılarının, hedef kitle olarak elitlerden ziyade kalabalık toplulukları seçmelerini ve uzun dönemli hedefleri olmaları gerektiğini salık vermiştir (1993, s: 3-13). Akçadağ da, kamu diplomasisini, bir ülkenin yabancı ülkelerdeki imajını iyileştirmek amacıyla kültürel alışverişin ve akademik değişimlerin gerçekleştirilmesini, kültürel ve ulusal değerlerin yayılmasını sağlayacak programlar bütünü olarak tarif etmektedir (2010, s:6).

Cull'a göre ise kamu diplomasisi; uluslararası bir aktörün, yabancı bir halk ile yakaladığı bağlantı yoluyla uluslararası ortamı yönetme girişimidir (2009, s: 12).

[3] Halil İnalcık tarafından ortaya atılan kavramın sözlük anlamı "meylettirme, cezbetme, gönül alma" olan istimâlet, Osmanlı kroniklerinde "halkı ve özellikle gayri müslim tebaayı gözetme, onlara karşı hoşgörülü davranma, raiyyetperverlik" mânasında kullanılmıştır. Fethedilen yerlerin halkına iyi davranma, onları himaye etme, dış düşmanlara karşı can ve mal güvenliğini sağlama, dinî konularda serbestiyet verme, vergi hususunda kolaylık gösterme Balkan ve Trakya fetihleri sonrası Osmanlı istimâletinin başlıca unsurlarıdır. Mücteba İlgürel, İSTİMÂLET - TDV İslâm Ansiklopedisi (islamansiklopedisi.org.tr)

Çünkü oluşturulan kamuoyu karar vericilere etki yapacak ve yön değişimine sebep olabilecektir. Rugh da benzer şekilde kamu diplomasisini, bir ülkenin milli çıkarlarını desteklemek amacıyla yabancı halkların bilgilendirilmesi ve etkilenmesi şeklinde açıklamıştır (2004, s: 1).

Kamu diplomasisi üzerine çok sayıda çalışma yapmış olan Melissen ise, kamu diplomasisini, kamu ile angaje olmanın adı olarak tanımlamaktadır (2007, s: 439). Kamu diplomasisi yolu ile ülkeler kendilerini, maddi ve manevi değerlerini, hedef ve ideallerini, politikalarını diğer ülke kamuoylarına anlatmakta ve tanıtmaktadırlar. Burada nihai amaç milli çıkarlara ulaşmaktır ve bunun için ülkeler kendilerine ait bilgiyi uygun vasıtalarla ve stratejilerle yaymaktadırlar. Potter'ın ifadesiyle bir ülkenin diğer ülke halkını ve aydınlarını kamu diplomasisi yolu ile etkilemeye çalışması hedef ülkenin politikalarını kendi avantajına döndürmek amacını taşımaktadır (2002, s: 3). Tüm bu tanımların ortak noktası kamu diplomasisinin, devletlerin yabancı kamulara çeşitli yollarla bilgi akışı sağlayarak kendini anlatma ve bu sayede dış politika hedeflerine ulaşabilme çabasıdır diyebiliriz.

Kamu diplomasisi, yumuşak güç, diplomasi, kamuoyu (medya) ve sivil toplum gibi dört bileşen arasındaki ilişki ağı ile açıklanabilir. Bu bağlamda Ekşi'nin tanımıyla kamu diplomasisi, yumuşak güce dayanan, sivil toplum temelli, kamuoyu odaklı yeni diplomasisi sanatıdır (2018, s:21).

Bir ülkenin milli güç unsurları olarak nitelendirilen ekonomik, askeri, siyasi, teknolojik, jeopolitik unsurlarının da yumuşak gücün bir enstrümanı olan kamu diplomasisi ile doğru orantılı bir ilişkisi olmakta, milli güç unsurları ne kadar kuvvetli olursa kamu diplomasisi uygulama ve neticesinde başarılı olma olasılığı o derecede yüksek olmaktadır (Karadağ, 2020, s:13). Kamu diplomasisini en önce ve en başarılı şekilde uygulayan devletlere baktığımızda aslında yumuşak gücün bu unsurunu sert gücün etkilerini arttırmak, ya da sert güç ile ulaşamadıkları yere yumuşak güç ile girip nüfuz alanlarını genişletmek amacıyla devreye soktuklarını söyleyebiliriz.

Küreselleşmeyle beraber gelinen süreçte aslında diplomasinin bugün gerçekleştirdiği iletişim biçimi bir anlamda "diplomaside ikinci yol (track two diplomacy)"dir. Devletlerin kendi kendilerine kurdukları ilişkilerde çözülemeyen sorunlar ortaya çıkan yeni aktörler çerçevesinde çözülmeye çalışılmaktadır. Bu yeni

diplomasi biçimi, ikna etme üzerine kuruludur ve de ikna etme gücünü elinde bulunduran iletişime daha güçlü bir şekilde başlamaktadır (Sancar, 2012, s:13).

Son yüzyılda ortaya çıkan siyasal, sosyal, ekonomik, teknolojik değişimlerle beraber çok aktörlü ve çok gündemli bir etkileşim biçimi uluslararası ortamı etkisi altına almıştır ki bu kamu diplomasisi, kültürel diplomasi, küresel diplomasi ve medya diplomasisi gibi çeşitli kavramlarla ifade edilirken, bu faaliyetlerin günümüz diplomasi olgusunun %90'nını kapsadığı belirtilmiştir. Uzun süre politik elitlerin uzmanlık alanı olarak görülen dış politika ve karar süreçlerinde iç ve dış kamuoyunun etkinliği artarken yeni kitle ve kişisel iletişim sistemleri sayesinde politik alanın medyalaşması ve demokratikleşmenin getirdiği şeffaflık kültürünün yayılması uluslararası ilişkileri, hükümetlerin ilişkileri ile tanımlanan bir etkinlik alanı olmaktan çıkararak çok sayıda aktörün dahil olduğu bir etkileşim alanı haline getirmiştir (Signitzer ve Wamser, 2006, s:435). Genişleyen uluslararası etkileşim alanı, diplomasiyi siyasal ilişkilerin dışında sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarda da yürütülmesi gereken bir faaliyet alanı haline getirirken bu değişimlere paralel olarak dış politika konularında iç ve dış kamuların desteği önemli bir unsur haline gelmiştir.

Szondi, kavramın tanımlama ve yorumlama noktasında dönemsel farklılıkları olduğunu belirtmiştir. Tarihsel süreçte kamu diplomasisinin tanımlarında; davranışsal hedeflere ulaşmaktansa tutumsal / bilişsel hedeflere ulaşmaya, bilgi sağlamaktansa (monolog) iletişime (diyalog); ikna etmektense ilişki inşa etmeye ve halkı yönetmektense halkla etkileşim kurmaya doğru doğru açık bir geçiş olduğundan bahsetmektedir (Szondi, 2008). Koschwitz kamu diplomasisinin alt nedenlerinin: bilgi değişimi, önyargıların azaltılması, hükümetlerin kendi dış politikaları ve hedefleri için sempati yaratması, kendini tarif etmesi ve imaj inşa etmesi olduğunu söylemektedir (akt. Signitzer ve Combs, 1992). Kamu diplomasisinin özünde hedef kitleyi şekillendirme çabası vardır. Ve amaç ülkenin dış politik hedeflerine hizmet edecek şekilde diğer ülkelerde kararlar alınmasını sağlayacak altyapıyı oluşturmak ve kamuoylarını ikna etmektir (Karadağ, 2020, s:27).

Küreselleşme ile birlikte şeffaflaşan dünyaya, teknolojik gelişmelerin iletişim alanında yaptığı devrimi adapte ettiğimiz zaman ortaya her türlü bilginin kontrolsüz bir biçimde ve engelle karşılaşmadan dolaştığı bir model çıkmaktadır. Günümüz uluslararası ilişkileri de şekillendiren bu model sayesinde geleneksel diplomasi üzerine düşen görevin bir kısmını kamu diplomasisine devretmiştir. Artık geleneksel,

devletten-devlete diplomasinin başarısı için daha geniş kapsamlı, sektörler bazında ve devletten-halka ya da halktan halka ekseninde bir diplomasi söz konusudur. Devlet-halk eksenindeki faaliyetler, devletin izlediği politikaları resmi araçları ve kanalları kullanarak kamuya anlatılması iken halktan halka doğrudan iletişim faaliyetlerinde ise sivil toplum kuruluşları, araştırma merkezleri, kamuoyu araştırma şirketleri, basın, kanaat önderleri, üniversiteler, değişim programları, dernek ve vakıflar gibi devlet dışı sivil araçların kullanılması esastır.

Kamu diplomasisinin hedefi halklardır, fikir ve düşüncelerin hedef halklara istenen şekilde aktarılmasını sağlayarak kamuoylarının fikir ve düşüncelerine etki etmek, akıllarını ve kalplerini kazanmak amacını taşımaktadır. Bu şekilde devletler diğer kamuoyları nezdinde kendi imajlarını kendi istedikleri biçimde şekillendirebilmekte, kendi ulusal çıkarlarını ve güncel politikalarını hedef halklara direk olarak aktarabilmektedirler. Bu şekilde karar alıcılara kendi kamuoyu tarafından etki edilmesini sağlamaktadırlar. Dünya kamuoyunun hükümetlerin politika ve davranışlarını etkilediğini göz önüne aldığımızda, ulus-devletlerin, iletişim teknolojisinin dünyayı birleştiren ve fikirlerin küresel bir pazar alanı yaratan yapısından yararlanmak istemelerini anlamlandırabiliriz. Kamu diplomasisinin strateji ve taktikleri, bu küresel pazar alanından devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda yabancı kamuoyların kalplerini ve zihinlerini fethetmek amacıyla kullanılmaktadır (Sancar, 2012, s:83-84).

Melissen'in belirttiği gibi bir ülkenin kamu diplomasisi çalışmaları o ülkenin dış politikasından ayrı gelişmemelidir, hatta ideal olanı dış politikanın orta vadeli hedefleri ve uzun vadeli amaçları ile uyum içinde olmalıdır. Zira kamu diplomasisi güven ve inanılırlık esasına dayanmakta ve en iyi uzun vadede başarılı olmaktadır. kamu diplomasisinin, kaynak ülkenin kendi sivil toplumunun hükümet dışı temsilcilerinin yardımıyla ve hedef ülkede yerel ağ kullanılarak uygulama yapılarak daha etkin olması sağlanabilmektedir (Melissen, 2008, s:15). Buradan yola çıkarak hükümet dışı aktörlerin hedef ülke kamuoyunda güven ve inanılırlık sağlama açısından resmi makamlardan daha avantajlı olduğunu, kendi ülkelerinin dış politika hedefleri doğrultusunda çalışma yaptıklarında daha hızlı sonuca ulaşacaklarını söyleyebiliriz. İhraç edilen Türk yapımı tarihi dizileri de bu kapsamda değerlendirebiliriz. Yapımcıları özel sektörden olan bu dizilerin Ak Parti'nin küresel aktör, bölgesel liderlik iddiaları ile ilerleyen dış politika hedefleri ile örtüşen dizi kurguları üretmesi

Orta Doğu açılımı ile paralel olarak Türk dizilerinin Arap ve Orta Doğu dünyasında rağbet görmesi ve beğeniyle izlenmesi yumuşak güce katkı olarak değerlendirilebilir.

Kamu diplomasisi faaliyetleri sonrası hedef kitlenin algısının şekillendirilmesi, alışkanlıklarının ve davranışlarının biçimlendirilmesi amaçlanmaktadır. Algılamayı yönetebilmek için hedef kitlenin değer ve tutumlarının iyi analiz edilmesi ve bunlarla çatışılmaması gerekmektedir. Başarılı bir kamu diplomasisi uygulaması için hedeflenen ülkelerin değerlerini dikkate almak önemlidir. Mesaj iletiminde duygulara ve bilinçaltına seslenilmesi, mevcut algının tespiti ve karşı tarafın neyi nasıl algıladığının hesaba katılması, doğru yaklaşımda olup olmadığının anlaşılması için geri bildirimlerden yararlanılması başarıyı arttıran unsurlardandır (Bostancı, 2012, s:47-48). Kamu diplomasisinde yabancı kamuoyunu dinlemeyi bilmek önemlidir. Akçadağ (2010, s:6), yabancı kamuoyu hakkında bilgi edinip veriler toplayarak dış politikada hamlelerini bu bilgiler ışığında yapmanın öneminden bahsetmiştir. Kugelman'a göre de "hedef ülkelerin kimliğine ve değerlerine saygı duyarak kendi değerlerinizi göstermek, örneğin dilinizi ve hukukunuzu "tanıtmak-sevdirmek-özendirmek", ancak "dayatmamak" son derece önemlidir (2005, s:5). Bu tür dayatmalar genellikle hedeflenenin tam aksi sonuçlar vermektedir. Kamu diplomasisi çalışması yapılırken hedef kitlelere yani etkilemek istenilen yabancı halklara iletilen mesajlar kitlenin özellikleri değerlendirilerek farklılaştırılmalıdır. Nye bu konuda hedef kitlelere verilen mesajlarda bir hedef kitle için olumlu algılanan bir mesajın diğer bir hedef kitle için olumsuz olabileceği uyarısında bulunmaktadır (Nye, 2005, s:112). Hedef kitlelerin özelliklerinin analiz edilmesi, mesajın doğru yöntem ve içerikle, doğru zamanlama ile iletilmesi kamu diplomasisinin başarısı için şarttır. Hedef ülke ve bölgelerin kitlelerine etkin bir kamu diplomasisi uygulayabilmek için farklı kitlelere özelliklerine göre farklı stratejiler ve yollarla ulaşılmalıdır (Van Ham, 2003, s.433). Halklar arası dil ve kültürel nüansların göz ardı edildiği standartlaştırılmış kamu diplomasisi uygulamalarının ve mesajların başarılı olamayacağını söyleyebiliriz. Diziler yolu ile yapılacak kamu diplomasisi çalışmalarında hedef kamuların kendi dinamiklerine ve özelliklerine göre senaryoda ya da dublaj sırasında yapılacak ufak uyarlamalar ile istenen etkiyi oluşturabileceği dolayısı ile hedef kamulara yönelik içeriklerin standardize edilmiş kurgularla değil özelleştirilmiş temalarla çalışılmasının önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Başarılı bir kamu diplomasisi uzun süreli, tutarlı ve planlı bir dizi stratejiyi gerektirmektedir. Nye, kamu diplomasisini; günlük iletişim boyutu, stratejik iletişim boyutu ve kültürel boyut (Nye, 2005, s:94-109) olmak üzere üç boyutta ele alır. Kamu diplomasisinin günlük iletişim boyutu kısa vadeli planlarla, günlük aksiyonlarla kurgulanmıştır. İletişim teknolojilerindeki yenilik, artık sadece devletlerin değil, devletlerin halklarının da diplomatik faaliyetlere konu olmasını beraberinde getirmiştir. Sürekli bilgi akışı, gündemi belirleme çabaları insanların algılarını yönlendirmekte, bakış açılarını yönetmektedir. İnteraktif alanların da olması diplomasi yöntemlerinden monoloğun yanı sıra diyalogun da kullanılmasına olanak tanır. Sorulara birinci elden cevap vererek algılara hitap etmek sosyal medyanın avantajlarından birisidir. Bilgi çağına geçilmesiyle birlikte gelişen iletişim teknolojisi aktif bir kamu diplomasisi yürütmeyi hem daha kolay hem de daha zaruri hale getirmiştir. Gelişen enformasyon ağı sayesinde her türlü bilginin herkes için ulaşılır hale gelmiş olması, kendini ve politikalarını daha iyi tanıtan devletler açısından daha kazançlı bir süreç sağlamaktadır (Akçadağ, 2010, s:6). Kamu diplomasisinin stratejik iletişim boyutunda iletişimde tutarlılığı sağlamak anahtar kelimedir. İletilmek istenen mesaj medyanın tüm araçları kullanılarak hedef kitleye sistematik olarak yönlendirilmektedir. Tiedeman'ın (2005, s.13) ifadesiyle stratejik mesajlar genelde seri halinde devam eden olaylar ve mesajlar aracılığı ile güçlendirilir ve yayılır. Dolayısıyla, mesajın sürekli ve tutarlı olması en kritik noktalardan birisidir. Burada amaç devletin kendine verdiği değer ile diğer kamuoylarının o devleti algıladığı değer arasındaki farkı azaltmaktır. Basit, tekrarlayan mesajlarla ve semboller kullanarak diğer kamuoyları nezdinde devletler kendi konumlandırmalarını yaparlar. Devletlerinin markalarını yaratır ve bunu diğer halklara pazarlarlar. Bu noktada seri halinde birbirinin devamı niteliğinde olan ve benzer siyasi, sosyal mesajlar barındıran tarih konulu Türk dizilerinin kamu diplomasisinin stratejik boyutuna uygun kurgulandığını söyleyebiliriz. Tarihi kurgulara yerleştirilmiş, tekrarlayan mesajlar, günümüz siyasi aktör ve olaylarına eşleştirmeler yapılarak kamuoylarının algılarına yön vermeyi hedeflemektedir. Tarihi liderlere yüklenen misyonların yabancı kamularda karşılık bulmuş olduğunu -ileriki bölümlerde (s.238, s.244,s.272, s.296, s.307) detaylı biçimde yer verdiğimiz- izleyici yorumlarından görebilmekteyiz. Kamu diplomasisinin kültürel boyutu ise kamular arasında uzun süreli ilişkiler geliştirme amacının yanı sıra, güç arayışında olan devletlerin hedef ülke halklarının algılarını kontrol etme, tek tipleştirmeye yönelik uzun vadeli planlarını da içerebilir. Her ne

kadar uluslararası platformda her ülke kamu diplomasisinin kültürel boyutunu işleme hakkına sahipse de bazı büyük devletler kültür emperyalizmine çok uzun yıllar önce yatırım yaptıklarından artık hedefteki kamuoyunun algıları üzerinde önemli ölçüde belirleyici olmuş bu türden algıları değiştirmek çok daha zor olabilir. Tezimizin inceleme alanı olan tarih konulu Türk dizilerine kamu diplomasisinin kültürel boyutu açısından baktığımızda ise özellikle Osmanlı hinterlandında olan Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyalarındaki ülke kamularında tarihsel süreçten gelen ortak kültür ve ortak tarih, başarılı kültür diplomasisi için kolaylaştırıcı bir zemin hazırlayabilecektir. Ancak yine aynı bölgelerde aynı ortak kültür ve tarihin diziler vasıtası ile hatırlatılması bazı kesimlerce travmaların kullanılarak Türk düşmanlığının tetiklemesi yönünde bir risk taşımakta olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışmalarına uzun yıllar önce başlayan devletlerin geldikleri nokta kamu diplomasisinin kültürel boyutu sayesinde küresel kültürün yerleştirilmesindeki başarılarıdır. Gerbner'in bir "kültür ekme aracı" olarak tanımladığı televizyonun sunduğu film, dizi ve format programların izini sürerek küresel kültürün oluşmasında nasıl bir yol izlendiği ve nelerin küresel kültür olarak yerleştirildiğini görebiliriz. Kamu diplomasisi kullanılarak diğer kamulara cazip ticari ve kültürel ürünler sunmak ve bunların farklı toplumlarda yerleşmesini sağlamak mümkün olabilmektedir. Bu sayede ticari rekabette avantaj sağlanması, geçmişten gelen kötü anıların, önyargıların tamir edilmesi, yeni iş birliklerinin ve toplumlar arası iletişimin arttırılması, imaj ve prestij inşası gibi olumlu ve makul görülebilecek amaçlara ulaşılabilir. Ancak bunların yanı sıra, geniş maddi imkanları olan, teknoloji ve iletişim çağının sağladığı avantajları kullanma kabiliyetine sahip büyük güçler için kültür ekme araçlarının kültürel hegemonya kurma adına kullanışlı aparatlar olabileceği de gözden kaçırılmamalıdır. Bu şekilde bakıldığında aslında sözde eşit şartlarda rekabet eden her devlet için kendi kamu diplomasisinin kültürel boyutunu işletmekte serbest olduğu, ancak büyük güçlerin dev bütçeli çalışmaları ve uzun süreli stratejileri ile yarışamayan diğer devletlerin bu rekabette geride kaldıkları ve kamu diplomasisi adına çok küçük katkılar sağlayabildikleri söylenebilir. Türkiye özelinde değerlendirdiğimizde ise Türkiye'nin günümüzde emperyalist bir ülke olmaması sebebiyle sadece "Türkiye'nin kamu diplomasisinin kültürel boyutunu işleme hakkını kullanarak mevcut önyargıları düzeltme, markalaşma ve ilişki inşasını amaçladığını dolayısıyla kültür emperyalizmi uygulamak sureti ile kontrolü kolay hale getirilen, tektipleştirilmiş dünya kamuoyu

hedefleyen büyük güçlerden ayrışan bir grup iyi niyetli ve sadece kendi imajı adına çalışma yürüten ülkeler safında" değerlendirebiliriz.

1.2.1 Kamu Diplomasisi ile İlişkili Kavramlar

Kamu diplomasisinin bir devletin uluslararası ilişkileri mi olduğu, zamanla olumsuz bir anlam kazanan propagandanın olumsuz anlamını gidermek için ortaya atılan bir kavram mı olduğu ya da bir devletin markalaşma çalışmalarına hizmet eden stratejik bir çalışma mı olduğu gibi sorular kavramlar arasındaki ilişkilerin, kamu diplomasisi aktörlerinin fonksiyonları ile birlikte incelenip alakalarının netleştirilmesi gereğini ortaya koymuştur (Sancar, 2012, s:109).

1.2.1.1 Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler

Kamu diplomasisinin diğer ülke halkları ile iletişimi içermesi, faaliyetlerinde halkla ilişkilerin yöntem ve araçlarını kullanması sebebi ile kamu diplomasisi halkla ilişkiler ya da uluslararası halkla ilişkiler olarak nitelendirilmektedir. Ancak bu indirgemeci bir yaklaşımdır çünkü her ne kadar ortak yöntem ve araçları olsa da amaçlar, iletişim ve ilişkinin içeriği bakımından birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Kamu diplomasisi, halkla ilişkilerin imaj, itibar, algı yönetimi, rıza üretim yönetimi, spin doctor[4] yönetimi, reklam ve tanıtım kampanyaları gibi yöntem ve araçlarını kullanmaktadır. Ayrıca kamuoyu her iki alanın da ortak noktası olarak ortaya çıkmaktadır (Ekşi, 2018, s:139-140).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerde ve dış politikada kamuoyunun etkisinin giderek artması diplomasi uygulamalarında halkla ilişkiler yöntemlerinden faydalanılmasını gerekli kılmıştır (Demir, 2010, s:31). Başka ülkelerin vatandaşlarının kalplerini fethetmeye ve kamuoylarını etkilemeye yönelik faaliyetlerde bulunan kamu diplomasisi, bu konuda en önemli desteği halkla ilişkiler uygulamalarından almaktadır. Hedef kitle analizi, stratejik iletişim, ilişki inşası, imaj ve itibar yönetimi gibi halkla ilişkiler taktikleri kamu diplomasisi çalışmaları için oldukça kullanışlı araçlardır. Ancak hedef kamularda farklı toplum kesimlerinin kamu diplomasisi uygulamalarına farklı tepkileri olduğu çalışma alanımızdaki incelemelerde de karşımıza çıkmıştır. bu farklı toplum katmanlarının birbiri üzerinde de etkileri

[4] Spin Doctor: Temsil ettiği kişi ya da kurum hakkında hedef kitleye erişebilecek olumsuz eleştirileri önlemeye çalışan, ancak önleyememişse de bu olumsuzlukları lehine döndürmeye çalışan kişiler. Kundakçı, E. ,2011, s: 311 "Siyaset, Medya ve Spin Doctor, ",Meltem Ünal Erzen(Ed.) Tarihi, Kültürel ve Sosyal Paradigmaları ile Siyaset içinde, Der yay., İstanbul

olduğunu göz ardı etmemek sağlıklı yargılara varabilme adına doğru olacaktır. Hedef kitle analizi yaparken elit ve halk ayrımı yapmak, hedef ülkenin iç dinamiklerini dikkate alarak, stratejik iletişimi buna göre kurgulamak faydalı olacaktır. Örneğin halk kesiminin çoğunlukla ön yargısız kabul ettiği tarihi dizi kurgularına eş zamanlı olacak şekilde hedef toplumun akademisyenlerini tarih konulu panellere davet etmek, medyasına dizi kurgularını destekleyecek yoğun bilgi akışı sağlamak çok boyutlu halkla ilişkiler çalışması olarak başarı şansını arttıracak yöntemler olabilir.

Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler alanları arasındaki etkileşimi inceleyen yazarlara baktığımızda görüşlerin üç farklı kategoride şekillendiğini görmekteyiz. Birinci kategoride yoğunlaşan görüşler kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler alanlarındaki benzerliklere dikkat çekip, iki alanın ortak kümesinin oldukça fazla olduğunu ifade ederken, ikinci kategorideki yazarlar iki alan arasındaki farklılıkların daha belirgin olduğunu, birbirlerinden ayrılan noktaların kayda değer olduğunu vurgulamaktadır. Daha az rastlanır olmakla beraber üçüncü bir kategori yazar iki alanın birbirinden ayrılamayacak kadar ortak noktası olduğunu ve aynı anlamda kullanılabilecek kadar üst üste oturduğunu savunmaktadır.

Birinci kategoriye dahil edebileceğimiz yazarlardan Signitzer ve Coombs'a göre, iki alan benzer amaçlarla benzer araçları kullanmaktadır. Devletlerin değişen ihtiyaçları, ve gelişen teknolojik imkanlar, kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler alanlarının arasında bir yakınlaşma olmasına yol açmıştır. Kamu diplomasisi çalışmaları ile diğer halkları etkilemeye çalışan ulus devletler, halkla ilişkiler alanından giderek daha çok faydalanmaktadır (Signitzer and Coombs, 2012, s:111). Bu kategoriye örnek olarak Fitzpatrick ve Vanc, halkla ilişkiler uzmanlarından kamu diplomasisi konusuna artan bir ilgi olduğu, halkla ilişkiler uygulamalarının kamu diplomasisine katkı sağlayacağı ve bu etkileşim sayesinde iki alanın birbirine giderek yaklaşacağı sonucuna varmaktadır (2012, s:16-17). Yine, L'Etang'a göre iki alan arasında üç ortak fonksiyon vardır; halkla yazılı sözlü görsel iletişim kurmak için kullanılan unsurları barındıran temsil fonksiyonu, bütün ilgili tarafların bakış açısını yakalayabilen diyalog fonksiyonu, reaktif faaliyetleri barındıran danışma fonksiyonu gibi (L'Etang, 1996, s:15). Gilboa tarafından ortaya atılan üç farklı kamu diplomasisi modelinden biri olan 'İç Halkla İlişkiler Modeli'nde ise, hükümetler, halkla ilişkiler şirketleri ve lobilerle birlikte çalışarak politikalarının meşruiyetlerini sağlama yoluna

gitmektedirler (Gilboa, 2000, Pages 275–309). Buradan da anlaşılacağı gibi Gilboa'ya göre halkla ilişkiler, kamu diplomasisi araçlarından biri olarak yorumlanmaktadır.

İkinci kategoride değerlendirebileceğimiz örneklerden Mengü ve Yıldırım, kamu diplomasisinin, ülke ve toplum bazında ulaşılması gereken amaçların neler olduğunu anlattığını; buna karşın halkla ilişkilerin bu amaçlara ulaşmada bir araç ve anahtar konumunda olduğunu söyleyerek iki alan arasında net bir ayrım yapmıştır (Mengü ve Yıldırım,2012, s:73). Melissen ise iki uygulama alanının bilgi alışverişi yaptığını söyleyerek ortak amaçları olumlu imaj ve iyi niyet ortamı yaratmak olduğunu belirtmesine rağmen yine de alanları birbirinden ayırmıştır (2007).

İki alanın aslında aynı olduğunu savunan üçüncü kategori yazarlara örnek olarak Kunzick, halkla ilişkilerin, yurtdışındaki imajını iyileştirmeyi amaçlayan ulus devletlerin gerekli bilgilerin yabancı kamuoylarına planlı ve sürekli dağıtımı olduğunu belirterek kamu diplomasisi alanına giren hedef kamuoylarını etkileme fonksiyonunu halkla ilişkiler olarak ifade etmektedir (Kunczik, 2003, s:399-400). Koscwitz de 1986 yılında yazdığı "Halkla İlişkiler Yönleri" adlı çalışmasında, halkla ilişkiler kavramının kamu diplomasisi faaliyetlerinin tanımlanması için kullanılabileceğini belirtmiştir (akt. Fitzpatrick 2011, s:6). Yine bu kategoride değerlendirebileceğimiz İnan ise, kamu diplomasisinin temelde yabancı ülkelerin kamuoylarına yönelik bir iletişim türü ve bir anlamda uluslararası yürütülen halkla ilişkiler çalışması olduğunu belirtmiş ve iki kavramı bir anlamda üst üste oturtarak aynı anlamda kullanmıştır (İnan, 2012, s:64).

Halkla İlişkiler disiplini, kamu diplomasisine göre daha geniş ve köklü bir kuramsal yapıya sahiptir. Dolayısı ile teori, kavramsal içerik ve yöntem olarak hala olgunlaşmamış ve gelişim süreci devam eden kamu diplomasisi disiplininin çıkış noktası olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Kamu diplomasisi kavramının gelişiminde, halkla İlişkiler ve iletişim olgusunun etkisi göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Ancak, benzer hedef ve araçları olması iki alanı birbirine yakın ve bağlantılı tutsa da ikisinin aynı şey olduğunu söylemek, aktörler ve yöntemler anlamında halkla ilişkiler disiplinine göre daha zengin bir portföye ulaşacak bir gelişme süreci devam ettiren kamu diplomasisi alanını dar bir düzleme sıkıştırmaya sebep olabilir. Kamu diplomasisini hükümetlerin, uluslararası alanda yürüttükleri halkla ilişkiler faaliyetleri olma ötesinde iletişim, tarih, uluslararası ilişkiler, medya çalışmaları, halkla ilişkiler ve bölgesel araştırmalar başta olmak üzere birçok disiplinle teorik, kavramsal ve metodolojik bağları olan ve gelişme sürecini tamamladığında kuramsal yapısının da

netleşeceği ayrı bir disiplin olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Sonuç olarak mevcutta kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler alanlarının ortak kümesi birinci kategorideki yazarların savunduğu üzere oldukça geniş olarak değerlendirilse bile ilerleyen zamanlarda kamu diplomasisinin kuramsal, kavramsal, yöntemsel, aktörsel ve araçsal genişlemesi ile farklılaşması mümkün gözükmektedir.

Diğer taraftan pratikte, kamu diplomasisi uygulayıcıları uzun zaman kendilerini halkla ilişkiler uzmanlarından ayırmayı tercih etmişlerdir (Köksoy, 2014, s:216). Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler arasındaki ilişkinin ortaya çıkaracağı iletişim ve ilişki olanakları, ülkeler için zorunlu hale gelen siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin ve iş birliklerinin gerçekleştirilmesini ve yürütülmesini kolaylaştıracaktır (Köksoy, 2014, s:218).

Halkla İlişkiler alanındaki yöntemlerin kamu diplomasisi alanında uygulanması iki alanın önemli kesişim noktalarından biri olarak değerlendirilebilir. Kamu diplomasisine getirilen tanımlamalar, onun halkla ilişkilerin alanına giren kamuoyunu oluşturma, imaj, itibar ve algı yönetimi gibi görevleri yerine getirmesini gerekli kılmıştır (Sancar,2012, s:111). Devletler imaj ve prestijlerini arttırmak için aktif politika izlemekte, imajlarını yöneterek olumsuz algıları olumluya değiştirmeye çalışmakta ya da zedelenen imajlarını düzeltmeye çabalamaktadırlar. Böylece imajlarını kendi yönetimlerine almaktadırlar (Ekşi, 2018, s:144). Kamu diplomasisinin yeni tarz diplomasi olarak uluslararası ilişkiler alanında etkin olarak çalışılmaya başlanması ile birlikte, devletlerin imaj ve algı yönetimleri daha sistematik ve profesyonelce uygulanmakta ve sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinlerle de iş birliği halinde programlanmaktadır. İmajlar; okullar, ders kitapları, yaşanılan toplum, çevre, filmler, diziler, TV, olaylar, semboller, haberler, değişim programları, turistler, diasporalar, mitler, spor ve sanat faaliyetleri vb. vasıtalarla oluşmakta, kuşaklar arası aktarılmakta ve yayılmaktadır. Prestij ise güç kavramı ile bağlantılı kullanılmaktadır. Realist çerçevede prestij, gücün kaynaklarından biri olarak değerlendirilmekte ve aralarında doğru orantı kurulmaktadır. Yine inşacı kabullerinde prestij, cezbetme işlevini çalıştırarak yumuşak gücün unsurlarından biri olarak gösterilmektedir. Buna göre devletlerin prestijleri, diğerlerinin yargıları ile karşılıklı etkileşimle iletişimsel ve söylemsel düzeyde sosyal olarak her gün yeniden üretilmektedir. Kısacası devletlerin dış politika ve diplomasi tarzları imaj ve prestijleri sürekli inşa halindedir (Ekşi, 2018, s:143).

Kamu diplomasisinde halkla ilişkiler yöntemlerinden biri olan algı yönetiminin de kritik bir önemi vardır. Propaganda ve psikolojik savaşta olduğu gibi algı yönetimi de istenen davranış çıktılarının elde edilmesi açısından kullanışlı bir yöntemdir. Devletlerin güçleri algılar üzerinden şekillendirilmekte, bu nedenle devletler bu denli önemli olan algıları, operasyonlarla yönetmektedirler. Bir devletin gücünün algılanışı diğer devletlerin ve kamuoylarının davranış, politika ve karar alma mekanizmalarını etkilediği sürece algıların yönetilmesi kamu diplomasisinin sistemli çalışma alanına girmektedir. Bu bağlamda devletler algı yönetimlerini, kamuoylarını bilgilendirme çalışmaları, basın bültenleri, medya ve gazetecilere yönelik çalışmalar, filmler, ünlü kullanımları gibi çok çeşitli yöntemlerle yapmaktadırlar. Sancar'ın, Manheim'dan aktardığı üzere algıların yönetilmesi bireyleri ikna etmenin temel koşullarından biridir ve algıları kontrol etme gücü, gerçekliği kabul etme gücüdür (Manheim, 1993, s:102). Algıları yönetmenin gerçeklikten daha önemli olduğunu belirten Szondi, mesajların gerçeği yansıtma zorunluluğu olmadığını, gerçek olanın temsili olanla yer değiştiğini söylemektedir. Ayrıca bir başka risk olarak, politize olmuş algı yönetiminin iç politikaların kurbanı olabileceğini belirtmektedir. Bu risk, algı yönetiminin ulusal bir yönetim yerine, değişen siyasi partiler tarafından manipüle edilebilen bir araç olmasına dolayısı ile propaganda olarak algılanmasına sebep olmaktadır (Szondi, 2009, s:308-311). Kamu diplomasisinin etkinliğinin değişen zihinler ile ölçümlendiğini (Nye, 2008, s:101) göz önüne aldığımızda zihinlerin değişmesinin algıların değişmesi ile mümkün olabileceğini ve bu sayede algı yönetiminin imajları güçlendirerek "rıza imalatı"[5] yapmak suretiyle kamu diplomasisine hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

Bize göre ise bir ülkenin uluslararası ortamdaki imaj, itibar ve algısı başka ülkelerin yönetme ve yönlendirmesine, tesadüfe ya da akışa bırakılmayacak kadar önemlidir. İmaj, itibar ve algı ülkenin konumunu, duruşunu, gücünü ifade ettiğinden milli politikalarla, proje dahilinde uzun soluklu planlanması ve uygulanması gereken yöntemlerdir. Her ne kadar algı yönetmede her yolun istenen sonuca ulaşmada kullanılabileceğini kabul etsek de dozu aşmış bir algı yönetiminin hedef kamuoyları tarafından propaganda olarak algılanma riskini göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.

[5] Rızanın imalatı, devlet ya da şirketlerin normal şartlarda insanları ikna edemeyecekleri davranışlara olumlu bakmalarını veya tepkisiz kalmalarını sağlayan bir olgudur. Güler, M. (2018) Bir manipülasyon aracı olarak rızanın imalatı. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5): 75-101.

1.2.1.2 Kamu Diplomasisi ve Propaganda

Propaganda Latince "*yaymak"* anlamına gelen *propagare* kelimesinden türetilmiştir. Bazı siyasal ve toplumsal düşünce ve öğretileri kabul ettirmek, şu ya da bu tavrın, şu ya da bu kişinin desteklenmesini sağlamak için kamuoyunun sistemli bir şekilde işlenmesi olarak bir sözlük tanımı vardır (Büyük Larousse, 1986, s:9585). Kelime itibariyle olumlu ya da olumsuz bir anlamı olmamasına rağmen, Lenin ve Hitler'in propaganda sayesinde gerçekleştirdiklerinin de etkisiyle kavram genelde olumsuz algılanmaktadır. Propaganda insanlara ne düşünmeleri gerektiğini söylemekte ve olumsuz algısına rağmen günümüzde hala kamuoylarını etkileme yöntemi olarak kullanılmaktadır (Yıldırım, 2015, s: 198).

Kamu diplomasisi faaliyetleri, bu konunun önemini kavramış devletler tarafından kurumsallaştırılmıştır ve belli bir sistematiğe bağlanarak takip edilmiş, kısa, orta ve uzun vadeli planlarla gruplandırılmıştır. Bu bağlamda kamu diplomasisi, propagandaya göre daha akıllı ve uzun vadeli hedefleri olan bir stratejidir. Kamu diplomasisinin, propagandaya üstünlüğünü Nye (2005, s.103) şu şekilde ifade etmiştir;

"*Propagandanın oldukça basit ve sert stiline nazaran, daha etkin ve rafine bir algılama yönetimi kuran böylesi bir iletişim, çok daha verimli olmaktadır. Kişisel ilişkilerin yarattığı samimiyet ve kültürel anlamda anlaşılır ve kabul edilir hale gelmek, ülkenin meselelerini anlatmada ileride büyük kolaylıklar sağlamaktadır*."

Propaganda üzerinde çalışan uzmanlar, kamu diplomasisinin propagandadan doğduğunu, benzer karakterlere sahip olduklarını iddia etmektedirler. Bununla birlikte, propaganda yöntemleri içinde yalan, aldatma, iftira, abartma, olur olmaz vaatler de barındırabilirken (Domenach, 1961, s: 90-100) kamu diplomasisi daha ziyade, olanı/gerçeği anlatma iddiasındadır. ABD, kamu diplomasisi kavramını, Soğuk Savaş döneminde kendi uygulamalarını SSCB'nin uygulamalarından ayrıştırma ve propaganda ya da psikolojik savaştan farklılaştırma çabasıyla algılamada daha saygın bir kavram olan diplomasi ile ilişkilendirmiştir (Yılmaz, 2012, s:17). Kamu diplomasisi, propagandadan farklı olarak ülke çıkarlarının korunması, itibarının arttırılması ve değer ve manevi varlıklarının tanıtılması konusunda sadece hükümetin, resmi kurumların değil sivil kuruluşların hatta bireylerin sorumluluk almasının yolunu açmıştır (Yıldırım, 2015, s:198).

Bostancı'nın kamu diplomasisi için yaptığı "bir ulusun kendi ideallerini, hedeflerini ve politikalarını, yabancı ülkelere, farklı kültürlere anlatma amacını taşıyan faaliyetler bütünü" (Bostancı, 2012, s:37) tanımlamasından hareketle kamu diplomasisinin propagandaya nazaran yumuşak, iş birliğine yatkın ve diyaloğa önem veren interaktif yapısı sayesinde hedef kitleler nezdinde kabul edilebilir bir ilişki kurma yönetimi olduğunu söyleyebiliriz. Kitle iletişim araçları, sosyal medya ve diğer teknolojik araçların her türlü bilgiye ulaşımı mümkün kılması sayesinde, propagandanın daha ziyade kandırmaya dayalı yapısı 21. yüzyılda kendine geniş bir çalışma alanı bulamamaktadır. Gerçekler çok hızlı ve her yerde ulaşılabilir olduğundan dış politika yapıcıları için ülkelerinin itibar ve imajını yerleştirme adına ellerindeki kamu diplomasisi yöntemleri daha inandırıcı olmaktadır.

Tarihsel köklerinin aynı, karakterlerinin ve amaçlarının benzer olmasına rağmen kamu diplomasisi ile propagandayı birbirinden ayıran temel fark, Melissen'e göre kullanılan iletişim yöntemleridir. Her iki alan da özünde bilgi ve fikirlerin iletişimi ile yabancı kamuoylarının davranışlarında ve inançlarında aktaran ülke lehine değişiklik yaratmayı hedeflemekle birlikte, kamu diplomasisi açık fikirli bir iletişimi, çift yönlü bir yolu, yani diyalog ile iknayı tercih etmektedir. Dahası kamu diplomasisi, propagandanın aksine insanların ne söylemek istediklerini dinleme konusunda heveslidir (Melissen, 2005, s:19-20).

Malone, kamu diplomasisi faaliyetlerin başarısı için hedef kamuoyunun kültürü, tarihi, değerleri, dili ve psikolojisine hakimiyetin önemine dikkat çekmiş, yani kamu diplomasisinin "tanıtma"nın yanı sıra "tanıma" boyutuna odaklanarak onu propagandadan net bir çizgiyle ayırmıştır (akt. Akçadağ, 2010). Brown da propagandanın mesajlarını hedef kitleye zorla benimsetmeye çalıştığı, kendi ülkesinin her şeyi doğru yaptığını anlatırken diğer her ülkeyi şeytanlaştırdığı, gerçekleri çarpıtmaktan ve yalanı kullanmaktan çekinmediğini, buna karşılık kamu diplomasisinin ülkesi hakkında daha objektif olduğu, yabancı kamuoylarına kendi hakkında gerçekleri aktardığı ve diyalog içinde bir iletişim kurduğunu vurgulamıştır (2008).

Propaganda ve kamu diplomasisin ayrışan yönlerinden biri de uygulayıcılarıdır. Propagandada araçlar amaç doğrultusunda aktör olarak daha ziyade devlet tekelindedir. Kamu diplomasisinde ise özellikle günümüze yaklaştıkça devlet dışı

örgütlerin, STK ve bireylerin rolü (Signitzer, 2008, s:209) (arka planda koordinatör olarak devletler olsa dahi) çok daha ön plandadır.

Karadağ'a göre kamu diplomasisi ve propaganda uygulama süresi ve ortamı bakımından da birbirinden ayrılmaktadır. Propaganda kısa vadeli olarak uygulanırsa daha başarılı olabilmekte bu nedenle savaş ortamında tercih edilen bir yöntem olurken, kamu diplomasisi barış ortamında uygulanabilirliği kolay ve uzun vadede başarılı sonuçlar verebilecek bir yöntemdir (Karadağ, 2020, s:62).

Aynı şekilde izlenen metotlar sebebiyle de birbirinden ayrıştırılabilir. Propaganda çalışmalarında basit ve sade anlatım ön plandadır, hedef uğraştırılmayacak net sloganik söylemlerle ikna edilmeye çalışılır, kamu diplomasisinde ise uzun süreli bir işleme yöntemi söz konusudur (Karadağ, 2020, s:62). Buradan yola çıkarak propagandanın, karşısındaki hedef kitlenin bilinç ve entelektüel düzeyini dikkate almayacak şekilde yüzeysel bilgi ve yoğun slogan ile kimi kandırabilirsek mantığı ile hareket ederken, kamu diplomasisinde hedef kitlesinin bilinç düzeyine saygı duyacak şekilde yoğun bilgi akışı ve ikna etme yöntemleri ile uygulama yapıldığını söyleyebiliriz.

Özetle propaganda ve kamu diplomasisi, kullanılan iletişim yöntemleri, uygulayıcıları, uygulama süresi ve ortamı, izlenen metotlar vb. açısından farklılaşmaktadır.

1.2.1.3 Kamu Diplomasisi ve Ulus Markalama

"Ulus markalama" kavramı Simon Anholt tarafından 1996 yılında kamu diplomasisi çerçevesinde geliştirilerek literatüre kazandırılmıştır. Ulus markalama, kamu diplomasisinde kullanılan yöntem, teknik ve sanatlardan biri olarak tanımlanmaktadır (Melissen, 2005, s:22).

Ulus markası dünyanın diğer toplumları ve devletleri için söz konusu ülkenin ne ifade ettiğine, nasıl algılandığına ve o ülke hakkındaki görüşlere işaret eder. Ülkeler de insanlar gibi belli başlı karakteristik özellikleri ile anılırlar. Ulus markalamanın hedefi, ülke için arzulanan kimliğe ulaşılması adına pazarlama yapılması, önyargılarla mücadele edilmesi, olumlu imaj ve itibar kazandırılmasıdır.

Gilboa'nın belirttiği gibi marka yaratamamış ülkeler, yabancı yatırımları, turistleri, şirketleri, fabrikaları etkileme kabiliyetine ulaşamamakta, ihracatlarını genişletememekte ve yüksek yaşam standartlarına erişememektedirler. Yine

Gilboa'nın Ham'dan aktardığı üzere "markalama" siyasi paradigmalarda güç ve jeopolitikten, imaj ve etkileme kabiliyetine doğru bir değişimi ima etmektedir (Gilboa, 2008, s: 67).

Uluslararası ilişkilerin temel teorik yaklaşımlarından inşacı görüşe göre normlar, değerler ve kimlikler devletler arasındaki güç ilişkilerinden bağımsızdır ve ilgili aktörler tarafından oluşturulan sosyal yapılardır. Ham, normlar, değerler ve kimliklerle ilgili tartışmaların çoğunlukla medya da yapıldığını ve bu şekilde gerçekliğin sosyal inşasının da iletişim teorisi olduğunu, ancak inşacılığın savunucuları ile iletişim uzmanlarının birbirlerini görmezden geldiğini söylemektedir. Ham'a göre kamu diplomasisi; inşacılık, markalaşma ve iletişim çalışmaları arasında etkili bir köprü kurabilecektir (Van Ham, 2008, s: 68). İnşacı çerçevede markalar aynen imaj ve algıda olduğu gibi sosyal olarak inşa edilmektedir. Bir ülkenin markası ve imajı, aynı zamanda bir güç unsurudur ve değerleri, normları ve kültürü yansıtması itibarıyla yumuşak gücün bir parçasıdır. İmajın markalaşması olarak da ifade edilen ulus markalama, ülkelerin imaj ve kimliklerini yansıtır (Ekşi, 2018, s:149).

Ulus markalamanın amacı, dış politika hedeflerine ulaşabilmek için uluslararası kabul görmek ve farkındalık yaratmaktır. Ülkeler uluslarına marka oluşturmak için yürüttükleri kamu diplomasisi aracılığıyla uluslararası topluma iletecekleri mesajları her türlü iletişim kanalını kullanarak sunarlar (Nirwandy ve Awang 2014, s:325-332).

Kamu diplomasisi ve ulus markalama arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde akademisyenlerin çalışmaları devam etmektedir. İki alanın benzerlikleri arasında görüntü ve sembol yönetimi, ilişki kurma ve kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı sayılmaktadır. Farklılıklar ise hedefleri veya sonuçları, iletişim türleri, yönetim, dil ve kültürü içermektedir (Gilboa, 2008, s: 68).

Kamu diplomasisinin, ülkelerin "marka" haline gelmesine çok ciddi katkılar yaptığı söylenebilir. Ülke markasını güçlendiren ve kamuoyundaki algısını sağlamlaştıran ülkelerin, ikna etme kapasitesi daha da artmaktadır. İtibarlı, güvenilir, saygın ülke haline gelmek, verilen mesajların etkisini artıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Özkan, Erişim: 8.3.2021). İmaj ve itibar yönetimi, ülkelerin kendini uluslararası platformda konumlandırmaları açısından son derece önemlidir. Szondi'nin ifade ettiği şekli ile imaj gerçeğin zıddı olarak da yorumlanabilir ve dolayısıyla imaj yönetimi kolaylıkla intiba yönetimine dönüşebilir. Bu nedenle ülkeler

uluslararası ilişkilerde pozitif imaj yerine pozitif itibarı hedeflemelidirler (Szondi, 2009, s:297-298). Yani imaj için aslında gerçekliği değil, yaratılmak istenen izlenimi anlatma tehlikesinden bahsedilebilir. İmaj bir ülke için "olunan" değil "olmak istenilen" şekli ile uluslararası ortamda pazarlanabilir. Bir ülkenin hedef kamuoyları tarafından saygın, güvenilir, tutarlı olarak kabul edilmesi anlamındaki ülke itibarı ise imajın aksine pazarlanan bir değerden çok algılanan bir değerdir. Ülke itibarı, kişisel itibar ve kurumsal itibar kadar önem taşımaktadır ve tartışmasız biçimde ülkelerin sahip olduğu bir güç olarak kabul edilmektedir (Wang, 2006, s:91). Tarihi süreç içinde milletlerin siyasal mücadeleleri, savaşları, iş birlikleri, kayıpları ve zaferleri, ülke içi uygulamaları gibi pek çok konu onların diğer kamuoyları nezdinde imaj ve itibarını etkilemiştir. Olumlu olanlarından faydalanıp yeni kazanımlar hedeflemek kadar olumsuz gelişmelerin tahrip ettiği imaj ve itibarlarını düzeltmek de ülke marka değerini arttırma adına son derece önemlidir (Demir, 2010, s:43-44).

Ulus markalamasında amaç, dünya kamuoyunda olumlu bilinirlik ve tanınırlık elde etmektir. Bunun elde edilmesi de çok boyutlu bir süreçtir (Yıldırım, 2015, s:200). Herhangi bir piyasada marka olmak rekabetin hüküm sürdüğü dünyada nasıl kritik önemdeyse, ülkeler için de uluslararası arenada avantajlı duruma gelebilmek için ülke markasının değerinin yüksek olması aynı şekilde önemli olmaktadır. Diğer toplumlar nezdinde akılda kalmak, cazip hale gelmek, takip edilmek, beğenilmek, ekonomik-siyasal-sosyal ve kültürel alanlarda tercih edilmek marka ulus olmakla mümkün olmaktadır. Etkin ve inandırıcı bir markalaşma için de yerel kamuoyunun ülkenin marka bilincine ulaşmış olması gerekmektedir. Ülke reklam pazarlama çalışmaları ile kendini dünyaya lanse ederken, yerel kamunun bu içerikleri içselleştirmiş olması, anlatılanla gerçekte olanın örtüşmesi ve dışarıya anlatılanın içeride uygulanıyor olması, dışarda algılananın içerde karşılığının olması son derece önemlidir. Aksi takdirde ülke itibarı geçici olur ve ülke geri dönüşü çok zor olacak şekilde inandırıcılığını kaybedebilir.

Kamu diplomasisi ve ulus markalamanın benzer yönlerinden biri de, her iki alanın da başarılı olabilmek için uzun vadeli yaklaşımlar sergilemeleri ve stratejik planlarını uzun dönemler için yapmak zorunda olmalarıdır (Melissen, 2005, s:22-24).

Markalama söz konusu olduğunda pazarlama stratejileri kilit önemdedir. Yabancı halklarla iletişim çok önemli hale geldiğinden, pazarlama ilke ve stratejilerinin uluslararası ilişkilere uyarlanması gerekmektedir. Melissen'e göre,

kamu diplomasisi ve ulus markalama birbirinden ayrılması durumunda ayrı ayrı işlemeleri mümkün değildir, ancak kamu diplomasisi ve ulus markalama arasında iki fark olduğunu belirtmiştir. İlk olarak ulus markalamanın hedefi daha sınırlıdır ve kamu diplomasisinin alanlarından sadece bir alanını kapsamaktadır. Ancak kamu diplomasisinin, yabancı kamuoyu algılarını belirleyemeyecekleri sağduyusu ile hareket ettikleri ılımlı yöntemleri göz önüne alındığında ulus markalamanın pazarlamanın "yapabilirim" yaklaşımı benzeri daha hırslı bir yapısı vardır. Diğer fark ise markalama bir ülkenin kimliği ve düşlerini yansıtırken, kamu diplomasisi kimlik yaratılmasından öncelikli olarak uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesi üzerine çalışmak zorundadır. Buna ek olarak ulus markalama, kamu diplomasisine nazaran daha fazla koordineli bir çabayı gerekli kılar (Melissen, 2008). Kamu diplomasisi ulus markalamaya göre devlet dışı aktörler ile daha fazla bağlantı içindedir. Bir ülkenin pazarlama metotları marifeti ile kimlik ve hedeflerinin yansıtılması (markalanması), tanıtımının yapılması konusu ise devlet eliyle, bir plan ve strateji dahilinde yapılması gereken, resmi kurumların sorumluluk ve yetkisinde olması gereken bir alandır. Uygulama aşamasında ise ulus markalama, PR şirketleri, reklam ajansları, STK'ların desteği ile kamu diplomasisinde olduğu gibi çok aktörlü bir alanda yürütülmektedir.

1.2.1.4 Kamu Diplomasisi ve İlişki İnşa Etme

Szondi, kamu diplomasisinin boyutlarını ele aldığı çalışmasında onun amaçlarından birinin ilişki inşa etmek olduğunu açıklamaktadır. İlişki inşa etmenin, geleneksel kamu diplomasisinin "ikna" stratejisine karşın 21. yüzyıl kamu diplomasisinde gördüğümüz ve barış ortamında karşılıklı etkileşimle gerçekleşen bir strateji olduğundan bahsetmiştir. Szondi kamu diplomasisinde sadece iknaya dayalı bir iletişim biçiminin ilişki inşa etmeye yetmeyeceğine dikkat çekmektedir (Szondi, 2008, s.8).

Kamu diplomasisinin ilişki inşa etme boyutundan bahseden bir diğer çalışma Mark Leonard ve diğerlerinin üç boyutlu kamu diplomasisi modelidir. Çalışmada kamu diplomasisinin amaçları siyasi-askeri, ekonomik, ve sosyal-kültürel olarak üçe ayrılmıştır. Kamu diplomasisinin kısa vadeli reaktif, orta vadeli proaktif ve yıllarla ölçülen uzun vadeli ilişki inşa etme boyutları sırasıyla haber yönetimi, stratejik iletişim ve ilişki inşa etme deyimleriyle isimlendirilmiştir. Kamu diplomasisinin, değişim programları, eğitimler, seminerler konferanslar aracılığıyla gerçek ve sanal ağlarla ilişkiler inşa edebilmesi için yıllar boyunca sürmesi gerekmektedir (Leonard, 2002, s:

10-20). Uzun vadeli ilişki inşa etmekte en kullanışlı araçlar**,** planlaması ve birim başına maliyeti yüksek olan burs, öğrenci değişimi, turizm faaliyetleri ve kültür, sanat, spor gibi diğer alanlardaki değişim programlarıdır. Geleneksel çalışma şeklinde yüz yüze ve şahsi seviyede yürütülen bu programların ürettiği ve ilerde ülke adına kamu diplomasisi faaliyetlerinde bulunacak kişilerin ulaşabileceği kitle boyutu sorgulanmaktadır (Leonard, 2002, s: 18-20). Leonard'a göre kamu diplomasisinin asıl amacı başka ülkeleri anlamak, önyargıları ve yanlış algıları düzeltmek, ortak ilgi sahaları aramak amacıyla ilişkiler inşa etmektir (2002, s: 8).

Kamu diplomasisini, enformasyon ve ilişkisel iletişim modeli adı altında ilişki odaklı iki boyutta inceleyen Zaharna da kişilerarası iletişimin, ilişkilerin inşa edilmesinde ve sürdürülmesinde en etkili araç olduğunu belirtmiştir ve politik amaçların gerçekleştirilebilmesi için ilişki inşası ve sosyal yapının kurulumuna odaklanmıştır (2010, s: 138-147).

Kamu diplomasisinde en kritik nokta hedef alınan halka yönelik çalışmalar yapmadan önce hedef halkla ilgili araştırma yapmaktır (Aslan, 2020, s:47). Hedef halkın kültürü, dili, dini, psikolojisi, tarihi ve verilen mesajlara etkisi olabilecek her türlü davranış kalıpları incelenmek sureti ile iletilerin istenen şekilde sonuç vermesi, beklenmeyen reaksiyonlardan kaçınılması ve sağlıklı ilişki kurulması sağlanabilir. İlişki kurmanın mesaj satmaktan farklı olduğunu belirten Demir de, bu boyutta karşılıklı bir alışveriş söz konusu olduğunu ve kamuoyları gönderici ülkenin olduğu gibi bütün yönleri ile resmedildiğini söylemektedir (2010, s:92).

İlişki inşa etme söyleminin kamu diplomasisi uygulamalarında eyleme dönüşmesi onu ancak barış döneminde uygulayan devletlerde mümkün gözükmektedir. kamu diplomasisinin savaş zamanında tek yönlü olarak ve monolog yöntemi ile uygulanacağı düşünüldüğünde savaş zamanında kamu diplomasisi uygulayanlar başvurdukları bu yöntemi çıkarlarının sürdürülebilirliği için kullanacaklardır (Sancar, Erişim: 02.04.2021).

1.2.1.5 Kamu Diplomasisi ve Medya

Küreselleşmenin yanı sıra teknolojideki hızlı gelişmeler, medya ve internet aracılığı ile toplumların birbirine yaklaşmasını sağlamıştır. Dünyanın hemen hemen her köşesine ulaşabilen yayılma alanı oldukça geniş medya araçları devletlerin faaliyetlerini diğer toplumlara aktarmada çok hızlı ve pratik bir rol üstlenmiştir. Medya

toplumlararası bir etkileşim aracı olarak toplumların birbirleri hakkında fikir sahibi olmaları konusunda bazen tek başına bile işlerliği olan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu diplomasisi açısından değerlendirdiğimizde devletlerin ve toplumların en yaygın kaynak olarak medya aracılığı ile yaptıkları bilgi aktarımı son derece önemli bir silahtır diyebiliriz.

Kamu diplomasisi, teknolojik gelişimin sağladığı imkanlarla ve iletişim eksenli olması sebebi ile gerek geleneksel, gerekse yeni medyayı araç olarak çok yoğun kullanmaktadır. Yirminci yüzyılın başlarından itibaren kitle iletişim araçlarının çeşitlenerek hızla yaygınlaşması ile birlikte medyanın karar alma süreçlerindeki etkisi de tartışılmaya başlamıştır. Kamuoyu oluşumu, davranış kalıpları üzerindeki etkileri üzerine araştırmalar ve saha çalışmaları yapılmıştır. Medyanın, kişilerin doğrudan kendi deneyim alanlarına girmeyen konu ve olaylara ilişkin fikir edinmelerine etkisi olduğu ve kamu diplomasisi uygulayıcılarının buradan yola çıkarak medyayı ülkelerin gerçekliklerini yaratma ve yayma aracı olarak kullandıklarını söyleyebiliriz (Kavoğlu,2018, s:120, 122).

Medya olmadan yapılanları kamuoyuna anlatmak imkanı oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle medya kamu diplomasisi uygulamalarının bel kemiğidir diyebiliriz. Televizyon, radyo, internet, dergi ve gazeteler yoluyla yapılan yayınlar kamuoyunu şekillendirme gayretlerinin başında gelmektedir (Karadağ, 2020, s:45). Medyanın gündem belirleme gücü açısından değerlendirildiğinde kamu diplomasisi faaliyetleri, hedef kamuoylarında yönelik olarak, ilk aşamada "farkına vardırma", ikinci aşamada "bilgi edindirme", üçüncü aşamada "tutum geliştirme" ve son aşamada "davranış değişikliği yaratma"ya yönelik çabaların birleşimi olarak değerlendirilebilir (Kavoğlu,2018, s:122).

Herhangi bir durumu, gerçeği yansıtmanın ötesinde kurgulanan öğeler yolu ile istenilen düşünce kalıplarını ve bakış açılarını hedef kitleye nakletme aracı olarak film endüstrisinin, hem propaganda hem de kamu diplomasisinde kamuoylarını etkileme ve şekillendirme fonksiyonu üstlendiğini söyleyebiliriz. İçerik üretim teknikleri ile eylem ve söylemleri meşrulaştırılabilmekte ve bu sayede sinema; siyasal iletişim, propaganda ya da kamu diplomasisi aracı olarak kullanılmaya devam etmektedir (Kavoğlu,2018, s:123-125).

Medyayla kamuoyunun dış politikada buluştuğu ve bir aktör olduğu mekanizmayı Özkan (2018), medya diplomasisi olarak tanımlamıştır. Büyük çapta kitlelere ulaşmayı ve onlarla etkileşim kurmayı sağlayan medya, kamu diplomasisinin de anahtar ögelerinden biridir. Kamu diplomasisi kapsamında medya diplomasisi, hükûmetlerin özellikle dış politikada hedef yabancı ülkelerde ya da uluslararası toplumda kamuoyu oluşturmasında, devletlerinin politikalarını aktarmalarında ve kültürel tanıtımlarında oldukça sık yararlanılan bir araç olmuştur (Aydemir,2016, s:166). Medya sayesinde toplumlar arasındaki etkileşim hızlanmakta, toplumlar birbirini daha yakından tanımakta, bu durumlar ise devletler arasındaki siyasi, ekonomik ve sosyal birçok alanda iş birliğini geliştirmektedir. İşte bu faaliyetlerin bütünü medya diplomasisinin çerçevesini ifade etmektedir. Geleneksel medya olarak nitelendirilen gazete, dergi, radyo ve televizyona ek olarak, son 20 yılda hayatımıza Facebook, Twitter ve YouTube gibi dijital medya araçları da girmiştir. Özellikle dijital medya, hızlı ve karşılıklı etkileşim alınması açısından kamu diplomasisinde sıkça kullanılır olmuştur (Koyuncu ve Medin, 2017).

Medya sistemlerinin imaj ve mesaj üretme konusunda güçlü bir kapasitesi olduğunu vurgulayan Yıldırım, çeşitli politik sistemler tarafından kurgulanan değer ve inançları medyanın dağıtım kanalları ile toplumlara aktarma gücünü bünyesinde bulundurduğunu belirtmektedir. Medya araçları, var olduğundan itibaren aynı zamanda birer diplomasi aracı olarak toplumlara haber ve bilgi aktarma misyonunu üstlenmiş, ülkelerin siyaset ve kültür gibi manevi varlıklarına meşruiyet kazandırmışlardır. Geleneksel medya ile uygulanan kamu diplomasisi teknolojinin imkanları ile yeni medya türünde de farklı boyutlara ulaşmıştır (2015, s:177-183).

Kamu diplomasisinin safhalarını kısa, orta ve uzun vadeli iletişimler olarak sınıflandıran Karadağ'a göre, televizyon dizileri orta vadeli iletişimler sınıfına dahil edilmiştir. Orta vadeli iletişimlerin etkisi, kısa vadede görülmeyen ancak on yıla kadar süren faaliyetlerdir. Etken ülkenin imajının kısa vadeli etkileşimlere nazaran daha uzun süreli parlatılması hedeflenmiştir. Bu çalışmalar hedef ülkelerin kamuoyunun bilinçaltında yarattığı orta vadeli etki bakımından önemlidir (Karadağ,2020, s: 82-84).

Belli bir ülkeye ait gazete, dergi ya da TV programının diğer ülkelerde de çıkarılması ya da yayınlanması işi de tamamıyla kamu diplomasisi hizmetleri kapsamındadır (Canbey, 2017, s:68-69). Diğer ülkelerin basınında nasıl ve ne şekilde yer alındığı o ülke ile ilgili uluslararası algının istikametini de belirler. Kamu

diplomasisi, medyanın okuyucuyu bilgilendirmek, belli bir konuda kamuoyu oluşturmak, gündem yaratmak, gündemi yorumlamak ve yönlendirmek gibi fonksiyonlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Kamu diplomasisi, iletişimle başlayan ve medya ile genişleyip büyüyen bir faaliyet zinciridir. Bu süreci başarıyla yürütebilmek için, ilk olarak dünyanın geri kalanına ulaşabilecek çok boyutlu bir iletişim ağı oluşturulması gerekmektedir. Kamu diplomasisi, medya araçları ve iletişim tekniklerinin iş birliğiyle mükemmelleşebilecek bir olgudur. Hangi medya aracının kullanılacağı ve bu medya araçları ile iletilecek mesajların nasıl oluşturulacağı da etkili bir kamu diplomasisi uygulaması için stratejik önemdedir.

1.2.2 Kamu Diplomasisi Modelleri

Kamu diplomasisine ilişkin literatürde bu alanda çalışan akademisyenlerin de eleştirdiği üzere, Halkla İlişkiler disiplininde olduğu gibi tatmin edici bir modelleme, sınıflandırma çalışması yoktur. Mevcut olan çalışmalar aşağıda görüleceği gibi genelde konuya iletişim şekli ve zamanlaması açısından yaklaşan ve birbirini tekrar eden modellemelerdir.

Gilboa, çok az akademisyenin kamu diplomasisi için özgün model geliştirdiğine dikkat çekmiş, kendisi ise baş aktörler, öncüler, hedefler, kullanılan medya, araçlar/teknikler gibi beş değişken ile birbirinden ayrılan üç farklı kamu diplomasisi modeli ortaya koymuştur. Bu modeller Temel Soğuk Savaş Modeli, Devlet Dışı Uluslararası Model ve İç Halkla İlişkiler Modelidir (2008, s.59).

Temel Soğuk Savaş Modelinde ülkeler nükleer bombaların herkes için olan yıkıcı etkilerinin farkındalığı ile yabancı toplumlarla ilişkilerinde uzun dönemli başarı elde etmek için kamu diplomasisini kullanmaya başlamışlardır. Bilgilendirme ve ikna kampanyalarının süper güçler için küresel ideolojik ve stratejik savaşlarında daha etkili birer silah olacağı anlaşılmıştır. Hedef kamuoyu diğer ülkenin olumlu imajı konusunda ikna edilebilirse, söz konusu kamuoyu kendi ülkesindeki karar alıcılara saldırgan politikaları değiştirmesi konusunda baskı yapabilecektir. Bu modelin amacı, hedef toplumdaki kamuya kendi hükümetlerinin ulusal propagandalarına karşı çıkması için daha dengeli bilgi sağlamaktır. Uluslararası ilişkilerde Sivil Toplum Kuruluşları gibi aktörlerin ve tüm bu aktörler arasında bir dayanışmanın ortaya çıkması, Soğuk Savaş Modelinin revizyonunu gerekli kılmıştır. Gilboa'nın Devlet Dışı Uluslararası Model diye adlandırdığı model, ulusal sınırların ötesinde grupların, STK'ların ve

bireylerin kamu diplomasisi aktivitelerini araştırmak üzere tasarlanan teorik bir konsepttir. Bu aktörler, kendi amaçlarına küresel bir destek sağlamak için küresel haber ağları ve medya etkinliklerinden yararlanırlar. İç Halkla İlişkiler Modelinde ise hükümetler, amaçlarına ulaşmak için, hedef ülkedeki halkla ilişkiler şirketleri ve hatta lobicilerle birlikte çalışmaktadırlar. Bu şekilde çalışmayı tercih eden hükümetler, bu yöntemin doğrudan hükümet sponsorluğundaki kamu diplomasisi faaliyetlerinden daha inandırıcı ve dolayısı ile etkili olduğunu düşünmektedirler. İnandırıcı olmasının yanı sıra yerel halkla ilişkiler şirketleri kamuoyu üzerinde etkili olabilecek yöntemleri daha doğru tespit edebilmektedirler. "Stratejik kamu diplomasisi" olarak bilinen kamuoyu araştırma metotları ve bilimsel bilgi, bu modelde kullanılmaktadır. Körfez Savaşı sırasında Saddam Hüseyin'i Kuveyt'ten uzaklaştırmak için, Hill&Knowlton adlı halkla ilişkiler şirketinin tutulması bu modele örnek olarak verilebilir (Gilboa, 2008, s.59-60).

Terry Deibel ve Walter Roberts ise, katı ve esnek yaklaşımlı kamu diplomasisi modelini geliştirmişlerdir. Katı yaklaşımda kamu diplomasisinin amacı, ikna ve propaganda kullanarak yabancı hedef kitlenin davranışlarını etkilemeye çalışmaktır. Katı yaklaşımda kısa vadeli sonuçlar hedeflendiği için yabancı kamuoylarını en hızlı ve direkt yoldan etkileme amaçlı hızlı medya[6] olarak adlandırılan radyo, televizyon, gazete ve dergilerden faydalanılmaktadır. Ortak bir anlayış ortamı yaratmayı amaçlanan esnek yaklaşım modelinde ise uzun dönemli ulusal amaçlara ulaşmak için kamu diplomasisinin kültürel işlevlerini kullanırken bu amaçla akademik ve sanatsal değiş-tokuşlar, filmler, sergiler, dil okulları gibi yavaş medya araçlarından yararlanmaktadır. İkna için propaganda yerine, karşılıklı anlayış ön plândadır (Deibel ve Roberts, 2009, s.3). Filmler, sergiler, dil öğretimi, akademik ve sanatsal değişimler yoluyla yaşam tarzları, siyasi ve ekonomik sistemler, sanatsal başarılar hakkında sert siyasi bilgi iletiminin aksine, yumuşak mesajlar iletme fırsatı doğmaktadır. 21. yüzyıl bireyleri kendisine dayatılan bilgileri hemen kabul eden bireyler değil; araştırarak bilgilere ulaşmayı tercih eden bireyler olduğundan esnek yaklaşım, yeni kamu diplomasisi anlayışı ile örtüşmektedir (Tüylüoğlu, 2019: 46). Kullanılan medyanın

[6] Radyo ve televizyon iletilmek istenen mesajın anında iletilmesi ve iknanın kısa zamanda sağlanması ile hızlı medya diye adlandırılır. Değişim programları, dil öğretimi gibi uygulamalarla sonuç daha uzun vadede alınması dolayısı ile yavaş medya olarak adlandırılmaktadır.

hızlı ya da yavaş olarak adlandırılması alınmak istenen sonucun da zamanına işaret etmektedir.

John Robert Kelley'e göre ise, kamu diplomasisi temelde, dış politika ve uluslararası iletişimin mesaj alışveriş kapasitesinden oluşan savunma ve danışma olmak üzere iki bölümden oluşan bir süreçtir. Kelley, kamu diplomasisi aktivitelerini *bilgilendirme, etkileme ve dâhil olma* olmak üzere üç kategoride incelemektedir. Bilgilendirme aşamasında, kısa dönemli etkinlikler ve krizler için enformasyon yönetimi ve dağıtımı yapılırken; etkileme aşamasında, hedef kamuoyuna yönelik tutum değişimini amaçlayan uzun dönemli algılama kampanyaları söz konusudur. Dâhil olma aşaması ise uzun dönemde bireyler, gruplar, örgütler ya da uluslararasında güveni, karşılıklı anlayışı yerleştirme ve ilişki inşa etme gibi hedefleri bünyesinde barındırmaktadır (Kelly, 2009: 73). Bilgilendirme, etkileme ve dâhil olma kategorilerini iletişim biçimi, gerçekleştiği zaman dilimi ve durum yönelimi (reaktif/proaktif olma) açısından ele alıp bir matris gibi inceleyen Kelley, savunuculuk ve danışma diye adlandırdığı iki ayrı model ortaya koymuştur. Danışma modeli için Kültürel Diplomasi etkili olurken, savunuculuk için medyayla ilişkiler gibi daha kısa dönemli faaliyetlerde bulunulmaktadır. Bilgilendirme yaklaşımı hem kısa hem uzun dönemlerde kullanılır ve reaktif ve proaktif durumlar için geçerlidir. Etkileme yaklaşımı da hem kısa hem uzun dönemlerde kullanılır ve sabit tutumların ve güçlü inançların değiştirilmesi amaçlı kurgulanmış kampanyalarla genellikle proaktif yaklaşım sergilemektedir. Dahil olma yaklaşımında ise güven inşa etme amaçlı şeffaf iletişim tercih edilmekte, uzun vadeli hedeflerle hem reaktif hem proaktif yaklaşımlar ile uygulamalar planlanmaktadır (Kelley, 2009: 81). Uygulamalar, ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve uygulamanın gerektirdiği duruma göre değişiklik göstermektedir. Savaş zamanı kısa dönemli etkiyi sağlamak için yapılan çalışmalar enformasyon aşamasına uygun olurken, barış zamanı gerçekleştirilen kültürel değişim programları dâhil olma aşamasına uygun düşmektedir (Sancar, 2012: 157). Kelley, kamu diplomasisi çalışmalarında, işbirlikçi görünümü rekabetçi görünüme, şeffaf iletişim biçimini propagandaya, uzun dönemli taktikleri kısa dönemli manevralara tercih etmektedir (Yıldırım, 2015, s.150).

Rhonda S. Zaharna'nın, Enformasyonel ve İlişkisel İletişim Modelinde kamu diplomasisi girişimlerinin altında iki farklı iletişim perspektifi bulunmaktadır. Bunlardan ikna ve kontrol amaçlı enformasyonel perspektife göre iletişim, doğrusal

bir bilgi aktarım süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu modelde bilginin tasarımı ve dağıtımı kamu diplomasisi girişimlerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Mesajın kontrolü bu modelde oldukça önemlidir, mesajımız nedir ve bu mesajı nasıl dışarıya ulaştırırız sorularının cevapları araştırılmaktadır (Zaharna, 2009, s.86-88). Hedef kitleyi istendiği gibi şekillendirebilmek, algılarını yönetebilmek için gönderilmesi düşünülen mesajların doğru seçilip doğru kurgulanması hayati önemdedir diyebiliriz. Hedef kitlenin pasif olduğu bu modelde bilginin üretimi tek yönlüdür ve hedef kitle geri bildirimde bulunsa bile bu dikkate alınmayabilir (Zaharna, 2009, s.88). Enformasyonel iletişim modelinin çerçevesini propaganda, ulus markalama, medya ilişkileri, uluslararası yayıncılık, bilgilendirme kampanyaları oluşturur. Bilgiyi yaymak için broşür, gazete, dergi, film, video, televizyon, radyo, web siteleri, e–postalar, internet yayınları gibi iletişim kanallarından yararlanılmaktadır. Model hedef odaklıdır ve politikaların savunulması ya da imaj geliştirme gibi belli amaçlara ulaşmak için tasarlanmıştır. Zaharna'ya göre bilgilendirme kampanyaları ve propaganda aynı modelin çatısı altında toplanmakta, açık ve net bilgi ile siyah propagandanın verdiği bilgi eş tutulmaktadır (Sancar, 2012, s.158). İlişkisel perspektife göre ise iletişim, ilişki inşa etme ve uyum oluşturmanın sosyal bir süreci olarak görülmektedir. İlişkisel iletişim modeli, ilişki inşa etme stratejileri üzerine yoğunlaşmakta ve buna karşılık mesaj stratejilerini önemsememektedir. Enformasyonel modelde ön planda olan kontrol yerine koordinasyonun önemidir (Zaharna, 2009, s.86). Ayrıca devamlılık ve sürekliliğe odaklanmaktadır. Yakınlık hissi, kolay kaynaşma ve doğrudan etkileşime olanak sağlayan iletişim kanalları kitle iletişim araçlarına tercih edilmektedir. Zaharna'ya göre, ilişki inşa etme yönlerine göre ilişkisel model girişimleri üç düzeyde ele alınmaktadır. Birinci düzey ilişkisel uygulamalara, kültürel ve eğitim değişim programları ile lider ziyaretlerini koyan Zaharna, bunların geleneksel diplomasisinin temel özelliklerini içerdiğini belirtmektedir. İkinci düzey ilişki inşa etmede katılım bireysel girişimlerden çok enstitü, topluluk ve toplum gibi sosyal gruplar düzeyindedir. Kültür ve dil enstitüleri, kalkınma yardımı projeleri, kardeş şehir ve ülke anlaşmaları, ilişki inşa etme kampanyaları ve politik olmayan ağ topluluklarına ikinci düzey ilişkisel uygulamalarda yer vermektedir. Üçüncü düzey ilişkisel kamu diplomasisi uygulamalarında ise, politik ağ kurma stratejileri ile diğer ülkeler ve politik amaçlarını gerçekleştirmek isteyen devlet dışı aktörlerin koalisyon inşası yer almaktadır. Bu düzey, en yoğun diplomatik iletişim becerilerini gerektirir. Diplomatik iletişim

becerileri ise, basitleştirme, koordinasyon, gözlem ve taraflar arasında iletişimi arttırmayı içermektedir (Zaharna, 2009, s.86-97). Enformasyonel model, siyasi amaçları geliştirmek için hazırlanan mesajların tasarımı ve dağıtımına odaklanırken; ilişkisel model, siyasi amaçları geliştirmek için ilişki inşa etme ve sosyal yapıların kurulumuna odaklanmaktadır (Sancar, 2012, s.158).

Hansgert Peisert kamu diplomasisine kültürel iletişim açısından yaklaşmış ve çalışmasını hedefler matrisi ile modellemiştir. Piesert dünyadaki kültürel iletişim yöntemlerini kültürün yurtdışına tek yönlü transferi, kendini tanımlama, değişim ve iş birliği, bilgilendirme adı altında dört model olarak sınıflandırmıştır (Peisert, 2012, s.160). Peisert'in modelindeki ilk hedef, kültürün yurtdışına tek yönlü aktarımıdır. Her şey dilin temel araç olduğu ikna üzerine kuruludur ve bilgi değiş tokuşu önemli değildir. Yurt dışında açılan dil okulları bu modelin çok tipik uygulamalarıdır. Bu yaklaşımda, dış politikaya yakın olan ve faaliyetlerin strateji programına girmesini temin etmek için tasarlanan merkezi bir kuruluş yer almaktadır. İkinci yaklaşım olan kendini tanımlama modelinde amaç, yurt dışında kendi ülkesinin "belirli bir resmini" çizmektir. Bu çabalar, ülkelerin dış politika faaliyetleriyle paralellik göstermektedir ve modelde, yine dış politika bağlantılı bir kurum öngörülen resme göre politika ve faaliyetleri planlamakta ve koordine etmektedir. Değişim ve iş birliği modelinde, her iki taraf da eşit haklara sahiptir ve bilimsel, sosyal ve kültürel sorunların çözümü için birlikte çaba sarf etmektedir. İki taraf güçlerini birleştirir ve sorunun çözümü için çalışır. Buradaki esas amaç, ulusalı uluslararası ile değiştirmektir. Uluslararası düzlemde akademisyenlerin ziyaret programları, öğrencilerin değişim programları ya da araştırma projeleri değişim ve iş birliği zemininde yürütülen faaliyetlere örnek olarak gösterilmektedir (Signitzer ve Wamser, 2009, s.398). Bilgilendirme modelinde amaç yurt dışında bilgilendirme yapmak, kendi ülkesi için yurt dışında anlayış ve sempati yaratma çabasını içermektedir. Bu modele göre, hedef ülkedeki kuruluşlar, ilgili sosyal ve kültürel gelişmeleri izlemektedir. Hedef ülkenin halkının tanınması iletilmek istenen mesajın doğru kurgulanmasını sağlar. Kültür ataşelikleri bu amaca örnek teşkil etmektedir. Basın ve medya ilişkilerinin yoğun olarak kullanıldığı bu süreçte dış politikaya paralel bilgiler verilmektedir.

Leonard, Stead ve Smewing, siyasi/askeri, ekonomik ve sosyal/kültürel amacı olan kamu diplomasisinin saatler ve günlerle ölçülen reaktif, haftalar ve aylarla ölçülen proaktif ve yıllarla ölçülen ilişki inşa etme boyutlarından bahsetmekte ve bunları

sırasıyla haber yönetimi, stratejik iletişim ve ilişki inşa etme deyimleriyle isimlendirmektedirler. Bu modelde haber yönetimi geleneksel diplomasinin izlediği bilgilendirme çalışmalarını içermektedir ve gelişen ihtiyaçlara göre tepki verilmektedir, stratejik iletişim hükümetlerin özel konular çerçevesinde ancak algılamaların daha az etkili yönetildiği iletişim sürecidir. İlişki inşa etme ise, en uzun zamanlı olanı ve değişim programları, konferanslar, eğitimler, seminerler aracılığıyla gerçek ve sanal ağlar inşa etmeyi amaçlamaktadır ve insanlara medyaya ulaşma fırsatı sağlamaktadır (Leonard ve diğerleri, 2002, s.10-18). Leonard ve diğerlerine göre kamu diplomasisi, diğer ülkelerin, kültürlerin ve insanların ihtiyaçlarını anlama, kendi bakış açımızla iletişim kurma; yanlış anlamaları düzeltme, ortak nedenleri bulabileceğimiz bölgeleri arama gibi konulara odaklanarak aslında ilişki inşa etme ile ilgilidir. Kamu diplomasisi faaliyetlerinin üç boyutlu sınıflandırmasının temelinde iletişim sürecinin zaman aralığının belirleyici olduğu görülmektedir. Olası krizlerin önceden önlenmesi ya da var olan krizlerin en kısa ve en etkin şekilde çözümlenmesi kamu diplomasisinin önemli fonksiyonları arasındadır. Reaktif boyutta, ortaya çıktığı anda haber olaylarına/etkinliklerine stratejik hedeflere uygun bir biçimde tepki vermek, proaktif boyutta algıları etkilemek ve temel mesajları pekiştirmek amacıyla tasarlanan faaliyetler ve etkinlikler aracılığıyla haber gündemi yaratmak, İlişki inşa etme boyutunda sahip olunan değerlerin tanınmasını sağlamak ve onlardan bir şeyler öğrenmek için denizaşırı toplumlarla uzun dönemli ilişkiler inşa etmek önem kazanmaktadır. Leonard ve diğerlerine göre, ülkeler kamu diplomasisine daha çok bütçe ayırmalı, strateji ve koordinasyon belirlemeli, haber yönetimi yapmalı, stratejik iletişim ve uzun dönemli ilişkiler inşa etmeli, kriz diplomasisini yönetmeli, propagandanın ötesinde bir söylem geliştirmelidir (2002, s.96-97).

Evan Potter da Sert-Yumuşak kamu diplomasisi Modeli ile, Joseph Nye'ın yumuşak ve sert güç kavramlarından yola çıkarak, kamu diplomasisinde de yumuşak ve sert yöntemler olduğunu söylemektedir. Potter'a göre, hükümetler genellikle uluslararası kamuoyunu yönetme aracılığıyla dış politika amaçlarını elde etmek için kısadan ortaya, ortadan uzun ölçekliye kamu diplomasisi yapmaktadırlar. Kısa ve orta ölçekli uygulamalar içinde propagandayı barındırmakta ve kamu diplomasisinin sert haline referans vermekte, uzun vadeli uygulamaların ise kültürel ilişkiler aracılığıyla kamu diplomasisinin yumuşak haline vurgu yaptığı ifade edilmektedir (Potter, 2009, s.50). Sert kamu diplomasisi uygulamalarının kaynakları elçilikler, ordu ve yardım

gelişim ajansları iken, yumuşak kamu diplomasisinin kaynakları öğrenciler, akademisyenler, sanatçılar, çalışanlar, bilim adamları, sporcular, iş adamları, gönüllüler, araştırmacılar ve gençlerdir. Sert kamu diplomasisi uygulamalarının davranışa yansıması kumanda etme, kontrol, baskı ve rüşvet eksenindeyken, yumuşak kamu diplomasisi uygulamalarının yansıması iş birliği, izleme, gündem oluşturma ve ilgi çekme çerçevesindedir.

Kamu diplomasisini uygulama yönünden üç farklı biçimde inceleyerek Monolog-Diyalog-İş birliği Modelini geliştiren Cowan ve Arsenault popüler eğlence ürünlerinin, küresel haber akışlarının, bilgi dolaşımının ülkelerin ulusal itibarlarının şekillendirilmesinde kritik faktörler olduğunun üzerinde durmaktadırlar. Toplumların tavırlarını koymada, varlıklarını ispatlamada söylevler, bildirgeler ve basın bültenleri gibi monolog araçları etkindir. Monolog aracı olarak, görsel sanatların da dahil olduğu kültürel çalışmaların, kamu diplomasisi uygulayıcılarının ülkelerindeki politikalarının, kimliklerinin, değerlerinin aktarılması ve diğer insanların bilinçlendirilmesi adına kullanılabileceğini vurgulamaktadırlar (2008, s.13-14). Yıldırım, monologların karmaşık bir yapıda olduğunu ve iyi kurgulanmazsa farklı kamuoylarına kültür, yaşam tarzı, değerleri aktarmak sureti ile ülke hakkında olumlu imaj yaratılmaya çalışılırken şüphe ile karşılanabileceğini belirtir. Ülkenin daha önceki faaliyetleri ve dünyadaki gücü bu şüpheleri destekler nitelikte olabilmektedir (2015, s.143). Fikir alışverişi, sosyal ilişkilerinin gelişimi, farklı inançların doğru algılanması için diyalog ortamının oluşması önemlidir. Diyalog, monoloğun tek yönlü bilgi akışının aksine karşılıklı iletişimi ve çok yönlülüğü ifade eder. "Anlamanın" arttırılmasına yönelik bir uygulamadır. Burada hedef uzlaşmaya varmak ya da tartışmayı kazanmak değil insanların sesinin duyulduğuna inandırmak, dinlemenin yolunu bulmaktır. Cowan ve Arsenault dinleme ve anlamanın hükümetlerin daha dikkatli politika üretmelerine yardımcı olduğu görüşündedirler. (2008, s.16-20). İş birliği ise hedeflere ulaşmada ortak proje ve girişimlere olan ihtiyacı öngörmektedir. Ortak problemlerin çözümüne odaklanmak, benzer vizyonu paylaşmakta da bir projenin tamamlanması gibi iş birliğinin çeşitli biçimleri bulunmaktadır (2008, s.21). İş birliğinin gerçekleşebilmesi için sivil diyalogun geliştirilebilmesi gerekmektedir. Erzen'e göre toplumlar arası güçlü bağların oluşturulabilmesi için gereken diyaloğu sağlayacak olan dinamikleri uluslararası sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Tek bir ulusa mal olamayacak

tüm dünyayı ilgilendiren büyüklükteki sorunlar, bu sorunlara odaklanmış sivil toplum kuruluşlarının iş birliğini gerekli kılmaktadır (2012, s.127).

Tüm bu çalışılmış modellemelerin bize verdiği ip uçları sayesinde kamu diplomasisi uygulamalarında istenilen sonuçlara ulaşabilme şansını arttırabiliriz. Örneğin Gilboa'nın, "İç Halkla İlişkiler Modelinde hükümetler, amaçlarına ulaşmak için, hedef ülkedeki halkla ilişkiler şirketleri ve hatta lobicilerle birlikte çalışmaktadırlar. Böylece hem kamu diplomasisi faaliyetleri daha inandırıcı ve dolayısı ile etkili olmakta, hem de yerel halkla ilişkiler şirketleri kamuoyu üzerinde etkili olabilecek yöntemleri daha doğru tespit edebilmektedirler. Bu modelde kullanılan kamuoyu araştırma metotları ve bilimsel bilgi, hem kamu diplomasisi uygulamalarının başında hem de geri bildirimlere göre ayarlama gerektiren süreçte başarı için kritik önemde olabilir. Bu konu bizim çalışmamızda da dizilerle gönderilen mesajların geri bildirimi konusunda oldukça faydalı olabileceğini düşündüğümüz bir noktadır. Yine, Terry Diebel ve Walter Roberts'ın, esnek yaklaşım modelinde, uzun dönemli ulusal amaçlara ulaşmak için kamu diplomasisi kültürel bir fonksiyon olarak görülmektedir. Filmlerin ve dizilerin de içinde olduğu birçok yöntem, kamu diplomasisi uygulayıcısına yaşam tarzları, siyasi ve ekonomik sistemler hakkında yumuşak mesajlar iletme fırsatı vermekte ve böylece çalışmamıza uygulanabilir bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer örnek John Robert Kelley'nin, savunma ve danışma modelindeki hedef kamuoyuna yönelik tutum değişimini amaçlayan uzun dönemli algılama kampanyalarıdır. Söz konusu uygulamaların, ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve uygulamanın gerektirdiği duruma göre değişiklik gösterdiği ayrıntısı, standardize edilmiş kamu diplomasisi uygulamalarının her ülkede aynı düzeyde başarılı olamayacağı yönünde uyarı vermektedir. Bu önemli husus da ileride ülke ve bölge bazlı farklı çalışmaların farklı özellikteki hedef kitleler üzerinde daha etkili olabilme ihtimaline dikkat çekerek inceleme konumuzda yorum yaparken rehber olabilecek niteliktedir. Zaharna'nın, enformasyonel ve ilişkisel iletişim modeli, bilginin tasarımı ve dağıtımının oynadığı merkezi role dikkat çekmekte, hedef kamunun algılarının yönetilebilmesi için mesajın kontrolünün önemi, mesajın doğru seçilmesi ve bu mesajın nasıl dışarıya iletildiğinin doğru kurgulanması vurgulanmaktadır. Bu doğru olmakla birlikte, modelde hedef kitlenin geri bildirimde bulunması durumunda bunun dikkate alınmayacağı görüşü modelin zayıf yönü olarak görülebilir. Geri bildirimlerin değerlendirip mesaj iletimi konusunda gerekli

revizyonların yapılması başarısızlığı engelleyebilecektir. Mesaj kurgusuna dikkat çeken bu modelin de çalışmamız için katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Hansgert Peisert'in, kültürel iletişim modelindeki ikinci yaklaşım olan kendini tanımlama modelinde amaç, yurt dışında kendi ülkesinin "belirli bir resmini" çizmektir. Modelde, ülkelerin dış politika faaliyetleriyle paralellik gösteren bu çabaları, dış politika bağlantılı bir kurum öngörülen resme göre planlamakta ve koordine etmektedir. Bu modelden yola çıkılarak devlet dışı aktörler tarafından uygulaması yapılan kamu diplomasisi çalışmalarının da yetkili kurumlar ile iş birliğinde olmaları gerekliliği öngörülmektedir. Leonard, Stead ve Smewing'in modeline göre ise, kamu diplomasisi, aslında ilişki inşa etme ile ilgilidir ve diğer ülkeler ile aradaki yanlış anlamaları düzeltme, ortak nedenleri bulabileceğimiz bölgeleri arama gibi konulara odaklanmaktadır. Son olarak Cowan ve Arsenault'un Monolog-Diyalog-İş birliği modelinde popüler eğlence ürünlerinin, küresel haber akışlarının, bilgi dolaşımının ülkelerin ulusal itibarlarının şekillendirilmesinde kritik faktörler olduğunun üzerinde durmaktadırlar. Ancak bu modelde de zayıf nokta monologların iyi kurgulanmadığı durumda ülke hakkında olumlu imaj yaratılmaya çalışılırken tam tersi etkiler yaratabilme tehlikesidir.

Her ne kadar modellemelerin her biri için çok özgün olmadığı değerlendirmesi yapsak da dikkat çektikleri ve birbirlerinden ayrılan noktaların çalışmamızı zenginleştirecek ve daha sağlam temelli bir tez oluşturabilecek katkıyı yapabileceklerini düşünmekteyiz.

1.2.3 Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanları

Literatürde kamu diplomasisinin aktörleri, kaynakları, araçları ve uygulama alanları başlıkları farklı araştırmacılar tarafından farklı içeriklerle değerlendirilmiştir. Bazı uzmanların kaynak olarak gördüğü bir başlık bir diğer çalışmada uygulama alanı olarak değerlendirilmiş, bazılarının araç olarak gördüğü diğer bazılarında uygulama alanı olarak incelenmiştir. Kamu diplomasisinin araçları ve uygulama alanlarını aynı başlık olarak gören çalışmalar olduğu gibi, araçları aktör olarak sınıflandıran çalışmalar da mevcuttur. Bu noktada bir kavram kargaşası görülmüş olup net ve herkes tarafından kabul edilmiş bir sınıflandırma olmadığı anlaşılmıştır.

Bu çalışmada kamu diplomasisinde kaynak olarak ülkelerin imajı, varlıkları ve değerleri alınmış, bu imaj, varlık ve değerlerin diğer kamuoylarına aktarımının hangi

alanlarda yapıldığı ise kamu diplomasisinin uygulama alanları olarak kabul edilmiştir. Kamu diplomasisinin uygulama alanlarının, hem hızla gelişen teknoloji hem de farklı disiplinlerin uluslararası ilişkilere uyarlanan teknikleri sayesinde giderek genişlediği göz önüne alınarak literatürde incelenen çalışmalardan daha geniş içerikli bir kapsam kabul edilmiştir. Bu doğrultuda uygulama alanları, Kültür Diplomasisi, Spor Diplomasisi, İnanç Diplomasisi, Eğitim ve Değişim Programları, Yurttaş Diplomasisi, Lobicilik, Enformasyon Diplomasisi, olarak sınıflandırılmıştır.

Çalışmamızın ağırlıklı olarak kamu diplomasisinin uygulama alanlarından kültür diplomasisi ile bağlantılı olduğunu düşünmekteyiz. Ancak diğer uygulama alanlarını da incelemek, farklı alanlarda da fırsat yaratabilme kabiliyetine bakmak, bu sayede konuyla ilgili verilebilecek önerilerin zenginleşmesi açısından önemli bulunmuştur. Bunun yanı sıra kamu diplomasisi uygulama alanlarının literatürdeki kavram kargaşasına, yeni bir sınıflandırma ile kendi bakış açımızla alternatif bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır.

1.2.3.1. Kültür Diplomasisi:

Kültür ve kültür ürünleri, hem ülkenin kendisini tanıtmada hem de diğer ülkeler için çekim merkezi olmada önemli bir alandır. Nye, kültür ve değerlerle oluşan olumlu imajların diğer unsurlara göre daha kalıcı olduğunu söylemektedir (2005, s.43). Szondi ise kültürün politize edilerek dış politika hedeflerine ulaşmak için kullanıldığını savunmaktadır. Amaç, ülkenin kültürünü, dilini, edebiyatını, film ve TV programlarını, müziğini, sanatını ve bilimini ve benzer kültürel ögelerini kullanarak diğer ülkelerin kamuoylarının zihninde olumlu bir imaj yaratmaktır. Önyargıların değiştirilmesinde ve negatif algıların düzeltilmesinde diğer formlardan daha güvenilir bir alan olduğunu belirtmektedir (2009, s.302). Ülkenin dışarıda tanıtılması için kültürel diplomasinin zengin olanaklarından yararlanmak gerekmektedir. Zira kültürel diplomasi yardımı ile oluşturulan algılar uzun vadeli olmakta ancak bu algıların oluşturulabilmesi için de uzun soluklu çalışmalar yapılması gerekmektedir. Kısacası bu alanın hem uygulama aşaması hem de geri dönüşü uzun soluklu bir süreçtir. Kültürel alandaki uygulamalarda süreklilik ve istikrar kamu diplomasisinin başarılı ve kalıcı olması adına önem taşımaktadır.

İlerleyen bölümlerde kültürel diplomasi çok daha detaylı ele alınacağından bu bölümde kamu diplomasisi alanlarından biri olduğu ile ilgili kısa bir giriş yapmakla yetinilmiştir.

1.2.3.2. Spor Diplomasisi:

Hedef ülkelerde çok farklı ve ilgi alanı farklı daha geniş kitlelere ulaşma açısından evrenselliği sebebi ile spor da kamu diplomasisi için kullanışlı uygulama alanıdır. Sporun, ulusları etkileme ve dünya çapında gündem oluşturma gücü bakımından diplomasideki yeri önemli, barışa katkısı büyüktür. Gerek ülke sınırları içinde gerek dışında kitleleri ardından sürükleyen, kimi zaman milyarları saatlerce ekrana bağlayan, insanların günlük yaşantılarının seyrini değiştiren önemli bir güç olan spor, toplumlar ve devletler arasında ilişkilerin güçlendirilmesi yanında, ülke tanıtımları ve prestijleri açısından da önem taşımaktadır (Yıldırım, 2014, s.168).

Uluslararası müsabakalarda milli takımlar ve onları desteklemeye gelen taraftarları ülkelerinin uluslararası kamuoyunda prestijlerinin artmasına katkı sağlamaktadırlar. Ancak sporun ülkeler için başarılı bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanılabilmesi, istikrar ve süreklilik arz ettiği müddetçe olabilir (Erhan, 2010). Sporcuların kişisel başarılarının arkasında onları destekleyen kurumların da etkisi vardır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde uluslararası spor yarışmalarında Sovyet ve Amerikan sporcular adeta iki kutbun güç yarışını sahalara taşımış, devletlerinin üstünlük yarışlarını birbirlerinin yarış üstünlüklerine yansıtmışlardır. Kırılan rekorlar, insan üstü gayretle kazanılan başarılar adeta kim daha güçlü yarışının başka bir kulvarıydı ve bu organizasyonları izleyen milyonlarca insanı etkilemenin bir başka yöntemiydi.

Belli spor branşlarında başarılı olmayı gelenek haline getirmiş ülkeler, bu sayede ulus markalama konusunda da katkı sağlamaktadır. Tarihte spor, ülkelerin imajı ve ideolojilerinin aracı olarak da kullanılmıştır. Gerek sporcuların bireysel olarak temsil ettikleri toplumların dertlerini dünyaya duyurmada (Naim Süleymanoğlu örneğinde olduğu gibi), gerekse diğer ülkeler üzerine üstünlük kurmaya çalışması konusunda (Berlin olimpiyatlarında Hitler'in tavrı gibi), gerekse büyük organizasyonlarda göz kamaştıran hazırlıklarla tüm dünyaya gövde gösterisi yapma konusunda (olimpiyat açılışları örneğinde olduğu gibi) spor her zaman aynı anda milyonlarca kişiye direk ulaşabilme adına büyük bir güç taşımaktadır.

1.2.3.3. Eğitim ve Değişim Programları:

Bireyin bir toplumu içinde yaşadığı sürece birebir deneyimleme ile daha iyi öğrendiği varsayımıyla kişisel etki kullanılarak toplumlar arası yakınlaşmayı sağlamak

uzun süredir birçok devlet tarafından uygulanan bir yöntemdir (Yıldırım, 2015, s.168-169). Kamu diplomasisindeki değişim programları6965 bir aktörün, bir çalışma ve/veya kültürel etkileşim dönemi için vatandaşlarını yabancı ülkelere göndererek ve karşılık olarak yabancı ülkelerden vatandaş kabul ederek uluslararası çevresini yönetme girişimi olarak tanımlanabilir (Özkan, 2010, s.133). Değişim diplomasisi de diyebileceğimiz bu uygulama alanında özellikle eğitim sahası önem arz etmektedir. Devlet ve sivil toplum kuruluşlarının desteklediği bu programlar, hem yabancı ülkelerden öğrenci ve akademisyen kabulü, hem de yabancı ülkelere öğrenci ve akademisyen gönderimi ile kamu diplomasisinin amaçlarına hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra değişim programları ziyaretçi programlarını da içermektedir. Değişim programları, kamu diplomasisinin belli başlı amacı olan ülkenin kültür, değer, vizyon, tarih ve sanatını bireylerin bizzat yerinde öğrenmeleri ve döndüklerinde kendi kamuoylarına aktarmalarına dayanmaktadır. Mütekabiliyet esasına göre uygulanmakta olan bu program karşılıklı anlayış inşa etme amacına hizmet etmektedir (Ekşi,2018, s.184). Değişim programları tarih boyunca amaca ve kaynak ülkeye hizmet eden örneklerle dolu dolmasına rağmen birtakım riskler de taşımaktadır. Scott-Smith bu riske örnek olarak ABD de değişim programı ile bir süre kalıp gördüğü yaşam tarzı ve materyalist anlayıştan hoşlanmayarak ülkesine döndüğünde Müslüman Kardeşler örgütüne katılan ve ABD karşıtlığı ile bilinen Seyyid Kutub'u vermektedir (2009, s.52). Yılmaz, Amerika'da çok sistemli bir şekilde farklı amaçlarla uygulanan öğrenci ve akademisyen değişim programlarının öncelikli amacının yabancı öğrencilerin elemanlaştırılması olduğunu söylemektedir. Öğrenci değişim programlarının, akademik çalışma adı altında birinci elden bilgi devşirmek, beyin göçü sağlamak ve en önemlisi yetenekli üçüncü dünya ülkesi öğrencilerinin bazılarının kendi ülkelerinin gelecekteki liderleri olacağı varsayılarak CIA adına etki ajanları devşirmek gibi hiç de masum olmayan projelerin bir aracı olduğunu savunmaktadır (2008, s.198). Scott-Smith değişim programlarının önyargıları yıkacağını, diyalog başlatacağını ve uzun vadeli bağlantılar inşa edeceğini söylemiş ancak sonuçların tahmin edilir olamayacağından hareketle programlara katılanların seçimi, kontrolü ve denetiminin en önemli nokta olduğunu belirtmiştir (2009, s.52-54). Snow, değişim programlarının öneminin gittikçe arttığını vurgulamaktadır. Özellikle kadınları, gençleri, geleceğin yöneticilerini ve gazeteciler, iş insanları, bilim insanları, siyasi ve askeri liderler gibi kanaat liderlerini içeren değişim programlarında değişimi yaşayan kişilerin kendi toplumlarında yaratacakları etkilere dikkat çekmektedir (2008, s.213-

219). Her yıl binlerce akademisyen ve öğrenci, çeşitli burslardan ve imkanlardan faydalanarak farklı ülkelerde eğitim görmekte, uluslararası araştırmalar yapmakta ve ülkeler arasında ortak programlar oluşmasında katkı sağlamaktadır. Bu sayede değişim programlarına katılan katılımcılar aracılığı ile karşılıklı etkileşimle ortak değerlerin yaratılması ve toplumlar arası diyaloğun gelişmesi sağlanmaktadır. Aydemir de Yılmaz'ın tezi ile oldukça paralel bir ifade ile Prestijli burs programlarının başarılı öğrenciler için yurtdışı eğitim fırsatı anlamına gelmekte olduğunu, bursu sağlayan ülke için ise kendi ülkesinin çıkarları açısından önemli bir kamu diplomasisi uygulama alanı olduğunu ileri sürmektedir. Master ve doktora programlarında uluslararası öğrencilere yaptırılan çalışmalar ile onların kendi ülkelerindeki sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel birçok alanda birinci elden bilgi toplama fonksiyonunu yerine getirmektedir. Ayrıca daha sonra ülkelerine döndüklerinde etki ajanı olarak kullanılabilecek bu uluslararası öğrenci ve akademisyenlere, ülkeler kendilerini benimsetmenin, fikir akımlarını empoze etme ve yayılmasını sağlamanın yollarını denemektedirler (2016,s.121). Nye bu konuya çarpıcı bir örnek olarak, 1950'lerde Kolombiya Üniversitesinde eğitim gördükten sonra SSCB de politbüro üyeliğine kadar yükselen Aleksandr Yakovlev'in dönemin Sovyet lideri Gorbaçov'u liberalizm konusunda etkileyen kişi olduğunu vermektedir (2005,s.51). Sonuç olarak değişim programlarına katılanlar ilişki inşasında mesajların hem alıcısı hem de vericisi olarak görev alırlar. Hem kendi geldikleri ülke hakkında aktarımlarda bulunurken, hem de misafiri oldukları ülkeden daha sonra kendi kamuoylarına aktarmak üzere fikir ve kültür depolarlar.

1.2.3.4. İnanç Diplomasisi:

Din her zaman siyasetin ve dünyadaki diğer bölgelere hükmetmenin merkezinde olmuştur (Zaharna, 2010, s.118). Farklı yöntemlerin uygulandığı inanç diplomasisi, barışçı bir ortamın sağlanması, dini bir güç politikası olarak kullanıp toplumlar arası iletişim kanalı açan dış politikasının şekillenmesinde etkisi olan bir uygulama alanıdır (Aydemir, 2016, s.124). Marshall ve Farr, kamu diplomasisinin dini, siyaseti ve kültürü de içeren, güçlü etkilere sahip olan bir silah olduğunu belirtmişlerdir. Dinin, hem bireysel, hem de topluluk hayatında önemli bir etken olduğunu bu yüzden uygulanacak kamu diplomasisinin dinî kitlelerle iletişime geçmek için gerekli stratejileri de içermesi gerektiğini söylemişlerdir. Dini liderler inanç diplomasisinin baş aktörleri olduğu gibi, dini merkezler de inanç diplomasisi için önem taşımaktadır.

Söz konusu lider ve merkezlerin uluslararası sorunlara bakışları ve verdikleri mesajlar hem temsil ettikleri cemaatler açısından hem de dünyanın geri kalanı tarafından dikkatle takip edilmektedir. Yüksek saygınlığı olan dini liderler, belli dinlere hizmet amaçlı kurulmuş kurum, örgüt, dernek ve vakıflar dünyanın çeşitli bölgelerindeki çatışma bölgeleri için problem çözücü rol üstlenmekte, sesleri oldukları cemaatlerin çıkarları doğrultusunda dünya kamuoyunda yönlendirme yapmaktadırlar.

Haçlı Seferleri ve Osmanlı'nın hilafete sahip olması tarihte dinin kullanıldığı güç dengelerinin sürdürülebilmesi örnekleridir (Sancar, 2012, s.178-179). Dini liderler, kurumlar ve topluluklar, dini şiddeti onaylaması için harekete geçirebilmekte, çatışmaları çözebilmekte, uluslararası insani ve gelişme yardımlarını sağlayabilmektedir. Dini inanç, siyasi istikrarı hem desteklemekte hem de ona zarar vermektedir (Marshall ve Farr, 2009, s.197-198). Sonuç olarak din kurumunun, yönetim şekli ne olursa olsun, her dönemde dünyadaki her toplum için hem özel hem de siyasi hayatlarında göz ardı edilemeyecek stratejik bir önem taşıması kamu diplomasisi uygulayıcılarının stratejilerini bu faktörü göz önünde bulundurarak oluşturmalarını gerektirmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan stratejiler inanç diplomasisini meydana getirmektedir.

1.2.3.5. Yurttaş Diplomasisi:

Nye vatandaş diplomasisini, diplomasi alanına sivil bireylerin ve sivil toplum aktörlerinin dahil olması şeklinde tanımlarken (2010a) yabancı kamuoylarının kişileri hükümetlerden daha güvenilir bulması sebebi ile en iyi iletişimcilerin hükümetler değil siviller olduğunu söylemektedir (2005, s.139). Yurttaş diplomasisi kişilerarası iletişime dayalıdır ve bunun getirdiği yüz yüze iletişim, çıkarların ve hedeflerin dış dünyaya aktarımında avantajlı bir seçenektir. İletişime geçilen kişilere mesajların direk iletilmesi, kişilerin mesajları istenen şekilde alması ve verdiği tepkiler çok süratli olduğu gibi, sürecin sonuçları da gönderici tarafından ânında çözümlenebilmektedir (Sancar, 2012, s.176). Yurttaş diplomasisinin en önemli temsilcileri yurt dışında okuyan ya da çalışan yurttaşlardır. Çünkü, bu vatandaşlar bulundukları ülkede gönüllü olarak geldikleri ülkeleri gayri resmi elçiler gibi temsil etmektedir. Snow yurttaş diplomatlar aracılığıyla resmî kaynaklar tarafından oluşturulan olumsuz algıların düzeltilebileceğini belirtmektedir. Amerikan imajının propagandası Amerikan hükümetinin kendisinden değil de doğrudan Amerikan halkı tarafından yönetilirse daha inandırıcı olacaktır (2003, s.22). Mueller her bireyin kendini yurttaş diplomatı

olarak görmesi gerektiğini, ancak bunu yaparken belli bir farkındalığının ve bilincinin olması gerektiğini zira yapacağı eylemlerin kendi ülkelerine karşı olan saygı ve sevgiyi etkileyebileceğini belirtir (2009, s.106). Yeni kamu diplomasisinin halktan halka bir iletişim süreci olması ve birebir iletişimin daha inandırıcı olmasından yola çıkarak çeşitli kurum ve kuruluşlarca bilgilenip bilinçlendirilmiş her bireyin yurttaş diplomasisi anlamında görev üstlenmelerinin kamu diplomasisi adına kayda değer aşama sağlayacağı düşünülebilir.

1.2.3.6. Lobicilik:

Lobi çalışmalarının hedefi doğrudan siyasi karar alıcılar olduğundan dış politika davranışlarında istenen sonucun elde edilmesi için kamuoyu oluşturulmasında dolaylı bir yol izlemektedir. Kamu diplomasisi adına farklı kanallardan yapılan hedef ülkedeki çalışmalarda lobicilik destekleyici bir rol üstlenmektedir.

Lobicilik, çıkar gurupları tarafından, hedeflenen konularda amaçları gerçekleştirmek üzere, yasama ve yürütme organları başta olacak şekilde karar alıcıları hedefleyerek yürütülen faaliyetlerdir (Aziz, 2003, s.26). Lobicilik faaliyetleri de hem devletler tarafından hem de çıkar sahibi diğer aktörler tarafından gerçekleştirilmektedir. Elçilikler lobicilik faaliyeti gösteren aktörlerin başında yer alırlar ve ülkelerinin çıkarlarına yönelik olumlu davranışları yerleştirmeyi amaçlarlar (Berridge, 2005, s.123). Uluslararası ilişkilerin çok boyutlu ve çok aktörlü bir yapıya bürünmesi ile bu aktörlerin birbirlerinin etki alanları içerisinde kendileri için çeşitli yöntemlerle çıkarlar sağlamaya çalışmaları, direk karar alıcılara ulaşılması anlamında lobicilik faaliyetlerini önemli hale getirmiştir. Kamu diplomasisi uygulamalarında da lobicilik ön plana çıkmaktadır ve çoğunlukla olumlu anlamda kullanıldığı üzere lobicilik kamu uygulamaları aracılığı ile kamu yararını da gözetmiş olduğu varsayılan uygulamaların gerçekleşmesi adına çeşitli bürokratik merciler ile iletişim kurulması anlamını taşımaktadır (Zetter,2008: 3).

Doğrudan lobicilik faaliyetleri ile yani direk karar alıcılara ulaşma yolu ile başarılı olunamadığı durumlarda, dolaylı lobicilik faaliyetleri ile önce hedefledikleri ülke üzerinde kamuoyunu yaratılıp, bu kamuoyu baskısı üzerinden karar alıcılara baskı yapma gibi bir yol izlenebilmektedir. Yapılan haberler, düzenlenen gösteriler ve yayınlanan bildiriler gibi birçok atılım ile hedeflerin gerçekleştirilebilmesi adına bir yol açılmaktadır (Dinçer,1999: 113) ki bu dolaylı lobicilik kamu diplomasisi ile birebir

paraleldir. Lobicilik faaliyetlerinin bir devlet politikası hâline getirilmesi ülkeler için önemlidir çünkü kamu diplomasisi ile oluşturulmaya çalışılan algı, uluslararası alanda yapılan lobicilik faaliyetleri ile desteklenirse istenen sonuçlara daha çabuk ulaşılabilecektir.

1.2.3.7. Enformasyon Diplomasisi:

Bu başlık altındaki kamu diplomasisi alanı tek yönlü bir iletişim olup yabancı ülke halklarına ülke ile ilgili fikir, kültür, tarih, siyasi değerler, dış politikaların basınla ilişkiler aracılığı ve haber yönetimi vasıtasıyla anlatılması çalışmalarını kapsamaktadır. Kamu diplomasisinin diyalog ilkesine uymayan bu uygulama alanında yapılan çalışmaların propagandadan farklı olarak bilgilerin doğru olması gerekmektedir. Aksi taktirde hedef ülkeler tarafından propaganda olarak algılanma riski taşır ki böyle bir durumda kamu diplomasisi çalışmalarına olumlu bir katkı sağlanamayacağı gibi imaja da negatif yönde etki yapabilir.

Ekşi, enformasyon faaliyetlerini yapan aktörlerin yürütülen bilgilendirme programlarının başarısını etkilediğini belirtmektedir. Resmi kurumların, hükümet üyelerinin yerine STK'nın, düşünce kuruluşlarının, üniversitelerin, gazetecilerin, aydınların yaptığı anlatımlarının daha etkili olup propaganda olarak algılanmayacağını öne sürmektedir (2018: 172). Cull, savunuculuk olarak bahsettiği bu alanın tarifini, bir aktörün, belirli bir politikayı, fikri veya genel çıkarlarını yabancı kamuoyunun rızasını almak için elçiliklerin basın ilişkileri ve bilgilendirici işleri aracılığı ile uluslararası bir iletişim faaliyeti üstlenerek uluslararası ortamı yönetmeye çalışması olarak yapmıştır. ABD'nin Soğuk Savaş sırasında çekilen anti-komünist filmlerini bu alana örnek olarak vermektedir (2009: 18). Zaharna ise gündem belirleme kabiliyeti olan Uluslararası Savunuculuk Ağlarının[7] da enformasyon-savunuculuk faaliyetleri yaptığını ancak bunların ülke hedefleri ile paralel olması için kamu diplomasisi paydaşları olarak iş birliği yapılması gerektiğini söylemektedir (2014: 94).

İster büyükelçilikler ya da diğer hükümet temsilcileri eliyle olsun, ister diğer kamu diplomasisi aktörlerinin de dâhil edildiği daha geniş bir çerçeve olsun tek yönlü

[7] Uluslararası savunuculuk ağları, ortak iyiyi inşa etmek amacıyla kendi ürettikleri bağlam, dil ve stratejiler üzerinden hareket eden, insan hakları savunuculuğuna odaklanarak devletlerin bu alandaki politikalarını ve davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan uluslararası aktörlerdir. Değerler tarafından motive edilir ve özellikle fiziksel zarar ve fırsat eşitsizliği içeren etik sorunlar etrafında yoğunlaşır. (Margaret E. Keck ve Kathryn Sikkink, "Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics", International Social Science Journal, Cilt 51, No 159, 1999, s. 89-101.)

bir bilgi akışının yabancı kamuoylarının kaynak ülkeye karşı ilgisini ve rızasını çekmek, önyargıları düzeltmek amacı ile yapılan haber yönetimi çalışmaları samimi olduğu ve propaganda gibi algılanmayacak şekilde kurgulandığı sürece hedefe ulaşabilir. Bir diğer başarılı olma şartı da bilgi aktarılacak hedef ülkedeki kültürel farklılıkların göz önüne alınıp mesajların buna göre düzenlenmesidir.

Bu sınıflandırmalar ışığında ihraç edilen televizyon dizilerinin gerek kültür diplomasisi gerekse enformasyon diplomasisi kapsamında değerlendirilebileceği görülmüştür. Dizilerde verilen satır arası mesajlarının iyi ayarlanması, hedef kamuoylarını rahatsız etmeden önyargı düzeltme ve imaj yaratma adına profesyonelce kurgulanmasının ve inandırıcılığın önemi tanımlardan anlaşılmıştır. Propaganda dozu fazla kaçtığında tam tersi etki yapabileceği akıldan çıkarılmaması gereken bir konudur. Enformasyon diplomasisi her ne kadar basınla ilişkiler aracılığı ve haber yönetimi ile gerçekleştirilse de dizilerin kurgusundaki hedef kamuları bilgilendirici mesajlara yer veriliyor olması bu uygulama alanını da dizilerin esas değerlendirilme alanı olan kültür diplomasisi ile iç içe bir kapsama sokmaktadır diyebiliriz.

1.2.4 Kamu Diplomasisinde Geri Bildirim ve Algı Araştırmalarının Önemi

Kamu diplomasisi, ama özellikle yeni kamu diplomasisi çift yönlü iletişimi yani diyalog ile iknayı tercih etmektedir ve diyaloğun en önemli unsurlarından biri de karşı tarafın neler düşündüğünü öğrenmektir. Hedef ülkelerin iletişim ve etkileşim sonucu ne derece etkilendiği ne yönde davranış değişimi yaşadığının ölçümlenmesi bundan sonra yapılacak kamu diplomasisi uygulamalarında nasıl strateji belirleneceği hususunda hayati önem taşımaktadır.

Verilen mesajların karşı tarafta nasıl algılanacağının, kamuoyunda nasıl bir etki bırakacağının tahmin edilmesi için de hedef kitlenin kültürel yapısının, değerlerinin, önceliklerinin ve toplumsal özelliklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Dizilerin pazarlanması aşamasında en azından dizi ihracının hızlandığı 2000'li yılların başlarda böyle bir kriter dikkate alınmadığı daha ziyade ticari kaygı ile hareket edildiğini düşünmekteyiz. Ancak dizilerin yurtdışında, özellikle Türkiye'nin dış politika hedeflerinin olduğu bölgelerde tahminlerin üzerinde bir beğeni ve ilgi ile karşılanması daha sonraki dizi içerikleri için devlet müdahalesi/tavsiyesi, (hatta direk devlet kanalları için üretilen dizilerin daha farklı profesyonel yönlendirmeler ile) söz konusu

olmuş olabilir. Önceki yıllarda çekilen Muhteşem Yüzyıl dizisinde daha ziyade görsel şölen, mekan ve kostüm ağırlıklı bir şov ve her ülkede kabul görecek evrensel bir değer olan aşk teması daha ağırlıklı işlenirken, Payitaht Abdülhamid dizisinde siyasi mesaj ağırlığı göreceli olarak oldukça fazla dikkat çekmektedir. Bu şekilde bakıldığında tesadüfen yakalanmış sektörel bir başarının zaman içerisinde dış politika hedeflerine hizmet edecek şekilde araçsallaştırılması söz konusu olmuştur diye düşünmekteyiz. Bu aşamaya gelindiğinde hedef kitlelerin mutlaka analiz edilmesi, gerekirse farklı hassasiyetlere göre farklı diziler üretilmesi stratejik olarak çok doğru olacaktır. Mevcut çalışmalarda bu çapta bir kurgu olduğu düşünülmemekle beraber bundan sonraki uygulamalarda bu hususun göz önüne alınmasının kamu diplomasisi adına değerlendirilebilecek bu çalışmaların hedefine ulaşması için elzem olduğu kanaatindeyiz. Düzenli ölçümlemelerle, mesaj geri bildirimlerinin çözümlemesi yapılmalıdır. Bir toplumda olumlu algılanan bir mesajın diğer bir toplumda farklı özellikleri sebebi ile olumsuz algılanması durumu, mesaj iletim süreci içerisinde zamanında yakalanırsa yeni önyargılara sebebiyet vermeden ileti yeniden düzenlenebilir. Hedef kitlenin dinlenmesi bu anlamda son derece önemlidir. Bu konunun önemine binaen dizi analizleri bölümünde ve sonuç bölümünde daha kapsamlı öneri ve tavsiyelerde bulunulacaktır. Çalışmamızda inceleme kapsamındaki ihraç edilen Türk dizilerinin farklı hedef kitlelerde mesaj algılama ve geri bildirimlerin ölçümlenmesi ve değerlendirilmesinin, kamu diplomasisi hedeflerine mümkün olduğunca yaklaşılmasını sağlayacağı düşüncesi ile burada da tekraren altını çizerek belirtmekte fayda görmekteyiz.

Kamu diplomasisinin başarısında bu denli önemli olan geri bildirim ve algı araştırma konusunun öneminin yanı sıra bir o kadar da zor olduğu Ünal (2012) tarafından belirtilmiştir:

> "*Kamu diplomasisindeki en zor şey ölçümdür. Bu ölçümler anketler olabilir, basındaki yansımalar olabilir. Politikaların dışarıda nasıl algılandığının takibi, büyükelçilikler, başkonsolosluklar aracılığıyla, basın takibiyle yapılmaktadır. Oradaki yorumlarda kimin desteklediği kimin desteklemediği görülmektedir. Bunlar somut olarak raporlar aracılığı ile değerlendirilmektedir. Basınla, akademisyenlerle, sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan görüşmelerin geri dönüşü, onların sizi*

nasıl algıladığı da medya ve sivil toplumun yaptığı çalışmalarla, raporlarla gerçekleşmektedir."

Herhangi bir hedef ülkede kamuoyunu etkileme adına yapılacak kamu diplomasisi çalışmalarından önce maddi ve insan kaynağı imkânları dâhilinde ve en azından can alıcı noktalar için bir ön kamuoyu yoklaması yapılması çalışmaların başarısı açısından önemlidir. Ön yoklama yapıldıktan sonra elde edilen veriler ışığında belirlenen stratejiler kamu diplomasisi uygulamasına yerleştirilir ve uygulama aşamasında imkân varsa süreç izleme adına ve sonrasında nihai geri bildirimlere ulaşılması adına kamuoyunun algı araştırmaları tekrarlanırsa hem yön tayin etmede istenen sonuca ulaşılması kolaylaşacak, hem de sonraki çalışmalar için yol gösterici olacaktır.

Dedeoğlu da algılama araştırmaların son derece önemli olduğunu belirterek hedef kitlenin düşüncelerini anlamanın en iyi yolunun birebir iletişim olduğunu, kamuoyu ile yapılan yüz yüze görüşmelerin en önemli geri bildirim yöntemi olduğunu söylemektedir (2012: s.274). Ayrıca, kantitatif araştırmaların yapılması gerektiğini ve yüzde verilmesi gerektiğini belirtmektedir (2012: s.279). Szondi de algılama araştırmalarının önemine dikkat çekmekte, geleneksel kamu diplomasisi ile 21. yüzyıl yeni kamu diplomasisi arasında yaptığı karşılaştırmada, bilimsel araştırma, geribildirim değerlendirmesinin geleneksel kamu diplomasisinde dikkate alınmadığını, bu tarz araştırmaların yok denecek kadar az olduğunu ancak yeni kamu diplomasisi için geri bildirimin de önemli olduğu bilimsel araştırmalara dayalı çalışmaların çok önemli bir yeri olduğunu söylemektedir (2009: s.305).

Leonard ve diğerleri, İngiltere'nin kamu diplomasisi uygulamalarını analiz ettiği çalışmalarında, İngiltere'nin hedef kitlesini anlamak için ciddi, büyük ölçekli araştırmalar yapmasının rutin bir uygulama olması gerektiğini söylemektedirler. Bu şekilde hedefi belli olmayan genel çalışmalar yapmak yerine, kapatılması gereken alanların tespit edilip doğru hedeflerin belirlenebileceğini belirtmektedirler . Ayrıca daha fazla güvenilirliğe sahip olacak kıyaslama anketleri yapmak için diğer ülkelerle iş birliği yapmanın önemine dikkat çekerken ABD'nin, bu tarz kamuoyu anketlerine yılda yaklaşık 5 milyon dolar harcadığının altını çizmektedirler (2002: s.110). Eğer kamu diplomasisi çalışmalarının propagandanın ötesine geçmesi isteniyorsa, aşılması gereken ilk engelin hedef kitleyi anlamak olduğunu belirten Leonard ve diğerleri, dünyadaki pek çok kuruluşun temel stratejik varsayımlarıyla bağdaşmayan potansiyel

tehditleri içselleştirmek ve bunlara hazırlanmak için mücadele ettiklerini belirtmektedir. Oysa başarılı bir kamu diplomasisinin önündeki en büyük engelin duyulmak istenmeyen şeylere kulak tıkamak olduğu, buna rağmen birçok dışişleri bakanlığı yayın ve konuşmalarının amacının hedef kitleleri ikna etmek yerine, haklı olduklarını ispatlamak olduğunu söylemektedir. "Eğer duymak istemediğiniz şeyleri duymayan kulaklarınız varsa başarılı bir kamu diplomasisi yürütmeniz asla mümkün olamayacaktır*"* (2002, s.46).

Anketler ve kamuoyu araştırmaları, kamu diplomasisi uygulayıcılarının hedeflenen ülkelerde kamuoyu ile ilişki kurma fırsatlarını önemli ölçüde değiştirmektedir. Düzenli, yüksek kaliteli kamuoyu yoklamalarının olmadığı dönemlerde, kamu diplomasisi uygulayıcıları hedef kitleye kendi önyargılarını ve beklentilerini yansıtabiliyordu. Ancak hedef kitlelerin eğilimleri hakkında afaki bilgiyle hareket etmek yerine kamu diplomasisi uygulayıcıları artık bilimsel ve metodolojik açıdan güçlü araştırmalar kullanabilmektedirler. Düzenli yapılan kamuoyu anketleri, farklı eğilimlerin fark edilmesine imkan vermekte, yeni kamu diplomasisi uygulamaları için yol gösterici olmakta ve daha önce yapılan çalışmaların geri bildirimlerini sağlamaktadır. Biz de çalışmamızda -ister tesadüfi bir sektörel başarı ister bilinçli bir kurgu sonucu olsun- kamu diplomasisi örneği olarak nitelendirebileceğimiz ihraç edilen televizyon dizilerinin başarısının ve yarattığı etkinin ölçümlenmesi adına bir katkı sağlamayı amaçlamaktayız. Bu tez çalışması ile yaklaşık 15 yıldır belli bir ivme yakalamış ve basına yansıyan geri bildirimlerden[2] anlaşıldığı üzere bir etki alanı olan dizilerin Türkiye'nin dış politika stratejilerine destek vermesi adına anket ve haber içerik çözümlemesi yöntemleri ile hedef kamuların eğilimlerinin analiz edilmesi amaç edinilmiştir.

Lynch, kamuoyu araştırmalarının ve anketlerin kamu diplomasisi uygulayıcıları açısından bulunmaz imkânlar sunduğuna ancak diğer taraftan bazı riskler de taşıdığına dikkat çekmektedir (2006: 31). Hedef kitlenin tavırları, yaklaşımları, düşünceleri ve tercihleri hakkında belli oranda kesin bilgiler verecek tarama araştırmaları kamu diplomasisinin başarısı açısından önemlidir. Kamuoyunun "ne" düşündüğünden ziyade "neden" belli bir kanaate sahip olduğunun bilinmesi stratejilerin belirlenmesinde anahtar noktalardan biridir. Kamuoyu araştırmaları, karar vericilerin, hangi verilerin önemli, hangilerinin göz ardı edilebilir olduğunu bilmeleri açısından, bu kamuoyu eğilimlerinin neden ve nasıl önemli olduğuna dair uygun teoriler içine

yerleştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Politika yapıcıların, kamuoyu araştırmalarının bilimsel cazibesine kapılıp, diğer bilgi kaynaklarından gelebilecek farklı değerlendirmeleri göz ardı etmeleri de bir başka risk olarak karşımıza çıkmaktadır (2006: 32). Siyasi sonuçları şekillendirmede seçkinlerin rolünün kitlelerin rolünden çok daha etkin olduğu toplumlar varsa kitlelere uygulanan anket ve kamuoyu araştırmaları sonucu ulaşılan veriler ışığında yapılacak yeni kamu diplomasisi stratejileri çok da verimli olmayacağından kamunun toplumdan topluma değişen bu tür yapısal farklılıkları da değerlendirilmelidir. Çalışmamızın daha sağlam temellere oturması açısından seçkinler olarak değerlendirebileceğimiz Ortadoğu ve Balkanlardaki din adamları ile yüz yüze röportaj gerçekleştirmeyi arzu etmekle beraber bunun iletişim kurma aşamasında sorun yaşanacağı gerekçesi ile ancak din adamlarının konuyla ilgili basına yansıyan yorumlarının değerlendirilmesi ile yetinilecektir.

Bir diğer dikkat edilmesi gereken konu da soruların yapısıdır. Empoze etme amaçlı sorulan sorular, ya da hedef kamu için hiç gündemde ve önemli olmayan soruların sorulması durumunda yeni stratejileri yanlış yönlendirecek çıktılar almamıza sebebiyet verebilir.

Gilboa bugün dünya çapında ülkeler, kuruluşlar ve uluslararası sorunlar hakkında kamuoyuna yönelik birçok anket yapıldığını, verilerin önemli konularda ülkeleri ölçen ve sıralayan endeksler oluşturmak için kullanıldığını belirtmektedir (2008: 63). Endeksler devletlerin imajı ve itibarı hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır, ancak bu göstergelerin göreceli ağırlığı ve bulguların kamu diplomasisinde olası kullanımı hakkında herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Ayrıca bu endekslerin uluslararası arenada güçlü devletler lehine gündem belirleme ve öncelik empoze etme gibi riskleri de olabilmektedir.

Kamu diplomasisi, farklı uluslar ve kültürler arasında ilişkiler kurmakla ilgilidir ve bunlar sürekli olarak birçok dış faktörden etkilenmektedir. Ayrıca kamu diplomasisi faaliyetlerinin tam etkisi ancak uzun süreler sonra ortaya çıkabileceğinden, etkilerinin yıldan yıla ölçülmesi hem zor hem de yorumlaması sorunlu konulardır. Çalışma süremizde yapmayı planladığımız içerik analizlerinin o ana ait sonuçlar olabileceği hususu göz ardı edilmemelidir. Uzun soluklu bir operasyon olan ve bu süreç içerisinde farklı faktörlerden etkilenme olasılığı olan kamu diplomasisi uygulamasının istenen sonuçları vermesi ve sürekliliğinin olması açısından bu tür geri bildirim çalışmalarının

dönemsel olarak tekrarlanması gerekliliği akıldan çıkarılmamalıdır. Vinter ve Knox, kamu diplomasisini ölçmenin doğasında var olan üç zorluktan bahsetmektedir; uzun vadeli bir süreç olması, soyut olabilecek kavramları ölçmenin zorluğu ve gözlemlenebilir değişiklikleri her alanın kendi faaliyetlerine atfetme sorunu (2008, s.163). Özellikle kültürel diplomaside bugünden yarına bir değişim beklemek yanlıştır, sonuçları ve sebep olacağı değişimler uzun yıllar sonra ortaya çıkabilecek başlıklardır. Bu saptama, çalışmamız sonunda varacağımız sonuçların sağlıklı olup olmayacağı sorusunu da akla getirmektedir. Ancak bu olası soruna çözüm olarak dönemsel tekrarlanacak çalışmalarla sürekli veri akışı sağlayacak bir ölçme ve değerlendirme mekanizmasının işler hale getirilmesi, yıllar geçtikçe eklemleme yapılabilecek modüler sistemli bir model uygulaması bu anlamda işimizi kolaylaştıracak bir çözüm önerisi olarak sunulabilir. Bazı kamu diplomasisi hedeflerinin soyut doğası, ölçme ve değerlendirme konusunu daha karmaşık hale getirmektedir. Belki de on yıllar sonra alınacak sonuçlar için bugün her defasında doğru strateji konduğunun garantisini vermek oldukça iyimser bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Kamuoyu anketlerinin, kamu diplomasisi çalışmaları planlayan ülkeler tarafından başarılarını garantileme yolu olarak da çokça talep edilmesi yerelde de bu kamuoyu anketleri için belli bir altyapı oluşturmaktadır. Gerek yerel kaynaklar kullanılarak gerekse kamu diplomasisi uygulayıcı ülkelerin yönlendirdiği şirketler aracılığı ile eğitimli araştırmacılar ve kamuoyu araştırma teknikleri geliştirilmektedir. Bu tarz kamuoyu çalışmaları aynı zamanda yerelin basın yayın organlarında görünür hale gelip tartışmaya açılabilmesi aynı zamanda yerel halkın eğilimleri hakkında yerel politika yapıcıların ve kanaat önderlerinin de farkındalığının artmasına yardımcı olmaktadır.

Geleneksel kamu diplomasisinde nitel araştırma işlevi genellikle bu alandaki kamu diplomatının yetki alanıydı: kilit editörleri ve aydınları tanıyan ve görevde olduğu ülkenin kamuoyunun nabzını tutan basın ataşesi veya halkla ilişkiler görevlisi bu araştırma işlevini yürütmekteydi. İdeal kamu diplomasisi yapısı, kamu diplomasisinin her bir kolunda sistematik dinleme, araştırma ve analiz sağlayacak ve sonuçların ve tavsiyelerin kamu diplomasisinin yönetimine ve en yüksek politika oluşturma düzeyine geri bildirimi için bir mekanizma sağlayacaktır (Cull,2009: 49).

Hedef kamunun eğilimlerini, geri bildirimlerini takip etmeyi, başarılı bir kamu diplomasisinin ilk sırada sayılacak unsurunu olan “dinleme” olarak belirten Cull,

dinlemeyi, bir aktörün yurt dışındaki halklar ve onların görüşleri hakkında veri toplayarak ve bir araya getirerek ve bu verileri politikasını veya daha geniş kamu diplomasisi yaklaşımını buna göre yönlendirmek için kullanarak uluslararası ortamı yönetme girişimi olarak tanımlamaktadır. Geleneksel kamu diplomasisi çağında ihmal edilen bir alan olarak yabancı kamuoyu araştırmalarının kamu diplomasisine sistematik entegrasyonu, dijital çağda en önemli görev olmaya devam etmektedir. Yazılımdaki ilerlemeler ve çevrimiçi kaynak materyalin (en azından blogların) çoğalması, çevrimiçi medyayı gerçek zamanlı olarak izlemeyi mümkün kılmıştır. Kamu diplomasisi kaynaklarının, stratejik dillerde izleme yazılımının geliştirilmesini kolaylaştırmak için makul bir şekilde kullanılması gerektiğini önermektedir. Bu tür çalışmalar, hedef kitleden ortaya çıkan fikirleri gerçekten tanımlamaya yönelik nitel araştırmadır (Cull, 2009: 17-18).

Özellikle kültürel diplomaside bugünden yarına bir değişim beklemek yanlıştır, sonuçları ve sebep olacağı değişimler uzun yıllar sonra ortaya çıkabilecek başlıklardır. Bu saptama, çalışmamız sonunda varacağımız sonuçların sağlıklı olup olmayacağı sorusunu da akla getirmektedir. Ancak bu olası soruna çözüm olarak dönemsel tekrarlanacak çalışmalarla sürekli veri akışı sağlayacak bir ölçme ve değerlendirme mekanizmasının işler hale getirilmesi, yıllar geçtikçe eklemleme yapılabilecek modüler sistemli bir model uygulaması bu anlamda işimizi kolaylaştıracak bir çözüm önerisi olarak sunulabilir. Bazı kamu diplomasisi hedeflerinin soyut doğası, ölçme ve değerlendirme konusunu daha karmaşık hale getirmektedir. Belki de on yıllar sonra alınacak sonuçlar için bugün her defasında doğru strateji konduğunun garantisini vermek oldukça iyimser bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

1.2.5 Kamu Diplomasisinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü ve Önemi

Kamu diplomasisi uygulayıcılarının hedef kamulara ulaşmada kullandıkları araçların en önemlilerinden biri kitle iletişim araçlarıdır. Devletler, mesajlarının aktarılması ile hedef kamuoyunda istenen etkinin yaratılması konusunda aynı anda çok sayıda kişiye ulaşabilen kitle iletişim araçlarından çokça faydalanmaktadır. Hükümetler ülkelerini tanıtıcı enformasyonel programların yürütülmesinde yabancı toplumlara kitle iletişim araçları ile ulaşmaktadırlar. Kitle iletişim araçları ülke hakkında olumlu imaj ve algıların oluşturulmasında kritik role sahiptir. Küresel haber ağlarında ülkenin dışarıda nasıl algılandığını yöneten devletler bu sayede uluslararası toplumun söz konusu ülkeye ve politikalarına yaklaşımını etkilemektedirler (Ekşi,

2018: 175). Kitle iletişim araçlarının bilgilendirme ve eğlendirme işlevi bir ülkenin sanatından hayat tarzına, dünyaya bakış açısından, ülkeler arasındaki ikili ilişkilere kadar geniş fikirler vermekte ve medyanın gündemine gelen konularla zihin kontrolünü sağlamaktadır(Aydemir, 2016: 173). Ülkelerin kendilerini uluslararası arenada konumlandırmaları konusunda, algıları yönetme konusunda ve rıza üretiminde kitle iletişim araçlarının etkisi göz ardı edilemez. Yapılan yayınlarda verilen mesajlar, uygulanan semboller, kullanılan resimler, dil ve tonlama, ülkelerin kendilerini yerleştirmek istedikleri konuma uygun bir düzende ve yoğunlukta hedef kitlelere aktarılır. Bu sayede devletler kendi marka değerlerini yaratır ve uluslararası güç dengesinde konumlarını diğer ülkelerin anlatımına ya da tesadüfi algılara terk etmemiş olurlar.

Kitle iletişim araçları insan hayatını biçimlendiren, toplumsal ilişkileri şekillendiren ve sosyal yaşamı karmaşık hale getiren işlevlere sahiptir. Kültürlerarası etkileşimi, yeni davranış kalıplarının ve kimliklerin edinilmesini, algıların şekillenmesini ve daha birçok etkiyi en hızlı gerçekleştirebilme özelliğine sahiptir diyebiliriz. Bireyler yazılı basın, radyo, TV, internet vb. kitle iletişim araçları ile eğlenme, bilgi edinme, merak giderme, haber alma, kendini ifade etme gibi çok yönlü insani gereksinimlerini yerine getirmektedirler.

Kitle iletişim araçlarının toplumu etkileme ve yönlendirme gibi güçleri, devletlerin politika ve görüşlerinin hem kendi halkına hem de başka toplumlara anlatılması, tanıtılması ve yaygınlaştırılması açısından da oldukça önemlidir. Bu yönüyle düşünüldüğünde medyanın kamu diplomasisi açısından etkisi büyük önem kazanmaktadır (Özkan, 2015: 19). Medyanın özellikle gündem belirleme özelliği onun kamu diplomasisi ile ilişkisine özel bir anlam yüklemektedir. Kamu diplomasisiyle insanların gönül ve akılları kazanılmaya çalışılırken hedef kitleye ulaşabilmek için güçlü ve iyi plânlanmış gündeme de ihtiyaç duyulmaktadır. Bazı medya kanalları tutumları değiştirebilecek türden, etkileyici şekilde gündem dizayn edebilmektedir. Lang & Lang başarılı gündemin oluşturulmasının kamu, medya ve hükümet arasındaki kolektif sürece bağlı olduğunu belirtmiştir (akt. Abou Zeid, 2011, s.10).

Enformasyon insan için bir gereksinimdir ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra toplumsal bir gereksinime dönüşmüştür. Bu ihtiyaç enformasyonun dağıtımı konusunda da hızlı bir şekillenmeye ve dağıtım yöntemlerin çeşitlenmesine yol açmıştır. Bu vesile ile kitle iletişim araçları toplumun enformasyon edinme ihtiyacını

karşılayacak şekilde hem kişisel hem örgütsel düzeyde gelişmeye halen devam etmektedir (Aydemir, 2016: 170-171).

Kitle iletişim araçları, toplum ve dünyada olan olaylar hakkında bilgi sağlaması, güç ilişkilerini işaret etmesi, yenilik uyum ve ilerlemeyi kolaylaştırması açısından önemli bir fonksiyon sergilemekte ve enformasyon sağlamaktadır. Ayrıca olay ve bilgilerin anlamını açıklayıp yorumlar ve kurulu otorite ve normlar için destek sağlamakta ve paylaşmaya katkıda bulunmaktadır. Kamu diplomasisi uygulama alanlarının hedef kitleye aktarılmasında önemli rol oynayan kitle iletişim araçları, kültürün ifade edilmesi, kültürel gelişmelerin tanınması ve değerlerin yaygınlaşmasında meydana getirir. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla siyasal mesajların kamuoyuna iletilmesi ve mesajların doğru hedef kitleye ulaşması ülkeler açısından kamu diplomasisi amaçlarının gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır (Özkan,2007: 39-43).

Kamu diplomasisi uygulamalarında kullanılan iletişim araçlarını, televizyon, radyo, gazete ve sinema gibi geleneksel kitle iletişim araçları ve sosyal ağlar, internet gibi yeni medya araçları olarak iki gurupta inceleyebiliriz.

Geleneksel kitle iletişim araçları olan televizyon, radyo ve sinema Soğuk Savaş döneminde propaganda silahı olarak kullanılmıştı. Kitleleri etkileme gücünü kaybetmemiş olması ancak propaganda yönteminin olumsuz algılanması sebebi ile kitle iletişim araçları bilgilendirme yöntemi ile hedef kamuları etkilemeye çalışmaktadır. Bu kategorideki kitle iletişim araçları genel olarak tek yönlü bir iletişim sağlamakta, bilgiyi kamuoyuna aktarmakla yetinip, geri bildirim konusunda kayda değer bir veri elde edemediği söylenebilir. Geri bildirim olmadığı için mesajların kitleler üzerindeki etkilerinin ölçümlenip analiz edilmesi de zor olmaktadır. Bu noktada kitle iletişim araçlarından televizyon marifeti ile hedef kamulara aktarılan bilgilerin, algı etkilerini inceleme amaçlı geri bildirimlerin anket, kamuoyu araştırma gibi yöntemlerle ölçme değerlendirilmesinin yapılmasının kamu diplomasi uygulamalarının başarısı açısından oldukça önemli olduğu kanaatini taşımaktayız. Hükümetler dış politika hedefleri doğrultusunda yazılı ve görsel medya da dış kamulara ulaşacak şekilde bilgilendirme ve tanıtım amaçlı programlara stratejik mesajları eklemleyerek ülkeleri hakkında algı yönlendirme ve fikir oluşturma operasyonları yapabilmektedirler. Ancak bu mesajların dozu ve üslubu çok önemli olduğundan sürecin yakinen takibi hayati önemdedir. Bu bağlamda tezde incelenecek

olan devlet kanalında yayınlanan Payitaht Abdülhamid ve Diriliş Ertuğrul dizilerinin hedef kamularda yarattığı etkilerin takip edilmesi, verilen mesajların istenen etkileri yapıp yapmadığının incelenmesi, gerektiğinde mesaj içeriğinin düzenlenmesi gerekmektedir. Zira devlet kanalında yayınlanan bu dizilerin devlet propagandası olarak algılanma riski söz konusudur. Dozu kaçmış bir seri mesajın yaratacağı olumsuz etkinin o zamana kadar yapılan imaj ve önyargı düzeltmeleri ve inşa edilen ilişkileri bozma potansiyeli mevcuttur.

Teknolojinin hızlı gelişimi ile beraber hayatımıza yeni iletişim araçları girmiş ve halen girmeye devam etmektedir. Bu teknik nitelikteki iletişim araçları eskilerden farklı ve daha kitlesel bir iletişim sağlamaktadırlar. Günümüz teknolojik şartları sosyal medya ağlarının etkin, hızlı ve doğru kullanılmasını sağlamaktadır. kamuoyu yaratma, örgütleme ve gündem değiştirme amaçları ile kullanılan sosyal ağlar kamu diplomasi hedeflerine ulaşabilmek için çift yönlü iletişimin avantajı olarak hedef kitlenin ihtiyaç ve beklentilerinin anlaşılabilmesi, dünya kamuoyunun ilgisinin kazanılması ve olumlu algıların pekiştirilmesi amacı ile kullanılmaktadır (Erzen, 2012: 152). Toplumlar arası etkileşimde geleneksel kitle iletişim araçlarının yanı sıra internet ve sosyal ağlar da ön plâna çıkmıştır. İnternet, okuyucuyu/izleyiciyi de iletişim sürecine dahil etmekte, bu sayede kamuoyunun da söz konusu araçlarla içerik oluşturarak gündemi belirlemede katkıda bulunduğu bir dünya düzene evirilme gerçekleşmektedir. Yeni kamu diplomasisi dijital araçlara dayanmaktadır. kamu diplomasisinin dijital diplomasi yönü olarak da ifade edilen yeni medya araçları, diplomasiye yeni yöntem ve alanlar sunması bakımından da önemlidir (Ekşi, 2018: 177).

Geleneksel medyaya ek olarak teknolojinin gelişimi ile ortaya çıkan birçok yeni medya türü kendi tarz ve içeriklerini oluşturmuştur. Bütün dünyada hedef kitleye ucuz yollarla yayın yapabilme imkanı sağlamakta, hızlı video, ses ve veri aktarımı ile kamu diplomasisini külfetsiz ve etki düzeyi yüksek hale getirmektedir (Demir,2006: 15). kamu diplomasisinde iletişim stratejisi bağlamında dijital araçların kullanımı diplomasi alanına yeni araç ve alan sunmuştur. Özellikle sosyal medya kamu diplomasisinin geri bildirim ve kamuoyunun dinlenmesi işlevlerini kolay ve hızlıca gerçekleştirmektedir (Ekşi, 2018:180). Çağın getirdiği hızlı teknolojik gelişim her alanda olduğu gibi diplomasi alanında da dijital araçların bu alana adapte edilmesi, avantajlarından faydalanılmasını gerekli kılmıştır. Ülkelerin resmi kurumlarının sosyal medya hesapları web siteleri dünyanın her yerinden yabancı kamularla

etkileşim halinde olurken aynı yöntem devlet başkanları, üst düzey devlet yöneticileri tarafından da kullanılmakta, interaktif sosyal ağlar diplomasiye yeni boyutlar kazandırmakta küresel siyasetin bir alanı olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU DİPLOMASİSİ VE TÜRKİYE

2.1. Türk Kamu Diplomasisi Faaliyetleri, Araçları ve Etki Alanları

Türkiye, tarihi, kültürü, jeopolitik konumu gibi sebeplerle yumuşak güç kullanma konusunda zengin bir potansiyele sahiptir. Avrupa ve Asya gibi iki farklı medeniyetin arasında yer alması, İslam ve Hristiyan dünyasının kesiştiği noktada olması, hem batıya hem doğuya doğru geniş bir coğrafya da eski medeniyetlerin mirasçısı olması, bir taraftan modern ve seküler kimliğe sahip olup, demokrasi ile yönetilip, liberal ekonomi ile piyasaları işlerken diğer taraftan geleneksel yapısını devam ettiren İslami değerlere sahip çıkan bir ülke olması çok boyutlu yumuşak güç potansiyeli konusunda iyi fikir vermektedir. Aynı zamanda teknolojik gelişmeleri olabildiğince yakalamaya çalışan, ekonomide, turizmde, iletişimde potansiyelini kullanmayı ve birçok alanda dünya liginde ben de varım demeyi strateji olarak benimsemiş bir ülke olarak kamu diplomasisi adına eline ciddi fırsatlar da geçmektedir.

Türkiye, kültür çeşitliliğini yansıtan, Avrupa'dan Orta Doğu'ya, Afrika'dan Orta Asya'ya kadar farklı kültürlerin birbirleri ile iletişimini sağlayan bir köprü vazifesi görmektedir. Hassas jeopolitik konumu yüzünden her yöndeki komşuları tarafından dikkatle takip edilen, kendi bölgesindeki problemlerin çözümüne ilişkin diyalog ve müzakerelerde aktif rol alma eğiliminde olan, komşuları ile iyi ilişkiler sürdürmeye çalışan, İslam dünyasının uzun dönemli bir parlamenter demokrasiye sahip tek ülkesi olarak Avrupa açısından Müslüman Araplar için bir örnek gösterilen bir ülkedir (Aydemir, 2016 s.326). Diğer taraftan, Tanzimat'tan beri süregelen modernleşme tecrübesine, küreselleşmenin ve yeni iletişim araçlarının sağladığı imkanlara, Avrupa'da yaşayan altı milyona yakın Türk'ün varlığına ve AB üyesi olma çabalarına rağmen, Osmanlı'nın Avrupa'daki tarihsel varlığı Avrupa toplumlarında dikkate değer ölçüde Türk, Osmanlı, Müslüman ve Orta Doğulu imajına yönelik önyargılar oluşması ile sonuçlanmış ve bunlardan beslenmeye de devam etmektedir (Yılmaz, 2012 s.405-407). Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin kamu diplomasisinin büyük bir potansiyelin yanı sıra büyük riskler de barındırdığı söylenebilir. Türkiye, tarihi, kültürel ve dini ortak kümelerin olduğu Orta Doğu, Balkanlar ve Kuzey Afrika, Kafkaslar, Orta Asya bölgelerinde elindeki yumuşak güç potansiyelini kullanma adına stratejiler ve projeler

geliştirmiş, fırsatlar yaratmış ve uygulanacak kamu diplomasisi faaliyetlerinin daha sistemli olması adına kurumsal altyapısının kuvvetlendirilmesi konusunda son yıllarda da çok sayıda ciddi adım atmıştır. Söz konusu kurumsallaşma hamleleri ve bu kurumların projeleri ilerleyen sayfalardaki "Türk Kamu Diplomasisinin Aktörleri" başlığı altında detaylıca incelenmiştir. Fırsat olarak değerlendirdiğimiz başlıklar ise doğrudan çalışmamızın konusu olan yurtdışına ihraç edilen diziler ile Türkiye'nin uluslararası kamuoyunda takdirle karşılanan insani yardımları ve Türkiye'nin Orta Doğudaki arabuluculuk girişimleri olarak örneklendirilebilir.

Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında son 20 yılda yaptığı atılımla hızlı mesafe kat etmesindeki en önemli etken; bu alandaki geçmişi, tecrübesi ve hareket alanıdır. Türklerin Anadolu'ya geliş süreci, Selçuklu dönemi ve altı asır süren Osmanlı hâkimiyeti şüphesiz sadece askeri güç ile tesis edilmiş bir dönem değildir. Bu hâkimiyetin sağlanması ve sürdürülmesinde bugünkü ifadeyle yumuşak güç unsurlarının önemli derecede katkısı olduğu söylenebilir. Günümüzde geniş anlamıyla kültürel diplomasi kavramı etrafından toplanan, eğitim, kültür ve insani diplomasi faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilecek birçok sosyal faaliyetin örnekleri Türk devlet geleneğinde de mevcuttur (Kocabıyık, 2019 s.163-169). Osmanlı döneminde çok geniş bir yelpazede uygulanan gönül kazanma siyaseti, bugünkü anlamıyla kamu diplomasisi faaliyetleri, kurumsallaşmış şekilde uygulanmıştır. Din, dil, ırk farkı gözetmeksizin tesis edilen adalet sistemi ve hoşgörü, güçlü sivil toplum organizasyonları, İstanbul'un Ortodoksların dini başkenti olması, Halifelik makamıyla Osmanlı padişahlarının İslam dünyasının liderliği iddiasında olmaları, İstanbul'un büyük ölçüde bir sanat, ilim ve ticaret merkezi olması, liyakat ve ehliyete dayalı sistemin her kesimden insanı devletin en üst makamlarına taşımaya imkan tanıması, fetihlerden sonra kazanılan topraklara yerleştirilen Türk halkı sayesinde hem kültür yayılımı hem de genişleyen sınırlarda devlet için güven tesis eden iskân politikası, mültecilere gösterdiği misafirperverlik Osmanlının yumuşak güç unsurları arasında sayılabilir (Demir, 2012 s.193). Aşık Paşazade, Hristiyanların, "Ne olaydı bunlar (Osmanlılar) bize kadim zamandan bey olaydı" dediklerini nakleder ve köylülerin birçoğunun, Müslümanların bu adaleti karşısında kendiliklerinden Müslüman olduklarından bahseder (akt. Kazıcı, 2005 s.233).

Yumuşak gücün Türk tarihindeki uygulamaları, kamu diplomasisinin İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlayan kavramsallaştırılmasından çok daha eskilere

dayanmaktadır. Halil İnalcık'ın "bir kimseyi, bir şeyi kabule yatkın hale getirmek, fethedilen yerlerdeki veya düşman topraklarındaki ahaliyi kazanma" şeklinde bir Osmanlı terimi olarak bahsettiği "istimalet" (2000 s.453), "kamu diplomasisi" kavramının ortaya çıkışından neredeyse yedi yüz yıl önce güçlü bir uygulama örneğini göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemlerinde özellikle farklı dinlerin hüküm sürdüğü Batı Anadolu ve Balkan coğrafyasında uygulanan "istimalet politikası" -yerli gayrimüslim halka yumuşak ve hoşgörülü davranmak, onları yağma amaçlı akınlara karşı korumak gibi vaatlerde bulunmak sureti ile - imparatorluğun yayılma ve genişlemesine (İnalcık'tan akt, Renda, 2002 s.37) katkıda bulunmuştur denilebilir. Osmanlı İmparatorluğu hüküm sürmüş olduğu geniş alanda fethettiği toprakları elinde tutmak için, mevcudiyetini daimi ve meşru hale getirmek için fetih öncesi ve sonrası yumuşak güç uygulamaları yapmış ve yerel halkların kalbini kazanmaya çalışmıştır. Bu sayede kontrolü zor ve oldukça geniş bir coğrafya da çok farklı kültürleri aynı çatı altında çoğu zaman barış ve huzur içinde yöneterek altı yüzyıl hüküm sürmeyi başarmıştır. Devlet yönetiminin bu şekilde felsefesi haline gelmiş bu politikanın yanı sıra, modern zamanda gördüğümüz farklı alanlardaki birçok kamu diplomasisi uygulamasının örneklerine Osmanlı İmparatorluğunda rastlamaktayız. Türkiye adına son 100 yıldaki kamu diplomasisi uygulamalarının bir şekilde kaynaklarına Osmanlı tarihinde rastlamış olmamız sebebi ile söz konusu dönemleri kronolojik olarak incelemenin tarihsel sürekliliği yakalayabilmek adına önemli olduğu kanaatindeyiz.

Osmanlı'nın tarih boyunca çeşitli vesilelerle yapmış olduğu dış yardımlar, Osmanlı kamu diplomasisi kapsamında değerlendirilebilecek unsurlardan birisidir. Dış yardımlara örnek olarak 1847 yılında İrlanda'da 1 milyon kişinin ölümüne sebep olan büyük kıtlık sırasında, Osmanlı padişahının yardım amaçlı gıda dolu üç gemiyi Drogheda'daki kuzey limanlarına göndermesi verilebilir. Bu jestin sonrasında Türk bayrağındaki hilal ve yıldız bölgenin sembolü olarak kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca İrlanda Cumhurbaşkanı Mary McAleese ise 2010 yılındaki Türkiye ziyaretinde 150 yıl önceki bu yardımdan bahsetmiştir (Devran, 2012 s.130). 1904 Rus-Japon savaşı sırasında da, her iki tarafa tıbbi maksatlı yardım yapılması, 1894'DE ABD orman yangını kurbanlarına para gönderilmesi imaj yönetimi adına her fırsatın kullanılma çabası olarak değerlendirilebilir (Deringil, 2007 s.176).

Kırım Savaşı (1853-1856), Osmanlı döneminde kamu diplomasisi adına organize çalışmaların yapıldığı bir dönemdir. Osmanlı hükümetinin, Kırım Savaşı öncesi Rusya'ya karşı yanında desteğini istediği İngiltere için İngiliz basınına yönelik birtakım çabaları olmuştur. Kırım Savaşı dönemine ait devlet arşivinde bulunan belgelerden açıkça görüleceği üzere, Osmanlı Devleti İngiliz kamuoyunu etkilemek amacı ile Londra'daki sefirine ek bütçe aktararak sefire, İngiliz hükümetine Rusya'ya müdahale çağrısında bulunacak halk gösterilerini ve gazete makalelerini gizlice organize etmesi talimatı vermiştir. Sefirin çalışmaları sonuç vermiş İngiliz gazeteleri, kamuoyu baskısı ile karar vericileri etkilemek için Rusya'ya karşı daha aktif bir duruş sergilemesi amacıyla Kraliçe Victoria'ya verilen dilekçeleri dahi yayınlamıştır (Figes, 2012 s.167). Bu uygulama Gilboa'nın kamu diplomasisi modellerinden olan "Temel Soğuk Savaş Modelinde" tarif ettiği gibi hedef kamuoyunun ikna edilebilmesi durumunda, hedef kamunun kendi ülkesindeki karar alıcılara saldırgan politikaları değiştirmesi konusunda baskı yapabileceği yönündeki teziyle uyuşmaktadır. Ayrıca Deibel ve Roberts'ın "Katı ve Esnek Yaklaşımlı Kamu Diplomasisi Modelindeki" kısa vadeli sonuçlar için yabancı kamuoylarını en hızlı ve direkt yoldan etkileme amaçlı radyo, televizyon, gazete ve dergilerden faydalanılan katı yaklaşıma da iyi bir örnektir. Ayrıca, Osmanlı Devletinin Kırım Savaşı döneminde Londra Büyükelçisi olan Kostaki Musurus Paşa, İngiliz basınında konu ile ilgili tüm haberleri takip etmekte ve İstanbul'daki kabineye bildirmekteydi (Badem, 2010 s.88). 1849 yılında Rus ordularının Macar topraklarını işgal etmeleri sonrası Macar ordusundaki beş bin civarında askerin Osmanlı topraklarına sığınması ve Rusların tehditlerine rağmen Osmanlının bu askerleri teslim etmemesi İngiliz kamuoyunda takdirle karşılanmıştı (Figes, 2012 s.169). İngiliz kamuoyunda erdemli bir hareket olarak değerlendirilen, Osmanlı'nın kamu diplomasisi kapsamında değerlendirilebilecek bu tarz hamlelerinin İngiliz basınında haber olması ile kamuoyunda yarattığı etkiler İngiliz hükümetinin düşüncelerinden farklıydı. Zira, Figes'in Kraliçe Victoria'nın günlüğünden aktardığı üzere aslında kraliçe ve Başbakan Lord Aberdeen Türklerin Ruslar karşısında alacağı bir yenilginin iyi olacağı düşüncesindeydiler (2012 s.166). Buna rağmen Osmanlı Hükümeti'nin İngiliz basını üzerinden yürüttüğü kamu diplomasisi çabaları sonuç vermiş ve İngiliz hükümeti tavır değişikliği yapmıştır. Bu da tarihteki kamu diplomasisi uygulamalarının sonuçları itibariyle kazandığı başarılara çarpıcı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demir, modern anlamda kamu diplomasisinin önemini anlayan ilk Padişahın II. Abdülhamid olduğunu söylemektedir. II. Abdülhamid bir taraftan Osmanlı'nın imajını dünyanın her tarafında olumluya çevirmek için çaba göstermekte, diğer taraftan elinde bulunan yumuşak güç unsurlarını devreye sokarak siyasi güç elde etmeye çalışmaktaydı. II. Abdülhamid'in Yıldız arşivlerindeki en büyük koleksiyonlarından birinin, dünya basınından 100'ü aşkın gazete kupüründen oluşması tesadüf değildir. Osmanlı ile ilgili dış basında çıkan haberler günlük olarak taranmakta, el altından verilen paralarla yazarların Avrupa kamuoyunu etkileyecek yazılar yazmalarına çalışılmaktaydı (Deringil, 2007 s.177). II. Abdülhamid döneminde kamu diplomasisi aracı olarak kullanılan bir diğer unsur halifelik makamıdır. Saltanat ve hilafet makamları bu anlamda semboller üzerinden de (Cuma Selamlığı, Kutsal emanetler, Sürre Alayları gibi) İmparatorluğun dünyadaki imajını düzeltmek ve itibarını geri kazanmak için kullanılmaktaydı (2007 s.202-206). Padişah "bütün Müslümanların Halifesi" unvanını, Müslüman coğrafyalar üzerinde nüfuz oluşturmak için etkili bir biçimde kullanmaktaydı. Dünyanın farklı yerlerindeki Müslüman liderler İstanbul'a davet edilmekte, bu şekilde Batılı güçlere üstü kapalı gözdağı verilmekteydi. Ayrıca, kutsal topraklara gidiş gelişi kolaylaştıran İstanbul-Mekke demiryolunun açılması ve bunun Hindistan, Cezayir, Endonezya gibi ülkelerde memnuniyetle karşılanması da II. Abdülhamid'in hilafet söyleminin Müslüman ülkelerde belli bir karşılığı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte halifelik kurumu devletin zayıfladığı dönemde Müslüman Orta Doğu ve Kuzey Afrika topraklarının elden çıkışını engelleyememiştir (Kazancı, 2013 s.5-20).

Kurtuluş Savaşı süresince de dış destek sağlamak ve çok cepheli mücadelede avantaj sağlama amaçlı kamu diplomasisi faaliyeti olarak değerlendirilebilecek uygulamalar önümüze çıkmaktadır. Bu dönemdeki uygulamaların temel amacı, başta İslam coğrafyası olmak üzere kamuoylarının desteğini almak, İngiltere gibi batılı devletler üzerinde de baskı oluşturmak sureti ile bu devletlerin Türk topraklarında yaptığı bölücü faaliyetleri engellemeye çalışmaktı. Yukarıda bahsedilen II. Abdülhamid dönemindeki halifelik makamı üzerinden uygulanan kamu diplomasisi çalışmalarının da bu dönem yapılan çabalara olumlu etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Afganistan ve Hint Müslümanları ile kurulan temaslar, Atatürk'ün ve milli hükümetin yayımladığı beyannameler ile söz konusu ülkelere gönderilen subay ve öğretmen personeli sayesinde oralardan sağlanan maddi ve manevi destekler, İngiliz

karar vericiler nezdinde etkili olmuş ve Türkiye aleyhinde rahat karar almalarını engellemiştir (Karadağ, 2020 s.199). 17 Mart 1920 de İslam alemine yönelik olarak yayımlanan Mustafa Kemal imzalı bir beyannamede, İstanbul'un itilaf devletlerince işgalinin bütün İslam dünyasına yönelik olduğu, işgalci devletlerin amacının Asya ve Afrika'da hürriyet mücadelesine devam eden Müslümanların manevi gücünü kırmak ve İslam hürriyetine son vermek olduğunu bildirmiştir (Güner ve Kabataş, 1990 s.10-11). Söz konusu dönemde Afganistan'a görevli olarak gönderilen ve kendilerini bölge halkına ve yerel orduya sevdirmeleri tembihlenen askeri personelin bu hususta başarılı olmaları sayesinde, Afgan hükümeti Yunanlıların işlediği insanlık suçlarına İngilizlerin dikkatini çekmiş ve İngilizlerin bu olaylara engel olmasını istemiştir (Sarıhan, 2002 s.112-113). Yine söz konusu dönemde Türk kamu diplomasisi uygulamalarına verilebilecek bir diğer örnek, Hint Müslümanlarının Türkiye'ye destek amaçlı çalışmalar yapmaları için yapılan manevralardır. İngiltere için oldukça önemli bir bölge olan Hindistan'da Müslümanlar, halifelik makamının temsil edildiği İstanbul gibi kutsal yerlerin işgalinin tüm İslam dünyasına yapılmış bir hareket olduğu gerekçesi ile Türkiye lehine sokaklarda gösteriler yapmış ve grev ilan etmişlerdir. Türk sorunu yüzünden Hindistan'ın genel bir huzursuzluk içine girmesi İngiltere'nin Hindistan bakanı olan Edwin Montagu tarafından İngiliz hükümetine baskı yapılmasını sağlamış, Türklerin İstanbul'dan çıkarılmasının İslam dünyasında yaratacağı kargaşaya ve olası ayaklanmalara dikkat çekmesine sebep olmuştur (Sonyel, 1987 s.185-189).

Kamu diplomasisi uygulamaları hususunda hem Osmanlı, hem de erken Cumhuriyet döneminde kurumsal destek sağlama amaçlı girişimler de olmuş, yeni kurumlar teşkil edilmiştir. Osmanlı'da sayıları gün geçtikçe artan gazeteleri düzene sokmak amacıyla bir müdürlük kurulması gerekli görülmüş ve 1862 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti'ne bağlı olarak Matbuat İdaresi kurulmuştur. Milli Mücadele döneminde ise yabancı kamuoylarına milli mücadeleyi anlatmak, dış kamuoyunu aydınlatmak amacı ile haber içerikleri üreten Anadolu Ajansı kurulmuştur (Kavoğlu, 2018 s.151). Milli Mücadele ve erken Cumhuriyet döneminde, Türkiye'de kamu diplomasisi bağlamında kullanılabilecek en önemli araçlar, Osmanlı Devleti'nden gelen "neşriyat" deneyiminin yanı sıra "radyo"dur. Bu anlamda, bir devlet kurumu olarak Anadolu Ajansı ve 1927'de yine devlete bağlı olarak kurulan radyo, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kendini dünyaya tanıtmasının ve anlatmasının en etkili

araçları olmuşlardır (Koçer,2019 s.11). Karadeniz isimli geminin Türk kültürüne ait ürün ve zanaat Batı toplumlarına tanıtmak üzere Marsilya, Barselona ve Londra limanlarından Hollanda'ya kadar Avrupa'yı dolaşması, adı konulmamış olsa bile kamu diplomasisi açısından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve başarılı örneklerinden biridir (İnan, 2012 s.67). 1934-1948 arasında yayınlanan ve kamu diplomasi kapsamında değerlendirilecek olan en önemli ve en başarılı faaliyetlerinden biri, *La Turquie Kemaliste* (Kemalist Türkiye) dergisidir. Fransızca yayınlanan derginin temel amacı, siyasal ve toplumsal alanlardaki değişimlerin yanı sıra "yeni" ve "modern" Türkiye'yi Batı'ya anlatarak desteğini kazanmak olmuştur (İşler, 2017 s.56-79). 1937-1938 yıllarında da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını sağlamak için yürütülen politika çerçevesinde Arapça, Fransızca ve Türkçe yayınlanan kitapçıklar ve Hatay'a ve Arap ülkelerine yönelik günlük radyo yayınları yapılmıştır (Uzun, 2014 s.183). 1944'de ABD'de yayınlanan "Amerikalı Dostlarım Bu Türkiye'nin Sesidir" adlı radyo programı, 1945 yılında New York Haberler Bürosu'nun kurulması, 1952 yılında ise, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün New York merkezli bir radyo kanalında "Türkiye Saati" adı altında 15 dakikalık programlar yayınlatması Amerika'da Türkiye'yi "tanıtmak ve sevdirmek" için yapılan diğer kamu diplomasisi örnekleri olarak verilebilir (Duman, 2018 s.209).

Cumhuriyetin kurulmasını takip eden yıllarda Türk dış politikasının iki önemli unsuru, bağımsızlık ve egemenlikti. Güvenliği önceleyen bir dış politika anlayışı sebebi ile tek yönlü bir dış politika izlenmesi ve kamu diplomasisi araçlarının yeterince kullanılamaması, yaşanılan birçok sorunda yeni Cumhuriyet'in kendisini dünyaya yeterince anlatamaması sonucunu doğurmuştur. Türkiye bugün bile uluslararası platformda, yıllarca kamu diplomasisine gereken önemin verilmemesinden kaynaklanan imaj problemlerinin ve milli meselelerin kendi penceresinden aktarılamamasının sıkıntılarını çekmektedir. Bu milli meselelerin başında Kıbrıs sorunu gelmektedir. Türkiye uluslararası kamuoyuna Kıbrıs Türklerinin haklılığını ve Kıbrıs Barış harekatının gerekçelerini anlatamadığı için, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hala uluslararası arenada devlet olarak tanınmamaktadır. Türk tezlerinin kabul görmesi ve Türkiye ve KKTC'nin Yunanistan ve Rum tezlerine karşı üstünlük kazanmasına yönelik sonuç getirici bir kamu diplomasisi etkinliği gerçekleştirilememesi sebebiyle, Türkiye saldırgan ve işgalci olarak algılanmaya devam etmektedir (Ünver,2016 s.135-136). Ermeni meselesinde, Türk devlet

kurumları Ermeni iddialarına karşı, özellikle ASALA cinayetleri başladıktan sonra geniş bir kamu diplomasisi faaliyeti başlatmaları, çok sayıda yayın ve bilimsel etkinlik hayata geçirmelerine karşılık, bu faaliyetler stratejik planlama, hedef analizi, hedefe odaklanma ve sonuçlarını ölçme gibi unsurların eksikliğinden ötürü yeterince etkili olamamaktadır. Ön alma yöntemi yerine, reaktif davranarak krize müdahale şeklindeki faaliyetler maalesef istenen sonuçları getirememiştir (Ünver,2016 s.136). Ekonomik ve sosyal ilişkilerimizin oldukça yoğun olmasına rağmen AB kamuoyunda özellikle Fransa, Almanya ve Avusturya'da keskin bir Türkiye aleyhtarlığı olması, bu ülkelerin Türkiye politikalarını etkilemiş 60 yıllık AB üyeliği serüvenini çıkmaza sokmuştur. Türkiye'nin AB üyeliğine engel oluşturabilecek sorunlarının Avrupa kamuoyunda fazlaca tartışılmasının yanı sıra Türkiye'nin de kendi AB üyeliğine yönelik ciddi bir stratejik kamu diplomasisi yapmaması, gelişmeleri adeta oluruna bırakması üyeliğin bir türlü gerçekleşmemesi ile sonuçlanmaktadır (Ünver, 2016 s.137). Yıllarca uğraşa geldiğimiz Ermeni meselesi, Kıbrıs problemi, Yunanistan'la ihtilaflar, PKK terörü, AB Üyeliği gibi sorunlar konusunda yabancı kamuoylarına haklılığımızı anlatabilecek ve desteklerini alabilecek fırsatlar yakalayamamamızın bir müsebbibi de ihmal edilmiş kamu diplomasisi alanıdır. Türkiye'nin ana sorunu yabancı kamuoyu tarafından tanınmamak değil, yanlış tanınmak, kendini dünyaya iyi ifade edememektir. Büyük potansiyeline rağmen Türkiye dünyanın en yanlış anlaşılan ülkelerinin başında gelmektedir (Akçadağ, 2010 s.18). Bunun da en önemli sebepleri arasında, tüm bu milli meselelerde yürütülen kamu diplomasisi denebilecek çalışmaların devlet eli ile ve fazlaca resmi çerçevede yürütülmesinin hedef kamularda propaganda olarak algılanması ve kamuoyunun desteğinin sağlanamamasından bahsedilebilir. Dolayısıyla kamu diplomasisi adına başarı yakalayabilmek için, meseleler hakkındaki devlet politikası dahilinde hareket edecek devlet dışı aktörlerin propaganda hissi uyandırmayacak yöntemler kullanarak çalışmalar yapması işin seyrini değiştirmesine katkıda bulunabilir. Mesela bu anlamda oldukça geç de olsa, adadaki Türk halkına Rum tarafından yapılan zulmü konu alan 2021 yapımı "Bir Zamanlar Kıbrıs" adlı dizi, Türk dizi sektörünün ihracat anlamında geldiği nokta dikkate alındığında, gerçeklerin Türkiye açısından dünya kamuoyuna anlatılabilmesi için iyi bir imkân sunmaktadır. Türkiye, 1990'ların başında yaşanan hızlı küresel değişime de ayak uydurmaya çalışmış ve bu bağlamda Türk dış politikası, "çok boyutlu" olarak adlandırılabilecek dış politika stratejisi gütmeye başlamıştır. Bu dönemde, uluslararası ilişkilerde demokratikleşme, çoğulculuk, sürdürülebilir kalkınma, insani gelişme ve kültürler

arasında karşılıklı anlayış, uyum ve hoşgörünün tesisi gibi konular önem ve öncelik kazanmıştır (www.mfa.gov.tr,20). Türk dış politikası da bu bağlama uygun olarak çok boyutlu stratejiler üretme ve uygulama uğraşısı içine girmiştir. Küreselleşmenin etkin olduğu bu süreçte Turgut Özal'ın Türkiye'yi dışa açma çabaları sonucu Türkiye alternatiflere daha açık ve dinamik bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu dönemde TİKA'nın kurulması gibi gelişmeler bu manada önemli gelişmeler olarak görülmelidir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerine yönelik Türkiye'nin ilgisi kamu diplomasisi adına çok boyutlu yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Bu cumhuriyetlere yönelik kalkınma yardımının yatırım ayağı TİKA, kültür ayağı TÜRKSOY ile yürütülmüş ve kamu diplomasisi adına organize kurumsal çalışmaların ilk örnekleri verilmiştir.

2002 yılında iktidara gelen Ak Parti hükümetleri kamu diplomasisini belli bir strateji ve program çerçevesinde uygulamaya başlamışlardır. Bu kapsamda, TİKA'nın misyonunda değişikliğe gidilmesi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Yunus Emre Vakfı, kamu diplomasisi Koordinatörlüğü, Maarif Vakfı gibi kurumların ihdas edilmesi, Anadolu Ajansının çok dilli yayın hayatına geçmesi, TRT'nin uluslararası yayınlara önem vermesi ve bu amaçla yeni kanallar açması gibi çalışmalar Türkiye'yi kamu diplomasisi alanında daha iddialı ve etkin hale getirmiştir (Kocabıyık, 2019 s.163-169).

Ak Parti döneminde Türkiye kamu diplomasisi adına gerek kurumsallaşma gerekse uygulama anlamında kayda değer bir ivme almıştır. Kendi iktidar döneminden önce kurulan Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) gibi kurumları yeniden yapılandırarak proje bazlı çalışır hale getirmiş, aynı zamanda kamu diplomasisi Koordinatörlüğü kurarak kamu diplomasisi adına yapılan çalışmaları koordine etmeyi hedeflemiştir. Başka ülkelerde örnekleri olan kültür diplomasisi uygulayıcısı Yunus Emre Enstitüsü de yine Ak Parti döneminde kurulmuş bu alanda oldukça önemli bir kurumdur. Gerek koordinatörlük gerekse ilgili diğer kurumların uygulamalarına yönelik örnekler ilgili konu başlıklarında ilerleyen bölümde anlatılmıştır. Bu kurumsallaşma ve uygulama faaliyetleri bölgesel ağırlıklı yumuşak güç kapasitesinde artışa sebep olmuş, parti yöneticilerinin söylemlerindeki bölgesel liderlik, küresel aktör, merkez ülke hedefleri kısmen gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Çok başarılı sonuçlanmasa da Orta Doğu'daki arabuluculuk girişimleri Türkiye'nin bölgesel liderlik konusundaki iddialarını destekler niteliktedir. Türkiye'nin uyuşmazlıkların

çözümündeki öneminin anlaşılması ve arabuluculuk faaliyetlerine daha çok kaynak sağlanması amacıyla 24 Eylül 2010 tarihinde BM bünyesinde "barış için arabuluculuk" girişimi başlatılmıştır. Söz konusu girişimin ardından BM'de konuyla ilgili olarak 2016 yılına dek dört ayrı karar kabul edilmiştir. Türkiye'nin amaçladığı gibi uluslararası alanda arabuluculuk yönündeki bilinç ve algı değişmiş "arabuluculuk dostlar grubu" oluşturulmuştur (http://www.mfa.gov.tr). Rubin, Türkiye'nin kamu diplomasisi bağlamında etki alanı değerlendirildiğinde ABD dışında hemen hemen hiçbir ülkenin Türkiye kadar çeşitli coğrafi bölgelerde rol oynamadığını iddia etmektedir (2002 s.1) Bu her birinin kendine has siyasi sistemleri ve sorunları olan bu çok boyutlu jeopolitik konum, riskleri olduğu kadar iyi değerlendirildiğinde fırsatları da beraberinde getirmektedir.

2.1.1. Türkiye'de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması

Osmanlı devlet adamları, on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren basının önemini fark etmiş ancak basının kurumsal bazda takibini yapacak kurumların ortaya çıkması 1857'de çıkartılan Matbaalar Nizamnamesinden sonra olmuştur (Bayraktar, 2009 s.324). Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli milletlerin gazete çıkarması, hükümetin gazete gerçeğinin farkına varmasına ve gazetelerin önemini anlamasına neden olmuş, ilk Türkçe gazeteler yayınlanmaya başlamıştır (BYEGM, 2017 s.18 aktaran Koçer, 2019 s.4). Bu çerçevede, sayıları gün geçtikçe artan gazeteleri düzene sokmak amacıyla bir müdürlük kurulması gerekli görülmüş ve sonuçta, 1862 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti'ne bağlı olarak Matbuat İdaresi kurulmuştur. 1870'te Dışişleri Bakanlığı'na, 1877'de ise İçişleri Bakanlığı'na bağlanan Matbuat İdaresi, 1913'e kadar bir müdürlük olarak faaliyet göstermiştir. Bu tarihte ise umum müdürlük olarak yapılandırılan ve Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi adını alan kurum, saltanatın kaldırılışına, yani 1 Kasım 1922'ye kadar varlığını sürdürmüştür (BYEGM, 2017 s.18; İletişim ve Diplomasi, 2013 s.9)

Kamu diplomasisi açısından değerlendirilebilecek bir başka kurum 1883 başlarında (Kurşun, 2000: 107) Dışişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Matbuat-ı Ecnebiye İdaresi'dir. Batı kamuoyunda oluşturulmaya çalışılan olumsuz Osmanlı imajına karşı, hem bu imajı düzeltmek, hem de Avrupa'da olup bitenleri yakından takip etmek amacıyla oluşturulan bu kurumun görevi, dış basını izleyip, gerektiğinde çıkan yanlış haberleri tekzip etmek, "muzır neşriyat"ın ülkeye girişini yasaklamak ve iç basına haber servis eden yabancı ajansların gönderdikleri telgrafları kontrol etmek

olarak belirlenmişti. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde ikamet eden yabancı gazetecilerin ve basın temsilcilerinin, Osmanlı Devleti aleyhinde yayın yapmalarını engellemek de idarenin göreviydi (Kurşun, 2000 s.106-107). Kurumun kamu diplomasisini çağrıştıran faaliyetlerinden en önemlisi, gazetelere yapılan maddi yardım olmuştur. Kurum 1913 yılında ilga edilmiş ve görevleri ise Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesi bünyesinde birleştirilmiştir (Kurşun, 2000 s.117-118).

Matbuat Müdürlüğü'nün İstanbul'da bulunması nedeniyle Millî Mücadele sırasında 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) çatısı altında yeni bir yapılanmaya gidilmesi zorunlu hale gelmiş, Milli Mücadele'yi sürdürebilmek adına bazı kurumlar oluşturmaya başlanmıştır. Milli Mücadele'nin yurt içi ve yurt dışında anlatılması amacıyla 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı'nı yasal statüye kavuşturmak için, 7 Haziran 1920'de, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kurulmuştur Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kurulma gerekçesi, Anadolu Ajansı'nın kuruluşunda olduğu gibi, iç ve dış kamuoyunun aydınlatılması ihtiyacıdır. İzmir Milletvekili Yunus Nadi Bey başkanlığındaki komisyonun raporunda, kurulacak genel müdürlüğün iki amacı olduğu ifade edilmektedir. Bunlardan biri içerideki gelişmeleri dışarıya tanıtmak, Milli Mücadele'nin meşruiyetini ispata çalışmak; diğeri ise içeride milli birliği sağlamak için aydınlatma görevi yapmaktır (Bengi, 2012 s.304-305). Başlangıçta TBMM'ye bağlı olarak kurulan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, 25 Aralık 1920'de Dışişleri Bakanlığına bağlanmış, adı da Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi biçiminde değiştirilmiştir (Bengi, 2012 s.306). İçeride ve dışarıda Milli Mücadele'nin propagandasını yapma işlevini yerine getiren kurum, bu çerçevede bazı gazetelere maddi yardımda bulunmuştur (Koçer, 2019 s.6). Kurum, 1933 yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak, Türkiye'yi dış ülkelerde tanıtma ve menfi propaganda ile mücadele etme görevini bir kez daha, açıkça üstlenmiştir. Yapılan düzenleme ile kurumun, adında matbuat kelimesini taşımakla birlikte, propaganda, tanıtım, halkla ilişkiler, psikolojik harekât, kamu diplomasisi gibi kavramlara karşılık gelen içerikte faaliyetleri görev olarak üstlenmesini de beraberinde getirmiştir (Koçer,2019 s.7). 1940 yılında kurum Başbakanlığa bağlanmıştır. 24 Mayıs 1949'da kabul edilen 5392 sayılı kanunla ise, kurumun adı ve yapısı Başbakanlığa bağlı olarak Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü biçiminde değiştirilmiştir. Kurumun görevleri, "basın ve yayın ve diğer vasıtalarla Türkiye'yi dışarda tanıtmak ve içerde Cumhuriyet esaslarını

ve Türk demokrasisinin gelişmelerini yaymak, basın ve yayın mesleğinin ifasıyla ilgili işlere bakmak, iç ve dış turizmi geliştirecek tedbirleri almak" biçiminde belirtilmiştir. Söz konusu müdürlük, 1963 yılında lağvedilmiş, yerine Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurulmuştur. Dolayısıyla kurum, bir anlamda, başlı başına Bakanlık düzeyine yükselmiştir. Kurumun bütün ve yetki ve görevleri ise, çok sınırlandırılmış biçimde, Bakanlığa, ağırlıklı olarak da Haber ve Yayın Hizmetleri Müdürlüğü'ne devredilmiştir. 1968 yılında yeniden, Başbakanlık'a bağlanarak Basın Yayın Genel Müdürlüğü adını alan kurum, 1974 yılında Turizm Bakanlığı'na, 1982'de ise yeniden Başbakanlığa bağlanmıştır. Kurum, 8 Haziran 1984 tarihinde yayımlanan 231 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı olmak üzere, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) adı altında teşkilatlandırılmıştır. BYEGM'nin misyonu; ulusal ve uluslararası medyayı yakından izleyerek kamuoyunu ve ilgili makamları zamanında ve doğru bilgilerle aydınlatmak, hükümet faaliyetlerini ve yapılan hizmetleri iç ve dış kamuoyuna etkin bir biçimde anlatmak, basın mensuplarının çalışmalarının kolaylaştırılmasına ve basının gelişimine katkıda bulunmak, ülkemizin tanıtılmasına yönelik faaliyetlerde bulunarak ilgili kurumlarla koordineli şekilde iletişim stratejilerini oluşturmak, vizyonu ise dünyada gerçekçi ve Türkiye algısının yerleşmesine ülkemizde güçlü ve özgür basın ortamının sağlanmasına katkıda bulunan referans bir kurum olmak olarak tanımlanmıştır. 24 Temmuz 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile lağvedilerek Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan İletişim Başkanlığı bünyesine dâhil olana kadar kamu diplomasisi adına aktif bir şekilde çalışmış, içerik üretmiş ve Türkiye'nin faaliyetlerini görünür kılmıştır (Aslan, 2020 s.84).

Kamu diplomasisi adına değerlendirilmesi gereken bir başka kurum, Başbakanlık Tanıtma Fonudur. Türkiye'nin tanıtımına, itibar yönetimine ve imaj çalışmalarına olumlu katkıda bulunması beklenen çalışmaları fonlaması açısından kamu diplomasisi aktörü sayılmaktadır. 1985 yılında kurulmuş olan kurumun statüsü genel sekreterliktir. Kuruluşundan 24 Temmuz 2018 tarihine kadar Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığına bağlı çalışan kuruluşun iş ve işlemleri bu tarihten itibaren Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

2000'li yıllarda ise kamu diplomasisi farklı bir boyut kazanmıştır. Türk kamu diplomasisi çalışmalarında bir organizasyon eksikliği, dış politika hedeflerine ulaşma

konusunda şart olan tutarlılık ve devamlılığın tek merkezden kontrolü, büyük devletlerle kamu diplomasisi sahasında rekabetin kurumsallaşması ihtiyacı, bu alandaki faaliyetleri yönlendiren, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlayan bir kuruma ihtiyaç duyulmasına sebep olmuş ve 30 Ocak 2010 tarihinde yayınlanan genelgeyle Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK) faaliyete başlamıştır. KDK'nın kuruluş amacı, kuruluşuna ilişkin Başbakanlık genelgesinde (30 Ocak 2010 tarihli ve 27478 sayılı Resmi Gazete) şöyle belirtilmiştir:

> *"Günümüzde, küreselleşmenin bir sonucu olarak uluslararası ilişkiler daha karmaşık bir hale gelmiş, devletler arasındaki resmi diplomasi yanında, uluslararası toplumu etkilemenin ve yönlendirmenin bir aracı olarak 'kamu diplomasisi' ayrı bir önem kazanmıştır. (...) Bu itibarla, kamu diplomasisi alanında yürütülecek çalışmalar ile stratejik iletişim ve tanıtım faaliyetleri konusunda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla, bir Başbakan Başmüşavirinin uhdesinde kamu diplomasisi Koordinatörlüğünün oluşturulması uygun görülmüştür. KDK, Türkiye'nin doğru ve etkin bir şekilde tanınması ve bilinmesi için kamu kurumları ile sivil örgütlenmeler arasında koordinasyonu sağlamakla görevlidir. Türkiye'nin "yeni hikayesini" etkin bir şekilde anlatmayı, farklı kesimlerle diyaloğa geçmeyi ve çok taraflı iletişim ekseninde faaliyet sürdürmeyi amaçlamaktadır"* (KDK: 2014 akt. Aydemir, 2016 s.333).

KDK faaliyetleri koordinatörlük tarafından, Üniversite Programları, siyasal iletişim faaliyetleri ve medya tanıtım çalışmaları olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Bu üç ana başlığın altındaki alt başlık faaliyetleri olarak çok sayıda ve dış politikayı ilgilendiren çok çeşitli alanlarda konferanslar, programlar, toplantılar, paneller ve çalıştaylar düzenlenmiştir. Koordinatörlük, Türk kamu diplomasisi uygulamalarını çift taraflı bir iletişim ve etkileşim şeklinde öngörmüştür. Muhatap kitlenin dinlenmesi ve önceliklerinin tespiti ve bilgilendirme, paylaşım, ikna ve etkileme amaçlanmıştır. 2018'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmesi ile birlikte Bakanlar Kurulu'nca kapatılması kararlaştırılan KDK, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'na devredilmiştir ("Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", s.137). Ancak, bu devir işlemine

karşın, yaşananın yalnızca bir isim değişikliği olduğu, bizzat kurum tarafından da ifade edilmiştir. İletişim Başkanlığı'nın vizyonu ve misyonu değerlendirildiğinde BYEGM'nin vizyonu ve misyonu hemen hemen aynı kelimelerle ifade edilmiş olduğu dahası bunlar da, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kuruluş kanununda belirtilen amacıyla aynı olduğu görülmektedir. Matbuat İdaresi'nin kuruluşuyla başlayan bütün bu geçmişe sahip olmakla birlikte, kamu diplomasisi, Türkiye'de yalnızca 2010-2018 arasında kamu diplomasisi Koordinatörlüğü olarak nispeten bağımsız bir yapıya sahip olmuştur.

2.1.2. Türk Kamu Diplomasisinin Aktörleri

Kamu diplomasisi olarak değerlendirilebilecek faaliyetlerin geniş çerçevesi ve bunları uygulayan aktörlerin çeşitliliği kamu diplomasisi adına karar verici merkezi bir otorite oluşumunu zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin kamu diplomasisi adına İletişim Başkanlığı'nın yanı sıra, Dışişleri Bakanlığı'nın, Kültür Turizm Bakanlığı'nın görev ve yetki alanında olan çalışmalar ve kurumlar olduğu gibi ayrıca özel sektör, STK'lar, Dernek ve vakıfların da münferit girişimleri olmaktadır. Bu çok başlılığın getirdiği en büyük dezavantaj, kamu diplomasisi uygulamalarının birbirleri ile etkileşimde olmaları halinde yaratacakları sinerjiden mahrum olmaları ve mesaj üretimindeki hedeften uzaklaştıran çokseslilikiktir diyebiliriz. Her bir kurum ve kuruluşun kamu diplomasisi adına yaptığı uygulamaların Türk Dış Politikası hedeflerine ne derece uyumlu olduğu, strateji, zamanlama, bütçe ve geri dönüşler anlamında bu hedeflere ne derece hizmet ettiği titizlikle incelenmesi gereken konulardır.

2.1.2.1. İletişim Başkanlığı

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tesis edilmesi ile birlikte 2018 yılında kurulan İletişim Başkanlığı, aşağıda kısaca bahsedilen kamu diplomasisi Koordinatörlüğü, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Tanıtma Fonu ile Anadolu Ajansı gibi yapıları bünyesine katarak iletişimin bütüncül ve stratejik bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır. Vizyonunu, ulusal ve uluslararası kamuoyları, karar alıcı aktörler ve medya ile derinlikli ve çok yönlü ilişkiler geliştirmek; iletişimin tüm araç ve yöntemleri ile Türkiye'nin her alanda nitelikli temsilini sağlamak ve bu doğrultuda 'Türkiye markasını güçlendirmek' olarak belirleyen kurumun misyonu ise; devletin tüm kurumlarını kapsayıcı, ortak dil anlayışını merkezine alan, ulusal ve uluslararası düzeyde bütünlüklü bir iletişim

stratejisi oluşturmak ve iş süreçlerini bu temelde yürütmek, Türkiye'nin politikalarını, uygulamalarını ve yaklaşımlarını planlı, sürekli ve etkin bir biçimde kamuoylarına ve muhataplarına aktarmak ve farkındalık yaratmak, medya ve düşünce dünyasını yakından izlemek, değerlendirmek ve ilgili makamları ve kamuoylarını bu çerçevede bilgilendirmek, basınla ilişkileri düzenlemek/geliştirmek; basın mensuplarının çalışmalarını kolaylaştırıcı adımlar atmak ve basının gelişimine katkıda bulunmak, millet-devlet iletişiminin etkin yönetimi için gerekli çalışma ve düzenlemeleri yapmak ve yürütmek olarak belirtilmiştir (www.iletişim.gov.tr, 2022).

2.1.2.2. Dışişleri Bakanlığı

Genelde diplomasi odaklı çalışan ancak doğrudan veya dolaylı yollardan kamu diplomasisi faaliyetleri destekleyen T.C. Dışişleri Bakanlığı, bünyesinde bulunan Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri Genel Müdürlüğü vasıtası ile dış kamuoyuna yönelik kültürel diplomasi olarak değerlendirilebilecek pek çok projeye imza atmaktadır. Yurtdışındaki elçiliklerde geniş coğrafyalarda düzenlenen etkinlikler, Türkiye'nin sahip olduğu zengin tarihsel ve kültürel mirasın tanıtımına katkıda bulunmaktadır. Buna ek olarak Bakanlık bünyesindeki Enformasyon Genel Müdürlüğü de yerli ve yabancı medya kuruluşları ile ilişkilerin yürütülmesi, basın toplantılarının yapılması gibi görev tanımlarından anlaşılacağı üzere kamu diplomasisinin enformasyon boyutuna odaklanmıştır (www.mfa.gov.tr, 2022). Dışişleri Bakanlığının resmi internet sitesinde yer alan Temel Dış Politika Sekmesindeki hemen hemen tüm maddeler geleneksel diplomasinin yanı sıra kamu diplomasisi yöntemleri vasıtası ile de dış kamulara anlatılması gereken başlıklardır. Bu anlamda Dışişleri Bakanlığının, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İletişim Başkanlığı iş birliği son derece önemlidir. Ülkemizin Yurtdışında tanıtımı sekmesinde; kültürel ilişkilerin, ülkeler arasında yalnızca karşılıklı anlayışı güçlendirmeyip, aynı zamanda ortak hareket için de uygun bir zemin oluşturduğuna ve yeni ağlar tesisi yoluyla, kamu diplomasisi uygulamasının belirleyici unsuru olduğuna inanılmaktadır ibaresi yer almaktadır. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nın, çeşitli ülkelerde geniş kitlelere hitap eden, çok sayıda kültürel tanıtım faaliyetinin gerçekleştirilmesinde ilgili kurumlarla iş birliği yapmakta olduğu belirtilmektedir. Bunlar arasında, ülkemizin tanıtımına yönelik olarak sergiler, Türkiye haftaları, Türkiye Yılı, festivaller düzenlenmesine katkıda bulunmak, mevcut festivallere/kültürel etkinliklere katılmak, yurtdışında Türk kültürüyle ilgili konferanslar gerçekleştirmek, ülkemizi tanıtıcı filmler ve belgeseller, yayınlar

hazırlamak, uluslararası, bölgesel sanat, kültür festivallerine katılmak gibi faaliyetler yer aldığı ifade edilmektedir. (www.mfa.gov.tr, 2022).

2.1.2.3. Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)

1992 yılında Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı'nın (TİKA) kurulması çok önemli bir adımdır. Bu eski Sovyet, yeni bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nin yeniden yapılanması, kalkınması ve uluslararası ekonomiye entegrasyonuna yardımcı olmak amaçlı kurulan TİKA zamanla sadece Türk dünyasına değil, Orta Asya'dan Orta Doğu'ya, Afrika'dan Güney Amerika'ya kadar geniş bir coğrafya da etkili projeler yürüten bir kurum haline gelmiştir (Kardaş-Erdağ, 2012 s.167-193). 2011 yılında Başbakanlık'a bağlanarak yeniden yapılandırılan kurum, teknik yardımlardan proje bazlı çalışmaları esas alacak şekilde bir yapıya yönelmiştir (Ekşi, 2018: s.359). 2018 tarihinden itibaren ise kamu tüzel kişiliğine haiz ve özel bütçeli olarak nitelendirilen TİKA, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı bugün 60 ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi ile 150 ülkede faaliyet göstermekte olup kuruluşundan beri geçen 30 yılda 30 bin den fazla projeyi hayata geçirmiştir (TİKA, 2022). Halihazırda Türk Dış Politikasının kamu diplomasisi ayağında küresel düzeyde en etkili aktörlerden birisidir.

2.1.2.4. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı(YTB)

2010 yılında Başbakanlığa bağlı kurulmuş olup, 15 Temmuz 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile yeniden düzenlenmiş olup, halihazırda Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı özel bütçeli bir kuruluştur. Görev alanı yurtdışındaki vatandaşlarımız, soydaş ve akraba toplulukları ile Türkiye'de öğrenim gören uluslararası burslu öğrencilere yönelik çalışmaları koordine etme, bu alanlarda verilen hizmetleri ve yapılan faaliyetleri geliştirme olarak tanımlanmıştır. Başkanlığın çalışmalarıyla, gerek yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla gerekse kardeş topluluklarla ilişkiler güçlendirilmekte, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak daha yakın ilişkiler tesis edilmektedir. (www.ytb.gov.tr,2022). 2020 faaliyet raporunda kurum misyonunu; Türkiye'nin diasporası ile bağlarını güçlendirmek ve diasporanın etkinliğini artırarak, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler vizyonuna katkı sağlayacak politikaları üretmek olarak tarif etmiştir (ytb.org.tr, 2020). Özellikle Avrupa'da sayısı 6 milyona ulaşan Türk diasporası Türkiye'nin politik nüfuzunu arttırmak amaçlı kamu

diplomasisi adına değerlendirilmesi gereken bir potansiyeldir. Türkiye dünyanın 10. büyük diasporasına sahip olsa da bu potansiyelini lobicilik gibi profesyonel faaliyetlere dönüştürme anlamında daha kat edecek yolu vardır (Cankurtaran, 2015 s.111-129).

2.1.2.5. Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü(YEE)

"Dünya Türkiye'yi Daha Yakından Tanıyor" sloganıyla 2023 vizyonu ile çalışmalarına devam eden Yunus Emre Vakfı; Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 5 Mayıs 2007 tarihinde kurulmuş bir kamu vakfıdır (Yunus Emre…,2007). Kültürel diplomasi pratiği konusunda dünya genelinde başarılı uygulamalar geliştiren Yunus Emre Vakfı, 2009 yılında faaliyetlerine başlamıştır ve halihazırda vakfın yurt dışında 63'den fazla kültür merkezi bulunmaktadır. Kültür merkezlerinizde verilen Türkçe eğitiminin yanı sıra, farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan iş birlikleri ile Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi desteklenmektedir. Kültür merkezleri aracılığıyla Türk kültür ve sanatını tanıtmak amacıyla birçok etkinlik düzenlenmekte, ulusal veya uluslararası etkinliklerde ülkemiz temsil edilmektedir. Türkiye'nin kültür diplomasisi uygulayan ilk kurumu olan Yunus Emre Vakfı dünyadaki diğer kültür enstitülerine bakıldığında çok geç devreye girmiştir.

2.1.2.6. Özel Sektör Kuruluşları ve İŞ Dünyası Örgütlenmeleri

Özel sektörün kamu diplomasisi faaliyetleri, devletlerin kamu diplomasisi politikalarında en önemli sorunu olan güvenilirliği aşmada kritik rol oynamaktadır. Türkiye'nin dış ekonomik ilişkileri ve dış yatırımlar, 2000'li yıllardan itibaren Türk Dış politikasının önemli bir boyutu olmuştur. İş dünyası ve özel sektör Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın yurtdışı gezilerinde heyete dahil olmuş, Türk dış politikasında önemli roller oynamaya başlamışlardır. Yeri geldiğinde yurtdışında Türkiye'nin tanıtım faaliyetlerine destek vermiş, ülke markalama çalışmalarda sorumluluk üstlenmişlerdir. Söz konusu iş çevreleri yurtdışında lobicilik faaliyetlerine de katılmakta ve baskı gurubu olarak işlev görmektedir. Buna örnek olarak Fransa'da Ermeni soykırımı iddiaları gündeme geldiğinde Ankara Sanayi Odasının ve TOBB'un Fransa'da

yürüttüğü lobi faaliyetleri (Erol ve Ozan,2014 s.190) ile TÜSİAD'ın, Brüksel'de lobi faaliyetlerinde bulunarak 1999 Helsinki Zirvesi'nin sonunda Türkiye'nin aday statüsü kazanmasına katkıda bulunması gösterilebilir.

2.1.2.7. STK'lar ve Düşünce Kuruluşları

Sivil Toplum Kuruluşları, kamu diplomasisi olarak değerlendirilebilecek çok farklı kulvarlarda faaliyet göstermektedir. Yardım odaklı örgütler olmasının yanı sıra, kültür ve eğitim gibi konulara odaklı kuruluşlar da mevcuttur. Yapılan çalışmalar Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlamaktadır. Düşünce kuruluşları ise özellikle Türk Dış Politikası üzerine yaptıkları araştırmalar ile kamu diplomasisine katkı sağlamaktadırlar. Bu araştırmalar sayesinde edinilen geri bildirimler algı yönetimi çalışmalarındaki eksik ya da yanlış noktaları tespit etme konusunda yardımcı olmakta, verilen mesajların etkilerini incelemekte ye zamanında yeni stratejiler oluşturulmasına imkan sağlamaktadır. Sayıları ve etkinlikleri bakımından henüz batıdaki muadilleri ile rekabet edebilecek boyutta olmasalar da 2000'li yıllardan itibaren kamu diplomasisi adına çalışmaları ile adlarından söz ettirmektedirler. Örneğin Ermeni tasarıları sorunlarına yönelik olarak SETA, 2009 yılında Türkiye Ermenistan ilişkileri çalıştayı düzenleyerek "think tank" diplomasisi uygulamıştır (SETA, 2009). Düşünce kuruluşlarının yaptıkları bilimsel araştırmalar karar alıcılara gerçekçi, yaratıcı ve sonuca götürecek çözümler ve kararlar üretmeleri açısından aydınlatıcı olma amacını taşımaktadır. Bu doğrultuda TESEV ve BİLGESAM'ın yaptığı algılama araştırmaları kamu diplomasisinde geri bildirim anlamında önemli bir eksikliği doldurmuştur.

2.1.3. Türk Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanları

Türkiye'nin uluslararası politik hedeflerine ulaşma adına kullanabileceği araçlar da etki alanının gösterdiği çeşitliliği göstermektedir. kamu diplomasisi uygulamalarının hedef alındığı ülkelerdeki siyasi ve sosyal değişimler dikkate alınarak mesaj, strateji, aktör ve araç değişimlerinin zamanında yapılması kamuoylarında istenen etkilerin yaratılması anlamında önem taşımaktadır.

2.1.3.1. Eğitim Faaliyetleri

Milli Eğitim Bakanlığı, Yurtdışı Türkler Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin yurtdışı hedef kamulara dönük faaliyetleri değerlendirildiğinde Türkiye açısından temel faaliyet alanları; kültürel-eğitsel değişim programları, dil eğitimi ve yurtdışı eğitim kurumlarının

teşekkül ettirilmesi biçiminde sıralanabilir (Kavoğlu, 2018 s.172). Öğrenci değişim programları, kamu diplomasisi açısından uzun vadede kalıcı etkileri olan faaliyetlerdendir. Türkiye açısından değişim programları 1990'lı yıllara kadar öğrenci göndermek sureti ile tek taraflı uygulanırken 1990'da Sovyetler Birliği'nin dağılması ile yeni bağımsız olan Türk Cumhuriyetleri bu sürecin değişmesini sağladı. Bu tarihten itibaren yurtdışında okullar ve kurslar açılmaya başlandı. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın talimatı ile başlatılan 10 bin Öğrenci projesi ile Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'dan her sene 10 bin öğrencinin Türkiye'ye lise ve üniversite düzeyinde eğitime gelmesi planlanmıştı. Proje hala başarı ile devam etmektedir, proje 2000'li yıllarda Avrasya dışı ülkelere de açılmış, 2012 yılı itibariyle de Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı yönetiminde "Türkiye Bursları" programına dönüşmüştür (Ergun, 2020).

2.1.3.2. Uluslararası Bilgilendirme Faaliyetleri

Çeşitli dil ve lehçelerde yayıncılık hizmetleri ve haber üretim faaliyetleri sunan kitle iletişim araçlarının ve haber ajanslarının üstlendikleri rol bilgilendirme faaliyetleri kapsamında önemlidir. 1920 tarihinde kurulan, bugün 100 ülkede 13 dilde ajans hizmeti sunan Anadolu Ajansı (AA,2022) ile 1964 yılında kurulan ve bugün 14 televizyon kanalı, 14 radyo kanalı, trt.net.tr ve 41 dilde hazırlanan www.trtworld.com web siteleri, 5 basılı dergisiyle Türkiye ve dünyaya yayın yapan TRT (TRT, 2022) bu faaliyetler kapsamında değerlendirilmektedir. Ülkelerinde kamuoyu oluşturmalarını sağlama amaçlı yabancı gazetecilere yönelik çalışmalar da bu kapsamda değerlendirilebilir. KDK tarafından organize edilen Gazeteci Heyetleri Programı ile Türkiye'ye ilgi duyan yabancı yayın yönetmenleri, dış haberler editörleri ve köşe yazarlarından oluşan grupların Türkiye'ye davet edilerek siyasi ve bürokratik makamlarla doğrudan temasının sağlanması, ülke gündemi hakkında birinci elden bilgilendirilmelerin yapılması, olumsuz görüşleri minimize edebilme ve Türkiye perspektifinden bilgi verebilme adına dikkate değer çalışmalardır (Kavoğlu, 2018 s.174)

2.1.3.3. Kültür Sanat Faaliyetleri

Türkiye algısını izlenildiği ülke kamuoylarında kayda değer şekilde etkileyen, gelen turist sayısını arttırma potansiyeli olan Türk dizi ve film endüstrisi bu kapsamda sözü edilmesi gereken önemli bir alandır. Türk dizi sektörü adlı ilerleyen bölümde yer

alan daha geniş kapsamlı bir çalışma olacağından burada sadece kısaca bahsedilmektedir. Dizilerin yanı sıra dışişleri ve kültür-turizm bakanlıkları himayesinde, özel sektör ve STK'ların desteğiyle gerçekleştirilen ve genellikle mütekabiliyet esasına göre ilgili her iki ülkede de düzenlenen kültür günleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Dikkate değer sayıda izleyiciye ulaşan bu tür faaliyetler de Türk kültürünü, tarihini, sanatını, imajını hedef kamuoyuna ulaşarak anlatabilme adına kamu diplomasisi için önemli çalışmalardır.

2.1.3.4. İnsani ve Kalkınma Yardımı Faaliyetleri

TİKA, Türk Kızılay'ı, Vakıf ve dernekler, iş dünyası örgütlenmeleri gibi çok sayıda aktörün çabasıyla yürütülen insani yardım faaliyetleri değerlendirildiğinde 2021 yılı Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre ülkemiz, gerçekleştirdiği 8,036 milyar ABD Doları tutarındaki insani yardımla 2020 yılında dünyanın en büyük ikinci donör ülkesi konumundadır (www.mfa.gov.tr, 2022). Türkiye'nin Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri'ne TİKA aracılığı ile başlattığı kalkınma yardımları, Türkiye'nin kamu diplomasisi aracı olarak projeler vasıtası ile ilişkileri geliştirme yöntemi olarak değerlendirilebilir. Kalkınma yardımlarını TİKA aracılığı ile gerçekleştiren Türkiye, insani yardımları Kızılay ve STK'lar vasıtası ile yapmaktadır. Doğal afetler, yoksulluk, savaş ve toplumsal çatışmalar sebebi ile zor durumda olan ülkelere büyük miktarda insani yardımda bulunan Türkiye, yardım alan ülke imajından sıyrılarak yardım eden ülke imajına bürünmüştür. Bu anlamda sadece yardım edilen ülkelerin değil tüm dünyanın ilgisini çekmektedir (Erol ve Ozan, 2014 s.198).

2.1.4. Türk Kamu Diplomasisinde Kitle İletişim Araçlarının Kullanımı

Televizyon, radyo, gazete, yeni medya ve yayınların kamu diplomasisi hedefleri için kısa ve uzun vadeli stratejiler doğrultusunda etkin kullanımı, Türkiye'nin sağlıklı bilgi akışını yapabilme, hedef kamularda dış politika hedeflerine uygun etkiyi yaratabilme kabiliyetini arttırabilecektir. Hedef kitlelerin toplumsal, siyasal farklılıkları gözetilerek tasarlanmış yayın içeriklerinin kamu diplomasisi adına başarı şansını arttıracağı aşikârdır. Türkiye önemli bir kamu diplomasisi aracı olan televizyonu pozitif algılama oluşturmanın yanı sıra kültür, din, ve ortak değerleri vurgulamak için kullanmaktadır (Aydemir, 2016 s.367). Bu amaçla açılan TRT Avaz, TRT Kürdi, TRT-Arapça gibi bölgesel kanalların ne ölçüde hedef kamuoyunda Türkiye'ye karşı olumlu algıya yol açtığı, Türkiye'nin yumuşak güç değerlerinin

benimsenip benimsenmediği ve asıl amaç olan ülkelerdeki dış politika kararlarına Türkiye lehine etkide bulunup bulunmadığı konusu ölçülmesi gereken konulardır.

Türkiye'nin kamu diplomasisinde kullandığı bir diğer kitle iletişim aracı radyodur. Türkiye'nin Sesi Radyosu, Türkçenin yanı sıra 35 yabancı dilde yaptığı yayınlarla Avrupa'dan Asya'ya, Amerika'dan Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyaya hitap etmektedir. Hedef kitlesi başlıca yurtdışındaki Türkler ve soydaşlardır. Dinleyicilerinin Türkiye'de ve dünyadaki olayları öğrenmelerini sağlamak, Türkiye ve Türk kültürü ile bağlarını sağlamlaştırmak amacıyla haber, kültür ve müzik programları tasarlamaktadır.

Yeni medya ise interaktif yapısı ve multimedya özelliği ile özellikle genç ve orta yaş gurubu hedef kamular için çok kullanışlı bir araçtır. Etki yaratma süresi geleneksel medyaya göre çok daha kısa, etki alanı ise daha geniştir. Geri bildirimlerin alınması, ölçümleme yapılabilmesi açısından da oldukça faydalı bir mecradır. Günümüzde Türkiye'de kamu diplomasisi faaliyeti yürüten bazı kurumlar da sosyal medyayı kullanmaktadır. 2008 yılında hayata geçirilen www.trtworld.com, 41 dilde haber yayını ile yeni medya hizmet ortamındaki yayıncılar arasında dünyada 5. sırada yer almıştır (http://www.trt.net.tr/umep/trt/tarihce) Dışişleri Bakanlığı'nın resmi Twitter, Facebook ve YouTube siteleri bulunmakta ve aktif olarak içerik yönetimi yapılmaktadır. Kurumların yanı sıra Türk büyükelçilikleri de yerel dillerde Twitter hesaplarını kullanmaktadırlar (Sancar, 2012 s.202). Aydemir'e göre, Türkiye'de kamu diplomasisi yürüten kurumların sosyal medya da, hedef kitlenin kalbini ve zihnini kazanacak mesajları iletmekten ziyade hedef kitleye sadece bilgi ve haber içerikli mesajlar sunduğunu ifade etmektedir. (2016 s.380).

Saydam, Türkiye'nin tarihi geçmişi ile ilgili yazacağı çok sayıda hikâyesi olduğunu ve bunların hedef kamulara etkin yöntemlerle anlatılıp benimsenmesinin sağlanmasının algı yönetimi adına önemli bir adım olacağını belirtmektedir. "Ancak zengin tarihimizde anlatacak çok hikaye olmasına rağmen ABD'nin sadece II. Dünya Savaşını konu alan kahramanlık hikayelerinin sayısını düşündüğümüzde bu konuda ne kadar geç ve geri kaldığımız anlaşılacaktır" demektedir (Saydam'dan akt Aydemir, 2016 s.417-).

Aydemir, Türkiye'nin kendi yumuşak gücünü, ABD, İngiltere, Fransa'nın yaptığı gibi global değil yerel amaçlar için kullandığını, aynı zamanda yumuşak güç

enstrümanlarını da kültürel ve tarihi bağlara indirgediğini ve kamu diplomasisi alanına yaptığı yatırımları ideolojik temelli olarak pratiğe döktüğünü savunmaktadır (2016 s.327).

Türkiye, kendi imajını oluşturacak bir kamu diplomasisi kurgusu geliştirmeye gayret etmektedir. Burada en önemli avantajı, geçmişten gelen medeniyet birikimi, yüzyıllara uzanan kültürel bağları ve farklı kültürlerle bir arada yaşama geleneğinin vermiş olduğu tecrübesidir. Ancak küreselleşmenin ve teknolojinin geldiği noktada Türkiye'nin büyük güçlerle kamu diplomasisi arenasında rekabet ederken sadece bu birikimlerine güvenmesinin başarıyı sınırlayacağı, çok taraflı aktif dış politika çabası, bölgesel ve küresel aktör olma, merkez ülke olma iddiaları için sığ bir manevra alanı bırakacağı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Kamu diplomasisi Türkiye'nin milli meselleri lehine kamuoyu oluşturma, geçmişten gelen önyargıları ve negatif imajı düzeltme, hikayesini anlatarak, kendini yeniden tanıtarak cazibe merkezi olma ve etki alanını arttırma adına stratejik bir öncelik taşımaktadır. Hükümetlerin ya da ilgili kurum ve kuruluşların yöneticilerinin değişmesi ile değişmeyecek tutarlı master planların oluşturulup, uzun vadeli ulusal çıkarlar doğrultusunda yürütülmesi başarıya ulaşma adına önemlidir.

2.2. Bir Kamu Diplomasi Alanı Olarak Kültür ve Kültürel Diplomasi

Kültür konusunun kamu diplomasisinin etkili bir uygulama alanı olmasından hareketle ve çalışmanın konusuna taban oluşturması sebebi ile kültür diplomasisi ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır. Genel bir değerlendirmenin ardından bir sonraki başlıkta Türkiye'deki kültür diplomasisi uygulamalarına değinilecektir. Literatürde üstünde uzlaşılmış bir kültür diplomasisi tanımı olmamakla birlikte en çok atıf yapılan "kültür diplomasisi" kavramını Cummings, "karşılıklı anlayışı geliştirmek için devletler ve halkları arasında fikir, bilgi, sanat ve kültürün diğer yönlerinin değişimi" olarak tarif etmektedir. Yine Cummings'e göre bu çift yönlü etkileşim, bir devletin kendi dilini, politikalarını, bakış açısını veya hikayesini dünyanın geri kalanına empoze etmesi şekline büründüğünde, iki yönlü bir iletişimden tek yönlü bir iletişime dönüşebilmektedir (2009, s.1). L'Etang, kültür diplomasisini hedef kamuoylarının tanıma ve sempatisini kazanmak için duygusal bağlar kurmayı amaçlayan, onların kafaları ve kalpleri kazanmaya yönelik uzun dönemli kampanyalar gerçekleştirmek şeklinde tanımlamaktadır. Bu faaliyetlere örnek olarak da, insanlar arasındaki doğrudan aracısız deneyimleri içeren uygulamaları vermektedir (2009: 610). Bu

tanımlardan yola çıkarak Ekşi'nin de belirttiği (2018, s.197) gibi kültür diplomasisinin, karşılıklı etkileşim ve anlayış inşa etmesi sebebi ile uluslararası ilişkiler teorilerinden sosyal inşacılıkla örtüştüğünü ve kavramın bireysel ve toplum temelli bir yönü olduğunu söyleyebiliriz. Kültür diplomasisi uygulamaları, devletten halka olabileceği gibi, sivil toplumdan halka ya da halktan halka bir iletişim şeklinde olabilir. Bazı devletlerin uygulamalarının diğerlerinden çok daha yoğun olduğu düşünüldüğünde, kültür diplomasisi kültür emperyalizmi boyutlarına da ulaşabilir. Yağmurlu (2019) da bu noktaya işaret ederek, kültür diplomasisinin kültürler arası etkileşime vurgu yapmasının yanı sıra ulusların kendi kültürel öğelerini uluslararası camiaya bir norm olarak sunma çabasını içerdiğinden bahsetmektedir. Küreselleşmenin getirdiği imkanlar ile kültürel öğelerin giderek birbirine benzediği kabul edilse de hala dil, din, gelenek, görenek gibi farklılıklar devam etmekte ve toplumlar bu farklılıkları kendi üstün ayrıcalıkları olarak uluslararası kamuoyuna sunma ihtiyacı duymaktadırlar. Ulus devletler kendi farklarını, gelişmişlik düzeylerini, itibarlarını kültür diplomasisi aracılığıyla ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Kültür diplomasisi adı altında yapılan uygulamaların, toplumlararası iletişimi ve anlayışı kuvvetlendirip, insanların birbirlerini daha iyi anlamasını sağlamaya yönelik bir çaba mı olduğu, yoksa küreselleşmenin büyük devletler için kolaylaştırdığı kültürel işgal vasıtası ile diğer kamuların kontrol edilebilmesine hizmet eden bir yöntem mi olduğu sorusu detaylı değerlendirilmesi gereken bir konudur. Kültür diplomasisi uygulamaları eğer mütekabiliyet esasına göre sürdürülüyorsa, daha iyi niyetli olan karşılıklı iletişim ve anlayış geliştirme amacına hizmet ettiği iddia edilebilir. Bu şartlarda bile görece daha baskın ya da cazip olan kültürün diğerine galip geleceği göz ardı edilmemelidir. Etkili olabilecek ve istenen sonuçların elde edilebileceği kültür diplomasisi uygulamalarının uzun vadeli çalışmalar olması bunlara ayrılacak yüksek bütçeler düşünüldüğünde ekonomik olarak güçlü devletlerin avantajlı pozisyonu açıkça görülebilir. Bir G20 ülkesi olan Türkiye açısından bu konuda bir değerlendirme yapacak olursak, kültür diplomasisi konusunda önemli görev üstlenmiş olan Yunus Emre Enstitüsünü ve yurtdışında muadil kurumların bütçelerini karşılaştırabiliriz. Maalesef ekonomik potansiyeli ile paralel olmayan ayrıca muadillerine göre çok geç kalınmış bir çalışma olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1883 yılında Fransa, 1934 yılında İngiltere, 1951 Almanya, 1991 yılında İspanya'nın kültür diplomasisi adına kurumsallaşmasına mukabil Türkiye ancak 2007 yılında bu konuda bir adım atmış ve YEE yi kurmuştur. Geç kalınmışlığın yanı sıra söz konusu ülkelerin yanında oldukça düşük bütçeler söz

konusudur. British Council'un 1,213 milyon (Er,2018,s:38) Euro bütçesine karşılık Yunus Emre Enstitüsü'nün sadece 18 milyon Euroluk bir bütçesinin olması bu konuda çarpıcı bir veridir.

Nye'a göre yumuşak gücün üç kaynağından biri olan kültür, bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünüdür ve bir ülkenin kültürü, evrensel değerler içerdiğinde ve politikaları başkalarının da paylaştığı değerlere ve çıkarlara hizmet ettiğinde, yarattığı sorumluluk ve çekicilik ilişkileri sebebi ile istediği sonuçları elde etme olasılığını arttırmaktadır (2005, s.20). Ancak Nye'ın söylemini, temsil ettiği ülkenin elindeki imkanlar değerlendirildiğinde kendi kültürünün evrensel olduğu konusunda ikna kabiliyetinin yüksek ve dayatma gücüne sahip olduğunu göz önüne alarak her ülke için geçerli kabul edemeyeceğimizi söylemek yanlış olmayacaktır. Bu söylem ancak ülkelerin güç ve imkan adına verilerinin denk olduğu bir formülde haklı görülebilir. Szondi de kültürel ilişkilerin, derin etkiler gösteren ve itibar yönetiminin diğer uygulamalarına göre daha inandırıcı olan bir konu olduğunu, olumsuz ve yanlış düşüncelerle önyargıların değiştirilmesinde en iyi yol olduğunu savunmaktadır (2009, s.4). Kültür diplomasisinin oldukça çeşitli uygulama araçları ile yapılan faaliyetler ile hedef kamuların kaynak ülkeye dikkatinin çekilmesi ve sempatisinin arttırılması sağlanırken, peşi sıra gönderilecek siyasi mesajların kabulünün kolaylaştırılması amacı güdülebilir. Kültür diplomasisinin temelinde, kültürel açıdan birbirine yakın olan taraflar arasında siyasal etkileşimin de daha kolay olacağı mantığı yatmaktadır. Kültürel olarak birbirine aşina olan kamular için bir devlet, hedef kamuoyunu siyasal açıdan daha kolay etkileyebileceğinden uzun dönemde dış politika hedeflerine hizmet eden bir zemin oluşturabilecektir (Sönmezoğlu, 2000, s.361). Bu konuya en dikkat çekici örnek olarak inceleme alanımızdaki dizilerdeki dini ritüellerin Orta Doğulu Müslüman izleyicilerde yarattığı olumlu izlenim ve beğeniyi gösterebiliriz. Bu tür ritüellerin olduğu bölümlerin altına oldukça çok sayıda beğeni yorumu yapılmıştır. Kendilerine yakın gördükleri bu tarz sahnelere kayıtsız kalmamışlar ve diğer bölgelerden izleyicilere oranla çok sayıda beğeni, yorum tarzı etkileşim yapmışlardır.

Kültür diplomasisinin uygulama alanlarının genişliği, bu kavramın zaman zaman kamu diplomasisi ile de fazlaca örtüşmesine sebep olmaktadır. Demir'e göre kültür diplomasisi bir aktörün, kültürel kaynaklarını ve başarılarını ülke dışına aktararak, milletlerarası zemini yönetme teşebbüsü olarak tanımlanabilir. Dahası Demir, daha kalıcı ve kesin neticeler elde edilmesi açısından kültür diplomasisinin,

kamu diplomasisi uygulamaları arasında en etkili metotlardan biri olduğunu söylemektedir (2012, s.296). Ekşi'ye göre ise diplomasi ekinden hareketle, kültür diplomasisi, bir yandan diplomasi alanına kültürel öğeleri eklemlerken, diğer taraftan araç ve mekanizmaları ile yeni bir diplomasi tarzı olarak tanımlanabilir. Kültür sanat faaliyetleri bağlamında ise kültür diplomasisi, kamu diplomasisinin bir türüdür. Kısacası kültür diplomasisi ve kamu diplomasisi birbirinden net bir şekilde ayırt edilemez biçimde iç içe geçmiştir. Kültür diplomasisi ile ülkeler, kamu diplomasisinin ülkenin hikayesini yabancı toplumlara anlatma fonksiyonunu, tarih, sanat ve kültürlerinin tanıtımını yaparak yerine getirmektedir (Ekşi, 2015, s. 347). Kültür diplomasisi, ihtiva ettiği kapsam ve önem bakımından farklı bir diplomasi tarzıymış gibi nitelendirilmekte, oysa kültür ve sanatın tarih boyunca diplomasinin bir aracı olduğu ve uygulamada kamu diplomasisinin kültür diplomasisi olarak icra edildiği açıkça gözlemlenmektedir (Ekşi, 2018, s.194-202). Benzer biçimde Goff da, kültür diplomasisinin devletlerin uluslararası kültürel ilişkileri olarak değerlendirildiğini ve çoğu zaman da devletlerin uluslararası iletişim faaliyeti olan kamu diplomasisi ile eş anlamda kullanıldığını belirtmektedir (2013, s.420). Aynı şekilde Zaharna da, farklı halklarla iletişime geçme yolunun kültür ihracı ile mümkün olduğunu vurgularken, kültür diplomasisi ile kamu diplomasisinin iç içe geçmişliğini, hemen hemen her kamu diplomasisi faaliyetinin kültür diplomasisi uygulaması olarak değerlendirilebileceğine dikkat çekmektedir (2012, s.7-9). Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi kültür diplomasisi, kamu diplomasisinin bir alanı olmakla ve kamu diplomasisi tanımı içerisinde tutulmaya çalışılmakla beraber, kamu diplomasisinin diğer uygulama alanlarına nazaran ağırlığının ve etkisinin fazla olması sebebi ile kültür diplomasisinin kendi başına güçlü bir çalışma ve uygulama alanı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kültür diplomasisi kültürü dış ilişkilere dahil ederek, kamu diplomasisinin yabancı toplumları etkileyerek dış politika hedeflerine ulaşma amacını toplumlar arası kültürel iletişim ve etkileşim yolu ile gerçekleştirmektedir (Goff, 2013, s.433). Cull da benzer bir tanım yaparak, kültür diplomasisini, "kültürel kaynaklar veya başarılarını dışarıda bilinir kılarak ve/veya yurtdışına kültür yayımını desteklemek yoluyla uluslararası çevreyi yönetme çalışması" olarak tanımlamıştır (2009, s.19). Barghoorn, kültür diplomasisini, kültürel materyallerin manipülasyonu ve propaganda aracıdır şeklinde tanımlamıştır (1976, s.10). Bu tanımı doğrular nitelikteki çalışmalara en çok

1945-1990 Soğuk Savaş döneminde, başta ABD ve SSCB'nin kültürel ürünlerini ideolojik hedeflerini yayma amaçlı araç olarak kullanmalarında rastlamaktayız. Kültür araçları Soğuk Savaş sırasında Amerika tarafından Sovyetler'in Anti-Amerikan propagandalarına karşılık vermek için kullanılmıştır. Söz konusu dönemde ABD hükümetinin yanı sıra kiliseler, vakıflar ve çeşitli kuruluşlar da Amerikan değerlerinin ve kültür ürünlerinin tanıtımını yapmakla yükümlüydüler. Bu ideolojik çatışma döneminde her iki taraf da karşı tarafı zayıflatabilmek için yoğun bir psikolojik savaş ve kültürel çalışma gerçekleştirmiştir (Gienow-Hecht ve Donfried, 2010, s.15). Resmi diplomasinin azaldığı savaş gibi dönemlerde kültür diplomasisi hedef kamuoylarına ulaşabilmenin ve propaganda yolu ile etki alanı yaratabilmenin masum görünüşlü bir yoludur. Bu tanımlardan yapılan çıkarım ise kültür diplomasisinin amacının, çift yönlü bir etkileşim, karşılıklı anlayış inşa etmekten ziyade, tek yönlü akış sağladığı ve ulusal çıkarlar lehine diğer kamuoylarını etkileme ve bu vasıta ile dış politika hedeflerine ulaşmak olduğudur. Yine bu tanımlar bizim de daha önce yaptığımız saptama olan kültür diplomasisi uygulamalarının, toplumlararası iletişimi ve anlayışı kuvvetlendirip, insanların birbirlerini daha iyi anlamasını sağlamaya yönelik bir çaba mı yoksa güçlü devletlerin diğer kamuları kontrol etme amaçlı kullanılan kültürel işgal enstrümanı mı olduğu ikileminde daha ağırlıklı kültürel işgal enstrümanı olarak emperyalist bir çaba şeklinde değerlendirilmiştir.

Schneider, kültür diplomasisinin etkilerini en üst düzeye çıkarabilmek için birtakım konuların baştan anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Öncelikle kültür diplomasisinin çift yönlü bir yol olduğunun ve uzun vadeli bir çalışma ile başarılı olunabileceğinin bilinmesi gerektiğini söylemektedir. Kültür diplomasisinin, istenmeyen politik davranışların açıklaması ya da telafisi olamayacağına, ancak farklı insanlar ve kültürler arasında anlayışı geliştirebileceğine, iki ülke arasında ilişkilerin gergin olmasına rağmen kültür diplomasisi sayesinde diplomatlar vasıtasıyla ev sahibi ülkede iletişimi devam ettirebileceğine işaret etmektedir. Schneider ayrıca, kültürel diplomasinin hedef kamuoyunun ilgi alanlarına hizmet ettiği takdirde etkisinin çok daha güçlü olabileceğini de ifade etmektedir. Bir diğer önemli konu olarak kültür diplomasisi uygulamalarının nicel değil nitel değişimlere yol açması sebebi ile etkinliğinin ölçülmesi konusunda sıkıntı yarattığından bahsetmektedir. Ayrıca günümüzün sıkı bütçeli dünyasında kültür diplomasisi uygulamalarının etkili olabilmesi için daha yaratıcı, esnek ve fırsatları değerlendiren bir yapıda olması

gerektiğini belirtmektedir (2006, s.196). Mark da kültür diplomasisinin istenen sonuçları verip vermediği konusuna dikkat çekerek bir takım ölçümleme metotları olmasına rağmen kültür diplomasisi uygulamalarının hedef kitleler üzerindeki etkisinin kanıtlanamaması nedeniyle, bu uygulamalar için fon sağlamaya dahil olan hükümet yetkililerinin kültür diplomasisine destek verme konusunda heveslerinin azaldığından bahsetmektedir (2009, s.3). Ancak Mark'ın söyleminin aksine düzenli tekrarlanan ve bilimsel olarak hazırlanan anket, kamuoyu araştırma, focus gurup çalışma gibi ölçümleme yöntemleri ile kamu diplomasisi uygulamalarının hedef kamular üzerindeki etkilerinin sağlıklı bir biçimde tespit edilebileceğini düşünmekteyiz. Hem uygulamalar hem de ölçme yöntemlerine fon ayırmanın uzun vadede ülke çıkarları için harcanan miktarların çok üzerinde fayda sağlayacağını söyleyebiliriz.

Buraya kadar yapılan kültür diplomasisi tanımlarını toplu olarak değerlendirdiğimizde araştırmacıların bir kısmının karşılıklı anlayışa vurgu yaptığını, diğer bir kısmının ise kültür diplomasisi faaliyetlerinin amacının devletlerin kendi kültürel envanterlerini kullanarak ülkelerinin imajını uluslararası ortamda arttırmak ve uluslararası ortamı etkilemek olduğunu ifade ettiği görmekteyiz. Kültür diplomasisi kimi araştırmacılar tarafından her ne kadar kültürler, toplumlar arası karşılıklı anlayışı geliştirme çabası olarak tarif edilse de pratikte devletlerin ajandasında milli çıkarlara hizmet etme önceliği olduğu gözlemlenebilir. Bunu söylerken kültür diplomasisi uygulamalarının devletlere göre değişen birincil amaçları olduğunu göz ardı etmemek daha doğru tespitler yapmamıza yardımcı olacaktır. Mevcut uluslararası düzende büyük güç olarak tanımlanan devletlerin kültür diplomasisi uygulamalarının amaçları kültürel emperyalizmle sonuçlanabilecek değerler ihracı ve sert güç uygulamalarını meşrulaştırmaya yardımcı destek kuvvetler olarak tanımlanabilmektedir. Diğer taraftan dünya düzeninde önemli aktörler olmayan devletlerin kültür diplomasisi faaliyetleri kendi kültürlerini, yaşam tarzlarını, sahip oldukları değerleri diğer ülke halklarına tanıtma amacı ile sınırlı kalabilmektedir. Uluslararası ortamda imaj oluşturma ise hem büyük güçler için hem de küçük devletler için bir amaçtır. Bu noktada yukarıda farklı araştırmacılar tarafından yapılan tanımlamaların eksik kaldığını ve Scott-Smith tarafından yapılan kültür diplomasisinin sekiz amacını işaret eden tanımlamanın oldukça kapsamlı ve gerçekçi göründüğünü söyleyebiliriz. Bahsi geçen amaçlar: diğer uluslarla diyalog geliştirmek ve güven inşa etmek, kültürel ve

siyasal tanımayı sağlamak, ekonomik çıkar sağlamak, ulusal kültürün imajını ve saygınlığını arttırmak, önyargıları ortadan kaldırmak, ulusal kültürle ilgili olumsuz görüşlerle mücadele etmek, ileride başka alanlarda gerçekleştirilebilecek ortaklıklar için zemin hazırlamak, belirli söylem, inanç veya ideolojilere dayalı bir dünya görüşü ortaya koymak şeklindedir (Scott-Smith, 2016, 187). Scott-Smith, kültürel diplomasinin amacının hem çift yönlü etkileşimi, hem de milli çıkarlar doğrultusunda tek yönlü çabaları kapsadığını belirterek oldukça gerçekçi bir tanımlama yapmıştır.

Kültür diplomasisinin amaçlarına vurgu yapan bir başka yazar olarak Holden, kültür diplomasisi faaliyetlerine yatırım yapma konusunda iştahlı olan ülkelerin profiline bakıldığında, bunların hızlı gelişim gösteren ülkeler olarak uluslararası arenada imajlarını düzeltmek ve artan ekonomik güçlerine fayda sağlamak amacı ile bu faaliyetlere ağırlık verdiklerini görebileceğimizi söylemektedir (2013). Bu söylemden hareketle, uluslararası rekabet ortamında etkili aktörler olarak kabul edilebilmenin, sert güç, ekonomik güç gibi unsurların artışının yanı sıra yumuşak güç ile meşru hale gelebilmeyi de gerektirdiğini ifade edebiliriz. Yumuşak gücün en yaygın kullanılan ve belki de imaj inşası konusunda en hızlı sonuç alınabilecek kaynağı olarak "kültür", kültür diplomasisi yoluyla ülkenin dış politika hedefleri için araçsallaştırılmaktadır diyebiliriz.

Kültür diplomasisinin kurumsallaşma sürecine baktığımızda, 19. yüzyıl sonlarında başlayan ve günümüze kadar değişen uluslararası ortamın gerektirdiği ihtiyaçlara göre şekillenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Yağmurlu, kültür diplomasisinin başlangıcının da dil eğitimi ve kültür enstitüleri olduğunu ve daha seçkin bir grubu hedeflediğini ifade etmektedir (2019). Kültür diplomasisinin ilk kurumsal yapıları olarak tanımlayabileceğimiz bu enstitülere örnek olarak 1883 yılında açılan ve ana amacı yurtdışında Fransızcanın tanıtımını desteklemek olan *Alliance Française* gösterilebilir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ise, Fransa'da kültür diplomasisi adına birtakım görevleri yerine getirmekle görevlendirilen ilk diplomatlar, yurtdışında görevlendirilmeye başlanmıştır. Daha sonra ise iki dünya savaşı arası dönemde kültür diplomasisinin uzmanlaşmış kurumları diğer bazı ülkelerde de kurulmuştur. İngiltere de British Council, ABD de Dışişleri Bakanlığına bağlı Kültürel İlişkiler Departmanı bu doğrultuda etki alanı geniş olan örneklerdir. Soğuk Savaş sırasında, kültürün iki güç bloğu arasındaki rekabetin ayrılmaz bir parçası haline gelmesi sebebi ile kültür diplomasisi, ideolojik mücadelenin önemli bir aracı olarak özel bir önem kazanmıştır

(Pajtinka, 2014, s.97-98). Bu dönemde ABD, kültür diplomasisi faaliyetlerine demokrasi, özgürlük gibi kavramları Amerikan değerleri olarak pazarlamak üzere ağırlık vermiştir. Bu amaçla 1953 yılında ABD'nin kültürel-diplomatik faaliyetlerinin çoğunu koordine eden "Bilgi Ajansı" (USIA) uzmanlaşmış bir devlet kurumu olarak kurulmuş, kültür diplomasisinin kurumsallaşması adına güçlü bir örnek oluşturmuştur. Bugün hala kültür diplomasisi uygulayıcıları ağırlıklı olarak ülkelerin dış işleri bakanlıkları destekli kültür enstitüleridir. Ancak küreselleşmenin getirdiği her alandaki hareketlilik ve teknoloji, kültür diplomasisinin doğasını da değiştirmiştir. Resmi destekli kültürel etkinliklerin yanı sıra sivil birey ya da kurumların faaliyetlerinin de dikkate alınmasını gerekli kılmıştır (Yıldırım, 2015, s.352). Resmi kuruluşlar tarafından uygulanan türden kültür diplomasisi, genellikle resmi politikayı yansıtmakta ve hükümet politikası hedeflerini karşılayan bir devlet imajı sunmaktadır. Mark bu durumda kültür diplomasisinin istenen hedefe ulaşması için kültür diplomasisinin yürütülmesi sorumluluğunun tam ve "dürüst" kültürel ifadeye izin vermek için resmi kurumlar dışındaki bağımsız kuruluşlara devredilmeli mi sorusu gündeme getirmektedir (2009, s.33). 1970'lerden itibaren kitle iletişim araçlarının, 2000'li yıllardan itibaren ise iletişim teknolojilerindeki hızlı değişimin etkisi ile, televizyon, internet ve sosyal medyanın insan hayatının ayrılmaz parçası haline gelmesi, kültürün de görünürlüğünü arttırmış, kültürün yaygınlaşmasına ve dünyanın her köşesinden insanın her türlü kültür ürününe ulaşımını kolaylaştırmıştır. Bu değişim sayesinde kültür diplomasisi teori ve pratikleri derinden etkilemiş, "kültür" sadece sahibi tarafından arz edilen bir ürün olmaktan çıkmış, talep tarafında da güçlü bir çekim gücü yaratarak kendi yayılım dinamiğini yaratmıştır. Bu sayede kültür ihracı resmi kurumların tekelinden çıkarak kolay ulaşılabilirliğin getirdiği avantajla faklı dağıtım kanallarının eline geçmiştir.

Devlet içinde kültür diplomasisi geleneksel olarak öncelikle Dışişleri Bakanlıkları tarafından gerçekleştirilmektedir. Yağmurlu da, kültür diplomasisinin bir ülkenin dış politika amaçlarına yönelik bir etkinlik olması gerektiğinden hareketle, ancak devlet örgütü içinde ve devlet örgütü tarafından desteklenen inisiyatiflerin kültür diplomasisi etkinliği olarak kabul edilebileceğini söylemektedir (2019). Ancak yabancı bir ülke veya onun resmi kurumları tarafından yapılan kültür diplomasisi faaliyetlerinin hedef kamuoyları tarafından propaganda olarak algılaması sonucu, verilen mesajın kabul edilmeme olasılığına karşı, bu faaliyetlerin icrasında sivil

toplum ve özel sektör ile devlet kurumlarının ortaklıklarının çok daha etkin olacağı düşüncesi hakimdir (Gienow-Hecht ve Donfried, 2010: 23-25). Bu nedenle kültür diplomasisi olarak nitelendirilen pek çok etkinlik giderek daha çok oranda devlet destekli dernekler veya vakıflar aracılığıyla yürütülmeye başlanmıştır.

Kamu diplomasisinin kültürel boyutunu kapsayan kültür diplomasisinin faaliyet alanları oldukça çeşitlidir. Kültür diplomasisi ile ilgili literatür incelendiği zaman, kültürün pek çok farklı yönünün kamu diplomasi amaçlı kullanılmış olduğu görülmektedir. Dil, kültür varlıkları, tarihsel miras, edebiyat, sanat, turizm gibi unsurlar kültür diplomasisinin araçlarıdır. Kültür diplomasisi genel olarak Kültür ve Dışişleri Bakanlıkları başkanlığında Kültür Enstitüleri tarafından yürütülmektedir. Bunların yanı sıra kültür diplomasisine katkısı olan aktör ve kurumlara, Eğitim Bakanlıkları ve üniversite gibi diğer eğitim kurumları ile özel sektör ve STK'lar da eklenebilir. Kültür diplomasisi alanındaki işlevler Kültür enstitüleri, bir ülkenin hikayesini ülkenin sınırları dışında yapılan aktivitelerle hedef kamuoylarına kitaplar, filmler, internet, müzik, film ve diğer yollarla anlatmayı amaç edinen, ülkenin dilinin ve kültürünün diğer halklar tarafından öğrenilmesini sağlayan, o ülkeye ait güncel olayların tartışılıp konuşularak takip edildiği çok fonksiyonlu platformlardır. Yunus Emre Enstitüleri de bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir kuruluştur.

Kültür diplomasisinin geniş bir alt başlığı olarak incelenmeyi hak eden Sanat diplomasisi, yüksek kültür tabir edilen alandaki uygulamaları kapsamaktadır. Sanatın birleştiriciliği, kültürel çekim aracı olması bunun farkına varan ve elinde sunabileceği malzemesi olan devletler için algı oluşturulmasında önemli bir malzemedir. Yüksek kültür edebiyat, müzik, sinema, tiyatro, resim, fotoğraf, dans, enstalasyon ve seramik gibi formları içermekte, sahne performansları ve gösterimlerin yanı sıra, konferanslar, sergiler, fuarlar ve uygulama atölyeleri de bu sanat formunun hedef kamular ile buluşmasını sağlamaktadır. Yüksek kültür ögeleri ve geleneksel yerel kültürel değerler dışında dönemlik moda olan popüler kültür ürünleri de diğer toplumlar tarafından takip edilmesini sağlamakta, özellikle genç kesim için çekim alanı oluşturmaktadır. Geleneksel el sanatları, geleneksel mutfak, geleneksel kıyafetler, folklor gibi yerel kültürlerin diğer kamulara cazip gelen küreselleşmeye teslim olmamış renkli unsurları da toplumları tanıtmak adına kullanılabilecek kültürel araçlardır. Tarihi miras ve arkeoloji başlıkları da kültür diplomasisinin özellikle elit kamuoylarını etkileyebilecek ve ülke tanıtımına son derece katkısı olan unsurlardır. Tarih öncesi buluntuların

dünyayı dolaşan sergileri, bunları elinde bulunduran devletler için tarihi olarak ne kadar eski köklerin olduğu algısı yaratabilirken, turizm gibi ekonomik getirileri olabilecek ardıl faaliyetlere de yol açabilmektedir.

Sanat alanındaki uygulamaların etkisi değerlendirildiğinde en göze çarpan başlık sinema olmaktadır. Film ve diziler, kültür diplomasisi uygulama aracı olarak etki alanı ve ikna kabiliyeti açısından özel incelenmeyi hak edecek güçtedir diyebiliriz. Görsel ve kurgusal bir dil kullanan sinemanın, yapısı gereği siyasal mesajlar da dahil her türlü mesajı daha etkili olarak aktarabileceği düşüncesinden hareketle siyasal mesajların izleyiciye aktarılacağı kurgular üretilmektedir (Aziz, 2011, s.64). Diğer ülkelerin kamuoylarına ulaşmak televizyon ve beyazperde marifeti ile olmakta ve etki alanları da oldukça yüksek olmaktadır. Replik aralarına saklanan mesajlar, görsellere gizlenen imaj ve semboller, hedef kitlede genellikle bir direnişle karşılaşmadan kolayca beyinlere ve kalplere sızabilmektedir. Bu alanda uzun yıllardır tartışmasız üstünlüğü olan Hollywood'un yüksek bütçeli başarılı yapımlar ve dağıtım ağının kuvvetli olması Amerikan kültürünün, tarihinin, imajının, ideolojisinin, değerlerinin ve daha birçok unsurun tüm dünyada hedef kamuların evlerine servis edilmesini sağlamıştır.

Müzik bu alanda bir başka önemli konu olmaktadır. Özellikle gençler açısından diğer kültürlerin farkına varmak, örnek almak gibi sonuçları olabilmekte, dünya çapında ve uzun süreli etkileri olan jazz, rock, barok müzik, mehter müziği gibi ekol tarzı akımların tarihleri aşarak birçok farklı ülkede kamuoylarını etkileyebilmektedir.

Edebiyat da bir ülkenin kamu diplomasisinde kullanabileceği, imaj yerleştirebileceği, ulus markalama yapabileceği bir başka alandır. Buna en çarpıcı örnek olarak Mısır'da firavunlar dönemini anlatan kitap serisinin yayınlanmasının arkasından piramitleri ziyarete yönelik artan ilgi verilebilir. Rus edebiyatının klasikleri, ülkeyi görmeden bile yapılan tasvirlerle ve anlatımlarla zihinlerde halkın yaşayışı, tarihi, anlayışı hakkında belli bir resim canlandırmaktadır.

Kültür enstitülüleri vasıtası ile yurtdışında ülkenin dilinin tanıtılıp öğretilmesi konusu dilin, kültürün en önemli unsuru olması sebebi ile özel olarak değerlendirilmesi gereken bir başka başlıktır. Kültürün önemli bir öğesi olarak "dil" kültür transferinin hızla gerçekleştirilmesinde etkili bir yöntem ve ilk kullanılan araçlarından biridir. Modern kültür diplomasisinin kökenlerinin, 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkmaya başlayan ve temel amacı kendi dillerinin yurtdışında öğrenilmesini teşvik etmek olan

Alliance Française gibi uzmanlaşmış kültürel-diplomatik kurumların kurulmasıyla ilişkili olması muhtemeldir (Pajtinka, 2014, s.97. Realist ekolün bir temsilcisi olarak kabul edilen Brzezinski de kültürel olarak nüfuz edilmiş bir devletin üzerindeki çıkarların daha kolay gerçekleştirilebileceğini iddia etmektedir. "Bir ülke hedef aldığı ülkede kendi dilini yaygınlaştırdığı ölçüde daha etkili olma şansına sahip olacaktır " diyen Brzezinski, ABD'nin kültürel cazibesinin İngilizcenin yayılmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. İngilizcenin yayılması ise ABD'nin yumuşak gücünün yayılmasını kolaylaştırmıştır. (2004, s.185).

Kültür diplomasinin, diğer devletlerin dış politikalarını değiştirme gibi bir gücü olduğunu söylemek oldukça iddialı bir söylemdir, bununla birlikte ülkelerarası iyi ilişkilere zemin hazırlamak ve toplumlar arası anlayışı beslemek gibi bir kabiliyeti olduğunu ve böylece dış politika hedeflerini desteklediği söylenebilir. İmaj inşası, ulus markalama gibi konulara en ekonomik ve inandırıcı yoldan hizmet etmekte olan kültürel diplomasi, ancak kullanılan araçların bütünleşik bir çerçevede ve devlet kurumları tarafından tespit edilen stratejiler doğrultusunda bilinçli yapılan çalışmalarla uygulamaya döndürülebilmesi ile uzun vadeli etkili sonuçlara ulaşabilecektir. Gerçekliğin verilen imajla örtüşmesi, kaynak kamunun kullanılan kültür öğelerini içselleştirmiş olması hedef kamular nezdinde inandırıcılığı sağlayan bir şarttır.

2.3. Türkiye'de Kültürel Diplomasi

Türkler, tarih sahnesine çıktıklarından bugüne devlet teşkilatı, sosyal hayat, ordu düzeni, ekonomi, ilim, mimari, müzik, edebiyat başta olmak üzere pek çok alanda muhatap oldukları diğer medeniyetlerle ve coğrafyalarla da harmanlanarak güçlü bir kültürel altyapı oluşturmuştur. Bu güçlü altyapı ve zengin değerler, kitle iletişim araçlarının da yaygınlaşmasının ardından Türkiye'nin tanıtımına katkıda bulunmak üzere dünyanın en uzak noktalarına kadar ulaşmaktadır.

Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu coğrafyalarında Osmanlı geçmişine dayanan ve dilden müziğe, yemek kültüründen, inanç ve değerlere kadar birçok alanda halen etkisini devam ettiren bir kültürel mirasın merkezinde yer almaktadır. Bölgesel farklılıkların olması ile birlikte varlığını devam ettiren bu kültür, Türkiye'nin bölgesindeki yumuşak gücüne potansiyel anlamda büyük katkı sağlamaktadır. Balkanlar ve Orta Doğu bölgesi, Türkiye için yüzyıllara dayanan ortak tarihi geçmişin getirdiği kültürel izlerin hala toplumsal hafızalarda mevcut olması sebebi ile kültürel

diplomasi uygulamalarının etkisi ve başarısı adına kolaylık sağlayıcı zemin oluşturabilir. Hedef kamuoylarını rahatsız etmeden ve zorlayıcı unsurlar taşımayan yöntemlerle yapılacak kültürel diplomasi, bu bölgelerde dünyanın diğer bölgelerine nazaran daha hızlı yol kat edilebilecektir. Bölge toplumlarında hala izleri görülen, mutfak kültürü, mimari eserler, hala kullanılan Türkçe kelimeler gibi Osmanlı zamanından kalma kültürel unsurlar geniş aile toplantıları gibi nostalji ve özlenen geleneklerin tetiklenmesi ile toplumlararası etkileşime, önyargıların düzeltilmesine zemin hazırlayabilir. Kültür diplomasisi açısından diğer bir farklı değerlendirilmesi gereken coğrafya Orta Asya Türk Cumhuriyetleridir. Bölge ülkeleri ile soy ve dil birliğine dayalı başlayan Türk dili, kültürü ve sanatını gelecek nesillere aktarma amaçlı oluşturulan TURKKON, TÜRKSOY gibi iş birlikleri, karşılıklı olarak kamuoylarının kültür diplomasisi faaliyetleri adına elverişli zemin hazırlamaktadır. Kuzey Afrika'da da dilden mimariye kadar birçok alanda Türk kültürünün yaşayan izlerinden bahsedilebilir ve bu izler iyi işlendiği takdirde başarılı bir kültür diplomasisinin unsurlarına dönüştürülebilir.

2.3.1. Türkiye'nin Kültür Diplomasisi Uygulamaları

Türk kültür diplomasisi faaliyetleri 1980'ler sonrasındaki dışa açılma döneminde daha sistemli, kurumsal altyapı destekli ve proje bazlı hale gelmiştir. Diğer taraftan Osmanlı döneminden beri, Türk kültürünün uluslararası tanıtımının etkin bir biçimde yapıldığı uluslararası sergi ve fuarlar, kültür diplomasisi adına değerlendirilmiştir. İlk kez 1867 yılında uluslararası sergilere katılan Osmanlı Devleti, sırasıyla 1873 Viyana, 1893 Columbia, 1900 Paris Dünya Fuarlarında imparatorluk kültür ve geleneklerini sergileme olanağı bulmuştur. Osmanlı'nın dünya fuarlarına katılmasının temel amaçları arasında, Osmanlı devletini İslam'ın lideri ve koruyucusu olarak tanımlamanın yanı sıra modern bir görünümle Avrupalı devletlere takdim etme sıralanabilir (Deringil, 1999, s:154). Erken Cumhuriyet döneminde de Atatürk, Türk milli kültürünün canlandırılması ve geliştirilmesinin yanı sıra kültürel mirasımızın uluslararası boyutlara taşınmasına ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası tanınırlığının ve saygınlığının artırılmasına büyük önem vermiştir. Bu bağlamda, bugünkü anlamıyla eğitim değişim programları olarak değerlendirebileceğimiz 1917'de öğrenim için Almanya'ya gönderilen Türk öğrencilerin orada bir Türk Öğrenci Dernekleri Birliği kurmaları kültür diplomasisi kapsamında değerlendirilebilir (Turan, 2010, s.94). Benzer biçimde Bayındır da, Cumhuriyet'in ilk

yıllarında uluslararası toplantılara, kongrelere katılıma büyük önem verildiğine, bu vesile ile Türkiye'nin değerlerinin, zenginliklerinin sergilenmesine gayret gösterildiğine dikkat çekmektedir (2010, s.279, 292). Yine 1930'ların başlarında, Türk sanatçıların yurt dışı turnelere çıkmaları, sergiler açmaları ve büyük beğeni toplamaları başka bir kültür diplomasisi faaliyeti olarak değerlendirilebilir. (Yıldırım,2017, s.243-245).

Yeni Türkiye'nin her alanda geçirdiği değişimlerinin dünya kamuoyuna anlatılması konusunda başta Atatürk ve yeni yetişen sanatçılar, bilim adamları, aydınlar büyük gayret göstermişlerdir. Atatürk, Batının önyargılarını kırmak, yeni Türk Devleti'ni tanıtmak ve uluslararası ekonomik ilişkileri artırmak amacıyla 1926'da geliştirdiği Karadeniz Vapuru projesi kapsamında verdiği talimat dikkat çekicidir: "*Bir gemi hazırlayın, içine ürettiğimiz malları koyun. Türk insanı binsin gemiye, uygar, güzel görünümlü, kadınlı, erkekli; gemide Türk bayrağını dalgalandırın, Avrupa'nın belli başlı ülkelerine, şehirlerin, limanlarına uğrayın, Avrupalı'ya Türkiye'nin yeni yüzünü gösterin*." Karadeniz Vapuru, 86 günde, 12 ülkede 16 şehir ziyaret etmiş, büyük bir ziyaretçi kitlesi tarafından ilgiyle izlenmiş, geminin gittiği her ülkenin basınında Atatürk Türkiye'si hakkında çok değerli haberler, yazılar yayımlanmıştır. 'Karadeniz Vapuru' projesinde dönemin şartları göz önüne alındığında zamanı aşan bir vizyonla kültür diplomasisi adına muazzam bir iş çıkarılmış, Türkiye'nin modern yüzünü göstermek için hazırlanan bu gemi, uluslararası halkla ilişkiler başarısı olarak tarihte yerini almıştır (Özçelik ve Güneş, 2017, s.233-238).

1979 yılından itibaren her yıl düzenlenen TRT Uluslararası 23 Nisan Çocuk Şenliği (TRT-de-23-nisan, 1998) kapsamında yapılan etkinlikler de bir kültürel diplomasi faaliyeti olarak kabul edilebilir. Bir ülkenin kültürünün özellikle genç kitlelere aktarılması onun kabulünü kolaylaştırmaktadır. 23 Nisan etkinlikleri kapsamında da Türkiye'ye birçok farklı ülkeden genç ve çocuklar gelerek hem kendi kültürlerini tanıtma, hem de Türk kültürünü tanıma ve ülkelerinde tanıtma fırsatını bulmaktadır.

1980 sonrası dönemde dışa açılma ekseninde gelişen politikalar ışığında, Kültür ve Turizm Bakanlıklarının teşvikiyle, uluslararası sergi ve fuar organizasyonlarında Türkiye adına yoğun temsil etkinlikleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Anadolu uygarlıklarının temel alındığı 1980'li yıllarda Almanya, Japonya, Amerika Birleşik

Devletleri, Hollanda, Kanada, İngiltere'nin dahil olduğu ülkelere gezici sergiler organize edilerek "Türk Tarih Tezini" destekler nitelikteki "Uygarlıklar Ülkesi Türkiye" temasıyla uluslararası düzlemde tanıtılmıştır. 1987 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin başkenti Washington D.C.'de açılan "Sultan Süleyman Çağı" sergisinde, Batılı devletler tarafından 'agresif askeri güç' ya da 'doğulu öteki' olarak görülen Osmanlı padişahları, devlet adamı ve sanat hamisi kimliği ile tanıtılmaya çalışılmış, Osmanlı ve İslam hakimiyetine karşı olan ön yargının kırılması hedeflemiştir. 2005 yılında İngiltere'de açılan "Türkler: 1000 Yıllık Yolculuk" adlı sergi ise, Avrupa Birliği'ne giriş müzakerelerinin başladığı dönemde Türk milletinin tarihten gelen gücünü göstermeyi amaçlamaktaydı. Yine Türk Tarihinin Batı'nın zihnindeki önyargılarını yıkmak amaçlı 1999 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun 700. yılı kutlamaları için Paris Louvre Müzesi'nde "Topkapı at. Versailles" adlı bir başka sergi organize edilmiştir (Bozkuş,2011,s.6-15).

2000'li yıllarda T.C. Dışişleri, Kültür ve Turizm Bakanlıkları yurt dışı tanıtımında üstlendikleri rolleri, özel sektörün sanat ve kültür alanında yaptığı artan yatırımlar göz önüne alınarak özel sektör ve vakıflarla paylaşmayı tercih etmiştir. Bu doğrultuda İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) ile ortak bir platformda buluşarak özellikle Avrupa'da gerçekleştirilen süreli festivaller desteklenmeye başlanmıştır (Bozkuş, 2011 s.16). Çeşitli ülkelerle karşılıklı olarak kabul edilen kültür anlaşmaları ile yapılan Türk Yılı etkinlikleri 2000'li yılların bir başka etkili kültürel diplomasi uygulamasıdır. Bu doğrultuda Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Kültür Günleri/Yılları Koordinatörlüğü kurulmuş, 2003 yılında Japonya'da, 2008'de Rusya'da, 2009 yılında Fransa'da, 2015'de Katar'da ve Avustralya'da, 2017'de Kore, Pakistan, Azerbaycan, Belarus ve Türkmenistan'da, 2018'de Çin ve Tayland'da, 2019'da Rusya ve Japonya'da Türk Yılı-Türk Kültür Yılı başlıklı etkinlikler düzenlenmiştir.

Ak Parti iktidarı ile birlikte yüzünü Batı'nın yanı sıra Doğu ve İslam ülkelerine de çevirmiş olan Türkiye, gerek Batı gerek Doğu istikametine yönelik kültürel diplomasi hamleleri gerçekleştirmiştir. Mesela 2010 yılında İstanbul, Avrupa Kültür Başkenti unvanını almıştır. Bu proje kapsamındaki çalışmalar İstanbul ve Türkiye'nin tanıtımına büyük katkı sağlamış ve kültürel ve tarihsel zenginliklerinin dünyaya aktarımında yardımı olmuştur. 10 bine yakın etkinlikle 10 milyon izleyiciye ulaşılmış,

760 sergi açılmış, bir kültürel diplomasi başarısı olarak kayda geçmiştir (Yıldırım, 2015, s.370).

Bu örneklerden yola çıkarak hem Osmanlı hem Cumhuriyet dönemi boyunca uluslararası sergiler, kültürel diplomasi ve ülke tanıtımı adına kullanılmış ve katkı sağlamıştır diyebiliriz. Yine sanat ve sanatçının kültürel diplomasi aracı olarak kullanılması, Anadolu coğrafyasının tarihi envanterinin de kültür diplomasisi kapsamında değerlendirilip ülke tanıtımında kullanılması, mutfak kültüründen yerel kıyafetlere, geleneksel el sanatlarından, özgün geleneklere kadar zengin kültürel öğelerin toplumlararası ikili ilişkilerin geliştirilmesinde faydalanılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel kültürel değerlerin yanı sıra Batı tarzı kültürel öğelerle de tanıtım ve kültürel diplomasi çabaları görülürken, 2000'li yıllarda buna Osmanlı kültürel değerleri de eklenmiş ve dünyanın Osmanlı ile en azından kültürel anlamda sempati kurması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çabayı Ak Parti hükümetinin dış politika stratejilerindeki yaklaşımları sebebi ile gündeme gelen Neo-Osmanlı söylemiyle birlikte düşünmek doğru olacaktır. Yunus Emre Enstitüsünün "Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası" projesi kapsamında savaşlarda tahrip olmuş eserlerin yeniden hayata kazandırılarak Osmanlı Devleti'nin günümüzde daha iyi anlaşılmasının, ortak kültür unsurlarının tekrar hayata kazandırılmasının ve bölge halkı ile Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlarının canlandırılmasının hedeflemesi (Ekşi 2018: 343-347) bu çabaya örnek olarak verilebilir. Genç Türkiye Cumhuriyetinin, Dış Politika hedeflerinden biri olarak uluslararası arenada modern, batılı ve ilerici bir ulus devlet olarak kabul görme çabası da erken Cumhuriyet dönemi kamu diplomasisi uygulamalarında kendini göstermektedir. Buna karşılık 2000'li yılların dış politika hedeflerinden olan bölgesel güç olma iddiası ise yine dönemin kültürel diplomasi uygulamalarında batıya olduğu kadar doğuya ve tüm Osmanlı hinterlandına yönelik çalışmalarda izlerini göstermektedir. Gelişen teknolojik şartların ve küreselleşmenin kazandırdığı farklı iletişim yollarının, kültürel diplomasinin uygulama pratiklerindeki yeni yöntemleri kullanma mecburiyeti işin doğası gereğidir. Ancak gerek Osmanlı İmparatorluğunun ve gerekse Türkiye Cumhuriyetinin, Türk Devletini dünya arenasında konumlama adına, değişen hükümetlerle/liderlerle ya da değişen dünya konjonktürüyle bağımsız istikrarlı, plan ve projeye dayalı uzun soluklu bir kültür diplomasisi master planı olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Değişen hükümetlerden bağımsız olacak şekilde, Türkiye'nin yüksek politika hedeflerine hizmet etmek üzere

hazırlanmış böyle bir master planın, akademisyenler, dış politika uzmanları, sosyologlar, psikologlar, iletişimciler gibi konularında uzman çalışma grupları ile hazırlanması önemlidir. Bu konunun yürütme yetkisinin, partiler üstü bir devlet kurumu bünyesinde toplanması, istikrarlı çalışmalarına destek verecektir. Kültür diplomasisi adına çalışma yapan ancak arasında hala koordinasyon sorunu olan kurum ve kuruluşların cumhurbaşkanlığına bağlı tek bir şemsiye altında toplanması, ilgili bakanlıkların (Dışişleri ve Kültür Bakanlıkları gibi) bu şemsiye kuruluşun yönlendirmeleri ile aksiyon almaları çok başlılığı engelleyici bir çaba olacaktır. Devlet dışı kurum ve kuruluşların yürüteceği kültür diplomasisi faaliyetlerinin ne gibi sonuçları olacağını yakın tarihimizde kötü bir tecrübe ile gördüğümüzden bu konuda merkeziyetçilikten uzaklaşılmaması gerektiğini düşünmekteyiz. Ancak hedef kamularda antipati yaratmaması ve inandırıcılığı açısından sivil kurumlarca yürütülecek kültür diplomasisi uygulamalarının yukarda sözünü ettiğimiz şemsiye kuruluşla yakın irtibatta olması, denetim mekanizmasının işletilebilmesi önemlidir.

2.3.1.1. Türkiye'nin Kültürel Diplomasi Aktörleri ve Faaliyetleri

Dışişleri Bakanlığı'nın ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın resmi web siteleri incelendiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, kültürel işler anlamında Türkiye'nin doğal, kültürel ve tarihi değerlerini ortaya çıkarmayı, korumayı, geliştirmeyi, gelecek nesillere aktarmayı, toplumsal bilincin oluşmasında bilgiye erişimi kolaylaştırmayı ve Türk kültürünü dünyaya tanıtmayı hedefleyen çalışmalara devam ettiği (kulturportali, t.y.), ancak kültürü diplomasi aracı olarak kullanmanın Dışişleri Bakanlığı'nın sorumluluk ve yetkileri kapsamında olduğunu söyleyebiliriz. Dışişleri Bakanlığı web sitesindeki Dış Politika sekmesinde, Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri Başlıklarının (www.mfa.gov.tr, 2022) içerikleri incelendiğinde, Türk Kültürünün yurtdışında diğer kamuoylarına tanıtımının Dışişleri Bakanlığı ve Bakanlığa bağlı temsilcilikler, misyonlar vasıtası ile gerçekleştirildiğini görebilmekteyiz.

Dışişleri Bakanlığı'nın ve Kültür Turizm Bakanlığı'nın yanı sıra Türkiye'nin kültürel diplomasi faaliyetlerinde katkısı olan başka kurum ve kuruluşlar da mevcuttur. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türkiye Maarif Vakfı, TRT, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türk Tarih ve Dil kurumu, Diyanet İşleri Başkanlığı, AA, Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler, Düşünce Kuruluşları, Markalar ve Ünlüler bunlar arasında sayılabilir.

Söz konusu ulusal kuruluşların yanında Türk Devletleri Teşkilatı, TÜRKSOY, TÜRKPA, Uluslararası Türk Akademisi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı gibi bölgesel müşterek kuruluşlar da Türkiye'nin Türk Dünyası'na yönelik kültür politikalarına katkı sağlamaktadır.

1980'den sonra Türkiye, dış politika alanında "aktif dış politika" anlayışını benimsemiştir. Söz konusu yeni dış politika stratejisine paralel olarak dış politika aktörleri de kurumsal anlamda çeşitlenmeye başlamıştır. Bu yeni vizyon doğrultusunda 1992 yılında TİKA kurulmuş ve Türkiye'nin, dış yardımları ve yumuşak gücü kurumsal bir çerçeveye yerleştirilmiştir. Aktif dış politika hedefi ışığında proje ve faaliyetlerini artıran TİKA, Türk dış politikasının uygulayıcısı olarak uluslararası alanda Türkiye'nin pozisyonunu güçlendiren önemli bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. (Kardaş ve Erdağ, 2012: 169). TİKA, stratejik yapısı ve misyonu içerisinde kültürel diplomasi kavramına doğrudan yer vermemekle birlikte, Türk kültürel ögelerini farklı ülkelerde tanıtıyor olması sebebiyle bu alanda dolaylı da olsa önemli bir aktör olarak değerlendirilebilir. TİKA'nın başlangıçtaki kültürel diplomasi alanındaki doğrudan katkıları, çalışma alanı olan bölgelerdeki üniversitelerde Türkoloji bölümlerinin kurulması, Türkçe dilinde kütüphaneler açılması ve bölgelerdeki Türk kültürel mirasının korunması ve restore edilmesi şeklinde ifade edilebilir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise, gerek Türk Cumhuriyetlerde, gerekse diğer coğrafyalarda Türk kültürünün yayılması ve kültür merkezlerinin açılmasının bir ihtiyaç olarak algılanmaya başlanmasıyla birlikte dış politika amaçlarına kültürel tanıtım üzerinden katkı sağlamak amacıyla 2007 yılında Yunus Emre Vakfı kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Yunus Emre Enstitüsü'nün kuruluşu, Türkiye'de kültürel diplomasi bağlamındaki faaliyetlerin kurumsal bir niteliğe kavuşmasında bir diğer önemli kilometre taşıdır.

Kuruluş amacı; Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek (yee.org.tr, 2022) olan Yunus Emre Enstitüsü, "Dünya Türkiye'yi daha yakından tanıyor" sloganı ile yabancılara Türkçe öğretimi ve kültür-sanat olmak üzere iki ana başlıkta faaliyetlerini yürütmektedir. Diğer ülkelerin muadil kuruluşlarına göre oldukça geç zamanda faaliyete geçmiş olan kurum, ilk olarak Bosna

Hersek ve Arnavutluk'ta merkezler açmış olup bugün itibariyle 52 ülkede 63 merkeze ulaşmış ve hızlı bir genişleme başarısı göstermiştir. 2013 yılına kadar Balkanlar ve Orta Doğu, 2013 ve 2014 yıllarında da Avrupa'ya ağırlık vermiş bulunan Enstitü 2015 yılında, önemli başkentlerde kültür merkezi açmayı planlamıştır. 2015 yılı sonrasında ise Amerika kıtası, Sahra Altı Afrika ve Orta Asya'yı 2023 Vizyonu çerçevesinde öncelikli bölgeler olarak belirlemiştir (Ateş, AK Parti'de…, 2016). Yunus Emre Enstitüsü Türk Kültür Merkezleri, kültür sanat festivalleri, yarışmalar, sergiler, kulüpler, bilimsel toplantılar, fuarlar, kurslar, konserler, dinletiler, imza günleri, tanıtımlar, atölye çalışmaları gibi kültür sanat içerikli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Enstitü bünyesinde kapsamlı projeler de yürütülmektedir. Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası, Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası, Türkoloji Projesi, 100 Türkiye Kütüphanesi Projesi, Uzaktan Türkçe Öğrenim Projesi, Yerinde Tarih Projesi, Küresel kamu diplomasisi Ağı (GPDNet), Kültürel Diplomasi Akademisi, Kemankeş Projesi bunlardan en belli başlılarıdır. Yunus Emre Enstitüsü ayrıca Türkiye'nin Kültür Dergisi olarak adlandırılmış Türkçe bir yayın olan 'TR' dergisini yayınlamaktadır (Yağmurlu, 2019, s.13-15). Türkiye'nin uluslararası alanlardaki görünürlüğünün artması, Türk dizilerin (genellikle altyazılı olarak) beğeni ile izlenmesi Türkçe öğrenmeye ilgiyi arttırmıştır. Bu şekilde talebin olması Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkçeyi öğretme amacına hizmet etmiş olmakla birlikte, kültür diplomasisi alanında Türkiye'nin daha önce yaptığı planlı bir çalışması olmaması ve tecrübe eksikliği, Enstitü merkezlerinin kültürel diplomasi uygulayıcısı olmaktan ziyade yabancı dil kursu gibi sınırlı faaliyetlerle iştigal etmesine sebep olmuştur. Yine de Yunus Emre Enstitüsü Türkiye'nin Kültürel etkinliğini arttıran bir kurum olarak Türk Dış Politikasının yumuşak güç enstrümanı haline geldiği söylenebilir (Ekşi, 2015, s.363).

YTB'nın öncelikli hedefi ise, Türkiye dışında yaşayan Türk vatandaşları ve onların ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapmak olarak belirlenmiştir. Bu sebeple kültürel diplomasi ve kültürel tanıtım odaklı bir kurum olmasa da, Türk diasporaları ile yaptığı faaliyetler üzerinden kültürel diplomasi amaçlarını da güçlendirebilecek kapasitede bir kurumdur. YTB, sosyal ve kültürel araştırmalara da destek vermekte, Balkanlar, Doğu Avrupa, Orta Asya ve Kafkasya'daki soydaş halkların kültürel varlıklarını korumaya yönelik basın yayın, bilimsel çalışmalar, konferans ve panellere YTB tarafından destek verilmiş ve katılım sağlanmıştır (YTB, 2011, s. 43). Yurt

dışındaki Türk ve soydaş toplulukların STK'larını güçlendirmek, onların yapacağı kültürel etkinliklere destek vermek kültür diplomasisine diasporalar vasıtası ile hizmet etmek anlamına gelmektedir diyebiliriz.

2010 yılında kurulan kamu diplomasisi Koordinatörlüğünün de çalışmaları arasında bilgilendirme amaçlı çalışmalara kıyasla azınlıkta da olsa belgesel ve sergi formunda kültür diplomasisi projeleri mevcuttur. Kurumun desteklediği söz konusu çalışmalara Kardeş Eli Belgeseli, Türkiye'nin Dostları Belgeseli, Somali Belgeseli, Suriye Halkına Destek Konseri, I-List Turkey Programı, DoğuYorum Korosu Belgeseli, Güvenli Liman Türkiye Sergisi, Nizam Camii Belgeseli örnek gösterilebilir (KDK, Aktaran Turan ve Karanfil,2017).

Türkiye'nin kamusal yayıncılığını üstlenen TRT de Türk kültürünün uluslararası alanda tanıtımı için önemli faaliyetler yürütmektedir. TRT'nin Türk lehçelerindeki yayınları yürütmekte olması Türkçenin etkisini artırma konusunu bir ileri aşamaya taşıma ve etkinleştirme adına bir tecrübe desteği be basamak olacaktır (Kavoğlu, 2018, s.174). Özellikle TRT Avaz, TRT Kürdi, TRT-Arapça gibi bölgesel kanaların ortak kültürel değerlerin hatırlatılması ve gündemde tutulması adına hedef kamuoylarında etki potansiyeli olduğu söylenebilir.

Yurtdışında açılan eğitim kurumları da kültür diplomasisinin uzun vadeli hedeflerini gerçekleştirmekte oldukça kullanışlı araçlardır. Türkiye de birçok ülkenin yaptığı gibi yurtdışında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullar açmıştır. Ayrıca çeşitli sivil toplum kuruluşlarının açmış olduğu eğitim kurumları da bu anlamda önemli etkileşim unsurlarıdır. Ancak yakın geçmişte Türkiye'nin FETÖ tecrübesi, yurtdışı eğitim kurumlarının devlet kontrolünde kalmasının ve denetiminin çok sıkı yapılmasının ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu sebeple 28 Haziran 2016 tarihinde, yurt dışında örgün ve yaygın eğitim hizmetleri vermek ve geliştirmek amacıyla okul öncesi eğitimden üniversite eğitimine kadar tüm eğitim süreçlerinde burslar vermek, okullar, eğitim kurumları ve yurtlar gibi tesisler açmak amacıyla kurulan Türkiye Maarif Vakfı yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti adına Milli Eğitim Bakanlığı dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur. (TMV, 2022). Maarif Vakfı, 15 Temmuzdan sonra birçok devletin FETÖ okullarını Türkiye'ye devretmiş olmasından dolayı da Maarif Vakfı hızla 49 ülkede 427 eğitim kurumuna sahip olmuştur.

Bölgesel iş birliği kuruluşları arasında TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı) Türk kültür diplomasisi adına özel bir yeri hak etmektedir. TÜRKSOY, 1993 yılında Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında imzalanan UNESCO benzeri bir örgütlenmedir. TÜRKSOY'un web sitesinde kuruluş amacı "Türk Halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak için çalışmak" şeklinde tarif edilmektedir (Tarihçe, t.y.). Türk soylu devletlerin ortak kültürel mirasının oluşturulması, birbirlerini daha yakından tanımasının yanı sıra, yarattıkları sinerji ile bu ortak kültürün dünyaya tanıtılması açısından kayda değer bir çalışmadır. Avrupa Birliğinin, kömür ve çelik topluluğu olarak yola çıkan ve "spillover" etkisi ile bir alanda başlayan iş birliğinin giderek başka alanlara da yayılıp dünyada sözü geçen bir güç olması benzeri bir oluşum olarak değerlendirilebilecek TÜRKSOY, kültür diplomasisinin gelecek iş birliklerine kapı açması açısından değerlendirildiğinde oldukça önemli bir oluşumdur diyebiliriz. 2005 yılında İngiltere'de açılan Turks: "A Journey of A Thousand Year" adlı sergi büyük bir ilgi görmüştür. Sergideki 234 eserden bazılarının Türk Cumhuriyetlerinin destekleriyle St. Petersburg müzesinden temin edilmiş olması ilerde Türk Soylu devletlerin Türk kültür ve tarihinin tanıtımında doğuracağı sinerjiye örnek olması açısından önemlidir (Yılmaz, 2018, s.21)

2.3.1.2. Türkçe ve Kültürel Diplomasi

Türkçe, geleceğe aktarılması, uluslararası bir nitelik kazanması ve Türkçe de yaratılan eserlerin diğer dilleri konuşanlarca bilinmesi için çaba gösterilmesi ile Türk kültür diplomasisinin en gözde alanı olmaya adaydır. Türkiye'nin 2000'li yıllardaki bölgesel güç - küresel aktör gibi hedeflerinin bir yansıması olarak Türkiye'nin dünya medeniyetleri içerisinde büyük tarih ve zengin kültürü ile önemli bir yere sahip olduğunun kamuoylarına anlatılmasının, Türkçeyi dünya dili haline getirerek büyük ülke imajı oluşturmanın çabasıyla kültür diplomasisi uygulamalarına hız vermiştir. Türk dili öğreniminin yurtdışında yaygınlaştırılması vasıtası ile Türk kültürünün yurt dışında daha iyi tanıtılması amacıyla gerçekleştirilen 1999 yılında TİKA tarafından başlatılan Türkoloji projesi 20 Eylül 2011'de imzalanan protokolle Yunus Emre Enstitüsü'ne devredilmiştir. Türkoloji projesi çerçevesinde; Türk dili öğreniminin nitelikli hale getirilmesi, Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi, dolayısıyla bu ülkelerde yapılacak eğitim, kültür ve sosyal

faaliyetler çerçevesinde Türkçe konuşabilen mevcut bir kitlenin oluşturulması; Türkiye'nin ve Türk kültürünün yurt dışında daha iyi tanıtılması hedeflenmektedir (Yunus Emre Enstitüsü, 2013: 113). Enstitü, Türkoloji projesi kapsamında Türkoloji çalıştayları, Türkologlarla buluşma programları, sempozyumlar, dil ve kültür eğitim programlarının yanı sıra, yazı ve editörlük kursları ve sohbet programları gibi faaliyetler yürüterek Türkçenin yurt dışında yaygınlık kazanmasına katkı sağlamaya devam etmektedir. Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkçe öğretimine destek olmak, Türkiye'yi daha geniş kitlelere tanıtmak, Türk dili, kültürü, sanat ve edebiyatını dünyaya anlatmak (turkceninsesi.yee.org.tr) amacıyla hayata geçirdiği önemli faaliyetlerden bir diğeri de "Türkçenin Sesi Radyosu"dur.

Yunus Emre Enstitüsü TOEFL muadili TYS (Türkçe Yeterlilik Sınavı) geliştirmiş böylece Türkçe'nin uluslararası geçerliliğe sahip standart bir sınava kavuşmasını sağlamıştır. Yunus Emre Enstitüsü tüm merkezlerinde Türkçe Öğretimi için uygun öğretmen, mekân ve eğitsel malzeme olanaklarına sahip donanımdadır. İhtiyaç duyulabilecek her türlü malzeme Türkiye'den gönderilmekte, kaynak kitaplar ücretsiz, eğitimler ise ücretli olarak verilmektedir. (Ekşi, 2018: 203). Yunus Emre Enstitüsü, ayrıca Bosna Hersek başta olmak üzere Gürcistan, Ürdün ve Romanya'daki eğitim kurumları ile yaptığı anlaşmalar çerçevesinde Türkçenin belirlenen okullarda İngilizceden sonra ikinci seçmeli yabancı dil olarak okutulmasını sağlamıştır.

Türk Kültürel diplomasisinin en önemli öğelerinden biri olan Türkçe, gösterildiği ülkelerde altyazılı uygulama yapıldığı için Türk dizileri sayesinde Balkanlar'da oldukça popülerlik kazanmıştır. Eleştirel çevrelerce bunun geçici bir heves olduğu belirtilmekte beraber dizilerin gösterilmesi akabinde Türkçe kurslarına artan talepler değerlendirildiğinde Türkçeye ilginin arttığı, geçmişten kalan Türkçe kelimelerin tekrar kullanılmaya başlandığı basına yansımaktadır. Balkanlar'da alt yazı ile yayımlanan dizilerden Türkçe kelimeler öğrenen halk, Türkçe dil kurslarına ilgi göstermişler ve kayıt olmuşlardır (Açık ve Yavuz, 2019, s.311). Eralp'in belirttiği gibi Balkan dillerine yerleşmiş 8.000-10.000 Türkçe sözcük ve kalıpları bu dizilerin yayınlanmasıyla daha fazla algılanır olduğunu, Türkoloji bölümleri dışında halihazırda Makedonya, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren Türkiye Cumhuriyeti'nin Yunus Emre Merkezleri'nde verilen Türk dili kurslarına ilgi arttığını ve birçok televizyon kanalında altyazılı olarak verilen Türk dizileri izleyicilere kendi dilleri ve Türkçe arasındaki bağın ne kadar yakın olduğunu da göstermiştir

(2011,s.403). Saraybosna devlet üniversitesi Türkoloji bölüm başkanı Prof. Dr. Kerima Filan'a göre Türk dizileri, Bosna-Hersek halkının 'dil' olarak geçmişle kopmaya başlayan bağlarının, unutulmaya yüz tutan kelimelerin toplumsal hafızada yeniden canlanmasına katkı sağlamıştır (Balkanlar'da unutulan Türkçe.., 2010).

Türk Edebiyatının Dışa Açılımı (TEDA) projesi de, Türk kültür ve edebiyatının dünyaya tanıtımı amacıyla 2005 yılında uygulamaya konulan bir başka kültür diplomasisi unsurudur. Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın Türk edebiyatının evrensel yolculuğu olarak nitelendirdiği Türkiye'nin çeviri destek projesi "TEDA", Türk kültür, sanat ve edebiyatının klasik ve çağdaş eserlerinin ilgili ülkelerin tanınmış yayınevlerince Türkçe dışındaki dillere çevrilmesi, o dilin konuşulduğu ülke veya ülkelerde yayımlanması, tanıtılması ve pazarlanması esasına dayalı bir çeviri, yayım ve tanıtım destek projesidir (Günay, 2008). Proje kapsamında 13 yılda toplam 2 bin 696 eserin dünyaya açılması sağlanmış, Bakanlık 72 ülkeden başvuran 590 yayınevine 624 Türk yazarın bin 526 farklı eserinin 61 dilde çeviri ve baskısı için destek vermiştir (TEDA Projesi…, 2018).

2.3.1.3. Kalkınma Planlarında Kültürel Diplomasi Vurgusu

1968-1972 yılları için belirlenmiş beş yıllık kalkınma planı ile kültürel diplomasi konusu ilk defa ayrı bir başlık olarak dikkate alınmıştır (KP, 1968, s. 187). "Uygulanacak Politikalar" alt başlığında strateji belirlenerek planlı bir şekilde yürütülme amaçlı nasıl bir yol izleneceği sıralanmış ve "Türk kültürünün uluslararası alanda yerini alması için Türk sanat ve fikir faaliyetlerinin dış ülkelerde tanıtılması, yabancı sanat ve fikir adamlarının ve topluluklarının Türkiye'deki ilgili çevre ile temaslarının sağlanması, milletlerarası kültür şenlikleri düzenlenmesi, Türk eserlerinin yabancı dillere çevrilmesi, fikir ve sanat adamlarının yurt dışındaki gelişmeleri takip etmeleri, uluslararası kültür şenliklerine katılmak için özel programlar hazırlanacak ve desteklenecektir (2. KP, 1968, s. 190)" ifadelerine yer verilmiştir.

1996-2000 yılları arasında geçerli olan 7. Kalkınma Planında ise; Kültür Bakanlığı yurtdışı teşkilatında yer alan Kültür Müşavirlikleri ve Ataşeliklerinin etkin şekilde çalışabilmelerine olanak sağlayacak Kültür Merkezlerinin açılması ve bunların Dışişleri Bakanlığı ile ortak değerlendirilmesi konusu kültürel diplomasinin kurumsallaşması adına değerlendirilebilecek bir ifade iken, yurtiçi ve yurtdışı tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde devlet harici özel girişimler, vakıflar ve

derneklerin faaliyetlerinin destekleneceğinin belirtilmesi ise kültürel diplomaside devlet dışı aktörlerin devreye alındığının göstergesi olarak kabul edilebilir (7. KP, 1996, s. 31). 2001-2005 yıllarını kapsayan 8. Kalkınma Planında turizm ve tanıtım başlığı altında yabancı kamuoyu algısı üzerine çalışma hedeflendiği, önyargıları değiştirecek çalışmaların yapılacağı "Türkiye'nin kültürel birikimini, tarihi zenginliklerini dünya kamuoyuna anlatarak, yanlış izlenimleri ortadan kaldıran bir çerçeveye kavuşturulması temel amaçtır." ifadelerinden anlaşılmaktadır (8. KP, 2001, s. 169). 2007-2013 yıllarını kapsayan 9. Kalkınma Planı, Türk dizilerinin yurtdışına yoğun ihracının başladığı yıllara denk gelmektedir. Söz konusu kalkınma planındaki "Sinema ve belgesel film gibi kültürel ürünlerin üretimi teşvik edilerek kültür sektörünün milli gelir ve ihracat içindeki payı artırılacaktır" ibaresi bu anlamda sektörün önemine vakıf olunduğu ve desteklendiği yönünde değerlendirilebilir (9. KP, 2007, s. 90). 2014-2018 arasında geçerli olan 10. kalkınma planında ise "Türk sinemasının bir marka haline gelmesi ve önemli bir kültürel ihraç ürününe dönüşmesi için ödül, destek, tanıtım ve pazarlama mekanizmalarının çeşitlendirilip geliştirilmesi önem arz etmektedir. Tarihimizin önemli şahsiyetleri, olayları, masal kahramanları ve kültürel zenginlik unsurlarımız belgesel, dizi ve çizgi filmlere dönüştürülecektir. Türk film endüstrisinde kültürümüzün temel unsurları ve değerlerinin işlenmesine yönelik teşvik mekanizması oluşturulacaktır. Türk sinemasının dünyada tanınan bir marka haline gelmesini sağlayacak yapımlar yaygınlaştırılacak ve sektörün ihracata katkısı artırılacaktır" (10. KP, 2014, s. 44-45) ifadeleri dizi ve sinema sektörünün Türkiye'nin tanıtımına ve kültürel diplomasiye katlısının anlaşılmış olup bu konunun devlet politikası olarak desteklenmesinin benimsenmesi adına önemlidir. Aynı planda "Türkçe'nin dünyada tanınan ve daha fazla konuşulan bir dil olmasına yönelik çalışmaların desteklenmesi" ifadesi de yine kültürel diplomasi adına dikkat edilmesi gereken bir maddedir (s.46) . 2019'dan 2023 yılına kadar geçerli olan 11. Kalkınma planında da yine Kültür ve Sanat başlığı altındaki "Kültürümüzün temel unsurları, tarihimizin önemli şahsiyetleri, olayları, masal kahramanları ve kültürel zenginlik unsurlarımız tiyatro, sinema, belgesel, dizi ve çizgi filmlerle anlatılacaktır" (11. KP, 2019, s. 149) ve Türk sinemasının dünyada tanınan bir marka haline gelmesi için sinema endüstrisinin gelişimi sağlanarak uluslararası rekabet gücü artırılacaktır (s.150) maddeleri bir önceki kalkınma planında desteklenmesi, planda sektörün aynı hızla bir sonraki dönemde de destekleneceğini ifade etmektedir. "Kültürümüz yurt dışında tanıtılacak, kültürel diplomasi faaliyetleri geliştirilecek, kamu ve sivil toplum

kuruluşlarınca yürütülen kültürel diplomasi nitelikli faaliyetler arasında eşgüdüm sağlanacak ve uluslararası ilişkilerde kültürün yapıcı rolünden istifade edilecektir", "Yurt dışında Türk dili ve kültürünün öğretimi ve tanıtımı faaliyetleri geliştirilecektir", "Yurt dışında kültürel diplomasi alanında faaliyet gösteren kuruluşlara verilen destekler artırılacak ve bu kuruluşların idari kapasiteleri geliştirilecektir", "Dünya kamuoyunda olumlu bir Türkiye algısı oluşmasına yönelik kültürel faaliyetler gerçekleştirilecektir", "Yurtdışına telif satışını artırmak ve Türk edebiyatının dünya çapındaki tanınırlığının artırılması için gerekli olan tanıtım çalışmaları gerçekleştirilecek ve mevcut destek programlarının içeriği geliştirilecektir", "Türk edebiyatı ve yayıncılığının yurt dışında tanıtımına yönelik faaliyetlerin ve bu faaliyetlerde kullanılan bilgilendirici içeriklerin çevrimiçi ortamlarda da yer alması sağlanacaktır" (s.151), ifadeleri, 11. Kalkınma Planında Kültürel Diplomasiye çok boyutlu olarak önem verildiğine, kamu ve STK'lar tarafından uygulanacak faaliyetlerde koordinasyonun önemine dikkat çekmektedir. 2024-2028 yılları için geçerli olacak olan 12. Kalkınma planında da gerek dizi, sinema sektörü gerekse genel kültür diplomasisi adına planlanan çalışmalar önceki kalkınma planındaki şekli ile korunmuş, istikrarlı bir uygulama alanı olarak dikkat çekmektedir (12. KP, 2024, s. 189-191). Kültürel diplomasinin dış politika hedefleri için öneminin anlaşılması ve bu konuda proaktif davranılmasına karar verilmesi adına önem arz etmektedir.

2.3.1.4. Milli Kültür Şuraları ve Kültür Diplomasisi

Milli Kültür Şuraları da Türkiye'de Kültürel Diplomasi planlamaları çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir başka başlıktır. İlki 1982 de ikincisi 1987 de üçüncüsü ise biraz gecikmeli olarak 2017 de gerçekleştirilen şuraların hepsinde (ilk ikisinde adı kültürel diplomasi olmasa da) Türk kültürünün dünyaya tanıtımı adına kararlar alınmıştır. Milli Kültür Şuralarının komisyonlarına baktığımızda kültür diplomasisi adına çalışmalar yapan komisyonun birinci Milli Kültür Şurasında Dış Kültürel İlişkiler ile Türk Kültürünün İç ve Dış Tanıtılması, Yayılması Komisyonu, İkinci Milli Kültür Şurasında Kültürel Tanıtım Komisyonu olarak adlandırıldığını, Üçüncü Milli Kültür Şurasında ise kültür diplomasisi Komisyonu ile Yurtdışı Türkler ve Kültür Komisyonu adı altında çalıştığını görmekteyiz (Sayın, 2019, s.88). 3. Milli Kültür Şurasının kültür diplomasisi Komisyon üyelerinin ortak kararıyla, kültür diplomasisi; "Zengin mirası uluslararası platformlara taşıyarak kültür sanat vasıtasıyla dostluk ve barışa katkıda bulunma sanatı" olarak tanımlanmıştır. Komisyon mevcut

uygulamaların desteklenmesi ve ilgili kurumların koordinasyonunun düzenlenmesi yönünde bir rapor hazırlamıştır. (III. Millî Kültür…,2017). Kültürel Diplomasi başlığı açılması ileriki benzer şuralarda daha kapsamlı çalışmalara taban oluşturması ve konunun farkındalığı açısından önem arz etmektedir. Aynı raporun Sinema Televizyon Komisyonu raporundaki "Dünyaya açılan Türk dizi sektörünün, evrensel insani değerlere uygun içerik açısından denetlenmesi, bu dizilerin Türk kültür ve medeniyetini tanıtma, sevdirme, Türk markalarını özendirme aracı olarak kullanılması" (III. Millî Kültür…,2017) konulu madde, çalışma konumuz ile doğrudan bağlantılı olduğundan burada bahsetmekte fayda görmekteyiz. Söz konusu dizilerin dünyaya Türk kültürünü tanıtma fonksiyonu olduğunun kabulü ve denetleme önerisi konunun devlet politikası olarak benimsendiğinin göstergesidir denebilir.

Gerek aktörlere gerekse uygulama örneklerine baktığımızda yakın tarihe kadar planlı bir kültür diplomasisi stratejisi olmadığını, dönemsel çabaların uzun vadeli dış politika planlarına hizmet etme noktasında sığ kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca Türkiye'nin bu kültür diplomasisi uygulamalarına hedef kamuoylarının verdiği karşılığın nasıl olduğu, önyargıları düzeltmede, sempati kazanmada ne derece başarılı olduğu konusunda nitel veri eksiği vardır. Hedef kamuoylarına yönelik düzenli yapılacak algı araştırmalarının, anketlerin ve veri toplanabilecek diğer yöntemlerin uygulamaya konması ve geri bildirim alınması en az kültür diplomasisi adına yapılan yoğun çabalar kadar önem arz etmektedir. Saydam, Türkiye'nin kamu diplomasisi adına yararlandığı tarihsel ve kültürel birikiminin dünyada kabul görüp görmeyeceği ve toplumlar arası bağlar oluşturup oluşturmayacağı sorusuna, bu tarz uygulamalarda yaklaşımın çok önemli olduğunu vurgulayarak cevap vermektedir. Hamasi ve obsesif yaklaşımın tam tersine negatif etkisi olacağına, yıkım etkisi yapabileceğine dikkat çekmiştir. Osmanlının sert güç ve yumuşak gücü yıllarca dengede tutarak hükmedilen topraklardaki insanların da gönlünü fethettiğini ve günümüzde ABD'nin aynı mantıkla, dünyayı ordusunun yanı sıra Hollywood ve MTV ile etkisi altına aldığını söylemektedir. (Aydemir, 2016 s.411- Ali Saydam'ın verdiği mülakattan). Aynı soruya Efegil, bizim tarih ve kültürümüze saygı duyanlar olabileceği gibi, tarihi ve kültürel değerlerimize atıftan rahatsız olan guruplar olabileceği bu tarz uygulamalar için göz ardı edilmemesi gereken bir ayrıntıdır şeklinde cevap vermiştir (Aydemir, 2016 s.412- Ertan Efegil'in verdiği mülakattan). Çevik ise Türkiye'nin tarihinden devraldığı kültür ve tarihin olumlu çağrışımlar yaptığı bölgelerde bu öğelerden

faydalanılarak sürdürülen kamu diplomasisi uygulamalarının köprü olabileceğini belirtmiştir (Aydemir, 2016 s.412- Senem Çevik'in verdiği mülakattan). Bu yorumları da dikkate alarak kültürel diplomasi uygulamalarında hedef kamuoylarına yaklaşımın çok önemli olduğu, toplumsal farklılıkların dikkate alınmasının istenilen hedeflere ulaşma konusunda başarı şansını arttıracağını söyleyebiliriz. Aynı mülakatta Saydam, Türkiye'de Televizyon aracılığı ile kültürünün, değerlerinin ve politikalarının hedef kitleye iletilmesini hususunun devletin dış politika hedeflerine uygun bir şekilde yapılmadığını, spontane geliştiğini bu nedenle istenmeyen etkilerinin olabileceğine dikkat çekmektedir (Aydemir, 2016 s.419- Ali Saydam'ın verdiği mülakattan) ki burada televizyon vasıtası ile devlet dışı aktörlerce yapılan kültürel diplomasi faaliyetlerinin ne derece devletin dış politika hedefleri ile örtüştüğü konusu incelenmesi gereken bir noktadır.

2.3.2. Kültürel Diplomasi Çerçevesinde Türk TV Dizileri

2.3.2.1. Türk Dizilerinin İhracının Tarihçesi

Türk dizilerinin yurt dışı pazarına açılması serüvenine kronolojik olarak baktığımızda 1981 yılında Fransa'ya satılan Aşk-ı Memnu dizisinin bu anlamda bir ilk olduğunu söyleyebiliriz. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin halkları tarafından tanınan ve sevilen ilk Türk dizisi ise TRT tarafından 1986 yılında çekilmeye başlanan ve SSCB'nin dağılmasından önce yayınlanan "Çalıkuşu"dur. Çalıkuşu dizisi yayınlandığı dönemde SSCB'de azımsanmayacak bir başarı elde etmiştir. Orta Asya Türk halkları, Türkiye'deki kültür, toplumsal hayat ve kadın-erkek ilişkileri hakkında bu dizi sayesinde bilgi edinirken dizinin tarihsel bir dönemi yansıtması edinilen bilgilerin de geçmişe yönelik olmasına sebep olmuştur. 1997'de Kazakistan'a Deli Yürek dizisi bu süreçte bir başka öncü kültürlerarası ürün olarak değerlendirilebilir (Yeşil, 2015: 43). 1993-2002 döneminde 4 sezon ve 113 bölüm olarak yayınlanan ve 2001 yılında Kazakistan bölüm başına 30 dolara satılan "Deli Yürek" adlı yapım yurtdışında lisanslanan ilk Türk dizisidir. Kazakistan dışında çok geniş bir pazara ulaşamasa da, bu ülkede çok sevilmiş ve tam 10 defa gösterime sokulmuştur (https://www.sbb.gov.tr,2020, s:24).

Kırk beş yıllık geçmişine rağmen ülkemizde televizyon dizisi yapımcılığı 2000'li yılların başından itibaren dizi üretiminin, tüketiminin ve ihracatının artması ile bir sektör görünümü kazanmıştır. Türk dizlerini yurt dışına pazarlayan en büyük

ihracatçı firma olan Global Agency'nin yönetim kurulu başkanı İzzet Pinto Türk dizilerinin, yurt dışında gerçek anlamda furyasını başlatan yapımın "Binbir Gece" dizisi olduğunu ifade etmiş, Orta Doğu'da ise bu etkiyi "Gümüş" dizisinin başlattığını söylemiştir. Orta Doğu'da *Noor* (Nur) adıyla yayımlanan *Gümüş* dizisi, Orta Doğu ülkelerinde talep patlamasına sebep olması, ulaştığı hedef kitle büyüklüğü ve gördüğü ilgi açısından değerlendirildiğinde Türk dizileri için bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu dizinin 2007 yılında Orta Doğu'ya ve Bulgaristan'a satılmasıyla Orta Doğu ve Balkanlara dizi ihracatı başlamıştır. 2008-2019 döneminde ihraç edilen Binbir Gece, Gümüş, Muhteşem Yüzyıl, Anne, Aşk ve Ceza, Paramparça, Kurtlar Vadisi, Kurtlar Vadisi Pusu, Kösem Sultan, Fatmagül'ün Suçu Ne, Ezel, İstanbullu Gelin, Yaprak Dökümü, Sakarya Fırat, Bir zamanlar Osmanlı Kıyam, Ihlamurlar Altında, Diriliş Ertuğrul, Payitaht Abdülhamit, Sıla, Öyle Bir Geçer Zaman ki, Medcezir, Erkenci Kuş, Paramparça, Adını Feriha Koydum, İffet, Asi, Vatanım Sensin, Yabancı Damat gibi Türk dizileri yayınlandıkları ülkelerde geniş kitlelere ulaşarak kendi izleyicilerini oluşturmuşlardı (Ökmen ve Göksu, 2019, s.260). 2018 Ağustos ayı itibarıyla "Muhteşem Yüzyıl" en fazla gelir getiren dizi olmuş, ayrıca bu dizi dünyada en fazla ülkeye ihraç edilen dizi unvanını almış, 70 ayrı ülkede 500 milyondan fazla izleyiciyle buluşmuştur. (Özdemir, 2018).

Balkanlar'da "1001 Gece", "Fatmagül'ün Suçu Ne?", "Muhteşem Yüzyıl" ile Orta Doğu'da "Gümüş", "Yaprak Dökümü", "Kurtlar Vadisi", "Asmalı Konak", "Ihlamurlar Altında", "Aşk-ı Memnu" dizilerinin öncü olduğu yapımlar bölge halkının televizyonlarına bir tür yumuşak güç enstrümanı olarak yol bulmuştur. Türkiye, küçük bir ekrandan, Hırvatistan'dan Fas'a, Yemen'den Kazakistan'a oldukça geniş bir coğrafya da sıradan vatandaşın yemek masalarına, oturma ve yatak odalarına kadar büyük bir etki yaratmaya başlamıştır. Hans Tuch kamu diplomasisini, "bir hükümetin ulusal amaçlarının ve güncel politikalarının olduğu kadar ulusunun fikir ve ideallerinin, kuruluşlarının ve kültürünün yabancı halklarca anlaşılması amacıyla gerçekleştirilen iletişim süreci olarak" tanımlamıştır (Tuch 1993, s.3). Türk dizilerinin, bu tanıma göre bahsedilen iletişim sürecinde başta Orta Doğu ve Balkanlar olmak üzere tüm dünyada kamu diplomasisi adına bir gelişme gösterdiği söylenebilir. Araştırma sonuçlarına göre ve dünya basınına yansıyan yorumlar değerlendirildiğinde, Türk dizilerinin popülaritesinin Türkiye'ye karşı sempati, aşinalık, prestij, pazar ve etkinlik imkanları kazandırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türk dizilerinin diğer

ülke ve coğrafyalarda etkinleşmesi ile bu bölgelerde Türk kültürüne karşı bir yakınlık oluşmuş, bu kültürel yakınlığın iyi yönetilmesi ve diğer çalışmalarla desteklenmesi ile ticari ve siyasi etkinliğe dönüşmesi ihtimali artmıştır. Türkolog-yazar Jesenkoviç'in, "Yaprak Dökümü" ve "Aşk-ı Memnu" gibi dizilerin yayımlanmaya başlamasıyla Balkanlar'daki halkın, Reşat Nuri Güntekin'in "Yaprak Dökümü" ve Halit Ziya Uşaklıgil'in kitaplarına da bu ülkelerde büyük ilgi gösterdiğini söylemesi bu hususta bir ipucu olacak niteliktedir (Türk dizileri Balkanlar'ı.., 2012).

Dizilerin izlendiği ülkelerde insanlar Türk toplumunun birçok özelliği, geleneği hakkında bilgiler edinmekte ve bu bilgiler birtakım önyargıları kırarken yeni yargıları da meydana getirmektedir (Bilis ve diğerleri, 2018, s.412). İlk dönemlerde Orta Doğu ağırlıklı olarak başlayan ihracat Balkanlar, Orta Asya, Avrupa, Latin Amerika, Afrika, Çin, Rusya, Güney Kore, Pakistan, Japonya ve Hindistan'a kadar uzanan bir açılım sağlamıştır. "Binbir Gece", "Gümüş", "Aşk-ı Memnu", "Muhteşem Süleyman" gibi diziler birçok coğrafya da büyük bir izleyici kitlesine ulaşmıştır. Başlangıçta tarih ve kültürel yakınlığı olan bölgelerde Türkiye dizilerine ilgiyle başlayan süreç, zamanla farklı coğrafyalara yayılmıştır. Bu bölgelerin dışında 2014 yılında Şili'nin Mega kanalında "Binbir Gece" dizisinin gösterime girmesiyle Türk dizileri Latin Amerika bölgesine adım atmıştır. Böylece 2014 yılından sonra Türk dizileri Latin Amerika kanallarında da yoğun gösterime başlamıştır. 2018 itibariyle o bölgenin TV kanallarında 51 Türk dizisi yayını sürdürmektedir (Okutan, 2019). İTO (İstanbul Ticaret Odası) Başkanı Şekip Avdagiç de, 2018'den 2022'ye kadar 5 yıl Latin Amerika'da Türk dizisi damgasının vurulmuş olduğunu belirtmiştir. 2020'nin ortasından itibaren yani pandeminin başlamasıyla Türk dizilerine Latin Amerika'daki ilginin, Türk dizilerine olan global talebin de üzerine çıktığını, romantik dramalar, tarihi diziler, romantik komedilerin son dönemde Latin Amerika'da çok iyi iş yaptığını ifade etmiştir (Türk dizisi ihracatında…, 2022). Aslan'ın (2019, s. 47) Latin Amerika'da Türk dizilerinin yumuşak güç ve uluslararası iletişim bağlamında etkileri üzerine yaptığı araştırma sonuçlarına göre katılımcıların diziler sayesinde Türklere dair düşüncelerinin değiştiği, Türk kadınının modern ve güçlü olduğu kanaatini paylaştıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, daha önce Türkiye hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirterek diziler vasıtası ile Türk insanını, kültürünü, yaşam tarzını büyük bir ilgi ile tanıma fırsatı bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu bakımdan Türk dizilerinin Latin Amerika toplumu için Türkiye hakkında önemli bir bilgi

kaynağı olduğu söylenebilir. Batı Avrupa ise, Türk dizi sektörü açısından daha zor bir pazar olmuştur. O bölgede İsveç ve İspanya ile giriş yapılmış, 'Son' dizisi İsveç'te ülke tarihinin en çok izlenen dizisi olmuş, İspanya'da da "Son"un formatından uyarlanan yeniden çekimi El Accidente adıyla yayınlanmış, İspanyol kanalında 2018'de Fatmagül'ün Suçu Ne dizisi en çok seyredilen dizi konumuna gelmiştir (turk-dizileri-300-milyon.., 2018).

Türk dizileri yakın geçmişte Orta Doğu ve Arap ülkelerine bölüm başına ortalama 500 dolar civarında satılırken (Bozkuş, 2022), kalite ve bilinirlikteki artış ile bölüm başı satış fiyatı oldukça artmıştır. Dizi fiyatlarının pandemiden etkilendiğini belirten İTO Başkanı Avdagiç, pandemi öncesinde iyi bir Türk dizisinin bir bölümünün satış fiyatı 650 bin doları bulurken, şimdi bölüm başı toplam hasılatın 400 bin dolar seviyesine gerilediğini belirtmiştir (Türk dizisi ihracatında…,2022). Dizi ihracatında günümüzde dünyada ABD'den sonra 2. Sıraya yerleşen Türkiye için 2008'de 10 milyon dolar olan dizi ihracat geliri, 2013'te 150 milyona (Deloitte, 2014, s:36), 2018 de ise 350 milyona ulaşmıştır. 2023 yılı için belirlenen hedef ise en az 1 milyar dolar tahmin edilmektedir. Ancak hangi ülkeye, ne kadar bedelle dizi satıldı gibi bir kayıt olmadığı, beyannameye bağlı bir ihracat olmadığı için sağlıklı istatistik tutulmadığını belirten İTO Başkanı Avdagiç, yapımcı firmalardan alınan geri bildirimlere göre, 2022 de "dizi ihracatında 600 milyon doları geçeceğimizi öngörüyoruz" değerlendirmesini yapmıştır (Türk dizisi ihracatında…,2022). Satış adetlerinin artmaya devam etmesine rağmen bölüm başı gelirin düşmesi sonucu daha önce 1 milyon dolar olarak gösterilen 2023 ihracat hedefinin revize edilmesi daha gerçekçi olacaktır.

2.3.2.2. Kültürel Diplomasi ve Türk TV Dizileri

2019 yılında düzenlenen "Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıştayı"nda konuşan İletişim Başkanlığı Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Zahid Sobacı Türk dizilerinin 156 ülkeden 650 milyon seyirci ile dünyanın dört bir yanına ulaştığını, dizileri izleyenlerin yüzde 80'inin Türkiye'yi ziyaret etmek istediğini belirtmiştir (Sarıtaş, 2019,). Bu veriler Türkiye'yi Amerika'dan sonra dünyaya en çok dizi ihraç eden ikinci ülke konumuna getirmiştir (https://www.sbb.gov.tr, 2020/04, s:23). Dolayısıyla son dönemlerde Türkiye'nin ihracat kaleminde yer alan ve giderek büyüyen bir ihraç ürünü olmanın haricinde, ulaştığı hedef kitlenin büyüklüğü göz önüne alındığında kültürel diplomasi için önemli bir araç olarak değerlendirilebilecek

olan Türk televizyon dizileri de, etkisi itibariyle ayrı bir başlık olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir.

Yaratıcı kültür endüstrisi ürünü olarak değerlendirilebilen televizyon dizileri uluslararası arenada önyargıları yıkma, imaj ve kamuoyu oluşturma, yumuşak güç yaratma kaynağı olarak görev yapabilmektedir. Diziler üretildikleri ülke adına önemi göz ardı edilemeyecek bir fayda üretmektedirler (Aslan,2020, s.141). Zira Bir ülkenin hikayesini anlatması, imajını yenilemesi ve kamuoylarının algısını yönetmesi konusunda sinema ve diziler oldukça kullanışlı araçlardır. Ülkelerin hikayesinin yabancı kamuya anlatılmasının en etkili ve hızlı yolu olarak da sinema ve diziler göstermektedir ki, Amerikan rüyası algısının dünyaya Hollywood aracılığı ile empoze edilmesi sağlanmıştır (Ekşi, 2018, s.378). Ayrıca dizi ve sinema filmlerinin yabancı kamularda beğeniyle izlenmesi, kaynak ülkeye karşı farkındalığın ve görünürlüğün artmasını sağlarken, iyi işlenmiş içerikler ülkenin cazibe merkezi olmasına katkıda bulunmaktadır. Özellikle diziler üzerinde yapılan algı araştırmaları, dizilerin, farklı hayat tarzlarını tanıtma ve izleyicilerde değişim yaratma konusunda etkilerinin olduğunu göstermiştir (Pastina, Rego ve Straubhaar; 2003,s.9). Uygulama anlamında dizi gibi tek yönlü ve monolog iletişim sağlayan popüler kültürel ürünleri, ülkelerin ulusal itibarlarının şekillendirilmesinde de rol oynamakta ve bu yönü ile Cowan ve Arsenault'un sınıflandırmasına da uygun düşmektedir. Cowan ve Arsenault'un modelinde, monolog aracı olarak görülen ve dizilerin de dahil edilebileceği kültürel çalışmaların, ülkelerin politikalarını, kimliklerini, değerlerini aktarılması adına önemli araçlar olduğu ancak bu aktarımı yaparken hedef kamularda ters etki yaratmaması adına kurguların çok dikkatli yapılması noktası bizim çalışma alanımız adına da çok önemli bulduğumuz bir husustur. Yine Gilboa'nın, "iç halkla ilişkiler model"inde bahsedildiği üzere hedef kamulardaki kamuoyu araştırma metotlarının kullanılması, diziler vasıtası ile yapılan kamu diplomasisi çalışmalarının nasıl etkileri olduğu konusundaki geri bildirimlerinim önemine değinmekte olup bu konu da bizim çalışmamızda üzerinde durduğumuz bir noktadır. Sanal ortamda senaryolar içine yerleştirilen kurgularla oluşturulan imaj, çoğu zaman gerçekliğin yerini alabilmekte kamuoylarını manipüle edebilmektedir. Dolayısı ile Hansgert Peisert'in Kültürel İletişim Modelinde tarif edildiği üzere, bu iletişim araçları ile bir ülkenin imajını yeniden tanımlamak mümkündür ki bu da ülkelerin dış politika faaliyetleriyle paralellik gösteren "kendini tanımlama" modelindeki, "yurt dışında kendi ülkesinin

belirli bir resmini çizme" hedefi ile de örtüşmektedir. Bu da dizilerin önemli bir yumuşak güç enstrümanı olduğu anlamına gelir.

Özdağ da (2012) "Türkiye'de yumuşak güç kavramının geniş bir yaygınlık kazanmasının nedeni, Türk televizyon dizilerinin Orta Doğu ve Balkan ülkelerinde geniş bir ilgi ve izlenme oranı sağlanmasından, Türkiye'nin yumuşak gücü diye bahsedilmesi gelmektedir" ifadesiyle Türk dizilerinin yurt dışındaki popülaritesi ile Türkiye'nin artan yumuşak gücü arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Benzer biçimde İletişim Başkanı Fahrettin Altun da, dizilerin oluşturduğu etkiyi ülkenin en önemli yumuşak güç kaynaklarından birisi olarak değerlendirmektedir (Altun, 2019). Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy ise dizi film ihracatının yalnızca ekonomik göstergeleri olumlu seviyelere çıkarması açısından önemlidir demenin, meselenin mahiyetini hafifletmiş olacağını belirterek benzer bir yaklaşıma sahip olduğunu ima etmektedir. Zira Türk dizilerinin ve Türk filmlerinin dünyanın çeşitli ülkelerinde milyonlara ulaşıyor olmasının; Türk kültürünün, Türk sanatının, Türk müziğinin ve tabi ki Türk markalarının da dünyanın çeşitli ülkelerinde milyonlara ulaşıyor olması demek olduğuna işaret etmiştir. (Sağlam, 2019). Yukarıda bahsedilen tüm bu nedenlerden ötürü Türk dizilerinin stratejik boyutu daha fazla üzerinde durulmayı hak etmektedir.

2.3.2.3. Stratejik Bir Sektör Olarak Dizi Sektörü

Türkiye'nin yumuşak gücüne ivme kazandıran diziler ve sinema gibi kültürel ürünlerin, doğrudan politik araçlar olmamakla beraber devlet desteği de alıyor olması, bu ürünleri Türkiye'nin kültürel diplomasi stratejisinin bir parçası olarak ve dolayısıyla stratejik boyutuyla da düşünmemizi gerektirmektedir (Çevik, 2015, s.396). Dünyanın pek çok yerinde yayınlanan Türk dizileri birbirinden farklı özelliklere sahip olan geniş bir izleyici kitlesine hitap etmektedir. Bu durum izleyicilerde Türkiye ile alakalı fikir ve tutum oluşumuna yardımcı olmakta, kültürel ögelerde, ticari ürünlerde, turizm potansiyelinde, dil öğreniminde etkisi gözlenmektedir. Türkiye'nin kendisini aracısız olarak uluslararası topluma ve yabancı kamuoylarına aktardığı diziler, içeriğin tamamen Türkiye tarafından kontrol edildiği enstrümanlar olarak kültürel diplomasi ekseninde stratejik bir değere sahiptir. Ancak dizilerin yapım sürecinde ihraç edileceğinin planlanmaması bu dizilerin bir kültürel diplomasi aracı olarak konumlandırılmasını kısmen engellemektedir. Dizilerde birbirinden çok farklı şekilde sunulan yaşam biçimlerinin Türkiye'yi tanımayan ya da az tanıyan kişilerin algıların

karışmasına da sebep olabilmektedir. Türk yapımı dizilerin Türkiye'nin yurtdışındaki imajının düzeltilip geliştirilmesine anlamlı bir katkı yapması bekleniyorsa, bu dizilerin bir koordinatörlük garantörlüğünde özellikle de farklı kamuoyları üzerindeki etkilerine dair öngörü ve planlama dahilinde üretilmesi ve yayılması söz konusu dezavantajların hafifletilmesine yardımcı olabilecektir (Ökmen ve Göksu, 2019, s.252).

Türk yapımı dizilerin verdiği mesajlar, birbirinden farklı kültürlere sahip olan toplumlarda farklı şekilde Türk kültürünü, tarihini, değerlerini ve yaşam tarzını tanıma ve bilgilenme sürecine katkıda bulunmaktadır. Örneğin Orta Doğu ve Balkanlar gibi kültürel yakınlığın bulunduğu coğrafyalarda, sempatinin daha çok arttığı görülürken; Latin Amerika gibi uzak bölgelerde, Türk kültürü ile ilişki geliştirme imkânı sağlamaktadır (Yazar, 2020, s: 537). Böylelikle dizi filmler, kültürel farklılıklara sahip pek çok izleyicinin severek izleyeceği hikâyeler oluşturarak ve izleyicileri cezbederek kültürel etki bırakabilme ve dolayısıyla kültür taşıyıcısı araçlar olma özelliğine sahip yapımlar olarak nitelenebilir. Bu bağlamda, ihraç edilen Türk TV dizilerinin, başlangıçta bölgesel, ilerleyen süreçte küresel boyutta gerçekleşen ve başarılı olarak nitelendirilebilecek bir kültürel diplomasi örneği oluşturduğu iddia edilebilir.

Dünya da kayda değer bir izleyici kitlesine kavuşmuş olan Türk dizilerinin kültür ihracına etkisi daha kabul gören bir olgu iken, bu dizlerin Türk Dış politikası ile ne derece paralel gittiği, hedeflere ne kadar katkı sağladığı ayrıca araştırılması gereken bir başlıktır. Dizilerin içeriği ile hedef kamulara verilmek istenen dış politika mesajlarının karşılaştırılıp tespitler yapılması yanı sıra, verilen mesajların hedef kamularda yarattığı etkilerin düzenli ölçümlenmesi, dizilerin kamu diplomasisi adına başarılı olunup olunmadığının anlaşılması açısından önemlidir. Aydemir'in (2016; s:420-423) konuyla ilgili mülakat yaparak görüş aldığı uzmanlardan Ali Saydam, dış politika hedeflerine ulaşma adına Türkiye hakkında verilen mesajlara dizilerin bir katkısı olmadığını, dizilerin kurgusunun kamu diplomasisi stratejik desteği doğrultusunda olmadığını belirtmektedir, aynı şekilde Abdullah Özkan da ihraç edilen dizi içeriklerinin kamu diplomasisi vizyonu ile oluşturulmadığına dikkat çekmektedir. Bu sebeple de yayınlandıkları ülkelerdeki değerlere ters düşebileceğinden Türkiye aleyhine bir tepki oluşturmaları da söz konusudur demektedir. Ancak bizim yaptığımız incelemelerden çıkarımla Tarih konulu Türk dizilerinin kurgularında zaman zaman güncel sorunlara göndermeler yapılması, tarihi karakterlerle günümüz liderleri arasında eşleştirme çabaları yabancı izler kitlelerde karşılık bulmuştur diyebiliriz.

Nitekim dizileri incelediğimiz bölümde buna ait örneklere yer verilmiştir. Efe Sevin de benzer doğrultuda, dizilerin plansız yapıldığından kamu diplomasisi başarısından ziyade ticari bir başarısının olduğunu savunmaktadır. Senem Çevik de uluslararası popülarite yakalayan dizilerin başarı sürecinin tamamen tesadüfi ve devlet desteksiz geliştiğini belirtmiştir. Başarılarının sivil ve sektörel girişimler olarak değerlendirilmesi gerektiğini, dış politika doğrultusunda planlı bir yaklaşımın olmadığını iddia etmiştir. Ancak konuyu tamamen ticari ve tesadüfi başarı olarak görüp, Türkiye'nin dış politika hedeflerine hizmet edebilecek bir kamu diplomasisi aracı olmadığını savunan bu görüşlerin, geçmiş 20 yılda hızla kurumsallaşan ve ciddi hamleler yapan Devlet'in kamu diplomasisi mekanizmasını görmezden geldiğini ya da konuyu eksik değerlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Türk dizilerinin yurtdışına yoğun bir şekilde pazarlanma süreci, Türkiye'nin aktif ve iddialı söylemler izlediği dış politika dönemine rastlamaktadır.

Bize göre, Türkiye'nin laik ama Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu bir toplum olması kadar, bu özelliği sebebiyle özellikle 2010 sonrası dönemde Arap Baharı sürecinde bazı küresel güçler tarafından Orta Doğu bölgesinde planlanan değişimde bir model olarak önerilmesi de Türkiye'nin yumuşak gücünü arttırmaktadır. Başka bir ifade ile ülkenin görünürlüğünün artması ile dizilere ilgi, birbirini besleyen, neden sonuç ilişkisinin çift taraflı akış oluşturduğu bir denklem yaratmıştır.

2.3.2.4. Türk Dizileri ve Türk Dış Politikası

Türk dizi sektöründeki gelişim sürecini Türkiye'nin aktif dış politika ve ekonomik gelişme süreci ile birlikte değerlendirmek doğru olacaktır. Türk dizilerinin yurtdışında popüler olmasının Türk dış politikasının Orta Doğu da atak yaptığı 2007 yılına rastladığını söylenebilir. Diziler, Türkiye'nin bölgedeki hamlelerindeki ivmeden etkilenmiş, Türkiye'nin hedef kamular nezdinde görünürlüğünü ve farkındalığını arttırmış olabilir, ancak dış politikayı sürükleyici bir konuma ulaşıp ulaşmadığı, şayet ulaştıysa bunun boyutu daha önce de belirttiğimiz gibi araştırılması gereken bir konudur ve ilerleyen bölümlerde bu sorunsala katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Yine de Ak Parti iktidarındaki Orta Doğu açılımı ile paralel olarak Türk dizilerinin Arap ve Orta Doğu dünyasında rağbet görmesi ve beğeniyle izlenmesi yumuşak güce katkı olarak değerlendirilebilir. Çevik, AK Parti iktidarı ile Osmanlı ve Cumhuriyet değerlerinin, muhafazakâr demokrat kimlikle bir arada dış politikaya yansımasının Orta Doğu halkları nezdinde dizilere gösterilen rağbetin bir sebebi olarak

değerlendirilebileceğini belirtmektedir (2015, s. 430). Yine aynı şekilde Ekşi de Türkiye'nin Müslüman ve seküler yapısının dizilerdeki yaşam tarzlarında yansıtılmakta olduğunu, Müslüman Orta Doğu ülkeleri için model olarak algılandığını söylemekte, Müslüman ama aynı zamanda seküler rejimi ve Batılı yaşam tarzı Türkiye'yi Orta Doğu ülkeleri nezdinde çekici kılmakta olduğunu ifade etmektedir (2018, s.268).). Türkiye'nin, Orta Doğu coğrafyasında Arap Baharı ile birlikte yeniden şekillenmeye başlayan toplumsal yapılarına diziler marifeti ile model olarak sunulması, Ak Parti'nin bölgesel güç ve liderlik iddiaları ile birleştirildiğinde tutarlı ve mantıklı gelmektedir. Ayrıca Orta Doğu'nun değişen siyasal ve sosyal zemininde, Türkiye ile olan kültürel ve tarihsel benzerlikleri, sunulan model ülke alternatifini, kabulü kolay hale getirmektedir. Daha uzak bir coğrafyaya baktığımızda, Latin Amerika açılımından önce, Türk yapımı dizilerin söz konusu ülkelerin kamuoyunda yer edinmesinin Türkiye'nin görünürlüğünü arttırarak Türk Dış Politikasının manevra alanını genişletebileceği söylenebilir. Diğer taraftan, dış kamuoyunda bu kadar ilgi çeken dizilerin, özellikle Orta Doğu coğrafyasında kültürel bir hegemonya yarattığı düşüncesi, o dönem sıklıkta telaffuz edilen "Yeni Osmanlıcılık" söylemleri eşliğinde kültürel emperyalizm kaygısını içeren eleştirel söylemlerin de artmasına katkıda bulunmuştur (Çevik, 2015 s.422). Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türk Dış Politikasına yön veren bir eğilim olarak karşımıza çıkan "Yeni Osmanlıcılık", geçmişte Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde olan topraklar üzerinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin yumuşak güç unsurlarını kullanarak tekrar söz sahibi olmasını arzulayan politik bir söylem olarak tarif edilebilir. Söz konusu topraklardaki devletlerle tarihsel travmaları tamir ederek Osmanlı İmparatorluğunun ihtişamlı dönemlerinin tekrar hâkim olabileceği, bu sayede birlik ve beraberliğin getirdiği güçten herkesin kazanımı olacağı iddiasındadır. Bu anlamda söylemin hedefi, eski Osmanlı toprakları üzerinde günümüzde egemenliğini sürdüren devletlerdir (Gülbay,2023, s: 261) ancak dizilerin ilettiği mesajlarla hedef devletlerdeki elit kesimler de tetiklenmiş ve yoğun eleştirilere sebep olmuştur.

Çevik, Türkiye imajının dizilerde çeşitlilik arz ettiğine işaret etmektedir. Diriliş Ertuğrul ve Payitaht Abdülhamit gibi dizilerde İslami değerlerin temsil edildiği bir kimlik sunulmasına karşılık, çoğunlukla dizilerde seküler bir kimlik yansıtılmasının özellikle Orta Doğu'da izleyicilerin bir kısmının dizilerdeki seküler kimliğe ilişkin eleştirilerde bulunmasına yol açtığını belirtmektedir (Çevik, 2015, s. 429). Sancar da

dizilerin Türkiye'nin yumuşak gücüne katkısı olduğunu söylerken mesaj konusunun önemine dikkat çekmektedir. Dizilerin devlet tarafından değil özel sektör tarafından çekildiğini bunun da verilmek istenen mesajın inanılırlığına katkı sağladığını belirtmektedir. Ancak dış politika cephesinde bir başarı yakalayabilmek için devlet ve özel sektörün benzer mesajlar iletmesinin önemine dikkat çekmektedir (akt. Aydemir, 2016 s.423). Çalışmamızın dizileri izlediğimiz bölümünde dizilerde verilmeye çalışılan mesajlar ile dış politika hedeflerinin örtüşüp örtüşmediğine dair örneklemeler yapılması planlanmıştır. Aynı şekilde dizilerdeki kurgu ile dönemlerin tarihi gerçekliklerinin uyuşup uyuşmadığı konularında da örneklendirmeler yapılacaktır. Sancar'ın da yukarıda belirttiği gibi dizilerin özel sektör tarafından çekilmesi her ne kadar hedef kamularda mesaj kabulü açısından kolaylaştırıcı etki yapıyorsa da mesaj dozunun iyi ayarlanamaması hedef kamuda devlet-özel ayrımı yapılmadan kuşku ile karşılanabilecektir. Zira izleyicinin, rahatsız olmadığı ve dozunda bir mesaj aktarımında, senarist, yapımcı, yönetmen, özel-devlet desteği gibi unsurların detaylarından şüphelenme ihtimali oldukça zayıftır. Dolayısı ile bize göre önemli olan mesajın kimden gönderildiği ya da devlet desteğinin olup olmadığından ziyade mesajın dozunun ve tarzının, hedef kamuda kabulü açısından çok daha önemli olduğudur.

2.3.2.5. Türk Yapımı Dizilere Yönelik Devlet Destek ve Teşvikleri

Üzerinde düşünülmesi gereken konulardan bir diğeri de Türk dizilerinin başlangıçta da bir kültür diplomasisi aracı olarak mı üretildiği yoksa tesadüfen yakalanan sektörel başarının daha sonra devlet desteği ile kültür diplomasisi uygulamasına mı dönüştüğüdür. Bilinçli ya da tesadüf, hangi sebeple olursa olsun kabul edilmesi gereken gerçek, hedef kamularda tahminin üzerinde bir alaka ile karşılanan dizilerin Türkiye'nin tanıtımına, ülke imajına, ülke turizmine, Türk mallarına, Türk kültürüne ve Türk diline yaptığı katkının görmezden gelinemeyeceğidir. Tanrıkulu, Türk dizilerinin gösterime girdiği bölgelerde Türkiye'ye olan ilgi ve bakış açısının olumlu anlamda değiştiğini belirtmektedir. Türk dizilerinin, ülkeler arasındaki bağları güçlendirmesinin dışında milyonlarca dolar harcayarak yapılacak tanıtım kampanyalarının ücretsiz yapılmasına olanak sağladığını ifade etmiştir (2021). Nitekim bunun farkına varan Türkiye Cumhuriyeti hükümet yetkilileri de bazı teşvikler ve bürokratik kolaylık sağlamakta, ayrıca Türkiye'nin yurt dışında daha doğru anlatılması için de dizi sektörü ile görüşmeler yaparak çeşitli

girişimlerde bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve İstanbul Üniversitesi ortaklığıyla 11 Mart 2019 tarihinde organize edilen "Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıştayı" bu girişimlerden biridir (Arık ve Çelik, 2019, s.679). Film/dizi yapımcılarının, senarist ve sanatçıların, kültürel diplomasi adına politika yapıcısı olan kurumlar tarafından desteklenmeleri, yurtdışına satılan film ve dizilerin Türkiye'nin dış Politika hedeflerine uygun kurgular yapması, konuyu sadece sanat icrası ve ekonomik gelir boyutundan çıkartıp aynı zamanda ülke adına kültür diplomasisi çabalarına hizmet noktasına taşıyacaktır. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı da Türk dizilerinin 150 ülkeden fazla ülkeye ihraç edilmesine, gerek ekonomiye gerek tanıtıma katkı açısından verdiği doğrudan ya da dolaylı katkılara kayıtsız kalmamıştır. Teknik altyapı, görüntü ve oyunculukta ulaşılan kalite, dizileri dünya pazarında aranır hale getirmiş, ülkemizin ve kültürümüzün tanıtımına sağladığı katkı da yetkilileri 'dizilere teşvik verme' düşüncesine yönlendirmiş, Türkiye'nin kültürünün tanıtılması ve başka kültürlerle etkileşime geçebilmesi adına bazı kanunlar da çıkarmıştır. Türkiye'yi anlatan kaliteli yapımlara, söz konusu dizi filmlerin en az üç kıtada, on ülkeye ve en az bir sezon olarak ihraç edilmesi şartı ile destek verilmektedir (https://sinema.ktb.gov.tr/TR-249002/dizi-film-destegi.html). 3. Milli Kültür Şurası Eylem Planı'nda Sinema, Radyo ve Televizyon başlığında, Türk kültürünün tanıtılması amacıyla, Türkiye Film Tanıtım Platformu ve veri tabanının oluşturulması ve Türkiye Sinema Müzesi ve Arşivi'nin kurulması kararları alınmıştır (KTB, 2017, s. 24). Ayrıca 30671 sayılı 30.01.2019 tarihli Resmî Gazete 'de yayınlandığı üzere 5224 sayılı kanunun 6. maddesine yeni maddeler ekleyerek Dizi ve Yabancı Filmleri Destekleme Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon ile birlikte Türkiye'nin uluslararası bir film platosuna dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. İstanbul Ticaret Odası Başkanı Şekib Avdagiç de 'yumuşak güç' olarak nitelenen film-dizi sektörünün dünyada Türkiye imajına önemli katkıda bulunduğunun altını çizdiği röportajında, Türk dizilerinin girdiği, Türk yaşam tarzının, tüketim biçiminin, Türkiye'den mekanların diziler yoluyla tanıtıldığı ülkelere, ardından Türk ürünlerinin girdiğini belirtmiştir. Türk yapımlarının İsveç'ten Kosta Rika'ya, Çin'den İspanya'ya kadar milyonları TV, akıllı telefon ve bilgisayar ekranlarına kilitlediğini ve dizilerle hazır hale gelen bu ülkelerde girişimcilerimizin pazara açılmalarının çok kolay hale geldiğinin altını çizmektedir. Bu etkiyi sürekli kılmak adına İstanbul Ticaret Odası da 2019 yılına yönelik bir Film Eylem Planı hazırlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın da üyesi olduğu İTO Film Sektörü Koordinasyon Komitesi, bir Türk

dizi kataloğunu; dizilerin isimleri, bölüm sayısı, yapım yılı, kısaca özeti, aldığı reyting, izlendiği ülkeler gibi bilgiler tek bir katalogda yer alacak şekilde düzenlemeyi planlamıştır. İTO Başkanı Şekib Avdagiç;

> "*Dizi sektörünün ulaştığı toplam cironun yaklaşık 10 katı kadar etrafında bir ekonomi yarattığını, ihracatı, mal ve hizmet satışını kolaylaştırdığını tahmin ettiklerinden, Türk dizilerinin yoğun izlendiği Japonya, Endonezya, Şili gibi ülkelerin 'Türk dizi günleri' düzenleme tekliflerini değerlendireceklerini"* belirtmiştir (Türk dizileri 300…, 2018).

2.3.2.6. Türk Yapımı Dizilerin İhracının Getirdiği Kazanımlar

Dünyanın hemen her bölgesine ihraç edilen Türk dizilerinin, zaman içerisinde gerek çok yönlü tanıtım gerekse ekonomik olarak birçok kazanımı olduğu görülmüştür. Ancak çok büyük bütçeler ayrılarak yapılabilecek ülke ve kültür tanıtım kampanyalarının yakalayabileceği başarılı sonuçlara ulaşmanın yanı sıra Türk malı ticari ürünlerin uluslararası pazarda reklamının yapılması konusunda da faydası olmuştur.

Türk dizilerinin ihracı ile sağlanan bu kazanımların başında Türkçeye artan ilgiden bahsedilebilir. Bunda, Türk dizilerinin ihraç edildiği çoğu ülkede, Türk dizilerinin dublajdan ziyade altyazılı olarak izleyicilerle buluşturulmasının dilimizin tanıtımına büyük katkı sağlaması ile Türkçeye karşı ilgiyi ve aşinalığı arttırmasının rolü büyüktür. Dahası Türk dizilerini izleyen yabancı ülke vatandaşlarından sevilen karakterlerin isimlerini çocuklarına verenler bile olmuştur ve Türkçe kurslarına giderek Türkçe öğrenmek isteyenlerin sayısında da artış olmuştur (https://www.sbb.gov.tr/wp, 2020 s:26). Türk dizileri sayesinde Mısır, Bosna Hersek ve Yunanistan'da Türkçe kursuna gidenlerin sayısında artış gerçekleşmiştir. Eleştirel makalelerde aşağıda örneklendiği üzere bunun geçici bir heves olduğu belirtilmekle birlikte hemen herkes Türkçeye ilginin arttığı, geçmişten kalan Türkçe kelimelerin tekrar kullanılmaya başlandığı konusunda hemfikirdir. Sırbistan gibi Türklere bakışı diğer Balkan devletleri ile karşılaştırıldığında oldukça önyargılı ve tutucu olan bir ülkede dahi yeni doğan bebeklere Türk dizilerinden isimler verildiği de belirtilmiştir (Tomic, 2011). Eralp (2011,s.403), Balkan dillerine yerleşmiş 8.000-10.000 Türkçe sözcük ve kalıpların bu dizilerin yayınlanmasıyla daha fazla algılanır olduğunu,

Türkoloji bölümleri dışında halihazırda Makedonya, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren Türkiye Cumhuriyeti'nin Yunus Emre Merkezleri'nde verilen Türk dili kurslarına ilginin arttığını ve birçok televizyon kanalında altyazılı olarak verilen Türk dizileri izleyicilere kendi dilleri ve Türkçe arasındaki bağın ne kadar yakın olduğunu fark ettirdiğini belirtmiştir. Saraybosna Devlet Üniversitesi Türkoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Kerima Filan'a göre Türk dizileri, Bosna-Hersek halkının 'dil' olarak geçmişle kopmaya başlayan bağlarının, unutulmaya yüz tutan kelimelerin toplumsal hafızada yeniden canlanmasına katkı sağlamıştır. (Balkanlar'da unutulan Türkçe.., 2010). Türkçe öğrenmek için dil okullarına başvuranların sayısı Orta Doğu'da da artmış olup, hayranı oldukları artistler uğruna Türk kültürünü daha yakından tanımak istediklerini belirtenler vardır (El Masry, 2013). Halep'te Türk Dili bölümünün açıldığı, yine aynı şekilde Mısır'da bulunan Kahire Üniversitesi'nde yılda 260 öğrencinin eğitim gördüğü Türk dili bölümündeki bu sayının bini geçtiğini ifade edilmiştir. Açık ve Yavuz'un (s: 299-325) Balkan coğrafyasında Türkçe öğretimi ile ilgili yaptıkları araştırma bulgularına göre, öğrencilerin Türkçe dersini seçme nedenlerine verdikleri cevaplarda televizyonlarda Türk dizilerinin alt yazılı olarak yayınlanması da Türkçeye olan ilgiyi ve merakı arttırdı ifadesine rastlanmıştır. Türk kanallarını izleyen Rumen çocukların Türkçe derslerine gelmek istedikleri, Rumen öğretmenlerin Türk dizileri hakkında konuştukları ve Türkçe kelimeler (Merhaba, iyi akşamlar vb.) kullandıkları belirtilmiştir. Uzunca bir süredir Türk dizilerinin Balkanlarda da ilgiyle takip edilmesinin Türkçe öğretimini de arttırdığı sonucuna varılmakla beraber, bu durumun uzun vadede umut bağlanmaması gerektiğine, Türkçe'nin Balkan coğrafyasında varlığını devamı ve yaygınlaşması için daha geçerli politikalar ve planlamalar oluşturulması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Bir başka kazanım, dizi filmlerin Türkiye adına "ulusal imaj yönetimi" (Szondi, 2009, s. 298) yapmasıdır. Ulusal imaj yönetimi, kültürel diplomasisinin önemli amaçlarından birisi olup medya da bu amaçlara ulaşmada kültürel diplomasinin aktif bileşenlerinden biridir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, s: 34). Bu bağlamda medya ürünü olarak söz konusu TV dizileri, Türkiye'nin tarihi, mutfağı, kültürü ve doğal güzelliklerinin tanıtılmasına katkının yanı sıra ekonomik gelişmesine ve ek olarak, ülkenin yurtdışındaki liberal ve demokratik algısını yükseltmesine katkı sağlamıştır (Turkey's Soft…,2013). Örneğin Slovakya gibi toplumlararası iletişimin çok fazla olmadığı bir ülkede bile dizilerin Slovak toplumunda Türkiye hakkında

olumlu yönde bir imaj değişikliğine sebep olduğu belirtilmektedir (Turkish Soap Power..." 2013). Slovakya merkezli ONN adlı derginin "Dünyayı Türk dizileri yönetiyor" başlıklı haberinde Türklerin tutkulu, coşkulu ve korkusuz bir millet olduğu bilgisi aktarılmıştır (Sabolová, L. t.y.). Türk dizilerinin kültürleşmeye olan işlevini ABD merkezli *Foreign Policy* adlı dergide yer alan N. Bilbasy (2010) tarafından yazılan "Bırakın da kalpleri ve akılları Türk dizileri fethetsin!' başlıklı haberde, Türk dizilerinin kamu diplomasisi başarısını ABD'nin nasıl yapacağını hala bilemediği bir şey olarak tanımlamaktadır. Aynı haberde ABD hükümetinin kamu diplomasisinin hala öğrenci değişim programlarından ya da Arapça bilen birkaç diplomattan ibaret sandığı konusunda eleştirmekte, yüzyıllarca Türklerin ataları tarafından yönetilmiş olan Arap topraklarında insanların diziler vasıtası ile Türkiye'yi kucaklıyor ve oturma odalarını onlara açıyor olmasını örnek göstermektedir. Yine ABD'de yayımlanan *Adweek* adlı reklamcılık dergisinde yer alan başka bir haberde Türk dizilerinin, pek çok ülkede 'kültürel bir güç' olarak tanımlandığı belirtilmiştir (Natividad, A. 2017). Yörük ve Vatikiotis Türk televizyon dizilerinin, Yunanistan'da, Türkiye ve Türkler'e karşı olan birçok tabuyu yıktığını belirtmiştir (2013: 2365). Buğdaycı da aynı doğrultuda, dizilerin popülaritesinin Balkanlar'dan Orta Doğu'ya geniş izleyici kitlesine ulaşarak ülke imajını yurtdışında ustaca dönüştürmüş olduğunu söylemektedir (2011). Slovak gazeteci Lenka Kantnerova (2011), dizilerin Slovak toplumunun Türklere karşı yerleşmiş olan önyargılarını başarıyla değiştirdiğini ve Türkiye imajını yavaşça düzelttiğini belirtmektedir. Türk ürünü bir şeyler ilk defa Slovak toplumunun bir parçası haline gelmiş, dizileri yayınlayan kanalların amacı Türkiye imajını yükseltmek olmadığı halde sonuçta ortaya çıkan durum bu olmuştur. Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu, "her kadının dövülmediğini gösteren" aşk konulu diziler, Türkiye'nin algısını sıradan insan nezdinde dolaylı yoldan da olsa değiştirmiştir. Slovak halkının korkusu ve önyargısının altında yatan sebep olarak İslam'la ilgili konular olduğunu göz önüne alırsak, dizilerdeki Allah ismini aynen bırakıp Slovakçaya çevrilmemesi halkın Allah'ın korkulacak ya da negatif algılanacak bir şey olmadığını anlamalarına yardımcı olmuştur. Bu bağlamda dizilerin sadece Türk ve Türkiye imajına değil genel olarak İslam'la ilgili Batılı ülkelerdeki önyargıları kırmaya yönelik de bir katkısı olduğunu söyleyebiliriz. İslam denilince sadece negatif bir algısı olan sıradan vatandaşın İslam'ın erdemleri ile tanıştırılması anlamında ciddi bir iş başarılmıştır denebilir. Türkolog-yazar Amine Siljak Jesenkovic, dizilerde çizilen imaj doğrultusunda Türklerin Müslüman, fakat tehlikeli olmadıklarının

algılandığını, Türkiye'ye ve İslam dünyasına yönelik birçok ön yargının ortadan kalktığını, dizilerdeki dini olaylardan uzaklığın fark edici nitelikte olduğunu belirtmiş ve Yaprak Dökümü'nün bir sahnesinde "Allah'ın emriyle" kız istenirken, şampanya içilmesine kimsenin anlam veremediğini söylemiştir. Diğer taraftan diziler sayesinde Türkiye'nin, mutfağı ve kültürüyle dahi her geçen gün popülarite kazanan bir ülke haline geldiğini eklemiştir (Yabancı gözüyle.., 2012). Türk dizilerinin Makedon toplumundaki sosyo-kültürel etkisini incelediği doktora tezinde Nikola Nastoski, bir anket oluşturarak sosyal medya da paylaşmıştır. Anketi yanıtlayan 1200 kişiden aldığı cevaplara göre, dizilerin etki alanlarından birinin Türk mutfağı olduğunu belirtmiş, bamya, börek, biber dolması, kabak dolması, sütlaç, musakka, sarma, salep, baklavanın bilinirliğinin arttığını ve birçok izleyicinin Türk dizilerinde gördükleri için baklava yaptıklarını söylemiştir (Zekjırovıkj ve Dzihat Aliju/2022). Balkanlarda tarihsel bağlar sebebi ile aşina olunan Türk mutfağından isim ve tatlar hak ettiği ilgiyi uluslararası arenada görmeye başlamıştır. Böylece yıllardır telif hakkı için uğraştığımız birtakım isimler, uluslararası kamuoyu gözünde Türk ürünü olarak meşrulaşmıştır.

Zagreb'li edebiyat eleştirmeni Filip Mursel Begoviç, Hırvatistan halkının Türklere yönelik çok korkunç ön yargıları olduğunu, zira okullardaki kitaplarda Türkler Hırvatlara, kazığa oturtan, çocuk kaçıran, köyleri yakan ve kadınlara tecavüz eden insanlar olarak öğretildiği için daha öncesinde Türkiye'nin ve Türk kültürünün Hırvatistan'da farklı bir şekilde bilindiğini ifade etmiştir. Dizilerin yayımlanmaya başlamasıyla sosyolojik bir fenomen ortaya çıkardığını söyleyen Begoviç, Zagrep sokaklarında "Hoşgeldin", "Estağfirullah", "Tövbe Ya Rabbi" gibi Türkiye'de kullanılan kelimelerin duyulmaya başlandığını söylemiştir. (Türk dizileri Balkanlar'ı…,2012). Hem Arap hem da Balkan halkları arasında eksik ve yanlış bilgilerin düzeltilmesinde Türk dizileri aşk hikayeleri içinde harmanlanan mesajlarla çok etkili olmuştur. Gerek Arap gerekse Balkan kadınları hemcinslerinin aslında Cumhuriyetin kuruluşundan beri gelişen konumuna ilk defa bu kadar yakından tanık olup benimsemişlerdir.

Türkiye'yi daha önce hiç görmemiş, ilgilenmemiş ve hakkında fikir sahibi olmamış yabancı halklara ülkeyi tanıtmak için iyi bir fırsat yakalanmıştır. İstenen imajı oluşturmaktan daha önemlisi ise bu imajı korumaktır. Yabancı halklara televizyon marifeti ile cazip yöntemler kullanılarak ülke ile ilgili bir takım kimlik bilgileri

anlatılmakta ve ilgi üzerine çekilmektedir. Dolayısı ile yabancı kamuoyu Türkiye ile ilgili haberlere karşı algıda seçicilik yaşayacaklarından iyi, kötü her haberi önceye nazaran daha dikkatli inceleyecektir. Bu da olumlu algıların yanı sıra olumsuzların da daha rahat hedefe ulaşması sonucunu getirecektir. Bu nedenle oluşturulan imaj ile ülkenin mevcut politikalarının uyumlu olması inandırıcılık ve güvenirlik açısından son derece önemlidir.

Bu sebeple dizilerdeki kurgu ile Türkiye gerçekliği karşılaştırılması dış kamuoyunda imaj yaratma söz konusu olduğunda ayrıca değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Kültürel diplomaside tek yönlü akış ile ulusal çıkarlar lehine diğer kamuoylarını etkilemek sureti ile dış politika hedeflerine ulaşma amacı söz konusudur. Ancak gerçekliklerle birebir örtüşmeyen kurgular ile, nasıl bir imaj oluşturulduğu ve bununla neyin hedeflendiği sorularına cevap bulmak bizi kültürel diplomasi uygulamaları adına doğru analizler yapmaya yaklaştıracaktır. Bu kurguların ticari kaygılarla sadece izleyiciye cazip gelecek gerçek dışı senaryolarla izlenme oranlarını artırma amacında mı olduğu, yoksa dış politika hedefleri ile örtüşen farklı ajandası mı olduğu da önemlidir. Her ne sebeple olursa olsun kurgular ve gerçeklik arasında makul ölçülerde bir fark kabul edilebilir düşüncesindeyiz. Özellikle izleyiciye cazip gelmesi konusunda ticari kaygılarla yapılan ve tüm dünyanın uyguladığı yöntemleri Türk dizilerinin de uygulamasında sorun olduğunu söyleyemeyiz. Kurgulardaki dış politika hedeflerine hizmet edecek düzenlemelerin ise yine büyük güçlerin benzer yumuşak güç hedefli uygulamaları göz önüne alındığında (Hollywood gibi), Türkiye'nin de kendine uluslararası platformda avantaj sağlayacak şekilde yapılmasında bir sakınca olduğunu düşünmemekteyiz.

Bir diğer kazanım Türk Turizmi ve Türk malı ürünlerin talebinin, dizilerin yabancı ülkelere ihracı ile artmasıdır. Nuroğlu'nun yaptığı araştırma sonuçlarına göre Türkiye'ye gelen turistlerin yüzde 31'i dizilerin etkisi ile Türkiye'yi tanımak için ziyaret etmektedir (2013, s. 11). Bunda Türk dizilerinin gösterildiği ülkelerde Türk ürünleri, dizi ve filmlerin çekildiği bölgeler, doğal, tarihi ve kültürel güzellikler ön plana çıkarılmasının önemli bir rol oynadığı düşünülebilir. Özellikle Arap dünyasından gelen turist sayısında kayda değer bir artış olduğu, Türk dizilerini Orta Doğu'da yayınlanmaya başladığı 2006'dan bu yana Orta Doğu ülkelerinden Türkiye'ye turistik amaçlı ziyaretlerin 2 -3 katına (Çevik, 2015, s.435) Arap dünyasından Türkiye'ye gelen turist sayısının 5 katına çıktığı belirtilmiştir (Desperate

soap…,/ 2012). Dizi sektörünün ülke turizmine yaptığı katkıyı değerlendiren Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, sektörün Orta Doğu'ya açılmasını takip eden ilk dört yılda bölgeden gelen turistlerde yüzde 100'ün üzerinde artış olduğunu ve Müslüman olmayan Balkan ülkelerinde henüz Türkiye'yi görmemiş ancak Türk dizileri izleyen seyircilerin yüzde 80'den fazlasının Türkiye'yi ziyaret etmek istediğini belirtmiştir (2019). Türk malı ürünlerin kaliteli olduğuna yönelik algıların yerleşmesi, dizilerde kullanılan kıyafet, ayakkabı ve takılar başta olmak üzere ihraç ürünlerinin bölgedeki ülkelerde moda yaratması, muhtelif araştırma ve istatistiklerde göze çarpmaktadır (Çevik, 2015, s.435). Çoğunluğu 30 yaşın altında kadınlardan oluşan hayran kitleleri İstanbul'u ilk ziyaret etmek istedikleri turistik bölge olarak belirtirken, dizlerin etkisi ile Türkiye ve dizilerin ihraç edildiği ülkeler arasında ticaret artmıştır (Al Tamimi 2012). TÜİK'den elde edilen verilere göre, Birleşik Arap Emirlikleri'nde mobilya ihracatının %13, İsrail'de %24, Umman'da %28, Kuveyt'te %34 artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Mobilya üreticileri tarafından verilen bilgilere göre, izleyiciler özellikle tarihi ve dönem dizilerinde yer verilen klasik, avangart ve lüks mobilyalara ilgi göstermekte ve dizilerde gördüğü mobilyaları talep etmektedir. Bu da sektörde dönüşüm ve hareket olmasını sağlamaktadır (Gazete Vatan, 2019). Türk dizilerinin Latin Amerika'da 2017 yılında gösterime girmesini takip eden yıl olan 2018 yılında Latin Amerika'dan gelen turist sayısında da %64,83 oranında artış olması bu tezi destekler niteliktedir. (Yağcı, 2019). Bu durum farklı sektörlerin de diziler yoluyla canlanmasına katkı sağlamaktadır.

2.3.2.7. Türk Dizilerinin Farklı Coğrafyalardaki Etkilerini Araştıran Çalışmalar

Türk dizilerinin farklı coğrafyalarda oluşturduğu etkiye dair çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Türk dizilerinin farklı kültürleri harmanlayan yapısı, İslami dünyanın değerlerini ve aynı zamanda geleneklerini reddetmeyen modern yaşam tarzını birleştirerek (kendine özgü bir kültürel sentez oluşturmasıyla) Orta Doğu, Orta Asya, Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa gibi farklı coğrafyalardaki izleyicilerin ilgisini çektiği, ve giderek Amerikan dizileriyle küresel boyutta rekabet edebilecek konuma geldiği söylenebilir. Dizilerin giderek çok daha geniş bir coğrafya da talep görmesi, beğeni sebebinin sadece kültürel bağlardan ötürü olmadığının da kanıtı olarak gösterilebilir. Özellikle romantizm ana teması dizilerin temel hedef kitlesi olan kadın izleyicileri ekran karşısına çekmektedir. (Deloitte, 2014,s:30).

Aydemir (2016: 371), yaptığı araştırmada Türk dünyasının hedef alınarak kurgulanan TRT Avaz televizyonunda duygusal tabanlı dizileri "sabun köpüğü"ne benzetmekte, ve bunların Türkiye'yi tanıtma ve Türkçenin yaygınlaşması adına bazı katkılar yapsalar da, rastgele yayınlandığı izlenimi veren, yumuşak güç öğelerini içermeyen bu dizilerin Türkiye'nin dış politika hedeflerine yönelik hiçbir etkisinin olmadığını söyleyerek, bunu da stratejik bir eksiklik olarak değerlendirmektedir. Dizilerin kurgulanmasında Türk dış politikasının beklentilerine yönelik satır arası mesajların verilmesinin, hedef kamuoylarında Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda bazı algı değişiklikleri yapması umulabilir. Dizi senaryolarında bu tür profesyonel ve dış politika hedeflerine uygun kurgular yapılmadığı takdirde yabancı izleyicilere Türkiye'yi sadece turistik açıdan tanıtma amaçlı bir sonuç elde edilebilir. Ancak dış politika hedefli kurguların dozunu kaçırmanın hedef kamuoyunda propaganda olarak algılanıp antipati yaratabileceği riski göz önüne alınmalıdır.

Türk dizilerinin Orta Asya coğrafyasındaki etkilerine bir örnek olarak Bilis ve diğerlerinin, Kırgızistan ölçeğinde değerlendirdikleri çalışmada 125 kişiye bir anket düzenlenmiş, katılımcılarının %51'inin Türk dizilerini ilgiyle izlediklerini belirtmişlerdir. Türk dizilerinin kültürel etkileşim gerçekleştirdiğine %49 oranında destek verilirken, Kırgız izleyicilerin %41'i televizyon dizilerinin Türk topluma olan bakış açılarını olumlu etkilediğini belirtmiştir. Farklı ülkelerde insanlar Türk toplumunun birçok özelliği, geleneği hakkında bilgiler edinmekte ve bu bilgiler birtakım önyargıları kırarken yeni yargıları da meydana getirmektedir demektedirler. (2018, s:417).

TESEV'in Orta Doğu'da Türkiye algısı konulu çalışmasının Türk Dizileri ile ilgili bölümü, araştırmanın ilk yapıldığı 2009 yılından itibaren Türk dizilerinin bölgede popüler olduğunu, 2013 yılında ise Mısır dizileri ile birlikte en yüksek izleme oranına sahip olduğunu göstermektedir. Bu araştırma aynı zamanda katılımcıların %78'inin en az bir kez Türk televizyon dizisi seyrettiği ortaya koymaktadır. Bu oran Irak'ta %89, Suriye'de %85'i bulmaktadır. Bu dizilerin popüler olması turizme katkısının yanı sıra insanlar arasında etkileşimin artmasını sağlamış, öteki imajını olumlu yöne çevirmeye başlamıştır (Benli Altunışık, 2011, s.2). TESEV'in, bu araştırmasında İran'da Türk dizilerinin izlenme oranının %77 gibi oldukça yüksek bir seviyeye ulaştığı, Türk dizilerinin resmi kanallarda yayınlanmasına sıcak bakmayan İran yetkililerine rağmen İran halkının uydular vasıtasıyla Türk kanallarından dizileri izler hale geldiği

anlaşılmaktadır. İran gibi Şii söyleminin ağırlıklı olduğu bir ülkede bile Türk dizilerinin izlenme oranlarının yüksek olması yumuşak güç yoluyla hedef kamulara ulaşabilme potansiyelinin olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Kavoğlu,2018: 175). Ancak Türkçe'ye ve Türkiye'ye olan bu ilginin etkileri açık olmakla birlikte, siyasi ve kültürel etkileri daha fazla araştırma gerektirmektedir. (Yılmaz, 2018, s.22). TESEV'in yaptığı bu araştırmaların yıl bazında karşılaştırılması da Türkiye'ye yönelik değişen algı ve beğeni oranlarının sağlıklı takibi açısından oldukça kıymetlidir.

Orta Doğu ve Arap dünyasına yönelik etki incelendiğinde, ihraç edilen Türk dizilerinin yarattığı Türkiye algısının farklı biçimlerde etkili olduğuna işaret eden çalışmalar, dizilerin Türkiye'nin modern yapısını ve gelişmişlik seviyesini yansıtmakla beraber, Batılı yaşam tarzını betimleyen karakterlerin Türkiye'nin olduğundan da Batılılaşmış olarak algılanmasına yol açtığına işaret etmekte, tarihi, doğal ve ileri teknoloji görüntüleri ile sunulan Türkiye imajının gelişmiş ülke algısını güçlendirdiği ve Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayısına katkı sağladığı belirtilmektedir (Uysal,2011:41). Diziler, Türk turizmin yeni reklam yüzü olarak tanımlanırken, Arapların dizileri Türkiye'yi (doğası, tarihsel zenginlikleri, kültürü ve yaşam tarzı) görmek için izledikleri belirtilmektedir. Ancak Türkiye'de bulunmuş olan ve daha yakından tanıma şansı olmuş bazı Araplar, aslında bu dizilerde verilen kısmi yozlaşmış yaşamların Türkiye ile bağdaşmadığını, bu yanlış yönlendirmelerin Türkiye'ye zarar verebileceğini savunmaktadır. Özarslan (2020, s:215), Türk dizilerinin yurtdışındaki basın organları tarafından ne şekilde yansıtıldığı konusunu inceleyen bir araştırma yapmış, haberlerin %76,19'unda dizilerin büyük bir beğeni kazandığı, %28'inde dizilerin Türkiye'nin turizm gelirlerini artırma potansiyeline sahip olduğu, %46'sında ise, dizilerin Türkiye için önemli ihracat geliri sağladığı ifadelerine rastlamıştır. Yaptığı çalışmada Türkiye dışında dizilerle ilgili yapılan uluslararası haberlerin gerek ülkenin imajına gerekse ülke ekonomisine yapacağı katkılar konusunda içeriklerin yapıldığını bildirmiştir. Türk dizileri kültürel ilişkilerin geliştirmesi ve ülkeler arasındaki bağları güçlendirmesinin dışında, yüksek maliyetlerle yapılabilecek tanıtım kampanyalarını ücretsiz yapabilmektedir. Dizilerin etkisiyle uluslararası medya da Türkiye hakkında olumlu haberlerin yaygınlaştığı görülmekte, ayrıca bilimsel çalışmalarda dizilerin gösterime girdiği ülkelerde yerli halkın Türkiye'yi ziyaret etmeye karar vermesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. (Tanrıkulu, 2021).

Dizilerinin etkisini araştıran yabancı uzmanlar da vardır. Katar'da 100 gençle görüşen Berg, araştırmasında gençlerin Türklerle ilgili düşüncelerinin genellikle olumsuz olduğunu tespit etmiş ve dizilerle birlikte benzerliklerin fark edilmesi ile negatif düşüncelerin yok olduğu sonucuna ulaşmıştır (Berg, 2018). Hayajneh ve İnan'ın (2015) Ürdün'de üniversite öğrencilerine yönelik yaptıkları anket çalışmasında da, katılımcıların yüzde 86,8'i Türk dizisi izlediklerini belirtmiştir. Dizi izledikten sonra Türkler hakkındaki izlenimlerinin sorulduğu soruya katılımcılar, dizi izlerken herhangi bir fikre sahip olmadım diyenler yüzde 46 iken, ahlaki bakımdan rahat bir toplum olduğunu düşünenlerin oranı yüzde 34 olarak tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre Arap toplumunun Türk toplumunu yeterince tanımadığı ve mevcut bilgilerinin diziler vasıtası ile şekillendiği belirtilmektedir (Hayajneh ve İnan 2015, s 22). Bu araştırmalardan çıkarımla Türk dizilerinin hedef kamular üzerinde olumlu algılar yaratan, önyargıları düzelten etkileri olduğu sonucuna varabiliriz. Ancak algıları olumlu yönde değiştiren etkileri olduğu kadar özellikle Orta Doğu coğrafyasında, söz konusu coğrafya ile Türk dizilerinde sergilenen din ve ahlak anlayışında farklılıklar ve yozlaşma olarak ifade edilen davranışlar sebebi ile eleştiriler de yapılmıştır. Bu tür değerlendirmelerin izleyiciler ve dini – resmi kurum yetkilileri tarafından yapılan yorumlar arasında da farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz. İzleyiciler, popüler kültürün sunduğu aşk, nefret, intikam, sevgi, aksiyon gibi temalara odaklanırken yetkililer daha ziyade satır arası mesajlarla ilgilendiğinden iki kesim arasında değerlendirme farkları ortaya çıkmaktadır. Dolayısı ile algı araştırması yapılırken izleyici ve yetkili ayrımının yapılması bizi daha sağlıklı değerlendirmeler yapmaya götürecektir.

Akademik araştırmaların yanı sıra, BBC ve CNN gibi kanallar Türkiye'ye gelerek Türk dizilerinin yurtdışında ulaştığı başarıyı incelemişlerdir. Japonya'da bir televizyon kanalı Türk dizileriyle ilgili belgesel hazırlamış ve belgeselde dizi ve filmlerin turizme ve ihracata etkisine yer verilmiştir. Türk dizileri için New York Times'da Michael Kimmelman, "Türkiye küçük bir ekran aracılığıyla Fas'tan Irak'a kadar etki oluşturmaya başladı. Arapların yatak odalarında, toplantı salonlarında, yemek sofralarında, ABD'nin hayal bile edemeyeceği türden bir etki bu" diyerek vurgu yapmıştır (Kimmelman, 2010). Türk dizilerini Arap dünyasına tanıştıran kanal MBC-El Arabia TV Türkiye Temsilcisi Daniel Abdülfettah "henüz 3 dizi yayınlamışlarken bir İngiliz yetkilinin kendisine ne yapmaya çalıştığını ve bu işten

vazgeçmeleri karşılığında gereken ödemeyi kendilerinin yapacağını söylediğini belirtmiştir. Batının 126 senedir Türkleri, Araplardan uzaklaştırma politikalarının birilerinin gelip, değiştirmesinden rahatsız olduğunu söylemiştir (Ortadoğu ve Balkan…, 2012). Bu söylemler dizilerin kamuoyları üzerinde kimsenin tahmin etmeyeceği etkileri olduğunun ve bazı kesimlerce yakından takip edilerek tehdit olarak algılandığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.3.2.8. Türk Dizilerinin Coğrafyalar Bazında İlgi Görmesinin Sebepleri

Türkiye bu süreci 'yumuşak güç' çerçevesinde iyi yönetebildiği ölçüde, başta pazar imkanları ve siyasal etkinlik olmak üzere pek çok alanda bölgesel ve küresel düzlemde önemli avantajlar sağlayabilecektir. Türk dizilerinin birbirinden bu kadar farklı kültür ve uzak coğrafyalarda aynı anda büyük beğeni ile takip edilmesinin nedenlerine göz atmak ileriki zamanlarda uygulanacak kamu diplomasisi çalışmalarının başarılı olabilmesi açısından önemlidir. Böylece diziler üzerinden yapılan analizle istenen sonuçları vermeyecek uygulamalardan kaçınmış olabiliriz. Hedef kamulardaki etkileri araştırılmış Türk dizileri, hem akademik hem diplomatik çalışmalar anlamında rehber görevi görebilecektir. Türk televizyon dizilerinin yurt dışında da bu denli popüler olmasının sebepleri arasında özgün senaryoları, yüksek yapım kaliteleri, oyuncularının fiziki özellikleri ile oyunculuk yetenekleri, evrensel duyguları işlemesi, hikayelerin değişik ve ilgi çeken mekanlarda geçmesi ve müziklerinin etkileyici olması sıralanabilir. Bu başlıklar Türk dizilerinin tüm coğrafyalarda beğeni getirmesi ve diğer ülkelerin televizyon dizilerinden ayrışması anlamında ortak özellikleridir. Bu noktada kültürel yakınlık, içerik yakınlığı, çoklu yakınlık faktörlerinin önemine değinmek gerekmektedir. Coğrafi ya da kültürel olarak Türkiye'ye uzak toplumlar için daha çok içerik yakınlığının etkisi ön plandadır. Örneğin Latin Amerika güçlü dram içeren yapımları tercih etmektedir. Bu melodramlarda da çoğunlukla aşk ile çapraşık ve entrikalı ilişkiler konu edilmektedir. Bu haliyle Türk dizileri Latin Amerikalı izleyicilerin alışık olduğu pembe diziler olan "telenovelalara" çok benzemektedir. Hikâyelerin herkese hitap ediyor olması, farklı izleyicilerin kendinden bir şey bulabiliyor olması, ayrıca güçlü çatışma unsuru barındırıp ahlaki konuları irdelemeleri, Latin Amerika seyircisini cezbetmiştir (Okutan, 2019). Bu açıdan değerlendirildiğinde, Latin Amerikalı izleyicilerin alışkın oldukları içeriği farklı bir toplum ve kurgu içinde izlerken yabancılık çekmemelerine ve Türk dizilerinin Latin Amerika'da beğeni ile izlenilmesine neden olmaktadır. Türk

dizilerinin yakın coğrafyalardaki değerlendirmesine baktığımızda Orta Asya'daki popülerliğinde kültürel ve etnik ortaklıklar, Orta Doğu ve Arap coğrafyasında kültürel ve dini ortaklıklar, Balkanlarda ise yine tarihi, kültürel ve etnik ortaklıkların önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Dizideki hikaye ve karakterler ile duygusal bağlar kurulabilmesi açısından bu ortak yönler önemlidir. Bu ortak yönler sayesinde, Deniz (2010, s:64), Türk dizilerinin, özellikle geleneksel Arap toplum ve değerlerini dönüştürmek yolunda, Batılı ya da Uzak doğulu türdeşlerinden daha sıcak ve uygulanabilir alternatifler sunduğunu belirtmiştir. Türk televizyon dizileri, tarihsel bağlarımız olan bu coğrafyalarla olan kültürel ilişkilerimizi geliştirme potansiyeline sahiptir. Bu gücün doğru kullanılması, kültürel açıdan doğru ve kaliteli yapımlar hazırlanması olumlu kültürel ilişkilerin geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin diğer toplumlarla kültürel geleceğini dikkate aldığımızda dizi sektörünün günlük popülist eğilimler ve kârlı ancak basit yaklaşımlar konusunda dikkat etmesi gerekliliği daha da artmaktadır (Bilis ve diğerleri, 2018).

Straubhaar (1991) tarafından ortaya atılan "kültürel yakınlık teorisi"ne göre izleyiciler kendi kültürlerine ve yaşamlarına yakın gördükleri televizyon yapımlarına daha fazla ilgi göstermektedirler. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde Türk dizilerinin beğeniyle izlenmesinin nedenlerini araştıran bir çalışmanın sonuçları da Straubhaar'ın kültürel yakınlık teorisini desteklemektedir. Berg'in (2017) araştırması da dizilerde oynayan oyuncuların görünüm olarak Amerikalı, Avrupalı veya Uzakdoğulu oyunculara kıyasla Araplara daha fazla benzerliğinin, olayların modern bir Müslüman toplumda geçmesinin, sosyal ilişkilerin benzerliğinin (büyüğe saygı, aile bağları vb.), yaşayışla ilgili benzerliklerin, beden dilinin benzerliğinin, Türk dizilerinin bu bölgelerde beğeni ile izlenmesinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Balkan ülkeleri de çok uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasını oluşturduklarından, Türk dizilerinin Balkanlarda kültürel yakınlık sebebiyle ilgi gördüğü söylenebilir. Bu durum özellikle, Balkan ülkelerinde geçen Osmanlı tarihi ile ilgili konuları içeren Türk dizileri için daha da ön plana çıkmaktadır (Doğanay, Aktaş s: 863). Berg'in (2017) çalışmasındaki bir diğer bulgu da Türk dizilerinde kültürlerin harmanlanmasıdır. Türk dizileri "doğu ve batı kültürlerinin harmanlanmasına güzel bir örnek" oluşturmaktadır. Türk dizilerinin Orta Doğu'da bu kadar ilgi çekmesinin temel nedeni olarak Arap halkının dizilerde "gelenek ve modernleşmeyi dengede tutan bir toplum" görmeleri, Balkanlar'da ise halk batının

peşine takılırken aslında kendileri için önemli olan gelenekleri zamanla kaybetmiş olduklarını fark etmeleri olduğu izleyici mülakatları sonucu anlaşılmaktadır. Türk dizileri ile bu gelenekleri tekrar hatırlamış ve modernliği yaşarken de geleneksel değerlerini koruyabileceklerini görmüşlerdir. Sırp sosyolog Ratko Bozovic bu tezi destekler nitelikte bir açıklama yapmış, Türk dizilerinin bu popülaritesini, geleneksel, ataerkil değerleri yansıtmasına ve Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki birçok kültürel ve dilsel benzerliğe işaret etmesine bağlamıştır. Bu dizilerde tasvir edilen zihniyetin, Balkanlar'daki insanların bir düzeyde hatırladığı geleneksel bir ahlak anlayışıyla ilgili olduğunu, tüm Balkan ülkelerinin (Sırbistan, Bosna-Hersek, Kosova, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Hırvatistan vb.) aile hayatı açısından tarihsel süreçte çarpıcı değişiklikler gördüğünü ve Türk dizilerinin şimdi kaybolmuş gibi görünen değer sistemlerini hatırlamalarına yardımcı olduğunu belirtmiştir (Balkan Insights/ 2013). Eski Osmanlı topraklarına dahil olan çok geniş bir coğrafya da yayınlanan Türk dizileri sayesinde, seyirciler ortak geçmiş sebebi ile az da olsa aşina oldukları Türk kültürü ile tekrar karşılaşmışlardır. Orta Doğu ve Balkanlarla tarihsel, siyasal sebeplerden ötürü Türkiye ile aralarındaki iletişim kopukluğu Türk dizi sektörü bir anlamda bu köprü vazifesini bilerek ya da bilmeyerek üstlenmiştir. Türkiye ile ne kadar ortak değerleri, benzer hayatları olduğunu fark etmişlerdir. Kısaca buradan hareketle, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki izleyicilerin, Türk yapımı dizilere Kuzey Amerika, Avrupa, Latin Amerika ve Uzakdoğu dizilerinden daha fazla ilgi göstermelerinin en önemli iki sebebinin kültürel yakınlık ve kültürlerin harmanlanması olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin dizi ihracatında dünyada bu kadar başarılı olmasının diğer faktörleri, dizilerin belli bir yapım kalitesine sahip olması, içeriklerinin genelde uygunluğu ve içeriklerin aşırı cinsellik ve şiddet içermemesi olarak sıralanabilir. Dizi içerikleri özellikle duyguları çok iyi bir şekilde yansıttığından dünyada izleyicilerin ilgisini çekmektedir. Dizilerin hikayelerinin izleyicilerin merakını daima canlı tutacak şekilde kurgulanması ve bu sayede izleyicide adeta bağımlılık yaratması başarıyı desteklemektedir (Doğanay & Aktaş 867). İngiliz *The Guardian* gazetesindeki bir yazıda ünlü dizi oyuncusu Halit Ergenç'e atfen "Amerikan dizileri zaman geçirtmektedir ancak insanların duygularına tesir etmemektedir. Amerikan dizileri bizi insan yapan duygulara dokunmamaktadırlar" ifadesi yer almaktadır (Bhutto, 2019). Bu ifade ile dolaylı olarak, Türk dizilerini özgün yapan ve dünyada ilgi ile

izlenmelerine sebep olan temel faktörün duyguları çok iyi yansıtması olduğu belirtilmektedir. Duyguların evrensel olması çok farklı coğrafya ve kültürlerde ortak beğeniyi getirmesi hususunu açıklamaktadır. Farklı kültürlerde izlenme motivasyonları açısından değerlendirildiğinde, hemen her toplumda çekici etkisi olan kadın erkek ilişkilerinin, özellikle romantizmin kadın senaristler tarafından etkileyici bir kurgu ile işlenmesinin ve başarılı kadın başrol oyuncularının yüksek performansının etkin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu şekilde bakıldığında kamu diplomasisi adına verilecek mesajların romantik senaryolar içine yedirilmiş şekilde verilmesi, hedef kamularda mesaj kabulü açısından kolaylaştırıcı unsur olabilecektir.

Orta Doğu ve Balkanlar başta olmak üzere oldukça geniş bir coğrafya da izleyici kitlesine ulaşan Türk dizilerinin, yayımlandıkları ülkelerdeki her türlü muhalefete, eleştiriye ve hatta komplo teorilerine rağmen hiçbir kesimin inkar edemeyeceği bir ülke tanıtım katkısı olmuştur diyebiliriz. Türkiye'de her yıl yüzün üzerinde dizi üretilmektedir. Üretilen dizilerin %75'i, 140'dan fazla ülkeye ihraç edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s:23). Türk dizileri dünya çapında 650 milyona yakın seyircinin salonlarına kadar girmiş ve ancak çok büyük bütçelerle yapılabilecek bir tanıtım görevini gerçekleştirmiştir. Türk kültürü, doğal güzellikleri, insanı ve tarihi, güzel aşk hikayeleri ile paketlenmiş olarak yabancı kamuoyuna aktarılmıştır. Türk Dizileri, tarihsel sebeplerle daha önce Türkiye'ye önyargı ile bakan, hakkında hiçbir fikri olmayan, ya da çoğunun gerçek dışı algılarla resmettiği oldukça geniş bir hedef kitlenin, gönüllü olarak Türkiye'ye olan bakış açılarını değiştirmesine yardımcı olmaktadır. Tüm önyargıların diziler yolu ile yıkılması her ne kadar çok iddialı bir söylem gibi görünse de, en azından kadın izleyiciler arasında Türkiye algısının değişmiş olduğu araştırılan makalelerdeki muhtelif yazı ve yorumlardan çıkarılabilmektedir. Bu konuda birçok araştırmacının ortak görüşü, 2005-2007 döneminde 3 sezon ve tam 100 bölüm olarak yayınlanan "Gümüş" adlı yapımın bir dönüm noktası olduğu şeklindedir. Öyle ki, bazı araştırmalarda, bu dizi ve benzeri yapımlarda Müslüman halklara verilen "laiklik" ve "ılımlı İslam" benzeri yaklaşımların 2010 yılında İslam dünyasında Tunus'ta başlayan ve kısa sürede birçok ülkeye yayılan Arap Baharı veya Arap İsyanlarının da kadınlar üzerinden tetikleyici faktörlerinden birisi olduğu iddia edilmiştir (Yalsızuçanlar, 2019). "Gümüş" dizisinin Arap dünyasındaki popülaritesi ve kadın özgürlüklerini gösteren yapısı nedeniyle, bazı

Suudi dini yetkililerinden (Suudi Arabistan Genel Müftüsü Şeyh Abdülaziz el-Şeyh) diziyi kınayan ve yasaklanmasını talep eden açıklamalar da yapılmıştır (Karlıdağ ve Bulut, 2014, s:91). "Gümüş" ve benzeri dizilerin özellikle Müslüman coğrafyasındaki başarısının sırrı, bu konuda yapılan bazı çalışmalarda, dizide işlenen modern ve geleneksel değerler ile İslam ve laiklik arasındaki gerginliklerin Arap toplumunda da yaşanması dolayısı ile izleyicinin içerikleri içselleştirmesi (Karlıdağ ve Bulut, 2014 , s:90), ayrıca Müslüman kadının toplumsal hayatta özgürlükçü ve eşitlikçi bir alternatifin olduğunu (Yalsızuçanlar, 2019), kendi gibi Müslüman bir ülkenin sosyal yapısında örneğini görmesi olarak ifade edilmiştir. Türkiye imajına katkı olması açısından dizilerin Balkanlar'da da Arap dünyasında farklı bir sonucu yoktur. Hayat tarzları, doğa, tarih, eşya ve kıyafetlere kadar birçok yönden Türkiye'nin modern ve zengin tarafları izleyicileri Balkan coğrafyasındaki izleyicileri de oldukça etkilemiştir. Türk dizilerinde çizilen portrelerle geleneksellikler devam ettirilerek de modern hayat yaşayabileceği görülmüş, Türk markaları bölgede beğeni kazanmış, birçok ürün halk tarafından sofistike batı ile İslami Orta Doğu'yu sentezleyebilen bir yapı olarak algılanmış ve kolay kabul edilmiştir.

2.3.2.9. Türk Dizilerine Eleştirel Yaklaşımlar

Dizilerin çok çeşitli coğrafyalarda geniş hayran kitleleri olmasına, beğeni ile takip edilip reyting sıralarında en üstlerde olmalarına rağmen farklı kesimlerden yoğun eleştirilere de maruz kaldığını görmekteyiz. Sağlıklı ve objektif değerlendirme adına bu eleştirel yorumlara dizileri incelediğimiz bölümde de örneklerle yer verilmiştir.

Balkanlarda, Türkiye'de İslam'ın dizilerde gösterildiği kadar liberal olmadığını, dizilerde bunun bilinçli olarak gizlendiğini savunanlar da vardır. Bulgarların da dizileri büyük bir merakla seyrettiklerini, Türklerin modern, temiz yaşam tarzlarına şaşırdıklarını belirten, bunun şeytani bir propaganda olduğunu ve arkasında Türk hükümetinin olduğunu yazan Chiristopher Buxton, Türk hükümetinin Bulgarların Türkiye de herkesin böyle olduğuna inanmalarını istediğini yazmış ve konuya tamamen bir komplo teorisi gözüyle bakmıştır (Buxton, 2012). Buxton her ne kadar bu dizilerin gösterimi yasaklanması gereken bir entrika olduğunu, aşırı sağ partilerin halka 500 yıl süren vahşi esaret yıllarını hatırlatmaya çalıştığını söylese de bir taraftan da genç neslin geçmişi unutmaya meyilli olduğunu itiraf etmektedir. Yeşil'in (2015) çalışmasında aktardığı gibi Yunanistan ve Makedonya'daki aşırı milliyetçi çevreler ve

yönetimler de Türk dizilerine karşı olumsuz tavır almakta ve yayımlanmalarına kısıtlama getirebilmektedirler.

Arap dünyasında da herkes Türk dizilerinin bu popülaritesinden memnun değildir. Bunun planlı bir oyun olduğunu ve Arap dünyasının çöküşünü ispatladığını düşünen Ürdün *Al Ghad* gazetesinden Said Abul Meela gibi komplo teoricileri de vardır (Buccianti /2010). Arap dünyasında dizilerin manevi değerleri yıprattığı, Müslümanları helal olmayan yollara sürüklediği, evlilik dışı ilişkileri meşrulaştırdığı, İslamiyet'te yeri olmayan davranışları alışkanlığa dönüştürdüğü ve izleyicilerde Türkiye'ye yönelik olumlu eğilimler oluşturduğu gerekçeleriyle bazı ülkeler bu dizilerin yayınlanmasına karşı çıkmaktadır. Türkiye'nin Orta Doğu'da rol model olarak sunulduğu dönem ile eş zamanlı Türk dizi furyası Orta Doğu'yu etkisi altına almıştır. Ardından Arap Baharının ortaya çıkması ve özellikle Mısır'da gerçekleşen darbeden sonra Orta Doğu'da yeni bir belirsizlik dönemi başlamış, 2015'te Suudi Arabistan'da Kral Selman, 2017'de ABD'de Trump'ın iktidara gelmesi ile birlikte Orta Doğu'da BAE, Suudi Arabistan ve Mısır küre ekseni oluşmuştu. Bu dönemi takiben 2018'de Suudi Arabistan sahipliğindeki MBC medya grubu, Türk dizilerinin yasaklandığını duyurmuştur. Böylelikle Suudi Arabistan ve BAE Türk dizilerinin gösterimini yasaklamıştır (Mohydin, 2020, s. 5). 2010'lu yılların ikinci yarısından itibaren Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yapılan dizi ihracatı önemli ölçüde azalmıştır. Dizi ihracatının yükseldiği dönemlerde bu sonucun alınmasına önemli bir katkıda bulunan olumlu politik faktörler daha sonra olumsuza dönünce bu defa dizi film ihracatında önemli düşüşlerin oluşmasına neden olmuştur. Türk dizi film ihracatı, Yeşil'in (2015) de belirttiği gibi politik faktörlerin olumlu olduğu dönemde bunlardan yararlanmış ancak son dönemlerde görüldüğü gibi politik faktörlerin olumsuz olduğu dönemlerde de bunlardan olumsuz yönde etkilenmiştir.

Mısır Yüksek Fetva Konseyi, Türk dizilerinin kesinlikle izlenmemesi yönünde fetva yayınlamış, Erdoğan'ın, bu dizileri kullanarak, Osmanlı'nın bir zamanlar yönettiği Arap ülkelerini yeniden kontrol altına almaya çalıştığı iddia edilmiştir (Akit, 2020). Bunun yanı sıra "Diriliş Ertuğrul" dizisine karşı Suudi Arabistan ve BAE 40 milyon dolar bütçeli Mamalik el-Nar, Ateş Krallığı dizisini çekmiştir. Bu dizi, Osmanlı'nın tarihsel mirasına karşı bir kara propaganda faaliyeti olarak tasarlanmıştır (Mohydin, 2020,s. 6). Ayrıca toplumun algısının yönünü değiştirmenin bir takım farklı sonuçları da olmuştur. Türkiye Arap medyasında hiç olmadığı kadar yer almış, politika

ile ilgilenmeyen vatandaş bile dizilerin etkisi ile modern, Müslüman ve zengin olarak konumlandırılan Türkiye'nin medyada takibini yapmıştır. Bu haberler her zaman Türkiye'nin istediği şekilde olmadığı için zaman zaman Türkiye imajına negatif yönde etki yapmaktadır. Dizilerde demokratik, modern olarak resmedilen Türkiye, güçlü ve toplumda belli bir saygınlığı olduğu aktarılan Türk kadınının konumu, Türkiye'de gelişen olayların dizilerde anlatılan hikayelerle tutarlı olmaması durumunda inandırıcılığını yitirecektir. Üstelik eskisine göre Türkiye ile ilgili medya da yer alan haberlere dizilerin popülaritesi sonucu daha dikkatli olan Arap halkı sayısı oldukça fazladır.

Yine de ihraç edilen Türk dizileri yerel muhalefetlere rağmen çok başarılı bir iş çıkarmıştır. İzleyicilerin büyük oranda kadın olduğunu göz önüne aldığımızda yumuşak güç olması için gerekli şart olan karar alıcılara etki edebilme noktasında ne denli başarılı olabileceğini de sorgulamak gerekmektedir. Özellikle Arap dünyasında kadına güzel aşk hikayeleri içinde kendi toplumsal önemini hissettiren ve bu nedenle Arap dünyasında sorun teşkil edecek bir değişimin tohumlarını atan diziler bu konuya muhalefet eden başta din adamları olmak üzere bir kesimi de karşısına almıştır. Dizilerle önerilen Türk modelinin erklerini tehdit edeceği düşüncesi bu kesimi Türkiye'ye karşı daha tetikte olmaya sebebiyet vermiştir. Balkanlar'daki durum ise erk sahiplerinin ve milliyetçilerin bu dizileri Türklerin yeni bir istilası olarak göstermek istemeleri sonucunu doğurmuştur. Araplara nazaran komplo teorilerine meraklı olan bu bölge bu dizilerin altında Türkiye'nin farklı amaçlarını aramaktadır. Buna rağmen yine büyük çoğunluğu kadın olan geniş bir izleyici kitlesini büyülenmişçesine ekran başından koparmayı başaramamışlardır.

Osmanlı hinterlandına diziler sayesinde kendini yeniden tanıtan Türk halkı, bölge insanın gözünde daha yakın ve iletişim kurulabilir bir konuma gelmiştir. Burada tamamen toplumlar arası bir iletişimden bahsedilmektedir. Her ne kadar tek taraflı bir akış söz konusuysa da bu ülkelere ziyarete giden Türk vatandaşları artık bu toplumlar nezdinde daha iyi tanındıkları için eskiye göre daha sıcak karşılanmaktadır. Çünkü diziler sayesinde Türklerin evlerine girmiş, konuşmalarına kulak misafiri olmuş, sofralarına konuk olmuş ve hatta mahremiyetlerine tanık olmuştur ve gördükleri birçok şeyin aslında kendileri için yabancı olmadığını fark etmişlerdir. Bütün bunlar Türkler hakkındaki düşüncelerini olumlu yönde değiştirmişti ki bu tamamen yumuşak güç için yapılan tanımlara uymaktadır. Eğer bu diziler bir yumuşak güç aracı olarak

kullanılıyorsa eş zamanlı yazılı yayınlara da hız vermek faydalı olacaktır. Bu sayede Türkiye, kendi tarihini kendi tezleri ile anlatma şansını yakalayabilecektir. Böylece kültürel diplomasi içerisinde bir "dizi diplomasisi" (Hancığaz & Hülür, 2021, s:738) kavramı oluşabilir. Bir defa uyarılmış olan algı ilerleyen zamanda mutlaka seçici davranacak ve Türkiye ve Türklere dair haber ve yazıları daha kolay yakalayacaktır. Hazır ilgisi artmış bir topluma düzenli mesaj göndermek (basın yolu ile düzenli bilgilendirme) iletişimin devamını sağlayacak ve dizilerle yakalanmış olan ivme kaybedilmeyecektir.

Türk dizilerinin dünya çapında gerçekleşen etkileri değerlendirildiğinde bu konunun sektör girişimcilerinin inisiyatifine bırakılmaması, başarılı bir kültürel diplomasi aracı olabilmesi için kültürel diplomasi stratejilerinin geliştirilmesi, kurumlar arası ve disiplinler arası çalışmalar ile desteklenmesi gerekliliği açıktır. Zira dizilerin oluşturduğu ilgi farklı coğrafyalarda kendini gösterirken bu ilgiyi kalıcı bağlar oluşturmak için projelere dönüştürecek olan kültürel diplomasi stratejileridir. Türkiye algısı ve imajına yönelik bütünsel bir anlayış geliştirerek resmi, sivil, özel sektör tüm aktörlerle iş birliği içerisinde olunması gerekmektedir. (Yazar, 2020 s, 537). Verilecek mesajların farklı toplumlarda farklı algılar oluşturması, kültürel farklılıklar göz önüne alındığında kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle sosyolog, psikolog ve uluslararası ilişkiler uzmanlarının da katkıları ile kamu diplomasisi bağlamında bir kültürel strateji çerçevesi içinde kurumlar arası ortak bir anlayış geliştirilmesi gerektiği ortadır. Aksi takdirde dizilerin hedef kamulardaki sonuçları, kısa vadede tüketilen kültürel üretimler olarak kalacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TELEVİZYON DİZİLERİNİN KAMU DİPLOMASİSİNDE YUMUŞAK GÜÇ OLARAK KULLANIMI (TÜRK TARİH DİZİLERİ ÖRNEĞİ)

3.1. Dizi Özetleri ve Künyeler

Çalışmada incelenmek üzere üçü de tarih kurgu türünde olan ve Osmanlı İmparatorluğunun üç farklı dönemini konu edinen "Muhteşem Yüzyıl", "Diriliş Ertuğrul" ve "Payitaht Abdülhamid" dizileri seçilmiştir. Her biri tarih dönem dizisi olmakla beraber işleniş tarzları ve temaları birbirlerinden farklıdır. "Muhteşem Yüzyıl" dizisinde saray içi entrikalar, harem hayatı ve romantizm ön plandayken, "Payitaht Abdülhamid" dizisinde dış politika meseleleri, Diriliş Ertuğrul dizisinde ise hem iktidar mücadeleleri hem de muhtelif dış düşmanla mücadeleler savaş sahneleri yoğun olacak şekilde ön plandadır.

3.1.1. Künye: "Muhteşem Yüzyıl"

"Muhteşem Yüzyıl", 5 Ocak 2011 – 11 Haziran 2014 tarihleri arasında 40. Bölüme kadar Show TV (2011), daha sonra Star TV de (2012-2014) yayımlanmış, yapımcılığı Tims Productions tarafından üstlenilen, Türk yapımı tarih ve kurgu türündeki Türk televizyon dizisidir. Toplamda 4 sezon, 139 bölüm olarak gösterimde kalan dizinin her bir bölümü 100-120 dakikadır (televizyongazetesi.com, 2012). 56.Bölüme kadar senaristliği Meral Okay tarafından üstlenilmiş ancak Okay'ın 2012'deki vefatı üzerine dizinin geri kalan bölümlerinin senaristliğini Yılmaz Şahin yapmıştır. Senaryo yazımı sırasında tarihçi Erkan Afyoncu'nun danışmanlığından faydalanılmış, İlber Ortaylı ile de görüşülmüştür. Ayrıca tarihçiler Deniz Esemenli ve Günhan Börekçi ile yazar Latife Tekin senaryonun, kullanılan kıyafetlerin ve eşyaların tarihî gerçeklere uygun olması amacıyla diziye danışmanlık yapmıştır.

Yapımcısı Timur Savcı, Yönetmenleri Taylan Biraderler (1-103. Bölümler), Yağız Alp Akaydın (104-139 Bölümler) ve Mert Baykal (104-139 Bölümler)'dır. Öykü kurgusu Emrullah Hekim'e, dizi müziklerinin besteleri Fahir Atakoğlu, Aytekin Ataş ve Soner Akalın'a aittir.

"Muhteşem Yüzyıl" dizisinin çekimleri için hazırlık süreci, yaklaşık bir buçuk yıl sürmüş olup, senaryosu, kostümleri ve dekoru, Osmanlı ve dünya tarihine ait seyahatnameler, yönetici listeleri ve belgeler gibi güvenilir kaynaklardan derlenip,

tarih danışmaları tarafından sürekli denetlenerek hazırlanmıştır (Muhteşem Yüzyıl Nerede…, /2011).

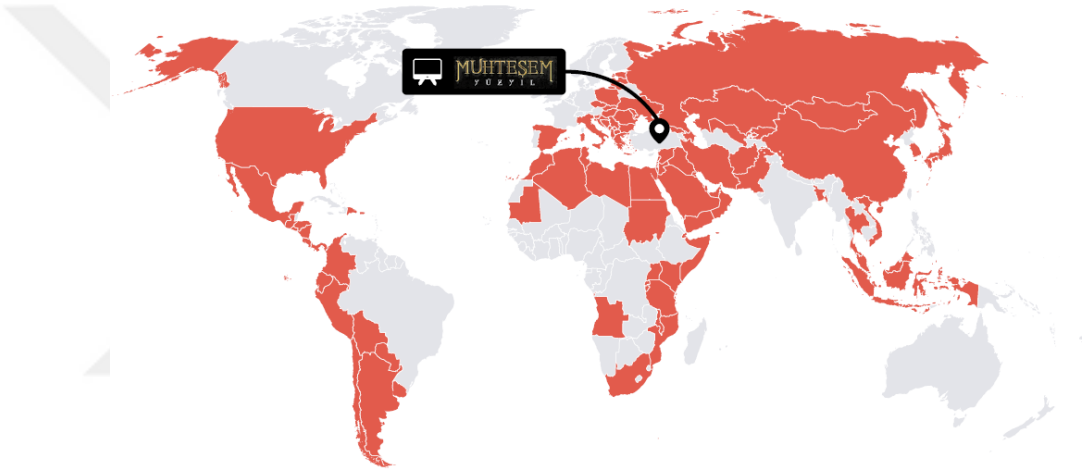
Topkapı Sarayı'nda yapılan dış mekan çekimlerin yanı sıra Hadımköy'deki TİMS stüdyolarında çekilen "Muhteşem Yüzyıl" için Topkapı Sarayı yeniden inşa edilmiştir. 2100 metrekare alanda hazırlanan dekorlar içinde 12 farklı mekân bulunmaktaydı. 3,5 milyon liralık hazırlık bütçesi ile hazırlanan set, 5 ay süren çalışmayla çekim için hazır hale getirilmiş, 30 kişilik bir heykeltıraş ve ressam grubu burada yapıların birebir kopyalarını inşa etmiştir. Dizi bu bütçesi ile Türk televizyon tarihinin en pahalı projesidir (http://www.haberpan.com/2011). Osmanlı döneminde saraydaki sanatsal ve kültürel görseller temel alınarak kurulan dekorda, Topkapı Sarayı'nın avlusu, Altınyol, Harem, Hasoda, Arz odası, Hünkâr Sofası, mutfak ve gemi simülasyonu yer almaktadır. Tüm odaların tasarımında dönemin belgelerinden, resmi kaynaklardan edinilen bilgilerden yararlanılmış olup dizi çekimlerinin bitmesinin ardından "Muhteşem Yüzyıl" setinin bir bölümü taşınarak sergi olarak dünyanın pek çok ülkesini gezmiştir (muhteşem-yuzyil-dizisi-nerede…,2018).

Dizinin ana karakterleri, 10. Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman; Halit Ergenç tarafından, Kanuni Sultan Süleyman'ın hasekisi ve nikâhlı karısı Hürrem Sultan; Meryem Uzerli ve Vahide Perçin tarafından, Kanuni Sultan Süleyman'ın hasekisi ve Şehzade Mustafa'nın validesi Mahidevran Sultan; Nur Fettahoğlu tarafından, Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk şehzadesi Şehzade Mustafa; Mehmet Günsur tarafından, Kanuni Sultan Süleyman'ın validesi Ayşe Hafsa Sultan; Nebahat Çehre tarafından, Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşi ve Pargalı İbrahim Paşa'nın eşi Hatice Sultan; Selma Ergeç tarafından, Kanuni Sultan Süleyman'ın dostu, Hasodabaşı ve daha sonradan vezir-i azam olan Pargalı İbrahim Paşa; Okan Yalabık tarafından canlandırılmış olup, bu ana karakterler dışında 30 un üzerinde yardımcı karakter rol almıştır. Dizinin başından beri Hürrem Sultan karakterini canlandıran başrol oyuncusu Meryem Uzerli'nin, tükenmişlik sendromu yaşaması, hamileliği ve Almanya'ya gitmesi sebebiyle 4.sezonda Hürrem Sultan karakterini Vahide Perçin canlandırmıştır (https://web.archive.org/ 2013).

"Muhteşem Yüzyıl" dizisi birçok alanda ödüle layık görülmüştür. İlk sezonuyla, Antalya Televizyon Ödülleri'ne 12 dalda aday gösterilmiş ve "En İyi Drama Dizisi", "En İyi Drama Erkek Oyuncu" dâhil 4 dalda ödülün sahibi olmuştur. Okan Yalabık, "En İyi Drama Erkek Oyuncu" seçilmiştir. Dizi ikinci sezonuyla, ilk sezonuna oranla

daha fazla ödüle layık görülmüştür. O yıl üçüncüsü düzenlenen Antalya Televizyon Ödülleri'nde 8 dalda aday gösterilmiş, "En İyi Dönem Dizisi" ve "En İyi Senaryo" ödüllerini kazanmıştır. 39. Altın Kelebek Ödülleri'nde ise "En İyi Drama Dizisi" ödülü verilmiş, oyuncu Meryem Uzerli ise "En İyi Drama Kadın Oyuncu" ödülünün sahibi olmuştur.

2011 yılının Kasım ayından itibaren çok sayıda ülkeye ihraç edilmeye başlanan dizi dünyada en fazla ülkeye ihraç edilen dizi unvanını almış, 70 ayrı ülkede 500 milyondan fazla izleyiciyle buluşmuştur (Özdemir, 2018). Aşağıdaki haritada dizinin gösterim yapıldığı ülkeler gösterilmiştir.

Şekil 1. "Muhteşem Yüzyıl" Yurtdışı Gösterim Alanı

Kaynak: https://gorus21.com/kuresel-guc-atlasi-kultur

Dizi, temel olarak Osmanlı İmparatorluğunun 10. Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın ve nikâhlı eşi Hürrem Sultan'ın hayatı, Hürrem Sultan'ın evlatları için giriştiği taht mücadelesi ve saray hayatı üzerine kurgulanmıştır. Osmanlı tarihinin en parlak ve güçlü olduğu dönemlerinden birinin canlandırıldığı dizi, henüz şehzade olan Süleyman'ın, babası Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine tahta geçmesi ve bu zamanlarda saray haremine cariye olarak getirilen Hürrem Sultan ile birbirlerine âşık olmalarıyla başlamıştır. Dönemin başat aktörü olan Kanuni Sultan Süleyman, dizinin de Hürrem Sultan ile beraber baş aktörü ve ana karakteridir. Dizide Kanuni Sultan Süleyman dışındaki diğer karakterler devletin bekasından çok genellikle kendi amaçları için kendi aralarında mücadele eden profiller çizmektedirler. Hürrem Sultan'ın oğulları için iktidar oyunlarına engel olan Valide Sultan, Pargalı İbrahim

Paşa ve Şehzade Mustafa'nın annesi Mahidevran Sultan ile mücadelesi, saray entrikaları, aşkı ile devleti arasında kalan Kanuni Sultan Süleyman ekranlara yansıtılmıştır. Dizinin merak uyandırması, sürükleyici olması adına dramatize edilmiş çatışma alanları bolca kurgulanmıştır. Bu çatışma alanları dizi boyunca farklı karakterler arasında olduğu kadar Osmanlı İmparatorluğu ve Batı dünyası arasında da sürdürülmüştür. Çatışmaların ana ekseni güç sahibi ve saltanatta söz sahibi olmak üzerinedir. Dizinin senaristi Meral Okay, dizinin bir kurgu olduğunu ve bu sebeple gerçekleri yansıtmak zorunda olmadığını belirtmiştir (Senaristi "Muhteşem…, 2011). Nitekim "Muhteşem Yüzyıl" dizisine bakıldığında, resmi tarih anlayışından farklı bir Kanuni Sultan Süleyman dönemi anlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. "Muhteşem Yüzyıl" dizisinde, her ne kadar tarihsel arka planları atlamadan bir kurgu yapılmış olsa da, dramatik unsurlar, izleyicinin merak duygusuna hitap eden popüler kültürün yoğun olarak kullandığı aşk, nefret, entrika, mücadele ve aksiyon gibi temalar sebebiyle resmi tarih ile öğretilen tarihsel gerçeklikleri öznel bir anlatıyla süsleyen farklı bir yaklaşım izlenmiştir. Dizide tarihi kişilikler, resmi tarih anlatımlarından farklı olarak aşkları, korkuları, ihtirasları, zaafları ve pişmanlıkları ile anlatılarak izleyicilerin kolayca bağ kurabileceği bir temsil yapısı oluşturulmuştur (Bilis, 2013, s. 28). Zira izleyiciler, konusunu gerçek hayattan alan ve kendilerinden bir şey barındıran yapımlara ilgi duymakta, karakterlerle daha kolay bağ kurabilmektedir. Bu ilgi çekme, merak uyandırma kaygısıyla hareket ettiğini düşündüğümüz senarist Meral Okay, gerek izleyicilerden, gerek tarihçilerden gerekse hükümet yetkililerinden gelen tarihin yanlış aksettirildiğine yönelik bazı eleştiriler üzerine, bütün eleştirileri dikkate aldığını ancak meseleye bir tarihçi gibi bakmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Tarihi karakterlerin dünyevileştirilip insani tavırları gösterilmeye başladığında, dramanın hayata geçtiğini ve bu şekilde izleyicinin dikkatini çekerek bağ kurulduğunu belirtmiştir. Tarihsel arka planları atlamadan bir plan yapıldığını, ama bir yazar için cazip olanın, tarihinden yazmak olmadığını ve bir senaristin işinin bu olmadığını savunmuştur. Tarihin önemli aktörlerinin insani taraflarını, duygularını işlemenin daha heyecanlandırıcı olduğunu ancak bu konuda çok fazla veri olmadığından tahmini bir kurgu yaptığını belirtmiştir. Hürrem'in sadece Kanuni'nin haremindeki bir kimlik olmadığını, Kanuni'nin eşi olmanın dışında büyük iktidarın ortağı olduğunu söyleyen Okay, sıfır noktasından gelen bir kadının, oradan nasıl zirveye çıktığını sorguladığında hikayenin etrafında dönen kurgunun kendiliğinden ortaya çıkmaya ve yaşamaya başladığını belirtmiştir. Dramatik olarak daha güçlü olacak şekilde, duygu

yoğunluğunu daha yoğun verecek şekilde bir tarihsel sıralama olacağını düşündüğü noktalarda eleştirilere rağmen gerçek akışa uygun olmayan birtakım düzenlemeler yaptığını belirtmiştir (kadınların başı açık haremde dolaşması gibi). Eldeki verilerin sadece erkeğe ait veriler olduğunu, harem tarafında bilgi toplamasının ve bunun tarih olarak yazılmasının mümkün olmağı için kadına ait bilginin yok denecek kadar az olduğunu belirtmiştir. O dönemde yaşayan elçilerin raporlarından çeviri yapıp bunlardan işe yarayacak bilgiler çıktığını söylemiştir. Kanuni ve Muhteşem Süleyman Projesi'ne devam etmek istediklerini bildiren Okay, İlerleyen dönemlerde tarih yayıncılığında bir artış olursa, tarihi mekanlara ilgi, ziyaretçi sayısında artışlar olursa, bundan sevinç duyacaklarını belirtmiştir. (Senaristi "Muhteşem Yüzyıl"ı...,2011). Nitekim Muhteşem Süleyman dizisini takiben hem tarih kitaplarına, hem tarihi mekanlara yurtiçi ve yurtdışından talep olmuş, aynı zamanda çok sayıda tarih konulu diziler çekilmiştir.

"Muhteşem Yüzyıl" dizisi siyasal tarihten çok daha özel alanlara, aşk, nefret, entrika gibi temalara yoğunlaşarak tarihi kişilikleri bütün yönleriyle işlemeye çalışmış, seyircinin belirli tanımlamaların dışına çıkıp, onları anlayabilmesine olanak sağlamış, ancak bu durum tarihi olay ve kişilerin öznel olarak değerlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. İzleyici üzerindeki etkiyi arttırmak için dizide ya gerçekte yaşanmamış olaylar üzerinden kurgusal bir dünya yaratılmış veya yaşanmış gerçek olaylar fazlaca dramatize edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin siyasi olaylarından çok kişileri ve kişilerin özel yaşantısını içeren konular ağırlıktadır (Murat & Gökgöz, 2022, s:147). Bu sayede örneğin Hürrem, izleyiciler açısından tarihsel öğretilerinin aksine salt kötü bir karakter olmaktan çıkıp, kocasını elinde tutmaya çalışan bir eş, çocuklarının geleceği için mücadele eden bir anneye dönüşmüştür (Sevim ve Yücel, 1991, s. 213-214). "Muhteşem Yüzyıl" dizisinde gösterilen Sultan Süleyman karakteri dizide de resmi tarih öğretilerinde olduğu gibi oldukça güçlü bir karakter olarak çizilmiş ve adaletin en büyük temsilcisi olarak gösterilmiştir. Adalet söz konusu olduğunda, Kanuni en yakınlarına bile bu konuda taviz vermemektedir. Ancak dizi içerisinde zaman zaman diğer karakterler tarafından Kanuni Sultan Süleyman'ın adaleti sorgulanmıştır. Şehzade Mustafa, annesi Mahidevran Sultan'ın daha fazla üzülmesine dayanamadığı için babasına "*Bu mu sizin adaletiniz*?" diyerek Kanuni Sultan Süleyman'ın adaletini sorgulatmaktadır (Okay, 2012), Hatice Sultan da hayran olduğu abisinin adaletinin artık olmadığını söyleyerek bir başka sorgulama yapmaktadır (Şahin, 2013). İbrahim

Paşa ve Şehzade Mustafa'nın boğdurulması da dizide Kanuni'nin adaletinin satır aralarında yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Dizideki bu kurgusal dilin, bir müddet sonra seyircinin de Kanuni'nin adaletini sorgulamasına neden olduğu, resmi tarih öğretilerine de bu bağlamda şüpheyle yaklaşılabileceği gerçeğini göz ardı edemeyiz. Tarihsel anlatımda asla sorgulanmayan ve oldukça kesin bir bilgi olarak kabul edilen Kanuni'nin adaletinin, dizinin oluşturduğu kurgusal dünyada farklı kereler tartışılmış olması izleyiciye bilinç altında resmi tarihin hatalı olabileceğini, yeniden yorumlanıp sorgulanması gerektiğini düşündürebilir. Dizi izleyicisi kitlenin bu kurguların senaryo gereği olduğu ve resmi tarihle birebir örtüşme gibi bir mecburiyeti olmadığını değerlendirebilecek bir entelektüel altyapıya sahip olup olmadığı düşünülmesi gereken bir noktadır. Ayrıca dizi türü görsel ürünlerin, takip edilmesi açısından bilimsel yazı ya da belgesellerden daha cazip olması, kitaplara boğulmadan tarihi kolay ve zahmetsiz bir şekilde öğrenme amacı, izleyicilerin kurguları sorgulama gibi bir çabalarının olmaması, bu kurguların gerçeklikle karıştırılma eğiliminde olunmasına sebep olabilir ki bu resmi tarih adına ciddi bir tehlikedir. "Muhteşem Yüzyıl"ın eski danışmanı Profesör Erhan Afyoncu da bu tehlikeye dikkat çekerek, "Türkler TV dizisi ve belgesel fikrini karıştırmaktadır. TV dizisi belgeselden farklı bir şeydir" ifadesini kullanmıştır. Profesör Ali Açıkel de tarihi doküman kıtlığı olduğunda kurgulaştırmanın bazen gerekli olduğunu, ancak bunun tarihi olgularla, çelişmemesi gerektiğini belirtmiştir (Hürriyet Daily News, 2012b).

Tarihi dizilerin toplumda tarihe olan merakı arttırdığı görülmektedir. Bu noktada "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin yayınlanması bir başlangıcı temsil eder, bu dizinin gördüğü ilgi üzerine Osmanlı Tarihini konu alan yapımların sayısı hızla artmıştır. Diziler vasıtası ile hem yerli izleyiciye hem de kamu diplomasisi yapılmak istenen yabancı ülke izleyicilerine tarihsel mesaj aktarımının yapılabildiği fark edilmiş olacak ki, istenen mesajları iletmek, imaj çalışması yapmak amacı ile birçok tarihi dizi çekilmiştir. "Muhteşem Yüzyıl" dizisine ilişkin Osmanlı Devleti'ni "yanlış" temsil ediyor eleştirilerine karşılık, tarihi "doğru" anlatmak iddiasıyla ortaya çıkan ve TRT'nin öncülük ettiği yapımlar birbirinin peşi sıra gösterime girmiştir. Bu doğrultuda "Diriliş Ertuğrul", Kuruluş Osman, "Payitaht Abdülhamid", Uyanış Büyük Selçuklu gibi yapımlar televizyonda izleyiciyle buluşmuştur. Erman'a (2016) göre tarihi dizilerin en büyük işlevi, tarihi olay ve şahsiyetlere iktidarın istediği yönde yeni bir anlam yüklemesi ve bu yönde bir bakış açısı sağlamasıdır. Dolayısı ile değişen

iktidarların ideolojik duruşlarına göre dizi senaryoları manipülasyona açık araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim AK Parti iktidarı kendi ideolojik duruşuna uygun bulmadığı ve çokça eleştirdiği "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin ardılı olarak devlet kanallarında Payitaht Abdülhamit ve "Diriliş Ertuğrul" gibi satır arası mesajları verebilecekleri yapımları desteklemiştir.

Osmanlı Devleti'nin ve dolayısıyla Türk milletinin ve İslam dininin gücü, güçlü adalet duygusu Sultan Süleyman'ın davranış ve söylemleri ile yansıtılmıştır. Osmanlı devletinin tarihin bu döneminde Batılı devletler üzerinde kurduğu üstünlük dizideki Divan toplantılarının çoğunda gündeme gelmiş, yabancı elçilerle yapılan görüşmelerde bu üstünlük açıkça dile getirilmiştir. Venedik elçisiyle yaptığı görüşmede Sultan Süleyman'ın "*Venedik'e ziyaret için değil almak için geleceğim*" sözleri buna örnek olarak gösterilebilir ("Muhteşem Yüzyıl", 9. Bölüm/42.dk.). Ancak "Muhteşem Yüzyıl" dizisine genel bir bakış yapıldığında bu tür tarihi güç iddialarının mesajını vermekten ziyade Kanuni ve Hürrem aşkının yoğun şekilde işlendiği ve bunun, diziyi tarihe ilgisi olmayan izleyiciler nezdinde de sürükleyici kılmasının ana sebebi olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu aşk, sadece Türk coğrafyasında değil, Batıda da pek çok kez yazılmış, çizilmiş ve tiyatrolarda gösterilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman genel kaidelere karşı gelerek Hürrem Sultan'la evlenip, onu kölelikten azat etmiştir. İlber Ortaylı (2013), katıldığı bir televizyon programında bu konuyla ilgili yorum yaparken, Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'ı hayatına aldıktan sonra tek eşli olduğunu söylemiştir. Bize göre, Batı dünyasında bu ilişkinin cazip olmasının bir diğer nedeninin dönemin en büyük dünya gücü olan bir devletin Padişahının, nikahlı eşi olarak asıl adı "Roxelana" olan ve Ukraynalı Ortodoks bir ailenin Osmanlı Devletine köle olarak alınan kızını alması da göz ardı edilmemesi gereken bir ayrıntıdır. Dizinin merkezinde olan bu aşk hikayesinin erkek kahramanı dönemin en büyük hükümdarı olmasının yanı sıra, romantik, sevdiği kadın için imkânsız görünen şeyleri yapan, sevdiği kadını daima kollayan bir kahraman formatındadır. Özellikle kadın izleyici için Kanuni Sultan Süleyman'ın asıl cezbeden özelliği bu noktalardır diyebiliriz. Ana ekseni güçlü bir aşk hikayesi olması ile birlikte tarihsel olayların da dramatik ve ilgi çekici yanlarının dizi senaryosuna eklenerek diziyi daha cazip hale getirmesi, hakkında konuşulur kılması sağlanmıştır. Örneğin, Mohaç Savaşını büyük bir zaferle kazandıktan sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın iç konuşmaları, Türk Padişahlarının savaşa giderken giydikleri tılsımlı gömleğe yakın çekim yapılması,

kibre kapılmak istemediği ve bir ölümlü olduğunu hatırlamak için geceyi bir mezar çukurunda geçirmesi bu bağlamda aynı karede gördüğümüz güçlü anlatımlardandır ("Muhteşem Yüzyıl", 26. Bölüm/1.sa.33.dk). Resmi tarihte normal olarak değinilmeyen duygusal noktalar, bir cihan padişahının bile duyguları olduğunu, gelgitler yaşadığını, üzüldüğünü, sevindiğini anlatan sahneler, tarihi güçlü bir karakteri izleyicilere duygusal olarak yaklaştırmaktadır. Yakın dostu olan İbrahim Paşa'yı boğdurtma kararı sonrası yaşadığı dostluk ve ihanete uğramışlık duyguları arasında gelgitler yaşaması, en büyük oğlu Şehzade Mustafa için de ölüm kararı verirken babalık ve hükümdarlık hisleri arasında sıkışıp kalması, oğlunun ölümünden sonra çektiği vicdan azabı, en sevdiği çocuklarından olan Şehzade Cihangir'in hayatını kaybetmesi üzerine Kanuni Sultan Süleyman'ın yasa girmesini tasvir eden sahneler, Hürrem Sultan'a yazdığı duygusal şiirler gibi ayrıntılar Kanuni Sultan Süleyman'ın tarihi kişiliğinin yanında; vicdanı, korkuları, zaafları, aşkları, iyi ve kötü yanları olduğunu gösteren sahnelere örnek olarak gösterilebilir. Tarihi öğretilerde büyük bir savaşçı, adil bir hükümdar olarak resmedilen bir kişiliğin insani yönlerinin de işlenmesi hem yerli hem de yabancı izleyicilerin söz konusu karakteri farklı bir gözle görüp, saygının (Türk izleyici için) ya da korkunun / nefretin (yabancı izleyici için) yanı sıra sevgi ve şefkat ile de değerlendirilmesine olanak sağlayabilmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Dizi daha yayınlanmadan fragmanlardan yola çıkılarak dahi birçok eleştiri almıştır. RTÜK'ün yaptığı açıklamaya göre üç hafta içinde 2010 yılının toplam televizyon şikâyetinden daha fazla kez şikâyet edilmiştir. Ayrıca RTÜK, "dizide, tarihe mal olmuş bir şahsiyetin mahremiyeti konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmediği" gerekçesi ile diziye uyarı cezası vermiştir (RTÜK "Muhteşem Yüzyıl"ı...,2011). Saadet Partisi, Büyük Birlik Partisi ve Alperen Ocakları mensupları, dizinin tarihi ve sosyolojik bilgiden yoksun olduğu ve hemen hemen bütün milletin vicdanını rahatsız ettiği, dönemi sanal bir gerçeklikle yansıttığı gerekçesi ile mehter marşları eşliğinde ve "*Bizans'ın çocukları, Osmanlının torunlarından rahatsız*" sloganlarıyla protesto etmişlerdir (Muhteşem Yüzyıl"a boykot...,2011). Ayrıca, dizi bazı muhafazakâr ve milliyetçi kesimler tarafından Kanuni Sultan Süleyman'ı zevk ve sefa düşkünü olarak gösterildiği gerekçesiyle suçlanmıştır. Dönemin Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Bülent Arınç da tarihimizin önemli şahsiyetlerini olduğundan başka türlü görerek küçültmeye, aşağılamaya çalışan ne olursa olsun

karşılığını bulmalı ifadeleri ile diziyle ilgili şikayetleri süratle dikkate alacaklarını ve kanun çerçevesinde gereğini yapacaklarını açıklamıştır (arinctan-muhtesem…,2011). Dizi, 115'inci bölümünde; Safevi Devleti'nin "Fars" olduğuna ilişkin geçen diyaloglar sebebi ile soruşturma konusu olmuştur. Türk kökenli Azeri olan Mahboub Amrahy, diziyle ilgili Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmuş, Safevilerin aslında "Alevi ve Türk" olduğunu, dizide bunun çarpıtıldığını iddia ederek yapımcı hakkında dava açılmasını istemiştir. Konuyla ilgili olarak Prof. Dr. İlber Ortaylı da görüş bildirmiş, Safevi Devletinin, Azeri ve Türk olduğunu, dava açılmasını normal olduğunu belirtmiş, davanın kazanılabileceğini söylemiştir. "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin dünya çapında izlenen bir dizi olduğunu ancak tarihin yanlış yansıtılmasının sorun olduğunu eklemiştir (Muhteşem Yüzyıl'a şok, 2013). Dizi bazı yazar ve eleştirmenler tarafından dizide konunun geçtiği zaman dilimine (1520-1566) kronolojik açıdan uyumsuzluk gösteren bazı sahnelerin yer aldığı yani dizide anakronizm yapıldığı gerekçesi ile de eleştirilmiştir. Örneğin Duman, Pargalı İbrahim Paşa'nın birçok sahnede masa başında çalışırken gösterildiğini, oysa masa kullanma adabının Abdülmecid'in (1823-1861) saltanatı döneminde Osmanlı sarayına yerleştiğini belirtilmiştir. Yine Saray mutfağında kullanıldığı gösterilen domatesin Osmanlı topraklarına girişinin 1835'ten sonra olduğunu belirtmiştir (Selahattin Duman, 2013).

3.1.2. Künye: "Diriliş Ertuğrul"

"Diriliş Ertuğrul", 10 Aralık 2014 tarihinde TRT 1'de yayımlanmaya başlayan tarih ve kurgu türündeki Türk televizyon dizisidir. Yapımcılığını Tekden Film'in üstlendiği, senaryosunu ağırlıklı olarak Mehmet Bozdağ olmak üzere, Atilla Engin, Ozan Bodur, Aslı Zeynep Peker Bozdağ ve Serdar Özönalan'ın yazdığı, yönetmenliğini Metin Günay'ın yaptığı, dizi, 29 Mayıs 2019 tarihinde yayınlanan 150. Bölümü ile final yaparak sona ermiştir. Toplam 5 sezondan oluşmaktadır. Bölüm başına gösterim süresi 120 dakikadır. İlk bölümün yayınlanmasının ardından yayınlandığı günün AB grubu reyting sıralamasında 1. Sırada yer almış olup dizi, yılın en iyi dizisi ödülüne layık görülmüştür (Semercioğlu, 2016).

"Diriliş Ertuğrul" dizisinin yapımcı ve senaristi Mehmet Bozdağ, IFTV-Uluslararası İstanbul Film ve Televizyon Forum ve Fuarında yaptığı konuşmada TRT 1'de yayınlanan dizinin, TRT Genel Müdürü İbrahim Eren'in öncülüğünde hayata geçtiğini söylemiştir. Bu ifadeden yola çıkarak dizinin devlet destekli bir proje

olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Diziden önce yine 13. Yüzyılda geçen bir belgesel yaptıklarını, burada edinilen tecrübeleri "Diriliş Ertuğrul" dizisinde kullandıklarını ifade etmiştir. (Bozdağ, 2017)

Ana kadrodan Ertuğrul Gazi'yi; Engin Altan Düzyatan, Ertuğrul'un eşi Halime Hatun'u; Esra Bilgiç, Kayı Obası'nın beyi Ertuğrul'un babası Süleyman Şah'ı Serdar Gökhan, Süleyman Şah'ın eşi, Ertuğrul'un annesi Hayme Ana'yı; Hülya Darcan, Ertuğrul'un ağabeyi Gündoğdu Bey'i Kaan Taşaner canlandırmıştır. 30 ana karakterin yanı sıra dizide yardımcı oyuncularla birlikte bin kişi rol almıştır.

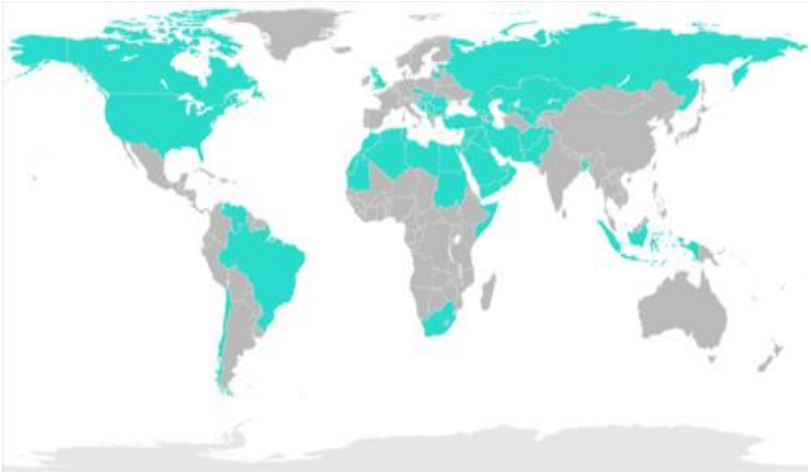
"Diriliş Ertuğrul" dizisinin hazırlık süreci Şubat 2014'te başlamış, hikâye ve çizimler 5 ayda bitmiş, toplam hazırlık süresi ise 9 ayı bulmuştur. Dizinin Yapımcı ve senaristi Mehmet Bozdağ, 13. Yüzyılda bir çadırda hayatın nasıl devam ettiğini konusunda ellerinde çok az görsel malzeme olduğu için, çadır formlarını, deri zırhları, kostümlerin nasıl olmasıyla ilgili bu konuda uzman olan Moğolistanlı illüstratör Gambat'ı Türkiye'ye davet ettiklerini ve 3 ay boyunca çizimler yaptırıldığını söylemiştir (Bozdağ, 2017). İki ayrı ekibin çekim yaptığı '"Diriliş Ertuğrul"' için her gün sahada çalışan kişi sayısı 250'yi bulmuştur. (Eyüboğlu, 2015). Dekor ve sanat ekibi ise 60 kişilik kadrosu ile 4 ay boyunca çalışmıştır. Kostümler ve dekorlar için 4000 metrekare kumaş kullanılmış, dizinin oyuncuları 3 ay at binme, kılıç kullanma ve ok atma dersleri almıştır. Dizideki koreografiler için Kazakistan'dan dünyaca ünlü özel koreografi ekibi Nomad gelerek hem oyuncuları, hem de atları eğitmişler ve dövüş koreografilerini hazırlamışlardır. Dizi için oyuncuların tamamına at binicilik dersleri verilirken, erkek oyunculara da kılıç kullanma dersleri verilmiştir.

İlk bölümün çekimleri yaklaşık 1 aydan fazla sürmüştür. (Karahan, 2014). "Diriliş Ertuğrul" dizisi için dönemin özelliklerine uygun olacak şekilde 1000'e yakın kostüm ve binlerce savaş malzemesi ve aksesuar sıfırdan yapılmıştır. Kostümlerde ve börklerde kullanılan mücevherler, takılar, sanatta kullanılan bakırlar, kılıçlar, kalkanlar ve tüm aksesuarlar Türkiye'nin her yerinden toplatılmış, ahşap malzemeler tek tek elle üretilmiştir.

"Diriliş 'Ertuğrul" dizisinin çekimleri İstanbul'da üç yerde yapılmıştır. Dizinin dahili çekimleri Beykoz Kundura Fabrikası'ndaki platolarda, harici çekimler ise İstanbul'un Karadeniz sahilindeki Riva, Ağva ve Hacılı'da çekilmiştir. Dizi için Riva ve Beykoz Kundura Fabrikası'na 2 plato kurulmuş, Kayı Obası, Riva'da yeniden

canlandırılmıştır. Riva'daki plato, asıllarına uygun şekilde yapılan 600 metrekarelik Süleyman Şah otağı ve 35 adet çadırla birlikte toplam 40.000 m² alanda kurulmuştur. "Diriliş Ertuğrul"un set alanında ayrıca 12 adet değişik ebatlarda oba dükkânları, 1 adet kilimhane, otağ meydanı ve talimhane yer almaktadır (Eyüboğlu, 2015). Beykoz Kundura Fabrikası'nda 6000 m²'lik kapalı alana Halep, Halep Sarayı, arz odası, konuk odaları, koridorlar, zindanlar, Kara Toygar mekânı, Selçuklu kasrı, Tapınakçılar'ın salon ve odaları, tekke ve çadır içleri yapılmış olup yine Kundura Fabrikası'ndaki 5000 m²'lik açık alana Halep çarşısı, kale içi, Süleyman Şah çadır içi, Tapınakçılar'ın zindanı, koridoru ve ibadethanesi inşa edilmiştir.

"Diriliş Ertuğrul" Dizisi 2015 Temmuz ayından itibaren uluslararası dolaşıma girmiş, çok sayıda ülkeye ihraç edilmiştir. Dizinin yapımcısı Mehmet Bozdağ, "Diriliş Ertuğrul" 'un dünyada 1,5 milyara yakın izleyicisi olduğu, Çeçenistan'da sporcuların müsabakaya "Diriliş" müziğiyle çıktığını ve dizi üzerine farklı ülkelerde tezler yazıldığını ifade etmiştir. Bu dizinin neden bu kadar sevildiği konusuna ise İslam dünyasında insanların inandıkları değerler sistemine uygun bugüne kadar bu çapta bir dizi yapılmadığı yorumunu yapmıştır. Örneğin, dizideki aşk temasının kendi medeniyet coğrafyamızda aşk nasıl olması gerekiyorsa, dizide de öyle yansıtıldığını, el ele tutuşma dışında bir şey yapmadıklarını belirtmiştir (Bozdağ, 2017). Aşk temasının bu şekilde işlenmesi, İslam coğrafyasında olduğu kadar, daha geleneksel aile ilişkileri olan ve ailece dizi izleme alışkanlığı olan Latin Amerika gibi bölgelerde beğeni ile karşılanmış olmasında bir faktör olduğu izleyici yorumlarından görülmektedir.

Şekil 2. Diriliş Ertuğrul" Yurtdışı Gösterim Alanı

Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/Diriliş_Ertuğrul

"Diriliş Ertuğrul" dizisi ana tema olarak Osmanlı'nın kuruluş öncesinde Kayı Boyu'nun mücadelesini anlatmaktadır. Dizinin ilk sezonunun hikayesi 13. Yüzyılda, 1225 yılında, Kayı Boyu'nun Tapınak Şövalyeleri'ne karşı olan mücadelelerini ve yurt bulma uğraşlarını konu almıştır. Dizinin ikinci sezonunda, 13. Yüzyılın ortalarında Kayı Boyu'nun bu sefer Moğollara karşı olan mücadeleleri anlatılmış, üçüncü sezonda ise, 13. Yüzyılın ortalarında Batı tarafına yerleşen Kayı Boyu'nun Ertuğrul Bey önderliğinde Bizans İmparatorluğu ve Çavdaroğulları Obası'na karşı mücadeleleri işlenmiştir. Dördüncü ve beşinci sezonda ise Bizans, Selçuklu meseleleri ve Moğollar bir arada işlenmiştir (TV Aktüel , 2014). Birinci sezon (2014-2015), Kayı Obasının beyi Süleyman Şah oğlu Ertuğrul Bey'in Selçuklu Şehzadesi Numan ve çocuklarını bir grup Tapınak Şövalyesinden kurtarmasıyla başlamıştır. 400 çadırlık Kayı Obası, bir yandan da göç edecek bir yurt arayışındadır. Ertuğrul; bir yandan Tapınakçılar'ın oyunlarını Sultan'a gösterip onun gözünü açmakla uğraşırken, diğer taraftan oba içinde çıkan iktidar savaşları ve ihanetlerle baş etmeye çalışmaktadır. İkinci sezon (2015-2016) Kayı Obasının Moğolların saldırısına uğraması ile başlamıştır. Yine dış güçler ile uğraşırken oba içindeki hainlerle de mücadele teması işlenmektedir. Hatta kardeşler arası iktidar savaşı da tüm bu iç ve dış düşmanlara ek olarak en yakından gelen tehditler olarak işlenmektedir. Üçüncü sezonda (2016-2017) ise Kayılar artık ikiye bölünmüştür. Ertuğrul Bey'in önderliğindeki oba, Ertuğrul Bey, ticaretten pek anlamadığından dolayı bir süredir sıkıntıdadır. İlk sezondan beri süregelen düşmanların yanına bir de Müslüman Çavdar Obası eklenmiştir. Dördüncü sezon (2017-2018) Ertuğrul Bey'in kardeşi Dündar'ın ihaneti , Sadeddin Köpek'in sinsi oyunları ve diğer obaların saldırıları ile mücadele ile geçmektedir. Bu sezonda Anadolu Selçuklu Devleti karışıklıklar içinde resmedilmiştir. Selçuklu tahtına göz diken Sadeddin Köpek'in öldürülmesi ve devletin hainlerden temizlenmesi Ertuğrul ile mümkün olmuştur. Yeni bir dönem başlarken Ertuğrul ve obası da, sezonun sonunda Söğüt'e doğru göç etmişlerdir. Beşinci sezon (2018-2019) aradan 10 yıl geçmiş şekilde başlamaktadır. Ertuğrul ve Kayı boyu, Bizans sınırında yer alan en meşhur ve en güçlü topluluklardan biri olmuştur. Diğer yandan Anadolu Selçuklu Devleti, Moğolların hakimiyetine girmiştir. Anadolu'nun her tarafında artık Moğol askerleri vardır. Ertuğrul, Konya'da devletin çöktüğünü ve artık doğrulamayacak bir biçimde olduğunu kendi gözleriyle görmüştür. Bundan ötürü Söğüt'te kendi hür beyliğini kurma gayesine düşmüş ve tam 600 asırlık bir imparatorluğun ilk tohumlarını atılmıştır.

"Diriliş Ertuğrul" dizisi anakronizm ve tarihi gerçekliklere uyulmaması açısından birtakım eleştirilere uğramıştır. Örneğin, dizide Ertuğrul Gazi'nin babası Süleyman Şah olarak işlenirken, gerçekte Ertuğrul Gazi'nin babasının , Gündüz Alp olduğu, Halil İnalcık ve diğer kaynaklarda belirtilmiş olup İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen sikkeler de Ertuğrul Gazi'nin babasının Gündüz Alp olduğu savını kanıtlar niteliktedir (Kozan 2015) . Anadolu Selçuklu Devleti'nde bir dönem vezirlik de yapan Saadettin Köpek'in ölümü tarihi kaynaklara göre "Diriliş Ertuğrul'daki gibi olmamıştır. Dizide Ertuğrul Gazi tarafından öldürülen Saadettin Köpek'in ölümü, gerçekte II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Sivas subaşısı Hüsamettin Karaca'ya Saadettin Köpek'i öldürmesini emretmesiyle ve kendi inşa ettiği saray olan Kubadabad Sarayı'nda gerçekleşmiştir (Diriliş Ertuğrul'da…,2018). İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünden Doç. Dr. Muharrem Kesik dizide bir Selçuklu kumandanının entrika çevirdiğini ancak o dönemde böyle entrikalar çevirmenin devletin başının hakimiyetinin çok güçlü olması sebebi ile çok kolay olmadığını, ayrıca Selçuklu kumandanı olarak gösterilen kişinin kostümü gerçeklere uygun olmadığını belirterek, Selçuklunun dizide eksik ve yanlış tanıtıldığını söylemiştir (Kesik, 2014). FSM Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümünden Prof. Abdülkadir Özcan, Ertuğrul Gazi hakkında ne yerli ne de yabancı hiçbir çağdaş kaynakta bilgi olmadığını, ilk bilgilerin 150 yıl kadar sonra yazılmış olduğunu belirterek Diriliş dizisinin yüzde 99 kurguya dayandırılmasının doğal olduğunu ancak bazı basit hataların yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Özcan ayrıca, İbn'l-Arabî ile Ertuğrul'un karşılaşmasının zorlama bir senaryo olduğunu zira aradaki yaş farkı sebebi ile karşılaşmış olmalarının imkan dahilinde olmadığını iddia etmektedir. Yine senaryoda oldukça yer verilen Haçlı tehlikesindense gerçek tarihte o sırada asıl tehlikenin Moğollar olduğunu belirtmektedir (Özcan, 2014). 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümünden Prof. Dr. Feridun Emecen da dizinin geçtiği dönem ile ilgili o dönemde hiçbir kaynağın Osmanlılardan bahsetmemesi sebebi ile bilinmezliklerle karşı karşıya kalındığından bahsetmiştir. Olay örgüsünün, 15-16. Asırlarda, yani kuruluştan 150, buradaki olayların geçtiği tarihten 200 yıl sonra kaleme alınmış Osmanlı kroniklerindeki menkıbelere dayanması ve bu sebeple kaynaklardaki boşluk sebebi ile senaristin muhayyilesinin etkili olmasının doğal olduğunu belirtmiştir. (Emecen, 2014).

Dönem dizilerinde yapılan kurguların kimi zaman tarihsel gerçeklere zıt senaryolarda izleyicilere sunulması, kimi zaman da yeterli kaynak olmaması da bahane

edilerek kurgu düzeyinin oldukça yüksek hayali unsurlar taşıması genel olarak göze çarpan noktalardır. Medyada yeni bir tarih yazımı ve bunun aracılığı ile siyasi/konjektürel sebeplere araya mesafe konan geçmişin bazı dönemleri ile yeniden bağ oluşturma çabası özellikle TRT yapımı dizilerde kendini hissettirmektedir. Bir anlamda Hobsbawm'ın bahsettiği şekli ile okullarda öğretilen tarihin amacının toplumların kendi ülkelerini onaylamaları, var olan düzenle gurur duymalarını sağlamaları önergesi (Hobsbawm, 2009, s. 42) ve milliyetçiliğin hammaddesinin tarih olması söylemi, Türkiye'nin mevcut iktidarının tarihi değerlendirme şekli göz önüne alındığında kendini ispatlamaktadır. Hobsbawm'ın "*eğer amaca uygun bir geçmiş yoksa böyle bir geçmiş kolaylıkla yeniden yaratılabilir*" (Hobsbawm, 2009, s. 6) ifadesi bu anlamda özellikle hükümetin etkisinin yüksek olduğu TV kanallarında diziler vasıtası ile hayat bulmuş ve okulların tarih öğretimi adına yaptığı görevi televizyondaki dönem dizileri aracılığı ile toplumun her kesimine ulaşarak üstlenmektedir diyebiliriz. Dizinin yurt içinde kendi vatandaşının kendi tarihine bakışını değiştirebilecek bir propaganda aracı olarak değerlendirilmesinin yanı sıra yurt dışında da mevcut iktidarın politikalarını destekleyici şekilde kurgulandığı gibi yorumlanmıştır. The New York Times, Diriliş ''Ertuğrul'' dizisinin Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi söylemlerine paralel ilerlediğine dikkat çekerek, "*hem düşmanlara karşı ulusal bir varlık gösterme konusundaki derin arzuyu, hem de Türkiye'nin içinde bulunduğu karman çorman gerçeklikten rahatlatıcı bir fantezi dünyasına kaçma isteğini*" yansıttığı yorumunu yapmıştır (NYT, 'Diriliş Ertuğrul'u…,2017).

3.1.3. Künye: "Payitaht Abdülhamid"

"Payitaht Abdülhamid", yapımını ES Film'in, yapımcılığını Yusuf Esenkal ve Serdar Öğretici'nin, yönetmenliğini Serdar Akar, Emre Konuk, Doğan Ümit Karaca'nın, senaristliğini Osman Bodur, Uğur Uzunok, Ayça Mutlugil, Hale Çalap ve Hamza Akyıldız'ın üstlendiği tarihî-kurgu, aksiyon ve dram türündeki Türk televizyon dizisidir. Dizinin sanat yönetmenliğini Yelkan İşkorkutan, sanat danışmanlığını ise Reza Hemmatirad yapmaktadır. Konsept danışmanlığını Selman Kayabaşı'nın yaptığı dizinin tarih danışmanlığını ise Azmi Özcan ve Orhan Osmanoğlu üstlenmiştir. 24 Şubat 2017 tarihinde TRT 1'de yayımlanmaya başlamıştır. 5 sezondan oluşan dizi, 4 Haziran 2021 tarihinde yayımlanan 154. Bölümü ile final yaparak sona ermiştir. Her bir bölümün süresi 130-180 dakika arasındadır.

Dizinin ana karakterlerinden Sultan II.Abdulhamid; Bülent İnal tarafından, Sultan Abdülhamid'in eşi Bidar Kadın Efendi; Özlem Conker tarafından, Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa; Bahadır Yenişehirlioğlu tarafından, Sultan Abdülhamid'in kız kardeşi Seniha Sultan; Selen Öztürk tarafından, Sultan Abdulhamid'in yeğeni Prens Sabahattin; Kaan Turgut tarafından, Mahmud Celâleddin Paşa; Hakan Boyav tarafından, Emanuel Karasu; Ali Nuri Türkoğlu tarafından canlandırılmış olup elliye yakın ana kadro oyuncu olmak üzere, figüranlarla birlikte 400 ila 500 kişilik bölüm oyuncusu rol almıştır. Dizinin çekimlerine İzmit'teki Seka Film Platosunda tamamen yenilenen, döneme uygun hale getirilen setlerde başlanmış, 120 kişilik teknik ekip görev yapmıştır (Payitaht Abdülhamid Cuma…, 2017). Platoda ayrıca, Yıldız Sarayı'nın belirli mekanları da birebir inşa edilmiştir. İzmit Seka Film Platosu dışında, çeşitli tarihi mekanlar ile birlikte İstanbul'da Yıldız, Dolmabahçe ve Eyüp bölgeleri ile Yalova ve İzmit'te de dış çekimler yapılmıştır.

Bir dönem dizisi olan "Payitaht Abdülhamid", 34. Osmanlı Padişahı II.Abdülhamid'in saltanatının son 13 yılını (1896-1909) konu almış olup, Sultan Abdülhamid'in padişahlığının 20. Yılından itibaren döneme damgasını vuran önemli olayları ekrana taşımıştır. Dizi, sınırların ve yönetim sistemlerinin yeniden şekillendiği yeni bir yüzyıl başlarken jeopolitik, teopolik ve ekonomi politik olarak belki de dünyanın en kilit coğrafyası diyebileceğimiz Osmanlı topraklarında bu değişim sürecinden payını almış ve büyük bir kargaşanın ortasında kalmış Payitaht'ın mücadelesini anlatmaktadır. Bir taraftan 600 yüzyıl boyunca hüküm sürmüş ve bu sürecin kayda değer bir döneminde dünyada başat güç olmuş diyebileceğimiz bir cihan imparatorluğunun kademe kademe kaybedilen ihtişamının verdiği mahcubiyet, diğer tarafta elde kalanın da gitmemesi için tüm dünyaya karşı verilen geri püskürtme hamleleri Sultan Abdülhamid'in üstünde büyük bir baskı ve sorumluluk olarak yansıtılmaktadır. İmparatorluk bakiyesinin kalan topraklarında hala söz sahibi olmaya çalışması, Ortadoğu ve Balkanlarda alan hakimiyeti kurma çabaları arka arkaya işlenmektedir. Son iki yüzyıldır zafer kazanamayan Osmanlı Devletinin Yunan harbini kazanması, cephede biten harbin masada devam eden etabı, Osmanlı topraklarındaki petrol arazilerinin haritalarını çıkartılması, yabancı ajanların payitahtta faaliyetlerini son hızla devam ettirmesi karşısında Abdülhamid'in hafiye teşkilatı, 1. Siyonist Kongre ile Sultan'dan istenen Filistin toprakları, Hicaz Demiryolu çalışmaları, içeride başta Jön Türkler olmak üzere çeşitli muhaliflerle, dışarıda ise başta İngiltere olmak

üzere Avrupalı devletler ile mücadeleler, devletinin parçalanmasını önlemek için verilen çabalar gibi ara başlıklardan anlaşılacağı üzere Sultan Abdülhamid liderliğinde çok cepheli bir mücadele mesajının seyirciye sunulması planlanmıştır diyebiliriz. Sultan Abdülhamid'in saray içinden en yakınlarından bile ihanete uğramasının konu edilmesi ile tüm bu mücadelelerin ortasında tek başına kalmış güçlü bir karakter olarak tasvir edilmektedir. Bir taraftan Devlet çatısını yıkmak isteyenlerin önündeki tek engel olarak, diğer taraftan kalkınma hamleleriyle devleti büyük savaşa hazırlayan bir lider olarak gösterilmektedir. Yeni yüzyıl başlarken elinde bulunana güç getirecek olan neft (petrol) hammaddesinin ve demiryolu ağının da önemini kavramış, bunlardan gelecek kazanımları korumak için var gücüyle savaşan, öngörülü bir figür olarak ekrana yansıtılmaktadır. Düveli muazzama tarafından karşı Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan siyasi, iktisadi ve askeri olmak üzere çok cepheli bir savaşta Abdülhamid'in karşısındaki düşmanların şimdiye kadar hiçbir devletin karşı cephesinde görmediği kadar çok ve çeşitli olarak tasvir edilmesi, 600 yüzyıl hüküm süren cihan imparatorluğunun ve onun başındaki karakterin düştüğü durumun bahanesi olarak sunulmaktadır diyebiliriz. Sultan Abdülhamid, devletin içinde bulunduğu zor duruma rağmen , Balkan ve Ortadoğu topraklarındaki tebaası ve Halife sıfatıyla tüm Müslüman aleminin iyiliği için, yeni bir dünya düzeni kurmak isteyen güçlere karşı ve Osmanlı Devleti'nin maliyesini bitirmek, faiz ve sigortacılığın gölgesinde insanlığı sömüren bir sistemi devletin damarlarına kadar sokup, bütün Osmanlı Tebaasının kanını tüketmeye azmetmiş güçlere karşı direnmeye çalışan, iman ve onurun temsilcisi olarak resmedilen bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır (Payitaht: Abdülhamid TV…, t.y.). Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet dönemi resmi tarih öğretilerinde bahsedilen şekli ile Sultan Abdülhamid'in eylemlerini haklı çıkartma çabası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Düzce'de bir mitingde gençlere, "*Neydik ne olduk, bunu bilmek için 'Payitaht' dizisini izleyin*" ifadelerine cevaben "Payitaht Abdülhamid"in yönetmeni Serdar Akar, diziyi çekerken bilimsel gerçeklerle örtüşmesi gibi bir ilkelerinin olmadığını dile getirmiş, tarihi dizilerle ilgili tartışmalara yönelik "*Tarihin diziden öğrenilmemesi lazım, kitap okusunlar*" ifadelerini kullanmıştır. Akar, "Payitaht"ın yapımı sırasında nelere dikkat edildiği hakkında da dönem dizisi olduğu için bulunduğu yılların şartları dikkate alındığını ancak buna senaristlerin ne kadar uyduğunun soru işaretli bir konu olduğunu belirtmiştir. Konu

üzerine gelişen tartışmalarda tarihçi uzmanlar tarihin dizilerden öğrenilmemesi gerektiği, diziler bilimsel çalışmalar olarak algılanmamasını, neticede bunların bir kurgu olduğu ancak tarihe ilgiyi arttırıp daha çok tarih konulu kitap okunmasına yol açarsa doğru sonuca gidilebileceği doğrultusunda görüş bildirmişlerdir. (Osmanlı tarihi…, 2018.). Yine benzer şekilde dizinin tarih danışmanı Selman Kayabaşı, dizinin bir belgesel olmadığını, Sultan Abdülhamid hakkında zaten onlarca belgesel yapıldığını söyleyerek, burada tarihi bir şahsiyeti, ailesi, acıları, sevinçleri, mücadelesi, azmi, gayreti, hataları ve sevaplarıyla millete hatırlatmak istediklerini belirterek dizi ve karakterler ekseninde ortaya atılan iddialara cevap vermiştir. Dizinin senaristi Uğur Uzunok ise işlenen konular sebebiyle eleştiri alacaklarını tahmin ettiklerini bu nedenle senaristlerin, diziyi eleştirenler kadar Abdülhamid'i okuduğuna ve araştırdığına dikkati çekmiştir. Sultan Abdülhamid'in dizide gösterildiği gibi kravat takmadığı, ailesi ile sofraya oturmadığı gibi ufak ayrıntılar konusunda bile eleştiri aldıklarını ancak Abdülhamid'in kızı Şadiye Osmanoğlu'nun hatıratı, Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa'nın hatıratı gibi kaynakları referans göstererek bu eleştirilerin haksız olduğunu belirtmiştir. Yine Sultan Abdülhamid döneminde mehter olmadığı eleştirilerine de bunu bildiklerini ancak dizinin ahengini olumlu yönde değiştireceğini düşündükleri için bunu sahneye koyduklarını eklemiştir. Bu tarz, senaristin hayal gücü ile yapılan yorumların dizide işlenen ana temanın, günümüze kadar yansıyan önemli konuları gölgelemesini istemediklerini belirtmiştir. Ayrıca dizi başladığından bu tarafa kitabevlerinde Sultan Abdülhamid hakkında yazılan kitaplara ilginin arttığını, birçok kişinin internette sultan ve ailesi hakkında araştırma yaptıklarını öğrenmenin mutluluk verici olduğunu eklemiştir (Payitaht Abdülhamid'in …, 2017).

Bununla beraber Sultan Abdülhamid ile dizinin gösterildiği yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan arasında birtakım benzerlikler kurulma çabası ve günümüz ile dizinin konu alındığı dönemin gündemleri ve düşmanları arasında paralellikler kurulmaya çalışıldığı satır arası okuyabilen izleyiciler tarafından fark edilmektedir. Bu tarz paralellik yaratma çabaları ile senaryoya serpiştirilmiş siyasi mesajlar dizinin üretim aşamasında katkısı olan kişilerce zaman zaman itiraf edilmektedir. Örneğin, dizinin tarih danışmanlığını yapan ve Abdülhamid'in soyundan gelen bir kişi "*Tarih tekerrür ediyor... İşe burnunu sokan bu yabancılar, tıpkı Abdülhamid'e 'Kızıl Sultan' dedikleri gibi, şimdi de*

Cumhurbaşkanımıza diktatör diyorlar" ifadesi ile bunu gayet açık olarak göstermektedir (Erdemir ve Kessler;2017).

Diğer taraftan Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş "Payitaht Abdülhamid" dizisinin çekimlerinin yapıldığı Kocaeli'ndeki seti ziyaret etmiş, dizinin ekibi, yapımcısı, yönetmen ve oyuncularıyla bir araya gelmiştir (Numan Kurtulmuş…,2017). Çekimleri devam eden dizi hakkında, döneme ışık tutması bakımından önemli bir dizi olacak Sultan Abdülhamit'in hayatıyla ilgili dizide Sultan Abdülhamit'in objektif bir şekilde Türkiye kamuoyuna yansıtılması, böylesine güzel, önemli bir diziyle gündeme getirilmiş olması, bir bakıma bizim yakın tarihimizi daha iyi anlama çabalarımızın da bir parçası olarak görülmesi gerekir ifadeleri ve Kurtulmuş'a bu ziyaret sırasında Kocaeli Valisi Hasan Basri Güzeloğlu, Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu, TRT Genel Müdürü Şenol Göka'nın da eşlik etmesi siyasi kanatta diziye tarihçilerden daha fazla anlam yüklendiğinin göstergesi olarak algılanabilir (Erdemir ve Kessler;2017).

3.2. Dizilerin Yurtdışında Yansımaları

3.2.1. "Muhteşem Yüzyıl"

Ocak 2011 ile Haziran 2014 tarihleri arasında 139 bölüm olarak Türkiye'de gösterimde olan dizi 2011 yılının Kasım ayından itibaren de 70 ayrı ülkede 500 milyondan fazla izleyiciyle buluşmuş ve dünyada en fazla ülkeye ihraç edilen dizi unvanını almıştır. Çin devlet televizyonu CCTV'nin diziyi yayınlamak için Haziran 2013 tarihinde, Tims Productions ile anlaşması ise Türk dizilerinin ihraç edildiği coğrafyayı giderek genişletmiştir (tr.wikipedia.com). "Muhteşem Yüzyıl" 2018 de Şili'de "El Sultan" adıyla yayınlanması ile tüm Güney Amerika'da gündeme girmiş, böylece Kanuni Sultan Süleyman, "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin güçlü kadro ve prodüksiyonu ile ekranlardan Latin Amerika'dan Çin'e kadar geniş bir coğrafyada kalpleri fethederken, sadece Osmanlı coğrafyasında değil hemen bütün dünyada yoğun bir ilgi görmüştür.

Dizi yurtdışında yayınlanmaya başladığı tarihten itibaren yabancı basında, izlendiği ülkedeki yöneticiler ve din adamlarının gündeminde zaman zaman yer almıştır. Yabancı basında gündeme gelmesi, gerek izlenen ülkedeki izleyici ve yetkili yorumları ile eleştirileri, gerekse Türkiye'deki özellikle hükümet kanadından gelen eleştirilerin konu edilmesi ile söz konusu olmuştur. Tekelioğlu "Muhteşem Yüzyıl"ın

bazı çevreler tarafından neden bir hasım olarak algılandığı sorusuna "*Ecdad'ın annesinin öne çıkarılması*" olarak cevap vermiştir. Dizinin her ne kadar ismi "Muhteşem Yüzyıl" olarak konmuş olsa da başrol Osmanlı Hanedanının haremdeki Türk olmayan cariyelerine verilmiştir. Tarihi bir gerçeklik olan bu konunun, izler kitleyi iki taraf halinde ayırdığını ama ekrandan uzaklaştırmadığını çünkü dizinin tetiklediği soruların, teknolojisinin, iyi kurgulanmış kadın entrikalarının diziyi cazip kıldığını belirten Tekelioğlu "*üzerine dökülen tarih sosu*" sayesinde diziyi bir tarih belgeseline çevirdiğini söylemiştir (2017, s: 60). Gerçekten de gerek yurtiçi gerek yurtdışındaki birçok izleyicinin yaptığı yorumlar değerlendirildiğinde dizinin kurgusunu tarihi gerçeklik olarak okuduğunu söyleyebiliriz. İzleyicinin dizideki hataları çok da önemli bulmadığını ve krstarica.com/ srpkinja (2013) gibi izleyici yorumlarının da gösterdiği gibi dizide Osmanlı'ya zaman zaman yaptırtılan hesaplaşma ve yüzleşmelere dair satır arası mesajları izleyicinin büyük ölçüde samimi bulduğunu söyleyebiliriz. Güncel siyasi gönderme kaygısı taşımayan, iktidarın ihtişamına değil de ihtişamlı iktidarın insani taraflarına odaklanan senaryo tüm dünyada hayran kitlesi oluşturmuş ancak diziye olan bu yoğun ilgiyi yanlış okuyan kanal ve yapımcılar benzerlerini devreye sokmaya çalışmıştır. Hükümetin de desteği ile çektikleri ve "Muhteşem Yüzyıl" dizisindeki hükümet tarafından eleştirilen hususları değerlendirerek daha ziyade savaş, fetih, dış güçler ile mücadeleye odaklanan Fatih gibi dizilerle devlet kanallarında boy göstermişler fakat aynı başarıyı yakalayamamışlardır. Zira "Muhteşem Yüzyıl"ın başarısı izleyicinin ilgisini çekecek kişilerarası çatışma alanlarında, kostüm, dekor, takılar, mekanlar gibi görsel zenginliklerde ve asıl önemlisi hem yurtiçi hem de izlendiği ülkelerde sempati yaratan tarihe farklı bir perspektifle baktırabilen kurgusunda saklıydı. Bir cihan padişahı olarak resmedilen Sultan Süleyman karakteri bir taraftan "Yeni Osmanlıcı" bir algılama yaratabilmişken aynı zamanda o tarihe muhalif bir pencereden de bakabilmiştir. "Muhteşem Yüzyıl"ın bu ilginç dengesi, Sultan Süleyman karakteri üzerinden kurulmuştur diyebiliriz. Bir yandan Sultan Süleyman'ın mahremini, aşklarını, pişmanlıklarını, zaaflarını yani insani yönlerini anlatırken öte yandan Süleyman'ın cengaverliğini, diplomatik vizyonunu kısacası karakterindeki güçlü yanları da sunabilmiştir. Dizi Osmanlı'nın genişlemesini ve fetihleri anlatırken "muhteşem" lakabının içini doldurabilmiş ve çok farklı izleyici gruplarına erişebilmiştir. Onun hem hatalarını ve zaaflarını hem de sevaplarını ve ihtişamını arayanları tatmin etmiş ve iktidar ve onun gibi düşünenlerin şiddetli eleştirilerini

arkasında bırakarak birbirine zıt taleplere ulaşmayı başarmıştır (Tekelioğlu, 2017, s: 72).

Dizinin izlendiği ülkelerde beğenilmesi ve gündem olması, dizi ile ilgili Türk basınındaki haberlerin de yurt dışı popüler basın kuruluşları tarafından ilgiyle takip edilmesine yol açmıştır. Örneğin, "Muhteşem Yüzyıl" dizisiyle ilgili *The New York Times* gazetesinde yer alan Susanne Fowler (2011) imzalı haberde dizinin bazı kesimler tarafından beğeniyle izlenirken, bazı kesimler tarafından şiddetle eleştirildiğine dikkat çekilmiş, Kanuni Sultan Süleyman dönemini ve Kanuni'nin özel hayatını konu alan dizinin, eleştiren izleyiciler ve bazı hükümet yetkililerinden gelen protesto dalgasıyla karşı karşıya kaldığı aktarılmıştı. Haberde (dizinin yapımcıları tarafından kadehte şerbet olduğu açıklanmış olsa da) bazı kesimlerin dizide Kanuni'yi içki içerken gösterdiği ve cariyeleriyle ilişkilerine vurgu yapıldığı için rahatsızlık duyulduğu kaydedilmiş, ancak dizinin (RTÜK'ten uyarı almasına rağmen) reytinglerinin hala yüksek olduğu belirtilmişti.

Dizinin tüm dünyada bu kadar ilgi ile karşılanması basının, akademik camianın, devlet yetkililerinin ve din adamlarının da dikkatini çekmiş ve dizi üzerine kayda değer sayıda yorum yapılmış, akademik yazılar yazılmıştır. Dizi izlendiği ülkelerde çok geniş hayran kitleleri edinse ve hayranlarından özellikle sosyal medyada olumlu yorumlar alsa da yukarıda sözü edilen mecralarda daha mesafeli bir bakış ve eleştirel yorumlara muhatap olmuştur. Dizilerin izlendikleri ülkelerdeki izleyici yorumlarından hareketle, ister ticari sebeplerle ister kamu diplomasisi amacı ile gösterimde olsun, yapımların izlendikleri ülkelerde biri Türk dizilerini kuvvetli prodüksiyon, iyi oyuncular, başarılı senaryolar gibi başlıklara göre değerlendiren seyirci kitlesi, diğeri ise konuya önyargılı ve eleştirel bakış açısıyla gizli ajanda varsayımı ile yaklaşan resmi cephe olmak üzere iki farklı izleyici profili ile karşı karşıya olduğu sonucuna varılabilir. Bu iki izleyici profilinin birbirini ne derecede etkilediğini ölçmek çok kolay olmadığı gibi, uzun süreli ve yakın takip gerektiren bir konudur. Resmi cephe dediğimiz, satır arası mesaj arayışında olan şüpheci kesim çalışmamızın ilerleyen sayfalarında örneklendiği gibi konunun hedef kitleleri etki altına almaya çalışan propaganda malzemesi olduğunu savunmaktadır. Dizilerin hedef kitlesi olan seyircilerin ise kaliteli yapımları seyrederken keyif almanın yanı sıra farklı kültürleri, farklı mekanları, farklı ülkelerin tarihlerini tanımanın da avantajını yakalama amacında olmaları ise kabul edilebilir bir tahmindir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli tarihi bir döneminin, kadın/aşk hikayesi üzerinden farklı bir kostüm, dekor ve çekim mantığı ile seyirciye sunularak, daha önce yapılmış *Tudors* dizisi matematiği içinde yazılmış olan "Muhteşem Yüzyıl" dizisi (Gülgen, 2013), her ne kadar tarihsel gerçeklikle arasına mesafe koyup, Devlet-i Âliyye'nin en kudretli hükümdarını deforme ederek yansıtan bir dizi olsa da, bunun bir belgesel değil de muadilleri gibi eğlence amaçlı kurgusal tür olduğunu unutmamak gerekir. Her ne kadar kurgu da olsa senaryoya yedirilmiş repliklerle tarihin belli bir döneminde dünya siyasetine damga vuran bir hükümdarın görüşlerinin seyirciye gayet dozunda aktarılmakta olduğunu düşünmekteyiz.

Balkanlar, Orta Doğu ve Latin Amerika ekseninde incelediğimiz dizinin yankılarının oldukça farklı olduğunu, çok geniş bir yelpazede ortaya çıktığını fark ettik. Yorumların bölgeye göre farklılıkları olduğu kadar değişik izleyici kitleleri arasında da farklılaştığını tespit ettik. Diziye önyargısız, sadece eğlence amaçlı hoşça vakit geçirmek üzere yaklaşan seyirci kitlesinin yorumları daha magazin ağırlıklı olup, oyuncular, kostümler, mekanlar üzerinden ilerlemektedir. Bu kesim sosyal medya (özellikle *Facebook* ve *Youtube*) üzerinde dizi ve oyunculara yönelik hayran sayfaları açmakta, orada diziyi, olayları ve oyuncuları konuşmaktadır. Eleştirel yazıların ise daha ziyade tarihsel ortak anıların olduğu ülkelerdeki milliyetçi kesimlerden geldiği, bu ülkelerde basın ve akademinin de ağır eleştirilerle bu izleyici kitleyi kışkırttığı anlaşılmıştır. Tezde aralarındaki farkları net görebilmek için Latin Amerika, Balkanlar ve Orta Doğu bölgeleri ayrı ayrı incelenmiştir.

3.2.1.1. Latin Amerika'da "Muhteşem Yüzyıl" Yorumları

"Muhteşem Yüzyıl" dizisi Latin Amerika'da "El Sultan" ismi ile yayınlanmış ve yayınlandığı her ülkede çok ilgi çekmiştir. Dizinin İspanyolca yayın yapan *Youtube* kanalındaki yorumlarından anladığımız kadarıyla diziyi ikinci, üçüncü ve hatta dördüncü kere baştan sona izleyenlerin sayısı da az değildir. Orta Doğu ve Balkanlara nazaran coğrafi olduğu kadar kültürel olarak da daha uzak bir coğrafyada bu kadar ilgi çekmesi gerçekten de incelemeye değer bir konudur.

Latin Amerika'da "El Sultan" ismi ile yayınlanan dizi için başta *Facebook* olmak üzere çok sayıda hayran grupları açılmıştır. Bu gruplarda diziyi izleyen ve platformlarda yorum yapan kişi sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Yorumlarda diziyi izleyenlerin neler düşündükleri, diziyi nasıl yorumladıkları, ve algıladıkları

konusunda ip uçları elde etmek mümkündür. Buna örnek olarak verebileceğimiz "El Sultán Suleiman y la Sultana Hurrem" (*Facebook* @El Sultán Suleiman.) adı ile açılmış yaklaşık 363.000 üyesi olan *Facebook* grubunda Latin Amerikalı izleyiciler tarafından İspanyolca paylaşımlar yapılmakta, dizi ve oyuncular konusunda yorumlar yapılmaktadır. Dizideki tarihi karakterlerin gerçek hayat hikayeleri ile ilgili paylaşımlar da yapılması ve bu paylaşımlara çok sayıda yorumlar yazılması, dizinin Latin Amerika'da izlendiği ülkelerde Osmanlı tarihine ve tarihi karakterlere olan ilginin bir şekilde arttığının, az ya da çok ekstra okumalarla Osmanlı tarihi hakkında bilgi edinildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Dublaj olmadan orijinal seslendirmenin altyazı ile verildiği gösterimlere ilişkin yorumlardan anlaşılan, bu uygulamanın Türkçeye olan kulak aşinalığını arttırdığı ve günlük hayatta kullanılan bazı kelimelerin seyirci tarafından öğrenilmesine imkan verdiğidir. 205.000 üyesi olan Peru menşeli bir başka *Facebook* hayran sayfasında (*Facebook,* @Suleimán, El Gran Sultan…) çok sayıda aktif katılımcı yorumları yer almaktadır. Bu yorumların büyük bir kısmı oyuncuların güzellikleri, giyim kuşam ve takıları üzerinedir. Grup üyelerinin profilleri incelendiğinde çoğunluğunu her yaş grubundan kadınların oluşturdukları anlaşılmaktadır.

Bu grupların üyelerinin büyük çoğunluğu kadın izleyicilerden oluştursa da yorumlara erkeklerin de katıldığı görülmektedir. Gruplara deneme amaçlı üye olunmuş, İstanbul ile ilgili dizide geçen mekanların fotoğrafları ve bilgi içeren metinler hazırlanıp gönderilmiştir. Her gönderiye en az 90-100 civarı etkileşim alınmıştır. Beğeni işareti koymaları dışında diğer yorumcuların İstanbul'un tarihinin ne kadar güzel olduğunu söyleyen yorumlar yaptığı kaydedilmiştir. Gruplardaki gönderiler incelendiğinde dizinin kurgu olup olmadığı, tarihi gerçekleri yansıtıp yansıtmadığı ile ilgili herhangi bir kaygı ya da şüphe bulunmadığı görülmektedir. Dizi iyi oyuncuların, gösterişli kıyafet ve mekanların süslediği güzel bir aşk hikayesi olarak değerlendirilmekte ve dizide verilen az sayıda tarihsel mesajlar ile ilgili bir eleştiri ya da yoruma rastlanmamaktadır. İnceleme alanındaki diğer iki coğrafi bölgeyle karşılaştırıldığında bu şekilde bir tablo ile karşılaşılması Latin Amerika'nın dönemin şartlarında dizinin konu edildiği Osmanlı Devleti ile iletişiminin oldukça az olması bu sebeple de herhangi bir tarihsel travma olmadığı için önyargısız ve açık kabullü bir izlenme ve mesaj aktarımı süreci yaşandığı tahmin edilmektedir. Latin Amerikalı izleyicilerin sosyal medya yorumlarına dair incelemelerim izler kitlenin de diziyi

tarihin bir kesiti, bir belgesel olarak algılamaktan ziyade eğlence amaçlı değerlendirmekte olduğunu düşündürtmektedir.

Dizideki kurgunun tarihsel gerçeklikle uyumu konusunda basın ve akademisyenler ise daha araştırmacı davranmaktadırlar. Magazin haberleri ağırlıklı haber yapan www.diezminutos.es isimli haber portalından Pilar Martinez (2022), Arjantin televizyonundaki en başarılı kurgulardan biri haline gelen ve "El Sultan" adıyla yayınlanan "Muhteşem Yüzyıl" dizisini konu etmiş ve "*Sultan Süleyman'ın Kadınlarının Gerçek Hikayesi*" isimli haberinde Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların rolünün dizide anlatıldığı gibi olup olmadığını sorgulamış, haremin Batı'nın merakını her zaman uyandırdığını, Batılı ressamların, yabancı diplomatların, yazarların ve hatta müzisyenlerin hayal gücünü doldurduğunu belirtmiştir. Haber, Osmanlı haremi ile ilgili tarihsel gerçekler hakkında bilgi aktarımı yaparken dizide anlatılanların gerçek olup olmadığını da okuyucuya düşündürtmektedir. Haberde ayrıca Padişahın sarayına gelen yabancıların zannettiklerinin aksine, haremin son derece yapılandırılmış kurallara sahip hiyerarşik bir kurum olduğu ve amacının da hanedanın devamını sağlamak olduğunu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Alev Lytle Croutier "The Harem: The World Behind the Veil" (Harem: Peçenin Ardındaki Dünya) adlı kitabında, Sultan Süleyman'ın bir kadının etkisine boyun eğen ilk padişah olarak öne çıktığından bahsederek izleyiciyi Osmanlı tarihine ilişkin başka kaynaklara yönlendirmiştir. Dizi sayesinde ilgili döneme ve Osmanlı tarihine merakı uyanan izleyicilerin bir kısmının, gerek bu tarz haberlerin etkisi ile gerekse kendi ilgisi sonucu daha gerçekçi bilgiler edinebileceği kitap, belgesel gibi başka kaynaklara da yönelmesinin beklenebileceği varsayımında bulunmamız çok da hayalperest bir yaklaşım olmayacaktır. Nitekim dizinin Balkanlarda yayınlandığı dönemde Osmanlı tarihi konulu kitap satışlarında artış olduğu bildirilmiştir (Ghebbioni, 2017, s:20). Buradan yola çıkarak benzer sonucun diğer coğrafyalarda da ortaya çıkabileceği düşünülebilir. Böyle bir sonucun kamu diplomasisi lehine bir tabloya çevrilmesi için ise ilgili kurum ve kuruluşların hazırlıklı olmaları, dizinin izleyici nezdinde tutulması sonrası algıda seçicilik olacağının düşünülerek hedef halkların diline çevrilmiş tarih kitaplarının (roman formunda da olabilir) piyasaya sürülmesi, sosyal medyada bilgilendirici içerikler hazırlanması sağlanmalıdır. *Facebook*'daki hayran kitlesi sayfalarında yaptığımız araştırmalar sonrası edindiğim izlenimler, bu sayfalarda propaganda izlenimi vermeyen samimi bilgilendirmelerin yapılmasının izleyicilerin

Osmanlı tarihi algılarına etki edebileceğini göstermektedir. Bu gruplarda tarihe meraklı grup üyeleri bu çalışmayı gönüllü olarak zaten yapmaktadırlar. Ancak sistemli ve bilinçli şekilde yapılması çok daha sağlıklı sonuçlar doğurabilecektir.

2015 yılında Havana'da yapılan kısa bir araştırmaya göre, Kanuni Sultan Süleyman, en çok izlenen diziler arasında "İlk 10" olarak adlandırılan listede yer alarak Meksikalı benzerlerini geride bırakmıştır. İzleyicilere konu hakkında fikirleri de sorulmuş onların arasından Ana Rosa isimli bir tezgahtar başta "El Sultan" ("Muhteşem Yüzyıl") olmak üzere Türk dizilerine ilgisinin sebebini başka bir ortam, daha yumuşak bir ritim, bilinmeyen bir kültür, manzaralar, dekorlar ve neredeyse her zaman gerçek hikayelere yer verilmesi olarak ifade etmiştir (Driggs, 2015). Burada izleyicinin diziden "gerçek hikayeler" diye bahsetmesi, seyircinin dizi senaryosunu kurgu olarak değil gerçek tarih olarak kabulünü göstermektedir. Küba'da dizinin çok tutulmasının ardından bu popülariteye "Süleymania" ismi verilmiş ve Kübalıların ele geçirildiği esprisi yapılmıştır (Driggs, 2015). Yine aynı araştırmada, bir tarih profesörü ise yaptığı yorumda, Türk dizileriyle oluşan "Türkomani" rüzgarının Kübalıları etkisi altına aldığını, Küba'da çokça izlenen ancak izleyiciye fazla bir katkısı olmayan Meksika dizilerine kıyasla "Muhteşem Yüzyıl" gibi Türk dizilerinin dönem dizileri olarak, tarihi anlattıklarını, bazen yerel, bazen ulusal, izleyiciye ders verdiklerini belirtmiştir (Driggs, 2015). Yine bir önceki izleyicinin yorumunda olduğu gibi, bu sefer bir tarih profesörünün ağzından dönem dizilerinin izleyiciye tarihi anlattıkları ifadesini duymamız izler kitlenin gerçek tarih ile kurgu arasında çok da çelişkiye düşmediğine, sorgulama yapmadığına bir başka örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Hürrem Sultanı aynen dizide resmedildiği üzere yetenekli bir entrikacı olarak etkili bir ordu generalinden veya mükemmel bir yönetici vezirden daha değerli bir karakter olarak kabul etmişlerdir. Yine diziyi tanıtan haber portallarında (Moreno, https://www.hola.com/...) "El Sultan, gerçek olaylara dayanıyor ve Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en önemli isimlerinden biri olan, henüz 26 yaşında en büyük ve en güçlü imparatorluklardan birini üstlenen Kanuni Sultan Süleyman'ın iktidara yükselişini anlatıyor" ifadesi yer almakta ki bu cümle de izler kitleyi senaryoyu kurgu değil gerçek gibi algılamaya hazırlamaktadır.

Dizi ile ilgili bilgiler veren Latin Amerika menşeli internet haber portallarında konudan bahsedilirken hem Osmanlı İmparatorluğu hem de diziye konu olan Kanuni Sultan Süleyman ile ilgili verilen bilgiler dönem hakkında hiç bilgisi olmayan

izleyiciler için genel bir kanı oluşturacak niteliktedir. Sultan Süleyman'ın 46 yıl hüküm sürdüğü, adalete önem verdiği, zamanının en büyük savaşçısı ve hükümdarı olarak ününün hem Doğu'ya hem de Batı'ya yayıldığı, büyük zaferler elde ettiği, İslam dünyasında adının önemli olduğu, zamanla gücünü ve imparatorluk genelinde hukukun üstünlüğünü pekiştirdiği, halkının yararına yasaları değiştiren kurnaz, adil ve zeki bir hükümdar olduğu gibi ibarelere rastlanmıştır (Moreno, https://www.hola.com/..., https://www.perfil.com/....). Tüm bu ifadelerin, dünyanın öbür ucundaki kitlelere başka yöntemlerle öğretilmesi ya da tanıtılması çok da mümkün olmayan bir dönemin ihtişamını anlatmak açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz. İzleyicinin haber portallarında rastladığı bu tarz ifadeler dizi senaryosuna da serpiştirildiğinden (örneğin; 1.bölüm, 8.50 dk.: "*Osmanlının gücünü, adaletini dünyaya göstermeyi nasip etsin*" (konuşmalar), 4. Bölüm, 1 saat 27.50 dk.: "*dünyaya hükmeden Süleyman Batıya sancak götüreceğim, adalet, bereket, huzur getirmeye yeminliyim*" (iç sesler), 79. Bölüm 43 dk.: "*İngilizler Osmanlı adalet sisteminden etkilenmiş ve ülkelerinde uygulamak istiyorlar*" (konuşmalar)) izlenme sırasında da bu algının pekişmesi mümkündür. Her ne kadar dizinin ana teması ve izleyicinin de asıl ilgilendiği konu (hayran gruplarındaki yorumlardan yapılan çıkarımla) aşk ilişkileri, saray entrikaları olsa da, bu haber portalları satır aralarında dönemin Osmanlı gücüne de değinmektedirler. Bu gücün, Hristiyan Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerde ne boyutta olduğu da dizi içerisinde sahnelerde (çok sık olmamakla beraber) canlandırılmaktadır (örneğin; 1.bölüm 54. dk.: "*Akdeniz Osmanlı gölü olacak*", 75.bölüm 1saat 18,11 dk.: "*şu cihanda devleti aliye ile dost olanlar emniyet içindedir. Şarlken'in elinden Fransa kralını biz kurtardık aksi halde ne Fransa ne krallık kalırdı*" (konuşmalar), 23.bölüm, 1saat 05,27 dk.; Kanuni'nin Batı'da güçlü bir lider olarak kabul edilmesi, Batı'nın hem korkması hem de işi düşünce yardım istemesi, Fransa esir kralının kurtarılması için Kanuni'den yardım istenmesi (olaylar)).

Latin Amerika'da da yayın yapan ve en çok okunan magazin dergilerinden biri olan *Hola* dergisinde çıkan bir makalede dizi hakkında tanıtım yapılırken Kanuni Sultan Süleyman için "*Yönetmeye başladığında kendine büyük bir hedef koydu: Büyük İskender'inkinden daha güçlü ve daha kapsamlı bir krallık kurarak Osmanlıları yenilmez kılmayı amaçladı. 46 yıl hüküm sürdü ve bu süre zarfında hem Doğu'nun hem de Batı'nın en büyük savaşçısı ve hükümdarı oldu*" ifadesi kullanılmıştır

(Moreno, https://www.hola.com/...). Arjantin ve Brezilya'da yayın yapan bir diğer internet portalı *Perfil.com* ise diziyi tanıtırken eski Osmanlı İmparatorluğu'nun en ünlü ve güçlü hükümdarlarından biri olan Kanuni Sultan Süleyman'ın hayatını günümüze taşıdığını, padişahın delicesine aşık olduğu köle Aleksandra'nın imparatorluk haremine gelişinin ve bu aşkın doğurduğu şiddetli iç savaşın hikayesini anlattığını belirtmiştir. Haberin devamında ise Kanuni Sultan Süleyman'dan; "*Mutlu Takımyıldızın Prensi ve Efendisi, Görkemli Sezar, Zafer Mührü, Her Şeye Gücü Yeten'in Gölgesi*" olarak bahsedilmiş ve "*muhteşem bir figüre sahipti, yozlaşmış memurları ölüme mahkum etmekten çekinmedi ve vergileri düşürerek kendini yoksullara sevdirdi, 1530'a gelindiğinde tüm Avrupa'da kendisinden müthiş bir güce ve hesaplanamaz bir servete sahip bir hükümdar olarak bahsedilmeye başlandı. Ona Muhteşem deniyordu*" ifadelerle bahsetmiştir (el-sultan-la-telenovela..., 2018). Şili'de yayın yapan bir diğer internet sitesi benzer ifadelerle dizi tanıtımını yapmış, Kanuni Sultan Süleyman'dan halkının yararına yasaları değiştiren zeki, adil ve kültürlü bir hükümdar, ordularını dünyayı fethetmede yönlendiren cesur ve şiddetli bir komutan şeklinde bahsetmiştir, tabii ki seyircinin izleme tercihi olarak varsaydığımız sarayda çatışmalara sebep olan güçlü bir aşk hikayesinin de yer aldığını belirtmiştir (Aguilera, 2014) . Yine Arjantin menşeli bir haber sitesinde Marina Aizen'in kaleme aldığı makale de dizi üzerinden yorumlarla Osmanlı'da Harem'in gerçek hikayesini, felsefesini, kurumsal yapısını uzunca anlatmıştır (Aizen, 2017, https://www.clarin.com/...). Bu makaleyi de farkında olmadan Türkiye adına yapılmış bir kültür diplomasisi ürünü olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

İzler kitlenin kendi yayın organlarında, kendi dillerinde bu şekilde bir tanıtım yapılması başlı başına paha biçilmez bir fırsattır. Seyircide (her ne kadar romantik yanıyla, kostüm ve mekan özellikleri ile) çok karşılık bulmuşsa da bu dizinin haberciler nezdinde de görmezden gelinmesi mümkün olmamıştır. Bunu bilen ve seyircinin dikkatini çekmek için döneme ait daha fazla bilgi aktarımı yapmak isteyen basın, dolaylı olarak Osmanlı tarihinin reklamını yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak dönemini ve en önemli sultanlarından birini aynı anda bu kadar geniş bir kitleye bu kadar özet bir şekilde iletebilme şansını başka herhangi bir kamu diplomasisi aracı ile gerçekleştirebilmek pek de mümkün değildir diye düşünmekteyiz. İspanyolca yayın yapan online televizyon portalı *Nova,* yine diziyi tanıtırken Osmanlı tarihine referans vermiş, '*Sultan*'ın sadece Osmanlı İmparatorluğu

ile ilgili tarihi bir dizi olmadığını, sadece ders kitaplarında yer alan bir figür hakkında bir biyografi dizisi olmadığını, sadece bir padişah ve bir köle arasındaki ilişkiyi konu alan bir aşk dizisi olmadığını ancak bunların hepsi ve çok daha fazlası olduğunu belirtmiştir. Nova televizyon portalından Betty Martinez, dizide dönemin ihtişamını, Kanuni Sultan Süleyman'ın büyüklüğünü anlatan diyalogları dizi tanıtımını yaptığı makaleye taşımış ve Akdeniz'i bir Osmanlı gölü yapacağından, yeni Büyük İskender olacağından, Batı'nın kafir imparatorlarını yeneceğinden, yolsuzlukla mücadele edeceğinden bahsetmiştir (Martinez, 2022, https://www.antena3.com/...). Çalışmamız için dizinin tüm bölümlerini izlediğimizde bu tarz dönemin ve sultanın ihtişamını referans alan diyalogların çok yoğun kullanılmadığını hatta 139 bölümün toplamında ancak 10 -12 kadar az sayıda sahnede bahsi geçtiği göz önüne alınırsa, bu mesajların aradan çekilip tanıtımla ilgili basın yazılarına yansıtılmış olması oldukça kıymetlidir.

Dizinin oldukça ilgi çekmesi beraberinde dizi ile ilgili Türkiye'den yansımaların da Latin Amerika haber/magazin portallarında konu edilmesini getirmiş, Türkiye'de yetkililerce yapılan eleştirilere yer verilmiştir. Bir taraftan dönemin ihtişamı izleyicinin beğenisine sunulmuşken diğer taraftan doğrudan dizinin kaynağı olan ülke yöneticilerinden gelen tarihin saptırıldığı yönündeki eleştiriler izleyicide gerçeklik sorgulamasına yol açma riskine sahiptir.

3.2.1.2. Balkanlar'da "Muhteşem Yüzyıl" Yorumları

Dizinin yayınlandığı diğer coğrafyalarla karşılaştırıldığında Osmanlı tarihinde en çok etkileşimi olan coğrafya Balkanlardır diyebiliriz. Hem fetihler vasıtası ile hem ticari ve siyasi ilişkiler ile sürekli bir iletişim söz konusudur. Balkanlar aynı zamanda dizinin geçtiği dönem de dahil olmak üzere 500 yıla yakın bir süre Osmanlı Devleti'nin hükmettiği bir bölgedir. Bu sebeple izleyici yorumlarının resmi tarih öğretilerinden, tarihi travmaların getirdiği toplumsal önyargılardan etkilenebilme olasılığı da en yüksek coğrafi bölge olarak düşünebiliriz. Dolayısıyla dizi vasıtasıyla herhangi bir kamu diplomasisi başarısı sağlanmışsa bu çok daha kayda değer bir başarı olarak değerlendirilebilecektir. Ancak bölgedeki bazı basın mensupları, akademisyenler, din ve devlet adamları tarafından dizilerin kamu diplomasisi aracı olarak kullanılması ihtimalinin çok daha şüphe ile karşılanması ve izleyicileri olumsuz etkilemeye yönelik yorumlar yapılması ters yönde bir etki de yaratabilir. Dizilerin Balkanlar için özel üretildiği, çünkü zaten yıllarca İslam ve Osmanlı etkisinde kaldıkları için gerek dillerine yerleşmiş Türkçe kelimeler gerekse yemekler sayesinde bilinçaltında kültür

ihracına daha yatkın bir hedef oldukları belirtilmiştir (Lopusina 2010). Komplo teorileri üretmeye kadar varan bazı bakış açıları, bu dizilerin sadece bir televizyon eğlencesi olmadığı, Türklerin Balkanlar'da gizli hesaplarının olduğu bu nedenle tarihsel avantajını kullanarak sıradan halkın kültürel kodlarına nüfuz etmeye çalıştıklarını ima etmektedirler. (Buxton, 2012, www.forum.krstarica.com, 2012)

Balkanlar'da Osmanlı hakimiyetinin yarattığı travma, Türkleri düşman gösteren eğitim sistemi ve nesilden nesile aktarılan önyargılar bölge halkının Türkiye'ye mesafeli kalmasına sebep olmuş, Türkiye'nin ise yüzünü batıya Batı'ya dönmüş olmasına rağmen kendini anlatmakta yetersiz kalması sebebiyle bu mesafe bir türlü kapanmamıştır. 2006 yılında başlayan ve 2008'den sonra iyice hızlanan Türk dizi sektörü, bir anlamda bu mesafeyi kapatma adına bir köprü vazifesini bilerek ya da bilmeyerek üstlenmiştir.

"Muhteşem Yüzyıl" dizisinin yayınlanmasından sonra Balkanlar'da birkaç din adamı Balkan halklarının bu dizleri izleyerek yüzyıllarca Osmanlı esaretinde kalmış atalarına ihanet ettiği ve teslim olduklarını itiraf ettikleri tarzında demeçler vermiştir (Papapostolou 2012). Aynı şekilde sağ medya, büyülenmiş gibi Türk dizilerini izleyen halkın, yüzyıllarca Osmanlı esaretinde zulüm gören atalarının kaderine ağlamaktan vazgeçip, dizi karakterlerine ağlamalarını eleştirmiştir. Sırp kaynaklı oldukça sağ görüşlü bir analizde Balkanlar'da izleyicilerin %67 sinin bu dizileri beğeniyle takip ettiğini yazarken dizilerden "Ottoman TV stories" diye bahsetmektedir (Lopusina 2010). Sağ medya için bu diziler vaktiyle Osmanlı hakimiyetinde kalmış Hristiyan Balkan topluluklarının çektiklerini varsaydıkları zulmü yeniden anlatma ve Türk düşmanlığını körükleme için bir fırsat olmuştur. Bu sağ medya temsilcileri, Türk dizilerinin popülaritesini ve medyada buldukları yeri kullanarak Türkiye/Türkler hakkındaki olumsuz düşüncelerini daha geniş kitlelere bir kez daha aktarma şansı yakalamışlardır. Türklerin bölgede bıraktığı kültürel, dini, sosyal izleri hala hazmedememekte, diziler sayesinde o dönemlerin ve Türklerin sevimli gösterilip, halkın gözünü boyadıklarından şikayet etmektedirler. Yine de, resmi eğitim sistemlerinin halklarına işlediği "yüzyıllar boyu Türklere karşı yapılan özgürlük mücadelesi" temasına rağmen, bu diziler sayesinde Sırp ve Hırvat halklarının Türkiye algısında ciddi bir olumlu gelişme olduğunu kabul etmektedirler (Tomic, 2011).

Türkiye'nin eski Osmanlı topraklarında paylaşılmış ortak tarih ve kültür sebebi ile sahip olduğu stratejik avantajı bu bölgelerdeki dış politika hedefleri doğrultusunda

kullanması "Yeni Osmanlıcılık" olarak değerlendirilebilir. Bunu yaparken de ortak tarih ve kültürü bölge halklarına hatırlatmak için güzel kurgulanmış TV dizilerinde aşk hikayelerinin içine gömülmüş mesajların hedef halklar için kolay kabul edilebilir olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ancak halkın gösterdiği sıcak yaklaşımı devlet adamları göstermemektedir. Kuzey Makedonya ismi ile ülkeyi ilk tanıyanın Türkiye olmasına rağmen Kuzey Makedonya İletişim Bakanı, Türklerin altında 500 yıllık esaret yeter açıklaması ile "Muhteşem Yüzyıl" dizisini yayından kaldırmıştır (macedonia bans...,2012). Balkanlar'da bazı politikacılar ve sağcı kesimden bazı medyanın bu dizileri Türklerin yeni bir istilası olarak göstermek istedikleri söylenebilir. Buna rağmen yine büyük çoğunluğu kadın olan geniş bir izleyici kitlesini ekran başından koparmayı başaramamışlardır.

Balkanlar'da halkın diziler sayesinde kırılan önyargılarının önümüzdeki yıllarda karar alıcıları etkileyip etkileyemeyeceği incelenmesi gereken bir konudur. Bu tezde diziler ile hükümetin dış politika stratejileri arasında doğrudan bir bağlantı olup olmadığının araştırılması gerektiği ortaya konulmakta ve Türkiye'nin bölgede bir yumuşak güç unsuru olabilmesi için televizyon dizileri ile kamuoyunu etkilemekten daha fazla bir şeyler yapması gerektiği savunulmaktadır.

"Muhteşem Yüzyıl" dizisi için yapılan internet taramasında Balkanlar kaynaklı yazılarda, din ve devlet adamları kanadında eleştirel bakışın yoğun olması, basında ve akademik yazılarda ise şüpheci yaklaşımlar dikkat çekicidir. Zira izleyici kitlesinin beğenisi diğer kesimlerin dikkatini çekmiş ve izleyiciyi uyaran, manipüle eden yazılar giderek artmıştır. Bu tarz makalelerden birinin altına yapılan yorumda bu açıdan bir örnektir; Liana Scourles isimli izleyici "Muhteşem Yüzyıl"ı sevdiğini ancak Yunan televizyonlarında Türk dizilerinin olmasının Yunan ruhunun ve kültürünün demoralizasyonuna sebep olup hayal kırıklığı yarattığını bu sebeple bunların protesto edilmesi gerektiğini ve bunu değiştirmek için bir şeyler yapmaları gerektiği yazılmıştır (Moore, 2013).

Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli padişahını konu alan Kanuni Sultan Süleyman dizisinin Romanya dahil tüm Balkan coğrafyasında fenomen haline geldiğini belirten Romanya menşeli internet haber portalı, tarihçilerin, dizideki

kurgusal karakterin hayatı ile gerçek hayat arasında büyük farkları açıklamak zorunda kalmalarını dizinin başarısına kanıt olarak göstermiştir (İolu, 2013).

Yunanistan gibi tarih boyunca uzun süreli siyasal sorunlar yaşadığımız bir ülkede bile dizi, televizyon izleyicisi tarafından beğeniyle karşılanmış, hayran grupları oluşmuştur. "Muhteşem Yüzyıl", Yunanistan'ın en çok izlenen ana televizyon kanallarından biri olan ANT1 TV'nin "prime time"da 'Souleyman O Megaloprepis' adıyla 3 Eylül 2012 tarihinden itibaren Yunanca altyazılı olarak yayınlanmış ve Türkiye ile eş zamanlı final yapmıştır. Türkiye'de haftalık olarak 90 dakikalık bölümler halinde yayınlanan dizi, Yunanistan'da günlük 45 dakikalık bölümlerle yayınlanmıştır. '"Muhteşem Yüzyıl"'ın kısa sürede Yunanistan'ın en çok izlenen televizyon programı olmayı başarması üzerine, dergi ve gazetelerde diziyle ilgili haberler yayınlanmış ve Yunanistan'ın en önemli gündem konularından biri olmayı başarmıştır. Haftalık yayınlanan dergiler, tirajlarını artırmak amacıyla '"Muhteşem Yüzyıl"ın bölümlerini DVD olarak satışa sunmuştur (Peace Journalism Turkish-Greek 2012). Yunanlı Gazeteci Pavlos Tsimas, "Muhteşem Yüzyıl"'ı ortalama %25 izleme oranıyla prime time'da her gün 1,8 milyon insanın izlediğini belirtmiştir. Ancak yüzyıllardır karşılıklı en çok etkileşim yaşanılan bu ülkeden tepkiler de çeşitli kitlelerden o derece yoğun gelmiştir. Yunanistan'ın ana akım televizyonlarında Türk dizilerinin yayınlanması ve Yunan toplumundan gelen olumlu tepkiler ülkede milliyetçi görüşlerin tepki göstermesine neden olmuştur. Örneğin, *Pressing* adlı dergi "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin "Neo-Osmanlı propagandası" olduğunu belirtmiş, dergi kapağını ayırdığı diziyle ilgili olarak '*Rezillik*' başlığını kullanmıştır. "*Halkların katliamcısı Süleyman televizyonlarımızda*" ve "*Yunan toplumunu Türkleştiriyorlar*" gibi yorumlara yer veren dergide yayınlanan analizde Türk dizileri ile Yunan toplumunun kültürünün etkilenmek istendiğini yazarak tepki göstermiştir. Milliyetçi kanattan Ardin cemiyeti, "Muhteşem Yüzyıl"'ı yayına koyan Antenna TV'yi "*Yunanlılar ve diğer Balkan halklarını katleden Süleyman'ı kahraman olarak gösteren dizi*"yi yayınlamakla suçlamış ve Kültür Bakanlığı, Atina Akademisi ve Yunan RTÜK'üne dizinin yasaklanması için başvuruda bulunmuştur. Yunanistan'daki bazı protestocular, *"Balkanların kasabı"* dedikleri Osmanlı Sultanı'nı Yunan televizyonunda görünce gösteriyi yayınlayan televizyon kanalının binasına saldırmışlardır (Paschalidou, 2013).

Milliyetçi Selanik Piskoposu Anthimos ve aşırı sağcı Altın Şafak Partisi "Muhteşem Yüzyıl"'ı kınamış, partinin lideri Nikos Mihaliolakos ve eşi, Türk dizilerine karşı kampanya başlatmıştır. Yunan Nasyonal Sosyalist blogları, Türk dizilerinin "propaganda" olduğu düşüncesini dile getirmiştir. Rum Kilisesi ve Selanik Metropoliti Piskoposu Anthimos, "*Milli bilincimizi kışkırtıyorlar. Bazı Yunan televizyonları Türk dizileri yayınlıyor diye boyun eğmeyeceğiz. Televizyonlarınızı kapatın. Herhangi bir kanalda Türk dizisiyle karşılaşırsam hemen televizyonumu kapatırım*" demiştir. 1980'li yıllarda Zülfü Livaneli ile birlikte verdiği konserlerle Atina ile Ankara arasında dostluk köprüsü kuran Mikis Theodorakis de bu çağrıya katılmış, Theodorakis, Türk dizilerinin Yunan halkının kimliğini hedef aldığını belirtmiştir (Teodorakis, 2012);

"Yunan televizyonları Türk propagandasına hizmet ediyor. Yunanistan'ın zor durumda olduğu bu dönemde propaganda silahını seven komşu ülke altın bir fırsat yakaladı. Yoksullukla dolu, İslami fanatizmle çevrelenmiş bir Türkiye yerine hayali bir ülke gösteriliyor"

Ancak Türk dizileri ezici bir çoğunlukla popüler olmaya devam etmiş, bu argümanlar pek ilgi görmemiştir. O kadar tepkiye rağmen "Muhteşem Yüzyıl"da "prime time"da diğer popüler diziler ile yarışmış ve yüksek reytingler almaya devam etmiştir (Berberakis,2012).

Ayrıca, Avusturya gazetesi Der Standard'ın "*Osmanlı Televizyonu*" başlıklı makalesinde, Türkiye film endüstrisinin, dizilerinin Bulgaristan ve Yunanistan gibi çok popüler olan Balkan ülkelerinde gösterilmesinin getirdiği ticari başarının yanında, Türk diplomasisine de yardımcı olduğu belirtilmiştir. Gazete analizinde Türk dizilerinin Balkanlarda Osmanlı'dan Türkiye'ye kalan olumsuz izlenimin giderilmesinde de etkili olduğunu, Osmanlı boyunduruğundan bu yana Türkiye'nin Balkan ülkeleri nezdindeki olumsuz imajını tersine çevirerek Balkanları fethettiğini iddia edilmiştir. Gazete, Yunan bir psikoloğun Türk dizilerinin iyi bilinen modelleri kullandığını söylediğini aktarmış, Türk dizilerinin, Türkiye'nin "Yeni Osmanlıcılık" politikasına uygun olarak ortaya çıktığına dikkat çekmiştir. Nihai olarak makalede, bu dizilerin Balkan uluslarının Türkiye hakkındaki olumsuz kalıplaşmış yargılardan kurtulmalarına yardımcı olduğunu öne sürülmesi çalışmamız açısından dikkate değer bir analizdir (Sofia Press Agency'nin aktarımı, 2011). Selanik Metropoliti Piskopos Anthimos ise verdiği demeçte, "Muhteşem Yüzyıl"ı izleyen Yunanlıların Türklere

"*teslim olduğunu*" söylemiş "*Kimse Muhteşem Yüzyılı izlemesin*" demiştir. Günümüz siyasetine gönderme yapan Anthimos, dizinin "Batı Trakya Birliğini" kırmayı amaçladığını ifade etmiştir (Greek metropolitan…, 2012).

Yunanlı izleyicilerin "Muhteşem Yüzyıl" dizisine olan ilgisi üzerine *Newsbest.gr* isimli Yunan menşeli internet portalında Kanuni'nin sadece bir dizi karakteri olmadığını belirtilmiş, Yunan seyircisinin severek izlediği Osmanlı padişahının, şık bir televizyon ürününden çok daha fazlası olduğu başlığını attığı yazarı belli olmayan oldukça uzun bir haber yayınlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın doğumundan ölümüne, yaptığı tüm işleri, fetihleri anlatmış, başarılarından, dönemin ihtişamından fazlaca bahsedilmiştir. Başarılarıyla Batı'da "Muhteşem" ve geniş imparatorluğu içinde "Kanun Koyucu" olarak bilindiğini belirttiği Kanuni Sultan Süleyman için Osmanlı İmparatorluğu'nu benzeri görülmemiş bir ihtişam düzeyine taşıyacak kişi diye anmıştır. Onun saltanatı sırasında Osmanlıların benzeri görülmemiş sınırlara ulaşması ve en büyük coğrafi yayılımlarını ölçmesi ve böylece imparatorluğun gücünün zirvesini fethetmesidir şeklinde bahsetmiştir. (https://www-newsbeast-gr/o-soultanos, 2014). Normal şartlarda (böyle sevilen bir dizinin olmadığı bir ortamda), Osmanlı Devleti'nin en önemli hükümdarlarından birinin Yunan medyasında bu kadar övülerek bahsedilmesinin pek de mümkün olmadığını kabul etmek gerekecektir. Dizinin izleyicideki olağanüstü ilgisinden faydalanarak okunurluğunu arttırmak amacıyla da olsa, bu kadar uzun ve dönemin ihtişamını, padişahın büyüklüğünü bu kadar cömertçe anlatan bir yazının Yunan basınında gönüllü olarak yer alması bile başlı başına bir kamu diplomasisi başarısıdır. Diziye ilgi duyan izleyici böyle bir dizi olmasa büyük ihtimalle ilgilenmeyip okumayacağı Osmanlı tarihinin bir kesitini algıda seçicilik prensibine uygun olarak kısmen bile okumuş olsa yine kamu diplomasisi açısından olumlu değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Makedonya Üniversitesinden Stefanos Filosoglou, "*Balkanlar'da Yumuşak Güç: Türkiye Örneği*" adlı makalesinde (2018) Türk dizilerini "Yeni Osmanlıcılık" politikasının bir aracı olarak değerlendirmenin makul ve tamamen meşru olduğunu iddia etmiştir. Balkanlar olmadan Türkiye'nin Avrupa perspektifine sahip olamayacağını belirtmiş ve bunun Türk nüfuzunun artırılması, bölgedeki Müslümanların desteklenmesi ve aynı zamanda Türk kültürünün pekiştirilmesiyle yapılabileceğini savunmuştur. Bütün bunların anahtarının, Osmanlı Devleti'nin Balkan devletlerinde açtığı yaraların sarılması ve Türkiye'nin bir tiran değil koruyucu

konumuna yükselmesi olduğunu ifade etmiştir. Bu tespitinden yola çıkarak da son yıllarda Türk hükümetinin mümkün olduğu kadar yumuşak güç toplama arzusunun, Türkiye'nin hızla büyüyen televizyon endüstrisi aracılığıyla gerçekleştirildiğini ve Türk dizilerinin o kadar da masum olmadığını söylemiştir. Osmanlı fethinin yaralarının tüm Balkan halklarında taze iken, Türk hükümetinin yanlış metinleri düzeltmesi için "Muhteşem Yüzyıl" gibi diziler ile Osmanlı yönetiminin ihtişamını, üstünlüğünü ama bir o kadar da hassasiyetini defalarca gösterecek şekilde yapıldığını iddia etmiştir. Ancak bu dizileri Türkiye'yi tanıtmak için tarihi olayların cerrahi olarak değiştirilmesi diye tanımlamakta, dizinin bazı ülkelerde ücretsiz, hatta çok düşük fiyatlara veriliyor olmasının şartının Türkçenin korunması ve dublaj yapılmaması olmasının da bu planın bir parçası olduğunu savunmaktadır. Yine dizi üzerinden günümüz siyasetini yorumlama çabası ile, "*Erdoğan'ın Türkiye'si, Balkan Müslümanlarını savunmanın ağır yükünü omuzlamış görünüyor*" ifadesini kullanmıştır. *Filosoglou,* Türkiye'nin, Osmanlı devlet ideolojisinin izdüşümü ile, (diziler vasıtasıyla yumuşak gücü teşvik ederek), Balkanlar'da edinilmiş ve belirlenmiş konumunu ve tartışmasız lider/koruyucu konumunu almaya çalışmakta olduğunu söylemiştir. Buralardan çıkarımla Balkanlardaki bazı akademisyenlerin "Muhteşem Yüzyıl" gibi Osmanlı tarihini referans alan dizilerin aslında Türk Devleti'nin gizli bir ajandasına hizmet ettiği şeklinde bir algıya sahip olduklarını ve bu algılarının izleyicilerin de diziye bakış açısına etkileri olabileceğini varsayabiliriz.

"Muhteşem Yüzyıl" dizisi, Bosna-Hersek'in en çok izlenen televizyon kanallarından OBN'de "Süleyman Veliçanstveni" (Muhteşem Süleyman) adıyla izleyiciyle buluşmuş ve gördüğü ilgi üzerine Bosna-Hersek medyasında da geniş şekilde yer almaya başlamıştır. Ülkenin günlük gazetelerinden *Dnevni Avaz*'da, "*Osmanlı'nın kötü fotoğrafi*" başlığıyla bir haber yer almış ve burada diziyle ilgili izleyicilerin, akademisyenlerin ve sinemacıların görüşlerine yer verilmiştir. Saraybosna Tarih Kurumu Araştırma Görevlisi Sedad Bešlija söz konusu haber için "*dizinin tarihi olayları hatalı bir şekilde gösterdiği*" yönünde bir açıklama yapmıştır. "*Bu tür tarihi şahsiyetlere çok daha fazla dikkat ve saygıyla yaklaşılmalıdır, günümüzün yönetici nesilleri, artık evrensel insani değerler dediğimiz konularda Kanuni Süleyman gibi bir liderin ayağının dibinde bile değiller*" diyen Bešlija, "*46 yıl hüküm sürmüş ve hükümdarlığının çoğunu savaş alanlarında geçirmiş bir padişahın hayatının sadece haremden ibaret gösterilmesi ahlaki olarak kabul edilemez*

bilimsel açıdan temelsiz ve zararlıdır" şeklinde diğer Balkan ülkelerindeki eleştirilerden farklı olarak daha ziyade Türkiye'deki hükümet yetkililerine paralel bir ifade kullanmıştır. (Muhteşem yüzyil depremi, 2012). Bešlija ayrıca bu tür tarihi şahsiyetlere yaklaşırken saygı sınırlarının aşılmasının yarın sırayı İslam medeniyetinin kutsallarını da kabul edilemez bir biçimde gösterilebilecek bazı temsillere de yol açabileceği konusunda uyarıda bulunmuştur (aktaran Oršolić, 2013).

Kuzey Makedonya menşeli bir internet haber sitesinde "Muhteşem Yüzyıl" ile ilgili; "*padişahın hareminin hikayesi ve bir Slav güzeliyle yaşadığı aşk, bir zamanlar Osmanlı yönetimi altındaki ülkeleri büyüledi*" ifadesini kullanırken bir taraftan da "Bir televizyon dizisi tarihsel adaletsizlikleri kapatabilir mi? Diye sormuştur. Haber metninde Osmanlı Devleti ve Kanuni hakkında genel bilgi verilmiştir, insanların, etnik ve dini toplulukların bir arada yaşadığı bir krallık olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, iyi yanını keşfettiklerini, yarım yüzyıla yakın bir süre Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Balkan ülkelerinin artık kendilerini Sultan Süleyman ve bir Slav'ın aşkı için televizyon ekranlarına yapışık halde bulduğunu belirtmiştir. Film ve Televizyon eleştirmeni Vuk Peroviç, izleyicilerin kendilerini karakterlerle ve kültürel stereotiplerle özdeşleştirebildiklerini, dizide yüzlerce yıl sonra dönemin değerlerinin görülmesinin ilgi çektiğini, yüzlerce yıl Türk yönetimi altında kalmalarının aynı değerleri paylaştıkları anlamına geldiğini belirtmiştir. Hırvatistan'da "Süleyman"'ın nüfusun %21'ini elinde tuttuğunu (izlenme oranlarını kast ederek), Sırbistan'da da durumun farklı olmadığını söylemiştir (Atanasov,2013).

"Muhteşem Yüzyıl"'ın başarısını dünyanın en büyük 3. Haber ajansı olan Fransız AFP de (https://sg.news.yahoo.com/suleiman...,2013) gündeme getirmiş, Balkanlar'da ve Orta Doğu'da geniş bir araştırma yapan ajans ulaştığı sonuçları paylaşmıştır. Bu sonuçlara göre Sırbistan'da tüm eleştirilere rağmen "Süleyman" patlaması olduğunu, Belgrad'da, şehri Süleyman'ın işgalinden kurtaramayan Kalemegdan surları yakınında dizi temalı yılbaşı partisi yapıldığını belirtmiştir. Belgrad üniversitesinden Sırp tarihçi Prof. Ema Miljkovic (Kanuni Sultan …, 2012) eğer tarih bilgisi yoksa insanları bu diziyi izlememeleri konusunda uyarmıştır zira dizinin tarihle uyumsuz olduğunu, gerçekte bu "*acımasız*" padişahın 2 binden fazla Sırp aileyi Türkiye'de çalışmaya zorladığını, ancak dizide Türk ordusunun yerel halkla ilişkileri, tarihi verilerle uyumsuz olarak daha incelikli ve iyi huylu gösterilmekte diye eleştiride bulunurken Sultan Süleyman'ı konu alan 5 kitabın on binlerce kopya

sattığını eklemiştir. Ancak izleyiciler bu tür eleştirilere büyük oranda kayıtsız kalmıştır, zira seyirci rakamları Süleyman'ın üçüncü tekrar gösteriminde bile %20 civarında bir paya sahip olduğunu göstermiştir. Güneyde Arnavutluk'tan kuzeyde Hırvatistan'a kadar bu dizinin listelerin başında yer aldığı ve dizinin %21 oran ile izlendiği Hırvatistan'da Osijek kasabasındaki padişahın adını taşıyan 16. Yüzyıldan kalma Osmanlı eseri ahşap köprünün yeniden inşa edilmesi çabalarını artırdığı ve tekrar popüler olduğu belirtilmiştir. Karadağ'da ise reytingler her bölümü nüfusun %9'unun izlediğini göstermiştir.

Kuzey Makedonya'dan iletişim profesörü Dona Kolar Panov dizinin bölgedeki ortak kültürel gelenekleri yansıtmanın yanı sıra milliyetçilik, siyasi şiddet ve savaşlarla gölgelenen geçmişin üstesinden gelmek ve sonunda "Balkan ruhlarını sakinleştirmek" için de önemli olduğunu belirtmiştir. Üsküplü sosyolog Klime Babunski ise kültürel aşinalığın altını çizerek gerek eğitim sistemi gerekse halk hikâyeleri aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma masallarla büyüdüklerini belirtmiştir. Fransız haber ajansı AFP yaptığı saha çalışmasından edindiği izlenimler doğrultusunda, 1389'da Sırp krallığının işgalci Osmanlı birlikleri tarafından mağlup edildiği Kosova Polje savaşına sahne olan Kosova'da, dizinin etnik Arnavutları ve azınlıktaki Sırpları bir araya getirdiğini ifade etmiştir. Yardımcı rollerde yer alan iki Arnavut oyuncu, Nik Xhelilaj ve Amelda Abazi, Türk dizisinin memleketteki popülaritesini daha da arttırmıştır. Dizinin hayranları, farklı kanallarda kendi dillerinde altyazılı olarak izlese de görüşlerini internette paylaşmaktadırlar. Kuzeydeki etnik açıdan bölünmüş Kosovska Mitrovica kasabasındaki bir dergi; "*Saat akşam sekizi çeyrek geçiyor. Kasabanın her iki tarafındaki sokaklar boş. İbadet edenler gibi ekranlara yapışık. Tebrikler Süleyman*!" ifadesini kullanmıştır (https://sg.news.yahoo.com/suleiman...,2013).

Sosyal medya platformları özellikle *Facebook* hayran grupları incelediğimiz kadarı ile her ne kadar Latin Amerika'daki gruplar kadar kalabalık olmasa da Balkanlarda da aktif olarak kullanılmıştır. Yunan gazetelerinden *Adesmeftos Typos'*tan Mary Andreou da, Türk dizilerinin Yunanistan'da hayranlık uyandıran bir hayran kitlesi kazandığını yazmıştır. Tartışmalı Türk dizisi "Muhteşem Yüzyıl"da Süleyman'ı canlandıran Halit Ergenç'in Yunanistan'daki *Facebook* sayfasının yaklaşık 23.000 hayranı olduğunu belirtmiştir (Moore, 2013). Kanuni Sultan Süleyman'ın Hareminde bulunan, Ortodoks Fransız bir rahibin kızı olan ve köleyken Osmanlı

İmparatorluğu'nun en önde gelen padişahının yasal ve sevilen karısına dönüşen Ruthenia'lı Hürrem Sultan'a derin aşkını anlattığı şiirleri Muhibbî Dîvânı isimli şiir kitabı olarak 2018 de Yunancaya çevrilmiştir (https://www-stereoma--...)

Mihalis Kuyucu'nun "Muhteşem Yüzyıl" isimli örnek diziden yola çıkarak dizilerin Yunanistan toplumu üzerindeki etkilerini ve dizi içindeki kodları nasıl analiz ettikleri incelediği makalesindeki (Kuyucu, 2014) tespitleri dikkate değerdir. Görüşme yapılan 11 kişi ve "Muhteşem Yüzyıl"ı izleyen Yunanlı katılımcılar özellikle "Muhteşem Yüzyıl"dan ve diğer Türk dizilerinden memnun olduklarını ve uzun zamandır düşman görünen Türkiye ve Yunanistan halklarının yakınlaşmasında bu dizilerin önemli rol oynadığını söylemişlerdir. Katılımcıların "Muhteşem Yüzyıl"a ilişkin yorumları dizide gösterilen sarayların, kıyafetlerin ve sanatçıların çok beğenildiği yönünde olmuştur. Türkçeye karşı ilginin de artmış olduğu, katılımcılardan bazılarının Türkçe diziler sayesinde Türkçe kelimeleri öğrendikleri ve Türkçeye olan aşinalıklarının arttığını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan katılımcılar arasında az da olsa muhalif görüş belirten katılımcılar da olmuştur. Ekonomik açıdan eleştirenlerin (Türk dizilerinin Yunan televizyon sektörüne darbe vurması sebebi ile) yanı sıra, "Muhteşem Yüzyıl" adlı dizinin Yunanistan'da 'Türk' ve 'Türk Tarihi' propagandası yaptığını ve bu nedenle milli iradeyi tehdit edebileceğini düşünenler de olmuştur. Ancak bu kişiler, aynı diğer bazı ülkelerden verdiğimiz örneklerde olduğu gibi köklü bir tarihe ve kültüre sahip olan Yunanistan'ın da benzer medya içerikleriyle kendi kültürünü dünyaya tanıtması gerektiğini öne sürmüşlerdir.

Christos Teazis 2013 yılında yazdığı bir makalede Yunanistan'da şahit olduğu olayları anlatmıştır. Atina'da sokakta tesadüfen önünden yürüyen iki kişiden birinin "*entaksi*" (Yunanca "tamam") demek yerine Türkçe "*tamam*" dediğini duyunca yaklaşıp "*Türkçe biliyor musunuz*?" diye sorunca "*hayır, dizilerden öğrendim*" yanıtını aldığını söylemiştir. Bunun üzerine neden Türk dizilerini seyrettiğini sorduğunda Yunan toplumunun kaybettiği değerleri Türk dizilerinde tekrar bulduğunu belirtmiştir. Süleyman dizisinin başlaması ile ise kendisinde bir tarih merakı başladığını ve bunun sebebinin dizi üzerinden söylenen tarihin doğru olup olmadığını araştırmak istemesi olduğunu belirtmiştir. Yunan kaynaklarında gösterilen Süleyman ile dizide gösterilenin ne kadar farklı olduğunu, dizinin bir propaganda ürünü olup olmadığını anlamak için, hem Yunan tarih kitaplarına hem de yabancı kaynaklara bakıp araştırma yaptığını aktarmıştır. Teazis, ayrıca kendini Yunanistan'dan telefonla

arayan akrabalarının "Muhteşem Süleyman" dizisinde duydukları bazı kelimelerin anlamlarını sorduklarını, Yunanistan'da "Süleyman" başladığında evlerde mezarlık sessizliği olduğunu söylediklerini iletmiştir. Atina'daki büfelerde ilk sırada yer alan dedikodu dergilerin manşetlerinin en büyük kısmının Yunanistan'da oynayan Türk dizilerine özellikle "Muhteşem Süleyman"a ayrılmış olduğunu ancak Yunan kanallarında gösterilen diziler hakkında kamuoyunda farklı görüşler olduğunu da belirtmektedir. Bazı izleyicilerin "Muhteşem Süleyman" dizisini seyredip, Türkiye'de bu tarihi dönemin nasıl gösterildiğini anlamaya çalıştığını, bazılarının dizinin Bizans dönemiyle bir paralellik arz ettiğini hatta bunun Bizans'ın devamı olduğunu iddia ettiklerini söylerken diziye tamamen karşı olanların olduğunu da belirtmiştir. Tamamen karşı olanların "*Neo-Osmanlı dizisi Süleyman*" şeklinde konuştuklarını, Yunanlıların şahsiyetine hakaret ettiğini düşündüklerini ve yasaklanması gerektiğini söylediklerini ifade etmektedir. (Teazis, 2013). Tüm bu bakış açılarının çeşitliğini değerlendirdiğimizde, herkesin aynı şekilde memnun edilemeyeceğini kabul etmemiz gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer tarih dizilerine göre satır arası propaganda mesajlarının oldukça sınırlı sayıda olmasına, ana temanın bir aşk hikayesi olmasına rağmen, basın mensupları, akademisyenler, din ve devlet yetkilileri gibi unsurların eleştirileri ile tetiklenen önyargılı izleyicilerin de olabileceğini kabul etmek gerekir. Eğitim sistemlerinin ve toplumun verdiği tarihsel öğretilerin etkisi ile önyargılarına teslim olup ya da şüpheci davrananlar bir tarafa, diziyi beğeni ile takip eden izler kitleyi hedef kitle olarak kabul edip dizi ve diğer popüler kültür ürünlerini onlara uygun üretmek, kamu diplomasisi amaçlı çalışmaları açısından sürekliliği sağlayacaktır diye düşünülebilir.

Romanya'da dizinin *Facebook* sayfalarında birçok sohbet yaşanmıştır. Oyuncuların kişisel *Facebook* hesaplarında yayınladıkları görselleri paylaşarak veya yayındaki ya da gelecek bölümlerden görselleri yayınlayarak, dizideki farklı karakterler etrafında inşa edilen tartışmalara yorumlar yapılmıştır. En sık tekrarlanan tartışma ve yorumlar arasında, kurgudaki ittifaklar ve karakterler arasındaki gerilimlerin olması, sayfa yöneticilerinin ve izleyicilerin dizileri melodram türünde algıladığını göstermiştir. Dizinin hızlı başarısı üzerine, karakterlerin taktığı takıların kopyaları pazarlanmış ve 2013 yılında Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan ile ilgili birçok yazılı eser yerel dile çevrilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın başarısını tartışırken Türk yapımları ile milli dizileri karşılaştırmaları dikkat çekmektedir.

Romanya'da Aylık *Historia* ve günlük *Adevărul* gazetesinin ortaklığıyla düzenlenen *Dezbatere Historia* panelde konuşan gazetenin editörü Ion M. Ioniţă; "Vlad Ţepeş'i (Drakula) nasıl kullanacağımızı bilmiyoruz, bu fikri Türklerden ödünç alabiliriz! Bizim de Batı'da viral olabilecek hikayelerimiz var, tarihten ilham alan veya *'bizim' ülkemizin geleneklerini veya doğal güzelliklerini tanıtan filmlere ihtiyacımız var*" demiştir (Larcher, 2018). "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin başarısını örnek alarak kendi tarihlerini de dünyaya tanıtma fikrini benimsediklerini görmekteyiz. Buradan yola çıktığımızda "Muhteşem Yüzyıl" dizisini Osmanlı tarihinin tanıtımı adına başarılı bir proje olarak yabancı ülkelerde kabul edildiğini rahatça söyleyebiliriz. Her ne kadar diziden bahsedilen sosyal ağlarda ve internetteki haberlerin ağırlıklı olarak magazin kategorisinde sınıflandırılmış olduğu belirtilse de dizinin başarısını sadece magazin tarafının görünür olmasına bağlanamaz. *Adevărul* gazetesi dizinin başarısının nedenleri sorgulamış ve Kanuni Sultan Süleyman'ın başarısının nedenlerine ışık tutmak için sosyal bilimler tarihçileri ve araştırmacılarının, Osmanlı dünyasından uzmanların ve medya analistlerinin günlük basın tarafından seferber edilmesine açıklık getirmeye çalışmıştır. Panelde "Muhteşem Süleyman"ın popülaritesinden faydalanmak ve okuyucunun dikkatini çekmek için bazı gazete haberlerinin nasıl manipülatif amaçlı kullanıldığına dair örnekler verilmiştir. Temeşvar'daki 16. Yüzyıl kalıntılarının keşfi şu şekilde adlandırılmıştır: "*Kanuni Sultan Süleyman Camii'nin altında şaşırtıcı keşif*". Dizi burada popüler kültürün bir göstergesi olarak kullanılmış ve okurları haber ve ünlü bölümlerine göre daha az "çekici" olan içeriğe (sanat, tarih, kültür) çekmeyi mümkün kılmıştır. Dizinin başlığı da bazı haberleri görünür kılmak için kullanılmıştır: "*Armani, 'Ţigani'nin prensi' Kanuni Sultan Süleyman gibi altınla kaplanmış olarak vaftiz edildi*". Aynı şekilde "*Muhteşem Süleymaniler Ülkesi*" gibi bir başlık, kendi belediyesinde düzenlediği karnaval için padişah kılığına giren Köstence Belediye Başkanı'nın tavrını anlatmak için kullanılmıştır (Larcher, 2018). Bu örneklerden anladığımız üzere dizi izleyicilerinin beğenisinden ve dolayısı ile algıda seçicilik prensibinden faydalanmak amacı ile basın bu yöntemi kullanmıştır. Romanya basının uyguladığı bu yöntem diğer ülkeler için de geçerli olabilir diyebiliriz. Aynı şekilde bir kere algısı tetiklenmiş izleyiciye Türkiye ve Türk tarihi ile ilgili her türlü haberin dikkat çekici hale getirilmesi Romen basınının uyguladığı yöntem kullanılarak sağlanabilecektir. Burada Romen basının yakaladığı nokta, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri adına da dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bu araçsallaştırmaların ötesinde, diziye olan bu ani ilgi, dizinin tarihsel gerçekliğine de

odaklanılmasına yol açmıştır. Dizideki giyim tarzları, 16. Yüzyılın kültürü, tarihi detaylar ve karakterlerin gerçekliğine ilişkin eleştirel çalışmalara da yol açmıştır. Uzmanlar ve tarihçiler bu nedenle zaman zaman "ekranda görülmeyenleri" tartışmak için seferber edilmişlerdir (Larcher, 2018). Buradan anladığımız da dizinin izlendiği coğrafyalarda belli oranda tarih ilgisini tetiklediği, tarihi gerçekliğin sağlamasının yapılması adına ekstra tarih okumaları ve tartışmaları yapma gibi uygulamaların olduğudur. Her ne kadar izlenen ürünün belgesel olmadığı bilinse de istenen etkiyi yapmak için inanılırlığı zedelememenin önemini kavramak ve senaryoların tarihsel gerçekliklerle makul ölçüde uyum içinde olmasını sağlamak da yapımcı ve senaristlerin sorumluluğu olmalıdır diye düşünmekteyiz.

"Muhteşem Yüzyıl", Polonya'da ilk olarak ülkenin ana özel televizyon kanalı TVP1'de Ekim 2014'te günlük ve gündüz kuşağında yayınlanmıştır. Dizinin popülaritesi nedeniyle daha sonra daha prestijli bir kamu kanalı olan TVP'de prime time'a taşınmıştır. "Muhteşem Yüzyıl"'ın Polonya'daki başarısı, Polonyalı yapımcılara Korona Kurolow adlı tarihi bir TV dizisi çekme konusunda ilham vermiştir. Özalpman, Polonya diasporasındaki genç kadınların, "Muhteşem Yüzyıl" adlı tarihi Türk drama dizisini neden tükettiklerini incelediği çalışmada görüşülen kişilere okulda 16. Yüzyıl Osmanlıları hakkında neler öğrendiklerini sorduğunda, kişilerin o döneme ilişkin kültürel önbelleklerinin Osmanlılarla öğrenilmiş akrabalık ilişkilerine odaklanmış olduğunu tespit etmiştir. Görüşmeye katılanlar "*evet savaştık ama ticaret ve iş de yaptık*" diye görüş bildirmişlerdir. Görüşmeciler diziyi *Youtube* platformunda Türkçe izlemeyi tercih ettiklerini belirtmişler ki bu kararları onları Türkçe öğrenmeye teşvik etmiş ve hepsi diziyi izlerken Türkçe kelime ve ifadeler öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Özalpman (2023) Polonyalı genç kadın diaspora izleyicisine odaklanmasının nedeninin, Polonyalı, Ukraynalı veya Rus olarak kabul edilen kadın karakter Hürrem olduğunu belirtmiştir.

Youtube da dizinin bölümlerinin ya da fragmanlarının farklı dillerde yayımlandığı hesaplarda dizi hakkında yapılan yorumlar dizinin en çok oyuncular ve yapım sayesinde beğenildiğini gösteriyor. Kadın izleyicilerin özellikle Hürrem karakterini canlandıran Meryem Uzerli fanatiği oldukları, erkek oyuncuların da çoğunun kendine göre hayran kitlesi oluştuğunu yorumlardan anlayabilmekteyiz. Yabancı izleyicilerin bu dizinin bir belgesel olmadığının farkında olduklarını yaptıkları yorumlardan anlaşılmaktadır. Ancak bu dizi aracılığıyla Osmanlı tarihi

hakkında bazı bilgiler edindiklerini, hatta gerçekte ne olduğunu sorgulayarak tarih okumaları yaptıkları, bazı izleyicilerin de bu dizi sayesinde Türkçeyi öğrendiklerini belirttiklerini yine kendi yorumlarından görülmektedir (Dabilis 2012). Daha uzak coğrafyalardaki izleyiciler dizinin eğlence amaçlı olduğunun bilincindeyken, tarihi gerçeklik sorgulaması yapmaya ihtiyaç duymamakta ancak Osmanlı ile ortak tarihi olan ülkelerden olan izleyiciler için gerçek ile kurgu arasındaki çizgi bulanıklaşmaktadır. Aralarında oldukça sert yorumlar yapanlara da rastlanmıştır, örneğin kendisini Vlad Tepes'in soyundan gelen bir izleyici olarak tanımlayan bir izleyici, yalnızca iyi bir Türk'ün ölü bir Türk olduğunu söyleyerek Türkleri barbar ve gaddar olmakla suçlamıştır (*Youtube* 2014). *Youtube* da Yunanca bölümlerin parçalarının yayınlandığı hesaplarda yapılan yorumlarda da tarihçilerinkine benzer karşıt görüşlü izleyiciler zaman zaman tartışmaktadır. Kimisi bu dizinin kesinlikle izlenmemesi ve bir propaganda aracı olduğunu söylerken diğer bir kesim kaliteli bir dizi, iyi oyuncular sebebi ile izlediklerini ve propaganda olarak algılamadıkları söylemektedirler. Bu platformlarda da basında ve akademik camiada gördüğümüz yorumlara benzer eleştiriler de gelmektedir. Örneğin "*Bizans'ı duydunuz mu bilmiyorum ama orada birçok Büyük İmparator yaşadı çünkü Bizans 1000 yıllık bir imparatorluktu. Neden bir dizi yapmadık, bunun tartışılması gerekiyor*" diye yorum yapan bir izleyici diğer bazı Balkan ülkelerindeki tarihçilerin ve basının dile getirdiği bir eleştirinin benzerini yapmıştır. Türklerin kendi tarihinin ünlü isimlerini güzel dizilerle dünyaya tanıtmaları diğer ülkelerin de örnek alması ve uygulaması gereken bir yöntem olarak önerilmekte şimdiye kadar neden yapılmadığı eleştirilmektedir (www.youtube.com/@Geo18MeLiTiNI/ @kostispap2003, 2013)Yunanca fragman yayınlanan bir *Youtube* hesabından genç bir izleyici ; "*14 yaşındayım ve bu diziyi tutkuyla izliyorum. Bilmeyenler için Süleyman, Osmanlı hanedanının en iyi padişahıydı ve görevini zarafetle yerine getirmişti. Theodore'un (barbar olmayan) eşlerini birer birer katlettiği bir dönemde, Rus Hıristiyan bir cariye olan Roxelana'ya aşık oldu ve onunla evlendi ve siyasetinde kendisine doğru şekilde rehberlik etmesi için onu bıraktı.*" Yine aynı hesapta yorum yapan başka bir genç izleyici; "*Ben bir lise öğrencisiyim ve itiraf etmeliyim ki, diğerlerine değil de Türk dizilerine bu kadar tepki göstermemizi saçma buluyorum*" (www.youtube.com/@Geo18MeLiTiNI/ @fionakara3717, 2013). Dizinin izlenmemesi gerektiğine yönelik uyarı yapan yorumlara karşılık ise "*Kimse onun ya da başka bir fatihin ya da padişahın Yunanistan'a iyi geldiğini söylemedi, Yunanistan'a ya da başka bir ülkeye iyi gelmedi,*

onun hayatını gösteren, onu güzelleştiren bir dizi bu ve ben şahsen izliyorum. Ama Yunanistan'la alakası olduğundan değil, dizi olarak hoşuma gittiğinden izliyorum", ya da "*propaganda olsa bile biz her gördüğümüze inanacak kadar saf değiliz, tarihi bilgi edinmek için değil, güzel oyuncular için izliyoruz*" tarzında, yapılan bir propaganda varsa bile bunun bilincinde olduklarını, kendi süzgeçlerinden geçirerek izlediklerini ve eğlence amacına odaklandıklarını belirten yorumlar yapılmıştır (www.youtube.com/@Geo18MeLiTiNI/ @nuffinscoop8717, 2013).

Türkiye'ye karşı Balkanlarda en sert bakışlı ülkelerden biri olan Sırbistan'da da eleştiriler Yunanistan'da olduğu gibi oldukça yoğun olmuştur. En yaygın olumsuz eleştiri, "Muhteşem Yüzyıl"'da (Batı Balkanlar'da dizi Kanuni Sultan Süleyman veya Süleyman Veličanstveni olarak da bilinir) sunulduğu şekliyle savaş tarihinin tahrif edilmesi ve Sırbistan'ın Osmanlı ordusu tarafından fethedilmesiyle ilgilidir. Bazı Sırp tarihçiler dizide Sultan Süleyman'ın, Belgrad'ı barışçıl bir şekilde kuşatıp (dizide 6.bölüm, 8,20 dk: Belgrad ele geçirilirken halka iyi davranıldığı, şehrin tamir edildiği işlenmiştir) ele geçiren romantik bir şövalye olarak temsil edilmesini konu etmiş, aslında onun Sırbistan'ı yok eden bir suçlu, acımasız bir fatih olduğunu ve gerçekte bu kuşatma sırasında birçok Sırp'ın öldürülerek birçoğunun da sınır dışı edildiğini vurgulamışlardır (Oršolić,2013). Dolayısıyla eleştirmenlere göre dizi, 1521'deki Belgrad kuşatmasını gerçekten temsil etmemiştir. Tarih konusunda detaylı bilgisi olmayan izler kitle olayların gerçekleşme şeklini dizide resmedildiği şekli ile kabul edebilecekken karşılarında kendi milletlerinden muhalifler bulmuşlardır. Böylece kurgunun sorgulanması ve belki de dizinin tarih kurgusunun her yönüyle inandırıcılığını yitirmesi tehlikesi karşımıza tekrar çıkmaktadır. Nitekim Hırvatistan'daki bazı TV uzmanları "*Türk dizilerinin olumlu olduğunu, çünkü Balkanlar'daki Türklere yönelik önyargıları kırdığını*" iddia etse de, dizinin içeriğindeki tarihi yanlışlıklar ve propaganda şüphesi sebebi ile tam tersi bir etki yapıp diziyi takip eden izleyici kitlesindeki önyargıları kırmak yerine daha da uyandırıp güçlendirme potansiyelinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Oršolić de, Kanuni Sultan Süleyman dizisinin, tarihi bir kaynak olarak görülmemesi gerektiği ve bu nedenle padişah hakkındaki tarihi gerçekleri çarpıtmakla suçlanan bir pembe diziden başka bir şey olmadığı iddia edilmiştir (2013). Ancak dizinin yayınlanmasını takiben bölgesel medyada "Sulejman Veličanstveni" pembe dizisinin tarihsel doğruluğu/yanlışlığı hakkında polemik başlamış, bazı Hırvat

tarihçiler ve medya, dizinin tarihsel olarak güvenilmez olduğu konusunda uyarıda bulunmuştur. Oršolić, Hırvat şövalyesi Nikola Šubić Zrinski'yi öldüren padişahla ilgili diziden keyif alan Hırvat halkından yakınan köşe yazarlarının bir kısmının, izleyicilerin dizide göremediklerini düşündükleri Süleyman'ın işlediği "*korkunç suçlar*" listesini hatırlatma fırsatını yakaladıklarına sevinmiş gözüktüklerini belirtmiştir.

Köşe yazarı Boris Dežulović (2012) Sırbistan'da da "Kanuni Sultan Süleyman" adıyla gösterilmeye başlanan "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin ülkedeki vatanseverlerin öfkesine de neden olduğunu belirtmiştir. Dizi vasıtasıyla, "*kana susamış bu Osmanlı kasabının, sinsi Türk propagandası sayesinde" "bir insan*" olarak gösterilerek "*Belgrad'ı fetheden Süleyman*" olarak sevilebileceğinden endişe ettiklerini ifade etmiştir. "Muhteşem Yüzyıl"ın yukarıdaki eleştirilerine tepki olarak: "*Dizide en büyük Türk savaşçısı alkolik ve kadın avcısı, kısacası bir insan olarak sunuluyor. Ancak bildiğimiz gibi tarihi kişiliklerin insani hiçbir yanı yoktur*" demiştir. Saraybosna Tarih Kurumu Araştırma Görevlisi Sedad Bešlija'nın konuyla ilgili eleştirisine de gönderme yaparak herhangi bir hükümdara veya savaşçıya neden 'saygıyla' yaklaşılması gerektiğinin açık olmadığını, '*kanun koyucu*' Süleyman'ın kölelerle dolu bir haremi olduğu söyleyen 'tarih ve hakikat' gerçeğinin görmezden mi gelineceğini sormaktadır (Oršolić, 2013).

Sırp kaynaklı *Facebook* topluluklarının "*Büyük Çar Dušan"*[8] *dizisini istiyoruz, Sırp tarihini TV'de istiyoruz*" demelerine yol açmıştır (*Facebook* @serijacardusansilni, 2013). Bu tepkiler diziye karşı kızgınlık içermekle beraber aynı zamanda tıpkı Romanya ve Yunanistan örneklerinde olduğu gibi aslında dizinin Türklerin kendi tarihi karakterlerini yurtdışında tanıtma başarısının kabul edildiğinin bir başka örneğidir diyebiliriz.

Sırp muhafazakâr tarihçi de Čedomir Antić devletin bu diziye tepki gösterilmesi gerektiğini söylemiş, dizi senaristlerinin tarihi değiştirme hakkına sahip olabileceğini ama Sırbistan Radyo-Televizyon Kurulunun, Sırbistan'da Türk propagandasının yayılmasına izin vermekle büyük hata yaptığını belirtmiştir (Ilić,2012). Bazıları da diziyi yayınlayan televizyonun vatana ihanet ettiğini iddia etmişlerdir. Sırp tarihçiler ve medya, benzer bir söylemle, malum Türk karşıtlığının kısa süreliğine de olsa

[8] Stephen Uroš IV Dušan of Serbia 14. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun ilerlemesine şiddetle direnen bir Sırp kralıydı

uyandığını dile getirerek diziyi satın alan televizyonun vatana ihanetini yazmıştır. Sultan Süleyman'ın Belgrad'ı fethettiği bölümden şikayetçi olan medya, geçmişte Sırbistan'ı yok eden suçluya böyle bir fırsat tanınmasından şikayetçi olmuşlardır (Oršolić, 2013). Başka bir yorumcu Sultan'ın iyi, romantik ve adil bir imparator, baba ve koca olarak temsil edilmesine itiraz ederken, dizinin hiçbir yerinde kendi tarih öğretilerinde anlatıldığı gibi, ordu ve fetihlerle birçok insanı ve evi yok eden "*zalim imparator*" olarak sunulmadığından şikâyette bulunmuştur. "*Türkler bizi defalarca askeri olarak fethettiler, sonra yüzyıllar boyunca kültürel ve dini olarak bizi manevi olarak fethetmeye çalıştılar, ancak başarılı olamadılar, daha sonra son zamanlarda ekonomik olarak kendilerini bize kabul ettirmeye çalıştılar ve şimdi de popüler Türk dizileri sayesinde bizi zihinsel olarak fethetmeye çalışıyorlar*" ifadelerini kullanmıştır (Šćepanović, 2012, Dragan Petrovic). Böylece dizinin, Türk kültürünü ihraç etmek ve Osmanlı İmparatorluğu'nun eski kolonileri olan Balkanları etkilemek amacıyla Türk devletinin dış politikası ve siyasi propaganda stratejisiyle iş birliği içinde yapıldığını iddia etmiştir. Ancak yazısının altına yorum yapan izleyicilerden biri dizinin Türkiye'de en yüksek yetkililerden de tepki gördüğünü bu nedenle devletin finanse ettiği bilgisinin yanlış olduğunu belirtmiştir (Šćepanović,2012, IV-MKD).

Bazı tarihçiler diziyi "gerçekleri" aktarmadığı için eleştirirken, diğer bir kesim tarihçiler, senaristlerin tarihi sanatsal özgürlüğe göre "hatalı" (gerçeğe aykırı) yorumlama hakkına sahip olduğunu ve hiçbir şeyin onları tarihsel olarak kesin olmaya zorlamadığını belirtmiştir. Ancak bu kesim tarihçiler de yine bu dizinin insanların tarih bilgisini "yanlış verilerle" etkileyebileceği konusunda uyarmışlardır. Sırp gazetesi *Telegraf*'ın bir eleştirmeni (Ilić, 2012) "Muhteşem Yüzyıl"la ilgili "*dizi tarihi bir sahtekarlıktır, dizideki "romantik" Süleyman gerçekte Sırpların kafasını kesmiş ve başlarını sopalara asmıştır*" diyerek "Muhteşem Yüzyıl" dizisinde Sırp tarihinin dramatik bir şekilde çarpıtıldığını, Belgrad'ın, Osmanlı ordusuna karşı verilen mücadelede 900 savunma askerinin tamamının öldüğünü belirtmiştir. Belgrad Felsefe Fakültesi'nden Profesör Aleksandar Fotić ise "*bu, amacı tarihi olayları gerçekte olduğu gibi göstermek olan bir dizi değil ve kesin olarak belirlenmiş gerçeklere dayanması da gerekmiyor*" şeklindeki açıklaması ile senaristin her şeyi doğru yazma zorunluluğu olmadığını, dizinin, padişahın hareminin mistik, egzotik ve şehvetli ortamında geçen bir Latin Amerika pembe dizisi düzeyinde yapıldığının kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. BBC'nin yaptığı gibi tarihsel bir temayı takip

eden bir nitelik beklenmemesi gerektiğini de eklemiştir. Farklı elit kesimlerinin yaptığı bu olumlu ve olumsuz yorum çeşitliliği bize dizilerin izleyiciler tarafından kod açımı yapılırken tahmin edilenden çok daha derin analizler yapıldığını göstermektedir. Bu doğrultuda bakıldığında kamu diplomasisi amaçlı yapılacak dizilerin senaryo ve yapım aşamasında disiplinler arası uzmanlarca aynı derinlikte hazırlık yapılması gerekliliğini göz önüne sermektedir.

Šćepanović (2012) ayrıca diziyi ticari başarıya hizmet eden yarı tarihi bir dizi olarak değerlendirmiştir. İmparatorluğun ve Topkapı Sarayı'nın ihtişamını, lüksünü ve zenginliğini göremediği için dizi karşısında hayal kırıklığına uğradığını, o zamanların en güçlü imparatorluğunun bu kadar fakir görünmesinin, dar koridorlar, küçük odaların inandırıcı olmadığını ayrıca tarihi bir "gerçek" olan kadının örtünmesi konusunun eksik olduğunu belirtmiştir. Makalesinin altına yorum yazan izleyicilerden birkaçı ise Topkapı Sarayını gördüğünü ve odaların gerçekten küçük, koridorların dar olduğunu belirterek Šćepanović'i yalanlamıştır (www.bastabalkana.com/Sanjalica,Jeca,IV-MKD, 2012). Bu cevap da dizinin kurgusunu eleştiren birisinin görgü tanıklarınca yalanlanmasının eleştirenin inandırıcılığını düşürmesi açısından önemli olup, ayrıca Osmanlı tarihi açısından detay olmakla birlikte merak uyandıracak bir bilginin paylaşılması açısından önemlidir. Zira aynı dönemde Avrupa'nın diğer krallıkları (halkları sefalet içindeyken) muazzam bir ihtişam halinde yaşarken, Osmanlı İmparatorluğunun en güçlü döneminde bu kadar mütevazi bir hayat sürmesi kamular açısından etkileyici bir bilgi olabilecektir.

Sultan Süleyman'ın ailesinin büyük bir kısmının Boşnak kökenli olduğunu belirten Nebojša Jovanović gibi bazı Sırp tarihçiler, her ne kadar Türk karşıtlığı içinde olsalar da Sultan Süleyman'ın sarayında Sırp nüfusunun olduğunu ve Sırp dilinin resmi dillerden biri olduğunu iddia etmişler (Oršolić, 2013) bazıları da "Muhteşem Yüzyıl"ın ana karakterlerinden İbrahim Paşa'nın, Hırvatistan'ın Požega kasabasından olduğu söylemişlerdir (İbrahim Paşa…, 2013). Boşnak menşeli internet haber sitesi olan *Drevni Avaz*'da kaleme alınan bir "*Sulejman Veličanstveni aslında Boşnak kökenli*" başlıklı yazıda ise, gazeteci padişahın annesinin aslen Zvornikli bir Boşnak, sadrazam Rüstem Paşa, Bali Bey ve Nigâr Kalfa'nın da (Bali Bey karakterinin gerçekte tarihi bir karakter olmadığı, dizinin kurgusal bir karakteri olduğu halde) Boşnak olduğunu yazılmıştır. Boşnakların o dönemde ne kadar önemli olduğu, Boşnakçanın padişahın sarayındaki dört resmi dilden biri olmasının bunu kanıtladığı

iddia edilmiştir. Sırp tarihçi Jovanović ise, padişahın annesinin Zvornikli "*Türk'e dönüşmüş bir Sırp*" olduğunu ve birçok Türk olmuş Sırp'ın İstanbul'da yüksek mevkilerde bulunduğunu iddia etmiştir. Her iki iddianın da çarpıcı biçimde benzer olduğunu söyleyen Oršolić ise tarihçi Jovanović'i "*neredeyse Sultan Süleyman'ın sarayında yüzyıllar boyunca yürüttükleri önemli görevleri göz önünde bulundurarak tapınak*" diye eleştirmiştir (Oršolić, 2013). Hem Sırpların hem de Boşnakların benzer iddialarla dizinin geçtiği tarihlerde Osmanlı devletinde kendi milletlerinin çok önemli mevkilerde bulunduklarını, padişahın annesinin kendi ırklarından olduğunu iddia etmeleri kısacası dönemin en güçlü imparatorluğundan kendilerine tarih devşirmeleri her ne kadar Osmanlıyı eleştirseler de ona öykündüklerini göstermektedir. Tüm bu örnekler dizinin çok popüler olmaya başlamasından sonra gündeme gelen konular olduğu için hem izleyicilerin hem tarihçilerin hem de basının Osmanlı tarihine dair her ne kadar magazinsel bilgiler diyebileceğimiz detaylarla ilgilenmiş olmaları bile dizinin yabancı bir ülkede gündem oluşturabilme kabiliyeti olarak değerlendirilebilir kanaatindeyiz.

Benzer tepkiler çeşitli forumlarda, bloglarda ve *Facebook* sayfalarında da görülmektedir. Dizi ile ilgili Zlatko Šćepanović (2012) tarafından kaleme alınan makalenin altına yapılan çok sayıda yorumun ve başka bir forumda Kültür Bakanına yazılan mektuba gelen yorumların incelenmesi ile izleyicilerin bakış açıları hakkında fikir edinebiliriz. Bu yorumları yazanların genelde tarih konusunda uzman olan kişiler olduğunu düşünmemekteyiz ancak tarih bilgisi olan, dizinin gündeme gelmesi ile yaptıkları araştırmaları forumlarda paylaşan kişiler olduğu gözlemlenmiştir. Aşırı milliyetçi bir toplumda tarihi travmaların hala canlı olması konunun çok boyutlu ve hararetli tartışılması sonucunu getirmiştir. Herhangi bir şekilde ikna olmayacak kadar fanatik yorumcuları bir kenara koyarsak verilen tarihi bilgilerin (olumlu ya da olumsuz olmasına bakmaksızın) izler kitlenin ilgisini tetikleyeceğini ve kendi okumalarını yaparak Osmanlı tarihi hakkında bilgi edinebileceklerini tahmin etmekteyiz. Hiç gündemlerinde olmayan böyle bir konunun (Osmanlı tarihi) bir anda dizi ile gündemlerine girmesinin getirdiği bu sonucun kamu diplomasisi adına bir kazanım olduğunu düşünmekteyiz.

Her ne kadar genele mal edilemeyecek (daha ziyade eleştirel bakışla bakan izler kitlenin tepki gösterme amacı ile yorum yazdıkları izlenimi edinilmiştir) olmasına rağmen eleştirel bakışların da değerlendirilmesinin bundan sonraki kamu diplomasisi

çalışmaları adına göz önünde bulundurmanın iyi olacağı kanaatindeyiz. Dizideki Sırp ve Osmanlı tarihi yorumlarını eleştirenlerin çoğu bunun gerçek tarih olmadığını belirtmiş, hatta bir yorumcu "*neredeyse sanki Türkler değil de biz kendi başımızı kesmişiz gibi görüneceğiz*" şeklinde ifade kullanmıştır (http://www.bastabalkana.com/@Pasha, 2012). Bir başka yorumcu; "*Türk dizileri çok kötü, bunlar beynimizi yıkamak, milletimizi zehirlemek için uydurulmuş. Yazık, çok yakında kim ve ne olduğumuzu unutacağız"* ifadesini kullanmıştır (http://www.bastabalkana.com/@niki 2012). Türk dizilerinin politikleştirildiğini savunan bir başka izleyici bu dizinin bir sessiz işgal olduğunu ve televizyonlarda gösterilmemesi gerektiğini savunmuştur. 14. Yüzyıldan 20. Yüzyıla kadar Osmanlı tarafından fethedilen eski bölgelerin, şimdi de büyüleyici bir aktör sayesinde tekrar fethedildiğini bu şekilde Türkiye'nin lüks gösterilerek AB'ye yaklaşmak istediğini iddia etmiştir (http://www.bastabalkana.com/@date, 2012).

Ancak bir o kadar fazla yorum yazan kişi de tarihi gerçeklik konusunun bu kadar sorun edilmemesi gerektiğini, yıllardır izledikleri Amerikan, İngiliz ve diğer dizi ve filmlerin de gerçeklere dayanmadığını, belgesel gibi olmadıklarını belirtmiş "*istediğinizi izleyin, istemiyorsanız izlemeyin, yeter ki haksızlık yapmayın*" ifadesini kullanarak karşı eleştiride bulunmuştur (http://www.bastabalkana.com/@Danica, 2012). Yine bir başka yorumcu, diziyi eğlenmek için izlediğini, tarihsel gerçeklere takılmadığını ama tarihin kazananlar tarafından yazıldığını belirtmektedir (http://www.bastabalkana.com/@ariana kralj /2012). Bir grup izleyici ise yaptığı yorumlarda dizi kurgusunun kendi öğrendikleri tarihle uyuşmamasının gayet doğal olduğunu, tarihsel süreçte birçok yöneticinin kötülük yapmış olduğunu ancak bunun onların kahraman olarak anılmasına, yüceltilmesine engel olmadığını, dizinin, tarihi gerçekleri gizleyerek manipülatif bir şekilde gösterilme şekline şaşırmadıklarını ifade etmişlerdir. Ulusal tarihin yeniden anlatılmasının neredeyse tüm uluslarda mevcut olup her ülkenin kendini yükselmesinin kabul edilebilir olduğunu söylemektedirler. Kendi tarihlerinden Dusan'ı veya Milutin'i gerçekçi bir şekilde tasvir edecek tarihi bir diziyi filme almanın kendileri için çok zor olacağını da belirtmişlerdir. "*Elbette Süleyman'ı zalim bir lider olarak göstermek istemediler, anlıyorum ve onun ne kadar adil ve merhametli olduğunu gösterdiklerinde sinirleniyorum ama Nemanjići hakkında bir dizi çekiyor olsaydık biz de aynısını yapardık*" şeklindeki yorum dizi senaryosundaki kurgunun bazıları tarafından gayet makul karşılandığını göstermesi

açısından önemlidir (@http://www.bastabalkana.com/@Mim, @Sasha, @İsadora, @Jasna /2012).

Bu yorumlar içerisinde ayrıca pek çok kişi tarafından Osmanlı'nın 500 yıllık hakimiyeti dile getirilmiştir. Konuya tarihi gerçeklik penceresinden bakan bu kesimin yazdıklarından dizinin bir pembe dizi, bir aşk hikayesi olduğu kısmı ile ilgilenmedikleri, senaryoda belgesel özellikler aradıkları düşünülmüştür. Özellikle Yeniçeri Ocağı için devşirilen çocuklar ve hareme götürülen genç kızlar örnek gösterilmiş, bu olayların bölge halklarında yarattığı travmalar hatırlatılmıştır. Diziyi beğenen diğer yorumculara ise Türklerin altında her türlü acıya katlanan atalarına hakaret ettikleri suçlaması yapılmıştır (http://www.bastabalkana.com/@Konstantin, 2012). Bir başka yorumcu, Türkiye'nin (Osmanlıyı kastederek), Sırp aristokrasisini yok ettiğini, ulusun en iyi çocuklarını zorla 'kan vergisi' diye devşirme yoluyla Yeniçeri Ocağına alıp, Sırp ulusunun modern bir topluma doğru doğal gelişimini durdurduğunu iddia etmiştir "*işgalci Süleyman'a bakıp ona hayran olmak, Hitler'e bakıp ona hayran olmak gibi"* yorumunu yazan izleyici Osmanlı yönetiminin Sırp milletinin bağımsızlığını ve özgürlüğünü aldığı yönünde sert eleştiride bulunmuştur (http://www.bastabalkana.com/@Sale, 2014). Devşirme travmasına dizinin en başında 1.bölüm 30.dakikada adı Pargalı İbrahim olan daha sonra sadrazam olacak ana karakterlerden birinin kendisinin de nasıl devşirme olduğunu, ailesinden küçük yaşta nasıl zorla alındığını acıklı bir iç ses ile anlatması da hizmet etmiştir.

Konuya sadece tarihi belgesel gözüyle bakan bir başka yorumcu Osmanlı'nın Belgrad seferi ile ilgili tarihçilerin kitaplarından referanslara yer vererek dizide romantik bir aşık ve şövalye olarak tasvir edilen Türk padişahının aslında Sırplara gaddarca davranan zalim bir fatih olduğunu, sefer sırasında öldürülenleri ve köle olarak İstanbul'a götürülenleri hatırlatarak "Muhteşem Yüzyıl" dizisinde Sırp tarihinin en vahşi şekilde çarpıtıldığından şikayet etmektedir (http://www.bastabalkana.com/@Petrovic /2012). Bu tarz yorumlara karşı bir argümanla yaklaşan bazı yorumcular da eski dönemlerin fetihler devri olduğunu, Kanuni Sultan Süleyman'ın, Napolyon ve Büyük İskender ile eşdeğerde tarihi bir şahsiyet olduğunu (www.forum.krstarica.com/ @zemunski kej/2012) (nitekim dizide de benzer bir karşılaştırma yapılmış ,1.bölüm 20. Dk'da Pargalı İbrahim, Sultan Süleyman'a *siz zamanımızın Büyük İskenderisiniz* demiştir), Büyük İskender'in ya da

başka bir fatihin ordusunun daha insancıl olmadığını yani bunun fetihler devrinin normal bir davranış şekli olduğunu söylemişlerdir (www.forum.krstarica.com/ @Alexa /2012). Belki de dizinin başarısını biraz da bu tür tarihi yüzleşmelerde aramak doğru olacaktır. Osmanlı'nın hatasıyla sevabıyla çok daha gerçekçi bir dille kurgulanması "Muhteşem Yüzyıl"'ın başarısının sadece senaryo, oyuncular ya da prodüksiyonda olmadığını kabul etmek gerekir. Dizi aynı zamanda birden fazla tabuyu yıkarak birçok izleyici grubunu kendine çekmiştir. Örneğin haremdeki hikayelerde entrikanın yanı sıra köle olarak gelmenin yani bir mağduriyetin de altı çizilmiştir. İbrahim Paşa'nın hikayesinde en tepelere çıkmış bir devlet adamının gayrimüslim köken ve devşirme travması ile yüzleşmesi de seyirciye aktarılmıştır.

Tarihe ilgisi olduğu için bu diziyi izlemeye başladığını söyleyen bir yorumcu ise gayet bilinçli bir izleyici olduğunu Kanuni Sultan Süleyman'ın kesinlikle romantik bir âşık olmadığını, kendisinden önceki ve sonraki tüm fatihler kadar zalim olduğunu belirtmiş ancak "*Belgrad'ı Macarlardan alıp Sırbistan'a geri verenin de o olduğunu unutmamalıyız*" demiştir (http://www.bastabalkana.com/@Vinky , 2012). Belgrad Felsefe Fakültesi'nde Profesör olan Aleksandar Fotić de benzer şekilde "*Bugün muhtemelen Sırpların büyük çoğunluğu o zamanlar Belgrad'ın zaten bir Macar şehri olduğunu bilmiyor ve Süleyman'ın Belgrad'ı Sırplardan değil Macarlardan fethettiğini, Süleyman'ın ordusunda muhtemelen kuşatma altındaki Macar Belgrad'ındakinden daha fazla Sırp olduğu gerçeğinden bihaberler*" ifadelerini kullanmıştır. Bu tür tarih bilgisi eksik Sırplar'ın her kötü şeyin sorumlusunun Türkler olduğunu ve tarihlerinin en acı ve karanlık döneminin Osmanlı yönetimi altındaki yıllar olduğunu düşündüklerini söylemiştir. Yine bu doğrultuda görüş bildiren bir forum yorumcusu da Sultan Süleyman'ın zamanında Sırpların, Orta Çağ Sırp devletine göre çok daha iyi yaşadıklarını yazmıştır (www.forum.krstarica.com/ @minos, 2012).

Filmlerin dizilerin bir sanat olduğunu ve tarihi birebir yansıtmak zorunda olmadığını belirten bir başka yorumcu yine de konuyu tarihi gerçeklere bağlamış ve her şeyin sorumlusunun Türkler olmadığını, isteselerdi Avrupa'nın yarısını Türkleştirebileceklerini belirtmiştir. Tarihin ise her kesim tarafından yazıldığı için farklı yorumlarının olabileceğini söylemiştir (www.bastabalkana.com/@maksimum, 2012). Konuyu tarihi perspektiften ele alan bir yorumcu da dönem hakkında Osmanlı Devleti'nin Hristiyan halklara yaklaşımından bahsetmiş, Hristiyanların İslam'ı eleştirmemeleri ve bir dizi vergi (çoğunlukla kazancın %80'ini) ödemeleri ve aynı

zamanda bazı kısıtlamalara tabi olmaları koşuluyla yaşama hakkı verildiğini, bir Hristiyan'ın ikinci sınıf vatandaş olarak belirli baskılara maruz kaldığını ama bunun karşılığında hayatının garanti altında olduğunu yazmıştır. Objektiflik açısından bunun kabul edilmesi gerektiğini ve İslam'ın tüm Hristiyanların yok edilmesini talep ettiği söylemenin doğru olmadığını belirtmiştir (http://www.bastabalkana.com/@Niko,2012). Diziye olumlu bakan ancak yine tarihi olarak farklı bir açıdan eleştiri yapan bir başka izleyici de dizi ile ilgili yaşadığı hayal kırıklığının bölümlerin %90'ında harem entrikalarının ele alınması olduğunu ve kendisine Avrupalılar tarafından "Muhteşem" sıfatı verilen "Kanun koyucu" olarak ün yapan Sultan Süleyman'ın hukuki çözümlerine ilişkin çok az bilgi verilmesini eleştirerek, büyük bir reformcu olan padişah yerine izleyicilerin daha ziyade kadınların yaptığı harem entrikaları ve saçmalıklarla ilgilendiğini belirtmiştir (,http://www.bastabalkana.com/ @IV-MKD ,2012).

www.forum.krstarica.com adlı internet sitesinde "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin Sırbistan'da yayınlanması üzerine konuyla ilgili Sırbistan Kültür Bakanlığına bunun bir hata olduğunu ve bir şeyler yapılması gerektiğine dair şikayet mektubu yazmış bir vatandaşın mektubu yayınlanmış ve bu mektuba 228 yorum yazılmıştır. Yorumların tamamı incelenmiş olup genel izlenim, geneli aşırı milliyetçi olduğu tahmin edilen yorumcuların çok sert ifadelerle eleştiride bulunduğu, "Yeni Osmanlıcılık" göndermesi yapıldığı ve bu dizinin amacının Balkanları yeniden Türk rejimine tabi kılmak gibi Batı'nın ve ülke yöneticilerinin de içinde olduğu bir komplonun propagandası olduğu gibi yorumlara (www.forum.krstarica.com/@vanilya7,@mikoyan,@jamaphoney...,2012) rastlanmıştır. Osmanlı karşıtlığının ve Türk düşmanlığının Sırp kimliğinin bir parçası olduğunu hissiyatını uyandıran bu yorumların sayısı forumdaki bu başlık altındaki yorumlar arasında oldukça fazladır. Aynı forumdan birkaç yorumcunun Hitler göndermesi yaptığı da izlenmiştir; "*Adolf Hitler'i konu alan romantik bir dizi bekleyebiliriz*" (www.forum.krstarica.com/@Bagzzi, 2012), "*sırada muhtemelen "Adolf ve Eva" var*" (www.forum.krstarica.com/@Aleksandar3,2012)

Diğer taraftan bazı forum yorumcuları (www.forum.krstarica.com/@*Svet*,2012) dizi izleme hakkını savunarak ve kurgu dizilerle tarihin karıştırılmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca bu kadar sert yorum yapmanın çok gereksiz olduğunu ifade edip diğer yorumcuları eleştiren, eğlence amaçlı bir şeye karşı gereksiz bir mücadele

verildiğini (www.forum.krstarica.com/@Alexa,2012), uzun zaman önce ölmüş birinin bugünkü politikayla ilgisi olmadığını (www.forum.krstarica.com/@Dlugomir,2012), bu nefret ve önyargının Sırpların kötü bir alışkanlığı olduğunu, bu nedenle herkesin nefretini çektiklerini (www.forum.krstarica.com/@Dusankovacevicsrbija,2012) söyleyen yorumcular kendi milletleri adına birer özeleştiri yapmışlardır." Bu şekilde düşünen yorumcuların tamamı beğenmeyen izlemesin şeklinde bir öneriyle yazılarını bitirmişlerdir. Yine bu görüşü benimseyen yorumcular Amerikan filmlerine karşı benzer bir mücadelenin neden verilmediğini sorgulayarak, bu tarz bakış açılarına göre televizyonun tamamen kaldırılması gerektiğini, bunun da çok saçma olacağını belirtmişlerdir. "*21. Yüzyılda birileri diziyi izleyen bizi neden eleştirir anlamıyorum. O dönemde Türklerin kim olduğunu, şimdi kim olduğunu hepimiz biliyoruz, öyleyse herkesin Almanlardan da nefret etmesi gerekir ama Hitler çoktan öldüğüne göre buna gerek yok. Türklerin bize zulmetmesi çarpıtılmamış, yeniçerilerin arasında bizim insanımızın da olması, yöneticilerin arasında Sırpların olması gözden kaçırılıyor...bu nedenle sebepsiz yere yaygara yapmayın*" (https://forum.krstarica.com/ @srpkinja, 2013) şeklinde yazan bu yorumcu, "*o dönemde Türklerin kim olduğunu hepimiz biliyoruz*" derken ve "*Türklerin bize zulmetmesi gerçeğinin çarpıtılmadığını*" belirterek, Türklerle ilgili oryantalist çerçeveyi değiştirmemekte ve "gerçek tarihini" bilindiğini iddia etmektedir. Bu nedenle izleyici, Türk dizilerini izlemeyi sevmesine rağmen tarihin Sırp versiyonunu reddetmediğini söylemek istemiştir diyebiliriz. Benzer şekilde bazı yorumcular dizinin tarihi yönünü tartışmadan diziyi çoğunlukla harem, çok güzel kadınlar, yakışıklı aktörler abartılı mücevherler ve kıyafetler ile saray ortamı yüzünden izlediklerini açıklamışlardır.

Osmanlıları ve Türkleri kültürel, medeniyetsel ve dini anlamda adaletsiz fatihler olarak algılayan kesimden gelen olumsuz tepkilerin yanı sıra, dizi kurgusundaki yanlışlara dayanamayan eleştirmenler de vardır. Bu kesimin "Muhteşem Yüzyıl"ı eleştirmesinin sebebi onların görüşlerine veya kolektif hafızalarına göre dizi Osmanlı yönetimini temsil etmemiştir. Ağırlıklı olarak Bosna menşeli bu yorumlarda dizide Sultan Süleyman'ın pantolon giydiği, o tarihi dönemde ise durumun böyle olmadığı, Sultan karakterini canlandıran oyuncunun 41 yaşında olduğu gibi detayları dahi eleştirmişlerdir. Padişahın tahta geçtiğinde henüz 26 yaşında olduğu, kutlamalarda top yerine havai fişek kullanıldığı, bazı vezir ve özel oda bekçilerinin şapkasız dolaştığı, "*ki bu mümkün değil*" vs. şeklinde yorumlara rastlanmıştır (Cure.ba, 2012). Eleştiriler,

İslam'a ve dizide gösterilen İslami uygulamalara da uzanmıştır. Aida Sadiković (2015) konuya İslam dininin dizide yanlış yorumlanması ve bunun Boşnaklar üzerindeki etkisini inceleyen bir yazı kaleme almıştır. Dizinin Boşnakların dini uygulamaları için tehlikeli bir hurafe kaynağı teşkil ettiğini, insanların dini uygulamalarının çoğunun Osmanlı Müslüman etkisinden kaynaklandığını bildiğini ve dizi nedeniyle artık dizide dini uygulama olarak gösterilen her şeyin gerçek olduğunu düşünmeye başladıklarını iddia etmiştir. Sadiković dizinin içeriğini eleştirerek, camiye girenlerin uygunsuz başörtüsünü ve giyimini gösterdiğini ve dizinin "*Peygamber Efendimiz (SAV)'in ve ilk Müslümanlarınkinden farklı olarak pek çok uygulamaya yer verdiğini*" iddia etmiştir (Sadiković, 2015). Oysa ki dizide birkaç replikte Sultan Süleyman'ın İslam adına büyük hedefleri olduğu belirtilmiş, "*Her yere İslam'ı yayacağım. Vatikan dahil. Kafirin kalbine İslam sancağını dikeceğiz. Güneşin battığı yerden doğduğu yere Allah'ın adını yazacağız*" (Divan toplantısında Paşalarına hitaben, 25. Bölüm, 56 dk) , "*İslam sancağını en yükseklere taşıyacağız. Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar Allah'ın adını yazacağız*" (Preveze Deniz Zaferi sonrası çadırında Paşalarına hitaben, 94.bölüm 1,11,00 dk) ifadeleri kullanılmıştır. Ancak sadece bu replikler Balkanlardaki Müslüman akademisyenleri pek memnun etmemiş, detaylara takılmalarına mani olmamıştır.

Televizyon yorumcusu Dragan Ilić (2012) izleyicilere en sevdikleri diziyi seçme fırsatı verildiğinde ücretli olduğu halde SMS atarak 4 dizi arasında yapılan yarışmada, kazananın beklendiği gibi Sulejman Veličanstveni (Muhteşem Yüzyıl) olduğunu belirtmiştir. "*Sırplar Süleyman'ı tüm ihtişamıyla seçti*" ifadesini kullanmıştır. Forumlardaki ve medyadaki onca olumsuz ve düşmanca yoruma rağmen böyle bir sonuç gelmesi aslında bir forum yazarının belirttiği gibi bir gerçeği ortaya koymaktadır; "*Gerçekten, bu forumu okuduğunuzda kimsenin izlemediğini düşünürsünüz. Oysa Sırbistan'da yaşayan herkes diziden bahsediyor ve dizinin yayın saati geldiğinde sokakta kimse olmuyor*" (www.forum.krstarica.com/@VE/2012). Bir diğer forumda dizi hakkında çok sayıda sert ve olumsuz görüş bildiren bir yorumcu ise "*Dizi saçmalık çünkü tarihi çarpıtıyor ve yanlış gösteriyor. Kendi kendime Süleyman'ı izlemeyeceğimi söyledim ama yine de izledim*" diyerek eleştirdiğine rağmen diziyi izlediğini itiraf etmiştir. (http://www.bastabalkana.com/ @Marta /2012). İliç (2012) tarih derslerinde ne anlatılmış olursa olsun, insanların Muhteşem Süleyman'ı izlemek için oy vermesinin (ücretli SMS oylamasını

kastederek) komşuları tanıma arzusunun bir sonucu olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir. Diziyle birlikte Balkan kökenli Osmanlı devlet adamlarının gündeme geldiğini söyleyen İliç, Mehmed Paşa Sokolović veya kuzeni Ferhat Paşa'nın bu bölgeleri (Siget'ten Zadar'a) köprüler, hanlar, camilerle donattığını ve eğer Sultan Süleyman olmasaydı Mehmed Paşa'nın ve bu yaptıklarının da hiçbirinin olmayacağını dile getirmiştir. Yine forumlarda benzer şekilde bir yorum yazan izleyici Sırp Ortodoks Kilisesi'ni yeniden inşa edenin, sadrazam yani başbakan olan Mehmed Paşa Sokoloviç olduğunu belirtmiştir (www.forum.krstarica.com/@zemunski kej/2012).

Her ne kadar çok sayıda kişi tarafından ve çeşitli yönleri ile eleştirilmiş olsa da dizi ile ilgili bu eleştirilere hiç kulak asmadan beğeni ile izlediğini söyleyen sayısı da oldukça fazladır. Bu izler kitle diziyi ve oyuncuları çok beğendiklerini kin dolu eleştirilerin çok yersiz olduğunu, karakterlerin gerçekte nasıl insanlar oldukları ile ilgilenmediklerini, tarihi gerçeklik aramadıklarını, dini söylemlerin kendilerini rahatsız etmediğini çünkü diziyi eğlenmek, aşk hikayesine tanık olmak için izlediklerini belirtmişlerdir ki bunların tamamı kadın izleyicidir (http://www.bastabalkana.com/ @Alma, @Nikolina, @Anastasia, @Katarina, 2012). Diziyi çok beğenerek izlediğini söyleyen bir başka kadın izleyici haremin, sarayın neye benzediğiyle çok ilgilendiğini ve onlarla ilgili bu kadar detaylı bilgiyi detaylı bir şekilde dizide bulduğunu ve bunun Türk propagandasının yayılmasıyla bir ilgisi olduğuna inanmadığını söyleyerek Amerikan Film ve Dizilerini de izlediklerini, Amerikalıların da kendilerinden çok şey sakladıklarını belirtmiştir (http://www.bastabalkana.com/ @İsıdora ,2012).

Ana Frank, eleştirmenlerin çoğunun, dizi kurgusunu tarihi bir belgeselle birleştiriyor gibi göründüğünü belirterek, bunun tarihin gerçek sunumu olarak görülmemesi gerektiğini söylemiştir (Frank, 2016). Kurgusal bir televizyon dizisinden tarihi bir olayı objektif ve gerçek bir şekilde (-ki bu da tartışmalıdır- kime göre objektif ve gerçek) yansıtmasını beklemenin doğru olmadığını söylemesi bizce de adil bir değerlendirme olarak görülmektedir.

Bir başka yorumcu ise "Muhteşem Yüzyıl"'ın sadece bir pembe dizi olduğunu, tarihi bir kaynak olarak görülmemesi gerektiğini ve bu nedenle padişah hakkındaki tarihi gerçekleri çarpıtmakla suçlanamayacağını belirtmektedir. Tarihçilerin ve entelektüellerin pembe dizi ile tarih arasında ayrım yapamamasının aptalca olduğunu, kendilerinin bile çeşitli siyasi ihtiyaçlar nedeniyle kendi tarihlerini tanınmayacak

kadar çarpıtmış olduğunu belirtmiştir (Oršolić ,2013). Frank da bu yorumcuyla aynı doğrultuda görüş bildirmiştir. Tarih ile tarihin kolektif hafızasının aynı şey olmadığını; çünkü tarihin ulusal yorumunun, değişen siyasi ihtiyaçlara göre çağdaş gerçekliklerin ve kimliklerin inşasında işlev gördüğünü belirtmiştir. Dolayısıyla tarih, mevcut güç ilişkileri ve mücadelelere göre ve özellikle belirli bir ulusun ve onun tarihinin inşası için çerçevelenir ve sıklıkla revize edilir demiştir (2016). Bu yorumlardan anladığımız kadarıyla belli bir kesim, dizilerin kurgusunun tarihi gerçekliklerden zaman zaman farklılıklar göstermesinin hemen her ülkenin siyasi ihtiyaçlarına göre uygulayabileceği bir yöntem olduğunu ve makul karşılanabileceğini düşünmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın hayatından bir kesiti gösterişli ve romantik bir açıdan sunan "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin, Orta Doğu ve Balkan halkları tarafından hep tarihlerinin kara sayfaları olarak algılanan Osmanlı hakimiyeti yıllarına ister istemez bir hatırlatma yapmıştır. Bazı kesimler tarafından bir tahrik unsuru olarak algılanan bu dizi, diğer bir kesime güzel bir aşk hikayesini, şık insanlarla, gösterişli ortamlarda vererek eğitim sistemlerinin kendilerine zalim esaret yılları olarak bellettiği dönemi bölge halklarının farklı bir perspektiften, daha sıcak bir yaklaşımla bakmalarını sağlamış gibi görünmektedir. "Muhteşem Yüzyıl" dizisi Orta Doğu ve Balkan halklarının tarihe biraz daha önyargısız bakabilmesini sağladıysa, yıllarca resmi diplomasinin başaramadığını Sultan Süleyman tek tek evlerine konuk olarak gerçekleştirdiyse, bu bile başlı başına bir başarı hikayesidir. Ancak dizinin bu kadar popüler olmasının olumsuz sonuçları da olmuştur. Şüpheci kesimleri tetiklemiş, yeni bir "Osmanlı İmparatorluğu" sevdasındaki Türkiye algısı oluşturmuştur. Nitekim araştırma süresince incelenen makalelerde çok sayıda "Yeni Osmanlıcılık" ifadesi geçmekte, Türk dış politikası aksiyonları bu perspektiften ele alınıp yorumlamaktadır.

3.2.1.3. Orta Doğu'da "Muhteşem Yüzyıl" Yorumları

Osmanlı İmparatorluğu ile ortak anıları olan bir başka bölge olan Orta Doğu da yine çalışmamız açısından incelenmesi gereken bir bölge olduğunu düşünmekteyiz. 2012 de yazılan bir makalede "Muhteşem Yüzyıl" dizisiyle Amerikan kültür savaşının İslam dünyası versiyonu olarak 16. Yüzyıla ait bir sarayda canlandırıldığından bahsedilmiştir (Rohde 2012). Orta Doğu da çeşitli ülkelerde dizinin gördüğü ilgi akademik çalışmalara konu olacak kadar dikkate alınmıştır. Fransız haber ajansı AFP'nin araştırmasına göre (https://sg.news.yahoo.com/suleiman...,2013), "Muhteşem Yüzyıl", Tunus'ta %26 oran ile en çok izlenen dizilerden olup, BAE'nin

ve Mısır'ın da en çok izlenen dizisi olmuştur. Pakistan'da ''Mera Sultaan'' olarak bilinen dizi Pakistan'ın 4.kanalında zirveye çıkabilen tek yabancı dizi olarak kayıtlara geçmiştir. Özellikle tarihi ve İslami bir konuya sahip olması açısından dikkatleri üzerine çekmeyi başarmış bir yapım olarak konuşulmaktadır (Gabralı,2017). Arapça dublajlı versiyonu "Sultan'ın Haremi" (Harim Al-Sultan ya da Harim-i Sultan) adıyla yayımlanmıştır. Yine yayıncı Tims.tv'nin resmi *Youtube* kanalında aynı isimle, 3 milyonu aşkın aboneye 2018 yılından beri bölümler ve muhtelif parçalar yayınlanmaktadır (*Youtube*, @MuhtesemYuzyilArabic). Ayrıca, "Harim Soltan" adı ile (*Youtube*.com/@MuhtesemYuzyilFarsi) "Muhteşem Yüzyıl"-tims.tv resmi sitesinden Farsça dublajlı olarak yayınlanmaktadır. Farsça dublajlı sitenin 40 bin abonesi mevcuttur. Tüm bölümlerinin yayınlandığı söz konusu *Youtube* kanallarında özellikle ilk bölümlerinde çok sayıda izleyici yorumları mevcuttur. Diziyi birden fazla defa (5 hatta 6 kere olanlar bile vardır) tüm bölümleriyle seyrettiğini belirten yorumların çokluğu dikkat çekmektedir. Bölüm başına görüntülenme sayıları 90 bin ile 700 bin arasında değişmektedir. Bu sosyal medya kanalında izleyici yorumları incelendiğinde, Osmanlı tarihine olumlu ya da olumsuz herhangi bir gönderme yapılmadığından, izleyicilerin genelde senaryoda kurgulanmış romantizme odaklandıklarından, oyunculara yönelik yorumlar yapıldığından , Hürrem Sultan karakteri etrafında hayran grupları oluştuğundan söz edebiliriz. İslam dininin ritüellerine yönelik sahnelere gelen yorumların sayısının diğer bölümlere gelen yorumlara nazaran yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin 3. Bölümde Hürrem Sultan'ın Müslüman olmayı istemesi ve Kelime-i Şehadet getirmesi, izleyicilerin beğenisini kazanmıştır (YouTube Muhteşem Yüzyıl 3. bölüm, 2020). Yine Orta Doğu coğrafyasına has bir takım davranış kalıplarına da hassasiyet gösterildiği görülmüştür. Örneğin 10. Bölümde Hürrem Sultan'ın kız çocuğu doğurmasına üzülmesi sahnesine yorum yapan izleyicilerin bu konuya duygusal yaklaştıkları, hüzünlendikleri anlaşılmaktadır (Youtube @MuhteşemYüzyıl, 2015). Daha önce incelediğimiz Balkan ve Latin Amerika coğrafyasından farklı olarak Orta Doğu coğrafyasından kaynaklı bu tarz algıda seçicilik diyebileceğimiz hassasiyetler dışında genel olarak dizi eğlence amaçlı algılanmış olup, izleyicilerin gerçeklikleri sorguladığına rastlanmamıştır. Hatta dizide verilen kurgunun yapılan yorumlara dayanarak tarihsel gerçeklik olarak kabul edilmiş olduğunu düşünmekteyiz. Balkan coğrafyasında rastladığımız eleştirel izler kitle burada pek karşımıza çıkmamaktadır. Oysa ki aynı Balkan coğrafyasında olduğu gibi Orta Doğu coğrafyasında da eğitim sisteminde verilen Osmanlı/Türk algısı

izleyicinin tarihe referans vererek izlemesini ve eleştirel bakmasını sağlayacak düzeydedir. Zira tarih kitapları, Arap ve Türklerin de birbirini tanımlamalarında büyük rol üstlenmiş, kitaplarda geçen ifadeler (doğru ya da yanlış olduğuna bakılmadan) bir müddet sonra o eğitimden geçen her ferdin ötekine bakışını belirleyen önemli bir değişken haline getirmiştir. (Yörük ve Vatikiotis, 2013, s:2369). Yine, Suriye, Lübnan ve Ürdün'deki ders kitaplarını araştıran İbrahim Özay'ın, buralarda okutulan ders kitaplarını incelediği çalışmasına bakmanın önemli olduğunu düşünmekteyiz. Kitaplarda Osmanlı ile ilgili olumsuz tespitlerin olduğunu vurgulayan Özay (2014:230), "Suriye, Ürdün ve Lübnan'da ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih kitaplarındaki Osmanlı ve Türk imajına dair yaptığı genel değerlendirmede bu ülkelerin Osmanlıyı işgalci olarak gördüklerine dikkat çekmiştir. Ayrıca Osmanlının onların topraklarındaki ağaçları kestiği o sebeple bu coğrafyanın ağaçsız kaldığı, dillerini değiştirdiği, Türkçe öğrenmeye zorladığı, bilimi ihmal ettirdiği, ağır vergiler koyduğu, hatta bazı İttihatçıların Arapları topraklarından sürerek yerlerine Türkleri yerleştirdiği gibi yorumların olduğunu da belirtmiştir.

Suriye'de Lise 3 Edebiyat kitabının 20. Sayfasında kitabında toplumsal açıdan Osmanlıların kendinden olmayan unsurları ikinci sınıf vatandaş kabul ettiği, toplumsal ayrımcılık yapılarak böl-yönet politikası uyguladığı belirtilmiştir. Lübnan'ın ders kitaplarında da (İlköğretim 9, s. 33-34; Lise III, s. 9-11), I. Dünya Savaşı sırasında 4. Ordu'ya komutan olarak atanan Cemal Paşa'nın Süveyş Kanalını işgal etmeye çalışırken uğradığı yenilginden sonra Arap askerlerini ihanetle suçlayarak Araplara zalimce davranmaya başladığı belirtilmiştir. Ürdün örneğine bakıldığında ise ilk ve orta öğretimlerde okutulan tarih kitaplarında "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Genişlemesi" başlığı altında, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan ve çeşitli fetihlerden, özellikle de İstanbul'un fethinden övgü dolu ifadelerle bahsedildiği görülmüştür (Özay,2104:229-231).

Arap coğrafyasındaki Türk dizilerinin etkilerini inceleyen Hayajneh ve İnan'ın (2015) çalışmasında tarihsel olarak söz konusu coğrafyaya yerleşmiş olan Osmanlı-Türk algısının, dizi filmlerle birlikte meydana getirdiği değişim, tarihî bir dizi olan "Muhteşem Yüzyıl"(Harim-i Sultan) adlı Türk dizi filmi örneğinde incelenmiştir. Ürdün/Amman'daki üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada, bölge insanının, Türk dizilerine ve Türk tarihine bakışı anket marifetiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Ankette; tarih kitaplarına yansıyan Osmanlı ile dizilerle oluşan Osmanlı/Türk algısı

gibi konuları karşılaştırmaya yönelik sorular sorulmuş, yakın zamana kadar Ürdün'de ders kitaplarına da yansıyan Osmanlı/Türk algısı, böylece Türk dizilerinin hayata girmesiyle birlikte Türk imajına ve Osmanlı algısına yansıyan etkileri incelenmiştir. Bizim çalışmamızın amacına da hizmet ettiğini düşündüğümüz bu çalışmanın çıktılarından faydalanılmıştır. Anketin sonuçlarına baktığımızda bizim de *Youtube* kanalı üzerinden diziyi izleyenlerin yaptıkları yorumlardan çıkarımlarımıza benzer sonuçlar elde edilmiştir. Anketi cevaplayan öğrencilerdeki ağırlıklı kanaate göre "Muhteşem Yüzyıl" dizisi öncelikle bir dram dizisi olup, tarihi bir dizi olması ikinci plandadır. Dizinin izlenme sebepleri arasında sürükleyicilik ve ilgi çekiciliği ön plana çıkmaktadır. Bunların yanı sıra romantizm, sosyal meseleler, aşk gibi konular dizileri daha cazip hale getirmektedir. Alınan cevapların birçoğuna göre, "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin izlenmesi esnasında Osmanlı Devleti'nin güçlü, nüfuzlu bir devlet olduğu kanaati hâkim olmuştur. Bu kanaate dizi kurgusu üzerinden ulaşıldığına kanaat getirmişler ve bunun sebebinin Arap toplumunun, Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu şeyler hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasına bağlamışlardır. Yine benzer sebeple Osmanlı Devleti ile Türkiye'nin ayrı değerlendirildiği hatta Türkiye'nin Osmanlı Devletinin devamı olmadığı algısının hâkim olduğu gözlenmiştir. Osmanlı Devleti ile ilgili olarak olumsuz yargılar oldukça fazla iken Türkiye ile ilgili daha çok olumlu yargıların olması dikkate değerdir ki bunu da yazarlar eğitim sisteminde verilen tarih bilgileri sonucu oluşan algılara dayandırmışlardır. (Hayajneh ve İnan, 2015, 122). Araştırma sonuçlarının bir kısmından alınan cevaplara göre ise, Osmanlı padişahlarının ağırlıklı olarak kadınlara düşkünlüğü belirtilmiştir, hem kadınları el üstünde tuttukları hem de onların yönetimde söz sahibi olmalarına imkân tanıdıkları ifade edilmiştir. Yine bu sonuçlara göre de tarih gerçeklikleri konusunda yeterli bilgisi olmayan izleyicilerin dizi kurgusunu tarihsel gerçeklik olarak kabul ettikleri sonucuna varabiliriz. Hayajneh ve İnan'ın (2015: 118,121) çalışmasında yapılan ankette 54 öğrenci "Muhteşem Yüzyıl" dizisini izlediğini belirtmiş olup Osmanlı /Türk tarihine yönelik algılar bu 54 öğrenci üzerinden ölçülmüştür. Diziyi izleyen bu 54 öğrencinin verdiği cevaplardan anlaşıldığı üzere yaklaşık %50 sinin dizi izleme sürecinin Osmanlı Tarihine yönelik bir algı oluşturmadığı, gerçek tarih ve gerçek kişiler hakkında bir hüküm verebilme konusunda etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu 54 öğrencinin yaklaşık %20 si Osmanlı Devleti'nin güçlü bir devlet, Padişahların da büyük insanlar olduğunu belirtmişlerdir.

Khan ve Pembecioğlu'nun (2019, s: 228-236), "*Tarih ve Kadın Portreleri Bağlamında Türk Dizisi Muhteşem Yüzyıla Uluslararası İzleyicinin Bakışı*" isimli çalışmalarında yaptıkları anket sonuçlarının da yine çalışmamızın amacı açısından incelenmesi anlamlı bulunmuştur. "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin genel içeriğine ilişkin soruların yer aldığı anket için temel amacın, Mısır ve Pakistan izleyicisinin "Muhteşem Yüzyıl"' da edindikleri bilgilere ne kadar değer verdiklerini ortaya çıkarmak olduğunu belirtmişlerdir. Mısır'dan 529, Pakistan'dan 423 kişinin cevapladığı anket sonuçlarına göre Mısırlı izleyicilerin %45'i, Pakistanlı izleyicilerin %22'si sunulan bilgilerin yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Mısırlı izleyicilerin %28'i, Pakistanlı izleyicilerin ise %19'u kurgunun doğru bilgi sunduğunu, Mısırlı izleyicilerin %16'sı ve Pakistanlı izleyicilerin %34'ü ise bilgilerin abartıldığını söylemiştir. Aynı çalışma kapsamında yapılan odak grup çalışmasında ise her iki ülkenin izleyicilerine "Muhteşem Yüzyıl" dizisini izledikten sonra Osmanlı İmparatorluğu hakkında akıllarında ne tür bir imajın oluştuğuna ilişkin bir grup soru sorulmuştur. Mısırlı izleyicilerin açıklaması dizinin Osmanlı İmparatorluğuna ilişkin olarak akıllarında olumlu bir imaj bırakmadığı yönünde olmuştur. Mısırlı izleyicilerin diziyi yalnızca eğlence için izlemediklerini aynı zamanda izledikleri içerik hakkında net bir algı oluşturduklarını da göstermektedir. Diğer yandan, Pakistan'daki izleyicilerin çoğunluğu Osmanlı tarihi hakkında tasvir edilen içeriği sorgulamaksızın veya dizideki olayların doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında herhangi bir algı oluşturmaksızın izlediklerini ifade etmektedir. Bu sonuç da bizim sosyal medya platformlarında izleyicilerin yaptığı yorumlardan yola çıkarak, tarihsel süreçte ve güncel siyasi arenada Türkiye'nin sorunlu ilişkiler yaşadığı ülkelerin izleyicilerinin içerikler hakkında daha temkinli ve önyargılı yaklaşımları olduğu savımızla örtüşmektedir.

Yine bizim çalışmamızda da cevabını bulmaya çalıştığımız izleyicilerin diziyi izledikten sonra Osmanlı/Türk tarihine dair meraklarının artıp artmadığı sorusu da Khan ve Pembecioğlu'nun çalışmasında (2019, s:234) Pakistan ve Mısır özelinde irdelenmiştir. Her iki ülkeden izleyicilerin yarıdan fazlası diziyi izledikten sonra Osmanlı ve Türk tarihini merak ettiklerini belirtmişlerdir. Anketi cevaplayan bazı izleyicilerin detaylı notlarda "Muhteşem Yüzyıl" dizisini izlemeden önce Türkiye veya tarihsel gerçekliği hakkında hiçbir fikirleri olmadığını yazmışlardır. Dolayısıyla bu çalışma da bizim tezimizdeki dizi ihracı yoluyla yumuşak güç kazanımının ve kamu diplomasinin kültür ihracındaki etkisinin önemini desteklemektedir.

Orta Doğu ve Türkiye uzmanı olan akademisyen Jana Jabbour (2023), dış pazarlara ihraç edilen ve Orta Doğu, Balkanlar ve Latin Amerika'da oldukça popüler olduğunu belirttiği "Muhteşem Yüzyıl" ile örneklediği tarihi dizileri konu ettiği makalesinde dizi ile birlikte Osmanlı İmparatorluk geçmişinin romantikleştirildiğinden ve yüceltildiğinden bahsetmiştir. Bu dizinin muhteşem başarısını aşk hikayesinin çekiciliği ve dizideki ana kadın karakterin güzelliği ile açıklamaktadır. Dizi için özel olarak tasarlanan gösterişli ve zarif kostümler ve aksesuarların da dünya çapında geniş izleyicileri büyülemesinde etkisi olduğunu belirtmiştir. Ancak bizim açımızdan önemli olan kısmı, -Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar'daki Arap ve Müslüman izleyiciler söz konusu olduğunda- dizinin tarihi yeniden yazma şekli nedeniyle başarılı olduğunu belirtmesidir. Dizinin senaryosunun derinlemesine ve eleştirel bir incelemesi yapıldığında "Muhteşem Yüzyıl" dizisinde Osmanlı İmparatorluğu'nu – ve dolayısıyla Türkiye'yi – büyük bir medeniyetin mirasçısı ve dünyadaki Arapların ve Müslümanların çıkarlarının mükemmel bir temsilcisi olarak tasvir edildiğini ifade etmektedir. Dizinin senaryosunda ülkenin geçmiş yöneticilerinin (Sultanlar-Halifeler) "*Kuran ve Şeriat ile*" hüküm sürdüğünü ve "*İslam'ı ve Müslümanları kafirlere ve sapkınlara karşı koruduğunu*" vurguladığını belirtmektedir. Dizinin aynı zamanda Orta Doğu/Kuzey Afrika ve Balkanlar'daki izleyicilere Osmanlı İmparatorluğu ile olan tarihi bağlarını da dolaylı olarak hatırlattığını da söylemektedir. "Muhteşem Yüzyıl" tarih konulu Türk dizilerinin dünya çapında popüler olmuş ilk örneği olurken yapımcıların ve senaristlerin Jaboor'un iddia ettiği şekli ile böyle bir hedefi olmasa bile senaryo içinde verilen satır arası mesajların hedef pazarlardaki izler kitleler, araştırmacılar, yetkililer ya da medya tarafından nasıl algılanabileceği hakkında bir ipucu vermektedir. Bu tarz bir mesaj kaygısı olmadığını düşündüğümüz ve tarih konulu dizi türünün ilk örneklerinden olan "Muhteşem Yüzyıl" hakkında bile bu tarz bir yorum yapılması, hükümet destekli ve mesaj aktarımını hedefleyen sonradan yapılan dönem dizilerinin nasıl algılandığı konusunda da bize fikir verebilecektir. Öyle ki Jaboor, Kanuni Sultan Süleyman karakterinin dizide, "*Ben Anadolu'nun, Diyarbakır'ın, Kürdistan'ın, Azerbaycan'ın, Şam'ın, Halep'in, Mısır'ın, Mekke'nin, Kudüs'ün, Yemen'in sultanıyım. Ben atalarımın fethettiği Arap topraklarının sultanıyım*" ve "*Safevileri, Mısır Memlüklerini, Abbasileri, Suriye'yi, Filistin'i, Hicaz'ı ve İpek Yolu'nu yönetiyorum.*" Şeklindeki ifadelerini senaryo içinden çıkartarak bu söylemlerin çok da farkında olmayan izler kitlenin gözü önüne tek tek koymaktadır. Diğer taraftan

“Muhteşem Yüzyıl”ın, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkler ve Araplar arasındaki tarihsel bağları vurguladığını ve Türkiye’yi dünyanın dört bir yanındaki Müslümanları birleştiren bir kurum olan Halifeliğin varisi olarak tasvir ettiğini belirtmiş, Arap bölgesinde ve Balkanlar’da, ülkelerinde güvenilir bir liderliğin yokluğundan ve/veya Hıristiyan ve Batı merkezli dünya düzeninde kültürel haklarından mahrum bırakılma hissinden uzun süredir muzdarip olan Müslüman izleyicilere hitap ettiğini eklemiştir. Tabii bu takdir görme, özlenen liderlik gibi iddialı genellemelerin ne derece geçerli olduğunu sorgulamak gerekmektedir. Özellikle Orta Doğu ülkelerinde yönetici kademesindekilerin bölgede etkili aktör olabilme rekabetinde bu iddiayı bu şekli ile kabul ettiklerini düşünmenin fazla iyi niyetli bir yaklaşım olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca Orta Doğu’da çok sayıda ülkeden izleyiciler vardır ve bu şekilde bir kabul yapıp yapmadıkları ülkeden ülkeye değişmektedir diyebiliriz.

Tarihi Türk dizilerinin izlendiği Orta Doğu coğrafyası dışında kalan ancak yoğun Müslüman nüfusa sahip bir ülke olarak Bangladeş çalışmamız açısından değerlendirilmeye layık görülmüştür. Zira Osmanlı İmparatorluğunun hinterlandında olmayan bir Müslüman ülke olarak Bangladeşli izleyicilerin algıları dikkat çekici bulunmuştur. Bu algılar tezimizde üzerinde durduğumuz hedef kitlenin özelliklerini değerlendirerek kamu diplomasisi çalışmaları yapılması önerisinin önemini göstermektedir. Bangladeş, yüzde 86,6’sı Müslüman çoğunluğa sahip olan ve bunların çoğu sosyal açıdan muhafazakar olan bir ülke olarak tanımlanmaktadır. “Muhteşem Yüzyıl” dizisi üzerinden sosyal medyada dile getirilen Müslümanların altın çağına yönelik sevgi, geçmişe yönelik bir çağrı ve hızlı sosyal liberalleşmeye yönelik hoşnutsuzluğun ifade edilmesinin bir yolu olarak değerlendirildiğinde (2020, https://www.tbsnews.net...) hedef kitlelerin sosyal, siyasal özelliklerinin gönderilen mesajları nasıl çözümledikleri konusunda önemini ifade etmektedir diyebiliriz.

Bangladeş Chittagong Üniversitesinden Shudipta Sharma (2023), “Muhteşem Yüzyıl” dizisini Türkiye’nin yumuşak gücü için bir vaka çalışması olarak incelediği çalışmasında, dizi boyunca izleyicilere, dönemin siyasi ve askeri olaylarının yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu’nun sosyal ve kültürel normlarına da ışık tutan bir yolculuğa çıkarttığını belirtmiştir. Bu ifadeden anlayacağımız gibi Sharma, diziyi eğlence amaçlı bir kurgudan ziyade dönemin gerçekliklerini anlatan bir belgesel gibi tanıtmaktadır diyebiliriz.

Din, siyaset, harem içi faaliyetlerin diziyi halk arasında popüler hale getirdiğini belirten Sharma, çalışmasında, Bangladeşli izleyicilerin "Muhteşem Yüzyıl"'ın Bengalce dublajlı versiyonuyla ilgili olarak *Facebook* ve *Youtube*'da paylaştığı kamuya açık gönderi ve yorumları analiz ederek Bangladeşli izleyicilerin Türkiye algısı ile ilgili örneklere de yer vermiştir. İzleyicilerden bazıları Türkiye'nin, İslam Hilafetinin yeniden kurulmasına öncülük edeceğini, Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişte olduğu gibi yeniden Türkiye'den kurulacağını, Osmanlı yönetiminin yeniden devreye gireceğini belirten iddialı yorumlarda bulunmuşlardır. Kanuni Sultan Süleyman için Osmanlı İmparatorluğu tarihin en başarılı imparatorlarından biri olduğunu, bilge bir imparator, etkili bir insan ve olağanüstü derecede zeki olduğunu belirten izleyicilerden bazıları, buradan günümüz siyaseti ile bağlantı kurarak Recep Tayyip Erdoğan'ın onun izinden gittiğini, geleceğin Sultanı olacağını (çok yaşa Sultan Erdoğan ifadesi kullanarak) yazmışlardır. Bangladeşli izleyiciler, konuya Osmanlı Devleti sayesinde Müslümanların geçmişte yaşadığı ihtişamlı günlere özlemle yaklaşmışlardır. Eski ihtişamlı ve birlik halinde bir Müslüman toplumunun yine Türkiye'nin önderliğinde gerçekleşeceğine inananlar, Türkiye'nin İslam'ın dünyaya yayılmasına yaptıkları katkıyı övmüşlerdir (2023, s: 11-15). "Muhteşem Yüzyıl" üzerinden Türkiye'ye ve tarihine ilişkin olumlu bir imaj teşvik edilmiş, Müslümanlık vurgusu ile Türkiye ile Bangladeş arasında kültürel yakınlık duygusunu yaratmayı başarmıştır. Yine Bangladeş menşeli The Business Standard internet haber sitesinde çıkan bir makalede (2020, https://www.tbsnews.net...) Sultan Süleyman'ın aile içinde yaşadığı mücadeleler ve sayısız askeri fetihlerinin, Bangladeş halkının duygularını tarif edilemeyecek kadar derinden etkilediğini belirtilmiş ve Sultan'ın ordusu Balkanları fethetmek ve Doğu Avrupa'yı Osmanlı kılıcı altına almak için ilerlerken , binlerce kilometre ötedeki Dakka, Sylhet ve Rajshahi şehirlerindeki Bangladeşlilerin ekran karşısında onun başarısı için dua etmelerinin ilginç çıkarımlara işaret ettiğini belirtmiştir. Ancak bir başka gazeteci (Choudhury, 2021) konuya oldukça eleştirel bir bakış yapmış, Erdoğan hükümetinin Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Radikal İslamı yücelten Türk TV dizileri ihraç ederek, çoğunlukla Müslüman ülkelerdeki halk arasında dini aşırıcılık ve cihatçı beyin yıkama temalarını incelikli bir şekilde işlediğini iddia etmiştir. Oldukça sert olarak değerlendirebileceğimiz bu eleştiri Türkiye'nin, Erdoğan'ın dünya çapında Osmanlı Halifeliği kurma amacına hizmet etmek için TV dizilerini neredeyse bedavaya Müslüman milletlere sunduğu iddiası ile devam etmektedir.

Kendisinden sonra üretilen tarih içerikli diziler ile karşılaştırıldığında siyasi mesaj vermek gibi bir ana amacı olmadığına inandığımız "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin bile aynı ülkede bu şekilde iki uç fikirde değerlendiriliyor olması da dikkat çekicidir. Bir taraftan dizinin, izleyicilere Türkiye'nin büyük tarihi ve kültürel mirasını ve Türkiye'nin İslam dünyasına liderlik etme potansiyelini düşündürmesi açısından oldukça önemli bir etki yaratmıştır diyebiliriz. Diğer taraftan, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye'nin Müslüman dünyasındaki nüfuzunu yeniden tesis etmeyi amaçlayan "Yeni Osmanlıcılık" vizyonuyla örtüşmesi ile birlikte değerlendiren bir kesimin varlığı da yadsınamayacaktır. "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin en azından Bangladeş halkı için -belli kesimlerde eleştirel karşılansa da- Türk Dış Politikasının "Bölgesel Güç" stratejisine hizmet eden bir mesaj vermesi bakımından başarılı bir kamu diplomasisi çalışması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yine de aynı dizinin aynı ülke için bile birbirine taban tabana zıt algılar oluşturulacağı göz önüne alınmalı ve bu yolla kamu diplomasisi çalışması yapılacaksa mesaj dengelerinin çok sağlıklı kurgulanması oldukça önemlidir diyebiliriz.

Yine Orta Doğu coğrafyasında olmayan ancak kalabalık bir Müslüman nüfusa sahip bir başka Asya ülkesi olan Endonezya'dan Widhiyoga'nın (2015) makalesinde Osmanlıların, Portekiz, İspanya ve Hollanda'nın emperyalist güçlerine karşı çeşitli Endonezya sultanlıklarına aktif olarak yardım etmelerinden dolayı Endonezyalı Müslümanlar için değerli olduğunu belirterek Osmanlı'ya olan bu aşinalığın ve sempatinin, Kanuni Sultan Süleyman'ın hayatını anlatan "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin yayınlanacağı haberinin heyecanla karşılanmasına sebep olduğunu söylemiştir. Sultan Süleyman'ın, İslam geleneğinde başarılı bir lider olarak bilindiğini ve tanıtım fragmanı için, Süleyman'ın daha sonra evleneceği Hıristiyan cariyelerinden birine şehadet getirmesi için nasıl yardım ettiğini gösteren diziden bir kesit (3. Bölüm, 1s.22 dk) seçildiğini belirtmiştir. Müslüman izleyicilerin, Sultan Süleyman'ın görkemli saltanatı ve onun İslami siyasi aktivizminin başarısı hakkında bilgi edinme umuduyla bu diziyi sabırsızlıkla beklediklerini, ancak İslami değerleri yücelten televizyon dizisini bulmak yerine, saraydaki entrikalara vurgu yapan bir program gördüğünü ve seyircilerin düşündükleri güçlü Sultan Süleyman konusunda hayal kırıklığına uğradıklarını ifade etmiştir. Her ne kadar dizinin senaryosuna serpiştirilmiş olan Sultan Süleyman'ın namaz kılması, dua etmesi, ilk divan toplantısında Allah'ın yasalarından bahsetmesi (1.bölüm 58 dk) gibi dozunda İslami ritüeller olmasına rağmen izleyiciyi tatmin

etmemiş olsa gerek ki, izleyicinin yorumları, sosyal medyada geniş çapta dağıtılmıştır. İslami medya, programa ilişkin olumsuz eleştirileri devam ettirmiş ve diziyi "günahkar" (Ibnu K, 2014) ilan etmiştir. Müslüman kitleye hitap eden önde gelen gazetelerden biri olan Republika, Endonezya Ulema Konseyi'ni televizyon kanalını uyarmaya çağırmıştır (Republika, 2014). Bunu takip eden bilimsel tartışmada, Doğu Java'daki El Yasini İslam Üniversitesi'nden öğretim görevlisi Fadh Ahmad Arifan, Süleyman dizisinin padişahın hayatına ilişkin Oryantalist bir önyargının ürünü olduğunu savunmuş ve Sultan Süleyman'ın yaşamını haremine odaklı olarak tanımlamakta olduğunu, onun önemli adli ve idari reformlarını küçümsediğini ifade etmiştir (Arifan, 2014). Osmanlı kültürünün cinselleştirilmesi ve hareme aşırı vurgu yapılması, hem Müslüman hem de gayrimüslim bilim adamları tarafından eleştirilmiştir. Konuya Türkiye'de diziyi eleştiren hükümet yetkilileri ile aynı hassasiyetler penceresinden bakan Endonezyalı kesimlerce, "Muhteşem Yüzyıl", yalnızca önemli bir İslami tarihi şahsiyete karşı değil, aynı zamanda Endonezya'nın yeni İslami tarih yazımına karşı da bir karalama girişimi olarak görülmüştür. Ortaya çıkan tepkinin aslında Sultan Süleyman'la ya da diziyle ilgili olmadığı; daha çok, Endonezyalı Müslümanların gelişmekte olan İslami bilinç anlayışına karşı bir saldırı olarak algılanması ve bir İslami liderlik konusundaki bitmemiş arayışlarıyla ilgili olduğu belirtilmiştir (Widhiyoga 2015). Dolayısı ile hedef kitlelerin diziyi kendi sosyal ve siyasal sorunları ile birlikte değerlendirdikleri konusuna tekrar değinerek, dizideki mesajların bu şartlar altında açıldığını dolayısı ile hedef kitlede oluşan algıların kendi gerçeklikleri ile harmanlanarak bir sonuç çıktığını söyleyebiliriz.

Tabbara ve Niksic, (2013) Singapur menşeli internet haber sitesindeki makalelerinde "Muhteşem Yüzyıl" veya Arapça dublajlı versiyonuyla "Sultan'ın Haremi"'nin Osmanlı hakimiyeti altında acı çeken milletleri büyülediğinden bahsetmişlerdir. Dubai menşeli ve Orta Doğuda yayın yapan dijital platform OSN ağının başkan yardımcısı Khulud Abu Hommos, dizinin OSN'de şimdiye kadar en çok izlenen dizi olduğunu ve romantizmi tarihle harmanlayan bir tür peri masalı şeklinde tarif etmiştir. Bunun yanı sıra dizinin siyasi önemi olduğunu ve insanların kaotik Arap-Müslüman coğrafyasından hayal kırıklığına uğradığını bir dönemde bu dizinin onlara ihtişamlı Müslüman tarihiyle umut ve gurur verdiğinden, Müslüman liderleri adil ve güçlü olarak gösterdiğinden bahsetmiştir. Arap-Türk ilişkileri uzmanı Michel Naufal'a göre ise diziye duyulan hayranlığı, "geçmişle bir nevi uzlaşma" olarak açıklamış,

hafızlarında Osmanlı imparatorluğunun son yıllarından kalma kötü izlerin olduğu Arap halklarının diziyle birlikte, etnik ve dini toplulukların bir arada yaşadığı bir imparatorluğun iyi yanını yeniden keşfettiğini iddia etmiştir (2013, https://sg.news.yahoo.com/suleiman...). Arap halklarının tarih ile uzlaşma konusunda Naufal ile aynı düşünüp düşünmediğini net olarak bilemesek de dizideki kostümler, takılar, saç stilleri gibi detaylarda "Muhteşem Yüzyıl"ın bir kostüm draması ürünü olarak adının hakkını verdiğini söyleyebileceğimiz örneklere daha sık rastlamaktayız. Örneğin Dubai'de kuaför salonu işleten Maro Dheini, özenli setler ve kostümlerin Arap ülkelerindeki moda dünyasını kasıp kavurduğunu, kadınların dizideki aktrislerinki gibi kıyafetler alarak ve kendisinden dizideki saç stillerini taklit etmesini istediğini söylemiştir (https://gulfnews.com/world/mena/sulaiman-the...,2013).

Dubai merkezli bir Startup Danışmanı, ünlü bir yemek kitabı yazarı ve girişimcilik koçu olan Dima Şerif (2013) kendi internet sitesinde "Muhteşem Yüzyıl"ı (ülkede yayınlanan ismi ile Hareem Al Sultan) konu etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman dönemini, "*Osmanlı İmparatorluğu'nun 'Kadınlar Sultanlığı' olarak bilinen dönemi*" şeklide tanımlamıştır. Kendi annesini ziyareti sırasında dizi televizyonda oynarken annesinin aynı odada konuşulmaya dahi izin vermediğini, dizi bittikten sonra ise evde dizideki elbiseleri, mücevherleri, Topkapı Sarayını konu eden sohbet başlatıldığını ifade etmiştir. Tarihi olan her şeye ilgisi olduğu için anlatılanlardan kendisinin de ilgisini çektiğini ve izlemeye başladıktan sonra kendisini de annesi gibi dizinin bağımlısı olduğunu anlatmıştır. Dizideki karakterler kendisini büyülediği için gerçek tarihi olayları öğrenme konusunda tetiklendiğini belirterek okuyucuları ile Sultan Süleyman ve Harem ile ilgili bazı gerçek tarihi bilgileri paylaşmayı düşündüğünü söylemiştir. Pek çok insanın Osmanlı Padişahları, Harem ve sarayın gelenekleri hakkındaki bilgilerini söz konusu diziye dayandırdığını ancak senaryonun bazı tarihi olayları aktarmakla beraber ilgiyi arttırmak için dramatize edilen konuların tarihi çarpıttığını bu nedenle tarihin doğru bir kaydı olarak düşünülmemesi gerektiğini okuyucuları ile paylaşmıştır. Şerif diziyi analiz ettiği yazısında, 16. ve 17. Yüzyılların Osmanlı İmparatorluğu'nun Harem kadınlarının olağanüstü siyasi nüfuz uyguladığı yaklaşık 130 yıllık dönemi olduğunu, Sultanların çoğunun küçük olması sebebi ile İmparatorluğu etkin bir şekilde yönetenlerin onların anneleri olduğunu, çoğunun köle kökenli olduğunu iddia etmiştir. Dizinin izleyiciyi etkilemesi için karakterlerin çoğunun dizide bir şekilde çarpıtıldığını, tarihte bu karakterlerin çoğunun

imparatorluklarına, siyasi ilişkilerine ve halklarının ilerlemesine büyük ölçüde katkıda bulunduğunu da belirterek daha sonra ana karakterlerin gerçek hikayeleri diyerek ansiklopedik bilgiler paylaşmıştır. Bu örnekten çıkarttığımız sonuç, tarihi dizilerin bazı izleyicilerde tarih konusunda merak uyandırdığı ve gerçek hikayelerini okumak öğrenmek üzere harekete geçirdiğini göstermesidir. Dubai'de bir yemek kitabı yazarının, diziden etkilenerek Osmanlı Tarihini okuması ve kendi takipçileri için bu konuda bilgilendirme yapması bile kültür diplomasisi açısından bir başarı hikayesi olarak değerlendirilebilir.

Zahra Khedimi de (2017, ss: 258), Tarihi TV Dizisi "Muhteşem Yüzyıl"ın Çağdaş Cezayirli Kadınlar Üzerindeki Etkisini analiz ettiği çalışmasında, dizinin aynı zamanda tarihi metni, konusu, çekim yeri, karakterleri, kostümleri ve performans tarzıyla küresel izleyici kitlesine sahip tarihi Türk dizilerinden biri olduğunu belirterek tarihi dizilerin eğlence ve keyiften fazlasını yapabildiğini söylemiştir. Dizilerin, Türk halkının toplumsal yapısını, kültürünü, ekonomisini, dolayısıyla kimliğini yansıtırken, din, bölgesel güç ve azınlıklar gibi çağdaş Türkiye'nin siyasi meselelerini ele alarak Osmanlı tarihini çağdaş Türk halkının kimliğine bağlama gücüne sahip olduğunu savunmuştur. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun eski zamanlarının ve zaferlerinin yeniden canlanmasının, Türk halkının milli gururunu pekiştirdiğini belirtmiştir. Ancak çalışmasındaki bulgulara göre Cezayirli kadınların diziyi eğitici ve bilgilendirici amaçlarla değil duygusal boşluğu doldurmak, gerçeklikten, baskıdan kaçmak ve sıkıldıklarında zevk almak için izlediklerini ifade ettiklerini belirtmiştir.

Dönemin Osmanlı yöneticilerinin Avrupa ile ilişkileri, dizilerde -verildiği şekli ile- izleyici tarafından takip edilmektedir. "Muhteşem Yüzyıl"daki Batıya meydan okuma yaklaşımı, Türk hükümetinin bugünkü aksiyonları ile örtüşmektedir. Ak Parti iktidarı döneminde uluslararası ilişkiler bağlamında bir strateji değişimi, yüzünü doğuya çevirme girişimi, Orta Doğu ile yeniden köprüler kurma çabaları izleyicinin dizi repliklerinde de rastlayabileceği birtakım izler taşımaktadır ki Kanuni Sultan Süleyman'ın "*Şalken Osmanlı'yı doğuya döndürüp, doğunun tozunda, kirinde acemle cenke tutuşalım ister, böylece Kızılelma'dan uzaklaşalım ister*" demesi buna örnek olarak verilebilir. (39.bölüm, 10 dk: (konuşmalar)). Dizinin yayına girdiği dönemdeki Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Orta Doğu için yaptığı çıkışlar bu dizilerdeki kahramanlık hikayeleri ile eş zamanlı olunca, dizilerin tamamen tesadüf eseri doğru zamanda başarı yakalaması düşüncesine soru işareti ile yaklaşılmasına sebep olmaktadır. Özellikle

İslami değerlerin, ritüellerin muhtelif bölümlerde kullanılması Orta Doğu'ya yönelik bir devlet stratejisinin aracı olarak değerlendirilmiş olabilir. Bu stratejinin (gerçekten planlı olup olmadığından bağımsız olarak) Orta Doğu halkı nezdinde nasıl etkileri olduğunu, onları hassasiyetlerinden nasıl yakaladığını gösteren örnekleri Miriam Berg'in (2017, s:3422), "*Katar'daki Türk Dizilerinin Başarısında Kültürel Yakınlığın Önemi"'*ni incelediği makalesinde de görebilmekteyiz. Berg, makalesinde Katar'lı izleyicilerin dizi hakkındaki yorumlarına yer vermiştir. İzleyicilerden biri Harem-i Sultan'da (Muhteşem Yüzyıl) Kanuni Sultan Süleyman'ı namaz kılarken gösterdiklerini, çok güzel oyuncular olduğunu ve dine vurgu yapıldığını beğenme nedeni olarak belirtmiştir. Bir diğer katılımcı annesinin ve büyükannesinin bütün gün bu diziyi izlediğini söylerken beğeni nedeni olarak romantizmi sevdiklerini ama aslında Müslüman olmalarını sevdiklerini ifade etmiştir.

Türk dizileri yabancı ülkelerdeki günlük rutinleri de etkilemektedir. Çarpıcı bir örnek olarak iç savaşın en şiddetli zamanlarında Suriyeli bir gazetecinin "*Çarşamba akşamları sizin "Muhteşem Yüzyıl" başlayınca çatışma tamamen duruyor*" demesini buna örnek olarak gösterebiliriz (Muhteşem Yüzyıl başladı..., 2013). Türk dizilerini dünyaya açan "Global Agency"'nin CEO'su İzzet Pinto, seyredildiği ülkelerde kendi pazarını yaratan "Muhteşem Yüzyıl" sayesinde Arap hayranlarının Osmanlı kostümleri satın aldığını ve Osmanlı temalı aile partileri düzenlediğini belirtmiştir (Tokyay, 2017). Ancak günlük hayatın içine dahil olan dizinin fanatikleri olduğu kadar eleştiren cephesi de oluşmuştur zira savaşın yıprattığı Suriye'de Cumhurbaşkanı Beşar Esad'a yakın ailelerin katıldığı gösterişli Süleyman temalı partinin *Facebook*'taki fotoğrafları sosyal medyada öfkeye yol açması bu örnek verilebilir (sg.news.yahoo.com/suleiman,2013).

Türkiye'de "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin tarihi gerçekleri doğru yansıtmadığına istinaden yapılan tartışmaların iç politikaya yönelik dengeler doğrultusunda bir çıkış olduğunu, AK Parti döneminin tarihin yeniden yorumlanması ve Batı'dan Doğu'ya doğru coğrafi kulvar değişimi paralelinde bir eleştirel altyapısı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu şekilde düşünüldüğünde yeni politik hedeflere hizmet edecek tarihi kimliklerin abartılı bir biçimde tabulaştırıldığı gerçeğini tartışmaların arka planı olarak okuyabiliriz. Ancak "Muhteşem Yüzyıl" dizisi bu bağlamda Türk hükümet yetkililerinin eleştirilerine hedef olmaları yanı sıra aynı paralelde Orta Doğulu devlet başkanlarının da eleştirilerine sebep olmuştur. Al Hayat Daily gazetesi, diziye konu

olan padişahın günlük hayatını etkileyen güçlü kadın imajının, Osmanlı'nın ve İslam milletinin tarihini küçük düşürdüğü gerekçesi ile Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı dizi konusunda uyardığını yazmıştır (report-harim-al-sultan...,2012).

Aslında tarihten esinlenilen "Muhteşem Yüzyıl" dizisinde öne çıkan temanın kadın erkek ilişkileri ve kişiler arası çatışmalar, entrikalar olması, Orta Doğu'da tabu olarak görülen aşk ve romantizm gibi temalarının *Youtube* gibi farklı medya platformlarından izleyicilerle sansürsüz olarak buluşması, izleyicilerin odaklandıkları ayrıntıların siyasetçilerden oldukça farklı olduğunu göstermektedir. Çevik de (2015, s;425), Orta Doğulu izleyicilerin Türk dizilerinde bulduğu belki de en önemli değerin romantizm olduğunu söylerken, bölgenin kapalı toplumlarında eksikliği hissedilen ve eşler / aileler arasında eksik bir unsur olduğu vurgulanan romantizmin, dizileri çekici kılan temel unsurlardan bir tanesi olduğunu eklemektedir. Üstelik bu romantizm kendileri gibi Müslüman olan, ama bir eliyle Doğuya dokunurken diğeri ile Batıyı tutan Türk tipi hibrit yapı tarafından sunulmakta, üç yüzyıl öncesinden uzanarak bölgedeki özgürleşme çabasındaki kadınların derdine yeni bir model olarak derman olabilmektedir. Sonradan da olsa Müslüman olmuş bir kölenin, dönemin dünyaya hükmeden Padişahına şiir yazdırması, nikah kıydırması, zaman zaman devlet yönetimi konusunda söz geçirmesi gibi detaylarda Orta Doğulu kadın izleyici kitlesi bağlamında bir umut olarak alınıp benimsenmiştir demek yanlış olmayacaktır. Nitekim *Youtube* kanalından yapılan yayınların altına yazılan yorumlardan özenme ile karışık hayranlık içeren ses tonunu hissedebilmekteyiz.

3.2.2. "Diriliş Ertuğrul"

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecini anlatan "Diriliş Ertuğrul" dizisi Türkiye'de olduğu kadar diğer ülkelerde de özellikle muhafazakar izleyici kitlesinde büyük ilgi görmüştür. "Diriliş Ertuğrul" dizisi tarihi bir dönem dizisi olmasına rağmen modern siyasi mesajlar ve toplumsal göndermelerle dolu bir yapım olarak da değerlendirilebilir. Dizinin tüm bölümleri satır arası mesajları yakalayabilmek adına izlenmiştir. Her ne kadar "Diriliş Ertuğrul"dan sonra vizyona giren "Payitaht Abdülhamid" dizisinde olduğu kadar yoğun bir siyasi mesaj bombardımanı yoksa da özellikle dini değerler, birlik, beraberlik, adalet gibi temalar üzerinden zaman zaman sözlü mesajlar verilmiştir. Özellikle Haçlı Dünyası karşısında birlik olunamazsa Kudüs gibi en kıymet verilen şeylerin bile kaybedilebileceği mesajı muhtelif

bölümlerde tekrarlanmıştır (1.bölüm, 2.bölüm, 49.bölüm gibi). Tüm İslam alemine tuzak kurulmuş olması, "işbirlikçi hainlerin" Müslümanların arasına nifak sokması da yine tekraren verilen mesajlardandır (10.bölüm 10dk, 49.bölüm 45.dk gibi). Dizi, tarihi, dini ve kültürel unsurları harmanlayarak çeşitli siyasi ve toplumsal mesajlar iletmektedir. Toplumsal mesajların en başında Türklerin güçlü bir devlet kurma kararlılığı ve bağımsızlık arayışı gelmektedir. Kendilerini ve hayvanlarını doyurabilmeleri, refah ve huzur içinde yaşayabilmeleri için kendilerine ait olan verimli topraklara yerleşme ve orada kök salma, soylarını devam ettirerek güçlü bir devlet inşa etmek için verdikleri mücadele senaryonun ana eksenidir. Bu süreçte çekilen zorluklar yansıtılırken seyirciye güçlü bir devlet olmanın önemi ve birlik beraberliğin gerekliliği sıklıkla hatırlatılmıştır. Kayı boyunun dayanışması, farklı Türk topluluklarının bir araya gelerek düşmanlara karşı duruş sergilemesi, birlik olmanın gücünü simgelemektedir. Her sezonda sürekli mücadele edilen bir düşman varlığı dizinin sürükleyiciliğine katkıda bulunurken aynı zamanda Bizans, Haçlılar, Tapınak Şövalyeleri gibi temalar üzerinden batıya karşı mücadele ve günümüzün doğu batı gerilimine göndermeler içermektedir. Satır arasındaki mesajlarda Batı'nın hilekarlığı ve acımasızlığı ile Müslüman Türklerin adalet ve onura dayalı yönetim anlayışı sık sık vurgulanmıştır. Ertuğrul Bey'in adalet anlayışı, izleyicilere adil bir yönetim anlayışını aktarmaya çalışmıştır.

Bir diğer önemli mesaj alanı olarak din teması dizide merkezi bir rol oynamıştır. Hemen her bölümde farklı yoğunluklarda dini dua, namaz gibi dini ritüeller söz konusudur. Ertuğrul Bey ve diğer karakterlerin dini değerlere sıkı sıkıya bağlılığı, adalet, hoşgörü ve cihat gibi kavramlar sürekli işlenmiştir. Dizi, İslami değerleri ön plana çıkararak, ahlaki ve etik meseleleri işlemiş, İslami değerlerin bu şekilde işlenmesi de diğer dinlere mensup izleyiciler arasında sempati yaratması ihtimali oluşturmuştur. Nagihan Haliloğlu (2015), Londra merkezli kuruluş olan Royal Society for Asian Affairs (RSAA)'da yazdığı makalede dizinin, abdest alan, Kur'an okuyan, dua eden, namaz kılan insanlar gibi sahnelerle dini imaj ve imalarla dolu olduğunu, ayrıca sadakat, büyüklere saygı duyma, bir parça ekmeği obanın geri kalanıyla paylaşma vurgusu gibi evrensel ahlaki değerlerle bezendiğini belirtmiştir. Türklerin çok tasavvufi bir anlayışla İslam'ı kabul ettikleri ve yaydıkları dizinin her yerinde kanıt olarak sunulduğunu söylemiştir. Ancak dindarlık sahnelerinin propaganda olarak görülebileceğini de eklemiştir. "Diriliş Ertuğrul" dizisi hakkında yapılan yorumlardan

anlaşıldığı üzere ana karakter olan Ertuğrul'un ahlaki duruşu modern zamanlarda da benzer değerlerin korunması gerektiği mesajı izleyici kitlesinde karşılığını bulmuştur diyebiliriz.

Bir diğer dikkat çekici konu olarak, Müslüman/Türk saflarındaki anlaşmazlığın Haçlılar ve Bizans tarafından nasıl istismar edildiği işlenmiştir. Dizi senaryosunda çokça işlenen Kayı Obasının içindeki ihanetler ve Selçuklu Sultanı'nın valilerinden birinin Tapınak Şövalyeleri ile iş birliği içinde olmasının, güncel referansları da olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kısacası dizide, içerideki hainler ve dış dünyanın saldırıları ile bugün devletin ve milletin karşılaştığı zorluklar arasında benzerlik kurulabildiğini ve Türkiye'nin iç politik sorunlarına ve dış politikadaki mücadelesine dolaylı bir atıf yaptığını söyleyebiliriz. Bu tür atıflara yabancı basında da vurgu yapılmış bu temaların iç politikaya yönelik bir çalışma olduğu belirtilmiş ancak hedef ülke izleyicilerinde negatif etkisi olduğuna dair izleyici yorumuna rastlanmamıştır.

Dizi, savaşın kaçınılmaz olduğu durumları gösterirken, cesaret ve kahramanlığı, halkı için fedakarlığı yüceltmiş ancak aynı zamanda barışın ve uzlaşmanın önemini de vurgulamıştır. Her iki durumda da liderliğin önemini, güçlü bir liderin özelliklerini izleyicilere Ertuğrul Bey üzerinden göstermeye çalışmıştır. Dizi, Türk savaşçılarının oldukça iyi koreografiye sahip dövüş sahneleri ile birçok farklı kesim için cazip hale gelmiştir. Çocuklara uygun olmayan sahneler olmadan (böylece kanalı değiştirmek zorunda kalmadan) ailece izlenebilen dizinin, Kayı kabilesi ve dönem hakkında tarih dersi almak isteyen seyirci kitlesini memnun ettiğini yorumlardan görebilmekteyiz. Güçlü lider vurgusu ise özellikle karışıklık içindeki Ortadoğu ülkelerinde ve Müslüman coğrafyalarda karşılık bulmuştur. Bunun yanı sıra dizinin dünyanın her tarafından hayranları olduğunu anladığımız sosyal medya platformu *Facebook*'da açılmış "Diriliş Ertuğrul" dizisi hayran hesaplarına rastlanmıştır. Bunlardan "Resurrection; Ertugrul" (Facebook @Resurrection; Ertugrul) isimli hesabın 700 üyesi vardır ve hesapta yorum yapanlar arasında Eskimo olduğunu bildiren de vardır, Avustralya'dan izlediğini bildiren de vardır. Bu az sayılı hesaptan bile dizinin dünyanın her yerinden beğenilerek izlendiğini söyleyebiliriz. Filipinli olduğunu belirten @Jojo Quiambao isimli hesap "çıplak sahneler, küfür ve yüksek teknoloji cihazları olmadan harika bir epik film yapabileceğimizi dünyaya kanıtladı. Film vatanseverlik, dürüstlük ve Tanrı korkusu aşılıyor" diye yazmıştır. Amerika'dan

yazdığını belirten @Rob Daeglig Pearson isimli hesap "Diriliş Ertuğrul" dizisinin "Game of Thrones" dizisinden daha iyi olduğunu yazmıştır. İngiltere'den @Barbara Dumbleton isimli hesap "Keşke Aktörler ve Dizi Oscar kazansaydı" diyerek beğenisini belirtmiştir. Aynı şekilde Amerika'dan @Tina Gefre isimli hesap da dizide ödül alması gereken birçok aktör olduğuna inandığını, performanslarının mükemmel olduğunu belirtmiştir. Amerika'dan yazan bir başka hesap olan @Linda Mokos "Bu diziyi seviyorum! İslam hakkında bilmediğim o kadar çok şey öğrendim ki!" diye yazmıştır. @Cindy White isimli hesap da yine "Onların dinini biraz daha iyi anladığımı hissediyorum" şeklinde ifade etmiştir. Eskimo olduğunu belirten @Sheba diziyi izlediğini ancak Netflix'ten çıkarıldığına üzüldüğünü belirterek, diziyi "tüm zamanların favori dizilerinden biri!" şeklinde tanımlamıştır.

Kayıtlı kullanıcıların paylaşım yaptığı *Amerikan menşeli sosyal haber, tartışma sitesi olan* Reddit'de (@r/progressive_islam,2024) "Ertuğrul'un Dirilişi" isimli bir başlıkta "Türkler atalarını yüceltmek için nasıl paralel bir tarih yarattılar?" sorusu sorulmuş ve değerlendirilmiştir. Bu tartışmada dizide önemli dini bir karakter olarak öne çıkan mutasavvıf şeyhi Muhyiddin İbn'l-Arabî'nin tarihsel olarak hatalı yerleştirildiği üzerinde durulmuştur. Burada dizinin tarihi gerçekliliği sorgulanmış olup, dizide ortaya çıkan en büyük tarihi yanılgılardan birinin Ertuğrul Bey'in büyük mutasavvıf şeyhi Muhyiddin İbn'l-Arabî ile buluşması olduğu yazılmıştır. Gerek Ertuğrul Bey, gerekse Muhyiddin İbn'l-Arabî'nin biyografilerini ele alan tarihi kaynaklarda bu buluşmanın hikayesinden hiç bahsetmediği belirtilmiş ve dizinin yaratıcılarının neden bu buluşmanın hikayesini uydurup bunu dizinin dramatik bağlamına yerleştirdikleri sorgulanmıştır. Buna cevaben yazılan yazı ise önemli bir ayrıntı olarak tarafımızdan değerlendirilmiştir. Bu yazıda, dizinin yapımcılarının Ertuğrul Bey'in ilk adımlarını Muhyiddin İbn'l-Arabî'nin direktifleriyle ilişkilendirme girişiminin aslında Ertuğrul Bey ve haleflerinin tarihine dini ve manevi meşruiyet kazandırma girişimi olduğu ve bu da sonuçta Osmanlı halifeliğini yüceltmeye hizmet etme amacı güttüğü belirtilmiştir. Bu tartışmadan yapacağımız çıkarımla büyük bir kesim izleyicinin, dizi kurgusuna yerleştirilen ve kamu diplomasisi amacına hizmet eden mesajları sorgusuz kabul ederken, belli bir kesim izler kitlenin diziyi sorgulayarak izlediğini, yabancı kamulara gönderilen mesajları irdelediğini söyleyebiliriz.

William Armstrong (2017) NewYork Times'da "*What a TV Series Tells Us About Erdogan's Turkey*" başlığı ile kaleme aldığı makalede "Diriliş Ertuğrul" dizisini analiz etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Washington'da Başkan Trump'ı ziyaret etmesiyle birlikte, Türkiye'de zamanın ruhunu yakalayan popüler bir televizyon dizisini ele almanın faydalı olduğu şeklinde ifade ettiği yazısında dizinin Türklerin, 13. Yüzyılda Hıristiyan düşmanlarına karşı yürüttüğü Haçlı seferlerini konu ettiğini ve dizinin sloganının "*Bir ulusun uyanışı*" olduğunu yazmıştır. Bu tema ve sloganın, Erdoğan'ın 2017'deki anayasa referandumunu Türk milletinin düşmanlarına ve iç hainlere karşı bir mücadele olarak çerçevelemesinin ardından çağın ruhuyla örtüştüğünü belirtmiştir. Siyasi analizlerini dizi senaryoları üzerinden yapan akademisyenler ve gazeteciler gibi uzmanlar için 13. yüzyıl ile 21. yüzyıl gündemleri arasında bağlantı kurma adına ellerine epey malzeme geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira aynı makalede Türkiye'nin ulusal ruh halinin bazı televizyon programlarının popülaritesi ile ölçülebileceği söylenirken ülkenin artan özgüvenine paralel olarak 2010'lu yılların başında, Osmanlı İmparatorluğu'nu gücünün zirvesinde yöneten Sultan Süleyman'ın hayatına dayanan "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin de büyük başarı yakaladığı belirtilmiştir. Dizinin, referandum sırasında "hilal ve haç arasındaki sert mücadeleden bahseden Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ifade ettiği Müslüman milliyetçiliğini yansıttığını, daha çok yerli bir izleyici kitlesini hedeflediği ve siyasi atmosferi istenen şekilde yansıtma tercihinin tarihsel gerçeklik konusundaki hassasiyete ağır bastığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan "Diriliş Ertuğrul" gibi dizilerin dünyanın her yerinde yayınlanmasının, Türkiye'nin büyük bir imparatorluğun (*güçlü, cesur ve bilge adamlar tarafından kurulduğu varsayılan bir milletin*) mirasçısı olduğu fikrini aktardığını belirtmiştir. Aynı makalede Türk akademisyen Semuhi Sinanoğlu'nun (2017), Birikim dergisinde yazdığı makaleye referansla bu tür televizyon dizilerinin bugünün siyasi rejimi için meşruiyet sağlayan bir tür "siyasi teknoloji" olarak nasıl işlendiği de aktarılmıştır. Sinanoğlu (2017), "Diriliş Ertuğrul" dizisinde ekonomik zorluklara ve "Haçlı zihniyetinin" mahsulü muhtelif komplolara karşı çare olarak liderin etrafında kenetlenilmesi gerektiğinin anlatıldığı ve dizilerin tarihî olaylardan esinlenmekle kalmadığı, onları özellikle günümüz siyasetiyle paralel biçimde kurgulayarak muktedir milliyetçi-muhafazakâr-otoriter siyasete rıza ürettiğini aktarmıştır. Armstrong da, Erdoğan'ın ve siyasi atmosferin analizini yaparak dizi karakterleri, hikayesi ve sloganlarla eşleştirme yapmış "Türkiye'nin düşmanlarının isimleri değişmiş olabilir, ancak özleri Osmanlı devletinin kuruluşundan bu yana aynı

kaldı" diye yazan Sinanoğlu'nun paralelinde bir görüş bildirmiştir. Bu tür dizilerin popülaritesinin, izleyicilerinin günümüz Türkiye'sinin karmakarışık gerçekliğinden daha rahatlatıcı bir fantezi dünyasına kaçma isteğini de yansıtıyor olabileceği görüşünü de dile getirmiştir. "Diriliş Ertuğrul" dizisinin, artan ekonomik çekişmelerle ve çeşitli dış problemlerle boğuşan şiddetli bir şekilde kutuplaşmış bir ülkede, Türk ihtişamının gurur verici bir temel mitine dokunarak izleyicileri rahatlattığını ifade etmiştir. Bu örneklerden de gördüğümüz kadarıyla akademik camia ve gazetecilerin diziyi okuma ve mesajları değerlendirme tarzı izleyici kitlelerin aksine daha ziyade eleştireldir. Akademisyenler ve gazeteciler Türk tarihi dizilerinin Türkiye'nin dış politika hedeflerine paralel bir takım gizli ajandalarının olduğunu yazmakta ya da ima etmektedirler. Kimi yazar bunu sert şekilde ifade ederek bu dizilerin yasaklanması gerektiğini belirtirken kimisi de sadece izleyiciyi satır arası mesajları alırken çok da savunmasız kalmaması konusunda uyarmışlardır. Ancak dizinin izlendiği platformlarda yapılan izleyici yorumlarına baktığımızda bu tarz eleştirel yorumların ve senaryonun satır aralarında art niyetli mesaj arayışlarının çok az sayıda olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.2.1. Latin Amerika'da "Diriliş Ertuğrul" Yorumları

Latin Amerika, hem coğrafi olarak hem de tarihsel olarak "Diriliş Ertuğrul" dizisine oldukça uzak bir mesafededir. Bu uzak mesafeden bile hedef izler kitleye bir şekilde temas edilmiş olması kamu diplomasisi adına bir başarıdır. Muhteşem Yüzyıl dizisinin yarattığı etki alanı ve hayran kitleleri sonrası Latin Amerika izleyicilerinin diğer Türk dizilerine ilgisi hızla artmış, "Diriliş Ertuğrul" dizisi de bundan payını almıştır. Bu ilgi artışının kanıtı olarak, "Diriliş Ertuğrul" dizisinin bölümlerini İspanyolca dublajlı olarak yayınlayan TRT Drama Español *Youtube* kanalının (*Youtube*.com/@trtdramaespanol) 185.000 abonesi olması, dizinin ilk iki sezonunun yayınlandığı bu platformda ilk bölümünün 4.520.000 e yakın görüntülenmesi, 36.000 beğenisi ve 4.100 civarında izler yorumu olması gösterilebilir. 2. sezonun final bölümünün de görüntülenme sayısı 1.600.000 civarında olup, beğeni sayısı 16 bin, yorum yapan izleyici sayısı 4.160'dır. Aralardaki bölümlerde görüntülenme sayıları 400 bin – 800 bin arasında değişmekte olup beğeni sayıları 4 bin-6 bin arasına oturmuş, yorum yazan izleyici sayıları da 400 ila 700 arasında değişmiştir.

Diğer taraftan dizi ile ilgili internet taraması yapıldığında Latin Amerika medyasında sadece Venezuela Devlet Başkanı Nicolas Maduro'nun "Diriliş Ertuğrul"

setini ziyareti ile ilgili yazılara rastlanmış olup, bunun dışında Muhteşem Yüzyıl dizisinde olduğu gibi bir medya popülaritesi gözlenmemiştir. Ancak dizinin Latin Amerika izleyicileri ile buluştuğu kanallardan biri olan *Youtube* TRT Drama Español kanalında oldukça fazla yorum yazılmış olduğundan izleyici üzerindeki etkilerinin analizi bu *Youtube* kanalındaki yorumlar üzerinden yapılmıştır. Maduro Temmuz 2018'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın göreve başlama törenine katılmak için Türkiye'ye geldiğinde bir hayran olarak "Diriliş Ertuğrul" dizisinin setini de ziyaret etmiştir (venezuelan-leader, 2018). Eşiyle beraber diziden aksesuar ve kıyafetleri giyerek resimler çekilmiş ve bu kareler dizinin yapımcısı ve senaristi Mehmet Bozdağ tarafından Twitter'dan(X) paylaşılmıştır (x.com/mmehmetbozdag/status/). Ayrıca Türkiye hakkında İspanyolca video ve haberler yayınlayan Hispanatolia TV isimli *Youtube* kanalında bu ziyaret sırasında Başkan Maduro'nun verdiği röportaj da yayınlanmıştır. "Diriliş Ertuğrul'u hayranlıkla takip ettiğini belirten Maduro dizi setini ziyareti sırasında yaptığı açıklamada dizinin birçok insani değeri yükselttiğini, derin ideallerin mesajını verdiğini, gerçeğin ve adaletin peşinde verilen mücadelenin ve halka sadakatin önemini anlattığını belirtmiştir. Venezuela'da da tarihin iyi bilinmesi, ülkenin köklerinin anlaşılması için, ve halkın nerden geldiğini öğrenmesi, kendi geçmişi ile gurur duymasını sağlamak benzer bir proje adına ortak çalışma yapılması teklifini dizinin yapımcısına iletmiştir. Ancak Başkan Maduro'nun bu ziyareti Venezuela medyasında Venezuela halkının yönetime karşı protestolarının olduğu bir dönemde Türk medyasındaki kadar iyi gözle karşılanmamıştır. Örneğin Venezuela'da yaşanan sansür sorunları sonrası ülkede alternatif medya olarak ortaya çıkan bağımsız internet haber portalı olan "Efecto Cocuyo" isimli sitede yazan Alberto Barrera Tyszka (2018), Maduro'nun ziyaretine eleştirel bir yazı yazarken "Diriliş Ertuğrul" dizisinin "*Türk istilası*" olarak bilindiğini, çok kısa bir sürede, nasıl ve neden olduğunu belli olmayan bir şekilde, Latin Amerika'da televizyon programlarının büyük bir kısmının Türkiye'de üretilen dizilerle dolmaya başladığını ve sektörün daha önce hiç bu tür bir süreç yaşanmadığını ifade etmiştir. Bir süredir Türk dizilerinin hayranı olan televizyon izleyicilerinin, Türk tarihinden, kültürüne, Türkçeden turistik mekanlara kadar uzanan geniş bir alanda Türkiye'ye olan ilgilerinin hızlı artışı Tyszka gibi yazarların dikkatini çekmiş ve anlamlandıramadıkları bu yoğun ilgiyi mercek altına almışlardır. Venezüella'daki eğlence endüstrisinin bilinçli olarak harap edilmesinden sonra boş alan bulan Türk dizilerinin tanıtımını da Maduro'nun yaptığı şeklinde bir eleştiri getirmiştir. Ama bundan daha kötü olarak Maduro ve Cilia

Flores'in İstanbul'da en sevdikleri TV dizisinin setinde giyinip oyunculuk yaparken çektikleri fotoğrafların, ülkenin yaşadığı yoksulluğa karşı bir ciddiyetsizlik ve acımasız bir darbe olduğunu belirtmiştir. Devlet Başkanının bir Osmanlı fantezisini yaşarken verdikleri resimlerin Hükümetin tüm Venezüellalıların çektiği acılara karşı duyduğu küçümsemeyi gösterdiğini, elektriksiz, susuz yaşayan Venezüellalıları, sağlık çalışanlarının sorunlarını, ilaçsız ölen, yemek yemedikleri için ölen Venezüellalıları görmeyi reddettiğini belirtmiştir.

Leander Pérez (2020), aporrea.org isimli internet haber portalında Maduro'nun Türkiye'nin Latin Amerika'daki ana siyasi müttefiki haline geldiğini ve Venezuela Tves kanalında yayınlanan Türk dizisi "Diriliş Ertuğrul"a da bağımlı hale geldiğini, tanıtımını da bizzat yaptığını belirtmiştir. Dizinin Ankara'nın dış politikasına ideolojik destek sağlama girişimi olarak işaret edildiğini ama yanı sıra birçok ülkede popüler hale geldiğini belirtmiştir. Yazar diğer yorumcuların yaptığı gibi Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Ertuğrul Bey arasında benzerlikler bulmak yerine Venezuela Devlet Başkanı Nicolás Maduro ve Ertuğrul Bey'in kardeşi Dündar Bey'in dizideki rolü ile benzerlikler bulmayı tercih etmiştir. Maduro ve Dündar Bey arasındaki benzerliklerin Venezüella'daki durumla paralellikler gösterdiğini, dizinin izleyenlerinin de bunu açıkça görebileceklerini ifade etmiştir. Bunu da örneklerle ispat etmeye çalışmıştır. Ertuğrul'un ortadan kaybolmasını, herkesi de bir amaç etrafında birleştirebilen karizmatik bir lider olan Chavez'in ortadan kaybolmasıyla karşılaştırmış, aynı şekilde Maduro'nun seçilmesini de Dündar'ın Ertuğrul'un halefi olarak seçilmesiyle kıyaslamıştır. Maduro'nun şirketleri özelleştirmesini, Dündar'ın dizide yaptığı gibi obaya ait olan Hanlı Çarşıdaki ticarethanesini satması ile özdeşleştirmiş, Kayı kabilesinin Ertuğrul'a sadık savaşçıları gibi olmayı ve sahip olduklarını savunmayı da kendilerinin sorumluluğunda olduğunu ifade etmiştir.

José E. Arévalo (2019), elimpulso.com haber portalında yazdığı yazıda Maduro'nun, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman'ın babası Ertuğrul'un hayatını konu alan "Diriliş Ertuğrul" adlı televizyon dizisini izledikten sonra İslam'a geçebileceğine dair ifadeleri Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile yaptığı görüşmede dile getirdiğini yazmıştır. Dizide İslam dininin aktarılma şeklinin kendileri de oldukça dindar olan Latin Amerika'lı izleyiciler üzerinde olumlu etki bıraktığını *Youtube* kanalındaki yorumlardan biz de izleyebilmekteyiz. Nicolás Maduro'nun bu konudaki ifadeleri Türkiye ile olası iş birlikleri için sempati kazanma çabası olarak

değerlendirilebilir ancak herhangi bir çıkarı olmayan Latin Amerikalı izleyiciler arasında da İslam dinine karşı olumlu düşünceler ifade edilmesi dizinin çok farklı bir hedef kitle de İslamiyet adına yaptığı bir kamu diplomasisi başarısı olarak değerlendirilebilir. Bu konu hakkında görüş belirten izleyicilerin *Youtube*'da dizinin İspanyolca dublajlı yayınlanan bölümleri altına yazdıkları yorumlara baktığımızda İslam dinini tanımalarını, anlamalarını sağladığını belirten izleyiciler olduğunu görmekteyiz. Örneğin, "*Kur'an ile İncil'in çok benzer olduğunu anlamamı sağladı*" (@enriquemontoya8830,2023), "*Ertuğrul'u 3 dilde izledim, İspanyolca, İngilizce ve Türkçe. Dizi sayesinde İslam dinini anladım*" (@janicedeleon7611,2021), "*Kur'an'ı bilmek güzel*" (@jenycatalinacolmenarespesca ,2020), "*Müslüman kültürü hakkında da çok şey öğrendiğim bu duygu dolu dizi için çok teşekkür ederim*" (@felicitasabarca8235, 2023), "*Bu dizide Müslüman dünyası ve inanç hakkında öğrenilecek çok şey var*" (@moisesherrera609, 2022) şeklinde yazmışlar, bazı izleyiciler ise ve dizideki Allah sevgisinin aktarılış şeklinden etkilendiğini belirtmişlerdir. Örneğin; "*Ertuğrul ne güzel dua ediyor! Allah'ı yücelten sözler*" (@blancasanchez , 2022), "*Bu Türk dizilerinde en önemlisi Allah'a duydukları büyük bağlılık*" (@gladysllajarunaramirez984 ,2023) , "*Bu dizi her zaman Hikmeti ve Allah Sevgisini Öğretmektedir*" (@manueltorres6588 , 2022), "*Muhteşem dizi. Her şeyden önce çoğumuzun kaybettiği Tanrı'ya olan inancımızı hatırlattı*" (@luismanuelsalmerongarcia1603, 2021) şeklinde yorumlar yazmışlardır. Bir diğer yorumcu (@rocioooliviacuevasvega7382, 2024) "*İnancınıza, Tanrı'ya olan bağlılığınıza büyük hayranlık duyuyorum*" şeklinde yazarken, bir başka izleyici (@anamariamorales3392, 2022) "*Ertuğrul'un ne sarsılmaz bir imanı, adaleti ve Allah sevgisi vardır*" diye beğenisini ifade etmiştir. Guatemala'dan bir izleyici dizinin İspanyolca dublajını da izlediğini ancak dublajda da "Tanrı" yerine "Allah"'ı kullanmanın daha iyi olacağını belirtmiştir (@anasaenz2981, 2023). Belli bir grup izleyici ise dizi sayesinde yakından tanıma fırsatı buldukları İslam dinine ilgilerini daha keskin ifadelerle ifade etmişlerdir. Örneğin bir izleyici "*Ben de kendimi diziyle o kadar özdeşleşmiş hissettim ki Müslüman olmak istiyorum*" (@evolucionemos , 2020), bir diğeri "*Sizi temin ederim ki diğer sezonlarla birlikte Müslüman'a dönüşeceğim*" (@erickfx1737, 2023), bir başkası "*Sanırım Müslüman olacağım*" (@franciscovaldes2717, 2022) ifadelerini kullanmıştır. @ammerikaa1 (2023) isimli kullanıcı ise dizinin yayınlandığı birçok ülkede, İslam dinini aktarma biçimi nedeniyle pek çok kişinin İslam'a geçtiğini yazmıştır. "Diriliş Ertuğrul sayesinde" İslam'ı seçen

Meksikalı bir çift ise dünya çapında manşetlere çıkmış ve dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlardan tebrik mesajları almıştır (www.tbsnews.net, 2020). Dindar ve İlahiyatçı olduğunu belirten bir izleyici (@rodolfovelmercisnerospared9631,2022), Ertuğrul'un, Musa gibi Allah'a iman ettiğine ve halkına Allah'ın yolunda rehberlik edecek liderliğe sahip olduğunu belirtmiştir. "*Joshua gibi dövüşçü, Türk İmparatorluğunun en büyük Müslümanı, Allah Ertuğrul'u korusun*" diyerek yorumuna devam etmiştir. Her ne kadar bu yorumların gerçeğe dönüşüp dönüşmediğini takip etmek mümkün olmasa da böylesine radikal bir konuyu dile getirmeleri bile dizinin etki alanı ve yoğunluğu hakkında fikir verebilmektedir.

Youtube platformunun TRT Drama Español kanalında, "Resurrección Ertugrul" adıyla ilk iki sezonu yayınlanan "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Latin Amerikalı izleyicilerinin yorumlarında birden fazla kere dizinin tamamını izlediğini söyleyenler ve "Diriliş Ertuğrul" dizisinin seyrettikleri en iyi dizi olduğunu yazanlar vardır (@beatrizdiaz5537,2021;@emmyolfila437,2020;@anasaenz2981,2023; @miraculers2.073,2020; @isabella5926 2021; @jhonylaconozco1258,2021).

Diğer tarih konulu Türk yapımı dizileri seyredip beğendikleri için bu diziye de başladığını yazanlar da oldukça fazladır. Örneğin @mariadelconsuelomartinezba3311 (2021) isimli kullanıcı "*Sultan Süleyman'ı ve Büyük Sultan Kösem'i Gördükten Sonra Buradayım*" şeklinde ifade etmiştir. İzleyiciler genel olarak "Diriliş Ertuğrul" dizisini beğenmişler, oyuncuların ve yapımcıların performanslarını takdir etmişlerdir (@PoscarP777 2020, @beatrizdiaz5537 2021). Game of Thrones'tan daha iyi ve mükemmel bir dizi olduğunu (@rafaelgomez690,2020), tüm ödüllere layık muhteşem bir dizi olduğunu (@karenrobles1020,2023) yazmışlar, dublör kullanmamalarını takdir etmişlerdir (@mariateresarojas3307,2022). Oyuncuların profesyonelliklerinden ve geçmişi zamana aktarma çabalarından (@AlvaRodriguez-im4eu 2024), kostümlerden, mekanlardan, yiyeceklerden (@miscolores, 2020) övgüyle bahsedilmiştir. Bir grup izleyici de diziyi Netflix platformunda izlemiş ve beğenmiş ancak Netflix'den kaldırılmış olmasına kızmıştır. Örneğin; @ingridguerreromartinez9726 (2023) isimli izleyici diziyi hayatında izlediği en iyi dizi olarak tarif etmiş ve Netflix'ten kaldırmış olmasının çok kötü olduğunu belirtmiştir. @jaunrodriguez3258 (2021) isimli izleyici dizinin açık televizyonda gösterip küresel hale getirilmesi gerektiğini daha geniş kitlelere ulaşması gerektiğini ifade etmiştir.

Venezuela, Meksika, Küba, Guatemala başta olmak üzere İspanyolca konuşan Latin Amerika ülkelerinden izleyicilerin yorum yazmış olduğu gözlemlenmiştir. Diziyi birden fazla seyrettiğini belirten izleyiciler vardır. Diziyi *Youtube* kanalından izleyen izleyiciler dizinin İspanyolca dublajlı yayınlanmasından memnun olduklarını belirtmişler, sadece 2 sezonun bu şekilde yayınlanmasından ise şikayetçi olmuşlardır. Hem Türkçe orijinalini altyazı ile hem de İspanyolca dublajlısını peş peşe izlediğini belirtenler olmuştur. Aynı ailede farklı yaş gruplarına hitap edildiğini de yine yorumlardan anlamaktayız, örneğin @talitinaorta4673 (2023) isimli izleyici diziyi İspanyolca izlediğini, büyükannesinin ise Türkçe izlediğini belirtmiştir. @jenycatalinacolmenarespesca (2020) isimli izleyici de diziyi Pandemi de ailecek izlediklerini belirtmiştir. Meksika dizilerinin açık sahneleri olduğu için aileleri ile birlikte izleyemediklerini, ancak "Diriliş Ertuğrul" dizisinin bu anlamda aileye çok uygun bir dizi olduğunu belirtmişlerdir. @are3176 (2022) isimli izleyici Meksika televizyonunun kadın imajını aşağıladığını, onları nesneleştirdiğini ancak bu dizinin saf sevgiye değer verdiğini belirtmiştir. @isabella5926 (2021) isimli izleyici de pornografik olmayan bir dizi olduğu için memnun olduğunu belirtmiştir. Dizide vurgu yapılan ahlaki değerler, Latin Amerikalı izleyicide karşılık bulmuş ve takdirle karşılanmıştır. Bu hususta beğenisini bildiren çok sayıda izleyici yorumu mevcuttur. Örneğin; @mariamunoz3545 (2022) isimli kullanıcı "*Hayat, Aile, çocuklar, değerler, İnanç, Hakikat, Hak gibi birçok örnek içeren ne güzel bir hikaye*" şeklinde diziyi tanımlarken, bir başka izleyici "*İnsanlığın ahlaki ve vazgeçilmez değerlerini yaşatmak için muhteşem bir dizi*" (@ilkajudish5342 2023) olarak beğenisini ifade etmiştir. @ritalaurasanchezperez8473 (2023) isimli izleyici de "*Böylesine güzel bir diziyi, mükemmel kültürü, değerleri gördüğümüz için çok mutluyuz*" yazmıştır. Değerlere vurgu yapan bir başka izleyici de "*Değerlerle dolu böylesine güzel bir tarih dizisi için teşekkürler Türkiye! İnancınıza, Tanrı'ya olan bağlılığınıza ve tüm içeriğine büyük hayranlık duyuyorum*" (@rociooliviacuevasvega7382, 2024) yazmıştır. @are3176 (2022) isimli izleyici "*Bu dizide vefaya, dostluğa, ne kadar önem verdiklerini görüyoruz*" derken, dizide işlenen bir başka önemli konu olarak kadına saygı da takdir edilmiştir (@violetagambinsevilla7087 2021 "*Kadına ne kadar inanç ve saygı var*").

Dizinin Venezuela'da yayınlandığı Tves kanalı (Diriliş Ertuğrul…,2020), tanıtım için gerçek bir hikayeden uyarlandığı ifadesini kullanmıştır. Böylece izler kitleyi baştan tarihi gerçeklik konusunda yönlendirmiştir diyebiliriz. İncelediğimiz izleyici

yorumlarında da tarihi gerçekliğin sorgulandığı herhangi bir yoruma rastlanmamıştır. Tarihi gerçeklik algısı ile ilgili *Youtube*'da TRT Drama Espanol kanalında İspanyolca dublajlı olarak yayınlanan bölümlerin altına yapılan yorumlardan gördüğümüz kadarı ile izleyiciler açısından bir sorun olmadığı, izlenilen senaryonun büyük çoğunlukla tarihi gerçeklik olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Bu konuda incelenen izleyici yorumları, çalışmamızın ilgi alanı olan tarih konulu Türk dizilerinin yabancı ülke kamularında Türkler ve Türk tarihine karşı algı değişimi olup olmadığı konusunda fikir verebilmiştir. Diziler dışında belki de Türklerle herhangi bir iletişimi, ilişkisi olmamış olan bu uzak coğrafyanın insanları bu sayede Türkleri tanıma fırsatı bulduklarını, Türk tarihi, kültürü hakkında bilgi edindiklerini düşünmektedirler. Dizilerin tetiklediği kültürel merakın daha fazla araştırma yapmaya yönlendirmiş olması olasıdır. Örneğin @egonschiele9864 (2022) isimli izleyici diziler sayesinde oluşmuş olduğunu düşünebileceğimiz bir sempati ile "*Türklerle Latin Amerikalılar arasında genetik bir yakınlığın olduğunu artık kabul ediliyor. Dünyada sadece Türklerde ve Latin Amerika ülkelerinde görülen halı, kilim motifleri ve tamgalar günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Özellikle Türklerin Latinlerle ortak bir atadan geldikleri düşüncesi hakimdir*" şeklinde oldukça iddialı bir yorum yazmıştır. Türkler hakkında pek bir şey bilmediğini ama bu diziyle kendisinin Türklere bağlandığını yazan bir izleyici, "*onları seviyorum*" diye eklemiştir (@teodolindafernandez8644, 2020). @carloscamargosoliz3570 (2021) isimli izleyici, Türkler hakkında çok şey öğrendiğini belirtmiş, @dorysmendoza1069 (2021) ise Türkleri hayranlıkla izlemeye devam ettiğini ifade etmiştir. @cristinasartini6976 (2021) isimli izleyici ise "*Cesur Türk halkının muhteşem hikayesi*!" yorumunun altına 33 beğeni almıştır. @carlosenriquearteagatellez6302 (2022) isimli izleyici de "*Yaşasın Türkler, yaşasın Türkiye*" diye coşkulu bir şekilde sevgisini ifade etmiştir.

Türklere karşı sevgi duyduklarını belirten izler kitleden daha çok sayıda olmak üzere Türk tarihine ve kültürüne karşı ilgilerini belirten izleyicilere rastlanmıştır. Türk/Osmanlı tarihine karşı ilgi artışının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak bu ilgi artışının diziler üzerinden ilerlediğini, diğer kaynaklara (kitap, belgesel vs gibi) yönelimin olup olmadığını görememekteyiz. Ancak Türkiye açısından sadece diziler üzerinden bile ilgi artışının değerlendirilmesi izleyicilerin iştahlı ilgisi değerlendirildiğinde kamu diplomasisi adına kayda değer bir sonuç getirebilecektir.

İzler kitlenin büyük bölümünün Muhteşem Yüzyıl ve Kösem Sultan gibi daha önce yayınlanan tarih konulu Türk dizilerinin etkisi ile "Diriliş Ertuğrul" dizisini izlemeye başladığını belirtmiştik. Ancak bu dizinin de beğenilmesi arkasından gelen "Kuruluş: Osman" gibi diğer tarihi dizilerin de izleyici tarafından beklenilmesini sağlamıştır. Venezuela Devlet Başkanı Maduro'nun ortak proje gerçekleştirme amaçlı "Kuruluş: Osman" dizisinin yapımcıları ile görüşmesinin Venezuela medyasında (Devlet Başkanı Maduro….,2022) yankı bulmasının da bu beklentilere katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, yorum yazan izleyicilerden @beatrizdiaz5537 (2021) isimli izleyici "Diriliş Ertuğrul" dizisinde Türk kültürü ve tarihi hakkında çok şey öğrendiğini, şimdi de Osman dizisinin tamamının çıkmasını beklediğini belirtmiştir. @joser.penam.444 (2020) isimli izleyici de Türkiye'den daha fazla tarihi dizi gelmesini umduğunu belirtmiştir.

@jhonylaconozco1258 (2021) da Osmanlı İmparatorluğu'nu konu alan Türk dizilerine bağımlı olduğunu belirtirken, Guatemala'dan @anasaenz2981 (2023) isimli izleyici "Diriliş Ertuğrul" dizisini gördüğünden beri Türk tarihi dizilerinin hayranı olduğunu ifade etmiştir. Bu tarihi dizinin diğer sezonlarının da İspanyolca dublajlı yayınlanmasını isteyen @javierrodriguez-iq3ir (2023) izleyici, aksi takdirde Türkçe öğrenmeye başlayacağını ifade etmiştir. Tarih konulu dizilerin, kostüm, mekan, kültür gibi izleyiciye ilginç gelen ve görsel zenginliği olan ayrıntıların da sayesinde uzak coğrafyalarda bile hayran kitleleri oluşturarak kültür diplomasisinin uygulanmasını kolaylaştırmaktadır demek yanlış olmayacaktır.

Dizinin Türk/Osmanlı tarihi konusunda kendilerini bilgilendirdiğini yazan -ki bunu diziyi tarihi gerçeklik olarak kabul ettiklerinin bir göstergesi olarak kabul edebiliriz- çok sayıda izleyici vardır. Örneğin @AlejandroMartinez-gp7mp (2022) isimli izleyici ilk başta sadece kurgu olduğunu düşündüğünü, kardeş bir ülkenin tarihinin bir parçası olduğunu anlayınca daha da beğendiğini belirtmiştir. Bir diğer yorumcu (@PoscarP777, 2020) dizinin Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuş tarihine dair ilginç bir vizyon sunduğunu yazmıştır. Yorum yazan izleyicilerden @isabella5926 (2021) dizinin kesinlikle çok eğitici olduğunu, @yubisaylozano728 (2022) tarihi sevmesinin ve diğer kültürleri öğrenmesinin nedeni olduğunu, @sonialeonorquinteros1739 (2022) diziyi izlerken ağladığını, güldüğünü ama her şeyden önce bilgi edindiğini belirtmiş, @jenycatalinacolmenarespesca (2020) da bu dizi sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl doğduğunu öğrendiğini yazmıştır.

@victormanuelmonsalvenarvae5729 (2021) isimli izleyicinin "*Tarihi zamana yolculuk yapıyoruz*" yorumuna 46 kişi beğeni koymuştur. Diziyi 6. Kere izlediğini belirten bir başka yorumcu (@enriquemontoya8830, 2023) "Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş tarihi hakkında çok şey öğrendim, bu dizi sayesinde Türk Dili hakkında bir şeyler de öğrendim" diye yazmıştır. @affectionatecactus6932 (2020) isimli izleyici, dizi sayesinde dizinin geçtiği dönemde Türkler hakkında kendi tarihinden daha fazlasını bildiğini ifade etmiştir. "*Sonunda tarihle ilgili bir şey, bu dizi Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl doğduğunu bilmek güzel*" diye yorum yazan izleyicinin (@jenycatalinacolmenarespesca, 2020) , "*Türkiye'ye ve Kayı'ya büyük bir saygı duyuyorum, onların geçmişini bildiğim için memnunum*" yazan bir diğer izleyicinin (@janicedeleon7611 2021) ve "*Sayın TRT, bu büyük Osmanlı ülkesinin tarihi hakkında daha fazla bilgi edinme fırsatı vermek için her şeyi yaptığı için çok müteşekkiriz*" şeklinde yorum yapan (@mariateresachaimavilches463, 2021) izleyicinin de yine diziyi tarihi gerçeklik olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz. @piedpiper2649 (2023) isimli izleyici Türklerin tarihlerine çok değer vermelerini takdir ettiğini belirtirken, diğer milletlerin de Türklerin tarihlerini öğrenebilmesi için bu dizileri dünyayla paylaşmalarından memnun kaldığını ifade etmiştir.

Venezuelalı olduğunu yazan bir izleyici (@veronicablanco2731, 2023) Türk halkına sevgilerini iletirken, bu dizinin konusunun anlatılmaya çok değer bir hikaye olduğunu yazmıştır. Benzer şekilde @miscolores (2020) isimli izleyici dizi sayesinde Ertuğrul'a ve Osman'a nasıl değer vermesi gerektiğini anladığını belirtmiştir. "Ertuğrul'dan ve o büyük insanlardan bir şeyler öğrenmek beni mutlu ediyor" şeklinde yorum yapan bir başka izleyici ise (@carlosenriquearteagatellez6302 2022) yine dizinin eğitici tarafına vurgu yapmıştır.

@adriansanchez6566 (2021) isimli izleyici "*Kayı kabilesi büyüktür, savaşçılarının her zaman Tanrı'nın ve adaletin yanında olduğunu gösterdiler. Kayı kabilesinin o büyük insanlarına saygılar*" şeklinde yorum yazmıştır. Çok özel bir tarihsel merakı olmadan dünyanın öbür ucundaki başka bir milletten bir insanın Türklerin geldiği boylar hakkında "bu diziden önce" böyle bir bilgi sahibi olmuş olmasının pek olasılık dahilinde olmadığını, bu kanıya "Diriliş Ertuğrul" dizisini izledikten sonra vardığını düşünmekteyiz. Bu da bize izler kitlenin dizi kurgusu sayesinde Türkler ve tarihleri hakkında bazı kanılara vardıklarını göstermektedir

demek yanlış olmayacaktır. Bu izleyici düşüncesinde yalnız değildir zira izleyicinin bu yorumu 43 beğeni almıştır.

Tarih konulu Türk dizilerinin kronolojik sıra ile izlenmesi gerektiği konusunda da bir farkındalık oluşmuştur. Bölümlerin altına yorum yazan izleyiciler, birbirlerine bu konuda tavsiyeler vermekte, hangi padişah hangisinden sonra gelir şeklinde dizi izleme sırası oluşturmaktadırlar. Örneğin, @denisegracianoponte9579 (2022) isimli izleyici ideal olanın bu dizileri sırayla izlemek olduğunu, Osmanlı İmparatorluğunun bu güzel hikâyesinin arka arkaya izlenmesinin iyi olacağını belirterek bunları öğrencilerin de izlemesi gerektiğini, çünkü tarih derslerinde bu konuya az yer ayrıldığını ve öğrencilerin ilgi göstermediğini, çünkü ders olarak tarihin sıkıcı olduğunu ama dizi olarak izlemenin daha faydalı ve öğretici olduğunu uzunca anlatmıştır.

Yorumcular genel olarak diziye, Türk tarihine ve Türklere sevgilerini ifade eden yorumlar yazmış olup, Ertuğrul Bey özelinde de övgü dolu yorumlar yapmışlardır. Örneğin, @irmagarciadealba6927 (2020) isimli izleyici, "*Ertuğrul nasıl bir karakterdir, onun gibi liderler olsaydı dünya bambaşka olurdu*" diye yazmış, benzer şekilde @manueltorres6588 (2022), "*Ertuğrul bugün olsaydı bugün bildiğimiz dünya farklı olurdu*" şeklinde ifade etmiş ve bu yoruma 48 beğeni gelmiştir. @emmasanchez3984 (2022) isimli bir izleyici ise gayet coşkulu bir ifadeyle "Ne büyük bir ayrıcalığa sahibiz, bu dizide bu kadar önemli bir karakterin hepimize hitap etmesi ne büyük şans" diye yorum yazmıştır. Rastgele olmakla beraber oldukça çok sayıda yorum okunmuş olup, okunan yorumlar içerisinde olumsuz bir görüşe rastlanmamıştır. Genel olarak beğeni toplamış, hayran kitlesi edinmiş ve kendinden sonra yayınlanacak Türk tarihi dizilerinin de merakla beklenmesini sağlamıştır. İzler kitlenin dizi kurgusunu tarihi gerçeklik olarak kabul ettiğini, bilgi edindiğini, Türklere ve Türk tarihine karşı olumlu yönde bir algı oluşturduğunu yorumlardan edindiğimiz kadarıyla rahatça söyleyebiliriz. Dolayısı ile Latin Amerika coğrafyasında kamu diplomasisi açısından önemli bir başarıya imza atıldığını söylemek de yanlış olmayacaktır.

Latin Amerika'da daha önce oldukça popüler olan Muhteşem Yüzyıl dizisi ile "Diriliş Ertuğrul" arasında karşılaştırma yaptığımızda, Latin Amerika izleyicisinin her iki dizinin kurgusunu da tarihi gerçeklik olarak kabul ettiğini, ancak tarih konusunda

bilgi edinme açısından "Diriliş Ertuğrul" dizisinin izleyici açısından daha önde olduğu yorumlardan anlaşılmaktadır.

3.2.2.2. Balkanlar'da "Diriliş Ertuğrul" Yorumları

Tarih konulu Türk dizilerinin yabancı kamular üzerindeki etkisini incelediğimiz bir başka bölge olan Balkanlardan "Diriliş Ertuğrul" dizisine ait izleyici yorumlarına çok fazla ulaşılamamıştır. Dil bariyerinin de etkisi ile Balkan ülkelerinde yayınlanan platformlara ulaşılamamış olup *Youtube* üzerinden yayın yapan ve gerek Latin Amerika gerekse Orta Doğu'da çokça yoruma ulaşılan TRT ve Tabii kanalların benzeri de Balkanlar için mevcut değildir. Sadece bu kanalların İngilizce dublajlı olan bölümlerinin altında yapılan yorumlardan ülkesinin bilgisi paylaşan Balkan coğrafyasından izleyicilere rastlanmıştır ancak sayıları fazla değildir. Balkan coğrafyasından medyaya yansıyan birkaç makaleye ulaşılmıştır. Değerlendirmelerimiz bu şekilde bulunan veriler üzerinden yapılmıştır.

Irene Mitropoulou (2018), Yunanistan menşeli www.tovima.gr isimli haber portalında yazdığı makalede "Diriliş Ertuğrul" dizisini güncel siyaset açısında incelemiştir. Dizi hakkında "Erdoğan döneminin ruhunu somutlaştıran, Neo-Sultan'ın Neo-Osmanlı propagandasına öncülük eden dizisi" ifadesini kullanan yazar, dizinin hedef kitlesinin bu sebeple Türk izleyici olduğunu iddia etmiştir. 2013'te Gezi Parkı'ndaki muhalefet hareketlerinden ve Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişiminden sonra, görkemli Osmanlı imparatorluk geçmişini hatırlatmanın, "Diriliş Ertuğrul" gibi diziler üzerinden Türklerin çeşitli iç ve dış düşmanlara karşı yürüttüğü mücadeleyi hatırlatmanın Türkiye'de yeni normal olduğunu belirtmiştir. Daha da iddialı bir cümle kurarak dizinin özünde, "*Erdoğan'ın otoriter rejimini ve ülkenin kimliğini dönüştürme planını meşrulaştırmayı amaçlayan siyasi bir televizyon propaganda programı*" olduğunu eklemiştir. Dizinin taşıdığı mesajın güçlü ve cesur adamlar tarafından kurulan büyük bir imparatorluğun mirasçısı olan bugünün Türkiye'sinin, isimleri Orta Çağ'dan bu yana değişmiş olan ancak hedefleri Türk devletini bölmek ve yok etmek olan düşmanlara karşı bir an önce prestijini ve dünya gücü konumunu yeniden kazanmak olduğunu yazmıştır. Özellikle kronik sorunlar yaşanan komşu ülkelerin izler kitle dışındaki unsurları (medya, akademi, devlet ve din yetkilileri gibi), tarih konulu Türk dizlerine güncel siyasi misyonlar yüklemekte, senaryolardan siyasi mesajlar çıkarmaya çalışmaktadırlar. Her ne kadar izleyiciler dizileri eğlence ve bilgi edinme amaçlı izliyorsa da bu tarz yorumların onları etkileyip

etkilemediğini, eğer etkiliyorsa ne boyutta etkilediğini ölçmenin pek mümkün olmadığını düşünmekteyiz.

"Diriliş Ertuğrul" dizisinin Balkan coğrafyasında beğeniyle izlendiği bir ülke Bosna-Hersek'tir. Ülkenin en çok izlenen kanallarından "Hayat" televizyonunda "Ertuğrul" adıyla Boşnakça altyazılı olarak yayınlanmaya başlayan dizi, vizyondaki ilk haftasında her yaştan izleyiciyi ekran başına toplamıştır. "Hayat" televizyonunun Program Satın alma Sorumlusu olan Sanela Junuzovic, Bosna Hersek'te daha çok aşk veya aile hikayelerini konu alan yapımların izlendiğini belirtmiş, ve risk alarak "Diriliş Ertuğrul" ile farklı bir konuyu izleyiciye aktarmak istediklerini söylemiştir. Ancak haftanın 6 günü izleyiciyle buluşan dizinin izleyicilerden çok olumlu geri dönüşler aldığını belirtmiştir. Bosna Hersek ile Türkiye arasında asırlardır süren bir bağ olduğunu dile getiren Junuzovic, tarihin bilinmesi bakımından dizinin gelecek kuşaklar için de önemli olduğunu ifade etmiştir (Bosna Hersek'te…, 2018). Bu ifadeden de görüleceği gibi yine dizinin tarihi gerçeklik algısında bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır.

Bosnalı Dzenan Sadikovic isimli izleyici, diziyi internetten 2 yıldır takip ettiğini, televizyonda gösterilmeye başladıktan sonra oradan da izlemeye devam ettiğini belirtmiştir. Televizyonda yayınlanmasının ardından ailesi ve birçok arkadaşının da diziyi takip etmeye başladığını söyleyen Sadikovic, iki ülkenin ortak bir tarihte buluştuğunu, bu sebepten dolayı da Bosna Hersek'te gösterilmesinin önemli olduğunu dile getirmiştir. Dizide Boşnak asıllı oyuncu Reshad Strik'in rol almış olması da izleyicileri mutlu etmiştir. Kendisi de televizyon yapımcısı olan dizinin birinci sezon oyuncularından Reshad Strik, Bosna-Herseklilerin geçmişe dönük ortak tarih dolayısı ile Türk kültürünün bir parçası olduğunu ve bu tür projelerin tarih anlatımı için önem taşıdığını vurgulamıştır (Bosna Hersek'te…, 2018).

"Diriliş Ertuğrul" dizisinin Bosna Hersekli bir başka hayranı olan 10 yaşındaki Benjamin Prasovic, dizinin karakterleri gibi giyinip, Ertuğrul Gazi ve arkadaşlarının Bilecik'in Söğüt ilçesinde bulunan kabirlerini ziyaret etmenin hayalini kurduğunu belirtmiştir. Bu genç hayranın okuldan arta kalan vakitlerini Türk tarihini yakından araştırarak geçirmesi çalışmamız açısından değerli bir haberdir. "Diriliş Ertuğrul" dizisinin ailenin her yaştan ferdinin beraberce izleyebileceği bir dizi olması sonucu diziyi babaannesi ve dedesiyle izlemiş, akşamları oyun oynamayı değil, diziyi izlemeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Dizinin dönemin Müslümanlarını anlatmasının

ilgisini çektiğini söyleyen genç izleyici "*Dizide İslam için mücadele etmelerini çok sevdim. Daha sonra ben de Türk tarihini araştırmaya başladım*" şeklinde konuşmuştur. Türk tarihine olan ilgisinin tetiklenmesi sayesinde "Diriliş Ertuğrul" dizisinin devamı niteliğinde olan "Kuruluş Osman" dizisini de yakından takip ettiğini anlatmış, Türkçe öğrenmek istediğini belirtmiştir. İzleyicinin annesi Belma Prasovic de, Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek'e İslam'ı getirdiğini de oğullarına anlattıklarını söylemiştir (Biogradlija, 2020).

"Diriliş Ertuğrul" dizisinde rol alan Boşnak asıllı Reshad Strik'in Bosna Hersek'te hayranlarının olması gibi babası Yunanistan Gümülcine doğumlu olan Burak Hakkı'nın da Yunanistan'da hayranları olmuştur. Yunanistan menşeli greekcitytimes.com haber sitesinden Nicolaos Vitsilogiannis (2022)'in haberine göre Burak Hakkı'nın, çocukken ailesinin bazen Yunanca konuştuğunu, babasının her zaman Yunan müziği dinlediğini ve Rum halkı hakkında olumlu yorumlar yaptığını yazmıştır. Daha önce Muhteşem Yüzyıl dizisini incelerken de rastladığımız gibi izleyiciler oyuncular arasında kendileri ile aynı milletten olan oyuncular gördüklerinde, diziye karşı fazladan sempati beslemekte, izlenme oranını artırabilmekte ve olumlu bir önyargı ile izlenme sağlayabilmektedir.

Diziyi Bosna-Hersek'te yayınlayan kanal Hayat TV(www.hayat.ba); - "*İzleyeceğiniz En İyi Dizi – Ertuğrul*" sloganı ile ve "Pazartesi'den Cumartesiye tüm dünyada inanılmaz izlenme rekorları kıran yeni Türk dizisi "*Ertuğrul"u izleyeceksiniz*" ifadeleri ile tanıtım yapmıştır. Tanıtımın yapılığı kanalın internet sayfasında birkaç izleyici yorum yapmıştır. F.I.Begzadic isimli izleyici "*Onun yüzünden bölümleri peş peşe izleyerek günlerce uyumadık! Dizi çok iyi*" diye yazarken, A.Saric isimli izleyici "*İzlediğim en iyi dizi. Herkese tavsiye ederim, gerçek olaylarıyla bilinen bir dizi, ayrıca insanların onurla, gururla, inançla, kavga, kendi aralarında ve diğer dinlere saygı, anne-babaya/kadınlara/mülteci/gayrimüslimlere davranış vs. nasıl yaşadığını görebileceğiniz bir dizi*" diyerek dizi kurgusunu tarihsel gerçeklik olarak algıladığını beyan etmiştir.

TRT nin dijital platformu olan Tabii *Youtube* kanalında yayınlanan "Diriliş Ertuğrul" dizisinin İngilizce dublajlı bölümlerinin altına yapılan Balkan ülkelerinden yorumlar vardır. Arnavutluk'tan olduğunu belirten @anidaqori9388 (2023) isimli izleyici dizinin orijinalinin tüm sezonlarını izlediğini, Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl gelişip dünyanın en güçlüsü haline gelişinin hikayesini izlediğini ifade etmiştir.

Oyunculara ve kostümlere olan beğenisini de eklemiştir. Yine Arnavutluk'tan yazan bir diğer izleyici dizinin kendilerine ilham kaynağı olduğunu, Ertuğrul rolünü oynayan sanatçının eşi benzeri olmayan bir oyuncu olduğunu ifade etmiştir (@zanakeci5945, 2023). @revdzx1642 (2020) isimli bir başka Arnavut izleyici, öğrenci olduğunu ve bütün okulunun bu diziyi izlediğini yazmıştır. Romanya'dan yazan @NicolettaCarmenIacob (2023) isimli izleyici ise "Diriliş Ertuğrul"'un tüm sezonlarını izlediğini, muhteşem bulduğunu ve tekrar izleyebileceğini ifade etmiş, Kuruluş: Osman'ı da izlemeyi umduğunu yazmıştır. Yunanistan'dan yazan iki izleyici de diziyi çok sevdiklerini belirtmiş, bir tanesi en sevdiği dizi olduğunu ifade ederken (@ΙΩΑΝΝΗΣΣΗΦΑΚΗΣ-δ5υ,2024) diğeri (@annakriali1171, 2024) üç kere izlediğini yine izleyebileceğini söylemiştir.

2020 yılında Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi lisans öğrencileri, Türk dizilerinin yabancı hayranlarının sosyal medya üzerinden düşüncelerini sorgulayan "Bir Şey Daha"[9] isimli bir proje gerçekleştirmiştir. Bu proje kapsamında sorulara cevap veren Romanya'dan bir izleyici; "*Diziler sayesinde Türkiye'yi ve kültürünü tanıma fırsatım oldu. Türkiye bence güçlü ve çok güzel bir ülke. Türk insanları da sevgi dolu, vatansever ve kibar insanlar. Favori dizim "Diriliş Ertuğrul*" şeklinde yorum yazmıştır (Yılmaz ve Zeybek,2020).

Dizinin Balkan ülkelerinin tamamı tarafından satın alınmış olmasına rağmen (wikipedia.org/wiki/Diriliş-Ertuğrul) gerek basında gerekse sosyal medya platformlarında diğer iki bölgede olduğu kadar geri dönüşe rastlanmamıştır. Bu nedenle Balkan coğrafyasından edinilen kısıtlı veri ile maalesef "Diriliş Ertuğrul"'un bölgedeki etkisi hakkında kesin bir kanıya varmak mümkün olmamakla beraber yapılan az sayıda yorumdan anlaşıldığı kadarı ile dizinin Türk tarihinin gerçek kesitini verdiği konusunda bir tereddüt olmadığı ve tarihi gerçeklik olarak algılandığını söyleyebiliriz. Az sayıdaki yorumların büyük çoğunluğunun Müslümanlar olduğundan hareketle, Balkanlardaki Müslüman toplumlarda dizinin daha çok ilgi çektiği ve takip edildiğini söyleyebiliriz.

[9] "Bir Şey Daha" projesi, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi lisans öğrencilerinin başlattığı "Dünyada Türk TV Dizileri ve Kültürel Diplomasi" üzerine Türk dizilerinin Dünyanın 51 ülkesinden hayranlarına ulaşarak sosyal medya araçlarını kullanarak uyguladığı bir araştırma projesidir. https://x.com/birseydahatr

3.2.2.3. Orta Doğu'da "Diriliş Ertuğrul" Yorumları

"Diriliş Ertuğrul" dizisinin en çok yankı bulduğu bölge ise Ortadoğu ve diğer Müslüman ülkelerdir. Gerek dini gerekse siyasi makamların çok sayıda medyaya yansıyan görüşü ve sosyal medya platformlarından dizi izleyicilerinin oldukça yoğun yorumlarına ulaşılabilmiştir. Bu ulaşılan veriler ışığında dizinin bölge insanlarının üzerinde bıraktığı etkiler konusunda analiz yapabilme imkanı bulunmuştur.

Orta Doğu coğrafyasından izleyici yorumlarına *Youtube* platformunda Urduca ve Arapça dublajlı yayınlanan bölümlerin altına yapılan yorumlardan ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, "Diriliş Ertuğrul" dizisinin *Youtube* (@tabii.urdu, 2021) platformunda yayınlanan ve en çok yorum yazılan 1. Sezon 1. Bölüm ve rastgele seçilen ara bölümlerin altına yazılan izleyici yorumları incelenmiştir. Urduca dublajlı olarak 2020 yılında dizinin yayınlandığı *Youtube* kanalında "Diriliş Ertuğrul"un ilk bölümü 162 milyon görüntülenme ve 2,6 milyon beğeni almış olup, 135.105 yorum yazılmıştır (25 Kasım 2024 itibariyle). İlerleyen bölümlerde görüntülenme sayısı 20-40 milyon arasındadır. Beğeniler 300 bin-500 bin aralığına oturmuş olup her bölüme 10 bin -20 bin arası yorum yazılmıştır. İzleyiciler genel olarak beğenilerini yazmışlardır. Tamamı olmasa bile çok sayıda yorum okunmuş dikkate değer yorumlar yazan izleyiciler not alınmıştır. Diziyi birden çok kere seyrettiğini belirtenler oldukça fazladır. İncelenen bölümlerde olumsuz yorum sayısı yok denecek kadar azdır. *Youtube* Urdu kanalında yorumlar Pakistan ağırlıklı olmak üzere, Bangladeş, Hindistan ve Keşmir bölgesinden yazılmıştır. Ayrıca "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Arapça dublajlı olarak 2019 yılında *Youtube* (YouTube @TRT Drama Arabic, 2019) platformunda yayınlanan ilk sezonunun ilk bölümü 44 milyon görüntülenme ve 434 bin beğeni almış olup, 17.723 yorum yazılmıştır (25 Kasım 2024 itibariyle). İlerleyen bölümlerde görüntülenme sayısı 7-12 milyon arasındadır. Beğeniler 60 bin-80 bin aralığına oturmuş olup her bölüme 2 bin -4 bin arası yorum yazılmıştır. En çok yorum yazılan 1. Sezon 1. Bölüm ve rastgele seçilen birkaç bölüm yorumları incelenmiştir. Kayda değer bulunan yorumlar not alınmıştır. Ağırlıklı olarak beğeniler ve birden fazla izlenme yapıldığı ("3. Kez izlemeye geldim" gibi) belirtilmiştir. Olumsuz yorum sayısı Urduca dublajlı bölümlere yazılanlara göre nispeten fazladır. Bunun sebebini Arap medyasında daha yoğun rastlanan eleştirel yazılara, dini yetkililerin eleştirilerine ve tarihsel süreçte Osmanlı/Türk geçmişi ile problemli olan ülkelerin vatandaşlarının önyargılı bakış açılarına bağlayabiliriz.

Dizi, izleyiciler tarafından oldukça beğenilmesine rağmen, siyaset ve dini liderler tarafında pek de iyi niyetle karşılanmamıştır. Bu nokta, inceleme alanımızdaki diğer iki dizi için de geçerli olduğu gibi burada da karşımıza çıkmıştır. Benzer şekilde diğer bölgelerde de gözlemlenen sıradan izleyici ve elit kesimin dizileri farklı algılaması konusu yine karşımıza çıkmıştır. Diziler üzerinden yapılacak kamu diplomasisi çalışmalarında, hedef ülkelerin yönetici kademelerini rahatsız edecek ve nihayetinde dizinin yayınlanmamasına sebep olacak bir mesaj yoğunluğu, ulaşılmaya çalışılan etki alanını daraltacağından çok hassas hesaplanması gereken bir noktadır. www.newarab.com isimli internet haber portalında, Küresel Fetva Endeksi[10]'nin dizi ile ilgili uyarısı haber yapılmıştır (Egypt tells Muslims…, 2020). Haberde, "Diriliş Ertuğrul" gibi popüler televizyon dizilerinin, Erdoğan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma çabalarının bir parçası olduğunun söylendiği ve bir fetvayla dindar izleyicileri "Diriliş Ertuğrul" gibi popüler Türk dizilerini izlememeleri konusunda uyardığı yazılmıştır. Türkiye ve Mısır'ın rakip olduklarını hatırlatan haber, Küresel Fetva Endeksi'nin, Erdoğan ve destekçilerinin "*insanlara ve uluslara, kendilerinin halifeliğin liderleri oldukları, dünya çapındaki Müslümanları desteklemekten sorumlu oldukları, onların baskı ve adaletsizlikten kurtuluşu oldukları ve İslam hukukunun uygulanmasına bağlı oldukları fikrini ihraç ettiklerini*" söylediğini yazmıştır. Mısır Fetva Kurumu resmi internet sitesinde (www.dar-alifta.org) yer alan fetvada, Türkiye'nin bu diziler yoluyla Arap ülkelerinde "nüfuz" oluşturma amacında olduğu öne sürülmüş, "Diriliş Ertuğrul" dizisinin İslam fıkhında yer alan doğru hükümleri "yanlış eylemler" olarak seyirciye sunduğunu iddia etmiştir. Dizinin dini söylemler ve ritüeller açısından zengin olması özellikle Müslüman ülkelerdeki izler kitleler tarafından beğeni ile karşılanmış bu beğenileri de incelediğimiz kanallardaki izler yorumlarına yansımıştır. Mısırlı yetkililerin kendilerine rakip gördükleri bir ülkenin bu şekilde kültürel ve sanatsal ürünler üzerinden "propaganda" çalışması yapmasından rahatsızlık duyması doğal olmakla beraber izler kitlelere ne kadar etki ettiği tartışmalıdır. Zira dizinin en çok izlendiği ülkelerden biri olan Mısır'da *Youtube* üzerinden Arapça dublajlı olarak yayınlanan dizinin altına bu Fetva'ya tepkisel yorumlar yazan izleyicilere rastlanmış, bazı sosyal

[10] Küresel Fetva Endeksi, Müslüman dünyasının en eski ve en etkili organlarından biri olan ve ibadet ve yaşamın tüm yönleriyle ilgili fetvalar veya dini fermanlar yayınlamaktan sorumlu olan Mısır'ın Dar al-Iftaa'sıyla ilişkilidir.

medya kullanıcıları ise Fetva Kurumu'nun açıklamasına "Darul İfta" etiketini kullanarak tepki göstermişlerdir. Örneğin; @ذ8ه-ابو عبدالعزيز isimli kullanıcı Mısır Fetva Kurumu'nun fetvasının ardından diziyi izlemeye başladığını belirtmiş, @ذ2ت-حقوقي isimli kullanıcı ise (2020) "*İslami zaferleri ve fetihleri severim ve kötü niyetli Mısır Fetva Kurumu bunları yasaklamıştır ama gözlerimin ilk Müslümanların ve atalarımızın gurur ve zaferiyle dolmasını engelleyemez*" yazmış, bir diğer izleyici olan @اسامهخليفةابومحمد "*Beni bu dizilerle ve muhteşemliğiyle tanıştıran Mısır Fetva Kurumu'na teşekkür ederim*" şeklinde alaycı bir ifade kullanmıştır(2020). Benzer şekilde @sabah7472 (2020) isimli kullanıcı "*Mısır Sultanı şeyhleri tarafından yasaklanan diziyi kimler izlemeye geldi?"* diye soru yöneltmiş ve 87 beğeni almıştır. Bu yorumun altına çok sayıda Mısır ve Arap dünyasının yöneticilerini eleştiren cevaplar da yazılmıştır (@Imrankhan-gp3mh: "*Çünkü Arapların çoğu, şarlatan medyayı ve şeyhleri finanse eden İsrail tarafından yönetiliyor*" gibi).

Pakistan Televizyonu'nun (PTV) isimli devlet kanalı Türk dizisi "Diriliş Ertuğrul'u Başbakan Imran Khan'ın tavsiyeleri üzerine ve Urduca dublajlı olarak yayınlamıştır. Dizi Pakistan'da hakkında makaleler (Bhutto, 2020) yayınlanacak kadar toplumsal bir fenomen haline gelmiş, Lahore şehrinde 2020 yılı içerisinde diziden esinlenilerek yapılan bir heykel bile dikilmiştir. Bir sivil toplum kuruluşunun başkanı olan Muhammed Şahzad Cheema, "*Heykel, Osmanlı Sultanlığı'na olan sevgimizin ve Ertuğrul'un yürüttüğü ve bize (Müslümanlara) tüm dünyada saygı kazandıran cihadın bir hatırlatıcısıdır*" demiş ve insanların, Ertuğrul'un adını vermeyi planladığı meydanda yer alan heykeliyle selfie çekmek için "çok uzaklardan" geldiğini belirtmiştir (thejakartapost.com/ 2020).

Pakistan, "Diriliş Ertuğrul" dizisinin en çok popüler olduğu ülkelerin başında gelmektedir. Pakistan, Ertuğrul'un *Youtube*'daki küresel kitlesinin yüzde 25'ini oluşturmaktadır (Subramanian, 2020). "Diriliş Ertuğrul"un Türklerden çok kimlik açlığı çeken Pakistanlıları etkisine aldığını söyleyen İhsan Gani (2022) dizinin yayınlanmasının ilk 20 günü içinde Pakistan'da 133 milyon kişi tarafından izlendiğini, ve PTV'nin *Youtube* kanalında 2020'de 390 milyon görüntülemeyi geçtiğini belirtmiştir. Dizi, 3 milyar izlenme sayısına ulaşarak bugüne kadarki en iyi dramatik eser olarak Guinness Dünya Rekorları Kitabı'na girmiştir (Farooqi, 2020). Global Village Space (2020) web sitesi, "Dirilis Ertuğrul"un 39 farklı dilde dublajlanarak 72 ülkede yayınlanmasını ve 3 milyara ulaşan izlenme sayısını haberleştirmiştir.

Dizinin bu kadar popüler olması ülke medyasının ve akademisyenlerin de dikkatini çekmiş olup çok sayıda makaleye konu olmuştur. Dizinin yüksek popülaritesi Pakistan'da görüşleri kutuplaştırmış, bazıları bunun yerel kültür için bir tehdit olduğunu ve şiddeti teşvik ettiğini düşünürken, diğerleri Müslüman kahramanları yücelttiği için alkışlamıştır. BBC Asya muhabiri Shayista Farooqi (2020)'nın BBC.com internet haber portalında yazdığı makalede dizinin Pakistan'ı büyülediği başlığı kullanılmıştır. Farooqi dizinin Müslüman "Game of Thrones"[11] olarak tanımlandığını ve Pakistan'da bu kadar tutulmasının ana nedenlerinden birinin Pakistan Başbakanı İmran Han tarafından destekleniyor olması olduğunu belirtmiştir. Farooqi'nin haberine göre İmran Han sadece diziyi tavsiye etmekle kalmamış, devlet televizyonu PTV'ye Urduca yayınlamasını söylemiştir. "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Pakistan'ın İslam medeniyetinin önemini anlamasına yardımcı olacağını iddia ederek dizinin gönüllü tanıtımını yapmış, Urduca Ertuğrul Gazi adıyla yayınlanan dizi, bu açıklamalarından sonra Pakistan'da izlenme rekorları kırmıştır. Pakistan'da "Diriliş Ertuğrul" dizisine yönelik gazetelerde çıkan haberlere baktığımızda yazarların diziyi Pakistan'ın kendi siyasi ve toplumsal dinamikleri açısından değerlendirdiğini görmekteyiz. Gerek eleştirel bakanlar gerekse övgü ile bahsedenler diziye bir televizyon programına yönelik değerlendirme yapmaktan ziyade siyaseti ve toplumu fazlasıyla etkileyen çok boyutlu bir proje muamelesi yapmaktadırlar. Bu anlamda Pakistan Müslüman ülkeler arasında daha detaylı incelenmesi gereken bir vaka olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir taraftan diziyle birlikte Türkiye ile Pakistan arasındaki geçmişten gelen tarihsel iletişimler gündeme getirilirken, iki toplum arasında benzerlikler kurulmaya çalışılmakta, diğer taraftan diziye "daha dindar" bir gençlik yetiştirme gibi bir misyon yüklenmektedir. İki ülkenin siyasi aktörlerinin önünü açarak desteklediği bu "projenin" nasıl bir ajandası olduğu ve olası sonuçlarının neler olacağı konusundaki yorumları çeşitli medya ve akademik yazılardan takip edebilmekteyiz. Başka bir ülkede bu kadar gündem olan bir Türk dizisinin kamu diplomasisi, kültür diplomasisi adına sonuçlarının olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu olası sonuçlardan ilkinin birlik beraberlik teması üzerinden güç elde edecek bir ümmet anlayışına çekilmek istenen ulus devletler olacağını söylemek biraz abartılı görünmekle beraber üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur ve izleyici yorumlarından anladığımız kadarıyla hemen her Müslüman toplumda bir miktar

[11] Amerikan yapımı fantastik televizyon dizisi.

karşılık bulmaktadır. Bir diğer olası sonuç din ve siyasi yönetim şeklinin Müslüman ülkelerde hangi formüle göre şekillenmesi gerektiği konusunda ortaya bir model konması olabilir. Laik demokratik sistem ile şeriat sistemi arasındaki yelpazede dünya siyaseti ve bölgesel dengeler açısından en uygun olacak modelin formüle edilmesi gibi bir amaca hizmet etmesi açısından diziler mesaj aktarımı açısından kullanışlı araçlardır. Bu husus da abartılı bir yorum olarak görülebilir ancak Arap baharı sonrası yeniden şekillenmeye çalışılan Orta Doğu coğrafyasının içinde bulunduğu durum değerlendirildiğinde gerçeklik payı olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bir başka olası sonuç ise kültürlerin ortak özellikleri öne çıkarılarak hedef kitlelerin Türkiye'ye yönelik ilgilerinin ve sempatilerinin artması sayesinde siyasi, ekonomik, sosyal ilişkilerin de artmasını tetiklemesidir. Ancak kültürel benzerliklerin diziler vasıtası ile hedef toplumlara mesaj olarak aktarılması beraberinde günümüzün en önemli sorunlarından biri olan "göç" sorununa da hız verebilmektedir ki bu konu önemi açısından ayrı bir çalışma konusu olarak incelenmeyi hak etmektedir diye düşünmekteyiz.

İmran Han'ın bu kadar "hevesle" dizinin tanıtımını yapmasının sebebi olarak Pakistan menşeli bazı yazarlar bunun İmran Han'ın Pakistan'ı ideal bir İslam toplumu (Hz. Muhammed'in Medine'de yarattığı ilk Müslüman toplumla uyumlu) olarak kurma hedefiyle örtüşmesini göstermişlerdir (Subramanian, 2020). Arabnews.pk isimli haber portalına röportaj veren İmran Han'ın yayın danışmanı Dr. Firdous Ashiq Awan, Müslüman dünyasının kendi kültürel mirası ve değerleri olduğunu belirterek bu dizi sayesinde, özellikle genç nesiller arasında İslam tarihi anlayışının aydınlatılabileceğini belirtmiştir. Awan, "*İslamofobiye karşı koymak ve İslami değerlerin anlaşılmasını geliştirmek için medya içeriğini paylaşmak da Başbakan İmran Han'ın vizyonudur*" diyerek Başbakanı desteklemiştir (Shabbir, 2019). Dawn gazetesinde yer alan bir makale ise (Riyadh forced…,2019) Başbakan Han'ın, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Malezya Başbakanı Muhammed ile BM Genel Kurulu'nda bir araya geldiğini, ve yükselen İslamofobi olarak adlandırdıkları olguya yönelik bir karşı anlatı oluşturmak için bir TV kanalı açma fikrini ortaya attığını belirtmiştir.

Başbakan İmran Han gibi düşünen kimi yazarların, dizinin İslam dininin ve değerlerinin hem Pakistan'daki gençliğe hem de dünyaya öğretilmesi adına bir misyon yüklendiğini düşündüklerini görmekteyiz. Örneğin, yerel günlük gazete The Nation'da

yer alan bir makalede de (Azam, 2020) dizinin Müslüman kahramanları, İslam tarihini ve ahlakını haklı olarak yücelttiğini yazmıştır. *Youtube* platformundaki Tabii Urdu kanalında yorum yapan izleyiciler arasında bu doğrultuda görüş belirten, Müslüman olarak özgüvenlerini yerine getiren ve İslamiyet'e vurgu yapan çok sayıda yoruma rastlanmıştır. Örneğin; @aiza_tarar5 (2020) isimli izleyici "*Ne kadar harika bir tarih, Müslüman olmaktan gurur duyuyorum*" şeklinde yazmış ve diğer izleyicilerden 148 beğeni almıştır. @hamnashah7413 (2020) isimli izleyici ise; "*Harika bir dizi. Bütün Pakistan bir sezon bile izlese gururlu bir nesil yetişecek*" yorumu ile yine dizi vasıtası ile gençliğe özgüven kazandırılabileceğini düşünmektedir. Benzer şekilde @munawarshan4155 (2021) isimli izleyici, "*Bu drama aslında İslam'ın ve Müslümanların gücünü artırıyor*" diyerek dizinin İslam dünyasına güç kattığından bahsetmiştir. Yine dünya Müslümanlarının birlik ve beraberliğine vesile olduğunu düşünen bir izleyici (@shaziasumbul1116, 2020) "*Bu dizi dünya çapında pek çok Müslümanı bir araya getirdi ve dünyanın her yerindeki Müslümanlar arasında bir milliyetçilik ve birlik duygusu yarattı*" şeklinde kesin bir ifade kullanmıştır.

Müslüman izleyicilerin yanı sıra *Youtube* portalındaki Urduca dublajlı bölümlerin altına Hindu olduğunu belirten izleyiciler de yorum yapmıştır. Bu izleyicilerin yorumları diziyi izledikten sonra değişen İslamiyet algılarını somutlaştırdıkları için dikkate değerdir. Örneğin; @kalitasingh (2022) isimli izleyici Hindu olduğunu belirtmiş ve diziyi 5 sezondur izlediğini söyleyerek "artık İslam'ı eskisinden daha çok seviyorum" demiş ve diğer izleyicilerden 525 beğeni almıştır. Aynı şekilde @sandeepkumar-pe3ht (2022) isimli izleyici de Hindu olduğunu belirterek 5 sezon boyunca tüm bölümleri izlediğini yazmış ve gerçek İslam'ı anlatanlara saygı ve şükranlarını iletmişti. Bu izleyicinin yorumuna da 609 beğeni gelmiştir. @amansrivastava3775 (2022) izleyici yine "*Ben bir Hindu'yum ve bu harika dizinin tüm sezonlarını izledim*" diye yazmış ve bu diziyi izledikten sonra İslam'a olan saygısının %100 arttığını belirtmiştir. Bu izleyiciye de 750 beğeni gelmiştir. @rachanamaharjan323 (2021) diziye bağımlı olduğunu belirtmiş ve "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Müslüman dinine olan bütün bakış açısını değiştirdiğini yazmış ve bu yorumuna 236 beğeni almıştır. Yine @nitinhingda5672 (2022) isimli izleyici "*Hinduyum ama bunu 5 sezon boyunca izledikten sonra İslam'ı eskisinden daha çok seviyorum*" yazmış ve diğer izleyicilerden 13 bin üzerinde oldukça yüksek bir beğeni almıştır.

Dizinin Pakistan gençliğine İslami değerleri öğretmesinin yanı sıra dünya genelinde söz konusu olan İslamofobi'ye karşı olumlu yönde etkisinin olduğunu düşünenler vardır. Örneğin, Pakistan menşeli bir haber portalı olan The Global Village Space'de yer alan bir makale (2020) "Müslümanlar, küresel medyada güçlü ve olumlu bir tasvir için can atıyorlardı. Ve Diriliş Ertuğrul, Müslümanların yüceltici bir tasvirini görmek için bu çaresizliği doyurmuş gibi görünüyor" ifadesini kullanmıştır. The News Daily'de yazan gazeteci Aamna Haider Isani (2020), dizinin tarihi gerçekliğini sorgularcasına "*gerçek Türk tarihinden faydalanılmış ancak kurgusal*" olarak nitelemiş olmasına rağmen "Diriliş Ertuğrul"un İslam'ı, barışsever bir din olarak ve Müslümanları cesur, nazik ve ilkeli insanlar olarak göstermesi ile dünyadaki İslamofobi ile mücadelede önemli bir amaca hizmet ettiğini düşündüğünü de belirtmiştir. *Youtube* kanalında dizinin bölümleri altına yorum yapan ve Keşmir bölgesinden yazdığını belirten @seemabshaikh3535 (2020) isimli izleyici, "*İşte bu gerçek İslam! Benim İslamım...Bu aptal medyanın dünyaya yansıttığı İslam değil*" diye ifade ederek bir anlamda medyanın tetiklediği İslamofobi'ye gönderme yapmıştır. Akademik çalışmalarında "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Pakistan toplumu üzerindeki etkisini inceleyen Ghanghro ve ekibi (2021), dizinin tamamen İslam inancının yeniden canlandırılması üzerine kurulmuş olduğunu iddia etmiştir. Türk tarihinde hiçbir dizinin, "Diriliş Ertuğrul"un yaptığı kadar İslami kuralları, yükümlülükleri ve şeriat ve hukukun üstünlüğünü bu kadar açıkça savunmadığını, İslam'ın kılıç yardımıyla yayıldığı kanaatinde olan kötü niyetli zihniyetlere cevap vermeye çalıştığını söyleyerek diziye iddiali bir anlam yüklemiştir. Nithya Subramanian (2020), ise Asya Çalışmaları Enstitüsü'nde kaleme aldığı "Ertuğrul: Pakistan için bir Türk lokumu" başlıklı araştırma makalesinde İslami değerlerin tasviri ve dünya çapındaki Müslümanlara hitap eden en büyük Müslüman alimlerden biri olan İbn'l Arabi'nin içerdiği hikmetli sözlerin, Diriliş Ertuğrul'u diğer Türk dizilerinden farklı kıldığını belirtmiştir. İmran Han'ın çağrısı toplumda da karşılık bulmuştur. Örneğin, 38 yaşındaki izleyici Rehan Ali, "Diriliş Ertuğrul"un yaşları beş ile dokuz arasında değişen üç çocuğu için İslami dini inançları ve ailenin önemini pekiştirmeye yardımcı olacağını umarak, tüm ailesi bir toplanıp 14 saat boyunca düzinelerce bölüm izlediğini belirtmiştir (Hasan, 2020). *Youtube* platformunda da bu doğrultuda yorum yazan izleyiciler vardır. Örneğin; @amaanansari4161 (2020) isimli izleyici ise "*İslam kültürü ve Müslüman inancı budur. Dizide çok iyi bir şekilde gösterilen, gerçek Müslümanların uyguladığı ve takip ettiği şey budur*" diyerek diziyi adeta bir İslam

belgeseli gibi kabul etmiştir. Yine başka bir izleyici "*bu dizi inanç, ümit, saygı, adalet, yiğitlik, cihat vb. konularda İslam'a dair pek çok rehberlik sağlıyor*" (@liontiger9579, 2022) diye yazarak adeta diziyi İslam eğitimi yapan bir program olarak algılamıştır. Aynı doğrultuda yazan @science_7860 (2022) isimli izleyici diziyi; "*çok sayıda İslami öğreti içeren harika bir Müslüman tarihi dizisi*" şeklinde nitelemiş ve diğer izleyicilerden 517 beğeni almıştır. @mustaaqkhan8780 (2020) isimli izleyicinin *"Diriliş Ertuğrul" gibi daha fazla İslami diziye ihtiyaç var"* şeklindeki yorumuna da 510 beğeni gelmiştir.

Ayrıca, Hacettepe Üniversitesi'nin "Bir Şey Daha" (2020) projesi kapsamında dizinin Pakistanlı hayranlarının yaptıkları yorumlar da vardır. Örneğin, bir izleyici "*Diziler sayesinde birçok geleneği ve güzellikleri keşfediyorum. Favori dizim "Diriliş Ertuğrul. Türkler saygılı ve gelenekçi insanlar*" şeklinde mesaj yazmıştır. Tüm bu izleyici yorumları değerlendirildiğinde, "din"i bir güç politikası olarak kullanıp toplumlar üzerinde etki alanı açma stratejisinin dini otoriteler üzerinden değil de, bir dizi üzerinden yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu yolla, toplumlar arası iletişim kanalı açan ve dış politikanın şekillenmesinde etkisi olan bir uygulama alanı olarak (Aydemir, 2016, s.124) inanç diplomasisi kapsamında değerlendirilebilir. Osmanlı Devletinin hilafet makamına sahip olması sayesinde bölgesel güç dengelerini sürdürülebilmesi ve en zayıf düştüğü zamanlarda dahi sözü geçen bir siyasal aktör olması sağlanabilmiştir. Her ne kadar Diriliş Ertuğrul dizisinin geçtiği dönemde hilafet makamı Osmanlı Devletinin elinde değilse de birlik beraberlik üzerinden bu makama gönderme yapıldığını düşünmekteyiz. Din üzerinden sağlanan birliğin düşman unsurlara karşı büyük bir güç oluşturacağının, yaptırım kabiliyetinin yüksek olduğunun ima edilmesi Payitaht: Abdülhamid dizisinde olduğu gibi bu dizide de izleyiciye aktarılan satır arası mesajlardandır ve global bir dini lider arayışına cevap vermesi açısından inanç diplomasisi kapsamında değerlendirilebilir. İzleyici yorumlarındaki "Halife" özlemine yönelik ifadeler bu tespitimize destek olur niteliktedir diyebiliriz.

Pakistan Başbakanı İmran Han, diziyi açıkça desteklediği için ülkesinde bazı eleştirilerle de karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, Dawn gazetesinde yer alan bir habere göre ('Who is running…, 2020), muhalefet senatörü Mushtaq Ahmad Khan parlamentoda Diriliş Ertuğrul dizisi üzerinden "Ertuğrul şovunu yayınlayarak Medine Devleti'ni inşa edemezsiniz" diyerek Başbakan Han'ı eleştirmiştir. Saima Jafri, (2020)

ise Naya Daur isimli web sitesinde "*Ertuğrul' Naif Zihinlerin Beynini Yıkamaya Yönelik Bir Propaganda Dizisi*" başlığı ile yazdığı yazıda "Diriliş Ertuğrul" dizisinin kültürel olarak Türklerden kökten farklı olan Pakistan toplumuna Osmanlı hegemonyasının dayatılması olduğunu sert bir dille ifade etmiş, İmran Han'ı da halkını kaliteli eğitimle eğitmek yerine tarihi ve İslam'ı bu diziden öğrenmelerini salık vermesinin sorumsuzluk olduğunu yazmıştır. Diziyi propaganda olarak nitelendiren bir başka isim de Pakistanlı deneyimli aktör ve yönetmen Jamal Shah'dır. Shah, "Diriliş Ertuğrul" çılgınlığının tehlikeli olduğunu, çünkü Pakistanlı liderler tarafından gençleri manipüle etmek için kullanıldığını iddia etmiş, "*Bu dizi tamamen propagandacılık, Pakistan içinde, Batı'da ve Hindistan'da yaygın bir Müslüman karşıtı duygu olduğuna dair bir izlenim var. Dolayısıyla yetkililer bundan faydalanmak istiyor*" ifadesini kullanmıştır. Pakistanlı akademisyen Hoodbhoy de yine "Diriliş Ertuğrul" dizisinin açıkça propaganda amaçlı ve ideolojik olarak motive edildiğini belirtmiştir. "*Bir amaç için üretilmiştir. Ama ne amacı?*" diye sorarak şüphesini belirten bir ifade kullanmıştır (www.dawn.com,2020b).

Krzysztof Iwanek'in (2020), Pakistan menşeli "The Diplomat" isimli internet portalında kaleme aldığı bir makalede, Başbakan Han'ın gösteriyi tanıtarak "muhtemelen Pakistan'ın ortaklığını güçlendirdiği bir ülke olan Türkiye'de siyasi puan kazanmaya çalıştığını" iddia etmiştir. Han'ın İslami değerleri" teşvik edecek bir gösteri isteyerek Diriliş Ertuğrul dizisini işaret ettiğini belirtmiştir. İslami değerler içerdiğini ancak onları gerçekten teşvik edip etmediğinin tartışmalı olduğunu da eklemiştir. Dizide inancın vurgulandığı anlar olduğunu ancak hikayenin, Ertuğrul'un düşmanlarıyla savaşması ve diğer zorluklarla yüzleşmesi hakkında olduğunu ve bunu yapma biçiminde pek "İslami" bir şey olmadığını iddia etmiştir. Benzer şekilde Pervez Hoodbhoy (2020) de, dizide gösterilen yoğun şiddet ve kafa kesmelere atıfta bulunarak "*Eğer Ertuğrul İslam'ı bir barış dini olarak yansıtmaya ve İslamofobiye karşı koymaya çalışıyorsa, o zaman tam tersi başarılır*" diye yazmıştır.

Pakistan Lahor'da bir grup akademisyen (Yasin ve Diğerleri, 2021) "Dirilis Ertuğrul" dizisinin Pakistanlı gençlerde İslam bilincini ve anlayışını arttırmadaki rolü konusunda bir araştırma yapmışlardır. Bizzat ülkenin Başbakanı İmran Han tarafından tam da bu gerekçelerle tanıtımı yapılan dizinin beklenildiği gibi bir etki yaratıp yaratmadığının anlaşılması açısından araştırmanın bulguları çalışmamız açısından da incelemeye değer bulunmuştur. Lahore College for Women Üniversitesinden Dr.

Zaeem Yasin ve ekibinin yaptığı çalışmada Pakistanlı gençler dizinin dünyaya İslamofobi'ye bir cevap olduğu konusunda çoğunluk olarak hemfikirdir. Araştırmanın sonucu, gençlerin neredeyse yarısının Diriliş Ertuğrul'un gerçek İslami değer ve normları teşvik ederek Pakistan'ı ideal bir İslam toplumu haline getirdiği konusunda da hemfikir olduğunu göstermiştir. Araştırmada ayrıca katılımcı gençlerin yarısının "Diriliş Ertuğrul"un kendilerine ve diğer insanlara İslam kültürü ve tarihi konusunda eğitim verdiğini düşündüğü, diziyi izledikten sonra çok sayıda insanın İslam'ı daha iyi tanıdığını veya anladığını kabul ettiği görülmüştür. Anket ve focus gurup çalışmaları ile Dr. Zaeem Yasin ve ekibinin elde ettiği verilere göre halkın yarısı "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Pakistanlı Gençleri Müslüman inançları ve kimlikleri konusunda tutkulu olmaya teşvik ettiğini ve dizide sık sık "Zafer senin değil, Allah'ındır" diyerek gençleri Cihad konusunda eğittiğini düşünmektedir. Daha da çarpıcı bir çıktı olarak katılımcılara göre günümüzün uleması İslam'ı çok zor bir din olarak öğretmekte buna karşılık "Diriliş Ertuğrul", İslam'ı temsil etme biçimi ile Pakistan gençlerinin dini daha kolay anlamasını, dinleriyle ve kimlikleriyle gurur duymalarını sağlamaktadır. Araştırmanın bu bulgusu şaşırtıcı bir şekilde diziye, kapsamını aşan bir misyon yüklenmiş olduğunu göstermektedir ve dizi Pakistan gençliği için bir televizyon şovundan çok daha fazlası haline gelmiştir.

"Diriliş Ertuğrul" dizisini seyreden Pakistanlı izleyicilerinin dizinin çeşitli boyutları ile bağlantı kurmaya ve ortak nokta bulmaya çalışma çabaları da başarılı bir kültürel diplomasi örneği olarak verilebilir. Örneğin dizideki dizinin yoğun işlemeli kadın kıyafetlerinin, Pakistan'ın Güney Belucistan eyaletinden kadınların normalde giydiği bir elbise olan Balochi Dochi Pashk'a benzetilmesi ve bu benzerlik üzerinden Belucilerin kökenleri ve Türklerle olan bağlantıları hakkında bir tartışma başlatılması (Hasan, 2020) ayrıca bu Türkiye ile ortak nokta bulma amacıyla Belucistan'ın yanı sıra kuzey bölgelerindeki kadınların da çok benzer şekilde giyindiğinin belirtilmesi (Isani, 2020) bu anlamda dikkate alınması gereken bir ayrıntıdır. Ortak nokta bulmaya çalışma çabalarına dini inanç ve gelenek üzerinden daha yoğun rastlanmakta ve insanlar, diziyle derin ve kişisel yollarla bağlantı kurmaktadırlar. Rehan Ali isimli Pakistanlı izleyici "*Çocuklarım için iyi olan şey, Es-selamu aleykum diyen bu karakterleri görmeleri, onlar da bizim gibi dua ediyorlar. Onlar da bizim gibi ölülerini toprağa veriyorlar*" diyerek bu çabayı ifade etmiştir. İzleyici kurgusal Hollywood karakterlerinin aksine Ertuğrul ile bağ kurabileceğini "*Batılı bir kahramanla ilişki*

kuramam ama Ertuğrul'da aile değerleri ve inancın ince bir şekilde özümsenmesi var ve bunların hepsi çocuklarım için iyi bir rol model olarak ortaya çıkıyor." Sözleri ile ifade etmiştir (Hasan, 2020). Pakistanlı gazeteci Rafay Mahmood da Pakistanlıların Türklerle ortak bir geçmişi olduğunu söylememiş, Pakistan ve Hindistan'daki Müslümanların 20. Yüzyıl başındaki Hilafet Hareketi olarak bilinen şeyde Osmanlıların arkasında toplandığını hatırlatmıştır. Mahmood, "*Vicdanımızda, Hilafet'in günleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kırılmamış bir zincir olduğunu hissediyorum*" diye eklemiştir (Hasan, 2020). Bu açıklamalar ışığında, dizi hem güncel hem de tarihsel süreçte iki ülke arasında duygusal köprülerin kurulması yönünde tetikleme yapmıştır demek yanlış olmayacaktır. Benzer bir bağ Hindistan yönetimindeki sorunlu bölge Keşmir'de yaşayan Müslümanlar arasında da kurulmuştur. Söz konusu bölgeden izleyenler dizi içeriklerini günlük acılarıyla ilişkilendirmiştir. Diriliş Ertuğrul'un beş sezonunu tamamlayıp, dini çekiciliği ve güçlü mesajı nedeniyle tekrar izleyen 27 yaşındaki üniversite öğrencisi Ebu Bakar, "*Allah'ın izniyle bir gün bizim de acılarımızın sona ereceğine dair bana umut veriyor" dedi. "'Ezilen' bir Müslüman olarak bu diziye güçlü bir şekilde bağlıyım. Dizinin, Kültürel, sosyal, politik ve dini bir çekiciliği var*" diyerek dizide tasvir edilen koşullarla Keşmir'deki koşulların aynı olduğunu, Ertuğrul Gazi gibi bir Allah'ın Adamı, baskıyı, adaletsizlikleri ve zulmü sona erdirmek için Keşmir'e gelmiş gibi hissettiriyor" diye ifade etmiştir. Delhi'de siyasi aktivist olan ve gösteriyi yakın zamanda izlemeye başlayan Nabiya Khan ise "*Ertuğrul inanç, disiplin ve adaletsizliğe karşı mücadeleyi onaylıyor*" diye belirtmiştir (Azad Essa, 2020b). Aynı şekilde siyasi analist Noor Mohammad Baba, ölüm ve yıkımın Keşmirliler için on yıllardır ortak bir manzara olduğunu ve "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Keşmir'deki büyük popülaritesinin savunduğu İslami değerler sayesinde kurulan kültürel yakınlık sebebiyle oluştuğunu ve insanların içeriğiyle ilişki kurdukça daha da arttığını ve belirtmiştir (Sıdıq,2020). Bu yakınlık sebebi ile birçok ebeveynin yeni doğan bebeklerine Ertuğrul adını vermesi sayesinde kalıcılık sağlaması ise kültürel diplomasinin başarısının göstergesidir diyebiliriz.

Dizinin Pakistan toplumundaki kadın algısı üzerine yaptığı etkiyi de göz ardı etmemek gerekir. Zira Arap Baharı boyunca Batılı yazarlarca öne sürülen diziler vasıtası ile Türkiye'den yeni bir kadın modelinin Arap dünyasına aktarılması konusu benzer şekilde karşımıza çıkmış, halkın dikkatini çekmiştir. Örneğin, Yasin ve

Diğerlerinin (2021) yaptıkları akademik çalışma bulgularına göre seyirciler "Diriliş Ertuğrul"da dizisindeki Hayme Ana ve Halime gibi güçlü kadınların şu anda toplumlarında gördüklerinden tamamen farklı olduğunu belirtmişlerdir. Dizinin izleyicilerinden banka çalışanı Shahid, "*kadınların ev işlerini yönetirken aynı zamanda finansal olarak da yardımcı olan güçlü bireyler olarak tasvir edilmesinden hoşlandım*" demiştir. Ertuğrul'un annesi Hayme Hatun'un, kabilenin çıkarları için adalet duygusu arasında denge kurmasını, "First Lady" olarak törensel rolünü oynarken diğer kadınlarla birlikte halı atölyesini yönetmesini ve kocasına sürekli destek olmasını çok beğendiğini belirtmiştir (Hasan, 2020). Dizideki kadın temsili sadece Pakistanlı izleyicilerin dikkatini çekmemiştir. www.middleeasteye.com'un Güney Afrikalı ödüllü gazetecisi Azad Essa (2020b) "Diriliş Ertuğrul" dizisini incelediği makalesinde kadın karakterlerin güçlü ve iddialı olarak yansıtıldığını, Ertuğrul'un annesi Hayme, eşi Halime Sultan, baldızı Selcan ve daha sonra Aslahan ve İlbige Hatun gibi diğer karakterlerin ufuk açıcı roller oynadıklarını ifade etmiştir. "*Cevap veriyorlar, emir veriyorlar, kavga ediyorlar, ölüleri taşıyorlar. Bu karakterler boşluk doldurmak için yer almıyorlar, anlatıyı şekillendiriyorlar ve Müslüman kadınların İslam tarihinde sıklıkla unutulan veya silinen rolüne saygı gösteriyorlar. Göçebe yaşam tarzı, cinsiyetler arasında daha fazla eşitliğe izin veriyor ve bence izleyiciler bunu çok çekici buluyor*" şeklinde beğenisini dile getirmiştir. "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Pakistan izleyicileri üzerindeki sosyal etkisini araştıran bir başka akademik çalışmada "Diriliş Ertuğrul" dizisindeki kadınların aşağılanmıyor ve değersizleştirilmiyor olması, aksine erkeklerle birlikte liderlik ve devlet işlerini yönetme gibi katalizör rolleri nedeniyle büyük saygı görmeleri toplumda beğeni ile karşılanmış, dizinin Müslüman kadınların İslam öğretisi ve tarihindeki rolünü vurgulamasından memnuniyet duyulduğu belirtilmiştir (Ghanghro ve Diğerleri, 2021). Kadınların güçlendirilmesi, programın ayrılmaz bir teması denirken, Pakistan tarihi ile karşılaştırma yapılarak Pakistan halkının İslam dünyasının ilk başbakanı Benazir Butto'ya sahip olduğunu hatırlatmışlardır (Ghanghro ve Diğerleri, 2021). Pakistan dışında Müslüman coğrafyadan başka yazarlar da dizideki kadın modeli konusunda fikir beyan etmiştir. Örneğin, Fas'lı Sihad El-Idrissi, "Diriliş Ertuğrul" dizisinin Yumuşak Güç etkisini incelediği kitabında dizinin, kadınlara daha derin ve daha gerçekçi bir rol biçtiğini ve daha önce Osmanlı dönemi kadınlarına dair aktarılan entrikacı ya da zayıf, etkisiz stereotipini değiştirmeye çalıştığını yazmıştır. Kadın kişiliklerin, dizide yaşadıkları obanın erkek ve kadınlarına danışmanlık ve akıl hocalığı

yapma ve aynı zamanda gelecekteki politikaların belirlenmesine doğrudan müdahale etme görevini üstlenerek güçlü ve etkili bir varlık olarak öne çıktıklarını belirtmiştir. Kadınların ayrıca topraklarının egemenliğine karşı mücadelede ve savunmada liderlik rollerinde de yer aldıklarını belirterek bunun Türk kadınının Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar haklarını kazanamadığı iddiasını da çürüttüğünü ifade etmiştir (El-Idrissi, 2019 :17). Müslüman coğrafya dışındaki Asya ülkelerinden de dizinin kadın tasvirine yönelik olumlu yorumlar gelmiştir. Örneğin doktora öğrencisi Sweta Kushwaha, "*Hayme Hatun veya Aslihan Hatun gibi aşiretlere başkanlık eden veya ikinci komutan pozisyonlarına atanan ve erkekler tarafından bu şekilde kabul edilen veya kenarda çalışmayı seçen ancak yine de kabilelerinin/ailelerinin güvende kalmasını sağlayan çok sayıda kadın var*" demiştir. Buradan yola çıkarak Pakistanlıların yaptığı gibi kendi tarihlerindeki kadın kahramanları arama çabası söz konusudur. Mesela Babür sarayının kadınlarının güç merkezi oldukları, Saray yaşamının ve göçebe yaşamın ilk belgelenmiş tarihi olan Baburname'de, Babür'ün teyzelerinin, kız kardeşlerinin, büyükannesinin ve yeğenlerinin nasıl özgürce fikir beyan ettiklerini ve politikayı, veraseti ve esasen iktidar akışını nasıl etkilediklerini ortaya koyduğunu gündeme getirmişlerdir (Ghosh, 2021). Diğer taraftan kurgudan çıkıp gerçek hayatta karakterleri canlandıran oyuncuları takip eden Pakistanlı hayranların bazı kadın yıldızların muhafazakar olmayan kıyafetler giymesine tepki göstermeleri ve dizideki oyuncuların istedikleri kadar İslami olmadıkları için üzülmeleri de ayrıca izleyicilerin kurguyu algılama şekilleri açısından ilgi çekici bir ayrıntıdır (Han, 2020).

Dizinin Pakistan'da bu denli popüler olmasının sebebini Pakistanlıların kimlik sorununa bağlayan yazarlar da vardır. Bezhan ve Khattak (2020), 1947'de Pakistanlıların kimlik boşluğunu doldurmak için Türk dizisine yöneldiğini belirtmiş, Hindistan'ın bölünmesinden doğduğundan beri bir kimlik krizi yaşadığını söylemişlerdir. Nasıl bir milliyetçilik modeli ve nasıl bir İslam modeli uygulanacağı yönünde ülkede hala bir kafa karışıklığı olmasının bu modelleri dışarda aramalarına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Pakistan'ın ulusal kahramanlarının çoğunun, eski Afgan kralları, Pers imparatorları ve Arap hükümdarları da dahil olmak üzere yabancı Müslüman figürler olduğunu belirten Bezhan ve Khattak (2020) son zamanlarda ise Türk tarihinden İslami öğelerle donatılmış bir karakterin yeni kahramanları olduğunu yazmışlardır. Aynı doğrultuda fikir beyan eden Lahor'daki Forman Christian College-

Üniversitesi'nde profesör olan Pervez Hoodbhoy, Pakistan'ın "*eksik kimlik oluşumuyla birleşen kültürel bir boşluğa*" sahip olduğunu ifade etmiştir (www.dawn.com,2020b). Bu boşluğu politikacıların teşviki ile yabancı karakterlerle doldurma çabasını eleştiren Hoodbhoy, "Diriliş Ertuğrul" gibi kültürel ithalatın Pakistan toplumunu "dar görüşlülüğe" iteceğini söylemiştir. "*Genç Pakistanlılara, eski zaferlerin kılıç kuşanarak ya da sadece silah zoruyla geri alınabileceği söyleniyor*" diye eleştirerek bunun tehlikeli ve yanlış bir yol olduğunu belirtmiştir. Güney Pencap'ın bir köyünde oynayan 7 ila 10 yaşındaki çocukların bir tahta bir kılıç ile oynarken çekilen görüntülerinden bahsederek çocukların "Ben bir Müslümanım, kafirlerin kafalarını keseceğim" dediğini adı sorulduğunda ise "Ertuğrul" diye yanıtladığını örnek olarak göstermiştir (www.dawn.com, 2021). Gazeteci Garewal (2020) da Pakistan'daki milliyetçiliğin henüz şekillenmemiş çerçevesi ve kimlik sorunlarını irdelediği makalesinde, Pakistan'ın yabancı ideolojileri, kahramanları ve tarihi ithal etme konusundaki takıntısını "Diriliş Ertuğrul" dizisi üzerinden eleştirmiştir. Dizide olduğu gibi, kafirlerin kılıç gücüyle yok edilmesi temasıyla dolu bir senaryonun sunulması bir ilham kaynağı olarak gösterilmesinin sorunlu olduğunu ifade etmiştir. Bu eleştirel bakış açılarını da değerlendirdiğimizde, kimliği ve ideolojik yönü henüz oturmamış ve tarihsel olarak genç bir devletin halkının kendilerine "ithal" de olsa idol arayışlarına cevap veren bir şey bulduklarında bunun peşine takılırken yukardaki elit kesime pek de kulak asmadıklarını dizi bölümleri altına yapılan izleyici yorumlarından da görebilmekteyiz. Etki alanını genişletme amacı ile bu gibi ülke/toplumlara kamu diplomasisinin nasıl uygulanacağı konusu hedef toplumun özellikleri incelenerek tespit edilebilir. Buradan yola çıkarak hedef kamulara yönelik içeriklerin toptancı bir yaklaşımla değil, özelleştirilmiş temalarla çalışılmasının önemini göstermektedir diyebiliriz.

"Diriliş Ertuğrul" dizisi üzerinden Orta Doğu'daki politik çekişmeleri, güç dengelerini yorumlayan New York'ta yaşayan akademisyen Dr. Rajesh T. Krishnamachari (2020), eurasiareview.com sitesinde yazdığı analizde Arap dünyasının diziye verdiği tepkileri ve Pakistan toplumundaki yeniden yapılanmayı ele almıştır. Farklı devletlerin ve elitlerinin bu kültürel fenomene verdiği birbiri ile çelişen tepkilerinin İslam dünya düzeninin yakında önemli bir şekilde yeniden hizalanacağını gösterdiğini savunmuştur. Türkiye-İran-Pakistan-Malezya'dan oluşan yeni bir revizyonist eksenin, şu anda Müslümanların sesini dile getirme iddiasında bulunan

Arap/Körfez ülkelerine karşı öne çıkmaya çalıştığını belirtmiştir. Bu bağlamda Körfez ve ötesindeki Sünni devletlerin diziye tepkilerinin, Pakistan'ın tam aksi istikametinde olduğunu yazmıştır. "Diriliş Ertuğrul"un Başbakan İmran Han tarafından tanıtımını, İslami değerlerin savunulmasıyla ilgili değil, Sünni çoğunluğun duygusal bağını farklı bir Sünni devlete yönlendirmekle ilgili olduğu şeklinde yorumlamıştır. Pakistan devletinin, mevcut Arap boyunduruğundan ve Bollywood vasıtası ile Hindistan'ın uyguladığı kültürel taarruzdan uzaklaşma ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme özgürlüğüne sahip olacağını söylemiştir. Krishnamachari'in bölgenin jeopolitiğine "Diriliş Ertuğrul" üzerinden böyle bir yorum getirmesi, diziye yüklenen abartılı misyona bir başka örnek olarak verilebilir ve bu yaklaşımı masum kültürel diplomasinin çok ötesinde bir boyuta "*dizi politik*" diyebileceğimiz bir seviyeye taşıyabilir.

Mısır dışında Suudi Arabistan ve Körfez bölgesindeki Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi diğer bazı ülkeler diziyi yayınlamayı durdurmuş, mesajı daha da ileri götürmek için, Aralık 2019'da Suudi Arabistan ve BAE tarafından 40 milyon dolara finanse edilen Mamalik Al-Nar (veya Ateş Krallıkları) adlı bir TV dizisi başlatılmıştır (Krishnamachari, 2020). Amerika Salisbury Üniversitesi'nde Osmanlı Tarihi profesörü olan Emin Lelic, 20. Yüzyılın başlarında siyasi olarak parçalanmış ve boyun eğdirilmiş Müslüman dünyasının, halifelik biçiminde bir manevi birlik duygusuna özlem duyduğunu belirterek bu boşluğa temas eden "*Diriliş Ertuğrul"* dizisinin Türk dizilerinin Mısır, Suudi Arabistan ve BAE'de bu nedenle yasaklandığını yazmıştır (Essa, 2020b). Askari (2020), Suudi Arabistan'ın, Türkiye'nin bu kadar kolay üstünlük kurmasına tahammül edemeyeceğini Osmanlı'ya karşı eski bir kin beslediğini belirtmiştir. İngiliz ve İsrail medyası da Hindistan'da Hindu radikallerle Müslümanlar arasında artan gerilimin her iki toplumun dizi izleme pratiklerine de yansıdığını haber yapmış Hinduların "Fauda"[12], Müslümanların da "Diriliş Ertuğrul" dizisini birbirlerine karşı adeta bayraklaştırdığını yazmıştır (Pandya, 2020). Bu analistlerin ifadelerinden de anladığımız gibi yine bir kültürel diplomasi adımının toplumda yarattığı etkiden korkan rakip güçlerin konuyu adeta "*dizi savaşları*" boyutuna taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

[12] İsrail-Filistin ilişkilerine değinen bir aksiyon dizisi.

"Diriliş Ertuğrul" dizisinin tarihi gerçekliği ile ilgili olarak incelenen izleyici yorumlarında izleyicilerin herhangi bir kaygısı, soru işareti olduğu gözlenmemiştir. Ancak bu konuda Pakistanlı gazeteci ve akademisyenlerin olumsuz yönde açıklamalarına rastlanmıştır. Başbakan İmran Han'ın diziyi bizzat önerip Urduca yayınlanmasını sağlaması ile dizinin ülkede daha etkili olmasına rağmen aynı diğer bölgelerde olduğu gibi sıradan izleyiciler ile gazeteci ve akademisyenlerin farklı bakış açıları olması bu anlamda Pakistan'ın da bir istisna oluşturmadığını göstermektedir. Örneğin, Pakistanlı gazeteci Rafay Mahmood Eğer 'ortak Müslüman tarihi' diye bir şey varsa, o zaman "Diriliş Ertuğrul" kesinlikle hikayesini anlatırken büyük bir boşluğu doldurmaya yardımcı olmuştur (Hasan, 2020). Ancak yazar Krzysztof Iwanek'in (2020) Diriliş Ertuğrul'un daha çok aksiyon ve kurmaca olduğunu, muhtelif platformlarda incelediğimiz izleyici yorumlarının aksine ne dini ne de tarihi bir film olarak adlandıramayacağını ifade etmiştir. Saima Jafri, (2020) ise Naya Daur isimli web sitesinde yazdığı yazıda çoğu gerçeklikten çok hayal gücüne dayanan tarihi olaylarla dolu dizinin Arap İslami değerlerini Türklerinki gibi sunarak izleyiciyi yanılttığını iddia etmiştir. Hoodbhoy ise "Ne tarihi? Bu, hakkında neredeyse hiçbir şey bilmediğimiz 13. Yüzyıl Anadolu'sunun serbest dolaşan bir karikatürüdür" şeklindeki ifadesiyle diziye karşı eleştirel bakış açısını dizinin tarihi gerçekliğini de sorgulayarak devam ettirmiştir. (www.dawn.com, 2020b). Subramanian (2020) ve Carney (2018) ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2002'de iktidara gelmesinden bu yana, sadece İslami köklere geri dönmek için değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nu rehabilite etmek için bilinçli bir çaba harcadığını, bu çabanın ürünlerinden olan "Diriliş Ertuğrul" dizisinin eğlence ve resmi tarih arasındaki ayrımları bulanıklaştırmaktan çekinmediğini ifade etmiştir. Güney Afrikalı, İslamofobi ve ırkçılık konularında uzman gazeteci Azad Essa (2020b), Ertuğrul Gazi ve Kayı Boyu hakkındaki ayrıntıların yeterli olmadığını , Osmanlıların resmi belgelerinin ancak bir asır sonra başladığını ifade etmiş, buna rağmen "Diriliş Ertuğrul" dizisinin sahip olmadığı gerçeklerle ilgilenmediğini söylemiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, akademisyen Svetlana Boym'un "onarıcı nostalji"[13] olarak tanımladığı projesiyle tutarlı olan bir "geçmiş" icat edip bunu yaydığını iddia etmiştir.

[13] Onarıcı nostalji: geçmişi yeniden yaratma ve özel zamanları yeniden yaşama arzusuyla geçmişe bakar. İnsanlar onarıcı bir şekilde nostaljik olduklarında, hayatlarının idealize edilmiş bir altın çağı olarak algıladıkları şeyi yeniden yaratmaya odaklanırlar. Svetlana Boym (2009,s:20)

Buna karşılık, Ghanghro ve Diğerleri(2021), ise yaptıkları çalışmada dizinin tarihsel gerçekliği ile ilgili bir şüphe duymamışlardır. Çalışmalarında, dizinin Osmanlı imparatorluğunun inşasının tarihsel referanslarla incelenmekte olduğunu, yükselişi, yayılması ve Diriliş Ertuğrul'un komutası ve liderliği altında Osmanlı İmparatorluğu'nun kazandığı zaferlere ilişkin kesin gerçeklere dayandığını belirtmişlerdir. Tarihsel gerçeklik izleyicilerin de sorguladıkları bir başlık olmayıp, kurguda verileni gerçeklik olarak kabul ettikleri bir konudur demek yanlış olmayacaktır. Örneğin, Hacettepe Üniversitesi'nin "Bir Şey Daha"(2020) projesi kapsamında dizinin Pakistanlı hayranlarının da yaptıkları yorumları vardır. Örneğin, bir izleyici "*Diriliş Ertuğrul dizisinin tarih döneminin gerçekliğini yansıttığını düşünüyorum*" diye cevap vermiştir. Ürdünlü bir izleyici ise favori dizisinin "Diriliş Ertuğrul" olduğunu Türkiye'yi derslerde gördüğü kadarıyla bildiğini, ama dizilerden sonra Türkiye'nin gelenekleri ve görenekleri hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Dizileri izlemeden önce Türkiye hakkında herhangi bir bilgisi olmadığını ifade eden Suudi Arabistanlı bir izleyici de favori dizisi "Diriliş Ertuğrul" sayesinde Türk dilini, tarihini ve medeniyetlerini öğrenme fırsatı olduğunu belirtmiştir.

"Diriliş Ertuğrul" ülkeleri dışında yaşayan Müslüman diasporasında da beğeniyle takip edilmektedir. Bulundukları ülkelerde özellikle Hristiyan Batı'da İslamofobik tavırlara maruz kalan, Asyalı Müslümanlar olarak aşağılandıklarını hisseden insanlar için özgüvenlerinin yerine gelmesine destek olmaktadır. Pakistan kökenli İngiliz Aina Khan, (2020), www.theguardian.com da yazdığı makalesinde dizide rol alan Müslüman filozoflardan biri olan Endülüs'lü İbn'l Arabî'nin sözlerini içeren İslami ritüeller ve metinlerin, Müslüman diasporaya yönelik küresel çekiciliği arttırdığını belirtmiştir. "Ertuğrul"un, yakın zamanda ortadan kaybolması pek mümkün görünmeyen bir kültürel dev olduğunu belirten Aina Khan makalesinde İngiltere'de yaşayan Müslümanların diziye bakış açılarına da yer vermiştir. Örneğin, İngiltere'de bir danışmanlık firmasının üst düzey yöneticisi Tausif Khan'ın, kendi kültürel ve dini tarihinin güçlü bir şekilde yansıtıldığını ilk kez gördüğünü söylemiştir. Tausif Khan, Britanyalı Asyalılarla ilgili tarihi filmlerin hep 'fakir Asyalılar' olduğunu ya da mutlu olmak için beyaz biriyle evlenmek isteyen esmer bir insanı konu alan hikayeler olduğunu ifade etmiştir. Ancak Khan, yaralanmış özgüvenini tamir etmek istercesine "*Televizyonda iyi bir şekilde tasvir edilen ve kültürleriyle gurur duyan esmer insanları görmek istiyoruz*" diyerek "Ertuğrul"a sarılmış, ve onu "Müslüman

dünyasının Kara Panteri" diye tanımlamıştır. Batı tarafından hep ezilmiş olmanın verdiği rahatsızlıkla diziye sarılmanın bir başka örneğini de İngiliz aktör Riz Ahmed vermiştir. Hollywood filmlerindeki "taksi şoförü, terörist ya da bakkal" gibi tasvir edilen düşük profilli Müslüman stereotipi ve İslamofobik kinayeler yerine "Ertuğrul" gibi yüksek değerlerine sahip incelikli Müslüman karakterleri ekranda görmenin ne kadar canlandırıcı olduğunu belirtmiştir. Essa da (2020b), dizinin Müslümanların, kendilerini yabancılar tarafından yazılmış kötü adamlar, işbirlikçiler olarak tasvir edildiği tiplemeler olarak değil, kahramanlar, kendi kendine yeten insanlar olarak görmelerini sağladığını söylemiştir. Netflix'te yayınlanan dizi, orijinal amacının ötesine geçerek, özellikle İngiliz Müslümanlar arasında da dahil olmak üzere dünya çapında bir hayran kitlesi kazanmıştır. İngiltere Birmingham'daki "2 Beys Diner-Ertuğrul Cafe"'in kurucusu Bangladash'li Sajjad-ur Rahman, "*Ertuğrul bana her gün ilham veriyor. Çünkü ilk kez biz [Müslümanlar] kahramanız, İslam'a dayanan sevgimiz doğru şekilde tasvir ediliyor. Ertuğrul'un kazandığı zafer bizim için bir zaferdir*" diye hem adil hem iyi bir lider olarak başroldeki Müslüman karakterin kendine nasıl bir coşku ve öz güven verdiğini ifade etmiştir. Müşterilerinin de diziyi izledikten sonra daha iyi bir yerde olduklarından bahsettiklerini, çocuklar daha itaatkar, eşlerin daha sabırlı, sevgi dolu ve sevecen olduğunu ve gençlerin kendilerini Müslüman olarak adlandırmaktan gurur duyduklarını, artık korkmadıklarını, utanmadıklarını söylediğini dile getirmiştir (www.tbsnews.net, 2020). Kulağa biraz abartılı ifadeler gibi gelmiş olsa da izleyicilere hissettirdikleri açısından dikkate değer ifadelerdir. Ancak dizinin Türk ya da Türkiye tanıtımından ziyade Müslüman algısına ve İslami değerlerin anlaşılmasına yaptığı katkının çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ortada bir kültürel diplomasi başarısı varsa bile bunun olumlu çıktılarının ne derece Türkiye ve Türklere yaradığını daha derinlikli incelemek gerekecektir. Yine de Bradford'lu 13 yaşındaki Pakistan asıllı Aminah Shahid'in diziyi 12 kez tekrar izledikten sonra Türkçe öğrenmeye başlamış olduğunu ifade etmesi, Ertuğrul'un gömüldüğü ilk Osmanlı başkenti olan Söğüt'ün, dizi nedeniyle turizm merkezi haline gelmesi ya da Londra'dan Cape Town'a kadar hayran buluşmaları (Khan, 2020)) gibi olaylar Türkiye'nin kamu diplomasisi adına kabul edilebilir bir puandır.

Tabii Urdu *Youtube* kanalında yayınlanan bölümler altına yazılan yorumları incelediğimiz kadarı ile genel olarak izler kitle diziyi bir belgesel gibi algılamış,

olaylar tarihi gerçeklik olarak kabul edilmiştir. Sadece siyasi tarih değil İslamiyet ve Müslümanların tarihi ile de ilgili bilgi edindiklerini söyleyen izleyici yorumları mevcuttur ve dizi kurgusunun sorgulamadan tarihi gerçeklik olarak kabul edildiğini göstermektedir. Örneğin; @atifasayyad117 (2020) isimli izleyici "*Sakın bunu dizi olarak kabul etmeyin, bu İslam'ın gerçeğidir*" şeklindeki ifadesiyle kendi kabul ettiği bu gerçekliği diğer izleyicilerle de kabul ettirmeye çalışmaktadır. Benzer şekilde bir başka izleyici (@SamarAli-jc9wi 2020) "*Bu bir dizi değil, İslam tarihidir*" diye gerçeklik kabulünü ifade etmiş, Hintli olduğunu belirten @aamaadmifirst3276 (2020) isimli izleyici diziden "*İslam tarihini anlatan en iyi dizi*" diye bahsetmiştir. @jassibenipal6345(2021) "*Harika bir belgesel*" ifadesiyle diziyi belgesel olarak algıladığını net olarak ifade etmiştir. @anassaeed2392 (2020) isimli izleyici ise "*dizinin İslam tarihiyle ilgili olması güzel*" diyerek kendisi gibi düşünen 214 kişiden beğeni almıştır. Bir izleyici de (@azraanwer5225 2020) dizi sektöründe Amerika ve Türkiye'yi karşılaştırmış, "*Amerika: Haydi kurgusal hikayeler yaratalım diyor ama Türkiye: Tarihimize bakalım diyor*" derken gerçeklik konusunda Türkiye lehine mutlak bir üstünlük kurmuştur. @user-ci9iu9ix7lshaheen (2021) isimli bir başka izleyici de "*İslam toplumu için çok görkemli bir dönem olan 12. ve 13. Yüzyıllardaki geçmiş İslam Ülkeleri hakkında en iyi tarihi bilgilerden biri*" diyerek dizinin geçtiği dönemdeki tüm ülkeler için kurgulananları gerçeklik olarak kabul ettiğini beyan etmiştir. Bu tarz örneklere sıkça rastlanmıştır ve aksi yönde herhangi bir yorum, ya da bu yorumlar altına cevaben yazılmış herhangi bir olumsuz yoruma rastlanmamıştır. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç izleyicilerin diziyle birlikle oluşan tarih algıları (ağırlığı İslam tarihi olmak üzere) Türk/İslam tarihi lehine artmıştır. Buradan hareketle bu coğrafyada benzer içerikle yapılabilecek ince hesaplanmış gelecek projelerde istenen algıların oturtulabilmesi oldukça kolay gözükmektedir demek yanlış olmayacaktır.

Urduca dublajlı bölümler altına yorum yapan izleyiciler arasında tek sert eleştirel yorum olarak @kawan5851 (2020) isimli izleyicinin yorumuna rastlanmıştır. "*Osmanlı Devleti'nde Afganistan, Pakistan ve İran bölgelerindeki Müslümanlar köleleştirilmiş ve Osmanlılar bu Müslümanlara "Ghilman" adını vermişlerdi. Sadece "Ghilmanlar"ın tarihini inceleyin. Yeniden köle olmaya hazır mısın*?" şeklindeki ifadesi ile doğrudan diziyi değil ama dizinin hayranları olan Afganistan, Pakistan ve İran bölgelerindeki Müslümanları eleştirmiştir. Bu tarz oldukça nadir gördüğümüz

eleştirileri bir kenara ayıracak olursak, "Diriliş Ertuğrul" dizisini Urduca izleyen çoğu Pakistanlı olmak üzere izleyicileri üzerinde olumlu izler bıraktığını, dizide aktarılanları gerçeklik kabul ederek bilgi edindiklerini söyleyebiliriz. Ancak olumlu yönde geliştiğini düşündüğümüz algıların Türk/Osmanlı ekseninden ziyade İslam/Müslüman ekseninde olduğunu da eklemek gerekmektedir. Bu sonuca göre oldukça ses getirme potansiyeline sahip bir dizinin Türk tarihi ve kültürü yerine genel olarak Müslüman tarihi ve kültürü lehine algı iyileşmesinin Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından bu dizi üzerinden potansiyelini tam kullanamadığını da söyleyebiliriz.

Türk dizilerinin popüler olduğu bir başka Müslüman ülke Bangladeştir. Maasranga Televizyonu, "Dirilis: Ertuğrul"un dublajlı versiyonunu yayınlamış, aynı zamanda çevrimiçi olarak da genç izleyici kitlelerle buluşmuştur. *Youtube*'da ortalama 700.000 kez izlenmiştir. www.tbsnews.net (2020) sitesinde isimsiz olarak yayınlanan bir makalede aynı Pakistan da olduğu gibi siyasi ve ideolojik yönünü tam olarak bulamayan bu muhafazakar Müslüman ülkenin 1971'deki bağımsızlık mücadelesi sonrası küreselleşmenin etkisi laik bir anayasayı benimsediği hatırlatılarak, "Diriliş Ertuğrul" ile birlikte Müslümanların altın çağına duyulan ani sevginin aslında halkın hızlı sosyal liberalleşmeyi onaylamadığını ifade etmenin bir yolu olabileceği vurgulanmıştır. Dizinin bu popülaritesinin bir taraftan halkın Müslüman kimliğinden hoşnutluğunun ifadesi olurken diğer taraftan muhafazakar bir Müslüman nüfusun modernleşme ve küreselleşmenin kendisine dayatılmasına tepki olarak görüşlerinin kademeli olarak sağa doğru kaymasının da işareti olabileceği belirtilmiştir. Ancak tam ters yönde bir görüş beyan eden Bangladeş menşeli www.weeklyblitz.net isimli sitenin editörü Salah Choudhury (2021) Hilafet yanlısı Türk dizilerinin Bangladeş'i ve Müslüman dünyasını işgal ettiğini yazmıştır. "*Radikal Müslümanlar, bu dizileri insanların zihnine radikal İslam'ı ve cihatçılığı aşılamanın en iyi yöntemlerinden biri olarak gördükçe büyük bir mutluluk duyuyorlar. Şimdi Erdoğan rejimi, Şeyh Hasina hükümetinin laik ideolojisinin özüne aykırı olan, Bangladeş gençliğinin zihniyetine Halifelik yanlısı ideolojiler enjekte etmeye çalışıyor*" diyerek işler daha da kötüye gitmeden Bangladeş'in yerel kanallarda Türk dizilerinin gösterilmesini derhal yasaklaması gerektiğini belirtmiştir.

Hindistan menşeli ülkenin en çok okunan dijital içerik platformlarından biri olan www.tfipost.com isimli internet sitesinde isimsiz olarak çıkan bir makalede (Turkey

is using…, 2020), Türkiye'nin, Osmanlı yolunu tüm Müslümanların takip etmesi gereken doğru yol olarak tanıtmak için "Diriliş Ertuğrul" dizisini kullandığını yazılmıştır. Erdoğan liderliğindeki Türkiye ve yeni müttefiki Pakistan'ın, büyük ölçüde İslam'ın altın günlerini canlandıran bu dizi yoluyla 'ideal bir İslam toplumu' inşa etmeyi planladıklarını ve diziyi kurgu değil gerçek olarak lanse ettiklerini belirtilmiştir. Ve yine bu sayede, Pakistan halkı ve hükümetinin, yavaş yavaş ılımlı hale gelen ideolojik guruları Suudi Arabistan'ı, karizmatik İslamcı lider tarafından yönetilen daha radikal bir Türkiye için terk ettiğini iddia etmiştir. Hatta Pakistan'ın yeni bir mesih bulduğu, Başbakan İmran Han'ın, Erdoğan'ı yeni Halife olarak kabul ettiği ve Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde Türk kültürünü tanıtmaya çalıştığı yazılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kendini 'Yeni Halife' olarak adlandırmak istediği ve Türk toplumunun yavaş yavaş İslami köktenciliğe doğru kaydığı, asırlık kutsal laiklik değerlerinden uzaklaştığı belirtilmiştir. Yine birçok diğer analizcinin yaptığı gibi diziye gereğinden fazla bir anlam yükleyerek "*Diriliş Ertuğrul" dizisi, ekonomi ve yönetim cephesinde art arda gelen başarısızlıklara rağmen her zamankinden daha güçlü olan Erdoğan'ın yükselişinde önemli bir rol oynadı*" şeklinde ifadede bulunmuştur. Bir televizyon dizisinin yurt dışında çok fazla gündem olması, o dizinin menşei ülke hakkında her zamankinden fazla haberlere dikkat edilmesi ve spekülasyon yapılmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu internet sitesinde isimsiz olarak yayınlanan yazı, Türkiye hakkında pek fazla bilgisi ve ilgisi olmayan bir kitleye spekülatif bilgiler aktarılabileceğinin bir örneğidir. Bu nedenle kurgu da olsa yurt dışında çok geniş izler kitlelere ulaşabilen dizilerin içeriklerinde ideolojik, politik mesajların dengesi iyi kurulmalıdır. Aksi takdirde ülke imajı yabancı kamular nezdinde tamiri uzun sürecek çok farklı noktalara gidebilmektedir.

Dünya çapındaki izleyici kitlesini her geçen gün arttıran Diriliş Ertuğrul dizisinin son hayranlarından biri de İngiltere hükümetinin Müslüman ilk kadın bakanı ve İngiliz Lordlar Kamarası üyesi Sayeeda Warsi oldu. Sayeeda Warsi, Twitter (X) üzerinden yaptığı paylaşımda Diriliş Ertuğrul dizisinin kendisinde bağımlılık yaptığını dile getirerek, yeni sezon heyecanını paylaşmıştır. "*The painful acceptance that summer has to an end and the realisation that the husband and I have spent hours and hours of it binge watching #Ertugrul @DirilisDizisi @ibrahimeren*"" (www.trthaber.com/haber/ 259ort he-… ,2018).

Abdül Basit ve Zahid Şahab Ahmed (2021)'in, aljazeera.com internet portalındaki haberinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Türkiye'nin Müslüman dünyasındaki nüfuzunu artırma arzusunu gizlediği yazılmıştır. Türkiye'nin, medya ve eğitim projeleri aracılığıyla Müslüman Güney Asya'daki etkisini önemli ölçüde artırdığı belirtilirken buna örnek olarak Diriliş Ertuğrul gibi Türk dizilerinin hem Pakistan'da hem de Afganistan'da gişe rekorları kırması ve kamuoyunu Türkiye lehine çevirmeye yardımcı olmaları verilmiştir.

www.alestiklal.net (This Is How…, 2021) isimli Arapça yayın yapan sitede dizinin popülaritesinin Türkiye'nin Orta Doğu'daki siyasi rolünün yükselişiyle de bağlantılı olduğu belirtilmiştir. Malezyalı üniversite rektörü Mohamed Eskandar Shah Mohd'un "*Diriliş Ertuğrul dizisi daha çok Türk tarihini ele alıyor ama aynı zamanda bir Müslüman olarak benden bahsediyor. Dizinin hikayesi bugün Müslümanların durumunu yansıttığı için bize umut veriyor ve geçmişte elde ettiğimiz başarıları ve başarıları elde etmenin mümkün olduğunu öğretiyor*" ifadelerine de yer vermiştir. Mohd'un bu ifadeleri diziyi Müslüman dünyasının elitlerinin de içselleştirerek kendilerine ait bulduklarının, İslamiyetin altın çağlarının nostaljisinin verdiği huzurun toplumun her kesinine sirayet ettiğinin bir göstergesidir.

Paramita Ghosh (2021), *theprint.in* sitesinde yazmış olduğu makalede Hintlilerin "Diriliş Ertuğrul" dizisine olan yoğun ilgisini incelemiştir. Dizinin *Youtube* kanalının 2014-2020 yılları arasındaki ülke bazında izleyici rakamlarında, Hindistan'ın 2 numarada olduğunu ve dizinin 2020'nin ikinci çeyreği itibariyle 125 milyondan fazla Hintli izleyiciye ulaştığını belirtmiştir. Pandemi sebebi ile evlere kapanan insanların ailece çekinmeden izleyebilecekleri bir dizi olarak belirtilen dizi için izleyici yorumlarına yer vermiştir. Örneğin: Yeni Delhi'den 32 yaşındaki Benazir Fatma diziye fanatikliği yüzünden pratik olarak 13. Yüzyılda yaşadığını belirtmiş, oğluna yaş gününde Alp şapkası ve kıyafeti hazırlayacağını söylemiştir. Delhi'de okuyan 24 yaşındaki Keşmirli öğrenci Sara, kendisini "*Ertuğrul* bağımlısı" olarak tanımlamıştır. Yine Delhi'den Rizwan Malik, 'Ertuğrul Aile Restoranı" isminde yeni bir işletme açarak yemeklerini diziden isimlerle adlandırmıştır. 60 yaşındaki emekli Urmila Bhadoria dizideki lirizmi ve romantik sahnelerinin işlenişini beğendiğini "*Ertuğrul ile Halime arasındaki aşk büyük bir edeple gösteriliyor. Açık sahne yok*!" şeklinde takdirle ifade etmiştir. Bhadoria, "*Dizide, kılıcın hangi durumlarda alınması gerekip gerekmediği her zaman açıklanır ve Ertuğrul baskıcı Müslümanlara karşı sert*

davranırken ve gayrimüslimlere de sorumluluk veriyor" derken adalet anlayışına vurgu yapmıştır. Dizide verilmeye çalışılan değerlerin izleyicide farklı kültürlerde bile karşılık bulduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Delhi'deki bir Kolejde modern tarih dersleri veren Dr. Shobhana Warrier, "*Şimdiye kadar, Hollywood'un izniyle, sadece Haçlı Seferleri ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nu gördük, ancak 'ötekini' nasıl inşa ettiklerini, İslam'ın Haçlı Seferleri'ne nasıl tepki verdiğini Ertuğrul'un tarihi kurgusu aracılığıyla gördük*" demiştir. Warrier, devlet ile bir halk arasındaki dinamiklerin akademik bir temsilinden ziyade popüler bir temsilini görmenin de keyifli olduğunu belirterek, gelecek dönem, öğrencilerinden izlemelerini istemeyi planladığını da eklemiştir. Bir tarih öğretmeninin diziyi tarihi gerçeklik olarak kabul edip bunu öğrencilerine önermesi ayrıca dikkat çekici bir ayrıntıdır. Aligarh Müslüman Üniversitesi'nden (AMU) Orta çağ Hint tarihçisi Ali Nadeem Rezavi ise Babür İmparatorluğu'nun kurucusu Babür'ün, Orta Asya'da Fergana'dan gelen bir Çağatay Türkü olduğunu, Delhi Sultanlığı'nın beş hanedanından en az üçünün Türk kökenli olduğunu hatırlatırken Pakistanlıların yaptığı gibi kendi tarihi ve dizide anlatılanlar ile bağ kurma, ortak nokta bulma çabasına dahil olmuştur. "*Babür İmparatorluğu 300 yıldan fazla sürdü. 300 yılda dil, anılar ve gelenekler açısından çok fazla etkileşim olduğu için özellikle kuzey Hindistan'da Ertuğrul'a duyulan merak bu nedenle oldukça anlaşılabilir*" şeklinde bir açıklama eklemiştir.

Diriliş Ertuğrul dizisinin Orta Doğu'daki bilinirliği siyasal liderler düzeyine ulaşmıştır. Pakistan da İmran Han'ın bizzat diziyi tanıtması dışında Cumhurbaşkanı Erdoğan 2017'deki Bahreyn ziyaretinde resmi orkestranın Diriliş Ertuğrul müziğini çaldığı törenle karşılanması (yenisafak.com , 2019), 2018'de İstanbul'da yapılan 13. İslam İş Birliği Teşkilatı toplantısına katılan bazı liderlerin Diriliş Ertuğrul dizisinin setini ziyaret etmesi buna örnektir. (Kılıçoğlu & Yılmaz, 2016). İsrail medyası ise Venezuela Başbakanı Maduro'nun "Diriliş Ertuğrul" dizisini izledikten sonra Müslüman olmak istediğini Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile yaptığı görüşmede itiraf ettiği konusuna odaklanmıştır (Maduro İslam'a…, 2019).

"Diriliş Ertuğrul" dizisinin *Youtube* "TRT Drama Arabic" platformunda yayınlanan Arapça dublajlı bölümleri altına yazılan izleyici yorumları incelenmiştir. Diziyi birden fazla izlediğini belirten çok sayıda yoruma rastlanmıştır. Genel olarak beğenilerini belirtmek için yorum yazmışlardır. Bunların dışında dikkat çekici olan, dizinin izleyiciler üzerindeki etkilerini görebileceğimiz yorumlar not alınmıştır. Çok

sayıda izleyici "Diriliş Ertuğrul" dizisinin en iyi tarihi dizi olduğunu yazmıştır. Örneğin; @Noor_Ly (2024) "*İzleyebileceğiniz en iyi tarihi diziyi izliyorsunuz*" yazmış, @hmodergham4334 (2020), @Reemalmousa123 (2020), @rahmanimultimedia9882 (2023), @mitchelljohnson6758 (2021) isimli izleyiciler ve daha birçok izleyici dizinin en iyi tarih dizisi olduğunu belirtmişlerdir. @ommouad6528 (2021) isimli izleyici "*Bu bir dizi değil, Osmanlı tarihidir*" demiş, bir başka izleyici ise (@ihebcuba4900, 2024) "*Diriliş Ertuğrul, Sultan'ın Haremi (Muhteşem Yüzyıl dizisine gönderme yaparak) gibi tarihi çarpıtmayan, muhteşem bir dizi*" şeklinde bir karşılaştırma yapmıştır. Bu ve benzeri yorumlardan anladığımız kadarı ile izleyici kurgu ve gerçek arasında ayrım yapmamış, dizide gösterilenleri tarihi gerçeklik olarak kabul etmiştir. Bu başlık altında olumsuz bir yoruma rastlanmamış, tarihi gerçeklik sorgulaması yapılmamıştır. Dizi kurgusunda kullanılan dini semboller, ritüeller ve diğer dini unsurlar beğeni toplamıştır. Örneğin; @أبورشوان-ثز isimli izleyici dizinin en güzel yanının sürekli peygamberden bahsedilmesi olduğunu belirtirken, benzer şekilde @esmaelshalaby1771 (2020) isimli izleyici de dizinin en güzel yanının İslam dinini konu alması olduğunu yazmıştır. @لمحاتحولالتاريخالإسلاميا isimli izleyici de en iyi dizinin "dini" bir dizi olan "Diriliş Ertuğrul" olduğunu ifade etmiştir. @alial-baghdadi8028 (2021) isimli izleyici dizinin İslam dinini doğru şekilde gösterdiğini belirtirken @بدرالرشيدي-ب4ر isimli izleyici dizinin her Müslümanı gururlandırdığını söyleyerek Türkiye'ye böyle bir dizi yaptığı için teşekkür etmiştir. Dizinin bölümlerinden dini söylemler örnek verip, bunların kendilerini çok etkilediğini belirten izleyiciler vardır, örneğin @ahmedsafaa584 (2021) isimli izleyici "*Hayme Ana rüyadan uyanıp Peygamber Efendimize dua ettiğinde bedenim ürperdi*" diye yazmıştır. Bir diğer izleyici (@edin2582, 2020); "*Dizinin ilk karesinde Allah'a hamd ve zikir yer alıyor. Yönetmeni tebrik ediyorum. Bu sanattır, sıradan Mısır pembe dizileri gibi değildir*" diyerek dizide din konusuna verilen önemi takdir etmiş ve Mısır dizilerini buradan eleştirmiştir. İzleyicinin bu yorumuna 538 beğeni gelmiştir. Daha önce bahsettiğimiz ve Müslüman coğrafyasındaki medya ve akademik yazılarda rastladığımız Müslümanların özgüveninin artması konusunu doğrular şeklide yorumlar mevcuttur. Örneğin; @Ahmad-900 (2023) isimli izleyici diziyi 3. Kez izlediğini belirterek "*Müslüman olmanın verdiği gurur ve özgüvenle dolu en güzel tarihi diziydi*" şeklinde yorum yazmıştır. @mcm2701 isimli izleyicinin "*Gurur duyduğunuz en iyi tarihi ve İslami dizi*" yorumuna 361 beğeni gelmiştir. @sahraouiamine9892 (2019) "*Ertuğrul gibi*

Müslüman olmaktan gurur duyuyorum" şeklinde kendini ifade etmiş ve bu yorumu 564 beğeni almıştır. Bu doğrultuda görüş bildiren bir izleyicinin yazdıkları dikkate değerdir; @محمدزحلان-ت8و isimli izleyici "*Ertuğrul dizisi gibi tarihi dizilerin Arap dünyamızda neden en yüksek izlenme oranlarına sahip olduğunu biliyor musunuz? Çünkü Araplar zafere, güce, gurura, birliğe, otoriteye susamıştır. Kaygılı bir insanın neşesi. Böylece uzak geçmişte, en azından içinde bulunduğumuz çağda geri dönmeyeceğini bildiğimiz zaferlerin sevincini yaşıyoruz*". Bu yorumuyla dizinin Orta Doğu'da beğenilme sebebini açıklamıştır. Dizi üzerinden zafere, güce, gurura, birliğe, otoriteye olan hasreti ifade ettiği bu yorumuna 1.700 beğeni gelmiştir. Daha iyi, barış içinde, birlik içinde, güçlü durumda bir Müslüman coğrafyası hayalleri olan izleyicilerin "Diriliş Ertuğrul" dizisi üzerinden güçlü bir lider özlemlerini de yorumlarından anlayabilmekteyiz. Ertuğrul Bey karakterini aradıkları kahraman yerine koyarak onun üzerinden kendi ülkelerinde ihtiyaç duydukları nitelikte bir lider tarif etmişlerdir. Örneğin: @marwanmahmoud227 (2019) "*Mısır'da Ertuğrul gibi bir insana ihtiyacımız var*" diye yazmış, @mostfaomara8139 (2023) isimli izleyici ise "*Allah'ım bize Ertuğrul gibi nesiller nasip et. Ben Mısırlı bir Müslüman olan Ertuğrul adını vereceğim ilk çocuğum ve dinimle gurur duyuyorum*" diyerek karaktere hayranlığını belirtmiştir., @fatmaqais3752 (2020) "*Çağımızda Ertuğrul gibi bir adama, onun gibi cesur ve dürüst bir adama ne kadar ihtiyacımız var*" yazmış ve bu yoruma 355 beğeni almıştır. @davidlove7365 (2020) isimli izleyici "*Liderliğin ya da liderin tüm vasıfları Ertuğrul'da tamamlanmıştır*", buna benzer yorumlardan (@fodmad7596 (2023) "*Ertuğrul büyük bir liderdir*", @لقمانجبريل "*Ertuğrul cesarettir, bilgeliktir, ahlaktır*", @burhanramadhan8726 (2021) " *Ertuğrul güçlü, cesur ve ne yaptığını bilen zeki bir adamdır*") anladığımız kadarı ile tarihi bir karakter olan Ertuğrul Gazi'nin dizide verilen kurgusu üzerinden bir hayran kitlesi topladığını söyleyebiliriz. Bu hayranlığın dönem ve dönemdeki gerçek kişiler hakkında elde net bilgiler olmadığını göz önüne aldığımızda dizi kurgusu ile oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Buradan yola çıkarak izler kitlenin tarihi karakterler konusunda yönlendirilebileceği, istenilen olumlu (ya da olumsuz) algıların inşa edilebileceğini söyleyebiliriz.

İzleyiciler arasında Ertuğrul Bey'e hayranlığını belirtenler arasında onun üst kimliğini Müslüman olarak algılayan ve İslam aleminin kahramanı olarak görenler vardır. Örneğin; @منوعاتابنسوريا-ك8ل, "*Allah'ım, İslam ümmetine Ertuğrul'un gibisini*

gönder" demiş, @VALNA31 (2023) isimli izleyici "*Ertuğrul Efendi büyük bir İslam kahramanıdır*" yazmış, @عبدالرحمنمحمدال.قدسي ise "*Allah sana rahmet etsin Ertuğrul, çünkü sen büyük İslam'ın izzetini ve azametini hazırladın" şeklinde ifade etmiş* ve 261 beğeni almıştır. @صالححاميشأبوأحمد isimli hesap da "*Ertuğrul, yalnızca Cenab-ı Hakk'a teslim olan cesur bir adamdır*" diye yorum yazmış ve 163 beğeni almıştır.

Çok sayıda beğeni belirten yorumlar yanında, Urduca ve İspanyolca bölümlerin altına yazılan çok az sayıda eleştirel yoruma oranla daha fazla göze çarpan eleştirel yorumlar mevcuttur. Örneğin 1.bölümün sonundaki zikir sahnesi kasteden bir izleyici (@sameerghazee844, 2020) bu tür şeylerin sapkınlık olduğunu, Hz. Muhammed'in, getirdiği şeyler olmadığını belirtmiş ve 132 beğeni almıştır. @hhf9465 (2020) isimli izleyici; "*Türklerin kahramanlıklarını anlatan şu Türk dizisine bakın, emaneti kimin elinde tuttuğuna, kiminle konuştuğuna bakın adı İbnü'l-Arabi'dir*" diyerek aslında kahramanın ve doğru kişinin bir Arap alimi olduğunu ima etmiştir. @halakamal974 (2020) isimli izleyici "*Dizi harikadan da öte, özellikle İslam'ın temsilcileri gayrimüslimler olduğu için ki bu son derece harika*" diyerek Arap ırkından olmadıkları için Türkleri gayrimüslim olarak nitelemiştir. Dizinin, terörizmi, aşırıcılığı ve başkalarının topraklarının işgalini teşvik ettiğini ifade eden @youcefdond4862 (2021) isimli izleyici ise Türkleri oldukça sert ifadelerle tanımlamıştır. @mycarvip (2019) Arap hainlerinin Türklerden nefret ettiği söylemiş buna cevaben yazan bir başka izleyici (@avadabbasi9094 2019) de "*Türk hainleri de Araplardan nefret ediyor. Türkiye'deki Türkler, İslam'ın en büyük düşmanı. Osmanlı Halifeliğini yıkan, laikliği yayan, Arapları kendilerine karşı kışkırtan yeni aydın Türklerdi*" diyerek Cumhuriyet Türkiye'sine eleştirilerde bulunmuştur. Günümüz siyaseti ile bağlantı kuran bir başka izleyici olan @khaledelqawary6750 (2020) da "*Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ortadoğu'da hegemonya kurmak için yumuşak güç de dahil tüm silahlarını kullanıyor ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden geri dönüşünü istiyor*" diye yazmış ve 41 beğeni almıştır.

Dizinin kurgusu genel olarak tarihi gerçeklik olarak kabul edilmesine rağmen az sayıda da olsa bazı izleyiciler tarafından sorgulanmış ve eleştirilmiştir. Örneğin; @a.e.m9797 (2020) isimli izleyici tarihin, tarih kitaplarından değil Türk dizilerinden öğrenilmeye başlandığını, gerçeklerin çok farklı olduğunu belirterek "*Osmanlı ve Türkler, Müslüman Arap halklarına karşı katliamlar yaptı, toprak sahiplerine köle muamelesi yaptı ama dizi bunları görmüyor*" demiştir. Yine benzer doğrultuda bir

sorgulama yapan @newstrends4fun (2020) isimli izleyici, "*Ertuğrul'un varlığını ve Haçlılara karşı savaşını kanıtlayan hiçbir tarihsel kanıt yok. Tarihi çarpıtıyorlar, Selahaddin Eyyubi ve onun soyundan gelenleri gölgede bırakıyorlar ve kendilerini İslam Halifeliğinin meşru mirasçıları olarak tanıtıyorlar*" şeklinde bir eleştiri getirmiştir. Buna karşılık dizi üzerinden kendi ülkesindeki eğitim müfredatını eleştiren @عبدالرحمنمحمدال.قدسي isimli izleyici ise "*Ne yazık ki okullardaki ders kitapları Osmanlı'ya İslam bayrağını yükseltme hakkını vermiyor ve bu gerçekten üzücü bir durum. Hatta bazı paralı kalemler Osmanlı Hilafetini İslam ülkelerinin işgali ve işgali olarak tanımlıyor*" şeklinde tam aksi istikamette bir yorum yazmıştır.

Tüm bu örneklerden anladığımız kadarıyla birkaç eleştirel bakış haricinde "Diriliş Ertuğrul" dizisi tarihsel olarak gerçeklik algısıyla seyredilmiş ayrıca günümüz olayları ile de çok ilişkilendirilme yapılmamıştır. Farklı toplumlarda farklı geri dönüşlere bakıldığında hedef kitleler üzerinde yaptığı etkinin hedef kitlenin kendi özgün dinamikleri ile doğrudan bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz.

Kayıtlı kullanıcıların paylaşım yaptığı Amerikan menşeli sosyal haber, tartışma sitesi olan Reddit'de de Orta Doğu'dan yazılan yorumlar mevcuttur (Reddit/@r/ertugrul…/2020). Açılan çok sayıda başlıkta dizi hakkında yorum yazılmıştır ancak hangi ülkeden yazıldığı belirtilmediği sürece bu yorumları araştırma kapsamında değerlendirmemiz çok işimize yaramayacaktır. Az sayıda milliyet belirten yazarın yorumları ise aşağıda örneklenmiştir. Arthas429 (2020) isimli yorumcu konuya Araplar ve Türkler arasındaki pek de sıcak olmayan ilişkiler yönünden bakmış, iki milletin anlaşamadığını belirtmiştir. Bu sebeple Arap ülkelerindeki bazı hükümetlerin "Diriliş Ertuğrul" dizisinin yeni nesil İslami savaşçı zihniyete ilham vermesini istemediğini belirtmiştir. SlowNSensible (2020) isimli hesap ise dizinin Müslümanlar arasında popüler olma sebebini şanlı geçmişlerini hatırlama ihtiyacına bağlamıştır; "*gösteri gerçek tarihe dayandığını iddia ettiği için onlara şanlı geçmişlerini hatırlatıyor. Bununla gurur duyuyorlar çünkü mevcut İslami senaryoda gurur duyulacak pek çok şey yok*" diye yazmıştır.

Seer88 (2020) Pakistanlı olduğunu belirtmiş ve dizinin Pakistan'da bu kadar popüler olmasını Pakistan siyaseti ile ilişkilendirmiştir. "*Bize kitaplarda bu zengin İslam tarihi öğretiliyor ama şu anda yaşadığımız dönem aynı parlaklıkta değil. Ayrıca Türkler İslam'ın süper gücünü Araplardan aldılar ve Türkiye ile Arap dünyası arasında mevcut siyasi gerginlik var*" sözleri ile bir taraftan yine güçlü, parlak bir

Müslüman dünyası özlemini belirtmiş, diğer taraftan Arap dünyası ve Türkiye ilişkisine bir yorum yapmıştır. CEO_sultan (2020) isimli yorumcu "*İslam tarihini ve geçmişini vurgulayan çok fazla dizi veya film yok, bu yüzden bu kadar çok insan diziyi izliyor. Arap yarımadası hakkında konuşmak gerekirse yasaklara rağmen birçok insan bu diziyi izleyip bitirdi bile. Pakistan daha yeni keşfetti. "Diriliş Ertuğrul" Müslümanlara harika bir tarih gösteriyor ve nasıl olmaları gerektiğini öğretiyor. Gerçek hayatta, onlara topraklarını çalan ve dünyadaki haklarını kötüye kullanan diğer insanlarla savaşmaları için umut veriyor*" diyerek dizinin "ezilmiş" halklara umut verdiğinden bahsetmiştir. Yine Reddit-Pakistan sayfasında ismi gizli olan bir yorumcu, "Diriliş Ertuğrul"un Güney Asya'da, özellikle de Pakistan'da bu kadar popüler olmasının çeşitli nedenleri olduğundan bahsetmiştir. "Diriliş Ertuğrul"un güçlü mesajlar içeren iyi bir hikayesi olduğunu belirtmiştir. Türklerin vaktiyle dünyaya hükmetmesinin, İngilizlerin hakimiyeti altında olan Güney Asya'daki Müslümanlar için bir umut ışığı olduğunu eklemiştir. "*Hem Pakistan hem de Türkiye aynı tür Sünni İslam'ı takip ettiğinden, Türkler arasında büyük bir dini bağlılık var. Başta Pakistan olmak üzere Güney Asya'daki Müslümanlara, geçmişteki görkemli Müslüman yönetimine ve onların tüm dünya üzerindeki hakimiyetine dair asırlık hikayeler gösteriyor. Böylelikle "Diriliş", Müslümanların görkemli günlerinin duygularından ve nostaljisinden yararlanarak benzer düşüncedeki insanları bir araya getiriyor*" şeklinde Pakistan'da diziye ilginin sebeplerini kendince açıklamıştır. Pakistan-Reddit platformunda "Ertuğrul seyretmeye değer mi?" başlığı İngilizce olarak açılmış olup (@r/Pakistan, 2020), bazı yorumlar yazılmıştır. Manerivera isimli yorumcu "*Gerçekten çok iyi oyunculuklar ve çok iyi karakterler. Hikayenin tarihe ne kadar sadık olduğunu bilmiyorum ama okuduklarıma göre yeterince yakın geliyor*" diyerek diziyi tavsiye etmiştir. Ancak YoloJoloHobo isimli yorumcu tarihi gerçeklik açısından diziyi eleştirerek "*Eğer benim gibi tarih meraklısıysanız muhtemelen çok sinirleneceksiniz*" şeklinde izleme tavsiyesinde bulunmamıştır. Yine Pakistan-Reddit sayfasında açılan " Ertuğrul bazı Orta Doğu ülkelerinde neden yasaklandı" (@r/ertugrul, 2021) başlıklı konuda da farklı yorumlar yazılmıştır. Örneğin; ismi gizli bir yorumcu; soruya "*Dizi Türkleri iyi yapmak için yapıldı. Arapları aptal gibi göstermek gibi incelikli propagandalar yapmışlar*" şeklinde bir açıklama getirmiştir. İsmi gizli bir başka yorumcu Orta Doğu'daki bazı devletlerin dizinin Osmanlı İmparatorluğu'nu geri getirmeye teşvik etmesinden korktuğunu yazmıştır. AcanthocephalaAny385 (2020) isimli yorumcu, dizinin, zikir ritüelleri ve İbn'l

Arabi'yi yüceltmesi sayesinde tasavvufu teşvik ettiğini ve Suudi Arabistan'ın bundan hoşlanmadığını ifade ederek soruya bu açıdan cevap vermişti. Bu doğrultuda cevap yazan başka yorumcular da vardır. Palango (2020) isimli yorumcu "*Çünkü uzun zamandır ilk kez insanlar İslam'ın güzelliğini, aşırılık yanlısı, devlet kontrolündeki versiyonundan farklı bir açıdan görüyorlar. Bu, her şeyi kontrol etmeye çalışan bu diktatörler için bir TEHDİT'tir*" diye yazmıştır. Görüldüğü gibi aynı ülkeden dizi ile ilgili bir soruya çok farklı cevaplar alınabilmektedir. Reddit platformu kullanıcılarının konuya biraz daha eleştirel bakan, diziyi sadece eğlence amacı ile sorgulamadan değil, satır arası mesajları inceleyebilen biraz daha bilinçli izleyicilerden oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak burada yazılan eleştirel yorumların diziden memnun olan izleyici kitlelerini etkilediğini düşünmemekteyiz. Zira olumsuz yorumların hem beğenileri hem de cevapları fazla değildir.

Kullanıcılar tarafından sorular sorulan, cevaplanan, değiştirilen ve düzenlenen bir soru-cevap platformu olan Quora (2021) isimli web sitesinde de Diriliş Ertuğrul dizisi için çok sayıda başlık açılmıştır. Dizinin Orta Doğu'da neden yasaklandığı sorusuna birçok yorum yapılmıştır. Örneğin: Hasan Bariawala isimli Hindistan'da yazan yorumcu "*Dizinin popülaritesi ile Türkiye'nin Orta Doğu'daki etkisini artırabileceğinden ve Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmaya çalışabileceğinden korkabilirler. Türkiye'nin, dünya çapındaki Müslümanları desteklemekten ve onların baskı ve adaletsizlikten kurtuluşu olmaktan sorumlu halifeliğin lideri olarak görünmek istediğine inanıyorlar*" yazmış, Prithvi Sing isimli yorumcu konuya, Reddit Platformu yorumcuları gibi Vahabilik ve Sufizm üzerinden yaklaşmıştır. Yasaklama sebebinin dizinin Sufizmi teşvik etmesi olduğunu düşünüp yorum yazan başkaları da vardır. Pakistan'dan yazan Saad Ahmad isimli yorumcu Arapların diziyi egemenliklerine yönelik bir tehdit olarak gördüklerini bunun için yasakladıklarını yazmıştır. Waseem Ahmad isimli Keşmir'den yazan bir gazeteci dizinin Türk tarihini ve dünyada İslami bir güç olarak yükselişini gösterdiğini, bu süre zarfında Arapların Haçlılarla savaşacak irade ve cesarete sahip olmadıklarını belirterek "*Böylece İslam imparatorluğu ilk kez olarak Arap olmayanlara gitti. Beceriksiz oldukları için bunu kendileri için bir utanç olarak görüyorlar. Diriliş de tam olarak gösteriyor*" diyerek yasaklanma gerekçesini kendi açısından yorumlamıştır. Aasim U isimli Hindistan'dan yazan bir başka yorumcu da "Diliriş: Ertuğrul"un büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun parlak bir şekilde ortaya çıktığını gösteren bir İslam savaşçısının

hikayesi olduğunu, Türkiye'nin bir kez daha tüm zamanların en kararlı Müslüman Krallığı haline gelebileceğini, tüm Orta Doğu ülkelerini geride bırakıp liderlik edebileceğini düşündüğünü belirtmiş ve bu nedenle diğer Orta Doğu'lu devletlerin böyle bir gücü dizide bile görmeye tahammülleri olmadığını yazmıştır.

Gerek *Youtube* platformundaki gerekse Reddit ve Quora gibi soru cevap platformlarındaki izleyici yorumlarına baktığımızda, az sayıda eleştirel yoruma rağmen Orta Doğu'da izleyicilerin memnuniyetle izlediği bir dizi olarak değerlendirilebilir. Dizi vasıtası ile aktarılan mesajların hedef kitlelerde karşılık bulduğunu yorumlar incelendiğinde rahatça söyleyebiliriz. Medya ve akademisyenlerin, ayrıca hükümet ve dini yetkililerin Orta Doğu'da eleştirileri olmasına rağmen izleyiciler üzerinde fazla etkisi olduğunu düşünmemekteyiz. Orta Doğu dışındaki Müslüman coğrafyalarda (Güney Asya gibi) ise dizinin Türk kamu diplomasisi adına büyük başarı kazanmış olduğunu ancak bunun İslam değerleri üzerinden olduğunu söylemek gerekecektir.

3.2.3. "Payitaht Abdülhamid"

"Payitaht: Abdülhamid*"* dizisi Türkiye'de 24 Şubat 2017 tarihinde gösterime girmiş, yayınlandığı ilk günden itibaren iniş ve çıkışlarla birlikte TRT'nin en yüksek bütçeli yapımları arasında yer almıştır. Ortalama reytingi %3,85 ile 3.11 milyon izleyicidir (Payitaht Abdülhamid Reytingleri, 2023). Bu izlenme oranlarına ek olarak *YouTube, Twitter, Instagram* ve *Facebook* gibi sosyal medya mecralarında da izlenmektedir. Yurtdışında da ihraç edildiği ülkelerde diziyi satın alan ve yayınlayan TV kanalları dışında yine *YouTube, Twitter, Instagram* ve *Facebook* gibi sosyal medya mecralarında izlenmekte ve çok sayıda takipçi tarafından yorumlar yapılmaktadır.

Resmi bir geçit esnasında Sultan Abdülhamid'e yapılan bir suikast sahnesiyle başlayan dizi, 1876'da tahta çıkan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 34. Padişahı ve 113. İslam Halifesi olan 33 yıl hüküm süren Sultan II. Abdülhamid'in 1896 yılıyla başlayan saltanatının son 13 yılını konu alan dönemini anlatmaktadır.

Sultan II. Abdülhamid'in ölümünün 100. Yılına da denk getirilen dizi henüz yayınlanmaya başlamadan önce Sultan II. Abdülhamid güncel siyasette konumlanmış ve çeşitli vesilelerle gündeme taşınmıştır. Sultan II. Abdülhamid adına konferans ve anma günleri düzenlenmiş ve belgeseller çekilmiştir. (*YouTube*, 2018a). Bu anma günleri kapsamındaki bir konuşmada Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da,

"Abdülhamid Han bugünde rehberimizdir" ifadesini kullanmış ve Sultan II. Abdülhamid'in bu coğrafyanın ve İslam'ın en önemli neferlerinden biri olduğunu söylemiştir (*YouTube*, 2018b). Ayrıca Türkiye Radyo ve Televizyon Gazetecileri Derneğinin "2017 yılı Medya Oscarları" ödül töreninde en iyi dizi oyuncusu ödülünü Sultan Abdülhamid rolüyle Bülent İnal'a, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan vermiştir (YouTube, 2018c). Bu çalışmaları Cumhuriyet tarihi boyunca kimilerinin "Kızıl Sultan" olarak nitelediği Sultan Abdülhamid'in "Yeni Osmanlıcı" siyaset izleyen AK Parti iktidarınca yapılan iade-i itibarı olarak düşünebilir, dizi de dahil konuyla ilgili tüm gündemleri bu kapsamda değerlendirebiliriz.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinin satır arası mesajları açıldığında iç siyasete hizmet edecek pek çok gönderme yapıldığı, "düşman", "kahraman" ve olaylar zinciri gibi kurgu içine yerleştirilmiş ögelerin izler "yerli" kitle açısından günümüz siyaseti ile eşleştirmelerin zor olmadığı benzerlikler kurulduğu bir yapım olarak değerlendirebiliriz. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan da, bu yorumumuza paralel olarak 2017 Türkiye anayasa değişikliği referandumundan iki gün önce yapımı överek dizide geçen olayların tekrar ettiğini, sadece aktör ve dönemlerin farklı olduğunu söylemiştir (https://www.washingtonpost...,2017). Ancak bizim çalışmamızın amacına hizmet edecek şekilde dış kamuoylarında bu mesajların nasıl etki yarattığı konusu, hedef ülke izler kitlesinin "Payitaht: Abdülhamid" dizisi hakkında yaptıkları yorumlardan çözümlenmeye çalışılmıştır.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinin gerek yurt içi gerek yurtdışı izleyiciler tarafından bir belgesel, bir tarihi gerçeklik olarak algılanmasında dizinin tanıtımında kullanılan ifadelerin etkili olduğu söylenebilir. TRT'nin internet sitesinde dizi hakkında bilgi verilirken "*Osmanlı İmparatorluğu'nun var olma mücadelesinin tarihe damgasını vurduğu ve 1876 yılında çıktığı tahtta 33 yıl kalarak, bu zorlu süreci 'Ulu Hakan' unvanıyla taçlandıran Sultan Abdülhamid Han'ın hayatının kaleme alındığı Payitaht Abdülhamid dizisi"* (Payitaht "Abdülhamid", t.y.) şeklinde kullanılan ifade, benzer şekilde dizinin TRT'nin İngilizce, Arapça ve Urduca dublajlı yayınlanan platformlarında da tanıtım yazısı olarak geçmektedir. Muhteşem Yüzyıl dizisinin künyesinde yer alan tanıtım yazısında "*kurgulanmıştır*" ifadesi varken "Payitaht Abdülhamid" dizisinin tanıtımında "*hayatının kaleme alındığı*" ifadesinin kullanılması, izleyiciye izlediği yapımın bir belgesel olduğunu, tarihi gerçeklik olarak kabul edilebileceği düşündürtmektedir diyebiliriz. Ancak yayınlanmaya başladığı

günden itibaren bu konu uzmanlarca tartışılagelmiştir. Dizinin tarihi gerçeklere ne kadar sadık kaldığı, kişilikleri resmi tarihteki gibi yansıtma konusunda ne derece adil davrandığı tartışma konusu olmuştur. Sultan Abdülhamid, tarihi kaynaklardaki kişiliğinden çok farklı bir şekilde dizide temsil edilmiştir. İlber Ortaylı (2018), katıldığı bir televizyon programında II. Abdülhamid'in karakterini son derece suskun, tedbirli konuşan, rengini vermeyen bir padişah olarak tarif etmiştir. Ancak gerçekte saltanatı boyunca ihtiyatlı bir diploması sergileyen padişah, daha ilk bölümde sinirlenerek bir İngiliz elçisine tokat atmıştır. Yine ilk bölümde II. Abdülhamid, halkın "*Padişahım çok yaşa!*" tezahüratları eşliğinde arabasıyla halkın arasında geçmektedir. Ancak Deringil (2019, s. 44) gerçekte padişahın asla ulu orta bir kalabalığın içinden geçmediğini belirtmiştir. Her iki örnek de dizinin en başından izler kitleye verilmek istenen II. Abdülhamid imajı için kurgulanmış sahnelerdir diyebiliriz. Böylece II. Abdülhamid halkı tarafından çok sevilen ve o dönemin başat gücü İngiltere'nin temsilcisine tokat atacak kadar kudretli bir figür olarak çizilmiş olmaktadır. Diziyi daha ilginç kılmak, izleyicilerin bir sonraki bölümü heyecanla ve merakla beklemesini sağlamak için resmi tarihte olmayan olayların diziye eklenmesi hem ticari hem de siyasi hedefleri olan bir yapım için gayet doğal karşılanabilir ancak izleyicide bu yapımın bir belgesel olduğu ön kabulünü sağlayacak şekilde tanıtım yapılması tarihi çarpıtma olarak değerlendirilebileceğinden dizinin inanılırlığı ve güvenilirliğini sarsabilir.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisi "Muhteşem Yüzyıl'ın aksine daha yoğun biçimde milli ve dini unsur barındırmaktadır. Söylemler, giyim kuşam ve arka fondaki müziklerle bu durum desteklenmektedir. İlk bölümden itibaren Abdülhamid'in ağzından "*İslam'ın hilali ve Türk'ün yıldızı*" ile sembolleşen Türk İslam anlayışının altı çizilmiş, Sultan Abdülhamid sık sık namaz kılarken gösterilirken, hiçbir tarihi kayıtta yer almasa da dizide zikir törenine katılmıştır (Korucu 2019). Dizi diğer dönem dizileri gibi tarihi kişi ve olayları temel almakla birlikte dizide Müslüman ve Türk kimliğinin öne çıktığı bir kahraman profili çizilmekte ve izleyicideki heyecanı diri tutacak şekilde aksiyon sahneleri çokça kullanılmaktadır. Ayrıca izleyiciler nezdinde beğeniyi arttıracak ve dizilerde kullanılan olayların dramatize edilmesi yöntemi "Payitaht: Abdülhamid" dizisinde de kullanılmaktadır. Murat ve Gökgöz de (2022, s. 137), Türkiye'de yayınlanan dizilerde dramatize etme yönteminin kullanıldığı dizilerin reyting açısından daha başarılı olduğunu ve bu nedenle Payitaht dizisinde de

tarihi gerçeklerin ve kişiliklerin resmi tarihteki gibi anlatılmayıp popüler dramatizasyon biçimlerinin kullanıldığını ifade etmektedirler. Özellikle Sultan Abdülhamid'in son günlerini oldukça dramatik bir şekilde anlatan dizinin son bölümüne gelen ve yurtdışı izleyicilerin izlediği dijital platformlarından yapılan (ve diğer bölümlerden sayıca çok fazla olan) yorumlardan anladığımız kadarıyla, Türkiye de olduğu gibi yabancı izleyicilerin de bu tarz kurgulardan çokça etkilendiğini söyleyebiliriz. Arapça ve Urduca dublajlı olarak yayın yapan platformlarda izleyiciler son bölümde ağladıklarını belirtirken, çok sayıda dua ve rahmet dileyen yorumlar yazmışlardır. Duygulara ve hassasiyetlere hitap eden kurguların yabancı izleyicide bu şekilde karşılık bulması, yabancı izleyicilerin bir şekilde kalplerinin fethedilmesi anlamına gelebilir. Başka bir milletin bir unsuruna karşı hissedilen olumlu yöndeki yoğun duyguların kamu diplomasisi tanımlarına göre bir kazanım olduğunu söyleyebiliriz.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisi iyi ve kötü karakterlerin net olarak iki kutupta toplanması ve bunlar arasındaki mücadele üzerine kurgulanmıştır. İyi kutbun başını Sultan Abdülhamid çekmekte, bütün kötülerle ve sorunlarla, milleti ve devleti için ve ayrıca halife olması dolayısı ile tüm İslam alemi için cansiperane mücadele eden kahraman bir lider profili çizilmektedir. Örneğin Sultan Abdülhamid ilk bölümde; "*Eğer Müslümanlara huzur yoksa Kraliçe de rahat uyuyamayacak*" sözleri ile İngiltere'ye kafa tutarken, diğer taraftan İngiliz Sarayı'na gönderdiği ajan sayesinde İngiltere'nin gizli planlarını öğrenmiş, orada bulunan haritalarda Filistin üzerinde İsrail, Hicaz, Mekke ve Medine'ye hilafet sancağını elinde tutan bir İngiliz askerinin olduğunu, İstanbul'un üzerine de Ortodoks haçı çizilmiş olduğunu izleyiciye göstermiştir. Müslümanların hassasiyet gösterecekleri bu hususlara net bir tepki koyarak: "*Bu hak ile batılın savaşı ve batılın kazandığı görülmemiştir. Savaş başlasın!"* diyerek kararlı liderliğini izleyiciye anlatmıştır"(Korucu, 2017). Dizide kurgulanan II. Abdülhamid, ayrıca zeki ve idealleri için mücadele etmekten yorulmayan, asla pes etmeyen biridir. Kendinden emin güçlü duruşuyla ve konuşmasıyla karşısındakilere otoritesini belli eden idealize edilmiş kurgusal bir Abdülhamid karakteri yaratılmıştır ve Osmanlı Devleti ve İslam dünyasını korumayı kendisine görev bilen Sultan bu uğurda herkesle savaşmaya hazırdır (Murat ve Gökgöz, 2022, s: 143). Yurtdışındaki izler kitlenin Sultan Abdülhamid için çizilen bu portreyi büyük bir çoğunlukla tarihi gerçeklik olarak kabul ettiği, hayranlık ve özlem

duyduğu yorumlardan anlaşılmaktadır. İslam dünyasının başına yeniden böyle bir lider gelip birlik ve beraberliği sağlamasını, dünyaya karşı mücadelede İslam dünyasının bayraktarlığını yapmasını diledikleri yorumlara rastlanmıştır. Sultan Abdülhamid ve temsil ettiği saltanat ve hilafet makamı, gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse İslam aleminin birliğini sağlayan, parçalanmasını önleyen bir makam olarak konumlandırılmıştır. Dizide Abdülhamid'e atfen kullanılan "*yeryüzünde Allah'ın halifesi*" gibi hitaplar, izleyiciye aktarılan ideolojik bir algı çalışmasının parçası olarak düşünülebilecek ayrıntılardır. Özellikle Orta Doğudaki Müslüman coğrafyada karşılık bulabildiğini izleyici yorumlarından anlayabildiğimiz bu tarz söylemlere örnek olarak 15. Bölümde Sultan Abdülhamid'in Hollanda elçisine, Hollanda'nın Müslüman topraklarında olan sömürgelerinde (Malezya) halkın dini vecibelerini yerine getirmeleri konusunda zorluk çıkartmamalarını söyleyerek elçiyi tehdit etmesi ve Hilafet makamının tüm Müslümanlara hizmet etmekle yükümlü olduğunu ve kendisinde olan bu makamın sorumluluğu gereğini de yapacağını söylemesi gösterilebilir. Yine 28.bölümde (1sa. 35 dk.) Sultan Abdülhamid'e (senaryo gereği) mektup yollamış olan Burma'lı bir Müslüman çocuğun mektubunda "*sen İslam'ı koruyormuşsun, kötülerin karşısında dimdik duruyormuşsun, sen benim kahramanımsın*" diye hitap etmesi Müslüman coğrafyalarda yaratılmak istenen algının bir başka kurgusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ve İslamiyet'in varlığının devamı Abdülhamid'in varlığına endekslenmiş, Sultan Abdülamid'in ağzından *"Biz düşersek tarih düşer, biz düşersek insanlık düşer"* (14. Bölüm, 1sa 21 dk) sözleri ile bu husus net bir şekilde izleyiciye aktarılmıştır. Bir başka örnek olarak Sultan Abdülhamid, dua etmek üzere gittiği dergahta yanına gelen hocaya ümitsizliğini, devleti için yanlış yapmaktan korktuğunu bu nedenle görevden çekilirse herkesin rahatlayacağını anlatarak dert yanar ancak hoca dini motiflerle süslü uzun bir diyalogla özet olarak "*siz yıkılırsanız İslam alemi kaybeder*" diyerek ona hem devletine hem de tüm İslam alemine karşı sorumlulukları konusunda hatırlatma yapmıştır (31.bölüm 2sa 18dk). Çin zulmü altındaki Müslümanlara yardım etmek için Doğu Türkistan'a silah gönderilmesi (37.bölüm 47.dk), "*biz İslam halifesiyiz, nerede bir Müslüman varsa biz ondan sorumluyuz*" söylemleri (37.bölüm 1sa 25.dk) Sultan Abdülhamid'e dizide yüklenen misyonun örnekleridir.

Aydın (2019, s:259), bu misyonun ilk bölümde verilen mesajını şu şekilde tasvir etmektedir;

> *"İngilizlerin tek hedefi hilafet bayrağını elimizden alıp devletimizi yıkmaktır. Ve biz yalnızız! Abdülhamid savaşı başlatır. Hilafet sancağını besmele çekerek eline alır, -Hilafet sancağını cenk meydanında açsınlar. Halifelerinin yanlarında olduğunu bilsinler, diyerek Hindistan'daki Müslüman gruplara haber gönderir. Son sahnelerde hem Keşmir'den ve hem Yıldız Sarayı'ndan görüntüler iç içe geçer. Abdülhamid zikirdedir. Salavat eşliliğinde zikir görüntüleri devam ederken, Keşmir'deki Müslümanlar "Allah Allah" nidalarıyla hücuma geçer. İngiliz bayrağına ateş edilir, bayrak gönderden düşer. Hilafet sancağı göndere çekilir. Keşmir'deki Müslümanlar tüfeklerini bayrağa doğru tutarak hilafet sancağını selamlar. İlk bölüm coşkulu bir zaferle kapanır. Böylece verilen mücadelenin, İslam dini ve hilafet için verildiği tansiyonu yüksek bu kapanışla bir kez daha altı çizilir: Abdülhamid, İmparatorluğun başı olması bir yana, İslam halifesi olarak, peygamberin emanetçisi olarak ümmetin başındadır. Görevi kutsal, savaşı cihaddır. Onun yenilişi İslam aleminin Haçlılara ve Siyonistlere yenilişi demektir*"

Bu örneklerle Sultan Abdülhamid'in etki alanının dünyanın her köşesindeki Müslümanların halifesi olduğunu, onları koruyup kollamak ve birlik altında tutabilmek için her türlü çalışmayı yaptığını zaman zaman oldukça dramatik sahnelerle anlatmak istenmiştir. Hatta bu etki alanının ne denli geniş olduğu düşman tarafından da kabul görmüş şekilde dile getirilmiş "*hilafet mührü bütün İslam aleminin kapılarını açıyor*" ifadesi senaryoda İngiliz yetkilinin ağzından söyletilmiştir (42. Bölüm). Ancak yaratılmaya çalışılan bu algının tarihi gerçeklikle örtüşüp örtüşmediği başka bir araştırma konusudur. Zira söz konusu dönemde Osmanlı devletinin hayli zayıflamış, Orta Doğu coğrafyasındaki Müslüman Arap topluluklarının Osmanlı Devleti'ne karşı İngilizler başta olmak üzere düşmanlarla iş birliği yapmış, kısacası hilafet makamına karşı böyle bir etki alanı içinde kendilerini görmedikleri göz önüne alınacak olursa dizinin bu kurgudaki söylemleri idealize edilmiş romantik söylemler olarak değerlendirilebilir. Ancak buna rağmen Malezya, Pakistan gibi ülkelerden yazan (Arap unsur dışındaki Müslümanlar) izler kitleler üzerinde özlem duyulan bir davranış kalıbı olarak etki yaratmış olduğunu yorumları değerlendirdiğimizde söyleyebiliriz ki bu da

aslında belli hedef kitleler üzerinde istenen algıyı ve dolayısı ile etkiyi kısmen de olsa yaratmış olduğunu göstermektedir.

İmparatorluğun çöküş dönemi olmasına ve türlü kurumsal sorunlara rağmen dünyaya nam salan bir Osmanlı anlatısı büyütülmüştür (Murat ve Gökgöz, 2022, s:138). Dizide, saray çevresinden hainler, dış düşmanların işbirlikçileri ile mücadele veren Sultan Abdülhamid bir taraftan bu "*millet, din ve devlet düşmanlığı*" yapan iç düşmanlar ile uğraşırken tüm oyunları kuran asıl düşmanların Osmanlının parçalanmasını isteyen İngiltere, Rusya ve Fransa gibi büyük devletler ve Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'daki topraklarında planları olan Yahudiler olduğuna işaret edilmektedir. Tüm bu düşmanlara karşı verilen mücadelelerin sadece Osmanlı Devleti'nin birliğini, bütünlüğünü korumak için değil aynı zamanda tüm İslam Dünyasının birliği ve iyiliği için yapılmakta olduğunu hatırlatan mesajlar kullanılmıştır. Bu tarz mesajlar kurgulanırken günümüz meselelerine göndermeler yaparak, bugünün sorunlarına bizzat tanık olan izleyici ile daha kuvvetli bir bağ kurulması sağlanmıştır. Örneğin Fransa'da Charlie Hebdo dergisinde yayınlanan ve Hz. Muhammed'e hakaret içeren karikatürlerin Müslümanlar nezdinde yarattığı infial ve dergiye yapılan saldırılar henüz çok yakın bir tarihte gerçekleşmişken, derginin karikatürleri yeniden yayınlama kararını İslam dünyasından gelen tepkiler engelleyememiştir (Charlie Hebdo…,2020). *"Payitaht: Abdülhamid"* dizisinin 14. Bölümünde (1sa 15 dk) ise Sultan Abdülhamid'in, Avrupa'daki Osmanlı ve İslam karşıtı tiyatro ve opera oyunlarını engellettiği, Abdülhamid'in müdahalesiyle, ABD, İtalya, İngiltere ve Fransa'da sanat adı altında peygamberimize ve padişahlarımıza hakaret içeren oyunlar yasaklatıldığı ve İslam dünyasında Payitahta teşekkür mesajları geldiği konusu işlenmiştir (Afyoncu, 2016). Aynı bölümde Sultan Abdülhamid, Fransızların İslam karşıtı tavırlarının sabrı taşırdığını ve -tarihi gerçeklikle paralel olarak- tiyatro sahneden kalkmazsa Hilafet sancağı açılması için İslam dünyasına cihad çağrısı yapacağı tehdidinde bulunmuştur. Batı'nın derdinin İslam'ı yeryüzünden silmek olduğunu, güçlü bir Müslüman devlet istemediklerini, o yüzden de Osmanlı ile uğraştıklarını ifade etmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin ve Hilafet makamının en zorlu zamanında bile bu konuda bir yaptırımı olduğu, Fransa ve diğer ülkelere sözünü geçirdiği mesajı önemli bir mesaj olarak okunmalıdır. Zira Charlie Hebdo vakasında geri adım atmayan Batı, karşısında güçlü bir irade, İslam dünyasından tek bir ağızdan çıkan yüksek ses görmediği için mi bu şekilde davranmıştır şeklinde sorgulatmayı

izleyiciye yapmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Yine çok benzer bir örnek olarak Trump yönetiminin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve 2017'de ABD büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması kararını vermesini gösterebiliriz. Bu karara Müslümanlar tepki göstermiş, bu tepkiden yararlanarak, "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin bir bölümünde bu gelişmeye değinilmiş Sultan Abdülhamid'in ağzından aktarılan "*Siyonizm orda devlet kurmak ister. Ben yaşadığım sürece Yahudiler Kudüs'e giremez"* diyaloğu ile izleyicilere Osmanlı İmparatorluğu'nun ve II. Abdülhamit'in Kudüs'ü Siyonistlerden korumadaki tarihi rolü hatırlatılmıştır (36.bölüm 2sa 45.dk). Yine başka bir bölümde Kudüs'ün hamisi, sorumlusu ve yetkilisi olarak Osmanlı Devleti'ni göstermekte, "*Alman İmparator'u bizden izin almadan Kudüs'e gidemez*" söylemi ile bu konumunun altını çizmektedir (32.bölüm 2sa 20dk). Bu bölümleri izleyenlerin bölümlerde hatırlatılan 19. Yüzyıldaki tarihi olaylarla güncel olaylar arasındaki paralellikleri görmesi zor olmayacaktır. "Payitaht: Abdülhamid", mücadele ettiği dünya güçleri karşısında dünyadaki tüm Müslümanlara kalkan olmuş bir halife profili çizmektedir. Osmanlı Devleti için verdiği mücadeleyi, Müslüman coğrafyası ile özdeşleştirmiş, devlet ve ümmet kavramlarının kesişim kümesini en geniş kapsamına getirmiştir. Bunu izleyiciye algılatma şekli olarak düşman söylemleri de araç olarak kullanılmıştır. Düşman üzerinden kendi ittifakını yaratma yöntemi, bir tarafta; İngiltere ve Yahudilerin başını çektiği cephe, diğer tarafta; mazlum, ezilen Müslüman halkların da hamisi Osmanlı Devleti ve Sultan Abdülhamid cephesi olarak işletilmektedir. Bu kurgunun gerçeklik payı olduğunu kabul ederken bugüne kadar devam eden Batı planlarının dizinin izleyici üzerindeki etkisini arttırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle senaryo içerisinde kullanılan "*global monarşi nizamı"* (bugünkü kullanımı ile "*yeni dünya düzeni*") (4.bölüm 8.dk, 30.bölüm 28 dk), Filistin'de Yahudilerin kurmak istediği devlet ve "*vadedilmiş topraklar*" (6.bölüm 120 dk, 14.bölüm 2sa 05 dk, 15.bölüm 1sa 06 dk, 33.bölüm 1sa 06 dk), Orta Doğu'da Yahudi hakimiyeti (4.bölüm 8.dk) bugün de gündemde olan, Müslümanları rahatsız eden temalardır. "Payitaht: Abdülhamid" dizisi ilk bölümlerinden itibaren antisemitist ve propagandist söylemler barındırmış ve bununla farklı bir misyon taşıdığını hissettirmiştir. Müslüman izler kitlenin en kolay bu şekilde yakalanacağı düşünülmüş olsa ki Theodor Herzl karakteri üzerinden antisemit söylemler birbiri peşi sıra sıralanmıştır. Çok bilinen bir söylem olarak "*Bütün dünya bize hizmet etmek için yaratıldı. Başka milletlerin bir önemi yok*" sözünü dile getiren Herzl daha da keskinleşerek "*Yahudi çocuklarının vadedilmiş topraklardaki*

mutluluğuna, Filistin'deki Müslüman çocuklarının kanı pahasına" ulaşmak istediğini belirtmiştir (4. Bölüm 1sa 31dk). Sultan Abdülhamid ise tüm planlara karşı "*Ben var olduğum sürece Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmayacak. Buna müsaade etmeyeceğim*" (5. Bölüm 42. Dk) diyerek iradesini göstermiştir. Bu olayların günümüz siyasetinde hala gündemi meşgul eden, savaşa sebep olan başlıklar olduğunu göz önüne aldığımızda, bugünün rahatsızlıklarından 100 yıl öncesinin kurgusal söylemleri ile bölgesel güç devşirme çabası satır arasında yakalanabilecek ana tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak izler kitlenin bu çabayı kötü niyetle algılamadığı, aksine çoğunluğu Arap coğrafyası dışından olan Müslümanlarca takdirle karşılandığı dijital platformlardaki izleyici yorumların anlaşılmaktadır. Dizide Müslümanların bugünkü hassasiyetlerinden faydalanılırken, bugünün sorunlarına yol açan sürecin Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması, Sultan Abdülhamid'in tahtan indirilmesi olduğu alt mesajı birkaç bölümde tekraren verilmiştir (4.bölüm 10.dk, 7.bölüm 22 , 33.bölüm 1sa 10 dk). Hatta 123. Bölümde (06 dk) açıkça "*Filistin topraklarını satmadığı için tahtan indirildi*" ifadesi kullanılmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere zaman zaman tarihi gerçeklikle paralel bir kurgu olsa da o dönemin üzerinden çok zaman geçmiş, konjonktür çok değişmiştir, ancak kurgunun amacının geçmiş günlerin sisteminin daha iyi bir sistem olduğunu hatırlatma, düşündürtme çabası içinde olduğu izlenimi edinilmektedir. Dizide, Müslümanların karşı karşıya olduğu günümüz sorunlarıyla mücadelede Müslüman bir "lider" altında birleşmeleri, İslam'ı ve Müslümanların haklarını dünya çapında korumak için "onu" desteklemeleri gerektiği mesajı verilmiştir. Müslümanların tarihi mağduriyetine odaklanırken ve Müslüman izleyicilere, İslam'ın ve Müslüman liderin tek bayrağı altında birleşmenin önemi hakkında doğrudan ve dolaylı mesajlar göndermiştir. Çevik (2020), "*Payitaht: Abdülhamid*" dizisinin, iktidardaki AK Parti hükümetinin, Osmanlı geçmişini günümüz siyasetine bağlayan bir dünya görüşünü geliştirmek ve yaymak için kullandığı siyasi bir araç olduğunu ifade ederken, Yılmaz ve Demir de (2022), bu mesaj aktarımını AK Parti'nin, kendisini iç ve dış düşmanların saldırısına uğrayan Sünni Müslüman dünyasının lideri olarak tanıtmak için kullandığını söylemişlerdir. Yurtdışı izleyici yorumları incelendiğinde böyle bir lidere özlem ve ihtiyaç imalarına rastlanmakla beraber, bu liderin Türkiye'den biri olması gibi bir beklenti ya da istek olmadığı daha ziyade her ülkenin kendi yöneticilerinden bir beklentisi olduğu kanaatine varılmıştır.

Dizide Osmanlı Devleti'nin çok milletli yönetim şekline de vurgu yapılmış bu sistemde Batı'nın kışkırtmaları olmasa herkesin huzur ve barış içinde bir arada yaşadığı mesajı da verilmiştir. İlk bölümde bir vatandaş arkadaşına, "*Bak Ömer, etrafına bak. Yetmiş iki millet burada yaşıyor. Buna payitaht denir. Ermeniler, Lazlar, Kürtler, Boşnaklar, Arnavutlar, Yahudiler, Rumlar, Hıristiyanlar, dinleri ne olursa olsun, dili, etnik kökeni hepsi kardeşimizdir*." Bu çeşitlilik bir zenginlik olarak tasvir edilirken diğer taraftan, azınlıklar arasında iyi ve kötü ayrımı yapılmıştır. Bir taraftan aklı başında ve devlete sadık Yahudiler varken diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin altını oymaya çalışan, dış düşmanlarla birlik içinde Yahudi devleti kurmayı hedefleyen Yahudiler gösterilmiştir. Aynı şekilde masum ve sadık Ermeni tebaa, yine dış güçlerin kışkırttığı Ermeni siyasetinin kurbanları olarak tasvir edilmiştir. Sadık azınlıklarla Devlet'in hiçbir sorununun olmadığı ancak ihanet içindekilerle kıyasıya mücadele edildiği sahneler senaryoya serpiştirilmiştir. Örneğin 12. Bölümde Ermeni silahlı isyanlarını incelemek üzere Ermeni Patriği saraya davet edilmiş, Patrik aracılığı ile resmi tarihe paralel bir şekilde Osmanlı-Ermeni isyanlarına genel bir bilgilendirme yapılmıştır. 80. Bölümde (1sa 45 dk), Ermeni tebaasının ihaneti konu edilmiş, hemen arkasından gelen 81. Bölümde ise Ermenilerin 6 vilayetle ayrılması durumunda İngiltere'nin himayesine girecekleri ve İngilizlerin elinde oyuncak olacakları ifade edilmiştir (1sa 14 dk). Azınlıkların dışında İmparatorluğun dağılması durumunda Osmanlı topraklarında olan milletleri de çeşitli tehlikelerin beklediği, mevcut durumdaki huzurlarını bulamayacaklarını ifade eden söylemler birçok bölümde dile getirilmiştir. Çıkan karışıklıkların yerel halkların kendi iradesi ile değil, İngiltere'nin kışkırtması ile çıktığı da belirtilmiştir. Örneğin, İngilizlerin milliyetçiliği kullanarak Balkanlar'da sorunlar çıkarttıkları ve imparatorlukları dağıtma planları olduğu (120.bölüm 35.dk), Bulgarların Osmanlı Devleti sayesinde varlıklarını sürdürebildiği (101.bölüm 1sa 47dk), Balkanların Osmanlı yönetiminde iken huzur içinde olduğu (62.bölüm 50 dk) mesajları verilmiştir. Balkanlar dışında Orta Doğu'da da çıkan kargaşanın yine Batılı güçlerin kışkırtması ve fitnesi ile (120.bölüm 35 dk) olduğu zaman zaman Sultan Abdülhamid'in ağzından ifade edilmektedir; "*Batı, Arap kardeşlerimizle aramıza nifak sokuyor. Orta doğu da Araplara Osmanlıya karşı kışkırtıcı faaliyetler yapıyor, Osmanlı Devleti'nin savaşlarda onca yararlılık göstermesine rağmen Arapları öncelikli tutmadığı, önemli makamlara getirmediğine yönelik propaganda yapıyor."* (42.bölüm 16 dk). Sultan Abdülhamid "Kızılelma" hatırlatılması yaparak "*Kırım bir vakitler bizimdi, Belgrad, Budapeşte, Niş, Atina*

buralar bizim Kızılelma'mızdı. Kızılelma'mızı unutmadık, bir vakit Dar-ul İslam olan yerler yine istenecek" (91.bölüm 20dk) derken ya da Osmanlı Paşası "Kırım Osmanlı'nın yüreğinde büyük sevda" diye konuşurken (58.bölüm 1sa 45dk), Bağdat'ın Osmanlı için öneminden (106.bölüm), İran'daki Azerbaycan Türklerinin durumundan bahsederken (51.bölüm) bir vakitler Osmanlı'nın olan toprakların akıldan çıkarılmadığını, vakti zamanı geldiğinde yine sahip olunacağı mesajı verilmiştir. Kaybedilen topraklar, ihanetler, aynı anda çok cephede Devlet'in bekası adına yapılan mücadeleler ve birçok tema "Payitaht: Abdülhamid" dizisinde tarihi gerçekliklerle ana hatlarıyla paralel olarak işlenmiştir.

Türk/Osmanlı tarihinin yakın zamandaki travmalarını ve milli meselelerini Türkiye perspektifinden dünya kamuoyuna bir dizi aracılığı ile dramatik yöntemler kullanarak anlatmak gerçekte etkili ve kolay bir yoldur. Elinde medya imkânı olan tüm ülkelerin ve toplulukların yıllardır uyguladığı yöntemi Türk hükümetlerinin de uygulamasında bir beis olmadığı gibi kamu diplomasisi anlamında yarattığı sonuçları değerlendirdiğimizde aslında çok geç kalınmış bir uygulamadır diyebiliriz. Ancak mesaj kaygısını çok aleni belli eden ve mesaj yoğunluğunu izleyicinin antipatisine sebep olacak şekilde yüksek tutan yapımların, Türkiye'nin geçmiş ve mevcut milli meselelerini dünya kamuoylarına aktarırken etkisini yitirebileceğini düşünmekteyiz. Milli mesajları dünyaya aktarmakta kullanılabilecek bu tarz tarihi diziler bu kadar çok mesajı bir arada vermeye çalışsa da bu, izleyicinin tepkisine sebep olabileceği gibi mesajların yoğun bombardımanda gözden kaçıp etkisini kaybetme tehlikesi de mevcuttur.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinin tarih danışmanı Selman Kayabaşı yurt dışı gezisinde Makedonya, Tunus ve Bosna'da diziye gösterilen ilgiyi görünce bu fırsatın kaçırmaması gerektiğini söylemiştir (Payitaht Abdülhamid'in tarih…,2017). Dizinin ana karakterlerden biri olan Tahsin Paşa karakterini oynayan ve daha sonra AK Parti'den Milletvekili olan Bahadır Yenişehirlioğlu ise dizi sayesinde tarihin gerçeklerini insanlara ulaştırdıklarını ancak bazı ülkelerin ve kesimlerin bu gerçeklerden rahatsız olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle dizi 67 ülkede izlenmesine rağmen Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin pek çoğunda dizinin izlenmesine yasak getirildiğini söylemiştir. ("Payitaht Abdühamid"…, 2019)

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinin Türkiye'deki iktidar partisinin dış politika hedeflerine yönelik yoğun ideolojik ve siyasi mesajlar barındırması ve özellikle

Müslüman kamuoyları tarafından beğeni ile izlenmesi izlendiği bazı ülkelerdeki yetkilileri rahatsız etmesi anlaşılır bir konudur. Yetkililere ve engellemelere rağmen izler kitle tarafından takip ediliyorsa bu da dikkate değer bir ayrıntıdır.

ABD menşeli haber ve medya içeriği üreten Fandom.com dünyanın en çok ziyaret edilen ilk 50 sitesinden biri olup genellikle eğlence alanındaki (video oyunları, diziler, filmler…) bilgileri barındıran ve içeriği web tarayıcısından düzenlenebilen bir sitedir (Fandom, t.y.). Söz konusu sitede "*Payitaht: Abdülhamid*" dizisi ile ilgili de yorumlara rastlanmıştır (Payitaht Abdülhamid, t.y.). Örneğin, Amerika merkezli "*Foundation for Defense of Democracies"* kuruluşunun web sitesinde de yer verilen dizinin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sahip olduğu "demokrasi karşıtı, antisemitik ve komplo teorilerini içeren dünya görüşünü" bölümlerinde yansıtmakta olduğu yazılmıştır (www.fdd.org/analysis/2017/05/15/).

"Muhteşem Yüzyıl" dizisinin yabancı izleyiciden gördüğü yoğun beğeni arkasından gelen basının ilgisinin aksine *"Payitaht: Abdülhamid"* içerdiği siyasi mesajlar sebebi ile henüz yabancı izleyiciye ulaşmadan basın tarafından mercek altına alınmış ve eleştirel yazılar yazılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin eski bir üyesi olan Aykan Erdemir'in Oren Kessler ile birlikte kaleme aldığı ve Washington Post Gazetesinde yayınlanan dizi ile ilgili makale (www.washingtonpost.com/a-turkish-tv-blockbuster, 2017) dış basının diziye baktığı açıyı anlamak açısından önemli bulunmuştur. Erdemir ve Kessler dizinin sosyal medyada Yahudi karşıtı hakaretlerin artmasına neden olduğunu örneklerle vermiştir. Bir *Twitter* kullanıcısının, sözde Yahudi vatanını bir "*Yahudi mezarlığına*" dönüştürme sözü verdiğini, bir başkasının "*Payitaht: Abdülhamid"'i ne kadar çok izlersem, Yahudilere olan düşmanlığım o kadar artıyor – sizi kafirler, sizi pis yaratıklar*" şeklinde ifadeler kullandığını yazmışlardır. Her iki kullanıcının da biyografilerinde Erdoğan destekçisi olduklarını tespit ettiklerini de eklemişlerdir. Gerçi dizideki karakterlerin izleyiciyi kışkırttığı gerçeğini de göz ardı etmek doğru olmayacaktır. Örneğin bir Müslüman karakter "*Bütün kötü rejimler Yahudi icatlarıdır*!" diyerek her kötülüğün sorumlusunu tarif etmiş ya da dünyanın pandemi ile boğuştuğu dönemde yayınlanan bir bölümde (Mart 2020) Yahudilerin salgın hastalık virüs getirmesi konusu işlenmiş (114.bölüm 45dk) böylece günümüz sorunlarına 100 yıl öncesinin Yahudilerinden suçlu bulunmuş ve ekran dışında oluşan algıya körükle gidilmiştir. Dizinin "tarihsel bir kurgu olarak" tasvir edilmek yerine, her bölümün başlangıcındaki "gerçek tarihi olaylardan ilham

aldığını" beyan edilmesinin, Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş'un dizinin padişahın hayatına "objektif bir şekilde ışık tuttuğu" için övgüde bulunmasının sorunlu ifadeler olduğunu yazmışlardır. Bunu yazarken örnek de vererek dizinin inandırıcılığı konusunda sorunlu olduğu belirtilmiştir. Dizideki Sultan Abdülhamid'in baş düşmanlarından olan Yahudi Herzl'in gerçekte İstanbul'u yalnızca birkaç kez ziyaret ettiğini ve padişahın huzuruna yalnızca bir kez çıktığının bilindiğini ve kendisine Sultan Abdülhamid tarafından Osmanlılar için prestijli bir onur belgesi olan Mecidiye Nişanı verildiğini belirtmişlerdir. Dizide Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi devleti kurmak isteyen Herzl karakterine gerçekte böyle bir nişan verildiğinin basına yansıması bile izleyicilerin aklının karışmasına neden olacaktır. Washington Post da, bu makalede dizinin kendisinin "*gerçek tarihî olaylardan ilham alındığını*" iddia etmesine rağmen, tarihsel revizyonizmin uç bir örneğini sergilediğini yazmıştır. Buna ek olarak gazete Siyonist şahısların dizide yer alan en büyük kötü karakterler olmasını, modern Siyonizm'in kurucusu Theodor Herzl'in Nil'den Fırat'a bir devlet kurmak istediği gibi komplo teorilerine yer vermesini ve Vatikan'ın gerçekte İsrail'in kurulmasına karşı çıkmış olmasına rağmen dizide bunun tamamen ters bir şekilde işlenmesini eleştirmiştir. Tarihi gerçekleri yansıttığı iddiasında olan bir dizinin bu tarz itiraz ve eleştirilerle muhatap olacağı açıktır. Bu nedenle izleyici nezdinde inandırıcılığa zarar vermemek, izleyicilerin aklında soru işaretleri oluşturmamak adına ya resmi tarihe sadık kalınması ya da dizinin bir kurgu olduğunun açıkça beyan edilmesi daha doğru olacaktır. Erdemir ve Kessler "*Payitaht: Abdülhamid*"deki kötü adamların da Erdoğan'ın kendi hasımlarıyla büyük benzerlik taşıdığını eklemişlerdir. Bu kurguyla Erdoğan'ın hem yapımı yönettiğini hem de başrolü kendisine verdiğini ve dizinin, izleyicileri Türk tarihinin revizyonist, komplocu bir anlatımıyla baş başa bırakmak için tasarlanmış bir devlet propagandası olduğunu sert eleştirel bir ifadeyle belirtmişlerdir.

Buna ek olarak dizinin Britanya ve Batı dünyasını, Vatikan ve Katolik Kilisesi'ni, Masonları ve Jön Türkleri irdeleyen bölümleri de revizyonist olmaları nedeniyle eleştiri almıştır. Ritman ve Galuppo (2017) diziyi, Batı'da genellikle Hamidiye katliamları ile ilişkilendirilen Abdülhamid'i "Osmanlı'yı korumak için yapması gerekenlere zorlanmış asil bir lider" olarak tasvir etmesi yönünden eleştirmiştir. Abartılı bir dönem dizisi olarak tarif ettikleri "*Payitaht: Abdülhamid"in,* Türkiye'nin son padişahının biyografik filmi olduğunu

belirtmişlerdir. Televizyon dizisinde Sultan Abdülhamid'in, Osmanlı İmparatorluğu'nu korumak için yapması gerekeni yapmak zorunda kalan asil bir lider olarak tasvir edildiğini ancak Türkiye dışındaki tarihçilerin bazen Abdülhamid'e "Kızıl Sultan" olarak atıfta bulunduklarını yazmışlardır. Ritman ve Galuppo'nun daha da ileri giderek "Kızıl Sultan" lakabının, iktidarı sırasında meydana gelen (aksini ispat eden belgelerin ortaya çıkmasına rağmen (Halaçoğlu, 2001)) yüz binlerce Ermeni'nin belgelenmiş katliamları nedeniyle verildiğini yazmaları milli meselelerimizi akademik dünyaya ve kamuoyuna yeterince anlatamamış olduğumuzun da göstergesidir.

"*Payitaht: Abdülhamid*" dizisi Türk dizilerinin dünyaya açılma ivmesinden payını almış ve çok sayıda ülkeye ihraç edilmiştir. Sultan Abdülhamid karakterini canlandıran Bülent İnal, dizinin, sürükleyici hikayesi ve oyuncu kadrosuyla özellikle Orta Doğu, Balkanlar, Türk Cumhuriyetleri, Güney Amerika ve bazı Batı ülkelerinde büyük ilgi gördüğünü ifade etmiştir. Arap ülkelerine, Kuveyt, Katar gibi ülkelerde büyük bir ilgi ve sevgi ile karşılandıklarını politik bir dizi olmasına rağmen izleyicileri etkilediğini ve gerekli mesajı algıladıklarını belirtmiştir (Yurt dışında Payitaht…,2019). Dizinin Orta Doğu'da diğer coğrafyalardan daha fazla karşılık görmesinin nedeninin kurgu gereği dini söylemlerin ve simgelerin çokça kullanılması ile olduğunu düşünmekteyiz. Esasen hedef kitlenin de en başından Müslüman coğrafya olarak belirlenmiş olması muhtemeldir. Zira politik drama diyebileceğimiz "*Payitaht: Abdülhamid*" dizisinin, AK Parti iktidarının ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dış politika hedeflerine hizmet eder şekilde kurgulandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda dünyanın her tarafına ihraç edilmesine rağmen daraltılmış bir hedef kitleye hitap eden içeriğin daha başarılı olabileceğini de söyleyebiliriz. Çalışmamızda dini motiflerin ve mesajların etki alanı yaratabildiği özellikle Orta Doğu'da izleyiciler üzerindeki etkisini dijital platformlarda yapılan yorumlardan inceleme yöntemi kullanılmıştır. Buradan hareketle çalışmamızın bu bölümünde inceleme alanımızın ağırlık merkezinin Orta Doğu olduğunu belirtmeliyiz. Aynı zamanda teze dair araştırmalarımız, dizinin Latin Amerika ve Balkanlar bölgesindeki izleyici kitle üzerindeki etkisinin "Muhteşem Yüzyıl" dizisi kadar olmadığını ortaya koymaktadır, değerlendirme yapılabilecek kadar yoruma ve izler kitle ilgisine de rastlanmamıştır.

3.2.3.1. Latin Amerika'da "Payitaht Abdülhamid" Yorumları

Latin Amerikalı Türk dizileri izleyicilerinden oluşan 226 bin üyeli "*Suleimán,El Gran Sultan/Kosem,La Sultana-CAPITULOS COMPLETOS/OFICIAL-PERU*" isimli *Facebook* grubunda 2018 yılında bir kullanıcı tarafından "*Payitaht: Abdülhamid"* (Facebook @Manuel Robledo,2018) yeni Türk tarihi dizisi diye dizinin anonsu yapılmış, platformdaki bazı hesap sahipleri diziyi nereden izleyebileceklerini sormuşlardır. İspanyolca dublajlısını bulamadıklarını, sadece İngilizce ve Türkçe bölümler bulduklarını belirtmişlerdir. Diziyi çok beğendiğini söyleyen birkaç kullanıcı yorum yapmıştır ancak daha sonra herhangi bir yorum eklenmemiştir. "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin yarattığı oldukça geniş hayran kitlesi ile oluşturulan gurupta "Muhteşem Yüzyıl"ın sağladığı ivme ile diğer tarihi Türk dizileri de ilgiyle izlenmektedir. Daha ziyade oyuncular üzerinden bir ilgi söz konusudur, daha önce "Muhteşem Yüzyıl"da rol almış oyuncular hakkında yorum yapılmıştır.

Bir dizide beğenilen karakter başka bir dizide oynamaya başladığında o oyuncunun hayranları diğer diziyi de izlemeye başladıklarını belirtmişlerdir (www.facebook.com/groups/ALTIMOEMPERADOR). "SULEIMAN SERIES HISTORICAS" (facebook @SULEIMAN SERIES HISTORICAS) isimli bir başka Latin Amerika menşeli Türk dizileri hayran grubunda 57 bin üye vardır. Az sayıda da olsa burada da "*Payitaht: Abdülhamid"* hakkında beğeni içeren yorumlar yapılmıştır. Diziyi Netflix platformundan ve Danfra.com (Novelas Turcas..., t.y.) isimli dizi ve film gösterimi yapan ücretli bir web sitesinde takip ettiklerini bildirmişlerdir. Sayıları az olmakla beraber birkaç üye bu Facebook sayfalarında Sultan Abdülhamid ve onun dönemi hakkında ansiklopedik bilgiler paylaşmıştır. Bilgilerin içeriğine bakıldığında Türk/Osmanlı tarihi olumlu yönleri ile paylaşılmış, herhangi olumsuz bir yazı ya da yoruma rastlanmamıştır (facebook @sofysol,2023). Beğeni yorumu yazanların büyük çoğunluğu kadın olup, baş rol oyuncusu Bülent İnal'a olan hayranlıklarını dile getirmişler, dizi içeriği ya da dizi mesajları ile ilgili herhangi bir yorum yapmamışlardır. Bu yorumlardan edindiğimiz izlenim izleyicilerin oyunculuk yetenekleri, dekor, kostüm, mekanlardan keyif aldıkları, diziyi eğlence amacı için izledikleri yönünde olmuştur.

TRT'nin dijital platfotmu "Tabii" YouTube üzerinden İspanyolca altyazılı olarak diziyi yayınlamış, bu platformdan takip eden ve Latin Amerika ülkelerinden olduğunu yazan ve yorum yapan kullanıcılar olmuştur

(https://www.youtube.com/@tabii.resmi). Kolombia'dan yazdığını belirten bir izleyici (@diana2022Col) Sultan Abdülhamid'in mirasının tüm insanlık tarafından bilinmeyi hak ettiğini belirtmiştir. @candidapolanco5731 isimli kullanıcı diziyi çok beğendiğini belirtmiş, hemen her bölüme yorum yazmıştır. @Vcarolina, @maiteortega7336, @anamariacamposierra5579 isimli kullanıcılar dizide rol alan daha önceki dizilerden tanıyıp beğendikleri karakterler hakkında yorum yapmışlardır. Ancak bir kısmı diziyi izlemediklerini belirtmişlerdir. İzleyebilmek için İspanyolca dublajlı yayınlanmasını talep etmişlerdir. Siyasi mesajlar içeren politik drama "*Payitaht: Abdülhamid"*'in Latin Amerikalı izleyiciler üzerinde nasıl bir etki yaptığını, gönderilen mesajların alınıp alınmadığını ölçmemiz internet üzerinden yaptığımız taramalarda mümkün olmamıştır. Oyuncuların performansının beğenilmiş olmasının dışında içerik ile ilgili yoruma rastlanmamıştır.

3.2.3.2. Balkanlar'da "Payitaht Abdülhamid" Yorumları

Dizilerin etki alanını incelediğimiz bir diğer bölge olan Balkanlar'da Türk dizileri popüler olsa da "*Payitaht: Abdülhamid"* dizisi, verdiği mesaj ve iddia edilen tarihsel revizyonizm nedeniyle Kosova gibi yerlerde bazı tartışmalar sebep olmuştur. Bulgaristan menşeli internet haber portalı Webcafe (Balkanlar'da Türk dizi.., 2019) nostalji içeren tarihi Türk dizilerinin Balkanlar'da diplomasi çalışması yaptığını, ancak son dönemde Kosova'da "*Son Sultan Abdülhamid*" dizisi etrafında yaşanan tartışmalar ve skandalların, bu diplomasinin çok tehlikeli bir şey olabileceğini gösterdiğini yazmıştır. Haberde, Türk hükümeti tarafından finanse edilen "*Payitaht: Abdülhamid"* dizisinin, Sultan II. Abdülhamid'i, sömürgeci Avrupalı güçlerin, Siyonistlerin ve liberal aydınların elinde parçalanan imparatorluğunda kanun ve düzeni korumaya çalışan erdemli bir lider ve kahraman olarak tasvir ettiği için ağır bir şekilde eleştirildiği belirtilmiştir. Dizilerin oluşturdukları kurgu ile tarihi yeniden yazma konusundaki becerilerine yabancı olunmasa da, *"Son Sultan: Abdülhamid"* dizisinin Kosova'da ciddi protestolara yol açtığı, bu dizinin Ankara'nın Kosova'nın tarih algısını etkilemeye yönelik bir girişimi olduğu yönünde endişelerin doğduğu ifade edilmiştir. Zira geçmişte, Kosova Eğitim Bakanlığı, Türk hükümetinin talebi üzerine, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede uyguladığı şiddete ilişkin tüm atıfları kaldırarak veya değiştirerek, V. Sınıftan XIII. Sınıfa kadar olan tarih ders kitaplarını revize etmek zorunda kalmıştır. Dolayısı ile dizininin yaratacağı bir tür kültürel etkinin kamuoyu algısını şekillendirmede etkili olabileceği endişesi söz konusu edilmiştir.

Aynı konu ile ilgili olarak "Balkaninsight" isimli internet haber portalında bir yazı kaleme alan Die Morina (2018), Türkiye'nin en son TV ihracatlarından biri olan ve sert bir padişah ile hayranlık uyandıran "*Payitaht: Abdülhamid*" dizisin, Türkiye'nin Balkanlar'da 'yumuşak güç' kullanımı hakkında yeni tartışmalara yol açtığını belirtmiştir. Kosova'daki izleyicilerin yakında bu diziyi izleyeceklerini ve bu popüler dizide, parçalanan Osmanlı İmparatorluğu üzerinde etkili bir kontrol uygulayan son kişi olan Sultan Abdülhamid'in, geniş İmparatorluğu boyunca kanun ve düzeni korumak için elinden geleni yapan erdemli bir hükümdar olarak tasvir edildiğini yazmıştır. Türk dizileri Balkanlar'da hevesle izlenirken, bu özel projenin Balkanlar'da ve Kosova'da tarihsel revizyonizmin ve imparatorluğun son döneminin idealize edilmiş imgelerinin çağdaş siyasi nedenlerle kullanılması konusunda yeni bir tartışmayı tetiklediğini belirtmiştir. Satır arası mesaj olarak tarafımızdan izler kitlenin bu dizi sayesinde ana karakter ile özdeşleştirilen Cumhurbaşkanı Erdoğan'a sempati beslemesi endişesi algılanmıştır zira haberin üstünde Recep Tayyip Erdoğan'ın posterini taşıyan Kosovalı bir gencin görseli kullanılmıştır.

Bulgar menşeli, bir haber portalında ise Çobaligova ve Marinova (2019), tarihi figürler içeren dizilerin Erdoğan'ın yeni siyasi silahı olduğunu belirttikleri yazıda dizi karakterlerinin "*Yeni Türkiye*"nin şimdiki lideri arasında yakınlaşmayı, hatta özdeşleşmeyi amaçladığını iddia etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıklar konusunda uzman olan tarihçi Stefo Benlisoy'un görüşlerine de yer verdikleri yazılarında, "*Tarihsel olayların tamamen rejimin çıkarlarına tabi*" olduğunu ve "*Son Sultan: Abdülhamid*"in açıkça 19. Yüzyıl ortamıyla şimdiki cumhurbaşkanının siyasi gündemini eşleştirdiğini belirtmişlerdir. Dizinin bir yandan milletin kurucu babası, Mustafa Kemal'e alternatif bir şeyi geçmişten çıkarmaya çalışırken, buna paralel olarak Sultan Abdülhamid'in yarım kalmış "Türk milletinin ve Müslüman halkların savunucusu" misyonunu üstlenen Erdoğan ile açıkça özdeşleştirildiğini ifade etmişlerdir. Ekonomik krizden seçimlere, darbe girişiminden Erdoğan'ın tartışmalı mega projelerine kadar hemen hemen her güncel olayın Abdülhamid'in sarayında paralelinin bulunduğunu belirtirken, bu iddialarını desteklemek için diziden örnekler vermişlerdir. Örneğin Erdoğan'ın, Batılı güçlerin kıskanacağı söylenen "dünyanın en büyük havalimanı"nın İstanbul'da inşası için çalışırken, " *Son Sultan: Abdülhamid* "de eş zamanlı olarak İngiltere Kraliçesi'nin elçisinin havalimanının inşaatına müdahale etmeye çalışmasını göstermişlerdir.

Romanya'lı akademisyen Soroştineanu (2022), "Erdoğan için üretilen tarihi dizi" başlıklı akademik makalesinde, politik açıdan en çok araçsallaştırılan tarihi dizinin, "Payitaht: Abdülhamid" olduğunu söylemiştir. Dizide Sultan Abdülhamid'in, Osmanlı Devleti'ni korumak için doğru olanı yapmış asil bir lider olarak sunulduğunu, tarih boyunca Hamidiye katliamları olarak anılan hataların kabul edilmediğini belirtmiştir. Dizide hem tüm İslam coğrafyasına ümmet çerçevesinde bir vurgu yapılırken diğer taraftan çok kültürlü imparatorluğun gayrimüslim unsurların da hain olmayanlarına babacan bir tavırla sahip çıkıldığını eklemiştir. Dizi vasıtasıyla yaratılan kültürel hegemonyanın, İmparatorluğun çok kültürlü geçmişini yeniden canlandırmak içi, İmparatorluğun "*iyi*" gayrimüslimler üzerindeki koruyucu babacan rolünü araçsallaştırmayı amaçladığını iddia etmiştir. Sultan Abdülhamid'in hükümdar olduğu dönemin çok çalkantılı bir dönem ama aynı zamanda İmparatorluğun dayanıklılığını da vurgulayan bir dönem olduğunu belirten yazarın, 6. Bölümde Sultan Abdülhamid'in verdiği emir üzerine Paşaların Afrika, Türkistan, Şam, Anadolu, Balkanlar, Arnavutluk ve Bosna gibi bazı sıkıntılı coğrafyalarla ilgilendiğini örneklendirmesi satır arası mesajları yakalayabilmek adına dizinin bölümlerini incelediğini göstermektedir. Dolayısı ile gönderilen siyasi mesajların hedef kitlelerin entelektüel kesimince oldukça detaylı irdelendiğini anlamamız açısından önemlidir.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisi Avrupa Birliği'nin gündemine de gelmiştir. Avrupa Parlamentosu Türkiye raportörü, Hollandalı parlamenter Kati Piri tarafından hazırlanan rapor taslağındaki önergeler arasında, TRT'deki '"Payitaht: Abdülhamid" dizisiyle ilgili olan değişiklik önergesinde, dizide Yahudi karşıtı söylemler kullanıldığı belirtilerek bu durum güçlü şekilde kınanmıştır. Türk yetkililere de 'toplumdaki antisemitizmin her türüyle ciddi mücadele' çağrısı yapılmış, Avrupa Birliği'nin raportörleri, bu dizinin yayından kaldırılması için, Türkiye'ye baskı yapılması adına Avrupa Birliği'ne raporlar hazırlamışlardır. Amerika'nın en önemli köşe yazarları da diziyi faşist bularak yayından kaldırılmasını istemişlerdir (AP'de 'Payitaht' önergesi, 2017). "*Payitaht: Abdülhamid*" dizisinden Fransa da tedirgin olmuştur. Fransız-Alman televizyon kanalı ARTE'de yayınlanan '28 Dakika' programında "Dünyayı fetheden Türk dizileri" başlıklı programda, TRT'de yayınlanan '"*Payitaht: Abdülhamid*" adlı televizyon dizisinin tartışma konusu olduğunu söylemişlerdir. Programda Türk dizilerinden bahsedilirken, "*Payitaht Abdülhamid*"'in birçok referans içerdiği belirtilirken, programı hazırlayan gazeteci Nadia Daam, bu dizilerin bir ortak

noktasının Türk milli kimliğinin tanıtımını yapması olduğunu belirtmiş, "*Payitaht: Abdülhamid*" dizisinin aynı zamanda günümüz Türkiye'si ile ilgili olduğu kadar İslam'la da ilgili birçok referans içermekte olduğunu söylemişlerdir. Programda siyaset bilimciler, antropologlar ve sosyologlarla birlikte Payitaht dizisi üzerinden Erdoğan ve ülke siyaseti tartışılmıştır. (Dünyayı fetheden…, 2018). "*Payitaht: Abdülhamid*"'e özel vurgu yapılması, özellikle İslam'la ilgili referans içerdiğinin söylenmesi dikkat çekicidir. Dizide Sultan Abdülhamid'in güncel siyasetle özdeşleştirilen mesajları özellikle Müslüman coğrafyasında etkili olabileceği, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu etkiyi Türkiye'nin dış politika hedefleri için kullanabileceği endişesi oluşmuş olabilir diyebiliriz.

Yunanistan menşeli, "helleniculturaldiplomacy.com" haber sitesinden Nikos Nanouris (2020) "*Dış Politika Kılıfında Yumuşak Güç: Türkiye Örneği*" başlıklı haberinde Türkiye'nin Balkanlar'da yumuşak güç çabalarının dikkate değer olduğundan bahsetmiştir. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından oluşan iktidar boşluğunda, Balkanlar'ın her yerinde camilerin finansmanı ve eğitim kurumlarının kurulması yoluyla Arnavutluk, Batı Trakya, Kuzey Makedonya ve Kosova'da bulunan Müslümanların üzerinde nüfuzun güçlendirilmesi çabalarına dikkat çekmiştir. Balkan ülkeleriyle Kültürel İş birliği Anlaşmalarının imzalanması ile bölgedeki Müslüman nüfusu açıkça koruma altına alındığını belirtmesi, benzer uygulamaların Orta Doğu cephesinde de göründüğünü eklemesi önemlidir. Zira yazının devamında bu gelişmeleri, Sultan Abdülhamid'in hayatını konu alan "*Son İmparator: Abdülhamid*" gibi dizilerde Osmanlı İmparatorluğu imajının idealleştirilmesine bağlamıştır. Dizide kullanılan yoğun milli ve dini unsurların, Müslüman toplulukların olduğu coğrafyalar üzerinde etki alanı oluşturmaya çalışan Batılı güçler tarafından yeni bir rakip olarak algılanması söz konusudur. İdealleştirilmiş bir Osmanlı sisteminin, dünyaya karşı Müslümanların haklarını koruyan bir liderin, Balkanlarda ezilen Müslüman halklar için bir kurtarıcı imajı yaratması ihtimali diğer güçler açısından tahdit edici olarak algılanmıştır diyebiliriz. Çok sayıda olmamakla birlikte, sosyal medya platformlarında "*Son İmparator: Abdülhamid*" dizisine Balkanlar kaynaklı yapılan izleyici yorumlarında böyle güçlü bir koruyucu lidere Müslüman izleyiciler tarafından özlem duyulduğuna dair örneklere rastlanmıştır.

Leonidas Koumakis (2020) ise "greekcitytimes.com" isimli Yunanistan menşeli haber portalında Uluslararası Helenik Derneği adına yaptığı yorumda teknik

mükemmelliğe sahip olan TV yapımlarının Türkiye'yi köklü bir ekonomik ve siyasi "süper güç" olarak gösteren ve Türk İslamcılarının hedef bölgeleri kültürel olarak "*Türkleştirmeye*" yönelik uzun vadeli planlarına hizmet eden araçlar olduğunu belirtmiştir. Türk Devleti tarafından cömertçe sübvanse edilen ve mümkün olduğu kadar çok ülkeye "çok rekabetçi fiyatlarla" ihraç edilen Türk TV dizilerinin "Kültürel Türkleştirme" ya da "kültürel nüfuz" programının parçası olduğunu ve bu dizilerin Türk gerçekliğiyle bir ilgisi olup olmadığına bakılmaksızın, yayınlanmasını eleştirmiştir. Türkiye'nin ne kadar büyük ve güçlü olduğunu, ne kadar güzel olduğunu konuşan yabancı izleyicilerin ise Türk İslamcıların planının büyük bir başarısı olduğunu ifade ederken Türk televizyon dizilerin sadece yakın hedef bölgelere (Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu, Arap ülkeleri) değil, aynı zamanda dünyanın 75 ülkesine İslamcıların "satmak" istediği hayali bir Türkiye imajını aktardığını ifade etmiştir. Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik saldırganlığının hibrit savaşının kendini gösterdiği bir dönemde, İslamcıların "Yeni Osmanlıcı" fantezilerini uyarlamak için koydukları sahte Türk tarihi imajının yanı sıra, İslamcıların, Sultan Abdülhamid dizisinin senaryosuna Erdoğan'ın konuşmalarında kullandığı kelimelerin aynısını koyarak propaganda yaptıklarını belirtmiştir. "Uluslararası Helenik Derneği" olarak, Yunan televizyonundaki bu tarz Türk propaganda dizilerinin günlük bombardımanına son verilmesi için girişimlerde bulunduklarını söylemiştir.

Balkanlar bölgesinden izleyici yorumlarına ulaşabildiğimiz kaynak, *Facebook* sosyal paylaşım sitesinde 43 bin takipçili Saray Bosna menşeli Osmansko Carstvo (Hırvatça'da Osmanlı İmparatorluğu demek) isimli bir hesaptır (facebook, @Osmansko Carstvo,2020). Bu hesapta Şubat 2020'de bölgede "Son Sultan: Abdülhamid" ismi ile yayınlanan "*Payitaht: Abdülhamid"* dizisinin bir bölümünden kesit yayınlamıştır. *S*ultan Abdülhamid'e Kudüs'deki Yahudiler için toprak istemek için gelen Theodor Herzl ile Sultan arasında geçen diyaloğun gösterildiği 32. Bölümdeki 5 dakikalık kesit üzerine Hırvatça, Boşnakça ve Sırpça 313 yorum yapılmıştır. Burada yorum yapan izler kitlenin gerek kesit hakkında gerekse birbirlerine verdikleri cevaplar hakkında yazdıkları incelemeye değer bulunmuştur. Zira aynı "Muhteşem Yüzyıl" dizisi hakkında sosyal medya platformlarında yorum yazan bölge izleyicilerinde olduğu gibi, yorumlar bir süre sonra Sırp, Hırvat, Boşnak münakaşasına dönüşmüştür. Yorum yapanların çoğunluğunun sadece bu kesiti izleyip dizinin tamamını takip etmedikleri (izleyenler YouTube dan İngilizce alt yazılı takip

edebilenler), ve bu kesit üzerinden sahip oldukları tarihsel bilgilerle yorum yaptıkları anlaşılmaktadır. Sultan Abdülhamid'e Rahmet dileyip, büyük lider olduğunu söyleyenler, vatanını savunduğunu, Siyonistlere karşı savaşan tek kişi olduğunu, Abdülhamid'e yine ihtiyaç olduğunu söyleyenler (Örneğin: Salihovic Adnan, Senko Novalić, Jasmin Balija Kaukovi, Sead Hamzic, Suad Barucija gibi hesaplar) olduğu kadar, Filistin topraklarını, Bosna, Arnavutluk ve Kosova'yı da sattığını yazıp kötüleyenler de (Örneğin: Enes Lupić, Fadil Doshlaki gibi hesaplar) vardır. Dizinin gerçek bilgiler içerdiğini ifade eden izleyicilerin (Satkija Malak, Princ Dulic, Mirsad Kadric gibi hesaplar) yanı sıra dizinin gerçekleri yansıtmadığını, gerçekleri öğrenmek isteyenlerin tarih hitabı okumaları gerektiğini belirtenler de (Zara Zarin, Dusica Grozdanovic, Sefik Cickusic: gibi hesaplar) vardır. Türklere ve Osmanlılara karşı nefret dolu ifadelerle yorum yazan hesaplar da vardı. Profilleri incelendiğinde Sırp oldukları anlaşılan hesaplar, diğer izleyicilerin de bu dizileri izledikleri konusunda eleştirilerde bulunmuşlardır. Kendilerine 300 yıl zulmeden Türk fatihleri hayranlıkla izlemelerini Stockholm sendromuna benzetmişlerdir (örneğin: Savo Djuric, Rade Burzan gibi hesaplar). Dizideki Sultan Abdülhamid karakterini Cumhurbaşkanı Erdoğan ile karşılaştıran, Sultan Abdülhamid'in gerçek bir sultan olduğunu ve o şekilde davrandığını ancak Erdoğan'ın Filistin'e yardım etmek için bir şey yapmadığını, bugün Türkiye'nin her şeyini sattıklarını, Erdoğan'ın diziyi kendisi için yaptırdığını söyleyen olduğu kadar (Adnan Jusic, Zivko Mihajlovic, Edin Kuduzović gibi hesaplar), Türkiye'nin bugün de Abdülhamid gibi becerikli bir lideri olduğunu söyleyenler (Salihovic Adnan) mevcuttur. Bunların yanı sıra gerçek tarihten referanslar göstererek, Filistin topraklarının İsrail'e satılmasının sorumlularının İngilizler olduğunu, Osmanlı Devleti'ni dağıtmak için Arapların İngiliz ve Fransızlara yardım ettiğini söyleyen hesapların sayısı da fazladır (Elko Xhaf, Sulejman Muratovic, Memo Sulejman Udovicic, Adnan Jusi, Vildana Tatlić, Elvedin Ebu Zindan, Aldin Huski gibi hesaplar). Balkanlar bölgesinden izleyici yorumlarına baktığımızda diziyi beğendiğini beyan etmekle beraber baştan sona takip etme konusunda ısrarlı olan izleyici sayısının çok fazla olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak bunun sebebinin dizinin bölgede düzenli ve dublajlı yayınlanmadığı olduğu izleyici şikayetlerinden anlaşılmaktadır. İngilizce takip edebilenler, İngilizce altyazılı olarak dijital platformlardan izlemekte olduklarını söylemişlerdir. "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin yapımcısı ES film aranarak hangi Balkan ülkelerine ihraç edildiği sorulmuş ancak ulaşılan kişiler bu soruya cevap veremeyeceklerini belirtmişlerdir. Dizinin bölgede

sadece eğlence amaçlı izlenmediği, izleyenlerin de Orta Doğu ve Latin Amerika'daki izleyicilere göre daha bilinçli ve tarih bilgisi olan izleyiciler olduğu anlaşılmaktadır. Şayet dizi Balkanlar da herhangi bir ülkede baştan sona ve dublajlı olarak yayınlanmış olsa ciddi eleştiriler ve şikayetlere yol açacağı ve kısa zamanda yayından kaldırılacağı izlenimi edinilmiştir. Osmanlı Tarihine karşı negatif hassasiyetlerin devam ettiği görülmüş, bu bölgelerde yapılacak diziler üzerinden kamu diplomasisi çalışmalarında senaryo seçimine ve kurguya daha titiz davranılması gerekliliği anlaşılmıştır.

3.2.3.3. Orta Doğu'da "Payitaht Abdülhamid" Yorumları

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinin içerdiği dini temalar nedeniyle Türkiye dışında Müslüman coğrafyalarda en azından izleyici kitle nezdinde genellikle olumlu yönde karşılık bulması beklenen bir durumdur. Bu nedenle yaptığımız internet taramalarında Orta Doğu'da ve diğer Müslüman ülkelerde çok sayıda izleyici yorumu ile karşılaşılmıştır. Tarihsel süreçte Türk ve Osmanlı ile problemli konuları olan ülkeler ve dizide doğrudan düşman safına yerleştirilenler dışında (İran, Ermenistan, İsrail gibi), genelde yorumlar olumlu olarak gözlenmiştir. İzleyici kitlenin Türk yapımı tarihi dizilere ve tarihi kahramanlara bakış açılarını, gerçeklik algılarını ve günümüz siyaseti ile özdeşleştirme yaklaşımlarını izlemek açısından geniş kaynaklara ulaşılmıştır. "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin danışmanlığını da yapan Sultan II. Abdülhamid'in dördüncü kuşak torunu Orhan Osmanoğlu, Lübnan'da bulunduğu sıradaki izlenimlerini paylaşmıştır. Dizinin henüz Arap televizyonlarında yayınlanmamasına rağmen Arap coğrafyasında internetten takip edildiğini ve "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin, "müthiş" bir seyirci kitlesine sahip olduğunu söylemiştir (sultan-2-abdulhamidin…, 2017).

Özlem Avcı Aksoy, (2019, s: 105) geçmiş ve şimdi arasında bağ kuran tarihi dizilerin siyasi söylemlerin güçlendiricisi olarak araçsallaştırıldığını söylemiştir. "Payitaht: Abdülhamid" dizisini, Paul Ricoeur'un yeniden biçimlendirme (reformation) kavramı olarak nitelendirdiği tarih ve kurmaca arasındaki ilişkiye göre (2013, s:305) değerlendirdiğimizde; Cumhuriyet dönemi boyunca olumsuz olarak tanımlanan Abdülhamid algısının yıkıldığı ve yeni ideolojik Abdülhamid algısının kurulduğu bir süreç ile karşı karşıya kalındığını söyleyebiliriz. "Kurgulama" sürecinde istenmeyen noktalar belli bir ideolojisi çerçevesinde dönüştürülüp Kızıl Sultan kurucu, kahraman Ulu Hakan'a dönüştürülmüş ve izleyiciye bu şekilde yansıtılmıştır. Bu kurgunun Türk izleyici kitlesinde belli oranda karşılık bulduğu gibi Müslüman

coğrafyalarda da İslami sembol ve söylemler eşliğinde gönderilen mesajlar sayesinde benzer biçimde karşılık bulduğu yapılan izleyici yorumlarından anlaşılmaktadır.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinde yerli ve milli kimliğin önemli bir bileşeni olarak "İslami" kimlik güçlü bir biçimde vurgulanmış, dizide Sultan Abdülhamid en büyük mücadelesini İslam karşıtlarına karşı vermiştir. Özellikle Sultan Abdülhamid'in son İslam Halifesi olması konusu birçok Müslüman ülkede hassasiyetle karşılanan bir konudur. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun padişahı olmasından ziyade halife olması daha önemli olarak algılanmaktadır. Sultan Abdülhamid'in dizide Müslümanlar için verdiği "mücadele" İslam dünyasında karşılık bulmuştur. Malezya menşeli www.hidayatullah.com isimli haber portalında Nashirul Hak'ın haberinde (2021), "Payitaht: Abdülhamid" gibi Türk tarihi drama dizilerinin "*Osmanlı Halifeliği*" tarihini konu aldığı, dini ve devleti koruma ve savunma görevine emanet edilen liderlerin bilgeliğini anlattığı ifade edilirken, Osmanlı Halifelerinin özellikle şu zamandaki mevcut iç ve dış siyasi durumla birlikte izleyiciler tarafından hatırlanmayı ve incelenmeyi hak ettiğini yazmıştır. Malezya Kraliçesi Tunku Aziza Amina Maimuna Iskandaria da Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'in hayatını konu alan ünlü Türk dizisi "Payitaht: Abdülhamid"i büyük ilgiyle izlediğini söylemiştir. "*Atalarımı ve onların güzel geleneklerini tanıyorum*" şeklinde açıklama yaparken "*Türk dizileri hakkında konuştuğumuzda bu aynı zamanda kız kardeşlerimle bağ kurmanın da bir yolu*" diye eklemiştir. Bu açıklama hedef kitle için doğru mesaj aktarımı yapıldığında toplumun her seviyesine ulaşabileceğinin bir örneği olarak kabul edilebilir (Alami , 2020).

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinin sevilerek izlendiği ülkelerin başında gelen Pakistan menşeli bir internet haber portalında (www.globalvillagespace.com/, 2022) dizinin yayınlanmadan önce anonsu yapılmıştır. Pakistan Televizyonu (PTV)'nin tarihi Türk dizisi olan "Son İmparator: Abdülhamid II"yi yayınlamaya hazırlandığı haberini veren yazıda son Osmanlı İmparatoru'nun hayatının ve olaylarının bir kronolojisi olduğunu belirtirken izler kitleye daha dizi başlamadan dizinin bir çeşit belgesel olduğunu ve adeta tarihi gerçeklik olarak kabul edilebileceğini ima etmiştir. PTV kanalının, dizinin başlayacağını resmi *Twitter* hesabından da paylaşırken "*Peygamber sevgisine gerçek bir bağlılığı olan bir Sultan'ın hikayesi*" ve "*İslam Ümmetinin tarihinde parlayan bir bölüm*" ifadelerini kullandığını belirtmiştir. Dizide Siyonist Kongre ve Filistin toprakları meselesinin de ön plana çıkartıldığı, Hicaz

Demiryolu çalışmaları özellikle belirtilen noktalar olmuştur. Hem İslamiyet vurgusu yapan iki ifade hem de içerik hakkında verilen ayrıntılar Pakistan'daki izler kitlenin hassasiyetlerini dikkate alarak, hedef kitle için diziyi cazip hale getirme adına yapılmış bir pazarlama çalışmasıdır diyebiliriz.

Kuveyt medyası, "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin yayınlanmasıyla birlikte kendi tarihleri ve Osmanlı tarihi arasındaki ilişkilere gönderme yapan haberler yayınlamıştır. Kuveyt haber sitesi "Al Majlis"(@Almajlliss), Twitter'da bir gönderi yayınlamış, (*pic.twitter.com/YylbsaaIBp, 24 Şubat 2019*) Kuveytli tüccar Jassim Al-Ibrahim'in Hicaz Demiryolu'nun inşasına verdiği destek nedeniyle "Mecidiye Madalyası" ile ödüllendirildiğini belirterek "Payitaht: Abdülhamid" dizisinden alıntılanan sahneyi eklemiştir. Kuveyt menşeli dijital gazete Al-Dustour sayfasında ise, Kuveytli tüccar Jassim Al-Ibrahim'in Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne silah satın aldığını yazmış ve kendisine Mecidiye Madalyası verildiğini yazmış, "Payitaht: Abdülhamid' dizisinden konuyla ilgili bir fotoğraf paylaşmıştır. "Kuveyt Tarihi" internet sitesin de Jassim Al-Ibrahim, hacılar için Londra'daki ilk caminin yapımı için bağış topladığı ve Hicaz Demiryolu'nun inşasına katkıda bulunduğu için kendisine Mecidiye Madalyası verildiğini yazmış ve yine "Payitaht: Abdülhamid' dizisinden konuyla ilgili bir fotoğraf paylaşmıştır (Sultan Abdülhamid, Müslümanlara…, 2019). Tarihi dizilerin ülkeler arası tarihsel iletişimlerinin hatırlanmasında tetikleyici rolü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İzler kitlenin dikkatini çeken, beğenisini kazanan dizilerin getirdiği ilgiden yararlanmak isteyen basın, tarihin unutulmuş sayfalarını karıştırarak yeni gündemler yaratmakta, kamular arasındaki ortak geçmişlere vurgu yapmaktadır. Bu tür haberler karşılıklı etkileşimle dizilerin de izlenirliğine katkı sağlamaktadır diyebiliriz. Geçmişin iyi anılarının hatırlatılmasının, izler kitlede kamu diplomasisi etkisini arttırması, dizilerle gönderilen mesajların kabulünü kolaylaştırması ve sempatiyi arttırması mümkündür.

Kullanıcılar tarafından sorular sorulan, cevaplanan, bir soru-cevap platformu olan Quora (Sultan II. Abdülhamid'in…, 2021) isimli web sitesinde Arapça sorulan "Sultan II. Abdülhamid dizisindeki olaylar gerçek mi?" sorusuna yine Arapça cevaplar verilmiştir. "Mohammed Khasawneh" isimli kullanıcı tarihin dizilerden, filmlerden öğrenilmemesi gerektiğini, gerçek olayların yanı sıra her zaman büyük abartmalar ve uydurma dramatik olayların olduğunu belirtmiş ve "*dizilerden etkilenip bunların üzerine siyasi fikir ve pozisyonlar inşa edenlere şaşırıyorum*" diye yazmıştır. Bu

izleyicinin gerçek ve kurgu arasındaki farkındalığı olduğunu ve sorgulayıcı bir kimlikle gönderilen siyasi mesajları algı değişimine yol açacak şekilde kabul etmediğini tahmin edebiliriz. Bir diğer kullanıcı "Hamza Thaer Al, Haşimi", dizideki olayların %70'i gerçek değil, %20'i abartılı, %10'i gerçek şeklinde tahminini belirtmiştir. Dizinin, tarihin simülasyonuna dayalı olarak mevcut gerçeklik üzerine çok sayıda projeksiyon içerdiğini yazmıştır. Sultan Abdülhamid'in kişiliğine odaklanması ve geri kalanını ötekileştirmesi dizinin en kötü yanı diye belirtmiştir. Abdülhamid'in içindeki güçlü milliyetçilik duygusunu, düşmana karşı direniş değerlerinin yayılmasını ve padişahın milleti için çok çalışma konusundaki güçlü kararlılığı da dahil olmak üzere birçok açıdan çok iyi bir kurgu olduğunu ifade etmiştir. Genel olarak II. Abdülhamid'in kişiliğinin tartışmalı olduğunu ve onun hakkında ya onu sevmek ya da ondan nefret etmek gibi iki net görüş olduğunu da eklemiştir. Son olarak da politik oyunlara ve sorunun gündeme getirilmesi aşamasından çözülmesinin planlanmasına ve ardından uygulanmasına kadar sorunların nasıl yönetildiğine net bir boyut kazandıran bir dizidir şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Bu izleyicinin yaptığı daha derinlikli bir analizden genel olarak hem tarih hem de medya iletişim konusunda bilgi sahibi olduğu anlaşılmakta ve mevcut gerçekliklerin tarihi senaryo üzerinden izler kitleye mesaj verildiğinin farkında olduğu anlaşılmaktadır. "Sadeen Abu Nseir" isimli bir diğer kullanıcı ise dizinin esas olarak Türklere ve onların tarihlerine dair farkındalıklarına yönelik olduğu için Türk milliyetçiliği vurgusunun şaşırtıcı olmadığını söyleyerek yine de diziyi sevdiğini çünkü içinde dünyanın gerçekliğini, politikaları ve bugün birçok çarpıtılmış gerçeği bulduğunu belirtmiştir. Bu yorumcunun yazdıklarından diziyi tarihsel gerçeklik olarak kabul etmiş olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Körfez ülkelerine yönelik gündem oluşturan *alkhaleejonline.net* internet sitesinde diziyle ilgili birkaç haber çıkmıştır. Bunların arasından iki tanesi dikkat çekicidir. İlk haberde (alkhaleejonline.net , 2018a), "*son gerçek Müslüman Halifenin biyografisi*" olarak tanımlanan "Abdülhamid'in Başkenti" dizisinin (Payitaht: Abdülhamid) Arap dünyasında da rekor düzeyde izlenme oranına ulaştığı belirtilmiştir. Dizinin, Sultan Abdülhamid'in Müslüman topraklardaki İngiliz ve Siyonist emellerine karşı koymak için nasıl büyük çaba sarf ettiği gösteriliyor diye eklenmiştir. Ancak Arap izleyicilerin dizide gösterilen tek Arap kökenli Osmanlı Paşası İzzet el-Abed'in "rüşvet alan vatan haini" olarak göstermesine tepki

gösterdiğini, "ciddi bir tarihi hata" yapıldığını ve sosyal medyada yaygın bir öfkeye yol açtığını yazmıştır. Dizideki bu anlatıya tepki olarak bir grup Arap aktivistin, "*İzzet Paşa rüşvetçi değil, bu adamın hakkını verin*" anlamına gelen Türkçe "#izzet_paşa_rüşvetçi_değil, bu adama İnsaf edin" hashtag'i üzerinden Paşa için adalet talep eden bir kampanya başlattığını ve dizinin Instagram sayfasında bunun gibi onlarca yorum yapıldığını eklemiştir. Türkiye'de yaşayan Lübnanlı genç Salah Shatah, İzzet Paşa Al-Abed için adalet talep eden girişimin sahibiydi ve Hashtag çalışmasının amacının dizinin sorumluları üzerinde baskı kurmak olduğunu anlatmış, bu konuda Sultan Abdülhamid'in torunu Orhan Osmanoğlu ile iletişime geçtiğini belirtmiştir. Instagram'da bir milyondan fazla takipçisi olan Shatah, bu hatayı açıklığa kavuşturmak için yaptığı hamlenin "Osmanlı tarihine ve Türklere olan sevgisini" yansıttığını belirtmiştir. Söz konusu internet sitesinde dizi ile ilgili çıkan ikinci önemli haberde ise (alkhaleejonline.net , 2018b), 40. Bölümdeki sahne sebebi ile oluşan bu tepkinin ardından Arapların hakkını verdiği bir bölüm yayınladığını söylemiştir. "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin 42. Bölümü, "*Osmanlı İmparatorluğu Araplarının Osmanlı Sultanı'na olan bağlılıklarını yansıtacak şekilde ortaya çıkışına tanık oldu*" şeklinde bir ara başlık ile verdiği haberde yapılan düzeltmenin Arap izleyiciler tarafından iyi karşılandığını belirtilmiştir. Sultan Abdülhamid döneminde İngilizlerin Arapları ve Türkleri tuzağa düşürme girişiminin gerçek bir hikayesini anlatan bu bölüm için izleyiciler tarafından sosyal medyada tekrar çalışma başlatıldığı ve "*Araplara adalet yaptığınız için teşekkür ederiz*" hashtag'i ile ve dizinin resmi hesabına yoğun bir şekilde yorum yazıldığı ifade edilmiştir. Bu iki haberden çıkarttığımız sonuç ise izler kitlenin kendisinden gördüğü unsurlara karşı oldukça hassas olduğudur. Dizilerde kendilerine ait bir şeylere rastlayan izler kitle olumlu ya da olumsuz olarak mutlaka tepki vermekte olduğu, karakterlerin kendi aidiyetleriyle ilintili olmasıyla diziye ilgisinin arttığı söylenebilir.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinin beğeniyle izlendiği bir başka ülke Pakistan'dır. 2018 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türk Radyo ve Televizyonlarında yayınlanan "Payitaht Abdülhamid" dizisinin bir an önce farklı dillere çevrilerek dünyanın farklı ülkelerine ihraç edilmesi gerektiğini söylemiştir (Kendi tarihimizle, 2018). TRT'nin yerli uluslararası dijital platformu "*Tabii*" platformu ise Türkçe, İngilizce, İspanyolca, Arapça ve Urduca yayın yapmakta olup, "Payitaht: Abdülhamid" dizisi de bu platformda Urduca dublajlı yayınlanmıştır. Urduca dublajlı

bölümler izleyiciler tarafından beğeniyle izlenmiş, çokça yorum yazılmıştır. "*Tabii – Urdu*"'nun dizinin tüm bölümlerinin yayınlandığı resmi *YouTube* kanalında (www.youtube.com/@tabii.urdu), 20 milyon abone vardır. Dizi, kanalda Urdu dublajlı olarak yayınlanmaktadır. Söz konusu kanalda 2 Mart 2022 tarihinde yayınlanmaya başlayan "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin ilk bölümünün 12 milyonun üzerinde görüntülenme sayısı, 323 bin beğenisi ve 9.226 izleyici yorumu bulunmaktadır. İlerleyen bölümlerde görüntülenme oranı azalarak devam etmiş 650 bin civarına oturmuştur. Beğeni sayıları da 20 bin civarına inmiştir. Hemen hemen her bölümün altına 300 ila 1200 arasında izleyici yorumu yapılmıştır. Oldukça dramatik olarak işlenen son bölümde yorumlar tekrar 5.600 civarına çıkmış ve dizinin bitmesinden üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir. İzleyicilerin dizi hakkında görüşleri açısından zengin bir kaynak olarak değerlendirdiğimiz bu yorumlar ilk bölüm, son bölüm ve aradaki rastgele bölümler seçilerek incelenmiş olup, bulgular kayda değer sonuçlar vermiştir. Pakistan'ın yanı sıra Bangladeş, Endonezya, Malezya ve Hindistan'dan beğeni ile takip ettiğini bildiren yorumlar vardır. Diziyi 2. Kez izlediğini belirtenlerin yanı sıra daha önce alt yazılı izleyenlerden bu kanalda dublajlı tekrar izlediğini belirtenler de vardır. Pakistanlı izleyicilere yönelik "*Tabii-Urdu*"'nun resmi *Facebook* sayfasında (tabii Urdu | Facebook) ise 670 bin abone vardır. Sayfada "Payitaht: Abdülhamid" ile ilgili bölüm tanıtımları yapılmaktadır. İlk bölüm için beğeni sayısı 1.600 dür. Sonraki bölümlerde beğeniler azalmakla beraber 200- 400 arasında değişmektedir. İslamiyet'e vurgu yapılan bölümlerde beğeniler ve yorumların sayısı 800-1.000 aralığına çıkmaktadır. Ancak 56. Bölümde Sultan Abdülhamid'e gelen bir tüccarın Hz. Muhammed'i rüyasında görüp Sultana gitmesini söylediği sahneyi 175 bin kişi beğenmiştir. Yorumlardan yaptığımız çıkarımlarla dini motifler ve mesajlar Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya gibi ülkelerde fazlasıyla karşılık bulmuştur diyebiliriz.

Urduca dublajlı Tabii YouTube kanalından (www.youtube.com/@tabii.urdu) yaptığımız incelemede "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin ağırlıklı olarak Pakistan'dan olan izler kitlesinin diziyi büyük oranda olumlu algıladığını söyleyebiliriz. İlk bölüm, son bölüm ve ara bölümlerden rastgele seçilen bölümlerin izleyici yorumları taranmış, yaklaşık 1.000 civarında yorum okunmuştur. Tüm Yorumlar 2022 ve 2024 yılları arasında yazılmıştır. İncelenen yorumlardan anladığımız kadarı ile genel olarak izler kitle diziyi bir belgesel gibi algılamış, olaylar tarihi gerçeklik olarak kabul edilmiştir.

Örneğin, @Khalid Mahmood isimli hesap "*Bu dizi tüm Müslüman dillerde dublaj edilmeli ki Müslümanlar tarihini öğrensin*!!" şeklinde yorum yazmış, @rizwanali5055 ise dizinin Müslümanlar için en iyi tarih dersi olduğunu belirtmiştir. @shahriarhossainofficial9527 isimli hesap herkesin diziyi izlemesi gerektiğini, çünkü geçmiş tarihimizle ilgili çok önemli bilgiler içerdiğini ifade ederken, @Faiq-Zahid isimli hesap ise "*bu sadece bir dizi değil, büyük padişahın zaman çizelgesi*" diye yazmıştır. @nazirwaroich1662 isimli hesabın ise diziyi belgesel olarak algıladığını "*Bu muhteşem Tarihi Belgesel kıyamete kadar izlenecek*" şeklindeki yorumundan anlamak mümkündür. @idreesahmed007 isimli hesap ise dizinin hem tarih dersi olduğunu hem de bugünkü siyasi gündeme de ışık tuttuğunu "*Bu bizim için en önemli tarih dersidir, bize burada nasıl olduğumuzu mükemmel bir şekilde öğretir, Müslüman dünyasına karşı oynanan oyunun tamamı hakkında fikir verir ve aynı zamanda daha büyük İsrail fikrini ve çok daha fazlasını ortaya çıkarır!*" sözleri ile ifade etmiştir. Benzer bir şekilde @md_gulam_gause isimli hesap dizinin muhteşem olduğunu en güzel tarafının da şimdiki dünyamızla alakalı olduğunu belirtmiştir. Bu örneklerden anladığımız kadarıyla da dizinin günümüz olayları ile kurmak istediği bağ için yapmış olduğu kurgunun hedef kitlelerin bir kısmında amacına ulaştığını söylemek mümkündür.

Sadece siyasi tarih değil İslamiyet ve Müslümanların tarihi ile de ilgili bilgi edindiklerini söyleyen izleyici yorumları mevcuttur. Örneğin, @afh8889 isimli hesap "*Müslümanların muhteşem tarihini gösterdiği ve İslam'ı tanıttığı için*" TRT'ye teşekkür ederken, @mohid6869 isimli hesap bugünkü Müslümanların, bugünleri ve gelecekleri için geçmişlerini bilmeleri gerektiğini yazmıştır. Bir diğer izleyici @zainalabideen51214 de "*Bu dizinin tüm bölümlerini izliyorum. İslam hakkında daha fazlasını öğreniyorum*" diye yorum yapmıştır. @hamadkhan416 isimli hesap ise "*Bize İslam'ı öğretmeyi ve dininizi nasıl seveceğimizi göstermeyi mümkün kılan Türklere selam olsun. Kendi halkı ölmesin diye, hainleri susturmaya gücü yettiği halde tahtı terk etti*" şeklindeki ifadesiyle dizi kurgusunu sorgulamadan tarihi gerçeklik olarak kabul ettiğini göstermektedir.

Daha önce diğer Türk tarihi dizilerini izleyenler o dizilere gönderme yaparak yorumlarda bulunmuşlardır. Örneğin, @mohammedmaan5058 isimli hesap "*Abdülhamid Han! Ertuğrul Gazi'den sonra yeni kahramanımıza hoş geldin diyoruz*" şeklinde bir ifadede bulunurken, @aymensaqib269 isimli hesap ise "*Muhteşem Yüzyılı*

güzel bir diziydi ama Sultan Süleyman ile Sultan Abdülhamid arasındaki en büyük fark Sultan Süleyman'ın askerlerine tebaası olarak davranması, Sultan Abdülhamid'in ise onlara çocukları gibi davranmasıdır" şeklindeki ifadesiyle Sultan Abdülhamid için dizide kurgulanan davranış kalıbını takdir ettiğini belirtmiştir.

Sultan Abdülhamid'e büyük bir sevgi ve saygı oluşmuş, daha önce tanımayanlar, adını duymayanlar bile rahmet dilemiş, hayranlıklarını belirtmiş, dualar etmiştir. Örneğin, @Oyajihajannat isimli hesap "*Allah Sultan Abdülhamid'e Cennet-ül Firdevs'i nasip etsin. Eğer diziyi izlemeseydim böyle bir hükümdarın olduğunu bilemezdim*" şeklindeki yorumuyla bu hususu açıkça beyan etmiştir. Dizi ile birlikte gündeme geldiğini düşündüğümüz bu sevgi ve saygının ana kaynağının Sultan Abdülhamid'in Halife olması ve bu sıfatı sebebi ile dizide özellikle vurgulanan tüm Müslümanlara karşı sorumluluğunu yerine getirme çabası olduğu anlaşılmaktadır. Diğer Arap ülkelerinden farklı olarak Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya gibi ülkelerden yorum yazan izleyicilerin örneklerine baktığımızda, Sultan Abdülhamid'in Hilafet makamına duydukları sevgi ve saygının yanı sıra Osmanlı İmparatorluğuna karşı da bir sempati duydukları (dizi sayesinde oluşmuş olabilir) çıkarımı yapılabilir. Örneğin, @4realmuhammadfa1zal hesabı yazdığı yorumda "*bu filmi her izlediğimde çok üzülüyorum Allah senden razı olsun Sultan Abdül Hamid Osmanlı İmparatorluğunu özlüyoruz Malezya'dan sevgiler*" derken yine Malezya'dan @alifffarhan1480 isimli bir izleyici "*Malezya Osmanlı İmparatorluğu ile aynı bayrağa sahiptir. Allah Sevgili Son Halifemiz Sultan Abdülhamid'e rahmet eylesin*" ifadesinde bulunmuştur. Dizide dini sembollerin ve söylemlerin kullanılmasının Müslüman coğrafyalardaki izleyiciler üzerinde istenen etkiyi yaratmasına örneklere de yorumlarda rastlanmıştır. Örneğin, @amenadidnoteat8781 isimli hesap "*Zaferden sonra Allah'ın büyüklüğünü dile getirmeleri, padişahın ne kadar takvalı ve Allah'tan korkan bir insan olduğunu gösteriyor*" diye yazarken @shaazramzi1841 isimli hesap da "*Gerçekten de Sultan Abdülhamid, yalnızca adil bir hükümdar değil aynı zamanda gerçek bir Resul aşığı ve mükemmel bir mümindi*" ifadesini kullanmıştır.

"Payitaht: Abdülhamid dizisinde Sultan Abdülhamid'in Halifelik makamına yapılan vurgu da yine Müslüman coğrafyalarda Hilafet ve Halifelik yönünde bir isteği de tetiklemiştir demek yanlış olmayacaktır. Zira yorumlarda bu doğrultuda çok sayıda ifadeye rastlanmıştır. Müslüman coğrafyalardaki sosyal ve siyasal güncel sorunlardan bu sayede kurtulunabileceğini düşünen izleyiciler olduğu gözlemlenmiştir. Dizinin bu

"özleme" ne oranda katkısı olduğunu söylemek bu aşamada mümkün olmamakla beraber, belli bir kesimin dizi üzerinden bu taleplerini ifade etmesi kayda değer ve üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Örneğin, @mohdshazib6695 isimli hesabın "*Selam olsun sana İslam Halifesi! Cesaretinize selam olsun Allah'ım, İmam Mehdi'nin önderliğinde hilafet sistemini yeniden kur*!" ifadesinden yola çıkılarak zaten mevcut olan bir talebe mi cevap verilmiştir yoksa sorunlarına çözüm arayan toplumlara bir çıkış yolu olarak yeni bir alternatif mi getirilmiştir çıkarımını yapmak zordur. Hilafet özlemini dile getiren diğer örnekler ise "*Keşke bugün halifeliğimiz olsaydı*" (@romanamonir8653), "*Bu diziye bayıldım Allah tez zamanda İslam ümmetini yeniden diriltsin*" (@irfanrana9779), "*Keşke her Müslüman bu diziyi izleyip, Arap olsun, yabancı olsun, yeniden birlik olarak ortaya çıksa*" (@AhmadHamad-uz5zs), "*Dilerim bir gün tüm Müslüman ümmeti yeniden bir oluruz*" (@hamadkhan416) şeklinde sıralanabilir. Halifeliğin Müslümanları bir arada tuttuğu fikri ve güçlü bir Halifenin tüm Müslümanlara kol kanat germesi teması dizide çokça işlendiğinden, daha güçlü bir topluluk olunması için bazı kesimlerce böyle bir talebin doğması da muhtemeldir diyebiliriz. Kurgu bir televizyon dizisinin ise uluslararası siyaseti böylesine etkileyebilecek bir talebi doğurması ayrıca kayda değer bir konudur.

Bazı izleyiciler ise Sultan Abdülhamid'e haksızlık yapıldığını belirten ve "hakkını teslim etmek" için yorumlar yazmışlardır. @safuwanfauzi5014 isimli hesap Sultan Abdülhamid'in Jön Türkler tarafından tahttan indirildiğinde, Hz. Muhammed'in Mescid-i Haram'ın İmamının rüyasına girip "*Türkler benim Halifemi tahttan indirdiler. Türkler, tek amacı ümmetin iyiliği olan ve Sünnete göre yaşayan Halifeyi tahttan indirdiler. Ümmetim, İslam Alemi artık bir koruyucu, veli ve bir vekilden yoksun kaldı" dedi. Ümmetim Artık Yetimdir. Türkler Halifeme yaptıklarının hesabını verecekler*" dediğini anlatan gayet saldırgan bir hikaye yazmıştır. Bir diğer izleyici @mohamedbomaid "*Ey büyük padişah tarih seni hatırladığında gerçekler senin yanında olacak, biz sana utanmadan iftira attık, sen çağımızın en iyi siyasetçisiyken, sana Zalim Padişah derdik*" , @zahidhussain4231 isimli kullanıcı ise "*bugün dünya bu dizi yüzünden gerçeğin farkına vardı. Batı ve kâfirler, böyle büyük bir şahsiyete ve Peygamber'i sevene kötülük yapmışlar, tarihten silinmek istemişler ama bugün onların itibarı gözümüzün önünde ve yerle bir olmuştur*" şeklinde yorum yazmıştır. Bu tarz ifadelerden anladığımız kadarıyla bir kısım izleyicinin gerek eğitim sistemi gerekse çeşitli şekilde oluşmuş önyargılarının, iyi kurgulanmış bir dizi ile

"düzeltilebileceğini" söylemek yanlış olmayacaktır. Önceki bilgilerinin yerini severek izledikleri bir dizi ile oluşan yeni gerçeklikler almış, algıda Osmanlı tarihi yönünde olumlu değişmeler olmuştur. Ancak bu yorumların satır aralarında okunabilecek, Osmanlı'nın ardılı olarak Türkiye Cumhuriyeti kurucularını ve diğer unsurları zan altında bırakan, hain ilan eden ve tarihi tahrip ettiklerini ima eden ifadelere de dikkat etmek gerekecektir. Osmanlı Devleti'nin ve Padişahlarının itibarını iade etmeye çalışan dizilerin bunu yaparken, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ve onu Osmanlı Devletinden devralarak kuran kurucuların itibarına yabancı kamular nezdinde zarar vermeleri gibi bir risk söz konusu olabilir ki bu uluslararası arenada güncel siyaset açısından Osmanlı'ya iade-i itibardan çok daha hassas bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzler yorumlarının büyük çoğunluğunu iyi dileklerini bildiren kişiler oluşturmuştur. Özellikle Sultan Abdülhamid'in büyük bir lider, iyi bir devlet adamı olduğunu belirten yorumlar çoğunluktadır. Sadece Osmanlı devletinin değil, Müslüman dünyasının lideri olduğunu belirtmişlerdir; "*O, Müslüman dünyasının büyük lideriydi*" (@saminahashmi8957), "*Sultan Abdülhamid Han, İslam dünyasının son padişahı ve lideriydi*" (@nooralichowhan7875), "*Dünyanın Büyük Lideri Sultan Abdülhamid Han*" ("@jawedbookcentermeeranakhta6751), "*Abdülhamid büyük bir devlet adamıydı, devletini dünyadan bir lider olarak korudu*" (@SalmanAli-fy2fh), "*Bu dünyanın en iyi imparatoru. Sultan Abdülhamid*" (@Usmani_Azim), "*Seni çok özledim Sultan Abdul Hamid. Sen İslam'ın gerçek halifesisin*" (@muqadasfatimaah), "*Bugün Allah bize Halife ve hükümdar olarak Sultan Abdülhamid Han'ı lütfetti*" (@mujahidchabuksawar1343) gibi yorumlar bunlara örnek olarak verilebilir.

Yine çok sık rastlanan yorum olarak Sultan Abdülhamid gibi bir lidere şimdi de çok ihtiyaç duyulduğu şeklinde ifadeler mevcuttur. İzleyicilerin algısında günümüzün kötü koşullarından Müslümanları çekip çıkaracak idealize edilmiş bir Sultan Abdülhamid, bir kahraman ve kurtarıcı rolüne yerleşmiştir. Kullanılan net ifadeler ve kullanılan kelimelerden böyle bir lider ihtiyacının derinden hissedildiği anlaşılmaktadır. Örneğin; @Kismatullah Khan isimli hesap "*Yüce Allah bizlere böyle cesur dürüst inancı sağlam yöneticiler nasip etsin*" derken @Muhammad Habib isimli hesap "*Keşke bizim sultanlar böyle olsaydı Pakistan en iyi devlet olurdu*" diye yazmıştır. @NumanAlirajputbhatti isimli hesap da "*Allah Pakistan'a da Sultan Abdülhamit gibi bir Sultan nasip etsin*" şeklinde kendini ifade etmiş, yine

@monjurhossainshanto1499 hesabı "*Artık Sultan Abdülhamid gibi bir lidere ihtiyacımız var*" diye yazmıştır. Bu tarz kendi ülkeleri için büyük lider isteğini dile getirenlerin yanı sıra Halife sıfatıyla İslam dünyası ve tüm Müslümanlar için bir lider arayışında olanlar da birçok yorum yazmıştır. Örneğin; @MohammadHashir-sh2rz isimli hesap "*Büyük Halife Sultan Abdul Hamid, senin gibi bir lidere ihtiyacımız var*" yazarken, @Shaikh H. Hesabı "*Allah dünyaya bir daha böyle emirler göndersin ve İslam'ın makamını yükseltsin*" şeklinde ifade etmiş, @dilsadansari103 isimli hesap "*Allah'ım, Müslümanların dünyadaki statüsünü yükseltecek böyle insanları Müslüman ümmeti başına ver*" demiş, @SohailKhan-mv3um hesabı "*Allah ümmete Sultan Abdülhamid gibi bir lider nasip etsin*" yazmış, aynı şekilde @thaikedarhamid4624 isimli hesap da "*Allah bize İslam'ı hak ettiği makama getirecek böyle büyük bir lider daha versin*" demiştir. Günümüzün çözüm bulunamayan sorunlarına 100 yıl öncesinden bir kahraman bulmuşlar ve eğer yaşıyor olsa sorunları çözebileceğine yönelik inançlarını açıkça yazmışlardır. Bu doğrultuda @hadeelfaryad6891 hesap "*Keşke bugün aramızda Filistin'i özgürleştirecek böyle bir kral olsaydı*" şeklinde net olarak ifade etmiştir. Benzer şekilde @mr.mechanic6410 isimli hesap dizinin 56. Bölümünde Hz. Muhammed ve Sultan Abdülhamid ile ilgili sahneye gönderme yaparak "*Hamid'im keşke bu padişah ve bu saltanat bugüne kadar kalsaydı da ümmet asla doğru yoldan sapmasaydı*" diye yorum paylaşmıştır. @atifhoney isimli kullanıcının "*Günümüz dünyasında böyle liderlere gerçekten ihtiyacımız var*" tarzı yorumların sayısı oldukça fazladır. Çok büyük çoğunlukta olumlu yorumların yanı sıra nadir de olsa olumsuz yorumlara da rastlanmıştır. Örneğin @NaseerAhmed-sc5bl isimli hesap Sultan Abdülhamid'e hakaret içeren kelimeler kullandıktan sonra "*Ben Müslümanım ve Sultan Abdülhamid, onu biyografisinde göstermeye çalıştığınız kadar iyi değildi, farklı bir hikaye anlatıyorsunuz*" diye yazmıştır. Urdu dublajlı gösterime yorum yapan Pakistanlı ve diğer ülke izleyicilerinden yapılan yorumlara genel bir değerlendirme yaptığımızda "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin bu hedef kitlede geniş bir etki alanı yarattığını, olumlu yönde bir algı değişimine yol açtığını söyleyebiliriz. Kurgu bir diziyi bütünüyle tarihi gerçeklik olarak kabul eden bir izleyici kitlesi söz konusudur. Bu da hedeflenen kamu diplomasisi etkisini kolaylaştırmıştır.

İncelediğimiz bir diğer platform 1,5 milyon abonesi olan TRT Drama Arabic isimli *YouTube* kanalıdır (Youtube @trtdrama_ar) dizinin 45 dakikalık 56 bölümü yayınlanmıştır (orijinal gösterimi 2,5 saat civarında olduğundan, takriben 15 bölüm

yayınlanmıştır diyebiliriz) ilk sezon yayınlanmış sorasında bu kanala yükleme yapılmamıştır. İzleyiciler buna tepki gösteren yorumlarda bulunmuşlardır. Dizi kanalda Arapça dublajlı olarak yayınlanmıştır. Söz konusu kanalda 16 Nisan 2020 tarihinde yayınlanan "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin ilk bölümünün 4 milyonun üzerinde görüntülenme sayısı, 43 bin beğenisi ve 2.800 izleyici yorumu bulunmaktadır. İlerleyen bölümlerde görüntülenme oranı azalarak devam etmiş 600 bin civarına oturmuştur. Beğeni sayıları da 5-6 bin civarına inmiştir. Hemen hemen her bölümün altına 300 ila 500 arasında izleyici yorumu yapılmıştır. İzleyicilerin dizi hakkında görüşleri açısından zengin bir kaynak olarak değerlendirdiğimiz bu yorumlar ilk bölüm, yayınlanan son bölüm ve aradaki rastgele bölümler seçilerek incelenmiş olup, bulgular kayda değer sonuçlar vermiştir. Yapılan yorumlar 2020-2024 yılları arasında yazılmıştır.

Arapça dublajlı olarak yayınlanan bölümlerin altına yapılan yorumlar da yine Urduca dublajlı bölümlere yapılan yorumlar gibi gruplanabilmekledir. Sultan Abdülhamid'e övgüler düzüp rahmet dileyenler bir tarafta, Osmanlı İmparatorluğuna ve Sultan'a eleştirel yorum yazanlar diğer tarafta konumlandırılırken, Hilafet'in gelmesini arzulayanlar ve Hilafet'in kaldırılmasına kızgınlıklarını ifade edenler de görüşlerini ifade etmişlerdir. "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin kurgu ve abartı olduğunu söyleyenler olduğu kadar, diziyi belgesel olarak algılayıp tarihi gerçeklik olarak kabul edenler de vardır. Ancak inceleme yaptığımız yorumların genel bir değerlendirmesini yaptığımızda Arapça olan bölümlerin altında olumsuz yorumların Urduca bölümlerin altına yapılan yorumlardan çok daha fazla olduğunu görebilmekteyiz.

Arap milliyetçiliği söylemleri ise satır aralarında dikkat çekmiştir. Dizinin Türk ırkının bir propagandası olmaktan başka bir şey olmadığını yazanlar (@acqsto5589), Osmanlıların Arapları işgal ettiğini yazanlar (@يحيى-ش3ذ), diziden etkilenenlere Türklerin geçmişi bizim geçmişimiz değildir diye tepki gösterenler (@dianaarab7569) vardır. Sultan Abdülhamid'in Araplara en çok eziyet eden padişah olduğunu ancak bunun dizide gösterilmediğini belirtenler (@ اتكينجكمرد), dizinin, Osmanlı İmparatorluğu'nu melekmiş gibi gösterdiğini, ancak Arap Müslümanlara yönelik zulmünü göstermediğini yazanlar (@zhoralkaref9825), Osmanlı Devleti'nin Irak'ta eğitime, tıbba, şehirleşmeye önem vermediğini ve yerel halkı aşağıladığını ifade edenler (@اثير-ز9ن)- ki bu hesap sahibi buna rağmen Sultan Abdülhamid'i çok

sevdiğini belirtmiştir- vardır. Yine bu doğrultuda @أبْوسعِيَدالزهراني isimli hesap "*Araplara zulmeden, kanlarını helal kılan devlet sona erdi. II. Abdülhamid Türkiye'de keyif yaptığı, lezzetli ve güzel şeyler yediği gün Muhammed Ali Paşa Arapları öldürüyordu*" diye yazmış, Irak'lı olduğunu belirten @زينالعابديناحمدراضي-ل9ب isimli hesap ise "*Tarih okursanız, Osmanlıların döneminde hastalıklar ve salgınlar ülkeme yayıldı. Padişahlar güç ve cariyelerle ilgileniyorlardı ve Türkler bile bunu kabul ediyor ama aptal Araplar borazan çalmaya devam ediyor Biz Araplar bizi aşağılayanları severiz ve onları överiz*" şeklinde sert ifadelerde bulunmuştur. Filistin'e İsrail'i sokan kişinin Sultan Abdülhamid olduğunu yazan @bibichadz342 hesap ve Sultan Abdülhamid'in Filistin'i İngilizlere, Cezayir'i de Fransa'ya sattığını ve Türkler'in medeniyetlerinin Fransa ve Çin sınırlarına ulaştıktan sonra Arapları ve Müslümanları karanlık ve cehalet çağına döndürmekten başka bir şey yapmadığını yazan (@jamalashammari3588) hesaplar da dikkat çekmiştir.

Güncel siyasetle bağ kurulmasının Urduca dinleyen izleyicilerde olduğu kadar sağlanmadığı anlaşılmaktadır. Dizi ile Sultan Abdülhamid ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın özdeşleştirilme çabasının Arap izler kitle nezdinde pek başarıya ulaşmadığı gözlemlenmiştir. Günümüz siyasetine gönderme sadece birkaç yorumda rastlanmış, bunlardan da biri "Sultan Erdoğan, Allah'ın izniyle Sultan II. Abdülhamid'in hayalini gerçekleştirecek" (@mohamoudahmed1636) şeklinde yorum yazarken, ona cevaben @user-sn3ku8nt2i isimli hesap ise "*Kardeşim, eğer Abdülhamid şimdi burada olsaydı, ölen Şaron'u ziyaret eden Erdoğan'ı meydanda kurşuna dizerek idam ederdi*" şeklinde yazmıştır.

Halifelik konusuna yine Urduca dublajlı bölümlerin yorumlarında olduğu gibi Arapça dublajlıda da çokça rastlanmıştır. Hilafet makamının tekrar geri gelmesi için temenniler yazılmıştır. İslam dünyasının tek sancak ve tek halife altında yeniden huzura kavuşacağını (@omarabushaareeaa5310), her Müslümanın, devletlere karşı İslam Halifeliğinin geri getirilmesi çağrısında bulunması gerektiğini söyleyen hesaplar (@tarik1968) vardır. Osmanlı döneminde İslam'ın zirvede olduğunu (@العمري-ق4ع), Sultan Abdülhamid gibi bir Müslüman halifesine ihtiyaç olduğunu (@hislam9181), Sultan Abdülhamid'in İslam ümmetini koruyan, saltanatının son anına kadar Kudüs'e sahip çıkan padişah olduğunu (@assiataha4554) yazan hesaplar vardır. Ancak bu konuda dizide de 2 ayrı bölümde işlendiği gibi hilafetin Arapların elinde olması gerektiğini yazan yorumlara rastlanmıştır. "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin

21.bölümünde (2sa 09 dk) hilafetin tekrar Araplara geçmesi gerektiğini söyleyen İsrail devleti kurmak amacında olan Herzl karakteri ve 43. Bölümde hilafet Kureyş'den ayrılamaz Seyyit soyuna aittir şeklinde konuşan İngiliz karakteri ile aynı paralelde "*Sultan el-Osmani'ye halife denmez çünkü Halifenin şartları vardır, bunlardan biri Kureyş kabilesinden ve şeriat hükümlerini bilen alimlerden olmalıdır. Bu yüzden Abdülhamid, Osmanlı'da halife değil, dindar bir padişahtı*" (@abu_Mux1ammad) diye yazan bir izleyiciye rastlanmıştır.

Urdu dublajlı bölümlere yapılan yorumlar gibi dizide idealize edilmiş Sultan Abdülhamid karakterine özlem duyan, günümüz sorunlarından kurtaracak, hatta Gazze ve Filistin'deki şiddetli kuşatma ve işkenceyi bitirecek kahraman aradığını ifade eden çok sayıda yorum vardır (örneğin; khlodjj8434, @umali2349, @hassanzaoual2639, @yazanalbustanji3594, @houitamezo8011). Türkler hakkında da olumlu yorum yazan izleyiciler vardır. @soumeyasoumeya7191 isimli hesap "*Türkler tek söz söylemeden konuşan bir tarihtir. Bazı dindar Arap ülkeleri boşuna Türklerin tarihini çarpıtıyorlar, hepsi bir araya gelseler Türklerin yaptığı fetihlerinin, savaşlarının, savunmalarının dörtte biri yapamaz*" derken @DohaGhobesh-nf2yu isimli hesap "*Araplar, İslam'ı Arap olmayan Türkler kadar savunamadılar*" şeklinde yazmıştır. @mohamedlaoufi3744 ise "*Türkler Arap değil ama İslam'ı ve onun kutsallarını savunduklarını kanıtladılar*" diye yazmış ve 292 beğeni almıştır. Ancak bu olumlu düşüncelerin dizi sayesinde mi oluştuğu yoksa izleyicilerin zaten sahip olduğu düşünceler mi olduğu çıkarımı yapılamamıştır.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisini tarihi gerçeklik olarak algılayan izleyiciler yorumlarında "*bu tarz büyük İslam tarihini anlatan diziler yapılmalı*" (@misterpoof3197), "*Filmin yüzde 70'i gerçek olaylar*" (@abdeljalilmerbah8360), "*dizi Sultan Abdülhamid döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl olduğunu bize gösteriyor*" (@كنز التفاؤلمير الالمبدعة) şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Dizi vesilesiyle Müslüman dünyasının içinde bulunduğu durumu hatırlayıp üzüntülerini yazanlar (@janiabaza), (@utchiharedan7548), (@moustafamostaf7395) vardır. Diziyi seyredince, Müslümanların hakkını koruyan bir atalarının olduğunu ve tarihi okuyunca Sultan Abdülhamid'i daha çok sevdiğini belirten izleyici (@happy-c6t6c), yine Sultan Abdülhamid'i tanıdığına çok mutlu olan bir başka izleyici (@elmechkourifatima8756) yorum yazmışlardır. Osmanlı zamanında yaşamış olmayı dileyen (@حسونالربيعي-ت3ي), İslam dünyasının, Osmanlı sancağı altında, çekişmeden, gurur ve güven içinde

yaşadığını yazan (@zaidyou9060) hesaplar da vardır. @deelwindows1066 isimli hesabın "Sultan Abdülhamid'in Müslümanların ve Türklerin gururu olduğu konusunda kim benimle aynı fikirde olurdu" şeklindeki yorumuna ise 378 beğeni gelmiştir. Kendi resmi tarihlerindeki öğretilerden farklı bir tarih bilgisi ile karşılaştıklarını düşünen ve dizide gösterilen tarihe inandığını söyleyen yorumlar da vardır. Örneğin @tiktoktv4445 isimli hesap "*Sultan II. Abdülhamid. Senin hakkında kötü olduğunu okuduğumuz için senden utanıyoruz. Bu müfredatlara inandığımız için üzgünüz ve artık gerçeği biliyoruz Sultanım halife II. Abdülhamid*" yazmış, Iraklı bir izleyici Irak'ta Osmanlı işgalini yazdıklarını (@that.quiet.kid125), @AL_muthanna.103 isimli hesap da Irak'ta, Suriye'de ve Körfez'de ve özellikle Suudi Arabistan da bu tarz bilgiler olduğunu belirtmiştir. Sultan Abdülhamid'in Filistin'i satmayı reddettiğini öğrendiklerini (@mmoha1887), tahtını Filistin'i satmamak için kaybettiğini (@amellhioui4219), Filistin'i satmayı reddetmenin bedeli olarak tahtını veren bir padişah olduğunu, Hilafet'in Müslümanları birleştiren ve tek millet haline getiren şey olduğunu bilmememiz için tarihi değiştirerek öğrettiklerini (@souaddilmi6019) ifade etmişlerdir. Cezayirli olduğunu belirten bir izleyici (@raniaoran8711) de "*Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca İslam'ı yaymak için fetihler yürütüyordu. Eğer sizin krallarınız ve şehzadeleriniz gibi hainler olmasaydı, Müslümanların kanı her yerde caiz oluncaya kadar bu halifelik düşmezdi*" şeklinde eleştirel yorum yazan Araplara cevaben yorum yazmıştır. Benzer şekilde @osamamograbi5766 isimli hesap "*Allah Sultan II. Abdülhamid'e rahmet eylesin. Ne yazık ki Araplar Osmanlı'ya ihanet ederek, Filistin'i Yahudilere teslim eden İngiltere'nin ajanı olarak çalışıyorlardı*" diyerek eleştirel yorumlara cevap vermiştir. Bu şekilde izleyiciler arasında fikir ayrılıkları zaman zaman birbirlerine yorum yazarak sözlü çatışmalara dönüşmüştür. Bir başka örnek olarak @إرشادسياحي isimli hesap, "*Tarih kitapları ile dizi sahneleri arasındaki büyük fark var, diziler Arap zihni için mükemmel bir uyuşturucudur. Zayıf, tarihsel olarak yenilgiye uğramış bir Sultanı, gerçek dışı sahnelerle dramatik bir şekilde parlatmışlar*" şeklindeki eleştirisine, @nouralounas5291 isimli hesap "*Eğer zayıf olsaydı, onun yönetimi sırasında Filistin Yahudilerin eline geçecekti ama o, yönetimi sırasında Yahudilere nefes aldırmadı*" şeklinde cevap vermiştir. Arapça kanaldaki izler kitle arasındaki fikir ayrılıkları Urduca dublajlı bölümlerin altına yorum yapanlardan çok daha fazladır. Yorum yapanlardan @abednassime9109 isimli hesap da bunu açıkça dile getirmiştir; "*Biz Araplar tek bir görüşte aynı fikirde olamayacağız. Sultan Abdülhamid'i eleştirenler*

de var, onu destekleyenler ve onunla gurur duyanlar da var". Yine burada tarihi olaylarla ilgili yorumların ya da "*Sultan Abdülhamid'in güzel yanı, halkına ailesi gibi, halkına da çocukları gibi muamele etmesidir*" (@كنز التفاؤلمير الالمبدعة) gibi dizi kurgusu doğrultusunda yapılan yorumların tamamen dizinin oluşturduğu algılar olup olmadığını cevaplamak mümkün değildir. Yine de farklı bir ülkede Türk/Osmanlı tarihine ve tarihi karakterlere yönelik olumlu yorumların binlerce kişinin gördüğü platformlarda yazılması, negatif yönde yazılan yazılara kendi milletlerinden kişilerce cevap verilmesi kamu diplomasisi adına bir kazanımdır diyebiliriz.

Ancak dikkat çeken bir başlık da Sultan Abdülhamid'i överken, yaptıklarını takdir ederken -Urduca dublajlı bölümlerde de rastladığımız yorumlar gibi- Türkiye Cumhuriyeti kurucularına ve İttihat Terakki gibi unsurlara hakaret içeren, hain diyen saldırgan ifadelerin azımsanmayacak kadar olmasıdır.

İran medyasında "Payitaht: Abdülhamid" dizisi ile ilgili bazı haberlere rastlanmış, eleştirel olarak yazılan bu haberlerin olumsuz bakış açılarını incelemenin önemli olduğu düşünülmüştür. Dizi hakkında çıkan haberler dizinin Türkiye'de yayınlanmasının ardından çıkmıştır. Farsça çevrimiçi Gençlik Kültür Sanat haber sitesi olan Javan gazetesi (www.javanonline.ir, 2019) "Tarihte İslam birliğini desteklemesi ve Filistin'i Müslüman bir toprak olarak korumasıyla tanınan Osmanlı padişahı, bir Türk dizisinde tarihi bir sahtekarlıkla İran şehirlerini ele geçirmeye çalışıyor" şeklinde başlıkla verdiği haberde "AbdulHamid'in Başkenti" adıyla yayınlanan "Payitaht: Abdülhamid" dizisinde "İran karşıtı, müdahaleci ve yayılmacı diyalogların" Osmanlı Padişahı Abdülhamid karakterinin ağzından dile getirilmesinin internette büyük yankı uyandırdığını ifade etmiştir. Devlet kanalı TRT de yayınlandığını özellikle belirttikleri dizi için "sözde tarihi dizi" ifadesi kullanılmış, İran'ın toprak bütünlüğü kışkırtıcı sloganlar ve diyaloglarla tehdit edildiği belirtilmiştir. Haberde devlet televizyonu TRT'de yayınlanan dizi hakkında Türkiye'deki İran büyükelçiliğinin ve İran Dışişleri Bakanlığı'nın en azından bu tarihi uydurmalara ve siyasi yanılsamalara karşı sert bir yanıt vermesi gerektiğini belirtmiş ancak aksine dizinin sezonlarının artık Farsça altyazılı İran web sitelerine de yüklendiğini ve hatta resmi VOD'ların bile bu İran karşıtı diziyi yayınladığını yazmıştır. Kendi izler kitlelerine karşı eleştirel olarak "*tarih okumaktan çok hikâye dinlemeye ilgi duyan kitleler için tarih bilincinin olmaması ve sinemanın büyüsünün oluşması, Arap ülkelerinde ve İran'da Türk tarih dizilerine benzer şekilde geniş bir*

izleyici kitlesine sahip olmasına ve bu sayede tarih sahteciliklerinin insanların zihnini doğrudan etkilemesine neden olmuştur" yorumunu yapan site, Sultan Abdülhamid'in soyundan gelen Orhan Osmanoğlu'nun dizinin senaristlerine danışmanlık görevinde bulunmasının da dikkat çekici olduğunu vurgulamıştır.

Haberde Türk yapımı dizilerdeki tarih tahrifatının çok fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Bu tahrifatın sadece Payitaht: Abdülhamid dizisi ile sınırlı kalmadığını yazan site daha önce de İran'da popüler olan ve Osmanlı Padişahı Süleyman'ın hayatını konu alan "Hareem Sultan" (Muhteşem Yüzyıl) dizisinde İran halkı ve İran'ın Azerbaycan bölgesi ile dostluk hakkında yalanlar anlatılırken, gerçek tarihte Sultan Süleyman'ın, İran'ın Azeri şehirlerini işgal ettiğini ve dini farklılıkları gündeme getirerek Tebriz'i fethetmeyi amaçladığını yazmışlardır. "Payitaht: Abdülhamid" dizisinde de Türklerin, tarihi gerçeklerin aksine söylemler kullandıklarını belirtmişlerdir. Dizinin bölümlerinden birinde Sultan'ın Osmanlı Paşalarına, "*Azerbaycan kalbimizde ve düşüncelerimizdedir!" Tebriz, Urmiye ve Selmas Türklerin şehirleridir! Bu şehirleri her zaman istiyoruz! Vermemek onların (İranlıların) görevi olabilir ama bizim görevimiz bu alanları talep etmek ve almaktır, belki bugün değil ama Tebriz'de Türk bayrağı bir gün göndere çekilecek*" sözleriyle yaptığı konuşmaya dikkat çekmişlerdir. Dizide anlatılanın aksine, İran Azerbaycan'ının halkının Osmanlılar tarafından öldürüldüğünü ancak Türkiye'de "Yeni Osmanlıcılığın" gölgesindeki tarih yazımının dizide Sultan Abdülhamid'in dilinden hayali diyaloglarla dünyaya yayınlandığını ifade etmişlerdir**.**

Oldukça uzun kaleme alınan makalede diziyle bu tarz ilgili eleştirilere yer verilirken diğer taraftan Sultan Abdülhamid'in, Çin Müslümanları da dahil olmak üzere Doğu Asya'daki Müslümanlara özel ilgi gösterdiğini, Çin'in başkenti Pekin'de bulunan 38 caminin masraflarının Sultan Abdülhamid tarafından karşılanmak üzere inşa edilmiş olduğunu, Cuma günleri Cuma namazı kılınan ve Sultan Abdülhamid adına hutbelerin okunduğu Hamidiye Ulu Camii adında iyi donanımlı bir cami bulunduğunu da yazmışlardır. Haberde ayrıca Sultan Abdülhamid hakkında genel tarihi bilgiler de verilmiş ve halifeliğinin konumunu kullanarak İslam dünyasını Batı'ya karşı birleştirmeye çalıştığından bahsedilmiştir. Diğer taraftan ise Türk tarih dizilerinin başarısını itiraf edercesine İran'ın tarihini çekici ve dramatik bir şekilde sunan ve genç nesli İran'ın geçmişindeki başarılarından haberdar eden bu tarz eserler üretme konusundaki çalışmalarının eksikliği eleştirilmiştir.

Dizi ve film tanıtımları yapan koolakmag.ir (Abdülhamid'in Başkenti…, 2019) isimli magazin içerikli İran menşeli web sitesinde "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin senaryo ve oyuncu tanıtımı yapılmıştır. "Osmanlı Devleti'nin yaşaması için mücadele eden ve bu zorlu süreci atlatarak adını tarihe "Ulu Hakan" olarak yazdıran bir padişah" şeklinde ara başlık yazılmış dizide konu edilen Sultan Abdülhamid'in son 13 yıllık bir dönemin Osmanlı tarihinin en önemli ve tartışmalı dönemlerinden biri olarak kabul edildiğini eklemişlerdir. Siyonist Kongre kararlarına göre Sultan'dan istenen Filistin topraklarının verilmesine Sultan'ın karşı çıktığını, Sultan'ın Hicaz Demiryolu alanındaki başarılı projesini anlatmışlar, dünyanın Osmanlı topraklarına paylaşmak için baktığı bir dönem olduğunu ama bu Sultan Abdülhamid'in zekası ve gücüyle bir imparatorluğu ayakta tutmayı başardığını ifade etmişlerdir. Dizide geçen dönemde Batılı devletlerin yeni bir dünya düzeni kurmanın hayalini kurduğunu, Sultan Abdülhamid'in ise onlara karşı amansız bir mücadeleye girdiğini ve bu dizinin hikayesinin de burada başladığını belirtmişlerdir. Burada "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin tanıtımında kullanılan, "Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülhamid'in hayatını anlatmaktadır" ifadesi de eklenince dizinin izleyici nezdinde kurgunun bir tarihi gerçeklik olarak algılanmasına bu dizinin bir belgesel olarak izlenmesine yol açmış olabilir. Ancak tanıtım yazısında bir önceki eleştirel haber (www.javanonline.ir, 2019) alıntılanarak geniş bir yer ayrılmıştır. Bir taraftan eleştirel yazlar söz konusuyken diğer taraftan ise Osmanlı tarihi ile ilgili bilgiler verilmiş, Sultan Abdülhamid'in İslam birliği adına yaptığı çalışmalardan bahsedilmiştir. Her ne kadar dizi eleştirilmiş olsa da Osmanlı tarihi ve Sultan hakkında tarihi bilgiler verilmesi, yapılan iyi çalışmalardan bahsedilmesi kamu diplomasisi adına kazanımlardır demek yanlış olmayacaktır.

Ermenistan Erivan üniversitesi dekanı Professor Ruben Melkonyan 16. ve 19. Yüzyıllar ve 20. Yüzyılın başları da dahil olmak üzere Osmanlı tarihinden bölümler sunan Türk dizileri hakkında yazdığı yazıda (Melkonyan, 2018) bunun bir propaganda aracı olduğunu belirtmiştir. Melkonyan'a göre, bu kaliteli diziler birçok dile çevrilmiş ve farklı ülkelere satılmış ve Türkiye'nin tarihi imajını değiştirmiştir. Bu operasyonun devlet gözetimi altında yapıldığına dikkat çekerek Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sık sık çekim yerlerinde ve film stüdyolarında film yapım sürecine katıldığını, tavsiyelerde bulunduğunu, sosyal medya hesaplarından yorum yaparken, bazen eleştirip, bazen de övgüde bulunduğunu belirtmiştir. Ustaca yapılmış dizilerin Türkiye'nin "yumuşak

güç" araçlarından biri olduğunu söylerken, "Payitaht: Abdülhamid" dizisinde Ermeni karşıtı propaganda yapıldığı ve tarihi vakaların çarpıtıldığını söylemiştir. Bilimsel olarak, Türk tarihi dizilerinin propaganda açısından incelemesi, yazarların, tarihçilerin, sinema eleştirmenlerinin ve devlet görevlilerinin birbirleriyle iş birliği yaparak bu propaganda yönünü nasıl yarattıklarının anlaşılması gerektiğini söyleyerek böyle bir araştırma sırasında dış ve iç izleyici üzerindeki etkisi de inceleneceğini eklemiştir. Dizinin etki alanındaki ülkelerde yumuşak güç olarak kabul edilip, etkilerinin inceleneceğinin yabancı akademisyenlerce dile getirilmesi dizilerin izler kitle üzerinde etkisinin olduğunun bir itirafıdır demek yanlış olmayacaktır.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinde Sultan Abdülhamid'in ve Osmanlı Devleti'nin düşmanı olarak konumlandırılan Yahudi karakterlerle yapılan mücadele ve söylemler İsrailli yetkililerin ve İsrail medyasının dikkatini çekmiştir. Dizi İsrail'de yayınlanmadığı için oradaki izler kitlenin yorumlarına ulaşılamamıştır. Ancak bazı İsrail menşeli internet portallarında çıkan haberlerden geri bildirim alınabilmiştir. İsrailli gazeteci Itamar Eichner'in İsrail menşeli www.ynetnews (2017) haber sitesinde yazdığı makale "Türkiye'deki Yahudi karşıtı dizi" başlığı ile yayınlanmıştır. Dizinin Devlet televizyonu TRT kanalında yayınlandığına da vurgu yapılmıştır. Dizide çokça işlenen ve "Theodor Herzl"[14] karakterinin öncülüğünde Siyonist Kongre'de açıklanan Nil ile Fırat arasında bir Yahudi devleti kurma girişimlerini "iddia" olarak nitelendirmiş olan Eichner Büyük İsrail'e gönderme yapıldığını da eklemiştir. Bu göndermelerin ve Davut Yıldızı taşıyan bir suikastçının Sultan'a ateş ettiği görüntülerin tarihi gerçeklikle ilgisi olmayan uydurmalar olduğunu ve Türkiye'deki Yahudi cemaatinde büyük endişeye sebep olduğunu belirtmiştir. Dizide Yahudi düşmanlığının çok açık bir şekilde sergilendiğini belirten Eichner, bu rahatsızlıklar sebebi ile İsrail'in Türkiye'deki büyükelçiliğinin konuyu Ankara'daki yönetimle görüşmelerde gündeme getirmeyi planladığını da eklemiştir. Bölümlerden birinde, Theodor Herzl ile babası arasında geçen diyalogda, babasının onları Siyonist fikirlerinden dolayı azarladığı ve Tanrı'nın Yahudilere toprak vaat etmediğini söylediği yere dikkat çekmiş, diziyi izleyen Yahudilerin, dizinin Yahudi nefretini körükleyen şakalarla dolu olduğunu ve yönetimin tam da Yahudi düşmanlığını

[14] Theodor Herzl: Modern Siyonizm'in kurucu babası olan Avusturya-Macaristan vatandaşı Yahudi gazeteci, oyun yazarı, yazar ve politik aktivisttir. Dünya Siyonist Örgütü'nü kurmuş ve bir Yahudi devleti kurma amacıyla Yahudilerin, Filistin'e göç etmeleri gerektiği fikrini savunmuştur. İsrail'in kuruluşundan 44 yıl önce yaşamını yitirmiş olmasına rağmen İsrail Devleti'nin kurucu babası olarak kabul edilmektedir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Theodor_Herzl)

değiştirmeye çalıştığı bir dönemde böyle bir Yahudi karşıtı dizinin yayınlanmasına izin vermesinin utanç verici olduğunu eklemiştir.

İsrail menşeli bir başka internet haber portalı olan www.kikar.co.il sitesinde Eli Rothman (2017) tarafından kaleme alınan makalede "Türk gerilim dizisi" başlığı kullanılmış, ara başlık olarak "*Bir Yahudi, elinde Davut Yıldızı ile padişaha suikast düzenlemeyi planlıyor*" yazılmıştır. Theodor Herzl karakterinin dizide canlandırılış şeklini eleştiren yazıda Herzl'in Mekke'ye giderken Müslümanlar yerine Yahudileri trene bindirdiğini, babasının onu "Tanrı sana toprak vaat etmedi" diye azarladığı yazılarak dizinin Türkiye'deki Yahudi cemaatinde büyük endişe yarattığını belirtilmiştir. Her iki haberde de aynı noktalara hassasiyet gösterilen dikkat çekici benzerlik söz konusudur. Senaryonun merkezinde Sultan Abdülhamid'e suikast amacıyla yürütülen Yahudi planının yer aldığını eklenmiştir. Türk devlet televizyonu TRT'de yayınlanan diziden yayılan Yahudi düşmanlığının korkutucu ve endişe verici olduğu ifade edilmiştir. Sultan Abdülhamid'e dizide yapılan suikast girişiminde suikastçının elinde Davut Yıldızı sembolünü tuttuğu ayrıntısına değinen yazar, gerçekte Türk padişahının 1918 yılında zatürreden öldüğünü belirten bir de açıklama yapmıştır. Senaryoda da zaten suikast girişimin başarılı olmadığı ve Sultan Abdülhamid'in bu suikast ile ölmediği gayet açıkken yazar tarafından bu şeklide gereksiz bir açıklama yapılması da ilgi çekicidir.

www.histerio.co.il (2021) , isimli "blog" İsrail menşeli olup, Ortadoğu siyaseti ve Türk dizileri ile ilgili yazılar yazmaktadır. Blog sahibi gerçek ismini kullanmayı tercih etmemiştir. Yazar, "*Sultan"dan (Muhteşem Yüzyıl) sonra çekilen siyasi mesaj içeren tarihi Türk Dizileri*" başlıklı yazısında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın mevcut hükümetini ve "İslami" "Adalet ve Kalkınma" Partisi AKP'yi destekleyen kanallarda yayınlanan dizilerin, neredeyse tüm bölümlerde dini mesajların dile getirildiğini ve bu dizilerin tarihi gerçekliklerle her zaman uyuşmadığını söylemiştir. Bu dizide Yahudilerden, Siyonist hareketten hatta Theodor Herzl karakterinden çokça bahsedildiği ancak bu bahsedilmenin hiç de sempatik olmadığı ifade edilmiştir. Tarihsel olay örgüsünün Türk hükümetinin görüşlerine uyarlandığını iddia ederek, dizide Siyonist hareketin yanı sıra Yunanlıların bağımsızlık taleplerinin de anlatıldığını belirtmiştir. Yazının devamında dizide gerçekleşen olayları anlatmış, Sultan Abdülhamid'in iç karışıklıklarla, parlamentolu meşrutiyet kurma talebiyle ve ordunun öncülüğünde modernleşme talebiyle karşı karşıya kaldığı "*tıpkı gerçek tarih*

hikayesinde olduğu gibi" cümlesiyle eklenmiştir. Yazar Sultan Abdülhamid'i sert ve İslamcı bir yapıya sahip diye nitelemiş görevden alınması sürecine yer vermiştir. Dizinin İslamcı ve Siyonizm karşıtı mesajlarla dolu olması sebebi ile İsrail'de yayınlanma şansının son derece zayıf olduğunu eklemiştir. Genel olarak Tarih konulu Türk dizilerinin (Ertuğrul'un dizisi hariç), dini-İslami mesaj vermesi ve çoğunlukla TRT tarafından yayınlanması nedeniyle İsrail'e getirilmesinde bir sebep olmadığını belirtmiştir.

Yine İsrail menşeli bir başka internet portalı www.dayan.org sitesinde gazeteci Hay Eytan Cohen Yanarocak (2017), "Payitaht: Abdülhamid" dizisine oldukça geniş bir yorum yazmıştır. Dizinin Antisemitizmle suçlandığını belirterek Türkiye'deki Yahudilerin bu tarihi kurgudan endişe duyduğunu belirtmiştir. Diğer portallardaki yazılardaki gibi dizi senaryosundaki Sultan Abdülhamid'e suikast düzenleyen Yahudilerden, Herzl'ın Fırat'tan Nil'e kadar uzanan bir Yahudi devleti planladığından, Herzl ve babası arasındaki "*vadedilmiş toprak*" diyalogundan, Siyonist kongrede geçen olaylardan bahsederek Ankara'daki İsrail büyükelçiliğinin bu endişeleri Türk hükümetine iletmek niyetinde olduğunu da eklemiştir. Yanarocak, "Payitaht: Abdülhamid"'in tesadüf olmadığını, dizinin her sahnesinin, güncel Türk siyasetine uyarlanarak, izleyicilerin Erdoğan'ın basına karşı sert duruşuna dair bakış açılarını aklamak üzere tasarlandığını iddia etmiştir. Yazar, "Payitaht: Abdülhamid" dizisinin Türk toplumu üzerindeki etkisini ve Cumhurbaşkanı Erdoğan yönetiminin ülkenin tarih anlatısını yeniden şekillendirme arzusunu ele almıştır. Türk tarih ders kitaplarının Batı yanlısı ve Sultan Abdülhamid karşıtı bir tarih anlatısına karşı hükümet yanlısı çevrelerin Sultan Abdülhamid yanlısı bu anlatısının, bir meydan okumayı temsil ettiğini iddia etmiştir. "Payitaht: Abdülhamid"i izleyen Türk izleyicilerin çoğunun, Kanuni Sultan Süleyman'ın dönemini konu alan "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin izleyicileri gibi içeriği sorgusuz sualsiz tarihi bir gerçeklik olarak kabul ettiğini belirtmiştir. Dizinin, televizyon dünyasının ötesinde de etki yarattığını, Sultan Abdülhamid'in büyük ölçüde zarar görmüş itibarını onarmaya ve onu Atatürk'le rekabette bir rol model olarak taçlandırmaya çalıştığını söylemiştir. Dizinin analizinin, yönetici seçkinlerin Sultan Abdülhamid'in tarihsel mirasını nasıl kullandığına dair fikir verdiğini belirten Yanarocak, padişahın hem destekçilerinin hem de aleyhtarlarının, Türkiye'nin şu anki Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı II. Abdülhamid'in mirasının yirmi birinci yüzyıldaki varisi olarak gördüklerini yazmıştır.

Hükümete yakın muhafazakar kanal "A Haber"in, II. Abdülhamid hakkında çektiği belgeselde Erdoğan ile Osmanlı padişahı arasındaki olumlu benzerlikleri vurguladığına da dikkat çekicidir. Türkiye'de de kimi yazarların aynı doğrultuda yorum yapmaları yapılan çalışmaların hem içerden hem dışardan nasıl algılandığını karşılaştırma açısından önemlidir. Örneğin, Atay da (2017) izler kitle nezdinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ve Sultan Abdülhamid'i benzeştiren bir algının söz konusu olduğunu, bu dizinin en önemli etkilerinden birinin Sultan Abdülhamid'in yerinde bugün Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı koyuyor olması olduğunu ifade etmiştir. "Payitaht: Abdülhamid" dizisi aracılığıyla Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Sultan Abdülhamid'in özdeşleştirildiğini ve Erdoğan'ı uluslararası siyasette başarıya götüren yumuşak bir güç unsuru" olarak tanımladığını söylemiştir. Ancak incelediğimiz izleyici yorumlarında bu tarz bir özdeşleştirme etkisinin çok sınırlı kaldığını, hatta bazı izleyiciler nazarında (verilen örneklerle) negatif etki yaptığını söyleyebiliriz.

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinin bu bölümde incelenen farklı kamular üzerindeki etkisini özetleyecek olursak, dizide kullanılan dini söylemlerin ve sembollerin, Orta Doğu ve İslam coğrafyasında diğer coğrafyalara göre daha cazip etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu etki bile tüm Müslüman ülkelerde aynı dozda karşımıza çıkmamaktadır. Bazı Müslüman ülkelerde bulduğu karşılık şaşırtıcı şekilde olumlu olmakla beraber İran gibi bazılarında ise daha temkinli karşılanmıştır. Her şekilde Halifelik konusunun bu coğrafyada geçerli ve etkili bir tema olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Orta Doğu ve çevre ülkelerde Müslüman olmayan ülkelerde ise başta İsrail olmak üzere yayınlanmadığı halde tepkiyle karşılanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Politika yapımı ve karar mekanizmaları, devletlerin tekelinden çıkarak devlet dışı aktörlerin artan etkisi ile şekillenmiş, diplomasinin muhatabı da sadece devletler olmaktan çıkmıştır. Bu gelişmenin bir sonucu olarak kamuoyunun uluslararası politikada önemi artmıştır.

Bu doktora tezi dünyanın birçok ülkesine ihraç edilen ve yabancı kamuoyları tarafından beğeniyle takip edildiğini medyaya yansıyan yorumlardan anladığımız tarih konulu Türk televizyon dizilerinin aynı zamanda Türkiye'nin yumuşak gücüne de katkı sağlayıp sağlamadığını araştırmayı hedeflemiştir. İnceleme kapsamında Türk tarihinin üç farklı dönemini üç farklı kurgu ile işleyen "Muhteşem Yüzyıl", "Diriliş: Ertuğrul" ve "Payitaht: Abdülhamid" dizileri seçilmiştir. Osmanlı/Türk tarihini, -ana hatlarıyla resmi tarih öğretileri ile paralel olmakla birlikte- kurgusal zenginleştirme ve evrensel değerleri kullanarak farklı bir açıdan resmeden söz konusu tarihi dizilerin, bir kamu diplomasisi uygulaması olarak yabancı kamularda zihinsel değişime sebep olup olmadığının analiz edilmesine çalışılmıştır. Kamu diplomasisine katkısı olabilecek kazanımlar izleyici yorumlarından analiz edilmiş ve bu anlamda kayda değer veriler elde edilmiştir. Aynı zamanda eleştirel bakışlar da analiz edilmiş ve kamu diplomasisi sürecine zarar verebilecek uygulamaların düzeltilmesi yönünde öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmamız kapsamındaki üç dizinin, Orta Doğu, Balkanlar ve Latin Amerika'daki izleyicilerinin internet kaynaklarından ulaşılan yorumlarının söylem ve içerik analizleri yapılmıştır. Bu yöntemle aynı tarihi dizinin farklı coğrafyalardaki etkisi incelenirken, farklı tarihi dizilerin aynı coğrafyadaki etkilerini de inceleme şansı yakalanmıştır.

Türk dizilerinin dünya çapında gerçekleşen etkileri değerlendirildiğinde bu konunun sektör girişimcilerinin inisiyatifine bırakılmaması, başarılı bir kamu diplomasi aracı olabilmesi için stratejilerinin geliştirilmesi, kurumlar arası ve disiplinler arası çalışmalar ile desteklenmesi gerekliliği açıktır. Bu tezimiz de Hansgert Peisert'in, kültürel iletişim modelinde bahsettiği yurt dışında kendi ülkesinin "belirli bir resmini" çizme amacının başarıya ulaşması için gerekli şart olan devlet dışı aktörler tarafından uygulaması yapılan kamu diplomasisi çalışmalarının yetkili kurumlar ile iş birliğinde olmaları gerekliliği ile örtüşmektedir. Bu kabullere göre, ülkenin dış politika

hedeflerini sekteye uğratabilecek dizi sektöründeki girişimlere müdahale edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu müdahalelerin öznel olmaması için ise kamu diplomasisi adına yapılacak Türkiye'nin yüksek politika hedeflerine hizmet etmek üzere hükümetler üstü bir master planın gerekliliğini tekrar hatırlatmak gerekmektedir. Neticede diziler vasıtası ile bir kamu diplomasisi yapılacaksa senaryolara yedirilen mesajlarla yaratılan imaj, itibar ve algı, ülkenin konumunu, duruşunu, gücünü ifade ettiğinden milli politikalarla, planlanması ve uygulanması gereken yöntemlerdir. Szondi'nin (2009, s.4) de söylediği gibi, bu mesajların gerçeği yansıtma zorunluluğu olmadığı, gerçek olanın temsili olanla yer değiştirebileceği kanaatindeyiz. Ancak politize olmuş algı yönetiminin, propaganda olarak algılanması riski de akılda tutulmalıdır.

Görsel ve kurgusal bir dil kullanan dizilerin, yapısı gereği her türlü mesajı kolay aktarabileceği düşüncesinden hareketle siyasi mesaj taşıyan kurgular üretilmektedir. Zaharna, "enformasyonel ve ilişkisel iletişim" modelinde, hedef kamunun algılarının yönetilebilmesi için mesajın kontrolünün önemini, mesajın doğru seçilmesini ve bu mesajın nasıl dışarıya iletildiğinin doğru kurgulanmasını vurgulamaktadır. Mesaj kurgusuna dikkat çeken bu modelde olduğu gibi biz de Türk yapımı tarih konulu dizilerin satır aralarında verilecek mesajların iyi kurgulanmasının önemli olduğunu düşünmekteyiz. Zira propaganda olarak algılanabilecek şekilde yanlış kurgulanmış mesajların hedef kamularda tam ters etkiye yol açabilecektir. Bizim düşüncemizde de mesajın kimden gönderildiği, devlet desteğinin olup olmadığından ziyade mesajın dozu ve tarzı, hedef kamuda kabulü açısından çok daha önemlidir. Nitekim çalışmamızda özellikle hedef kitlelerin elit kesiminde mesaj dozu fazla kaçmış dizilerin daha fazla tepki yarattığı gözlemlenmiştir.

AK Parti döneminin, Osmanlı tarihini ve bazı tarihi karakterleri siyasi ideolojileri paralelinde yeniden yorumlaması, tarihi kimliklerin yeni politik hedeflere hizmet edecek şekilde kurgulanması söz konusudur. Dizi kurgularına da yansıyan bu çabayı AK Parti hükümetinin dış politika stratejilerindeki yaklaşımları sebebi ile gündeme gelen "Yeni Osmanlıcılık" söylemiyle birlikte değerlendirmek doğru olacaktır. Nitekim tarihi dizilerin ihraç edildiği ülkelerdeki basında "Yeni Osmanlıcılık" söylemine de çokça rastlanmıştır. Özellikle tarihi ortak anıların olduğu coğrafyalarda eleştirel kesimler tarafından diziler "Yeni Osmanlıcı" bir algılama

yaratmış, mevcut iktidarın Türkiye'nin dış politika hedeflerine paralel gizli ajandasına hizmet eder bir araç olduğu iddia edilmiştir.

Türkiye'nin kamu diplomasisi uygulamalarına hedef kamuoylarının verdiği karşılığın nasıl olduğu, önyargıları düzeltmede algıları olumluya çevirmede ne denli başarılı olduğu konusunda nitel veri eksiği vardır. Araştırma kapsamında yaptığımız izler kitle yorumlarının analizi ile bu veri eksiğine katkı sağlamaya çalışılmıştır. Ancak çalışma sürecimizde yaptığımız içerik analizlerinin o ana ait sonuçlar olabileceği hususu göz ardı edilmemelidir. Elde edilen veriler, dinamik uluslararası ortamda ancak araştırmanın yapıldığı dönem için sağlıklı bilgiler verebilecektir. Bu nedenle diziler vasıtası ile yapılan kamu diplomasisi çalışmalarının etkileri konusunda hedef kamuoylarına yönelik düzenli yapılacak algı araştırmalarının uygulamaya konması ve geri bildirim alınması en az kamu diplomasisi uygulamaları kadar önem arz etmektedir.

John Robert Kelley'nin, "savunma ve danışma modeli"ndeki hedef kamuoyuna yönelik tutum değişimini amaçlayan uygulamaların, ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve uygulamanın gerektirdiği duruma göre değişiklik gösterdiği ayrıntısı, standardize edilmiş kamu diplomasisi uygulamalarının her ülkede aynı düzeyde başarılı olamayacağı yönünde uyarı vermektedir. Bu önemli husus da ileride ülke ve bölge bazlı farklı çalışmaların farklı özellikteki hedef kitleler üzerinde daha etkili olabilme tezimiz ile örtüşmektedir. Dizler yolu ile yapılacak kamu diplomasisi çalışmalarında hedef kamuların iç dinamiklerine uygun uygulamalar ile ilerlemek, hedef kitlenin değer ve tutumlarıyla çatışmamak da etki ve başarı şansını arttıracaktır. Her bölgenin kendi dinamiklerine ve özelliklerine göre belki senaryoda belki de dublaj sırasında yapılacak ufak uyarlamaların hedef kamuda istenen etkiyi oluşturabileceği kanaatindeyiz. Buradan yola çıkarak hedef kamulara yönelik içeriklerin toptancı bir yaklaşımla değil, özelleştirilmiş temalarla çalışılmasının önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Kamu diplomasisi uygulama alanları açısından bakıldığında ihraç edilen televizyon dizilerinin ağırlıklı olarak kültür diplomasisi kapsamında değerlendirilebileceği görülmüştür. Kamu diplomasisinin uygulama alanlarından biri olan kültür diplomasisinin, karşılıklı etkileşim ve anlayış inşa etmesi sebebi ile uluslararası ilişkiler teorilerinden "sosyal inşacılıkla" örtüştüğünü ve kavramın bireysel ve toplum temelli bir yönü olduğunu söyleyebiliriz. İnşacı görüşe göre

normlar, değerler ve kimlikler ilgili aktörler tarafından oluşturulan sosyal yapılardır. Bir ülkenin markası, imajı ve prestiji, cezbetme işlevini çalıştırmak suretiyle yumuşak gücün unsurlarından biri olarak gösterilmektedir. İnşacı teorinin kabullerinde markalar, imaj, prestij ve algı da, iletişimsel ve söylemsel düzeyde sosyal olarak her gün yeniden üretilmektedir. Tarihi Türk dizileri de bu tanımlara uygun olacak şekilde tarihi ve tarihi karakterleri yeniden inşa etmekte ve bu sayede dünyada geniş bir coğrafyadaki izler kitlelerde Türkiye lehine imaj ve prestij artışı yönünde algı yönetimi yapmaktadır. Bu da Türkiye'nin yumuşak gücünde artışa sebep olmuştur diyebiliriz.

Tarihi Türk dizilerinin gösterildikleri ülkelerdeki izler kitle ve elit kesim arasında farklı algılanması araştırmamızın en önemli bulgularından biridir. İster ticari sebeplerle ister kamu diplomasisi amacı ile gösterimde olsun, yapımların izlendikleri ülkelerde bu iki cephe ile karşılaşılacağı dikkate alınmalıdır. İzler kitle, Türk dizilerini kuvvetli prodüksiyon, iyi oyuncular, başarılı senaryolar gibi başlıklara göre değerlendirip, farklı kültürleri, tarihleri öğrenmenin keyfini çıkartmaktadır. Elit kesim ise dizilerin hedef kitleleri etki altına almaya çalışan propaganda malzemesi olduğunu savunarak konuya önyargılı ve eleştirel bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Algı araştırması yapılırken izler kitle ve elit kesim ayrımının yapılması sayesinde eleştirilerin de hangi noktalardan geldiğini anlayabileceğimizden bizi daha sağlıklı değerlendirmeler yapmaya götürecektir. Nitekim çalışmamızda bir taraftan izler kitle yorumları değerlendirirken, diğer taraftan akademik yazılar ve haber yazıları değerlendirilmek suretiyle bu yöntem uygulanmıştır.

Tarihi Türk dizilerin dünyanın her yerinde yayınlanması, Türkiye'nin bir zamanlar dünyaya hükmeden büyük bir imparatorluğun mirasçısı olduğu fikrini aktarması açısından önemlidir. Tarihi dizilerin Türklere ve Türk tarihine karşı olumlu bir algı oluşturup oluşturmadığını tespit etmek, önyargıları düzetme yönünde bir aşama kaydedilip kaydedilmediğini anlayabilmek dizilerin kamu diplomasisine etkileri açısından önemli bulunmuştur. İzler kitle yorumlarının geniş bir taramasında olumlu algı oluştuğu yönünde izlenim edinilmiş, ki bu sonuç televizyon dizilerinin kamu diplomasisi etkisinin kıymeti açısından önemli bir veridir.

Yurtdışında yayınlanan Türk dizilerinin Türkçe seslendirme ve yabancı dilde altyazılı bölümleri sayesinde kültürel diplomasisinin en önemli öğelerinden biri olan Türkçeye ilgiyi arttırdığını izleyici yorumlarından görebilmekteyiz. Dizilerin popülaritesinin yarattığı ivme ile Türkçe kurslarına artan talepler gözlenmiştir. Bu

ilginin geçici bir heves olmaması için farklı uygulamalarla da desteklenmesi önemlidir. Kolay ulaşılabilen ve ücretsiz sağlanabilecek Türkçe kursları, başlangıç seviyesi Türkçe öğreten kitapların hedef piyasalarda yaygın satışının sağlanması, üniversitelerde Türkoloji bölümlerinin açılması gibi girişimlerde bulunulması örnek olarak verilebilir.

Dizilerin yabancı kamularda yarattığı ilgiden faydalanılarak eş zamanlı olarak farklı kanallardan gönderilecek siyasi mesajların kabulünün kolaylaştırılması sağlanabilir. Düzenli mesaj göndermek (basın yolu ile düzenli bilgilendirme) iletişimin devamını sağlayacak ve dizilerle yakalanmış olan ivme kaybedilmeyecektir. Nitekim Nye'a göre de kamu diplomasisinin stratejik iletişim boyutunda (2005, s:94-109) iletişimde tutarlılığı sağlamak anahtar kelimedir ve mesajın sürekli ve tutarlı olması başarıya ulaşma adına en kritik noktalardan birisidir.

Straubhaar (1991) tarafından ortaya atılan "kültürel yakınlık teorisi"ne göre izleyiciler kendi kültürlerine ve yaşamlarına yakın gördükleri televizyon yapımlarına daha fazla ilgi göstermektedirler. Kültürel olarak birbirine aşina olan kamular için bir devlet, hedef kamuoyunu siyasal açıdan daha kolay etkileyebileceğinden uzun dönemde dış politika hedeflerine hizmet eden bir zemin oluşturabilecektir. Türk dizilerinin etkisini araştıran yabancı uzmanlar da dizilerle birlikte benzerliklerin fark edilmesi ile negatif düşüncelerin yok olduğu saptamışlardır. İzleyici yorumlarından anladığımız kadarı ile gerek dizi oyuncuları arasında gerekse senaryo içeriğindeki karakterlerde kendi milletlerinden, etnik kökenlerinden unsurlara rastlamaları da izleyicileri dizilere karşı olumlu yönde etkilemektedir. Aynı husus çeşitli kültürel ve dini öğeler için de geçerlidir. Yorumlarda rastlanan ve dizilere ilginin artmasını sağlayan ve mesaj kabulünü de kolaylaştırabilecek bu ayrıntının bundan sonraki projelerde bilinçli bir şekilde kullanılması fayda sağlayacaktır. Hedef ülkeler ile tarihsel anıların dizi repliklerinde hatırlatılması da bu tarz uygulamalara örnek verilebilir. İzleyicinin dizilerde kendi aidiyetinden bir şeyler görmesi, kurulabilecek bağı kuvvetlendirecek ve bu sayede mesaj aktarımının kolaylaşmasına hizmet edebilecektir. Zira dizilere eleştirel yaklaşan yabancı kamuoyundaki kesim dahi dizilerde kendi ülkelerinden, kimliklerinden unsurlar gördüklerinde kendilerine pay çıkartmakta, tarihin sayfalarını karıştırarak ortak tarihi geçmişe dair bilgiler ile gündem yaratmaktadırlar.

İzler kitle yorumlarından anladığımız kadarıyla tarihi dizilerin en çok takdir edilen özelliklerinden biri modern dünyanın unutturduğu insani değerlerin ve davranış kalıplarının hatırlatılmasıdır ki farklı kültürlerde bile karşılık bulmuş, tarihi Türk dizilerinin bu evrensel değerleri işlemesi de Türk tarihi ve kültürü adına bir imaj tazelemesi olmuştur.

İzler kitle yorumlarını değerlendirdiğimizde bir başka bulgu olarak, tarihi Türk dizilerinin İslamiyet ve Müslüman algısı lehine de kazanımlar yarattığı göze çarpmaktadır. Her üç dizinin de bir şekilde yabancı kamularda Müslüman kimliğine dair algılarında olumlu yönde bir iyileştirme yaptığını söyleyebiliriz. Bununla beraber ihraç edildikleri ülkelerde tarihi diziler üzerinden yapılan eleştirel yazılarda sıkça tekrarlanan başlıklar olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Türkiye'nin Müslüman dünyasındaki nüfuzunu artırma arzusu, kamuoyunu Türkiye lehine çevirme hedefi ve çok milletli Osmanlı Devletini yeniden canlandırma gibi bir gizli ajandaya sahip olduğu konusu göze çarpmaktadır. Bu eleştirilerin yanı sıra Hilafet sisteminin yeniden gündeme getirilmek istendiği, Erdoğan'ın Halife olmak istediği iddiaları da dikkat çekmektedir. Ancak başarıya, barışa, refaha ve birliğe susamış, Batı karşısında uzun zamandır özgüvenini kaybetmiş Müslüman halklar tarihin altın zamanlarına gönderme yapılan diziler ile bu umutsuzluğa bir çıkış yolunun olabileceğine inanmışlardır. Yapılan izleyici yorumlarından anlaşılan bu durum, toplumların tarih sayfalarında kalmış sistemlerin yeniden kurulabilmesi adına rızalarının olduğunu gösterir niteliktedir. Bu başlık altında beğenilerin yanı sıra çeşitli kesimlerden eleştiriler de söz konusudur. Batıda, Türkiye'de İslam'ın dizilerde gösterildiği kadar liberal olmadığını iddia edenler varken, Doğuda ise Arap dünyasında dizilerin manevi değerleri yıprattığını söyleyen kesimler vardır. Bu tema üzerinden de yine izler kitle ve elit kesim arasındaki yorum farkının ne denli açık olduğunu görmekteyiz.

İzleyicilerden bazıları Türkiye'nin, Hilafetin yeniden kurulmasına öncülük edeceğini, Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişte olduğu gibi yeniden Türkiye'den kurulacağını, Osmanlı yönetiminin yeniden devreye gireceğini belirten iddialı yorumlarda bulunmuşlardır. Osmanlı Hinterlandı dışında kalan Müslüman coğrafyalarda bazı izleyiciler Osmanlı döneminde Müslümanların daha huzurlu olduğunu, birlik içinde daha güçlü olduğunu belirtmişler, buradan günümüz siyaseti ile bağlantı kurarak Müslüman birliğinin yine Türkiye'nin önderliğinde gerçekleşeceğine inandıklarını yazmışlardır. Benzer şekilde Arap halklarının diziyle

birlikte, etnik ve dini toplulukların bir arada yaşadığı bir imparatorluğun iyi yanını yeniden keşfettiğini yazan bazı bölge yazarlarının ifadeleri dizinin yaptığı etkinin kamu diplomasisi adına ne denli stratejik konulara değindiğinin göstergesidir. Ancak aynı coğrafyadan yazan eleştirel yazarlar ise, Türkiye'nin Osmanlı Halifeliği kurma amacına hizmet etmek için TV dizilerini neredeyse bedavaya Müslüman milletlere sunduğunu iddia etmişlerdir. Tarihi dizileri, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye'nin Müslüman dünyasındaki nüfuzunu yeniden tesis etmeyi amaçlayan "Yeni-Osmanlıcılık" vizyonuyla örtüşmesi ile birlikte değerlendiren bir kesimin varlığı Türk Dış Politikasının "Bölgesel Güç" stratejisine hizmet eden bir mesaj vermesi bakımından başarılı bir kamu diplomasisi çalışması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tarafımızdan her iki bakış açısı da bu ülkelerde bir şekilde Türkiye'nin bir güç olarak gündeme geldiğinin ispatı olarak görülmektedir. Yine de aynı dizinin aynı ülke için bile birbirine taban tabana zıt algılar oluşturulacağı göz önüne alınmalı ve bu yolla kamu diplomasisi çalışması yapılacaksa mesaj dengelerinin çok sağlıklı kurgulanması oldukça önemlidir diyebiliriz.

Araştırma kapsamımızdaki dizilerin yabancı ülkelerdeki izler kitle üzerindeki en dikkat çekici yanı kurguların büyük oranda tarihi gerçeklik olarak kabul edilmesidir. Bu kabul de hedef kamulara dizi içerisinde verilecek bilgilerin kolayca kabul edileceğini ve sorgulanmadığını göstermektedir ki bu oldukça önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bu bulgulara dayanarak dizilerle oluşturulabilecek alternatif tarih anlatılarının yabancı kamularda karşılık bulduğunu söyleyebiliriz. Ancak izleyicilerin dizi kurgularını sorgulama gibi bir çabalarının olmaması, bu kurguların gerçeklik olarak kabul edilmesi resmi tarih öğretilerine şüpheyle yaklaşılabileceği gerçeğini gözler önüne serer ki ve bu da resmi tarih adına ciddi bir tehlikedir.

Çalıştığımız tarihi dizilerin üçünde de ana karakterler olan Ertuğrul Gazi, Kanuni Sultan Süleyman ve Sultan II. Abdülhamid'in dizide verilen kurguları üzerinden hayran kitleleri topladığını söyleyebiliriz. Müslüman Coğrafyasında ve Balkanlar'da, ülkelerinde güvenilir bir liderliğin yokluğundan ve kültürel haklarından mahrum bırakılma hissinden uzun süredir muzdarip olan Müslüman izleyicilerin özlenen lider formatını bu karakterlerde bulduğunu yine izler yorumlarından görebilmekteyiz. Daha önce Osmanlı tarihi ile etkileşimi olmamış izler kitlelerin bu hayranlığının dizi kurgusu ile oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Buradan yola

çıkarak izler kitlenin tarihi karakterler konusunda da yönlendirilebileceği, istenilen olumlu (ya da olumsuz) algıların inşa edilebileceğini söyleyebiliriz.

Tarihi Türk dizilerinin izlendiği ülkelerde Osmanlı tarihine ve tarihi karakterlere olan ilginin bir şekilde arttığının, bazı izleyicilerin ekstra okumalarla Osmanlı tarihi hakkında bilgi edindiğini izleyici yorumlarından anlamak mümkündür. Özellikle Balkanlar ve Latin Amerika'daki izleyicilerin bir kısmının tarihi okumalar yaparak Osmanlı Türk tarihi hakkında gönüllü olarak bilgi edinmeleri bile kamu diplomasisi adına iyi bir kazanımdır. Yine dizileri haber yapan yayın organlarında Osmanlı Türk tarihi hakkında bilgiler de verilmesi (verilen bilgilerin içeriğinin kontrol edilemiyor olmasına rağmen) bu kazanım kapsamında değerlendirilebilir. Ayrıca sosyal medyada (özellikle *Facebook* ve *Youtube*) dizi ve oyunculara yönelik açılan hayran sayfalarında propaganda izlenimi vermeyen samimi bilgilendirmelerin yapılmasının izleyicilerin Türk tarihi ve kültürü algılarına etki edebileceğini öneri olarak söyleyebiliriz.

Çalıştığımız üç tarihi dizi Osmanlı tarihinin üç farklı dönemini konu almıştır. Diğer ikisinden önce ve hükümet müdahalesi olmadan çekilen "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin Osmanlı Devletinin en güçlü olduğu dönemi işlemiş olmasına rağmen mesaj tonu ve yoğunluğu değerlendirildiğinde güncel siyasi gönderme kaygısı taşımayan bir yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Yine de senaryoya yedirilmiş az sayıdaki repriklerle dünya siyasetinde söz sahibi bir Osmanlı dönemi seyirciye gayet dozunda aktarılmıştır. "Muhteşem Yüzyıl", "*tarihi güç"* mesajını vermekten ziyade Kanuni ve Hürrem aşkını ve iktidar mücadelesini işlemiş ve diziyi tarihe ilgisi olmayan izleyiciler nezdinde de sürükleyici kılmıştır. Muhteşem Yüzyıl dizisine olan dünya çapında yoğun ilgiden ilham alan kanal ve yapımcılar mevcut iktidarın da desteği ile savaş, fetih, dış güçler ile mücadeleye odaklanan çok sayıda tarihi dizi çekmişlerdir. Osmanlı'nın kuruluş öncesinde Kayı Boyu'nun mücadelesini anlatan "Diriliş Ertuğrul" dizisi de bu kapsamda çekilmiş ve dünyada 1,5 milyara yakın izleyiciye ulaşmıştır. Tarihi bir dönem dizisi olmasına rağmen modern siyasi mesajlar ve toplumsal göndermelerle dolu bir yapım olarak da değerlendirilebilir. Toplumsal mesajların başında Türklerin güçlü bir devlet kurma kararlılığı, bağımsızlık arayışı ve birlik beraberliğin gerekliliği gelmektedir. Bir diğer iktidar destekli dönem dizisi "Payitaht Abdülhamid" ise 34. Osmanlı Padişahı II.Abdülhamid'in saltanatının son 13 yılını anlatmaktadır. TRT'nin en yüksek bütçeli yapımları arasında olan dizi, Sultan

Abdülhamid'in AK Parti iktidarınca iade-i itibarı olarak düşünülebilir. Osmanlı İmparatorluğunun dağılma sürecinde tahtta olan Sultan Abdülhamid'in liderliğinde çok cepheli bir mücadele mesajının seyirciye sunulması planlanmıştır. Günümüz siyaseti ile paralellik yaratma çabaları ile senaryoya serpiştirilmiş siyası mesajlar dizinin üretim aşamasında katkısı olan kişilerce de itiraf edilmiştir.

Tarihi Türk dizilerinin Türk diplomasisine de yardımcı olduğu belirten yabancı yayın organları da mevcuttur. Bu yayınların Türk dizilerinin Balkanlarda Osmanlı'dan Türkiye'ye kalan olumsuz kalıplaşmış yargılardan kurtulmalarına yardımcı olduğunu öne sürmesi, Osmanlı hakimiyetinden bu yana Türkiye'nin Balkan ülkeleri nezdindeki olumsuz imajını tersine çevirerek Balkanları fethettiğini iddia etmesi ve Türk dizilerinin, "Yeni-Osmanlıcılık" politikasına uygun olarak ortaya çıktığına parmak basmaları önemli saptamalardır.

Araştırma kapsamımızdaki ülkelerden basın, yetkili ve izler yorumlarında rastladığımız bir başka yorum ise yorumcuların kendi ülke tarihleri ve tarihi kişilikleri ile ilgili benzer medya içerikleriyle kendi ülkelerini dünyaya tanıtması talebinin dile getirilmesidir ki bu yorumlar da bize diziler yoluyla yapılan tanıtımın başarılı olduğu ve diğer ülkeler tarafından örnek alındığını göstermektedir.

Hem coğrafi olarak hem de tarihsel olarak Osmanlı/Türk kültürüne ve geçmişine oldukça uzak bir mesafede olan Latin Amerika'da, Tarihi Türk dizilerinin gördüğü yoğun ilgi incelenmeye değer bulunmuştur. İlk olarak yayına giren dizi olan Muhteşem Yüzyıl'ın popülaritesine diğer iki dizi yetişememiştir. Ancak her üç dizi de izleyiciler tarafından tarihi gerçeklik olarak algılanmış olup Türk kültürü, tarihi hakkında bilgi edinildiği anlaşılmıştır.

Latin Amerika'da, bugüne kadar devam eden popülaritesi ve geniş hayran kitlesi ile fenomen haline gelen "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin sosyal medya hayran gruplarındaki gönderiler ya da dizi bölümleri altına yapılan yorumlar incelendiğinde dizi, iyi oyuncuların, gösterişli kıyafet ve mekanların süslediği güzel bir aşk hikayesi olarak değerlendirilmiş ve dizide verilen az sayıda tarihsel mesajlar ile ilgili bir eleştiri ya da yoruma rastlanmamıştır. İnceleme alanındaki diğer iki coğrafi bölgeyle karşılaştırıldığında bu şekilde bir tablo ile karşılaşılması Latin Amerika'nın dönemin şartlarında dizinin konu edildiği Osmanlı Devleti ile iletişiminin oldukça az olması bu sebeple de herhangi bir tarihsel travma olmadığı için önyargısız ve açık kabullü bir

izlenme ve mesaj aktarımı süreci yaşandığını tahmin etmekteyiz. Sadece bazı akademik çevrelerin ve basının biraz daha araştırmacı davrandığı izlenmiştir. İzleyicilerin bir şekilde Türk tarihi ve kültürüne ilgilerinin arttığı gözlenmiş ve bu sonuç da tarafımızdan Muhteşem Yüzyıl dizisinin, Latin Amerika'da başarılı bir kamu diplomasisine yol açtığı şeklinde değerlendirilmiştir.

"Diriliş Ertuğrul" dizisi için Latin Amerikalı izleyicilerin yorumları içerisinde olumsuz bir görüşe rastlanmamıştır. İzler kitlenin, Türklere ve Türk tarihine karşı olumlu yönde bir algı oluşturduğunu yorumlardan edindiğimiz kadarıyla rahatça söyleyebiliriz. Dizide vurgu yapılan ahlaki değerler, kadına saygı Latin Amerikalı izleyicide karşılık bulmuş ve takdirle karşılanmıştır. Dizilerin tetiklediği kültürel merakın daha fazla araştırma yapmaya yönlendirmiş olması yazılan yorumlardan çıkarılabilecek sonuçlardır. Türkiye açısından sadece diziler üzerinden ilgi artışının olması izleyicilerin iştahlı ilgisi değerlendirildiğinde kamu diplomasisi adına kayda değer bir sonuç getirmiştir. Dolayısı ile Latin Amerika coğrafyasında kamu diplomasisi açısından önemli bir başarıya imza atıldığını söylemek de yanlış olmayacaktır. İzleyiciler arasında da İslam dinine karşı olumlu düşünceler ifade edilmesi dizinin çok farklı bir hedef kitlede İslamiyet adına da yaptığı bir kamu diplomasisi başarısı olarak değerlendirilebilir. İzleyicilerin yorumlarında dizinin İslam dinini tanımalarını, anlamalarını sağladığını belirten ifadeler vardır (*"Dizi sayesinde İslam dinini anladım" gibi).*

"Payitaht Abdülhamid" dizisi ile ilgili Latin Amerika bölgesinde değerlendirme yapılabilecek kadar yoruma ve izler kitle ilgisine de rastlanmamıştır. Beğeni yorumu yazanların büyük çoğunluğu kadın olup, baş rol oyuncusu Bülent İnal'a olan hayranlıklarını dile getirmişler, dizi içeriği ya da dizi mesajları ile ilgili herhangi bir yorum yapmamışlardır. Verilerin yetersizliği sebebi ile söz konusu dizinin Latin Amerika üzerindeki etkisi hakkında kesin bir yargıya varmamızın şu aşamada mümkün olmadığını kanaatine varılmıştır.

Osmanlı tarihinde en çok etkileşimi olan coğrafyalardan biri olarak Balkanlar, resmi tarih öğretileri ve tarihi travmaların getirdiği toplumsal önyargılar sebebi ile dizilerin etkileri açısından incelenmesi en önemli yerlerden biridir. Dolayısı ile Balkan halklarında diziler vasıtasıyla herhangi bir kamu diplomasisi başarısı sağlanmışsa bu çok daha kayda değer bir başarı olarak değerlendirilebilir. Ancak Balkanlar'da din adamları ve sağ medya tarihi Türk dizilerinin popülaritesini ve medyada buldukları

yeri kullanarak Türk düşmanlığını körükleme için bir fırsat bulmuştur. Yine de, bu eleştirel kesim bile tarihi diziler sayesinde eski Osmanlı topraklarındaki halkların Türkiye algısında ciddi bir olumlu gelişme olduğunu kabul etmektedirler.

Balkan coğrafyasında "Muhteşem Yüzyıl" dizisinin beğeniyle takip edilmesi, hayran guruplarının oluşması aynı zamanda din ve devlet adamları kanadında eleştirel yaklaşımın da yoğun olması sonucunu getirmiştir. Tarihi Türk dizilerini "Yeni-Osmanlıcılık" politikasının bir aracı olarak değerlendiren bu kesimler, Balkanlarda Türk nüfuzunun artırılması, bölgedeki Müslümanların desteklenmesi ve Osmanlı Devleti'nin Balkan devletlerinde açtığı yaraların sarılması gibi hedefleri olduğunu iddia etmişler ve dizinin yayından kaldırılması için talep gelmiştir. Bu dizinin bir "Yeni-Osmanlıcılık" politikası olduğunun düşünülmesi daha sonra üretilen tarihi dizilerin satın alınmaması sonucunu getirmiş olabilir. Ancak izler kitlenin bir kısmı bu yasakları delerek dijital platformlardan yayınlanan İngilizce alt yazı ya da dublaj ile takibe devam etmişlerdir. Hedef ülke yöneticilerinin uyguladığı bu sansür de yine dijital ortamlardan ve dizi izlenebilecek abonelik sistemli platformlardan (Netflix gibi) yayın yapılması ile kısmen etkisiz hale getirebilecektir. Balkanlardaki Müslüman toplumlardan gelen eleştiriler ise, Türk hükümet yetkililerine benzer çizgide olup İslam'ın ve tarihi karakterlerin dizide yanlış temsil edildiği yönündedir. Hırvatistan'da Osijek kasabasında Kanuni Sultan Süleyman'ın adını taşıyan 16. Yüzyıldan kalma Osmanlı eseri ahşap köprünün yeniden inşa edilmesi çabaları, kültürel etkinin somut bir örneği olarak karşımıza çıkmıştır. Yunanlı izleyicilerin bir gazeteye verdikleri cevaplarda "Muhteşem Yüzyıl"ın uzun zamandır düşman görünen Türkiye ve Yunanistan halklarının yakınlaşmasında önemli rol oynadığını söylemeleri de yine kamu diplomasisi adına bir kazanım örneğidir. "Muhteşem Yüzyıl" dizisi Balkan halklarının ortak tarihe biraz daha önyargısız bakabilmesini sağladıysa, bu bile başlı başına bir başarı hikayesidir.

"Diriliş Ertuğrul" dizisi ise Balkan ülkelerinin tamamı tarafından satın alınmış olmasına rağmen Balkanlardan izleyici yorumlarına çok fazla ulaşılamamıştır. Az sayıdaki yorumların büyük çoğunluğunun Müslümanlar olduğundan hareketle, Balkanlardaki Müslüman toplumlarda dizinin daha çok ilgi çektiği ve beğeniyle takip edildiğini söyleyebiliriz. Balkan coğrafyasından edinilen kısıtlı veri ile "Diriliş Ertuğrul" dizisinin bölgedeki kamu diplomasisi etkisi hakkında kesin bir kanıya varmak mümkün değildir.

Balkanlarda ‘‘Payitaht Abdülhamid” dizisi hakkında az sayıda rastlanan izleyici yorumlarından Orta Doğu ve Latin Amerika’daki izleyicilere göre daha bilinçli ve tarih bilgisi olan izleyiciler olduğu anlaşılmaktadır. İzleyici yorumlarından daha fazla olacak şekilde entelektüel kesimlerin basına yansıyan yorumlarına rastlanmış olup gönderilen siyasi mesajların oldukça detaylı irdelendiği görülmüştür. Dizininin yaratacağı bir tür kültürel etkinin kamuoyu algısını şekillendirmede etkili olabileceği endişesi ve dizinin politik açıdan araçsallaştırıldığı eleştirilerine rastlanmıştır. Özellikle dizideki ana karakter ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın özdeşleştirilmesi, tarihi dizilerde idealleştirilmiş bir Osmanlı sisteminin, dünyaya karşı Müslümanların haklarını koruyan bir liderin, Balkanlarda ezilen Müslüman halklar için bir kurtarıcı imajı yaratması ihtimali ve beraberinde “Yeni-Osmanlıcı” planlar için bir araç olduğu eleştirileri göze çarpmaktadır. Kamuoyunda bu tarz mesaj amaçlı dizileri izlerken Osmanlı Tarihine karşı negatif hassasiyetlerin devam edebileceği gözlenmiş, bu bölgelerde yapılacak diziler üzerinden kamu diplomasisi çalışmalarında senaryo seçimine ve kurguya daha titiz davranılması gerekliliği anlaşılmıştır.

Orta Doğu ‘da üç dizinin yankıları oldukça farklı olmuştur. Diriliş Ertuğrul ve Payitaht Abdülhamid dizilerinin yarattığı tahminimizin üzerindeki kamu diplomasisi etkisi, üretim aşamasında da bu dizilerin yurt dışındaki hedef kitlelerinin Müslüman coğrafyalar olduğu izlenimini vermektedir. Muhteşem Yüzyıl ise diğer ikisinden farklı bir çizgide değerlendirilmektedir.

“Muhteşem Yüzyıl” dizisine yönelik Orta Doğu‘daki izler yorumlarını değerlendirdiğimizde Osmanlı tarihine olumlu ya da olumsuz herhangi bir gönderme yapılmadığından, izleyicilerin genelde senaryoda kurgulanmış romantizme ve oyunculara odaklandıklarından söz edebiliriz. Genel olarak dizi eğlence amaçlı algılanmış olup, Balkan coğrafyasında rastladığımız eleştirel izler kitle burada pek karşımıza çıkmamıştır. “Muhteşem Yüzyıl” Orta Doğu/Kuzey Afrika ve Balkanlar’daki izleyicilere Osmanlı İmparatorluğu ile olan tarihi bağlarını da dolaylı olarak hatırlatmıştır. Yapımcıların ve senaristlerin böyle bir hedefi olmasa bile, hedef pazarlardaki izler kitleler, araştırmacılar, yetkililer ya da medya tarafından nasıl algılanabileceği hakkında bir ipucu vermektedir. İster mesaj verilme amacı ile kurgulanmış olsun isterse böyle bir hedefi olmasın, ortak geçmiş olan ülkeler nezdinde mutlaka tarihsel geçmişe hatırlatma yapmakta ve bunun olumlu ve olumsuz sonuçları olmaktadır. “Muhteşem Yüzyıl” dizisi Türkiye’de diziyi eleştiren hükümet yetkilileri

ile aynı hassasiyetler penceresinden bakan Endonezyalı kesimlerce, yalnızca önemli bir İslami tarihi şahsiyete karşı değil, aynı zamanda Endonezya'nın yeni İslami tarih yazımına karşı da bir karalama girişimi olarak görülmüştür. Bu eleştiri tarafımızdan önemli bulunmuştur zira hedef kitlelerin dizileri kendi sosyal ve siyasal sorunları ile birlikte değerlendirdikleri konusuna tekrar değinerek, dizilerdeki mesajların bu şartlar altında açıldığını dolayısı ile hedef kitlede oluşan algıların kendi gerçeklikleri ile harmanlanarak bir sonuç çıktığını söyleyebiliriz.

"Diriliş Ertuğrul" dizisinin en çok yankı bulduğu bölge Ortadoğu ve diğer Müslüman ülkelerdir. Az sayıda eleştirel yorum dışında tarafımızdan Orta Doğu'da izleyicilerin memnuniyetle izlediği bir dizi olarak değerlendirilmiştir. Dizi vasıtası ile aktarılan mesajların hedef kitlelerde karşılık bulduğunu yorumlar incelendiğinde rahatça söyleyebiliriz. Özellikle Orta Doğu dışındaki Müslüman coğrafyalarda (Güney Asya gibi) dizinin Türk kamu diplomasisi adına büyük başarı kazanmış olduğunu ancak bunun İslam değerleri üzerinden olduğunu söylemek gerekecektir. Dizinin dini söylemler ve ritüeller açısından zengin olması özellikle Müslüman ülkelerdeki izler kitleler tarafından beğeni ile karşılanmış olsa da dini kurumlar ve din yetkilileri dizilerin yozlaşmaya sebep olacağını, İslam dinini yanlış gösterdiklerini bahane ederek izlenmemesi konusunda uyarılarda bulunmuşlardır. Diziler üzerinden yapılacak kamu diplomasisi çalışmalarında, hedef ülkelerin yönetici kademelerini rahatsız edecek ve nihayetinde dizinin yayınlanmamasına sebep olacak bir mesaj yoğunluğu, ulaşılmaya çalışılan etki alanını daraltacağından çok hassas hesaplanması gereken bir noktadır.

Orta Doğu'daki izleyici yorumlarından gözlemlediğimiz ve oldukça önemli bulduğumuz bir konu ise popüler bir Türk dizisinin Müslüman ulus devletlerin halklarına birlik beraberlik teması üzerinden "ümmet" sistemini düşündürtmesidir ki hemen her Müslüman toplumda bir miktar karşılık bulmuştur. Din üzerinden sağlanan birliğin düşman unsurlara karşı büyük bir güç oluşturacağının, yaptırım kabiliyetinin yüksek olduğunun ima edilmesi (Payitaht: Abdülhamid dizisinde olduğu gibi) bu dizide de izleyiciye aktarılan satır arası mesajlardandır ve global bir dini lider arayışını dile getirmesi açısından önemli bulunmuştur. İzleyici yorumlarındaki "Halife" özlemine yönelik ifadeler bu tespitimize destek olur niteliktedir. Yine izleyici yorumları değerlendirildiğinde, "din" unsurunu bir güç politikası olarak kullanıp toplumlar üzerinde etki alanı açma stratejisinin dini otoriteler üzerinden değil de, bir dizi üzerinden yapıldığını söylemek ve inanç diplomasisi kapsamında değerlendirmek

yanlış olmayacaktır. Dizinin bu doğrultudaki bir başka başarısının Orta Doğu'daki bazı izler kitleye ve yetkililere İslamofobi'ye yönelik bir karşı anlatı oluşturmak olduğunu düşündürtmesidir. Bunun bir Tarihi Türk dizisi üzerinden düşünülmesi ise Türkiye'nin bu coğrafyadaki gücüne işaret etmektedir ki yine kamu diplomasisi adına bir kazanımdır. Müslüman olmadığı halde İslam dinine karşı algısının değiştiğini belirten "*Bu diziyi seviyorum! İslam hakkında bilmediğim o kadar çok şey öğrendim ki*!" gibi yorumlar diğer inançların mensubu izleyicilerin diziyi izledikten sonra değişen İslamiyet algılarını somutlaştırdıkları için dikkate değerdir.

Pakistan başta olmak üzere bazı Müslüman ülkelerde dizinin İslam dinini ve değerlerini hem gençliğe hem de dünyaya öğrettiğini, Müslümanların özgüvenlerini yerine getirdiğini sağladığını söyleyen çok sayıda yoruma rastlanmıştır. Araştırmanın bu bulgusu şaşırtıcı bir şekilde diziye, kapsamını aşan bir misyon yüklenmiş olduğunu göstermektedir.

Bir başka önemli olası sonuç ise kültürlerin ortak özellikleri öne çıkarılarak hedef kitlelerin Türkiye'ye yönelik ilgilerinin ve sempatilerinin artması sayesinde siyasi, ekonomik, sosyal ilişkilerin de artmasını tetiklemesidir. Ancak kültürel benzerliklerin diziler vasıtası ile hedef toplumlara mesaj olarak aktarılması beraberinde günümüzün en önemli sorunlarından biri olan "göç" sorununa da hız verebilmektedir ki bu konu önemi açısından ayrıca incelenmeyi hak etmektedir diye düşünmekteyiz.

Farklı devletlerin ve elitlerinin Tarihi Türk dizilerine verdikleri birbiri ile çelişen tepkilerinin İslam dünyasının bölünmüş cephelerini de açık ettiğini söyleyebiliriz. Tarihi Türk dizilerinin Müslüman coğrafyadaki etkilerinden rahatsız olan Orta Doğulu ülkeler benzer uygulamalar ile diziler üretmişler ve adeta "*dizi savaşları*" ile toplumu yanlarına çekmeye, Türk dizilerinin toplumdaki büyüsünü bozmaya çalışmışlardır.

Diziyi İslam tarihi belgeseli olarak algılayan izleyicilerin diziyle birlikle oluşan tarih algıları (ağırlığı İslam tarihi olmak üzere) olumlu yönde değişmiştir. Ancak bu durumda dizinin Türk ya da Osmanlı tanıtımından ziyade Müslüman algısına ve İslami değerlerin anlaşılmasına yaptığı katkının çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ortada bir Müslüman coğrafya dışındaki yerlerde kamu diplomasisi başarısı varsa bile bunun olumlu çıktılarının Türkiye ve Türkler lehine yerine İslamiyet adına olduğunu söyleyebiliriz. Bu sonuca göre oldukça ses getirme potansiyeline sahip bir

dizinin Türk tarihi ve kültürü yerine genel olarak Müslüman tarihi ve kültürü lehine algı iyileşmesinin Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından bu dizi üzerinden potansiyelini tam kullanamadığını da söyleyebiliriz.

Yoğun milli ve dini unsur barındırmakta olan "Payitaht Abdülhamid" dizisi Orta Doğuda beğeni ile karşılanmıştır. İzler kitlenin Sultan Abdülhamid için dizide çizilen "kahraman lider" portresini büyük bir çoğunlukla tarihi gerçeklik olarak kabul ettiği, Sultan Abdülhamid'in dizide Müslümanlar için verdiği "mücadele" ve son İslam Halifesi olmasının hayranlık ve özlemle karşılandığı yorumlardan anlaşılmaktadır. Günümüz siyasetinde gündemi meşgul eden meselelere göndermeler yaparak, bugünün rahatsızlıklarından 100 yıl öncesinin kurgusal söylemleri ile bölgesel güç devşirme çabası satır arasında yakalanabilecek ana tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak izler kitlenin bu çabayı kötü niyetle algılamadığı, aksine çoğunluğu Arap coğrafyası dışından olan Müslümanlarca takdirle karşılandığı izleyici yorumların anlaşılmaktadır. Dizide Osmanlı Devleti'nin çok milletli yönetim şekline de vurgu yapılmış bu sistemde Batı'nın kışkırtmaları olmasa herkesin huzur ve barış içinde bir arada yaşadığı mesajı da verilmiştir. Çeşitli ülkelerin basınında dizinin bir çeşit belgesel olduğu belirtilmiş, kendi tarihleri ve Osmanlı tarihi arasındaki ilişkilere gönderme yapan haberler yayınlamıştır. Buradan yola çıkarak tarihi dizilerin ülkeler arası tarihsel iletişimlerinin hatırlanmasında tetikleyici rolü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Geçmişin iyi anılarının hatırlatılmasının, izler kitlede kamu diplomasisi etkisini arttırması, dizilerle gönderilen mesajların kabulünü kolaylaştırması ve sempatiyi arttırması mümkündür.

Diğer Arap ülkelerinden farklı olarak Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya gibi ülkelerden yorum yazan izleyicilerin örneklerine baktığımızda, Sultan Abdülhamid'in Hilafet makamına duydukları sevgi ve saygının yanı sıra Osmanlı İmparatorluğuna karşı da bir sempati duydukları (dizi sayesinde oluşmuş olabilir) çıkarımı yapılabilir. Bu yorumlardan yaptığımız çıkarımlarla dini motifler ve mesajlar Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya gibi Osmanlı hinterlandı dışında kalan Müslüman ülkelerde fazlasıyla karşılık bulmuştur diyebiliriz. Payitaht: Abdülhamid dizisinde Sultan Abdülhamid'in Halifelik makamına yapılan vurgu da yine Müslüman coğrafyalarda Hilafet ve Halifelik yönünde bir isteği de tetiklemiştir demek yanlış olmayacaktır. Kurgu bir televizyon dizisi sayesinde

uluslararası siyaseti böylesine etkileyebilecek bir talebin dillendirilmesi ayrıca kayda değer bir konudur.

Kurgu bir diziyi bütünüyle tarihi gerçeklik olarak kabul eden bir izleyici kitlesi söz konusudur ve dizinin günümüz olayları ile kurmak istediği bağ için yapmış olduğu kurgunun hedef kitlelerin bir kısmında amacına ulaştığını söylemek mümkündür. Buradan da dizinin kamu diplomasisi anlamında bir başarı yakaladığını söylemek yanlış olmayacaktır. İzler kitle yorumlarında Sultan Abdülhamid'i övenler, eleştirenler, Hilafet'in gelmesini arzulayanlar ve Hilafet'in kaldırılmasına kızgınlıklarını ifade edenler gibi konular vardır. Dizide Sultan Abdülhamid ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın özdeşleştirilme çabasının ise Arap izler kitle nezdinde pek başarıya ulaşmadığı gözlemlenmiştir. Müslüman coğrafyadaki izler kitlenin algısında Osmanlı tarihi yönünde olumlu değişmeler olduğu yorumlardan anlaşılmaktadır. Ancak Osmanlıya odaklanan bu dizilerin tarih bilinci fazla olmayan hedef kitlelerde farklı sonuçlar doğurabileceği izlenmiştir. Zira yorumcuların Türkiye Cumhuriyeti kurucuları ve diğer unsurlar hakkında olumsuz ifadelerine rastlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin ve Padişahlarının itibarını iade etmeye çalışan dizilerin bunu yaparken, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ve onu Osmanlı Devletinden devralarak kuran kurucuların itibarına yabancı kamular nezdinde zarar vermeleri gibi bir risk söz konusu olabilir ki bu uluslararası arenada güncel siyaset açısından Osmanlı'ya iade-i itibardan çok daha hassas bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır

"Payitaht: Abdülhamid" dizisinde kullanılan dini söylemlerin ve sembollerin etkisi tüm Müslüman ülkelerde aynı dozda karşımıza çıkmamaktadır. Bazı Müslüman ülkelerde bulduğu karşılık şaşırtıcı şekilde olumlu olmakla beraber İran gibi bazılarında ise daha temkinli karşılanmıştır. Yorumlar değerlendirildiğinde Halifelik konusunun bu coğrafyada geçerli ve etkili bir tema olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dizideki bu tema üzerindeki mesajların ise Orta Doğu ve çevre ülkelerde bir şekilde karşılık bulduğu aşikardır.

Kendi resmi tarihlerindeki öğretilerden farklı bir tarih bilgisi ile karşılaştıklarını düşünen ve "Payitaht: Abdülhamid" dizisinde gösterilen tarihe inandığını söyleyen yorumlar kamu diplomasisi yönünde değerlendirilebilir (örneğin; *Sultan II. Abdülhamid. Senin hakkında kötü olduğunu okuduğumuz için senden utanıyoruz. Bu müfredatlara inandığımız için üzgünüz ve artık gerçeği biliyoruz Sultanım halife II. Abdülhamid*"). İran medyasında bir taraftan eleştirel yazılar söz konusuyken diğer

taraftan ise Osmanlı tarihi ile ilgili bilgiler verilmiş, Sultan Abdülhamid'in İslam birliği adına yaptığı çalışmalardan bahsedilmiştir. Her ne kadar dizi eleştirilmiş olsa da Osmanlı tarihi ve Sultan hakkında tarihi bilgiler verilmesi, yapılan iyi çalışmalardan bahsedilmesi kamu diplomasisi adına kazanımlardır demek yanlış olmayacaktır.

Her üç dizi ile ilgili yabancı basının (ister eleştirel ister beğeni niteliğinde olsun) yazdıkları yorumlar ile verdikleri gerçek tarihi bilgiler dönem ya da karakterler hakkında hiç bilgisi olmayan izleyiciler için genel bir kanı oluşturacak niteliktedir ki bu nokta da kamu diplomasisi açısından bir kazanımdır. İzleyicinin haber portallarında rastladığı bu tarz ifadeler dizi senaryosuna da serpiştirildiğinden izlenme sırasında da bu algının pekişmesi mümkündür.

Hans Tuch kamu diplomasisini, "*bir hükümetin ulusal amaçlarının ve güncel politikalarının olduğu kadar fikir ve ideallerinin, kuruluşlarının ve kültürünün yabancı halklarca anlaşılması amacıyla gerçekleştirilen iletişim süreci olarak*" tanımlamıştır (Tuch 1993, s.3). Tarih konulu Türk dizilerinin, bu tanıma göre bahsedilen iletişim sürecinde başta Orta Doğu ve Balkanlar olmak üzere tüm dünyada Türk tarihine ve kültürüne karşı bir yakınlık oluşturduğunu söyleyebiliriz. Yabancı izler kitlenin sosyal medya yorumlarının bize gösterdiği sonuç, söz konusu dizilerin yabancı kamularda olumlu yönde algı değişimine yol açmış olduğu, Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağladığı ve bir kamu diplomasisi aracı olarak işlerliği olduğudur.

Diziler sayesinde Türkiye'nin hedef ülkelerde bir yumuşak güç sahibi olabilmesi için televizyon dizileri ile kamuoyunu etkilemekten daha fazla bir şeyler yapması gerektiğini de savunmaktayız. Böyle bir sonucun kamu diplomasisi lehine kalıcı bir tabloya çevrilmesi için ilgili kurum ve kuruluşların hazırlıklı olmaları, dizilerin popülaritesi sonrası algıda seçicilik olacağının düşünülerek hedef halkların diline çevrilmiş tarih kitaplarının (roman formunda da olabilir) piyasaya sürülmesi, dizi temalı kültürel aktivitelerin organize edilmesi, sosyal medyada bilgilendirici içerikler hazırlanması bu anlamda kamu diplomasisine ek katkı getirecek ve devamlılığı sağlanabilecektir.

Daha uzak coğrafyalardaki izleyicilerin diziyi eğlence amaçlı izlediğini, tarihi gerçeklik sorgulaması yapmaya ihtiyaç duymadıklarını ancak Osmanlı ile ortak tarihi olan ülkelerden olan izleyiciler için gerçek ile kurgu arasındaki çizginin bulanıklaştığını söyleyebiliriz. Gerek kendi yaptığımız analizler gerekse farklı

ülkelerdeki konuyla ilgili akademik çalışmaların çıktılarına göre Türkiye'nin sorunlu ilişkiler yaşadığı ülkelerin izleyicilerinin içerikler hakkında daha temkinli ve önyargılı yaklaşımları olduğu görülmüştür. Bununla birlikte hemen her ülkeden izleyicilerin bir kısmının diziyi izledikten sonra Osmanlı ve Türk tarihini merak ettikleri görülmektedir. Bu sonuç da bizim tezimizdeki dizi ihracı yoluyla yumuşak güç kazanımının ve kamu diplomasinin kültür ihracındaki etkisinin önemini desteklemektedir.

Küreselleşme ve kitle iletişim araçlarının da etkisi ile diplomasinin çok boyutlu bir hal alması, devletlerin dış politikalarının şekillenmesinde toplumların düşüncelerini etkili kılmakta, toplumların birbirlerine karşı besledikleri duygular önem kazanmaktadır. İhraç edilen tarihi Türk dizilerinin de, yerel muhalefetlere rağmen hiçbir kesimin inkar edemeyeceği bir şekilde yabancı kamuların duygu ve düşüncelerinde olumlu yönde etkisi söz konusudur. Bu olumlu yönde gelişmenin, Nye'in iddia ettiği gibi (2005, s. 45) ülkeler arasındaki sorunların çözümüne ilişkin alınan kararlarda katı ya da daha yumuşak olmasında etkili olacağını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra, diziler yolu ile yapılan kamu diplomasisi, ilgili hedef ülkede daha sonra yapılacak iş birlikleri ya da farklı planlar için hedef kamuoyunun hazırlanması yönünde bir rol üstlenebilmektedir. Bu bağlamda daha sonra devreye alınabilecek muhtemel dış politika uygulamaları için diziler vasıtası ile toplumların hazırlandığını söylemek izler kitle yorumları incelendiğinde pek de olasılık dışı gibi durmamaktadır. Dizilerle sağlanan sempati sayesinde karar alıcılara etki edilemese bile toplumların olası uygulamaları kabulü noktasında belli aşamaya getirilebileceğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

@r/ertugrul/Reddit (2021). Why is Ertugrul banned in a few Middle East countries? Erişim adresi: https://www.reddit.com/r/ertugrul/comments/l00zx1/why_is_ertugrul_banned_in_a_few_middle_east/

@r/ertugrulReddit (2020). Why does the show Dirilis Ertugrul have so much popularity in South Asia while it is hated in the Arab world? Erişim adresi: https://www.reddit.com/r/ertugrul/comments/ifacxy/why_does_the_show_dirilis_ertugrul_have_so_much

@r/Pakistan/Reddit (2020). Is ertugrul worth watching? Erişim adresi: https://www.reddit.com/r/pakistan/comments/ht7vlh/is_ertugrul_worth_watching/

@r/progressive_islam/Reddit (2024). The Resurrection of Ertuğrul: How did the Turks create a parallel history to glorify their ancestors?Erişim adresi: https://www.reddit.com/r/IslamicHistoryMeme/comments/1ec4l3i/the_resurrection_of_ertugrul_how_did_the_turks/,

3,5 milyon liralık Muhteşem Yüzyıl (2011, 9 Mayıs). Erişim adresi: http://www.haberpan.com/haber/35-milyon-liralik-muhtesem-yuzyil

Abdülhamid'in Başkenti adlı Türk dizisinin özeti ve Oyuncuların isimleri (2019). Erişim adresi: https://koolakmag.ir/ خلاصه داستان سریال ترکی پایتخت عبدالحمید اسامی بازیگران

Açık F., ve Yavuz, R.İ. (2019). Balkanlarda Öğreticilerin Gözünden Türkçe Öğretimi, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi *Turkish World Journal of Language and Literature* Sayı/Issue: 48 (Güz-Autumn 2019) – Ankara, Türkiye s. 299-325

Afyoncu. E. (2016). 2. Abdülhamid Avrupa'daki soytarılıkları yasaklatmıştı. Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu//2-abdulhamid-avrupadaki-soytariliklari-yasaklatmisti

Aguilera, E. (2014, 12 Aralık). Sultan: Kanal 6 dizisine damgasını vuracak 13 karakter. Erişim adresi: https://www.t13.cl/noticia/entretencion/el-sultan-estos-son-los-6-personajes-clave-de-la-nueva-teleserie-de-canal-13

Ağırseven, N.,Örki, A. (2017). Evaluating Turkish TV Series as Soft Power Instruments, *International Journal of Society Researches*. 7(7):836-853 DOI: 10.26466/opus.353287

Aizen,M. (2017, 11 Haziran) La verdadera historia de las mujeres del Sultán Suleimán Erişim adresi: https://www.clarin.com/viva/verdadera-historia-mujeres-sultan-suleiman_0_BkRScNPGW.html

Akçadağ, E. (2010). Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi, *Kamu Diplomasisi Enstitüsü*, İstanbul,s:6 Erişim adresi: http://kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf

Akçay, E. (2012). *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları,* Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Al Tamimi, J. (2012, 1 Nisan). Challenge of the Turkish Soap Operas. Erişim adresi: https://gulfnews.com/business/challenge-of-the-turkish-soap-operas-1.1002249

Alami, S. (2020, 26 Aralık). Malezya Kraliçesi: 'Türk sanatına, tarihine ve kültürüne hayranım. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/mkсвет/кралицата-на-малезија-ѝ-се-восхитувам-на-турската-уметност-историја-и-култура-/2089538

Aleksandar, Ć. (2012, 24 Mayıs). Veliki Turčin, Sulejman Veličanstveni ili Zakonodavac, Erişim adresi: http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1054237

Algan, E., Kaptan, Y. (2021). Turkey's TV celebrities as cultural envoys: the role of celebrity diplomacy in nation branding and the pursuit of soft power. *Popular Communication,* 19(3), 222–234.

alkhaleejonline.net (2018a, 4 Mart), Erişim adresi: -ثقافة-وفن/عزت-باشا-العابد-أنصفه-التاريخ وظلمته-الدراما-التركية

alkhaleejonline.net (2018b, 19 Mart), Erişim adresi: -ثقافة-وفن/الدراما-التركية-تنصف-العرب بعد-جدل-حول-عاصمة-عبد-الحميد

Altun, F. (2019). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıstayı Erişim adresi: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/kamu-diplomasisi-araci-olarak-turkdizileri-calistayi-duzenlendi

Altunışık, M.B. (2011). Türkiye'nin Orta Doğu'daki Yumuşak Gücü ve Önündeki Engeller, İstanbul, TESEV Yayınları

AP'de 'Payitaht' önergesi, (2017, 18 Mayıs). Erişim adresi: www.hurriyet.com.tr/dunya/apde-payitaht-onergesi-40462716

Arbatlı, M. S. , Kurar, İ. (2015). Türk Dizilerinin Kazak-Türk Kültürel Etkileşimine ve Türkçenin Yaygınlaşmasına Etkisi. *Turkish Studies-International Periodical 330ort he Languages Literature and History of Turkish or Turkic,* Cilt: 10/2, Kış 2015, s. 31-48

Arévalo, J.E. (2019, 23 Mart). Erişim adresi: https://www.elimpulso.com/canciller-de-turquia-maduro-piensa-convertirse-al-islam

Arık, İ., Çelik F. (2019). Türk Dizilerinin Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Türkçe Öğrenmeye Etkisi Kırgızistan Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt: 12 Sayı: 6 s.677-691

Arınç'tan 'Muhteşem Yüzyıl' çıkışı (2011, 7 Ocak). Erişim adresi: https://www.milliyet.com.tr/siyaset/arinctan-muhtesem-yuzyil-cikisi

Arifan, F.A. (2014, 29 Aralık). Süleyman el-Kanuni, Müslüman ve Oryantalist Versiyon, Erişim adresi: https://hidayatullah.com/artikel/opini/35929/sulaiman-al-qanuni-versi-sejahrawan-muslim-dan-orientalis.html

Armstrong, W. (2017, 14 Mayıs). 'What a TV Series Tells Us About Erdogan's Turkey', The New York Times, Erişim adresi: https://www.nytimes.com/2017/05/14/opinion/erdogan-tv-show-turkey

Askari, A. (2020, 11 Haziran). Resurrection Ertugul; A critical analysis, Erişim adresi: http://muslimmirror.com/eng/resurrection-ertugrul-a-critical-analysis/

Aslan, P. (2020). *Yumuşak Güç , Kamu Diplomasisi ve Popüler Kültür, Türk Televizyon Dizileri Üzerinden Bir İnceleme*, Nobel Yayıncılık, Ankara

Atanasov, G. (2013, 25 Aralık). Kanuni Sultan Süleyman yine kazandı! Erişim adresi: https://www.slobodnaevropa.mk/a/25211647.html.

Atay , T. (2017,6 Mart). Yok böyle Abdülhamid, var böyle Erdoğan! Erişim adresi: https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/tayfun-atay/yok-boyle-abdulhamid-var-boyle-erdogan-691620

Ateş, AK Parti'de Enstitünün FETÖ ile mücadelesini anlattı (2016, 8 Ekim). Erişim adresi: https://www.yee.org.tr/tr/haber/prof-ates-ak-partide-enstitunun-feto-ile-mucadelesini-anlatti

Avcı-Aksoy, Ö. (2019). "Geçmişi Tarihselleştirmenin Bir aracı Olarak Tarih Dizileri: Diriliş, Payitaht, Kut'ul Amare", *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, sayı* 39, ss.103-140

Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*. Kalkedon Yayınları, İstanbul,

Aydın, S. (2019). Yeni Hafıza ve Medya:"Payitaht Abdülhamid" Ve "Diriliş Ertuğrul" Dizileriyle Kolektif Hafıza İnşası, (Doktora Tezi) Erişim adresi: https://acikerisim.ticaret.edu.tr/items/970149de-b731-42d1-8b98-78f4b3570b23

Azam , H. (2020, 10 Haziran). I have my Ertugrul, I want my Ibn Sina Erişim adresi: https://www.nation.com.pk/i-have-my-ertugrul-i-want-my-ibn-sina

Aziz, A. (2011). *Siyasal İletişim*, Nobel Yayın, Ankara

Badem, C., (2010). *The Ottoman Crimean War (1853-1856),* Brill Yayınevi, Leiden/Hollanda

Balkanlar'da Türk dizi diplomasisi devam ediyor (2019, 18 Haziran). Erişim adresi: https://webcafe.bg/analiz/760145426-izlaskvane-na-imidzha-diplomatsiyata-na-turskite-sapuneni-seriali-prodalzhava-na-balkanite.html

Balkanlar'da unutulan Türkçe yeniden Hatırlandı (2010, 30 Aralık). Erişim adresi: http://www.haber7.com/haber/Balkanlar'da-unutulan-Turkce-yeniden-Hatirlandi.php

Barhhoorn, F. (1976). *The Soviet Culturel Offensive: the role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy*, Greenwood Press, Westport, CT

Basit, A., Ahmed Z.S. (2021, 2 Ağustos). Why Turkey wants to be in charge of securing Kabul airport Erişim adresi: https://www.aljazeera.com/opinions/why-is-turkey-eager-to-remain-in-afghanistan-after-the-us-exit

Başbakan'ın eleştirdiği dizi ile ilgili bakanlıktan açıklama (2012, 26 Kasım). Erişim adresi: http://www.milliyet.com.tr/basbakan-in-elestirdigi-dizi-ile-ilgili-bakanliktan-aciklama/ siyaset/siyasetdetay/1633089/default.htm

Bayraktar, H. (2008). *Batıda Ermeniler Lehinde kamuoyu Oluşturma Çabaları Karşısında 'Matbuat-ı Ecnebiye İdaresi' ve Çalışmaları*", *Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler*. Erciyes Üniversitesi – Nevşehir Üniversitesi II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu (EUSASII) , 321-343, Kayseri

Begović , F. M. (2011, 12 Ocak) Hrvati u šoku – Turci sapunicom srušili predziđe kršćanstva, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini Erişim adresi: http://www.rijaset.ba/hrvati-u-oku-turci-sapunicom-sruili-predzie-kranstva

Bengi, H. (2012). "Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920- 2011)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 50 (Güz 2012): 299-341.

Benković , Z. (2011). Tisuću i jedna noć konzum(n)acije "A Thousand and One Nights Consum(N)Ation", *Folks Art Croatian Journal Of Ethnology and Folklore Research*, Vol. 48, No. 2,2011, p. 63-82, Central and Eastern European Online Library, Erişim adresi: http://hrcak.srce.hr/ file/111474

Benrazek, Y. (2022). The Effects of Modern Turkish TV Series as a Soft Power on the Algerian Society: Analytical Study, *Türkay Dergi* , Yıl: 6 SAYI: 55

Berberakis, T. (2012, 7 Eylül). Muhteşem Yüzyıl komşuyu 'sarstı' Erişim adresi: https://www.milliyet.com.tr/cadde/muhtesem-yuzyil-komsuyu-sarsti-1592558

Berg, M. (2017). The Importance of Cultural Proximity in the Success of Turkish Dramas. *International Journal of Communication*, 11, 3415-3430.

Berg, M. (2018, 9 Haziran). Türk dizileri ön yargıları yıkıyor. Erişim adresi: https://www.gzt.com. https://www.gzt.com/jurnalist/turk-dizileri-on-yargilari-yikiyor-3431893

Berridge, G.R. (2005). *Diplomacy: Theory and Practice*, Third Edition, Palgrave McMillan, New York

Bezhan F., Khattak D. (2020, 17 Haziran). Pakistan Turns To Turkish TV Drama To Fill Identity 'Vacuum' Erişim adresi: https://www.rferl.org/a/pakistan-turns-to-turkish-tv-drama-to-fill-identity-vacuum-/30676048.html

Bhutto, F. (2020, 5 Eylül). How Turkey's Soft Power Conquered Pakistan Erişim adresi: https://foreignpolicy.com/2020/09/05/ertugrul-turkey-dizi-soft-power-pakistan

Bhutto, F. (2019, 13 Eylül). How Turkish TV is taking over the wold? Erişim adresi: https://www.theguardian.com/tv-and-radio/turkish-tv-magnificent-century-dizitaking-over-world.

Bilbassy, N. (2010, 15 Nisan). Leave it to Turkish soap operas to conquer hearts and minds. Foreign Policy, Erişim adresi: https://foreignpolicy.com/leave-it-toturkish-soap-operas-to-conquer-hearts-and-minds/

Bilis, P.Ö. ve Bilis A.E. (2018). Meerim Sydygalieva,Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Kültürel İlişkilerinde Televizyon Dizileri Faktörü: Kırgızistan Örneği , *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt: 7 Sayı: 1, s: 403-425

Biogradlija, L. (2020, 14 Haziran). Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/yasam/dirilis-ertugrul-hayrani-bosnali-cocugun-tek-hayali-sogutu-ziyaret-etmek/1876185,

Bosna Hersek'te "Diriliş Ertuğrul" rüzgarı (2018, 4 Eylül). Erişim adresi: http://timebalkan.com/bosna-hersekte-dirilis-ertugrul-ruzgari

Bostancı, M. (2012). *Kamu Diplomasisinde Medyanın Rolü ve Önemi*, , İstanbul Anahtar Kitaplar

Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği*, İstanbul, Metis Yayınları.

Bozdağ, M. (2017, 30 Eylül). Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/sanat/vikinglerden-daha-iyi-projeler-cikaracak-gucumuz-var

Bozdağ, M. (mmehmetbozdag) (10 Temmuz 2018), Venezüella Devlet Başkanı Sayın Nicolas Maduro'nun dizi setimizi ziyaretinden (Tweet) Erişim adresi: https://x.com/mmehmetbozdag/status/1016765263700725762

Bozkuş, F., (2022, 27 Ekim). Erişim adresi: https://www.ekonomist.com.tr/medya/dizi-ihracatimiz-cok-hizli-yukseliyor.html

Bozkuş, Ş.B. (2011). Kültür Diplomasisinin Sınırları: Türk Kültürü ve Sanatının Uluslararası Platformlarda Tanıtımı (1980-2010)Global *Media Journal Turkish Edition* Cilt 2, Sayı 3

Bozovic, R. (2013, 1 Mayıs). Turks Bewitch The Balkans With Their Addictive Tv Soaps. Erişim adresi: https://balkaninsight.com/2013/05/01/turks-bewitch-the-balkans-with-their-addictive-soaps/

Brezinski, Z. (2004). *The Choice: Global Domination or Global Leadership*? New York, Basic Books

Brown, J., (2008, 9 Eylül). *Public Diplomacy and propaganda: Their Differencies,* Erişim adresi: https://americandiplomacy.web.unc.edu/2008/09/public-diplomacy-propaganda-their-differences/

Buccianti, A. (2010, 30 Mart). Turkish soap operas in the Arab World: social liberation or cultural alienation? Erişim adresi: https://www.arabmediasociety.com/turkish-soap-operas-in-the-arab-world-social-liberation-or-cultural-alienation/

Buğdaycı, Ç. (2011, 23 Temmuz). *The soft power of Turkish television* Erişim adresi: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/feature-02

Bulut, F. (2019). *Küresel Siyasette Kültürel Diplomasinin Yeri: Türkiye'nin Durumuna Dair Tespit ve Öneriler* (Politika Notu No. 2019/09). İstanbul, İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği. Erişim adresi: https://ilke.org.tr/images/yayin/pdf/kulturel_siyasette_kulturel_diplomasi.pdf

Buxton, C. (2012, 4 Aralık). New Turkish Slavery, Erişim adresi: http://christopherbuxton.com/index.php/writing/journalism/new-turkish-slavery/-

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (1986). XVIII.Cilt, Milliyet Gazetecilik, İstanbul,

Canbey, M. (2017). Türkiye'de Kamu Diplomasisi Bağlamında Kamu Yayıncılığının Rolü: "TRT ve Anadolu Ajansı", (Doktora Tezi) İstanbul Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=TaSN3rpnBF6Yt_lTK3WpmA&no=aN-RZYV-jAlkqFHu47zvlA

Cankurtaran, B.S. (2015). Türk Dış Politikasında Diaspora Diplomasisi Açılımı ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (Ed.Mehmet Şahin, Senem Çevik) *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, 91-128, Ankara, Nobel

Carney, J. (2018). Resur€recting a Spectacular Hero: Diriliş Ertuğrul, Necropolitics, and Popular Culture in Turkey. *Review of Middle East Studies,* 52(1), 93–114. Doi:10.1017/rms.2018.6

Carney, J. (2019). "ResurReaction: Competing Visions of Turkey's (Proto) Ottoman past in Magnificent Century and Resurrection Ertuğrul." *Middle East Critique* 28 (2): 101–120. Doi:10.1080/19436149. 2019.1599534

Carr, E. H. (2016). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939*, (Aktaran Utku Yapıcı) *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 47

Charlie Hebdo: Tartışma yaratan Muhammed Peygamber karikatürleri yeniden yayımlandı (2020, 1 Eylül). Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53986483.

Chomsky N., ve Herman E.S. (1988). *Manufacturing Consent: The Political Economy of The Mass Media*, USA, Pantheon Books,

Choudhury, S. (2021, 15 Eylül). Pro-Caliphate Turkish TV serials invade Bangladesh and Muslim 335ort . Blitz. Erişim adresi: https://www.weeklyblitz.net/leisure/pro-caliphate-turkish-tv-serials-invade-bangladesh-and-muslim-world/

Cohen Yanarocak, H.E. (2017, 16 Mart). Payitaht Abdülhamid"in şifresi çözülüyor Erişim adresi: https://dayan.org/content/decoding-payitaht-abdulhamid

Cowan, G., ve Arsenault, A. (2008). Moving from Monologue to Dıalogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy, *The Annals Of Amerikan Academy of Political and Social Sciences*, Vol.616, No: 10

Cseriová, T. (2022). *The Popularity of Turkish Series and Their Nation Branding Potential* , (Yüksek Lisans Tezi) Hochschule Furtwangen University Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/369231165_Timea_Cseriova_Turkish_Series_Nation_Branding_Master's_Thesis

Cull J N. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Los Angeles, Figueroa Press,

Cull, N.J. (2006). "Public Diplomacy" Before Gullion: The Evolution of a Phrase Erişim adresi: https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase

Cummings, M.C. (2009). Cultural Dıplomacy And The Unıted States Government: A Survey, Erişim adresi: http://www.AmericansForTheArts.org

Cure.ba, (2012, 1 Eylül) Pogrešna i iskrivljena percepcija. Čuvajte se "Sulejmana Veličanstvenog"!. Erişim adresi: https://www.cure.ba/zabava/7064-cuvajte-se-sulejmana-velicanstvenog.html

Çetin, O. (2020). "Geçmişten Bugüne Ramazan Gelenekleri ve Geleneklerin Yaşatılarak Geleceğe Aktarılmasına Dair Öneriler", *Türk Ekini Dil ve Kültür Dergisi*, 2020 (1), Sayı:6, Sayfa:14-36

Çevik S. (2020). The Empire Strikes Back: Propagating AKP's Ottoman Empire Narrative on Turkish Television, Middle East Critique, DOI:10.1080/19436149.2020.1732031

Çevik S. B. (2019). Turkish historical television series: public broadcasting of neo-Ottoman illusions. Southeast European and Black Sea Studies, 19(2), 227–242. https://doi.org/10.1080/14683857.2019.1622288

Çevik, S. (2015). *Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Dizileri,* Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi (Ed. Mehmet Şahin-Senem Çevik), Ankara, Nobel Yayıncılık

Çevik, S. (2015). *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi,* (Editörler Mehmet Şahin, Senem Çevik), Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler Türk Sineması ve Dizileri, Ankara, Nobel Yayıncılık

Çiftçi, K.,(2009), Soğuk Savaş Sonrasında Abd: "Rıza"Ya Dayalı "Hegemonya"Dan "İmparatorluk" Düzenine ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 10, 2009, ss. 203–219

Çobaligova, B., Marinova, E. (2019, 20 Ekim). Televizyon dizisi – Erdoğan'ın yeni siyasi silahı. Erişim adresi: https://www.investor.bg/a/335-tsentralna-i-iztochna-evropa/291371-televizionnite-seriali-novoto-politichesko-orazhie-na-erdogan

Dabilis, A. (2012, 13 Ekim). "Greeks Tune in Turkish TV, Despite Critics" Erişim adresi: https://greece.greekreporter.com/greeks-tune-in-to-turkish-tv-series-despite-critics/

Dedeoğlu, B. (2012). Galatasaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi, İstanbul, (Akt. Gaye Aslı Sancar Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler içinde s:299)

Deibel T. Ve Roberts, W. (1976). *Culture and Information: Two Foreign Policy Functions* , California, Sage Publication, (Aktaran: İbrahima Ndoye , Crafting the Image of Nations in Foreign Audiences: How Developing Countries Use Public Diplomacy and Public Relations, 2009)

Deloitte (2014). Dünyanın En Renkli Ekranı-Türkiye'de Dizi Sektörü. Erişim adresi: http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/ technology-Mediatelecommunications /tr-media-tv-report.pdf

Demir, V. (2006). *Medya Etiği*, Beta Yayınları, İstanbul

Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*, Beta Basım, İstanbul

Demirel, S. (2019). "Türkçe Yeterlik Sınavı'nın (Tys) Uluslararası Geçerliğe Sahip Bazı Dil Yeterlik Sınavlarıyla Karşılaştırılması", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancılara Türkçe Öğretimi Tezli Yüksek Lisans Programı. (Yüksek Lisans Tezi) Nevşehir

Demirtaş K. (2020). "*Ak Parti Dönemi Afrika Politikası: Politika Yapım Süreci ve Misyon Kuruluşlar*", T.C. Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Programı, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara.

Demirtepe, M.T., ve Özertem, H.S. (2013). Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları, *Bilig*, Bahar 2013 / Sayı 65 s:95-118

Deniz, A.Ç. (2010). Gümüş Dizisinin Arap Kamuoyuna Etkileri Bir Sosyal Medya İncelemesi , *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010 3/1, s:50-67

Deringil, S. (1999). *The Well Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire*, 1876-1909. London and New York: I.B Tauris.

Deringil, S. (2007). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji, II.Abdülhamid Dönemi(1876-1909).*Yapı Kredi Yayınlar, İstanbul

Desperate soap star for a day (2012, 21 Aralık). Erişim adresi: http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/fast_track/9776435.stm, Desperate soap star for a day .

Devlet Başkanı Maduro, dizi oyuncuları I. Osman ile görüştü (2022, 8 Haziran). Erişim adresi: https://prensapresidencialvenezuela.gob.ve/index.php/ presidente-maduro-se-reune-con-actores-de-serie-kurulus-osman-i/

Devran, Y. (2012). *Türk Tarih Perspektifinden Kamu Diplomasisi Olgusuna Bakış*, (Ed. Abdullah Özkan, Tuğce Ersoy Öztürk) TASAM Yayınları, Kamu Diplomasisi Estitüsü Erişim adresi: kamudiplomasisi.org/makaleler/haberler/135-tuerk-tarihi-perspektifinden-kamu-diplomasisi-olgusu

Dežulović, B. (2012, 30 Ağustos). Suljo Veličanstveni, Erişim adresi: https://pescanik.net/suljo-velicanstveni/

Dinçer, M.K. (1999). *Lobicilik*, İzmir, Alfa Yayınları

Ding. S. (2008). "To Build A "Harmonious World": China's Soft Power Wielding in the Global South". *Journal of Chinese Political Science* 13 (2) 193–213 https://doi.org/10.1007/s11366-008-9023-9

Diriliş Ertuğrul (2020, 28 Aralık). Erişim adresi: https://www.tves.gob.ve/14727/

Diriliş Ertuğrul dizisine büyük ilgi (2018,7 Ekim) Erişim adresi: https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/dirilis-ertugrul-dizisine-buyuk-ilgi-388188.html

Diriliş Ertuğrul'da 'tarihi' hata! (2018, 20 Nisan). Erişim adresi: https://www.milliyet.com.tr/tv-rehberi/dirilis-ertugrul-da-tarihi-hata-2652458,

Diriliş'i 60 ülke seyrediyor (2017, 13 Mart). Erişim adresi: https://www.yenisafak.com/hayat/dirilisi-60-ulke-seyrediyor-2627920

Doğanay , M.M., ve Aktaş, M.K. (2021). Türkiye'de Televizyon Dizisi Sektörü Televısıon Serıes Industry In Turkey, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* Cilt 16, Sayı 56, Temmuz 2021,s: 852-875

Domenach, M.J. (1961). *Siyasi Propaganda*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s: 90-100

Driggs, M.H. (2015, 13 Ağustos). Küba'da Türk dizilerine öfke (Blog yazısı) Erişim adresi: https://cuba.blogspot.com/furor-en-cuba-por-las-novelas-turcas.html

Duchene, F. (1973). *The European Community and the Uncertainties of Interdependence*. Max Kohnstamm and Wolfgang Hager(Ed). A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community. London: Macmillan,

Duman, M. (2018). "1945-1950 Döneminde Türk Dış Politikasının Propagandası Üzerine Bir Girişim: New York Haberler Bürosu", *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (31): 204-221.

Duman, S. (2013, 4 Ocak). Bir dizi, bir saray ve boşa geçirilen zaman Erişim adresi: https://www.gazetevatan.com/yazarlar/selahattin-duman/bir-dizi-bir-saray-ve-bosa-gecirilen-zaman-504118/

Dursun, D. (2004). *Siyaset Bilimi*, Beta Yayın, İstanbul

Dünyayı fetheden Türk dizileri (2018). (akt. Özlem Avcı, Geçmişi Tarihselleştirmenin Bir Aracı Olarak Tarih Dizileri: Diriliş, Payitaht, Kûtul'amâre, Sosyoloji Dergisi Yıl: 2019, Sayı 39: 103-139 Araştırma Makalesi, s:130) Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1897296

Egypt tells Muslims to boycott Ertugrul and other Turkish dramas in bizarre anti-Erdogan fatwa (2020, 11 Şubat). Erişim adresi: https://www.newarab.com/news/egypt-targets-turkish-dramas-anti-erdogan-fatwa

Eichner, I. (2017, 25 Mart). New Turkish TV series accused of anti-Semitism, Erişim adresi: https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4940354,00.html

Ekşi, M. (2015). *Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (Ed. Mehmet Şahin, Senem Çevik), Ankara, Nobel Yayıncılık

Ekşi, M. (2018). *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara, Siyasal Kitabevi

El Masry, S. (2013, 10 Ocak). Turkey's soap operas touch Egypt's heart. Erişim adresi: http://www.dailynewsegypt.com/turkeys-soap-operas-touch-egypts-heart/

El Sultán Suleiman y la Sultana hurrem. Erişim adresi: https://www.*Facebook*.com/groups/137676694959755,

El-Idrissi. S. (2019). Turkish Historical Drama Analyzing the Contents and Pillars of Soft Power, *Strategic Thought Center for Studies*. Erişim adresi: الدراما التاريخية التركية |تحليل مضامين ومرتكزات القوة الناعمة |مركز اضواء للدراسات

Emecen, F. (2014, 31 Aralık). Uzman tarihçiler Diriliş'i yorumladı Erişim adresi: https://www.yenisafak.com/hayat/uzman-tarihciler-dirilisi-yorumladi-2055097

Eralp, D. U. (2011). *Türkiye'nin Balkanlar Politikası . Türk Dış Politikası Yıllığı 2010,* Pelin Ofset Ankara, ss:391-410

Erdemir A. Ve Kessler, O. (2017, 15 Mayıs). *A Turkish TV blockbuster reveals Erdogan's conspiratorial, anti-semitic worldview*. Erişim adresi: https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/a-turkish-tv-blockbuster-reveals-erdogans-conspiratorial-anti-semitic-worldview/

Erdemir, A. Kessler, O. (2017, 15 Mayıs). "A Turkish TV blockbuster reveals Erdogan's conspiratorial, anti-semitic worldview". Erişim adresi: https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/a-turkish-tv-blockbuster-reveals-erdogans-conspiratorial-anti-semitic-worldview/

Ergun, A. (2020). "Bir Türk Dış Politikası Aracı Olarak Yüksek Öğretimin Uluslararasılaşması: Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye Mezunları", Panorama, Çevrimiçi Yayın, Erişim adresi: https://www.uikpanorama.com/blog/bir-turk-dis-politikasi-araci-olarak-yuksek-ogretimin-uluslararasilasmasi-buyuk-ogrenci-projesi-ve-turkiye-mezunlari/

Erhan, Ç. (2010, 6 Temmuz). Spor ve Kamu Diplomasisi, Erişim adresi: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/prof-dr-cagri-erhan/spor-ve-kamu-diplomasisi-453414

Erman, S. (2016). Propaganda aracı olarak tarihi diziler: "Diriliş Ertuğrul" ve "Filinta" örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo TV ve Sinema Anabilim Dalı, İstanbul.

Erol, M.S., ve Ozan, E. (2014), Türk Dış Politikasında Algı Yönetimi, Algı Yönetimi (Ed. Bilal Karabulut), İstanbul , Alfa Basım

Ertugrul enters Guinness Book of World Records as best in the history of global drama (2020, 20 Eylül). Erişim adresi: https://www.globalvillagespace.com/ertugrul-world-record/2020

Ertugrul Ghazi Urdu | Episode 23 | Season 1 – *Youtube* Erişim adresi: https://www.youtube.com/live/xzBCXBCVcGg?app

Erzen, M.Ü. (2012). *Kamu Diplomasisi*, Derin Yayınları, İstanbul

Essa, A. (2020b, 20 Kasım). How Ertugrul resurrected the Muslim imagination. Erişim adresi: https://www.middleeasteye.net/discover/ertugrul-netflix-ottoman-turkey-islam

Essa, A. (2020a, 21 Nisan). How Turkish TV, Bollywood and K-pop spell the end 339ort he American century, Erişim adresi: https://www.middleeasteye.net/discover/turkish-series-bollywood-k-pop-kings-new-world

Eyüboğlu, A. (2015, 5 Eylül). İşte 'Diriliş'in Riva'daki Seti. Erişim adresi: https://www.milliyet.com.tr/cadde/ali-eyuboglu/iste-dirilis-in-riva-daki-seti-2113171

Facebook Künye @El Sultán Suleiman y la Sultana Hurrem. Erişim adresi: https://www.facebook.com/groups/137676694959755

Facebook Künye @Manuel Robledo (2018, 18 Ekim). (Video). Erişim adresi: https://www.*Facebook*.com/groups/1645182792438486

Facebook Künye @Osmansko Carstvo (2020, 17 Şubat) (Video) Sultan Abdulhamid II i Theodor Herzl Erişim adresi: https://www.facebook.com/OsmanskoCarstvo/videos/182689056329908

Facebook Künye @Payitaht Dizisi Resmi Facebook Hesabı. Erişim adresi: https://www.facebook.com/payitahtdizi/

Facebook Künye @Resurrection; Ertugrul Erişim adresi: https://www.facebook.com/groups/229099161003189

Facebook Künye @sofysol, (2023). Erişim adresi: https://www.*Facebook*.com/groups/588158985202545

Facebook Künye @SULEIMAN SERIES HISTORICAS Erişim adresi: https://www.*Facebook*.com/groups/588158985202545

Facebook Künye @Suleimán,El Gran Sultan/Kosem,La Sultana-CAPITULOS COMPLETOS/OFICIAL-PERU, Erişim adresi: https://www.facebook.com/groups/1645182792438486

Fan, Y., (2010), *Branding the nation: towards a better understanding*, Place Branding and Public Diplomacy Vol. 6, 2, 97–103Vol. 6,, 97-103 Erişim adresi: https://www.academia.edu/5185202/Branding_the_nation_towards_a_better_understanding

Fandom (internet sitesi) (t.y.). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Fandom

Farooqi, S. (2020, 16 Haziran). Ertugrul: The Turkish TV drama enthralling Pakistan. Erişim adresi: https://www.bbc.com/news/world-asia-53024479

Figes, O. (2012). *Kırım: Son Haçlı Seferi*, (Çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

Filosoglou, S. (2018). Ήπια Ισχύς Στα Βαλκάνια: Η Περίπτωση Της Τουρκίας Μέρος 1ο (Balkanlar'da Yumuşak Güç: Türkiye Örneği 1. Bölüm), Erişim adresi: https://www.onisilos.gr/?p=18943

Fitzpatrick K., Vanc, A. (2012). *Public Relations and Public Diplomacy, A divided Past, a Shared Future. Association for Education in Journalism and Mass Communication*, Chicago

Fitzpatrick, K.R. (2011). Excerpt: U.S. Public Diplomacy post-9/11: From Messaging to Mutuality Erişim adresi: https://uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/"excerpt-us-public-diplomacy-post-911-messaging-mutuality"

Forum Krstarica (2012). Erişim adresi: https://forum.krstarica.com/threads/sulejman-ponovo-osvaja-pismo-anomimnog-gledaoca-ministarstvu-kulture.534126/page-10

Fowler, S. (2011, 17 Mart). The Dirt, and the Soap, on the Ottoman Empire – Erişim adresi: https://www.nytimes.com/world/middleeast/17iht-m17-soap.html

Frank, A. (2016). *Çağdaş Pop Kültürü Aracılığı ile Çağdaş Türkiye, Osmanlı Devleti, İslam ve Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Temsiller Batı Balkanlarda Türk Dizi Filmleri*, (ss:43-77) Balkanlarda İslam: Köprüler Yıkan Zihniyetin Yıkılışı- (Ed. Dr. Muhammet Savaş Kafkasyalı) Ankara: T.C. Başbakanlık Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı inceleme-araştırma-dizisi; yayın no:19, 5.c.(2902 s.)

Gabralı, Z. (2017, 24 Eylül). Geçmişten günümüze Pakistan'da popüler olan 7 Türk dizisi. Erişim adresi: http://www.ranini.tv/ozel/26887/5/gecmisten-gunumuze-pakistanda-populer-olan-7-turk-dizisi

Gallarotti, G.M. (2011). Soft Power: What It Is, Why It's Important, and the Conditions For It's Effective Use, *Journal of Political Power*, 4(1), s.25-47

Gani, İ. (2022, 21 Nisan). An analysis of Imran Khan's leadership Erişim adresi: https://www.globalvillagespace.com/an-analysis-of-imran-khans-leadership/

Gardelds, N. (2005). "Amerika'nın Yumuşak Gücünün Yükselişi ve Düşüşü", *NPQ Dergisi*, 7(1), 36-45.

Garewal G.A. (2020, 28 Mayıs). Ertugrul' sparks questions over Pakistani nationalism Erişim adresi: https://asiatimes.com/2020/05/ertugrul-sparks-questions-over-pakistani-nationalism/

Ghanghro A.A., Buriro G.A., Magsi, A. (2021). Socıal Impacts Of Turkısh Dramas On Pakıstanı Audıence: A Case Study Of Derılıs Ertugul Season-I, *Research Journal of Social Sciences* Vol.19, 2021: 106-123

Ghebbioni, A. (2017). Turkish TV Series between Reality and Fiction: The Case of Hürrem Sultan in Muhtşem Yüzyıl, (Yüksek Lisans Tezi, Unıversıtà Del Salento, İtalya) Erişim adresi: https://www.academia.edu/43104842

Ghosh, P. (2021, 22 Ağustos). Erişim adresi: https://theprint.in/feature/why-indians-cant-get-over-turkish-series-resurrection-ertugrul-two-years-after-it-ended/719209/

Gienow-Hecht J.C., Donfried M.C. (2010). *The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance and the Promise of Civil Society* (Ed: Jessica C. E. Gienow-Hech ve Mark C. Donfried) Serching for a Cultural Diplomacy, Berghahn Books, NY, s:13-29.

Gilboa, E. (2000). Mass Communication and Diplomacy: A Theoretical Framework, Communication Theory. London: *The Foreign Policy Center*. Volume 10, Issue 3, Pages 275–309

Gilboa,E. (2008). Searching for A Theory For Public Diplomacy, *The Annals of The American Academy of Political and Social Sciences*, Volume, 616, March 2008, s: 67

Glaser, B.S., ve Murphy, M.E. (2009). Soft Power with Chinese Characteristics:The Ongoing Debate içinde Chinese Soft Power and its Implications 342ort he United States:Competition and Cooperation in the Developing World, (Ed.Carola McCiffert), Washington, Center for Strategic and International Studies ,s.12-13.

Goff, P.M. (2013). *Cultural Diplomacy,* The Oxford Handbook of Modern Diplomacy. (Ed. Andrew F. Cooper, Jorge Heine, and Ramesh Thakur)

Gönlübol, M. (1993). Uluslararası Politika İlkeler, Kavramlar, Kurumlar, Atilla Kitabevi, Ankara, s: 210-214 Aktaran Emrah Aydemir, Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya, İstanbul, 2016, Kalkedon Yayın

Greek metropolitan bishop warns against Turkish series (2012, 18 Eylül). Erişim adresi: https://www.hurriyetdailynews.com/greek-metropolitan-bishop-warns-against-turkish-series--30395

Gunn, C. (1972). Vacationscape: Designing Tourist Regions, Auistin: Bureau of Business Researh University of Texas. https://doi.org/10.1177/004728757301100306

Gülbay, A. (2023). İç ve Dış Politika Boyutları İle Yeni Osmanlıcılık. Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi, 7(4), 259-284.

Gülgen, F. (2013, 27 Ekim). Dizi film ihracatı 150 milyon dolara koşuyor. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/dizi-film-ihracati-150-milyon-dolara-kosuyor/208722) (Akt. Leyla Ataman Koyuncuoğlu)

Günay, E. (2008). Erişim adresi: https://teda.ktb.gov.tr/TR-53531/bir-degisimin-oykusu-2-kultur-ve-turizm-bakanligi-yayin-.html

Güner Z., Kabataş, O. (1990). *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basın*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara

Gürler, A. Ş. (2011). 1893 *Şikago Dünya Fuarı'nda Osmanlı Hipodromu ve Şirket-İ Hamidiye*. Folklor/Edebiyat, (65), 7-18. Erişim adresi: http://dergipark.gov.tr/fe/issue/26029/274150

Hak, N. (2021, 15 Eylül). Erişim adresi: https://hidayatullah.com/berita/internasional/215733/drama-serial-turki-ini-kisahkan-perjuangan-kekaisaran-seljuk.html

Halaçoğlu, Y., (2001). *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918).* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu yayınları ; 16. Dizi – sayı 90., Ankara

Haliloğlu, N. (2015, 9 Şubat). Invention of a Pre-Ottoman Tradition: Diriliş Erişim adresi: https://rsaa.org.uk/blog/invention-of-a-pre-ottoman-tradition-dirilis

Hancığaz E., ve Hülür, H. (2021). *Kültürel Diplomasi Örneği Olarak Türk Dizileri*, International CEO Communication, Economics, Organization & Social Sciences Congress, Gürcistan Erişim adresi:

https://www.researchgate.net/publication/357811984_Kulturel_Diplomasi_Ornegi_Olarak_Turk_Dizileri

Hasan, S. (2020, 9 Mayıs). What's behind the Ertugrul craze in Pakistan? Erişim adresi: , https://www.Trtworld.Com/Magazine/What-S-Behind-The-Ertugrul-Craze-İn-Pakistan

Hayajneh, E., İnan, R. (2015). *Arap Coğrafyasındaki Soft Power Türk Dizileri ve Bu Dizilerin Etkileri* ; Ürdün, Harimi-İ Sultan Örneği, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 18, s. 114-123

Henze, R. (2014). *Exporting Culture: Which Role For Europe in a Global World*, Gernot Wolfram(eds.), Springer, Berlin

Hobsbawm, E. J. (2009). *Tarih Üzerine* (O. Akınhay, Çev.). İstanbul, Agora Kitaplığı

Holden, J. (2013). *Influence And Attraction: Culture And The Race For Soft Power İn The 21st Century*. London: British Council

Hoodbhoy, P. (2020b, 6 Haziran). Dangerous delusions — Ertugrul mania, Erişim adresi: https://www.dawn.com/news/1561638

Hussain, D. (2017, 29 Eylül). Turkish TV's new-found love for all things Ottoman Erişim adresi: https://www.middleeasteye.net/opinion/turkish-tvs-new-found-love-all-things-ottoman

Ibnu, K. (2014, 24 Aralık). "10 'Dosa' Film King Suleiman" (10 "Sins" of Suleiman the series). Bersama Dakwah. Erişim adresi: http://bersamadakwah.net/dosa film king suleiman

III. Millî Kültür Şûrası (2017). Erişim adresi: https://kultursurasi.ktb.gov.tr/Eklenti/50571,raporsurasonucpdf.pdf?0

Ilić, D., (2012, 23 Şubat). Süleyman seçildi. Erişim adresi: http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1036968

Ilić, N. (2012, 7 Mart). Istorijski falsifikat: "Romantični" Sulejman nabijao srpske glave na kočeve!, (Tarihsel tahrifat: "Romantik" Süleyman Sırp kafalarını kazığa oturttu!). Erişim adresi: https://www.telegraf.rs/vesti/104524-istorijski-falsifikat-romanticni-sulejman-nabijao-srpske-glave-na-koceve

Isani, A.H. (2020, 24 Mayıs). The rise of Dirilis: Ertugrul Erişim adresi: https://www.thenews.com.pk/magazine/instep-today/662976-the-rise-of-dirilis-ertugrul

It's not real, scholars tell critics of historical dramas (2012, 13 Kasım). Erişim adresi: https://www.hurriyetdailynews.com/its-not-real-scholars-tell-critics-of-historical-dramas-34487

Iwanek, K. (2020, 8 Haziran). Erişim adresi: https://thediplomat.com/why-did-pakistans-prime-minister-promote-a-turkish-tv-show/

İbrahim Paşa Požega'da doğdu (2013, 13 Eylül). Erişim adresi: http://www.blic.rs/Slobodno-vreme/Zanimljivosti/405269/Ibrahimpasa-rodom- je-iz-Pozege-Hatidze-ga-nije-nadzivela

İnalcık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi : 1300-1600*, I. Cilt,çev. Halil Berktay, Eren Yayıncılık, İstanbul

İnalcık, H., Renda, G. (2002). *Osmanlı Uygarlığı,* I.Cilt, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı

İnan, E. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Ekseni, Kamu Diplomasisi* (Ed. Abdullah Özkan, Tuğce Ersoy Öztürk), İstanbul TASAM Yayınları

İolu, L. (2013, 18 Ocak). Erişim adresi: https://adevarul.ro/showbiz/tv/video-serialul-suleyman-magnificul-la-testul-1401658.html

İşler, E.İ. (2017). "*Propagating Image of New Turkey to the West: Journal of La Turquie Kemaliste* (1933-1948)", International Journal of Turcologia, 12(23): 56-78.

Jabbour, J. (2023). Turkish Soap Operas: Soft Power at the Service of a Rising Power's Political Ambitions, IEMed Mediterranean Yearbook European Institute of the Mediterranean, Erişim adresi: https://www.iemed.org/publication/turkish-soap-operas-soft-power-at-the-service-of-a-rising-powers-political-ambitions/

Jafri, S. (2020, 17 Mayıs). Ertugrul' Is A Propaganda Series Meant To Brainwash Naive Minds Erişim adresi: https://nayadaur.tv/17-May-2020/ertugrul-is-a-propaganda-series-meant-to-brainwash-naive-minds

Jervis, R. (1999). "*Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate*", International Security, Cilt 24, Sayı 1, Yaz, s.44, 47.

Kalın İ. (2011). (ed.). 2000'li Yıllar: Türkiye'de Dış Politika, İstanbul, Meydan Yayıncılık

Kalın, İ. (t.y.). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, Erişim adresi: https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi

Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü, http://Kdk.Gov.Tr/Faaliyetler/Kultur-Ve-Tanitim-Faaliyetleri/55, (Akt.: Yildirim Turan, Ahmet Karafil, 2017) Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/icps/issue/41258/498402

Kantnerova, L. (2011). Turkish "Soap" Power [online], Erişim adresi: http://www.usak.org.tr/EN/myazdir.asp?id=2297

Kanuni Sultan Süleyman hakkındaki tarihçiler: Dizide ne kadar gerçek var?!. (2012, 11 Mart). Erişim adresi: https://svet-scandal.rs/istoricari-o-sulejmanu-velicanstvenom-koliko-ima-istine-u-seriji

Kanuni Sultan Süleyman: Zamanının en büyük imparatorluğunun şanlı hükümdarı! (2014, 6 Kasım) Erişim adresi:

https://www.newsbeast.gr/portraita/arthro/751888/o-soultanos-souleiman-o-megaloprepis

Karadağ, H. (2020). *Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut; Kamu Diplomasisi*, Ankara, Nobel Akademik Yayınlar

Karahan, Ö. (2014, 17 Aralık). Diriliş: Ertuğrul' dizisinin prodüksiyonunda yok yok! Erişim adresi: http:/www.sabah.com.tr/magazin/ dirilis-ertugrul-dizisinin-produksiyonunda-yok-yok

Kardaş, T., ve Erdağ, R., (2012) "*Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA*" Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 167-194.

Karlıdağ S. ve Bulut S. (2014). "*The Transnational Spread of Turkish Television Soap Operas*", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2014/II, 47

Kavoğlu, S. (2018). *Türk Kamu Diplomasisi, Halkla İlişkiler Eksenli Model Arayışları*, Konya, Eğitim Yayınevi

Kazancı, M. (2013). *Osmanlı'da Halkla İlişkiler* . Selçuk İletişim , 4 (3) , 5-20 . Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19013/200753

Kazıcı, Z. (2005).*Osmanlı Döneminde İhtida*, Köprü Dergisi, S.91. İstanbul, Sentez Bilim

Kelley, J.R. (2009). *Handbook of Public Diplomacy. Between "Take-offs" and "Crash Landings"*; Situational Aspects of Public Diplomacy, New York: Routledge

Kendi tarihimizle gurur duyuyoruz. (2018, 11 Şubat). Erişim adresi: www.trt.net.tr/urdu/trkhyh/2018/02/11/hmyn-pny-trykh-pr-fkhr-hy-ysy-trykh-hr-khsy-khw-nsyb-nhyn-hwty-sdr-yrdwn-908021

Kesik, M. (2014, 31 Aralık). Uzman tarihçiler Diriliş'i yorumladı. Erişim adresi: https://www.yenisafak.com/hayat/uzman-tarihciler-dirilisi-yorumladi-2055097,

Keyman, F. (2010). *Küreselleşme ve Türkiye'nin Kültürel Ekonomisi: Aktörler, Söylemler ve Stratejiler*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, (Akt. Emine Akçadağ) Erişim Adresi: http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/siviltoplumkuruluslari.pdf)

Khan , M., Pembecioğlu, N. (2019*). International Audience's Perception about the Turkish TV Serial "The Magnificent Century" In the Context of Portrayal of History and Women*, Global Media Journal TR Edition, 10 (19) Güz 2019 Sayısı / Fall 2019 Issue

Khan, A. (2020, 12 Ağustos). Ertuğrul: how an epic TV series became the 'Muslim Game of Thrones'. Erişim Adresi: https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2020/aug/12/ertugrul-how-an-epic-tv-series-became-the-muslim-game-of-thrones

Khan, İ., (2020, 14 Mayıs). Erişim adresi: https://www.aljazeera.com/features/2020/5/14/analysis-ertugrul-and-the-lure-of-turkish-dramas-in-pakistan?form=MG0AV3

Khedimi , Z. (2022). A Curse and/or Blessing? Turkish Soap Operas and their Impact on Contemporary Algerian Women: Audience Reception and Audio-visual Analysis of the Historical TV Drama Harim al-Sultan (The Magnificent Century) Doktora Tezi, Canterbury Christ Church University , İngiltere, DOI:10.5281/zenodo.7464453. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/366442320_A Curse and or Blessing Turkish Soap Operas

Kılıçoğlu, G. & Yılmaz, N. A. (2016). *Ortadoğu'da Türkiye Etkisi; Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Açısından Bölgedeki Siyasi Projeksiyonlar.* Yeni Türkiye*, 87,* 87-118.

Kimmelman, M. (2010, 18 Haziran). Turks Put Twist in Racy Soaps. New York Times, Erişim adresi: https://www.nytimes.com/arts/18abroad.html./

Kiper, Ç. (2011, 9 Nisan). Television drama enhances Turkey's popularity in Arab world. Erişim adresi: http://news.xinhuanet.com/english2010/indepth/2011-04/09/c_13820858.htm-

Ključ, M. (2012, 29 Ağustos). Stručnjaci o novi seriji "Sulejman Veličanstveni" koja je zapalila region, Kriva slika Osmanlija, (Bölgeyi ateşe veren yeni dizi 'Kanuni Sultan Süleyman' konusunda uzmanların, çarpık Osmanlı tablosu yotumu). Erişim adresi: http://media-kljuc.ba/ strucnjaci-o-novoj-seriji-sulejman-velicanstveni-koja-je-zapalila-region-kriva-slikaosmanlija/

Kocabıyık, H. (2019). *Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi ve Türkiye* , Avrasya Etüdleri, 163-196

Koçer, D.N. (2019). *Türkiye'de "kamu diplomasisi"nin Kurumsallaşması: Matbuat İdaresi'nden İletişim Başkanlığı'na* . Konya Sanat , (2) , 87-102 Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ks/issue/51109/658702

Koldaş, K. (2018, 29 Nisan). Dizi dizi hayranlar Erişim adresi: https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dizi-dizi-hayranlar-40820200

Korucu S. (2019). Payitaht: Bir "Cumhurbaşkanı Abdülhamid" Portresi, Toplumsal Tarih Dergisi, Erişim adresi: https://www.academia.edu/39799254/Payitaht_Bir_Cumhurbaşkanşı_Abdülhamid_Portresi

Korucu, S. (2017). Bir Propaganda Dizisi Olarak "Payitaht Abdülhamid" , Erişim adresi: https://bianet.org/yazi/bir-propaganda-dizisi-olarak-payitaht-abdulhamid-191004

Koschwitz, H. (1992). Diplomatie und Öffentlichkeit, Beitrage zur Konfliktforsschung, (akt. Benno Signitzer ve Timoty Combs) Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual Convergences, Public Relations Review, Vol:18,No:1,

Koumakis, L. (2020, 4 Mayıs) Erişim adresi: https://greekcitytimes.com/why-turkish-series-should-be-removed-from-greek-television/

Koyuncu, S., ve Medin B. (2017). *Resmi Aktörler Bağlamında Dijital Kamu Diplomasisi*. International Journal of Social Sciences and Education Research, Volume:3 (4): s:1241

Kozan, A. (01.06.2015). Ertuğrul Gazi'nin Babası Süleyman Şah mı? Gündüz Alp mi? Erişim adresi: https://beyaztarih.com/osmanli-tarihi/ertugrul-gazinin-babasi-suleyman-sah-mi-gunduz-alp-mi

Köksoy, E. (2014). *Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi: Kuramsal bir Değerlendirme*, Marmara İletişim Dergisi , Sayı: 22 s: 216

Können, J. (2011). *Cultural Diplomacy and the Debate on Turkey's Accession to the EU* Erişim adresi: http://www.culturaldiplomacy.org/pdf/case-studies/cd-debate.pdf,

Krishnamachari, R.T. (2020, 7 Eylül). Realignment Within Ummah Pakistani And Arab Reactions To Turkish TV Series 'Dirilis: Ertugrul' – Analysis Erişim adresi: https://www.eurasiareview.com/-realignment-within-ummah-pakistani-and-arab-reactions-to-turkish-tv-series-dirilis-ertugrul-analysis

Kroening, M., McAdam, M., Weber, S. (2010). "Taking Soft Power Seriously", Comparative Strategy, (akt. Tuğba Çavuş, Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı)

Kugelman, M.S. (2005). Winning Hearts and Minds Through Actual Deeds. Boston: Tufts University,

Kunczik, M. (2003). "*Transnational Public Relations by Foreign Governments*" The Global Public Relations Handbook. (Ed. Krishnamurthy Sriramesh ve Dejan Verčič) içinde s:399-400, New Jersey: Lawrence Erlbaum

Kurşun, Z. (1999). *II. Abdülhamid Döneminde Batı Basınında İmaj Düzeltme Çabaları: Matbuat-ı Ecnebiye Müdiriyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri*, Türk Kültür İncelemeleri Dergisi, 1 (2000): 105-118

Kuyucu, M. (2014)- *Evaluatıon Of The Economıc And Cultural Effects Of The Turkısh Soap Operas And Tv Serıes Exported To World Tvs İn The Example Of "Muhteşem Yüzyıl" and Greece* Istanbul, Turkey Proceedings of SOCIOINT14- International Conference on Social Sciences and Humanities 103, Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/303899076_

L'Etang J. (2009). *Public Relatons and Diplomacy in a Globalized World: An Issue of Public Communication,* American Behavioral Scientist, 53(4), 607-626.

L'Etang, J. (1996). *Public Relations as Diplomacy, Critical Perspectives Public Relations* (ed. J.L'Etang ve M.Pieczka) içinde s:15, International Thompson Business Press, London,

Larcher, J. (2018). *Diplomatie culturelle et mépris de la culture populaire. La réception critique de Muhteşem Yüzyıl en Roumanie* , TV/Series [En ligne], (Kültürel diplomasi ve popüler kültüre saygısızlık. Muhteşem Yüzyıl'ın Romanya'da Eleştirel Karşılanışı). Erişim adresi: http://journals.openedition.org/tvseries/2672 ; DOI : 10.4000/tvseries.2672

Lee, G. (2009). *A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy*, The Korean Journel Of Defense Analysis, 21 (2),

Leonard, M. (2002). *Başka Araçlarla Diplomasi*, Foreign Policy Türkiye Baskısı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, s: 18-20

Leonard, M., Stead C., Smewing. C. (2002). *Public Diplomacy*, London, The Foreign Policy Centre, 2002, s:2-3'den (Akt. Vedat Demir, kamu diplomasisi ve Yumuşak Güç, Beta Basım, İstanbul, 2010)

Leonard, M., Stead C., Smewing. C. (2002). *Public Diplomacy*,The Foreign Policy Center, London, (Akt. : Gaye Aslı Sancar, Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler, Beta Basım,İstanbul, 2012)

Leonard, M., Stead C., Smewing. C. (2002). *Public Diplomacy,The Foreign Policy Center, London,* 2002, (Akt.: Esra Tüylüoğlu, Kamu Diplomasisi Tekniği Olarak Kültürel Diplomasi: Suudi Arabistan Krallığı'nın Türkiye'deki Kültürel Diplomasi Faaliyetleri, İstanbul, 2019)

Lopusina, M., (2010). We are all Turks now. Erişim adresi: http://serbianna.com/analysis/archives/766

Los disfraces de Nicolás Maduro y Cilia Flores en Turquía (Nicolás Maduro ve Cilia Flores'in Türkiye'deki kostümleri) (2018, 11 Temmuz). Erişim adresi: https://www.ntn24.com/noticias-actualidad/los-disfraces-de-nicolas-maduro-y-cilia-flores-en-turquia-92973

Lynch, M. (2006). "Public Opinion Survey Research and Public Diplomacy", Practitioners, Policy Makers, and Public Opinion, A Report of the Public Diplomacy and World Public Opinion Forum April 9–11, Washington, D.C. (Ed: J.S. Fouts), USC Center on Public Diplomacy and the Pew Research Center.

Macedonia bans Turkish soap operas (2012, 14 Kasım,). Erişim adresi: http://www.hurriyetdailynews.com/macedonia-bans-turkish-soap-operas-34636

Maduro İslam'a geçmek istiyor (2019). Erişim adresi: İ., https://aurora-israel.co.il/ru/Мадуро-хочет-принять-ислам%2C-в-этом-он-признался-канцлеру-Турции/

Makris, A. (2012, October 30). Bishop Anthimos Lashes Turkish Soap Fans. Greek Reporter. Erişim adresi: https://greece.greekreporter.com/bishop-anthimos-hits-outat-turkish-soap-fans/

Malone, G., (1988). *Political Advocacy and Cultural Communications: Organising the Nation's Public Diplomacy*, (Akt.: Emine Akçadağ, Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi Erişim adresi: http://www.kamudiplomasisi.org/makaleler)

Manheim, J.B. (1993). *Stratejic Public Diplomacy and American Foreign Policy*, Oxford University Press, New York, s:102 (Akt. Akt.: Gaye Aslı Sancar, Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler, Beta Basım,İstanbul, 2012 s:67)

Mark, S., (2009). *A Greater Role for Cultural Diplomacy, Dıscussıon Papers In Dıplomacy* (Ed: Ingrid d'Hooghe & Ellen Huijgh), Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael' Erişim adresi: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20090616_cdsp_discussion_paper_114_mark.pdf,

Marshall. J.A., ve Farr, T.F. (2009). "*Public Diplomacy in an Age of Faith*", Toward a New Public Diplomacy. (Ed. Philip Seib) New York, Palgrave Macmillan,

Martinez, B.M. (2022, 14 Haziran) 5 razones para conocer a 'El sultán' cada noche en Nova (Nova'da her gece 'The Sultan' ile tanışmak için 5 neden). Erişim adresi: https://www.antena3.com/objetivotv/series/5-razones-conocer-sultan-cada-noche-nova_2022061462a

Martinez, P. (2022, 12 Haziran). El Sultán', el nuevo éxito turco que estrena Nova (Bu, Nova'nın prömiyerini yaptığı yeni Türk hiti 'The Sultan'). Erişim adresi: https://www.diezminutos.es/telenovela/turcas/g40124784/

Matthews O. (2012, 5 Eylül). The Arab world's Dallas. Erişim adresi: http://www.thedailybeast.com/newsweek/2011/09/04/turkish-soap-operas-are-sweeping-the-middleeast.html

Medin, B., Koyuncu, S. (2017). *Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinema:Hollywood Örneği*, International Journal of Social Sciences and Education Research, Volume: 3(3), Erişim adresi: http://dergipark.gov.tr/ijsser s: 836-842

Meerim. S. (2017). "*George Gerbner'in Kültürel Göstergeler Yaklaşımı Işığında "Muhteşem Yüzyıl' Dizisinin Kırgız Kökenli İzleyicilerin Kültür Anlayışı Üzerindeki Etkisi*." Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi. Ulusal Tez merkezi. 470502

Melissen, J. (2007). *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice, The New Public Diplomacy: Soft Power in Internaıonal Relations*. (Ed. Jan Melissen), Second Edition,New York: Palgrave Macmillan,2007, s: 439

Melissen, J. (2008, Şubat). *The New Public Diplomacy: Can it be done?* Wielding Soft Power-paper for Korea Conference Erişim adresi: https://www.eai.or.kr/data/bbs/kor_report/2009090911272477.pdf

Melkonyan, R. (2018, 15 Ekim). Erişim adresi: http://www.old.ysu.am/main/en/Ruben-Melkonyan-talks-about-Turkish-TV-series,

Mengü S. ve Yıldırım, G. (2012). *Halkla İlişkilerin Kamu Diplomasisinde Etkin Kullanımı,* (Ed: Abdullah Özkan, Tuğçe Ersoy Öztürk), Kamu Diplomasisi içerisinde, İstanbul: Tasam Yayınları s:73

Mitchell, S. M. ve Hensel, P. R. (2007). *"International Institutions and Compliance with Agreements*". American Journal of Political Science, 51 (4): 721-737

Mitropoulou, I. (2018, 16 Temmuz). Yeniden Doğuş: Ertuğrul" dizisi, Erdoğan döneminin ruhunu somutlaştıran dizi Erişim adresi: https://www.tovima.gr/2018/07/16/world/anagennisi-ertoygroyl-i-seira-poy-ensarkwnei-to-pneyma-tis-epoxis-erntogan/

Mohydin, R. (2020). *The Global Appeal of Turkish Drama Series: A Case Study in Pakistan*. İstanbul: TRT World Research Center Erişim adresi: https://researchcentre.trtworld.com/reports/the-global-appeal-of-turkish-drama-series-a-case-study-in-pakistan

Moore, R. (2013). Soap Opera Diplomacy: Turkish TV in Greece, Erişim adresi: https://www.academia.edu/2650262/Soap_Opera_Diplomacy_Turkish_TV_in_Greece

Mor, B.D. (2006). *Public Diplomacy in Grand Strategy*, Foreign Policy Analysis, 2/2:157-176.

Moreno, B. (2022, 17 Haziran). Todo lo que debes saber de 'El Sultán', la serie de época que ha triunfado en todo el mundo (Dünya çapında zafer kazanan dönem dizisi 'The Sultan' hakkında bilmeniz gereken her şey) Erişim adresi: Https://Www.Hola.Com/Actualidad/20220613211557/El-Sultan-Nuevo-Estreno-Serie-Turca/

Morgenthau, H. (1963). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Third Edition, Alfred A Knopf, New York, s: 16,17

Morina D. (2018, 12 Mart). Turkish Series About Sultan Causes Concern in Kosovo. Erişim adresi: https://balkaninsight.com/2018/03/12/turkish-series-about-sultan-causes-concern-in-kosovo-03-09-2018/

Mueller, S. (2009). *The Nexus of U.S. Public Diplomacy and Citizen Diplomacy*, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Taylor&Francis, Newyork,

Muhibbî Dîvânı (Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπήςm Ερωτευμένος) (Yunancaya çev.: Sofia Dionysopoulou) Erişim adresi: https://www.stereoma-sa.gr/p/poihsh/erwtevmenos/?srsltid=AfmBOoomSAVcGmGaZ2_LFffM9xr47jCgOazltmaptUhtgSUHE7FGcHLz

Muhteşem Yüzyıl başladı, savaş durdu (2013, 7 Şubat). Erişim adresi: https://www.medyatava.com/haber/muhtesem-yuzyil-basladi-savas-durdu_85518

Muhteşem Yüzyıl depremi! (2012, 1 Eylül). Erişim adresi: https://www.haberturk.com/medya/haber/772711-muhtesem-yuzyil-depremi,

Muhteşem Yüzyıl Dizisi Nerede Çekildi? (2018, 26 Ocak). Erişim adresi: https://www.milliyet.com.tr/emlak/muhtesem-yuzyil-dizisi-nerede-cekildi-

Muhteşem Yüzyıl Nerede Çekiliyor? (2011, Aralık). (Blog Yazısı), Erişim adresi: http://muhtesemyuzyiltv1.blogspot.com/muhtesem-yuzyil-nerede-cekiliyor.html

Muhteşem Yüzyıl"a boykot tehdidi (2011, 15 Ocak). Erişim adresi: http://www.farklihaber8.com/haber/guncel/muhtesem-yuzyila-boykot-tehdidi/1719.aspx.

Muhteşem Yüzyıl'a şok soruşturma (2013, 15 Aralık). Erişim adresi: https://www.haberturk.com/medya/haber/903550-muhtesem-yuzyila-sok-sorusturma

Murat, F. Gökgöz, G. (2022). *Türk Dizilerinin Tarih Kurgusu: Muhteşem Yüzyıl, Payitaht Abdülhamid, Kuruluş Osman*, Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi - Sayı 8 / Bahar 130-150

Nanouris, N. (2020, 2y Mart). Η ήπια ισχύς στη φαρέτρα της εξωτερικής πολιτικής: το παράδειγμα της Τουρκίας (Dış politikada yumuşak güç: Türkiye örneği) - Hellenic Institute of Cultural Diplomacy. Erişim adresi: https://helleniculturaldiplomacy.com

Natividad, A. (2017, 11 Ekim). This appliance brand squeezed Turkey's famously long soap operas into 6-second youtube ads. Adweek, Erişim adresi: www.adweek.com/creativity/this-appliance-brand-squeezed-turkeys-famouslylong-soap-operas-into-6-second-youtube-ads/

Nirwandy, N., ve Awang A.A., "*Conceptualizing Public Diplomacy Social Convention Culinary: Engaging Gastro Diplomacy Warfare for Economic Branding*", Procedia – Social and Behavioral Sciences, 130 (2014), s:325-332

Novelas Turcas en Audio Español (t.y.). Erişim adresi: https://www.danfra.com/categoria/novelas-turcas-en-audio-espanol/

Numan Kurtulmuş, Payitaht Abdülhamid setinde (2017, 15 Şubat). Erişim adresi: https://web.archive.org/web/20181225030822/https:/www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2017/02/15/numan-kurtulmus-payitaht-abdulhamid-setinde,

Nuroğlu, E. (2013). Dizi Turizmi: Orta Doğu ve Balkanlar'dan Gelen Turistlerin Türkiye'yi Ziyaret Kararında Türk Dizileri Ne Kadar Etkili? Uluslararası İstanbul İktisatçılar Zirvesi. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/261002399

Nye.J.S. (1990). *Bound to Lead. The Changing Nature of Amerikan Power*, New York: Basic Books

Nye.J.S. (2002). *Hard and Soft Power in a Global Information Age*, (Ed. Mark Leonard), Re-Ordering The World, Foreign Policy Centre, London

Nye.J.S. (2003). *Amerikan Gücünün Paradoksu, Dünyanın Tek Süper Gücü Tek Başına Davranamaz*?, Literatür Yayınları, İstanbul

Nye.J.S. (2005). Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu, Ankara, Elips Kitap

Nye.J.S. (2006). *Think Again: Soft Power*, Erişim adresi: https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/

Nye.J.S. (2008). *Public Diplomacy and Soft Power*. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/25097996

Nye.J.S. (2008). *The Powers To Lead*, New York: Oxford University Press

Nye.J.S. (2010a) *The Pros and Cons of Citizen Diplomacy*, The New York Times, Erişim adresi: http://www.nytimes.com/2010/10/05/opinion/05iht-ednye.html

Nye.J.S. (2010b). *Responding to my Critics and Concluding Thoughts*, (Ed. Inderjeet Parmar ve Michael Fox), Soft Power and US Foreign Policy Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives, New York: Routledge, s.219

Nye.J.S. (2011). *The Future Of Power*, *PublicAffairs*, New York

NYT, 'Diriliş Ertuğrul'u yazdı: Siyasi gerçeklikten fantezi dünyasına kaçma isteği (2017, 15 Mayıs). Erişim adresi: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/nyt-dirilis-ertugrulu-yazdi-siyasi-gerceklikten-fantezi-dunyasina-kacma-istegi-741120

Okutan, B. (2019, 16 Eylül). İspanya ve Latin Amerika'da Türk dizilerine neden büyük ilgi gösteriliyor? Erişim adresi: https://tr.sputniknews.com/columnists/201909161040184081-ispanya-ve-latin-amerikada-turk-dizilerineneden-buyuk-ilgi-gosteriliyor.

Oršolić, M. (2013, 22 Haziran). Sapunice pod lupom iskrivljene religije i povijesti, Revija Prometej za laičku državo in sekularno društvo, Erişim adresi: http://www.prometej.ba /clanak/drustvo-i-znanost/sapunice-pod-lupom-iskrivljene-religije-i-povijesti-1173

Ortadoğu ve Balkan Ülkelerinde Türk Dizileri Çılgınlığı, (2012, 17 Şubat). Erişim adresi: http://www.dha.com.tr/ortadogu-ve-balkan-ulkelerinde-turk-dizileri-cilginligi_273274.html

Ortaylı, İ. (2013, 25 Ağustos). "Muhteşem Yüzyıl" ve tarihi olaylar (Video). (Ed. A. Güçlü), Genç Bakış programı içinde. Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/watch?v=-SQ8n84uPck

Osmanlı tarihi diziden öğrenilmez (2018, 3 Ocak). Erişim adresi: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/osmanli-tarihi-diziden-ogrenilmez-898045

Ökmen, Y. E. ve Göksu, O. (2019). *Kültürel Diplomasi Bağlamında Türk Dizilerinin İhracatı ve Kültür Aktarımına Katkısı: 'Diriliş Ertuğrul' Örneği. (*Ed. Oğuz Göksu.) Kamu Diplomasisinde Yeni Yönelimler içerinde (s. 247-291). Konya: Litertaütk Academia

Örmeci, O., (2020). *Türk Dizileri ve Türkiye'ye Katkıları*, Erişim adresi: http://politikaakademisi.org/2020/09/09/turk-dizileri-ve-turkiyeye-katkilari/#_ftn6

Özalpman , D. (2023). *Markers of self-identities for young Polish diasporic female viewers of The Magnificent Century (Turkish TV series, 2011–2014),* European Journal of Cultural Studies 1– 16 , https://orcid.org/0000-0001-8834-2782

Özalpman, D. and Sarikakis, K. (2018). '*The Politics of Pleasure in Global Drama: A Case Study of the TV series, The Magnificent Century ("Muhteşem Yüzyıl")*', Global Media and Communication, [online] 14(3), pp.249–264. Erişim adresi: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1742766518780168

Özarslan, K., (2020). *Ülke Markalaması Bağlamında Uluslararası Basında Türk Dizileri ve Türkiye İmajı* , Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Online Yayın Tarihi: 26.03.2020 Cilt: 22, Sayı: 1, Yıl: 2020, Sayfa: 215-238

Özay İ. (2014). *"Arap Ülkelerinde İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Kitaplarında Osmanlı ve Türk İmajı (Suriye, Ürdün, Lübnan Örneği)* ",Türk-Arap Müşterek Değerler ve Kültürel Etkileşim Sempozyumu Bildiriler Kitabı,Amman,

Özcan, A. (2014, 31 Aralık). Uzman tarihçiler Diriliş'i yorumladı Erişim adresi: https://www.yenisafak.com/hayat/uzman-tarihciler-dirilisi-yorumladi-2055097

Özçelik, M.H. ve Güneş, M. (2017). *Türklerin Atasından Fazlası: Mustafa'dan Atatürk'e,* Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.

Özdağ, Ü. (2012, 20 Ekim). Yumuşak güç, nasıl bir güçtür? Erişim adresi: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/yumusak-guc-nasil-bir-guctur-374963h.htm

Özkan, A. (2007). Siyasal İletişim Stratejileri, Tasam Yayınları, İstanbul,

Özkan, A. (2010). Kamu Diplomasisi İstanbul Üniversitesi Aöf Yayınları Halkla İlişkiler ve Tanıtım Lisans Programı Ders Notları

Özkan, A. (2015). *21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları,* Stratejik Rapor No: 70.İstanbul, 2015, STR70_21._Yuzyilin_Stratejik_Vizyonu.pdf_66fb77c9-cd79-481e-a185-9a9c26ffe7b7.pdf (tasam.org), TASAM,

Özkan, A. (2018). Medyanın Kamu Diplomasisi Rolü. Erişim Adresi: http://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/99-medyann-kamu-diplomasisi-rolue.

Öztürk, M., Atik, A. (2016). *Ulusal Pazardan Küresel Pazara Uzanan Süreçte Türk Dizilerinin Gelişimi*. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 3(2), 66-82

Pajtinka, E. (2014). *Cultural Diplomacy in the Theory and Practice of Contemporary International Relations*. In Politické vedy. [online]. Roč. 17, č. 4, ISSN 1335 – 2741, s. 95-108. 2014, Dostupné na internete: Erişim Adresi: http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/4_2014/PAJTINKA2.pdf>

Pandya, A. (2020, 17 Temmuz). Erişim adresi: https://www.haaretz.com/life/television/ty-article-opinion/ premium/ israels-fauda-vs-turkeys-ertugrul-in-india-a-battle-between-two-hit-tv-series

Papapostolou, A. (2012, 30 Ekim). Bishop Anthimos Lashes Turkish Soap Fans, Erişim Adresi: http://greece.greekreporter.com/2012/10/30/bishop-anthimos-hits-out-at-turkish-soap-fans/-

Pastina, A., Rego, C.M., ve Straubhaar, J.D. (2003). *The Centrality of Telenovelas in Latin America's Everyday Life: Past Tendencies, Current Knowledge and Future Research*.Global Media Journal, 2003, 2(2), s:1-15

Payitaht "Abdülhamid" (t.y.). Erişim adresi: https://www.trt1.com.tr/arsiv/payitaht-abdulhamid

Payitaht "Abdülhamid" cuma günü başlıyor (2017, 18 Şubat). Erişim adresi: https://www.haberturk.com/magazin/televizyon/haber/1395801-payitaht-abdulhamid-oyunculari

Payitaht Abdühamid dizisi bazı ülkelerde yasaklı, (2019, 13 Mayıs). Erişim adresi: https://turkiyegazetesi.com.tr/magazin/payitaht-abduhamid-dizisi-bazi-ulkelerde-yasakli-624132,

Payitaht Abdülhamid : Bizim sevdamız mazlumun yanında olup zalime göz açtırmamaktır (2018, 23 Şubat) Erişim adresi: https://www.trhaberler.com/payitaht-abdulhamid-bizim-sevdamiz-mazlumun-yaninda-olup-zalime-goz-actirmamaktir-haber-314524#google_vignette

Payitaht Abdülhamid Reytingleri (2023, 31 Mayıs). https://www.dizisi.info.tr/payitaht-abdulhamid/reytingleri/

Payitaht Abdülhamid, (t.y.). Erişim adresi: https://bora.fandom.com/tr/wiki/Payitaht_Abdulhamid

Payitaht Abdülhamid'in tarih danışmanından eleştirilere yanıt (2017, 5 Nisan). Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/payitaht-abdulhamidin-tarih-danismanindan-elestirilere-yanit/789503

Payitaht: Abdülhamid TV Series (2017–2021). (t.y.). Erişim adresi: https://www.imdb.com/title/tt6536562/fullcredits/?ref_=tt_ov_st_sm

Peisert, H., (1978). *Die Auswartige Kulturpolitik der Bundesrepublik Deutschland: Sozialwissenschaftliche Analysen und Planungsmodells*, Stuttgart, 1978, (Akt.: Gaye Aslı Sancar, Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler, Beta Basım,İstanbul, 2012, içinde s:160)

Pérez, L. (2020, 17 Aralık). Maduro, Ertugrul y las privatizaciones en Venezuela Erişim adresi: https://www.aporrea.org/actualidad/a298335.html

Pınar, L. (2017). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Yumuşak Gücü ve Hollywood*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, s: 253-274

Popular Turkish TV drama inspires statues in Pakistan (2020, 24 Haziran) Erişim adresi: https://www.thejakartapost.com/life/popular-turkish-tv-drama-inspires-statues-in-pakistan.html

Potter, E,(2002). *Canada and the new Public Diplomacy*. International Journal. 58(1)

Potter, E. (2009). *Branding Canada*, McGill Queen's University Press, Montreal,

Price, L. (2011, 21 Mart). "Guardian'dan 'Muhteşem Yüzyıl' tahlili!". Erişim Adresi: https://www.gazetevan.com/haber/

PTV to air another Turkish serial, The Last Emperor: Abdul Hamid II. (2022, 8 Şubat) Erişim adresi: www.globalvillagespace.com/ptv-to-air-another-turkish-serial-the-last-emperor-abdul-hamid-ii/

Purtaş, F., (2013). *Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi* . Gazi Akademik Bakış, 7 (13), 1-14. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/issue/6515/86361

Reid, A. (1969). "*Sixteenth Century Turkish Influence in Western Indonesia*." Journal of Southeast Asian History, Vol. 10 No. 03

Report: Harim al-Sultan, the Turkish series that caused a stir (2012, 19 Aralık). Erişim adresi: https://www.lbcgroup.tv/news/news-bulletin-reports/65663/report-harim-al-sultan-the-turkish-series-that-cau/en

Ritman, A., Galuppo, M. (2017, 21 Nisan). Erişim adresi: https://www.hollywoodreporter.com/news/general-news/promise-ottoman-lieutenant-two-movies-battle-armenian-genocide-996196/

Riyadh forced Islamabad to skip Malaysia moot: Erdogan (2019, 21 Aralık). Erişim adresi: https://www.dawn.com/news/1523490

Rohde, D. (2012, 9 Mart). The Islamic World's Culture War, Played Out on TV Soap Operas Erişim Adresi: Erişim adresi: http://www.theatlantic.com/international/archive/2012/03/the-islamic-worlds-culture-war-played-out-on-tv-soap-operas/254247/-

Rothman,E. (2017, 22 Mart). סדרה טורקית: יהודי מתנקש בסולטן. צפו (Türk Dizisi: Bir Yahudi Sultan'a suikast düzenler) Erişim adresi: https://www.kikar.co.il/world-news/226278 |

RTÜK "Muhteşem Yüzyıl"ı uyardı. (2011, 12 Ocak). Erişim adresi: www.cnnturk.com/rtuk.muhtesem.yuzyili.uyardi

Rubin, B. (2002). "*Türkiye'nin Uluslararası Alanda Değişen Rolü*", (Ed: Barry Rubin, Kemal Kirişçi), Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası içinde İstanbul, Boğaziçi Yayınları

Rugh, W.A. (2004). "*Introduction", Engaging The Arabs and Islamic Worlds Through Public Diplomacy,* (Ed. William Rugh) Washington, The Public Diplomacy Council

Sabolová, L. (t.y.)., Turkish soap operas run the world!. Erişim adresi: https://onn.network/1613/turkish-soap-operas-run-the-world

Sadiković,A. (2015, 12 Şubat). Opasan izvor praznovjerja: Utjecaj turskih sapunica na vjersku praksu Bošnjaka, (Tehlikeli Bir Batıl İnanç Kaynağı: Türk Dizilerinin Boşnakların Dini Pratikleri Üzerindeki Etkisi) Erişim adresi: https://sandzakpress.net/arhiva/opasan-izvor-praznovjerja-utjecaj-turskih-sapunica-na-vjersku-praksu-bosnjaka/

Sağlam, M. F., (2019, 7 Mart). Türkiye Dizi – Film İhracatında 2. Sırada. Erişim adresi: https://www.brandingturkiye.com/turkiye-dizi-film-ihracatinda-2-sirada/

Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç,* Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık

Sancar, G.A., (1012, 18 Ağustos). *Kamu Diplomasisinde 'İlişki İnşa Etme' Söylemi*. Erişim adresi: http:kamudiplomasisi.org

Sancar, G.A., (2012). K*amu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, İstanbul, Beta Basım

Sandıklı, A., (2015). *Türkiye'nin Jeoplolitiği, Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, İstanbul, Bilgesam Yayınları

Sarıhan, Z. (2020). *Kurtuluş Savaşımızda Türk Afgan İlişkileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Akt.: Haluk Karadağ, Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut; Kamu Diplomasisi, Ankara, Nobel Akademik Yayınlar

Sarıtaş, A. (2019, 12 Mart). Türk dizileri 500 milyon kişiye ulaştı. Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2019/03/12/turk-dizileri-500-milyon-kisiye-ulasti

Sayın, S.S., (2019). *Kültür Politikaları Bağlamında Milli Kültür Şuralarının Değerlendirilmesi,* Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yüksek Lisans Tezi,İstanbul,

Šćepanović, Z.(2012, 1 Mart). Sulejman Veličanstveni – Turksa folk kvazi istorijska serija. Turci i istorija Erişim adresi: https://www.bastabalkana.com/2012/03/sulejman-velicanstveni-turska-folk-kvazi-istorijska-serija/

Schneider, C.P., (2006). *Cultural Diplomacy: Hard to Define, but You'd Know It If You Saw It,* The Brown Journal of World Affairs ,Vol. 13, No. 1 (FALL / WINTER 2006), pp. 191-203 (13 pages), Published by: Brown Journal of World Affairs, Erişim adresi: www.jstor.org/stable/24590653

Scott- Smith, G. (2009). Exchange Programs and Public Diplomacy, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Taylor&Francis, Newyork

Scott-Smith, G. (2016) Cultural Diplomacy (Eds. Alison R. Holmes ve J. Simon Rofe) Global Diplomacy, Westview Press, Bolder, 176-189.

Semercioğlu, C. (2016, 14 Kasım). Erişim adresi: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dirilis-ertugruldan-altin-kelebekte-tepki-ve-semercioglunun-yaniti-40277397

Senaristi "Muhteşem Yüzyıl"ı anlattı (2011, 5 Şubat). Erişim adresi: https://www.cnnturk.com/yasam/diger/senaristi-muhtesem-yuzyili-anlatti

SETA, (2009, 27 Mayıs) Türkiye-Ermenistan İlişkileri Çalıştayı. Erişim adresi: https://www.setav.org/turkiye-ermenistan-iliskileri-calistayi/

Sevim, A. ve Yücel, Y. (1991). *Klasik Dönemin Üç Büyük Hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Shabbır S. (2019, 3 Aralık). PM Khan asks PTV to air famous Turkish fiction drama 'Ertugrul' in Urdu Erişim adresi: https://www.arabnews.pk/node/1593201/pakistan

Sharma, S. (2023). *Turkish TV Series as Soft Power: A Case Study of Sultan Suleiman (The Magnificent Century) in Bangladesh* Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/372510790_Turkish_TV_Series_as_Soft_Power_A_Case_Study_of_Sultan_Suleiman_The_Magnificent_Century_in_Bangladesh

Sidiq, N. (2020, 17 Temmuz). Turkish TV series Dirilis Ertugrul giving 'hope' to Kashmiris Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-tv-series-dirilis-ertugrul-giving-hope-to-kashmiris/1914180

Signitzer B., ve Coombs, T., (1992). "*Public Relations and Public Diplomacy; Conceptual Convergences*", Public Relations Review, 18(2),

Signitzer B., ve Coombs, T., (1992). Public Relations and Public Diplomacy, Conceptual Convergences, Public Relations Review, (akt. Gaye Aslı Sancar, Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler, Beta Basım,İstanbul, 2012) içinde s:111.

Signitzer B., ve Wamser, C., (2006) "Public Diplomacy: A Specific Govermental Public Relation Function"Public Relations Theory II. H. Botan & Vincent Hazleton, (der.) icinde. Lawrence Erlbaum Associates. s:435

Signitzer B., ve Wamser, C., (2009). "*Public Diplomacy: A Specific Govermental Public Relation Function*"Public Relations Theory II. (Ed:Carl. Botan & Vincent Hazleton), Taylor&Francis

Signitzer. B., (2008). *Public Relations and Public Diplomacy: Some comceptual Explorations.* (Ed. Ansgar/van Ruler, Betteke/Sriramesh, Krishnamurthy)

Public Relations Research. European an International Perspectives and Innovations içinde s:209 Nedherlands: VS Verlag für Sozialwissenschaften

Sinanoğlu, S. (2017, 30 Mart). Bir Siyaset Teknolojisi Olarak Yeni Osmanlıcı TRT Dizileri Erişim adresi: https://birikimdergisi.com/guncel/8236/parti-ebed-muddet-bir-siyaset-teknolojisi-olarak-yeni-osmanlici-trt-dizileri

Siyonizm'in Ayak İzlerinin Sesi Türkçe Tefrikalarda (2020i 5 Temmuz) Erişim adresi: https://www.javanonline.ir/fa/news/1009203 صدای پای صهیونیسم در سریال‌سازی ترکیه

Snow, N. (2008). *International Exchangesnand the US Image*, The Annals of American Academy of Political and Social Science, Vol.616, No.10

Snow, N. (2009). Rethinking Public Diplomacy, Handbook of Public Diplomacy , (Ed. Nancy Snow and Philip M.Taylor) New York, Routledge,

Snow. N. (2004). "*From Bombs and Bullets to Hearts and Minds: U.S. Public Diplomacy in Age of Propaganda*", (Eds. Yahya R. Kamalipour ve Nancy Snow), War, Media and Propaganda: A Global Perspective içinde s:18-19 Oxford: Rowman & Littlefield Publishers,

Soal King Suleiman, MUI akan Sidang ANTV (About Suleiman, Indonesian Council of Ulama will investigate ANTV) (2014, 30 Aralık). Erişim adresi: https://www.binamasyarakat.com/soal-king-suleiman-mui-akan-sidang-antv/

Sofia Press Agency, (2011, 5 Ocak) Der standard: Turkish soap operas emerge as geopolitical instrument, Erişim adresi: https://www.novinite.com/articles/123836/DerStandard-Turkish-Soap-Operas-Emerge-as-Geopolitical-Instrument

Sofuoglu, M. (2017, 27 Ocak). The giddying rise of Turkish television series. TRT World. Erişim adresi: https://www.trtworld.com/magazine/the-giddying-rise-of-turkish-television-series-4691

Sonyel, S.R. (1987). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*-1. Cilt 2. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi

Soroştıneanu , V. (2022). A Hıstorıcal Tv-Serıes For Erdoğan, Erişim adresi: https://www.academia.edu/103578885/A_Hıstorıcal_Tv_Serıes_For_Erdoğan

Sönmezoğlu, F., (2000). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 3. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi,

Straubhaar, J. (1991) *Beyond Media Imperialism: Assymetrical Interdependence and Cultural Proximity*. Critical Studies in Media Communication, 8(1), 39-59

Subramanian, N. (2020, 20 Kasım). Ertuğrul: A Turkish delight for Pakistan. Erişim adresi: https://www.isas.nus.edu.sg/papers/ertugrul-a-turkish-delight-forpakistan/

Sultan 2. Abdülhamid'in torunu Osmanoğlu: Payitaht 'Abdülhamid'e Arap coğrafyasında büyük ilgi var. (2017, 25 Mayıs). Erişim adresi: www.aa.com.tr/tr/turkiye/sultan-2-abdulhamidin-torunu-osmanoglu-payitaht-abdulhamide-arap-cografyasinda-buyuk-ilgi-var/825837)

Sultan Abdülhamid, Müslümanlara hizmet etmesiyle ünlü Kuveytli bir tüccarı böyle kabul etti! (2019, 25 Şubat). شاهد.. هكذا استقبل السلطان عبد الحميد تاجرًا كويتيًا اشتهر بخدمة المسلمين! Erişim adresi: https://www.turkpress.co/node/58241

Sultan II. Abdülhamid'in olayları gerçek mi? (2021). Erişim adresi: https://ar-quora-com, 2021, هل أحداث مسلسل السلطان عبد الحميد الثاني حقيقية؟

Sultan: pembe dizi bitiyor ama Süleyman efsanesi ölümsüz, (2018, 7 Mayıs). Erişim adresi: https://www.perfil.com/noticias/sociedad/el-sultan-la-telenovela-termina-pero-la-leyenda-de-soliman-es-inmortal.phtml arjantın

Sultan'dan (Muhteşem Yüzyıl) sonra çekilen siyasi mesaj içeren tarihi Türk Dizileri (2021). (Blog Yazısı). Erişim adresi: https://histerio.co.il,

Szondi, G. (2009) *Central and Eastern European Public Diplomacy: A Transitional Perspective on National Reputation Management*, Routledge Handbook of Public Diplomacy, (Ed:Nancy Snow ve Philip Taylor), New York

Szondi. G. (2008). *Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences*. Discussion Papers in Diplomacy, Netherlands Institute of International Relations, Netherleands, Erişim adresi: http://www.jstor.com/stable/resrep05374

Şerif, D. (2013, 18 Temmuz). Hareem Al Sultan, Gerçek ve Drama – (Blog yazısı), Erişim adresi: https://www.dimasharif.com/tulumba-balah-al-sham/

T. C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Türkiye Yüzyılı"nda Milli Dış Politika* Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa

T. C. İletişim Başkanlığı (2022). Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim, 1. Baskı, İstanbul, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972). Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000). Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005) Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.)., *Ülkemizin Yurtdışında Tanıtımı* Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/ulkemizin--yurtdisinda-tanitimi.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2019). *Kültürel Diplomasi*, Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/TKGM-Prestij-Kitabı-R1.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (t.y.) *Türkiye´nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları* Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa

T.C. İletişim Başkanlığı (t.y.). Erişim adresi: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/vizyon-misyon

T.C. Kalkınma Bakanlığı On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/GorselHizmetlerSektorununGelistirilmesiCalismaGrubuRaporu.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2018) *Görsel Hizmetler Sektörünün Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu* NO: KB: 3006 – ÖİK: 787, s:22-27 Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/GorselHizmetlerSektorununGelistirilmesiCalismaGrubuRaporu.pdf

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (t.y.). Türk Kültür Tarihi. Erişim adresi: https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html,

Tabbara,A., Niksic, A. (2013, 9 Aralık). Suleiman the Magnificent reconquers Arab world, Balkans Erişim adresi: https://sg.news.yahoo.com/suleiman-magnificent-reconquers-arab-world-balkans-141621753.

Tanrıkulu, F. (2021, 5 Ağustos). ABD'den sonra en fazla dizi ihraç eden ülke Türkiye Erişim adresi: https://kasam.org/abdden-sonra-en-fazla-dizi-ihrac-eden-ulke-turkiye/

Tanrıkulu, F. (2021, 8 Temmuz). Türk dizileri uluslararası kültürel köprü kuruyor Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/egitim/turk-dizileri-uluslararasi-kulturel-kopru-kuruyor/666167

Teazis ,C. (2013). Muhteşem Serüven, E-Bülten, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yıl 5 - Sayı 53, s. 6 Erişim adresi: https://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/209/2017/02/Ebulten-53.pdf

TEDA Projesi ile Türk edebiyatının 2 bin 696 eseri yabancı okuyucuyla buluştu (2018, 15 Kasım). Erişim adresi: https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/teda-projesi-ile-turk-edebiyatinin-2-bin-696-eseri-yabanci-okuyucuyla-bulustu-394026.html,

Tekelioğlu, O. (2017). *Televizyon Halleri Dizi Dizi Türkiye*, İstanbul ,Hibitus Yayıncılık

Televizyon Gazetesi (2021).Erişim adresi: https://televizyongazetesi.com/muhtesem-yuzyil-konusu-oyuncular-fragmanlar-bolumler-video/1218890

Teodorakis, M. (2012), Erişim adresi: http://www.turkishgreeknews.org/tr/mikis-teodorakis-turk-dizilerine-savas-acti-9212.html,

TESEV, (2012,2 Şubat) *Orta Doğuda Türkiye Algısı, 2011* Erişim adresi: https://www.tesev.org.tr/tr/research/ortadoguda-turkiye-algisi-2011/

TESEV, (2014,7 Ocak) *Orta Doğuda Türkiye Algısı, 2013* Erişim adresi: https://www.tesev.org.tr/tr/research/ortadoguda-turkiye-algisi-2013/

The Turkish soap opera that has enraged the country's politicians (2012, 9 Aralık). Erişim adresi: https://www.theguardian.com/world/2012/dec/09/turkish-soap-opera-enraged-politicians

This Is How Historical Turkish Drama Affects Muslim Youth (2021, 16 Eylül). Erişim adresi: https://www.alestiklal.net/en/view/10447/this-is-how-historical-turkish-drama-affects-muslim-youth-barbarossa-the-latest-example

Tiedeman, A., (2001), *Branding America: An Examination of U.S. Public Diplomacy EffortsAfter September 11,* Yüksek Lisans Tezi Boston Tufts University, The Fletcher School

TİKA, (t.y.) Tarihçe, Erişim adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222

Tokyay, M. (2017, 21 Kasım). Arab world remains biggest market for Turkish TV series Erişim adresi: https://www.arabnews.com/node/1197036/media

Tomic, D. (2011). The 1001 Epısodes: A Dıplomatıc Perspectıve To Turkısh Tv Serıes İn The Western Balkans. Erişim adresi: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/eu/Djordje-Tomic- Participant Papers 2011,The EU as A global Actor

Tomislav. Č. (2010, 11 Eylül). Hrvati vole Balkan u sebi i zato im je turska sapunica najdraža, Jutarnji list, Erişim adresi: http://www.jutarnji.hr/zato-im-je-od-svih-serija-najdraza-turska-sapunica-/885218/

TRT (t.y.). Tarihçe Erişim adresi: www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx

Tuch, H.N. (1993). *Communicating With The world*: U.S. Public Diplomacy Overseas. 2. Basım, New York, St.Martin's Press, s: 3-13

Tuncer, H. (2005). *Diplomasinin Evrimi Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye,* İstanbul, Kaynak Yayınları

Turan, Ş. (2010). *Türk Kültür Tarihi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Turhan, M. (1951). *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İstanbul Doğan Kardeşler Yayınları

Turkey is using TV Series Ertugrul to promote the Ottoman way as the right path for all Muslims to follow (2020, 3 Eylül)Erişim adresi: https://tfipost.com/turkey-is-using-tv-series-ertugrul-to-promote-the-ottoman-way-as-the-right-path-for-all-muslims-to-follow/

Turkey's shallow Ottomania (2016, 4 Ağustos). Erişim adresi: https://www.economist.com/prospero/turkeys-shallow-ottomania

Turkey's Soft Power, (2013). Erişim adresi: http://www.economic-review.com.pk/world/turkey-special-feature-march-2013/turkey-s-soft-power,

Turkish television drama (t.y.). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_television_drama

Tüm zamanların en büyük Türk padişahı Kanuni Sultan Süleyman (2012, 8 Mart). Erişim adresi: http://www.bastabalkana.com/sulejman-i-velicanstveni-najveci-turski-sultan-svih-vremena/

Türk dizileri 300 milyon dolarlık ihracat yapıyor (2018, 15 Ekim). Erişim adresi: https://www.haberturk.com/turk-dizileri-300-milyon-dolarlik-ihracat-yapiyor-2179942-ekonomi

Türk dizileri Balkanlar'ı fethetti, (2012, 28 Ekim). Erişim adresi: https://www.haber7.com/televizyon/haber/945001-turk-dizileri-balkanlari-fethetti

Türk dizileri sayesinde ihracat arttı! (2019, 26 Şubat) Erişim adresi: www.gazetevatan.com/turk-dizilerisayesinde-ihracat-artti--1241627-ekonomi/

Türk dizisi ihracatında bu yılki hedef 600 milyon dolar (2022, 17 Ekim). Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-dizisi-ihracatinda-bu-yilki-hedef-600-milyon-dolar/2713349

Türkiye Kültür Portalı (t.y.). Erişim adresi: https://www.kulturportali.gov.tr/icerik/portal-hakkinda

Türkiye Maarif Vakfı Kanunu (2016). Erişim adresi: https://turkiyemaarif.org/page/51-TMV-Kanunu-11,

Türkiye'nin Global Haber Ajansı 13 Dilde, 100 Ülkede! (2020). Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/uploads/userFilesShared/pazarlama%2Ffoy-04-2020%2F2%2FAA-GLOBAL-FOY-TR.pdf

Türkiye´nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri (t.y.) Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa

Tüylüoğlu, E., (2019) *Kamu Diplomasisi Tekniği Olarak Kültürel Diplomasi: Suudi Arabistan Krallığı'nın Türkiye'deki Kültürel Diplomasi Faaliyetleri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi*

Tyszka, A.B. (2018, 15 Temmuz). Nico y Cilia también lloran. Erişim adresi: https://efectococuyo.com/opinion/nico-y-cilia-tambien-lloran/

Uluskan, B.S., (2010). *Atatürk'ün Sosyo-Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara

Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (t.y.). Tarihçe. Erişim adresi: https://www.turksoy.org/tarihce

Uysal, A., (2011). *Orta Doğu'da Türkiye Algısı, Mısır Örneği*, SDE Yayınları, Ankara

Uzun, Ç., (2014). *Dış Siyasetin Sözcülüğünden Gözcülüğüne: Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Örneği*. Ankara.

Ünal, S., (2012). Dış İşleri Bakanlığı Enformasyon Genel Müdür Yardımcısı ve Basın Sözcüsü , İstanbul, (Akt.: Gaye Aslı Sancar, Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler, Beta Basım,İstanbul, 2012 *içinde s.298*)

Ünver, C., (2016). *Kamu Diplomasisi ve Türkiye, Türk Dış Politikası* (Ed.Ümit Özdağ, Yelda Demirağ), Kripto Yayım, Ankara,

Van Ham, P., (2003). *War, Lies, and Videotape: Public Diplomacy and The USA's War on Terrorism,* Security Dialogue 34(4):427-444 DOI:10.1177/0967010603344004, Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/255652733

Van Ham, P., (2008). *Branding territory: Inside the wonderful worlds of PR and IR theory.* Millennium 31 (2):249-69'den Akt.:Eytan Gilboa, Searching for A Theory For Public Diplomacy içinde, The Annals of The American Academy of Political and Social Sciences, Volume, 616

Venezuelan leader Maduro wears accessories from TV series on founder of Ottoman Empire (2018, 21 Mayıs). Erişim adresi: https://www.hurriyetdailynews.com/venezuelan-leader-maduro-wears-accessories-from-tv-series-on-founder-of-ottoman-empire-132130

Vınter, L. ve Knox, D., (2008). Engagement Public Diplomacy İn A Globalised World, Foreign and Commonwealth Office (Ed.Jolyon Welsh and Daniel Fearn), London, Erişim adresi: www.fco.gov.uk/pdpublication s:163

Vitsilogiannis, V.N., (2022, 8 Mayıs). Erişim adresi: https://greekcitytimes.com/burak-hakki-the-turkish-actor-loved-by-both-sides-of-the-aegean/

Vuving A.L. (2009). *How Soft Power Works, Paper presented at the panel "Soft Power and Smart Power*," American Political Science Association annual meeting, Toronto, Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1466220

Wang, J. (2006). *Managing National Reputation and International Relations in The Global Era: Public Diplomacy Revisited*, Public Relations Review 32(2):91-96 , DOI:10.1016/j.pubrev.2005.12.001

What is Public Diplomacy? Erişim adresi: http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy What is Public Diplomacy?, The Edward R. Morrow Center of Public Diplomacy,

What the popularity of Turkish dramas in Bangladesh tells us (2020, 30 Aralık). Erişim adresi: https://www.tbsnews.net/feature/panorama/what-popularity-turkish-dramas-bangladesh-tells-us-178387

Who is running the country?: Sherry blasts PM for absence from Senate session on Covid-19 (2020, 12 Mayıs). Erişim adresi: https://www.dawn.com/news/1556570,

Widhiyoga G. (2015). *The Quest for Islamic Leadership: Indonesian Muslims' Reaction to Magnificent Century*. Erişim adresi: http://www.oxfordislamicstudies.com/Public/focus.html 3/5

Yabancı gözüyle Türk dizileri (2012, 21 Şubat). Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/yasam/yabancigozuyle-turk-dizileri

Yağcı, S. (2019, 25 Ekim). Meksika TV'lerinde Türk yapımı yarışı. Dunya.com Erişim adresi: https://www.dunya.com/ekonomi/meksika-tvlerinde-turk-yapimi-yarisi-haberi-455861

Yağmurlu, A., (2019a). *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültür Enstitüleri: Yunus Emre Kültür Enstitüsü*, (Ed: Ç.Edgücan Z. Karacagil Ş.Bozgun) Current Debates on Social Sciences 2 Law, Political Sciences and Economy Bilgin Kültür Sanat Yayınları

Yağmurlu, A., (2019b). *Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi* . Selçuk İletişim, 12 (2), 2019, 1210-1238. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/47244/596331

Yalkin, C., & Veer, E. (2018). *Taboo on TV: gender, religion, and sexual taboos in transnationally marketed Turkish soap operas.* Journal of Marketing Management, 34(13-14), 1149–1171. Erişim adresi: https://doi.org/10.1080/0267257X.2018.1520738

Yalsızuçanlar, S. (2019, 1 Mart). *Türk Dizileri Dünya Pazarında*. Erişim adresi: https://www.sde.org.tr/degerlendirme/sd-degerlendirme-turk-dizileri-dunya-pazarinda-analizi-9670

Yamaner, M. (2015, 11 Mart) Diriliş Ertuğrul Gazi dizisi TRT 1, Erişim adresi: https://www.tvaktuel.com/dirilis-ertugrul-dizisi-trt-1/

Yanardağoğlu E., ve Karam I.N., (2013) *The fever that hit Arab satellite television: audience perceptions of Turkish TV series*, Identities, 20:5, 561-579, DOI: 10.1080/1070289X.2013.823089

Yasin ,Z., Iqbal, N., Tariq, H., Fareed, M., Islam, I. (2021). *Role of "Dirilis Ertugrul" in Creating Awareness and Understanding of Islam Among Pakistani Youth*. Journal of Management Practices, Humanities and Social Sciences, Vol 5 Issue 1 pp. 40-49

Yazar F., (2020). *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi*, SSAD Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 4 Issue 3, November 2020, S: 530-541

Yesil, B. (2015). *Transnationalization of Turkish Dramas: Exploring The Convergence of Local and Global Market Imperatives*. Global Media and Communication, 11(1), 43-60.

Yıldırım, A. (2018, 17 Ekim). Erişim adresi: https://www.haberturk.com/yazarlar/1018/2182213-dizi-ihracatinda-dunyanin-ilk-5indeyiz

Yıldırım, G. (2015). *Diplomasi, Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden kamu diplomasisi*, Beta Yayın, İstanbul

Yıldırım, G., (2017). *Kültürel Diplomasi ve Uluslararası Halkla İlişkiler Çerçevesinde Cumhuriyetin İlk Yıllarında (1923-1938) Türk Kültürü ve Sanatının Uluslararası Alanda Tanıtımı*, Aydın İnsan ve Toplum Dergisi, 2 (4), 221-256

Yılmaz, A.N., (2018). *Kültür ve Sanatın Ulusal Tanınırlığının Pozitifleştirilmesinde Bir Araç Olarak Kullanılması: Türkiye'nin Kültürel Yumuşak Güç Potansiyeli*, (Ed:Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu) Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Makaleler, Nobel Yayın, Ankara,

Yılmaz, A.N., ve Kılıçoğlu, G., (2017). *Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güç Kullanımı ve Diğer Ülkeler Üzerindeki Olumlu Etkisi*, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Yıl: 2017 Cilt: 8 Sayı: 15

Yılmaz, I., & Demir, M. (2022). Manufacturing the Ummah: Turkey's transnational populism and construction of the people globally. *Third World Quarterly, 44*(2), 320–336. https://doi.org/10.1080/01436597.2022.2146578

Yılmaz, İ., Shakil, K. (2021). *Pakistan ve Türkiye Arasında Ulusötesi İslamcı Popülizm: Diriliş Örneği – Ertuğrul,* Erişim adresi: https://www.populismstudies.org/transnational-islamist-populism-between-pakistan-and-turkey-the-case-of-dirilis-ertugrul/

Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika*, İstanbul, Alfa Yayın Basım

Yılmaz, S. (2011). *Yumuşak Güç ve Evrimi*, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Sonbahar Cilt: 3 Sayı:12

Yılmaz, S. (2012). *Akıllı Güç*, İstanbul, Kumsaati Yayınları

Yılmaz, Z., Zeybek, B. (2020, 19 Mart). Erişim adresi: https://turk-internet.com/bir-sey-daha-turk-dizileri-uzerine-bir-yurttas-diplomasisi-projesi/

Youtube /@cnnturk (2018). Türk dizileri dünyada neden bu kadar ilgi gördü? Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=MKs7HnIfhM8.

Youtube /@cnnturk (2018, 15 Mart). Özdemir, C., Türk dizileri dünyada neden bu kadar ilgi gördü? (Video) Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=MKs7HnIfhM8

Youtube /@fcanturk (2018a), Sultan II. Abdulhamid Han Belgeseli -2016. (Video). Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/watch?v=WNh58WsO98U

Youtube /@Geo18MeLiTiNI (2011). ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ-MUHTESEM YÜZYIL TRAILER Erişim adresi: https://www.youtube.com/@Geo18MeLiTiNI

Youtube /@iuiletisimf (2019, 13 Mart). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıştayı. Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=lDp-7Yi4l2w

Youtube @payidar2833 (2018c), Bülent İnal'a ödül! Ödülünü Başkan Erdoğan takdim etti (Video). Erişim adresi: https://youtu.be/_yJb4mFx1K0

Youtube @Soeing (2014) "Shehzade Bayezid death scene (English subtitled) - Magnificent Century." (Video). Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/watch?v=V31x8LwkXMU

Youtube @TRTDrama_en Payitaht Abdulhamid - Season 1 Episode 1 (Video) Erişim adresi: *https://www.youtube.com/watch?v=2-ZHA6RAdDg*

Youtube @trtdramaespanol (2019) Resurrección Ertugrul Temporada 1 Capítulo 1 (Video) Erişim adresi: *https://www.youtube.com/watch?v=zEsgIFsI0hw*

YouTube @MuhtesemYuzyilArabic (2020). Muhteşem Yüzyıl 3. Bölüm. (Video) Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/watch?v=DHBlDIEby1U

YouTube @tabii.urdu (2021). Ertugrul Ghazi Urdu Episode1, Season1. (Video) Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/watch?v=fa89NxhAKis

Youtube @MuhtesemYuzyilArabic Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/@MuhtesemYuzyilArabic

Youtube @tabii.urdu Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/@tabii.urdu

Youtube @trtdramaespanol Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/@trtdramaespanol

Youtube @tabii.urdu (2024). Payitaht Sultan Abdulhamid Episode 538, Season 5 (Final Episode) (Video) Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/playlist?list=PLgirwYDDPtS2f6nOY3jtenaLI3gUrvqoI

Youtube @trtdrama_ar Erişim adresi: https://www.youtube.com/channel/UCiLjmA70t_77XFGj9UVOq_Q

YouTube @TRT Drama Arabic (2019). Diriliş Ertuğrul - Sezon 1 – Bölüm (Video) Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/watch?v=J6I2-0tWMzA&list=PLhQ-0joa8ZrqwFOlQKJiLav74myv2aYnW

Youtube @tabii.urdu Ertugrul Ghazi Urdu Episode 23 Season 1 (Video) Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/watch?v=xbecF4qB00I

Youtube @MuhteşemYüzyıl (2015). MuhteşemYüzyıl 10. Bölüm (Video) Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=nkZpicM-MNY&t=16s

Youtube @mistco7415 (2018).THE LAST EMPEROR 'ABDULHAMID HAN' - TRAILER 2 (Video) Erişim adresi: www.Youtube.com/watch?v=q7f39MkDAKQ

Youtube/@akparti (2018b), Abdülhamid'i Anlamak, Her Şeyi Anlamaktır…" Rahmetle. (Video). Erişim adresi: https://www.*Youtube*.com/shorts/hB_NngzNS8E

Yörük, Z. & Vatikiotis, P. (2013). *Soft Power or Illusion of Hegemony: The Case of the Turkish Soap Opera Colonialism*. International Journal of Communication, 7, 2361-2385.

YTB, (2022a). Erişim adresi: https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2

YTB, (2022b). Erişim adresi: https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari

Yunus Emre Vakfı Kanunu, (2007). Erişim adresi: https://www.yee.org.tr/sites/default/files/u152/20180227_1.5.5653.pdf,

Yunus Emre Vakfı, (t.y.). Erişim adresi: https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu

Yurt dışında Payitaht Abdülhamid'e müthiş sevgi var, (2019, 16 Kas). Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/bulent-inal-yurt-disinda-payitaht-abdulhamide-muthis-sevgi-var

Zaharna, R. (2009). *Mapping Out a Spectrumof Public Diplomacy Inıtiatives*, Handbook of Public Diplomacy, (Ed:Nancy Snow ve Philip Taylor), New York, Routledgei

Zaharna, R. (2010). *Battles to Bridges.* New York, Palgrave Macmillan, ss. 138-147.

Zaharna, R. (2012). *The Cultural Awakening in Public Diplomacy*, CPD Perspectives on Public Diplomacy, USC Center on Public Diplomacy at the Annenberg Schoolthe University of Southern California, Figueroa Press, Los Angeles

Zaharna, R. (2014). *Battles to Bridges: US Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11*. New York, NY: Palgrave Macmillan

Zeid, C.A., (2011). "The Egyptian Public Diplomacy-Case Study on Al Misreya and Nile International Channels", Yüksek Lisans Tezi, The American University, Cairo, Erişim adresi: https://dar.aucegypt.edu/handle/10526/2169?show=full

Zekjırovıkj, E., ve Aliju D. (2022, 30 Mart). Türk dizilerinin Makedon toplumuna kültürel etkisi doktora tezinde. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turk-dizilerinin-makedon-toplumuna-kulturel-etkisi-doktora-tezinde/2549980.

Zetter, L. (2008). Lobbying: The Art of Political Persuasion. Hampshire, Harriman House Ltd